

Biblioteka Muzeum im. Dzieduszyckich
we Lwowie.

Sz 1. b. N° 13.

A - 13

**Digitization of the scientific library of the
State Museum of Natural History of NAS**

Rzaczynski Gabriel *Historiae naturalis curiosa regni Poloniae, magni ducatus Lituaniae, annexarum provinciarum in tractatus XX Divisa: Ex Scriptoribus probatis, fervataprimigenia eorum phrafi in locis plurimis, ex M. S. S. variis, Teftibus oculatis, relationibus fide dignis, experimentis Opera P. Gabrielis Rzaczynski Soc. Jesu. – Sandomiriae: typis Collegii Soc. Jesu, Anno 1721. – 456 p., 16 p.*

Download a copy of the book from the site:

<https://libsmnh.com.ua>

Permanent link to the book page:

https://libsmnh.com.ua/books/rzaczynski_gabriel/historiae_naturalis_curiosa/

HISTORIA NATURALIS CURIOSA

Mr. Immołarza
A - 13.

REGNI POLONIÆ,
MAGNIDUCATUSLITVANIÆ,
ANNEXARUMq; PROVINCIARUM

SANDOMIRIA
DZIEDUSZYCKICH
WE LWOWIE

29

IN TRACTATUS XX

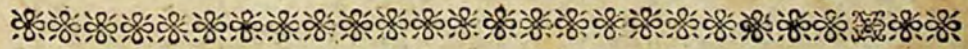
Immołarza DIVISA: *Immołarza* 1723.
Ex

Scriptoribus probatis, servata primigenia eorum
phrafi in locis plurimis, ex M. S. S. variis, Testi-
bus oculatis, relationibus fide dignis, experimentis,

BIBLIOTEKA
W. D. D. B. S. U. M. P. T. A.
POTURZYCKA

DZIAŁ
PRZYRODNICZY

W. D. D. B. S. U. M. P. T. A.
Operâ
P. GABRIELIS RZACZYNSKI Soc. JESU.

SANDOMIRIÆ.

Typis Collegii Soc. JESU. Anno 1723.

SANDOMIRIA
DZIEDUSZYCKICH
WE LWOWIE

A
174

AVITUM INSIGNE
ILLUSTRISSIMÆ DOMUS
GONZAGARUM
MYSZKOWSCIORUM.

ILLUSTRISSIMO
EXCELLENTISSIMO DOMINO
D. JOSEPHO
VLADISLAO
GONZAGA
MYSZKOWSKI
MARCHIONI in MIROW
CASTELLANO
SANDOMIRIENSI
DOMINO
Et MECÆNATI AMPLISSIMO.

Applaudo felicitati Naturæ latentis hætenus,
quòd in lucem prodeat, eamq; maximam,
quia Tuam, Domûsq; Tue, ILLUSTRIS-
SIME DOMINE. Facile Natura linquit metallife-

ros montes, dum Montem calvum, grande theatrum
fortitudinis, virtutis heroicae fastigium intuetur, in quo
ante secula septem evoluta, JASTRZEMBIEC Au-
ctor Tuæ Prosapiaë triumphales accendit ignes: adin-
venta, longoq; ab usu splendente SOLEA, armorum
fulgore, ipsum quantumvis SERENISSIMUM BO-
LESLAUM CHROBRI PRIMUM POLONIA-
RUM REGEM illustravit. Lucina humiles cunas
dum sternit aliis, sic eos tegit, ut nullam lucem, nisi
primam videant, in splendores nullos, nisi Solis, impin-
gant; MYSZKOWSCIORUM Genti eadem dies
vitam & dignitatem obtulerat, Fortuna fasciis per-
miscuerat Fasces, ut in ortu nascendi, honorum meridi-
es accenderetur. Si autem effato Manilii in Astro-
nomicis: sunt Stellæ Procerum similes, tot Primæ Ma-
gnitudinis Sidera spectabantur, quot ILLUSTRISSI-
MI REGNI SENATORES, PURPURATI PA-
TRIAE PATRES MYSZKOWSCII. Effulserat in-
star Sideris magni PETRUS ex PLOCENSI AN-
TISTITE, PROCANCELLARIO REGNI, EPI-
SCOPUS CRACOVENSIS, DUX SEVERIAE,
sparseratque latè per Imperia, Regna, Provincias,
Oratoria ejusmodi lumina, quæ Rostra Tullii redde-
rent clariora. Tonare, fulminare auditus Sarmaticus
Pericles in sacris exedris contra enata monstra vitio-

rum, in Curuli Senatoria visus extinguere ignibus i-
gnes, id est, dictionis ardore, bellorum orta incendia.
Castor & Pollux, STANISLAUS, VLADISLAUS
PALATINI CRACOVIENSES, immortales gesto-
rum famâ, dici atq; esse meruerant, nam quando u-
num Cæli Lechici Sidus occidebat, alterum oriebatur.
Cynosura felix, PETRUS PALATINUS LEN-
CICIENSIS Republicæ Navi proclamabatur, quam
è decumanis bellorum ereptam fluctibus, Promontorio
bonæ spei, Insulis fortunatis reddiderat. Speciosissi-
imum commentum fuerat; Atlantem immota cervice tu-
lisse cælum, admisisse Herculem in laboris consortium:
procul à fabulis, requievit Polonia, ex mente Caroli Ma-
gni, à polo dicta, in MYSZKOWSCIS CASTEL-
LANIS. Intelligite, STANISLAO MEDERECEN-
SI ad commoda publica Argo: LAURENTIO SAN-
DECENSI pro salute Civium Curtio: MARTINO
VIELUNENSI prodigo sanguinis Zopyro: NICO-
LAO VOYNICENSI libertatis vindice Bruto: AN-
DREA LUBLINENSI, Decio: CHRISTOPHO-
RO RAVENSI, Metello: JOANNE OSVIECI-
MENSI, Aristide: JOANNE BELZENSI, Majorum
omnium grandi compendio. Ita, Domus una, Senatus:
una magnorum Siderum patria. Dicite Reges Re-
gnorum soles, PETRUM & SIGISMUNDUM exi-

stimate Phosphorum, Majestatibus officii titulo præ-
euntem, reddentem post nubila diem, populorum gau-
dia non morantem. Excussum fulmen è nubibus non
sinè luce ferit, prosternit, terret; fulmina belli MYSZ-
KOWSCII dum pugnabant ad Ortum, timebantur
ad Austrum, ipsa provocabant, terrebant pericula,
egerant ea, quæ Mars secisset ipse. Stringebat arma
PETRUS CAPITANEUS LEOPOLIENSIS, DUX
EXERCITUUM, Orionis gladius protinus elucebat,
quo minores capite maximi cadebant hostes. Calca-
tur Lactea Via, heroum statio à LAURENTIO,
post fusum liberalissimè hostilem sanguinem, quo ad
Orsam sibi, venturæ posteritati, tinxerat purpuras. Cæ-
teri si in retroacta antiquitatis tempora incidissent,
procul Marte semoto, Hercule pulso, in astris mediis
consedissent lassati nimiùm pondere victoriarum, lau-
rearum, & triumphorum. Hic jam fuisset aliis satis
ad magnitudinem nominis summam, tam numerosa
terrarum numina, simulq; lumina protulisse: apud
MYSZKOWSCIOS scintillæ sunt, aliene fortis in-
cendia. Infuderat se olim tota Serenitas REGUM
LONGOBARDORUM in GONZAGAS, MAN-
TUÆ, MONTISFERRATI, CLÍVIÆ, NIVER-
NIÆ, RHETELIÆ DUCES; claritudinem generis
ELEONORA GONZAGA auxerat FERDINAN-

DO III. IMPERATORI AUGUSTISSIMO *de-*
sponsata, MARGARITA PALEOLOGA FER-
DINANDO II. GONZAGÆ *federe connubiali jun-*
cta, ut Occidens cum Oriente ab una Domo tenere-
tur. Naturâ, sexuq; major LUDOVICA MARIA
GONZAGA, VLADISLAI IV. JOANNIS CA-
SIMIRI, REGUM NOSTRORUM CONJUX
ita collegit radios geminæ Serenitatis, ut involutam
caligine infelicitatum tunc nostram Lechiam illumi-
naverit. Supra humana, Sidera, Lunæ, Solisq; vias DI-
VINISSIMUS ALOYSIUS GONZAGA MAR-
CHIO CASTILIONIS *est eluctatus, complexus Cæ-*
lum Empyreum: & sic cognatio inita cum terrige-
nis propinqua facta Cælitibus. Talem, tamq; Illu-
strem GONZAGARUM Familiam, *dixisse debue-*
ram Regiam Solis, Serenissimorum Regum, Princi-
pum Zodiacum, ingressus est, VINCENTIO GON-
ZAGA *præduce,* SIGISMUNDUS MYSZKOW-
SKI *non obscurus Orator ad nationes exteras, eo e-*
nim splendidiùs Mercurius Jovi, Cineas Regibus non
loquebatur. Idem CLEMENTIS VIII. *Capitis Su-*
premi judicio destinatus, Vaticano ejusdem oraculo
pronuntiatus MARCHIO, *ad exortæ lucis in Latio*
incrementa. Convolute huc AQUILÆ MANTUA-
NÆ *visu avido Solem excipientes, judice magno ap-*
probantes

probantes natorum vires atq; ingenium; & GON-
ZAGARUM MYSZKOWSCIORUM *universa*
propago fulgores tantos ferre didicerat, ad quantos, vin-
dices radii exigunt pœnas à pupilla. Sed quid defle-
xi ego longius à Te EXCELLENTISSIME in Mi-
row MARCHIO CASTELLANE SANDOMI-
RIENSIS? quid ILLUSTRISSIMUM FRANCI-
SCUM CASTELLANUM BELZENSEM PRO-
GENITOREM TUUM *non deduxi ad pagi-*
nam? Ignes Seraphicos ferebat ille re atq; nomine,
fovebat pectore amoris flammam in Patriam, SERE-
NISSIMI CAROLI PRINCIPIS POLONIÆ,
SVECIÆ lateri, sed magis cordi se admovebat, in
Te jubar omne sparsurus. Extulit Auitô Murô PA-
RENS SARBIEVIA PALATINI MASOVIÆ FI-
LIA Leonem eum, in quo Sol posset hospitari:
SOROR antea PALATINA SMOLENSCEN-
SIS, nunc BRACLAVIENSIS, inter WOLFFO-
RUM, JORDANORUM decora, inter Nuptia-
les tædas comparet clarissima: propinquitas cum
KONOPACCIORUM, TARLONUM, cætero-
rumq; nominibus natis ad Insulas, Mitras, Trabeas, An-
nulos Signatorios, Scipiones Regni, Ducales Clavas, est
non umbratilis. Fecisses solus ORNATISSIME DO-
MINE illustre genus, si non invenisses; sic enim Ma-
rorum

orum Ceras accendisti studiorum fervore, sic illuxisti
JAGIELLONICÆ UNIVERSITATI Cracoviæ,
ut Academi umbras, Atticas noctes serenares inge-
nio. Patuit optimè erudito Orbi in aprico, quomodo
Apollo cum Musis, Mercurius cum Oratoribus,
Aristoteles cum Peripato ad Te devenerat, ne Pal-
las soli cerebro Jovis, sed Tuo capiti quoq; debe-
retur. Idcirco literarum nobile decus, literatorum
grande negotium extitisti, quot enim in LYCEIS
PINCZOVIENSIBUS à Te erectis, dote redi-
tuum locupletatis formantur literæ, tot exarantur
Tibi elogia: quot evolvuntur paginae, tot imple-
tur Fasti munificentia. Ex literarum patria, ive-
ras extra Patriam, peregrini Soles ardere amore
Tui videbantur; lustrabas Orbem & illustrabas,
relinquebas Urbes, ast magis Tui desideria. Post
alienos Soles arridentes sereno vultu indoli optimæ,
prudentiæ exquisitæ, gravitati morum insolitæ, e-
loquentiæ singulari, peritiæ linguarum notabili,
æstimationi maxime populorum, objecit se Tuo
aspectui Othomanica Luna ad Viennam, non
aliter cornua impletura, nisi toto Imperio. Et
stetisset pleno lucida orbe, nisi JOANNES III. Euro-
pæ Scutum, Orientis fulmen, Polono milite, Te

cumulata ad Mecænatem, nominis magni Pupilli ad Tutorem, calamitatum telis impetiti ad propugnaculum. Nec cum illustri fortuna Tua, sed Tecum loquuntur subditi, trahuntur comitate, servantur vigilantia, attolluntur demissione, animantur ordine instituto. Jungis feliciter res diversissimas magnam fortunam atq; modestiam, in fastigio estimationis sinè fastu es positus. O si clara Tua Progenies non esset cupidis prærepta ab astris, non sublimis gloriæ duntaxat hæres, sed & virtutis, emineret. Multiplicarentur ita decora Patris in Filio, quemadmodum crescit lux Solis in iride, aut pareliis. Venit in sociam vitæ præclare Tue HELENA CONSTANTIA de CZARTORISCIIS DUCISSA in Klewań, non sinè splendidissimo comitatu CELSISSIMORUM DUCUM SANGUSZKORUM, & si fas est refodere Majorum cineres, DUCUM KOSERSCIORUM, DUCUM KORECCIORUM, PRIMATUM, PRIMORUMq; PRINCIPUM in Regno nostro. Grandis titulorum ducitur ordo, non minor exemplorum probitatis; egregiè pingitur HELENA à tribus Gratiis sanguine alto, sed magis commendatur à pulcherrimo virtutis colore, verecundia. Hactenus ego minùs splen-

didè de ILLUSTRISSIMA PROSAPIA TUA, minùs feliciter de Fortuna, minùs dignè de meritis dixi: verùm Naturalem Historiam Regni Poloniae, magis NOMINE MYSZKOWSCIANO radiare feci, quàm Stellis crinitis, Stellis cadentibus, Auroris Boreis, Facibus, aliaq; Meteororum igneorum multitudine. Metalla, Gemmae, nunc nitent meliùs: Alites sublimiùs evolant cum ACCIPITRE Tuo, cum AQUILIS Solem videntur petere: Animalia quadrupedia incedunt majestuosius cum LEONIBUS regnare natis: abditorum Naturae investigatoribus panditur Regia via caelesti serenior: praeeunt SOLEAE limatissime: gemina CRUX faustum iter dum reddit, fulgores addit fulgoribus. Prodeat igitur de luce tanta, in lucem Historia, Tu post ingentia in Sole publico rectè facta, imple Orbis historiam. Ita vovet

ILLUSTRISSIMAE
EXCELLENTISSIMAE
DOMINATIONI

Devinctissimus servus
Gabriel Rzaczyński Soc. JESU.
PRÆ-

PRÆFATIO Ad Lectorem benevolum.

Multorum capita insedit ea opinio, quod natura alibi matrem, in nostra Lechia novercam agat. Sola opima Ceres nobis adscribitur, fal adjicitur pani, ad condimentum aridi victus, copia carniū, post ferias esuriales, si est concessa, universæ opes revocatæ ad calculum. Floridissima [inquit] est Polona Nobilitas, aut sinè Regno Vegetabili, plantarum, florum Republica: libertas aurea, sed absq; auro domestico, & toto Regno Minerali: immensæ vastitatis sylvæ, verum non concludentes opulentum Regnum Animale. Audiebatur Lechia Heroum patria, non raritatum: stupenda dabat exempla fortitudinis, non naturæ spectacula, quæ intuentium oculos raperent ac retinerent; quapropter numerosi Annales subjecti prælo ad gloriam, famam, memoriam posterorum, nullæ vulgatæ historiæ ad Collegia Naturæ Curiosorum. Hæ, atq; aliæ voces aures Orbis implere, naturam tenacitatis, aut invidiæ contra nos maximæ insimulantes. Ponite, ponite tandem præconcepta de nobis arbitria; inter agrorum nostrorum indefessam culturam, datur non parva naturæ oeconomia, inter abundantiam alimentorum, rerum insolitarum locuples penu. Eruere, pandere abdita rariora, pretiosiora, allaboraveram, simulq; adverteram tantam latere opulentiam, quanta par esset implendo grandi ærario. Natura quippe munera sua non simul tradit, nec patent omnibus; remota sunt, & in interiori penetrali clausa, ex quibus, aliud hæc ætas, aliud postera accipit, ac depromit. Ad detegenda naturæ ejusdem arcana, solertissimorum Scrutatorum observationes accessere, etenim Kochański Societatis JESU, S. R. M. Poloniæ Mathematicus nobilis, nihil magis arduum, errandiq; periculis obnoxium esse crederat,

diderat, quàm solius rationis discursu, naturæ leges investigare velle, quæ secretis suis recessibus sæpenumerò nostros elidunt syllogismos, nisi frequenter ac diligenter instructis fulciantur experimentis. Quoties verò magnis Authorum dissidiis de mysterio aliquo quæritur, toties plures alienas sententias probabilitate non destitutas adduxi, ut ampla concederetur libertas cuilibet dogmata eligendi. Non approbatæ à me, nec refutatæ manent eadem assertiones, nam ad confirmationem, aut rejectionem, sæpe Chymicæ, Medicæ, Anatomicæ artes, microscopia novæ inventionis, mechanicæ machinæ, experimenta profusò aurò comparata requiruntur. Plurima volumen istud si tenet obvia, nota, ac vilia, secutus sum methodum eruditissimi Merret in Pinace Rerum Britannicarum, Raium in Catalogo Plantarum Angliæ, Sibaldum in Scotia Illustrata, Balbinum in Historia Naturali Bohemiæ, Schweckfeldium in Theorio-Trophæo Silesiæ, qui planè minima complexi sunt foliis integris. Præterea, quid in nostris nemoribus frequentius betulâ? illa ex Gallia translata olim in Latium, Fasces Romanorum Magistratuum insignia constituebat. Sylvestri pinu quid vilius? hanc regiones calidiores plurimæ habere desiderant, virorem perpetuum arboris æstimantes. Implet tecta ciconia, non visa Aldrovandi testimonio in Italia: stridet passim cicada, non audita ab Anglia: cuculus vocalis nobis & vulgaris, non Novo Orbi, non Æthiopiæ. Pleræq; res, alites, feræ, consuetudine, copia, aut illorum genio viluerunt, qui in solo patrio nata contemnunt, negligunt; aliena, longinqua, admiratione, ore, calamo venerantur. Domestica produxi ego ac æstimavi Patriæ gratus; ne autem fidei maneret dubia conglobatis auctoritatibus dicta stant roborata, servata phrasi Scriptorum primigenia, quâ immutatâ, synonymiæ formarentur continuæ, suppressis magnis nominibus, exile meum obtruderetur ubiq; nomen, furtivis me efferrem plumis cum cornicula. Hic volens vitare Charybdim, in Scyllam incidi, nimirum in acriorem Bardaji censuram, vituperii notam iis appingi solitam, qui exscribunt libros, & implent bibliothecas. Assumo proinus clypeum, contra telum hoc acutissimum. Collectanea ex libris sunt, sed latè per Regnum sparsis, rarissimis, in regionibus dissitis editis, magno laboris impendio acquisitis, vetustate arrosis, novitate commendatis, quos nec oculis Bardajus usurpaverat. Ex libris, sed Gallicis, Italicis, Germanicis, Polonicis, Latino donatis idioma, reductis ad compendium, carè quia precibus, emptis. Ex libris, sed grandibus, in Tomos plures divisis, hi evoluti vix versus aliquot interdum obtulere. Post aliena, data & de proprio plurima, dabuntur cætera, favente cælo, in Supplemento hujus Historiæ, ad quod elucubrandum nova occurrit crebrò materia. Interim utere his Curiosè Lector, & si quæ perspexeris, adverteris, noveris singularia, rara, mira, in Regno nostro, exposcenti enixè gratiam mihi suppedita, nutu, voce, vel literis.

APPRO-

APPROBATIO.

STANISLAUS JOSEPHUS

de Bezdán HOSIUS DEI & Apostolicæ Sedis gratiâ Episcopus Viicensis, Suffraganeus, Custos, Vicarius in Spiritualibus & Officialis Generalis Premisliensis, Canonicus, & Sede vacante Episcopatus Cracoviensis, ac Ducatus Severiæ Generalis Administrator.

UNIVERSIS, & Singulis, quorum interest, aut interesse poterit, significamus, fidemq; facimus, lectum fuisse à nobis Librum, cui titulus, *Historia Naturalis Curiosa Regni Poloniae, Magni Ducatus Lituaniæ &c.* Authore R. P. Gabriele Rzaczyński Soc: JESU, Viro in rebus indagandis ac inquirendis sedulo. Et quoniam nihil in eo reperimus, quod sit Fidei Orthodoxæ, doctrinæ, moribus bonis contrarium, quinimo (cùm in rerum variarum exterarum investigatione plurimum desudemus, ignari quas domi habemus) multum utilem bono publico futurum censemus: proinde in lucem edendum, typis imprimendum, Autoritate nostra Administratoriali permittimus & concedimus, præsentemq; manu propria subscriptas sigilloq; nostro munitas damus Cracoviæ, 6. Mensis Octobris, 1719. (L. S.)

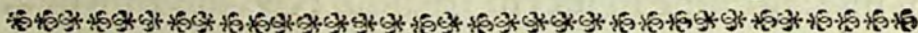
Idem qui supra.

FACULTAS

R. P. Visitatoris, & V. Præpositi
Provincialis Soc. JESU per
Poloniam.

CUM Opus, quod inscribitur *Historia Naturalis Curiosa Regni Polonie, Magni Ducatus Litvæ &c.* à Patre Gabriele Rzaczyński Soc. JESU conscriptum, aliquot ejusdem Societatis Theologi recognoverint, & in lucem edi posse probaverint, potestate mihi facta ab Admodum Reverendo Patre nostro Michæle Angelo Tamburino Societatis præfate Præposito Generali; facultatem concedo, ut typis mandetur, si iis, ad quos pertinet, ita videbitur. In cujus fidem, has literas manu mea firmatas, & sigillo munitas dedi. Gedani 20. Julii, Anno 1719.

REINHOLDUS GERT
Societatis JESU.

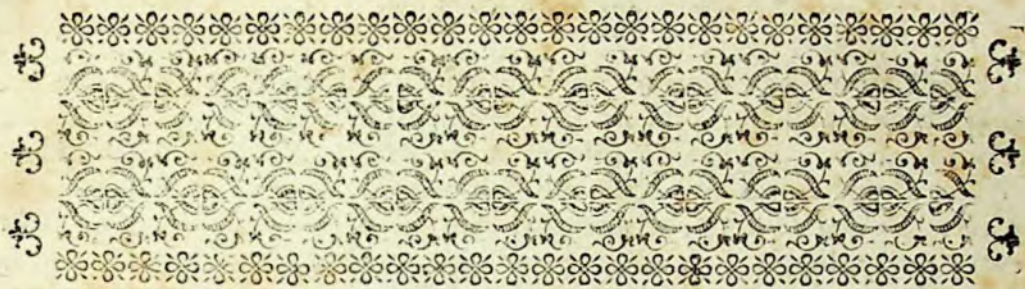

*Sed prior hæc hominis cura est dignoscere terram,
Et quæ hujus miranda tulit natura notare.*

C. Cornelius Severus in Ætna.

*Non omne quod admirationem parit, & nostram effugit oculatam fidem;
veritati obstat; nec quod rarum, & nobis non visum, falsum.*
Schottus S. J. in Physica Cariola.

TRACTA-

TRACTATUS I.

TERRÆ ABDITA PANDENS.

SECTIO I.

De

FOSSILIBUS.

Istoriā Naturalem Regni Poloniarum aggressurus, terræ profundissimos sinus, latentes naturæ gazas, in hac Sectione aperio. Terra *Aristoteli* est elementum siccum, frigidum, densum, grave, immobile. Fossilium nomine donantur ea, quæ industriâ, labore, ex mineris, ac subterraneis locis eruuntur, parente sole, matre terra, producta.

II. EBUR FOSSILE reperiri notat *Lacuna Commentar. in Dioscoridem lib. 2*, in Italia erui *Clusius* tradit, & in frequenti usu inibi esse, adversus animalium virulentorum morsus. Edidit ager ad Vistulam

fluvium positus, sex milliariis ab Urbe *Varavia* distans, Ebur hujusmodi, quod *Gedani* subiectum oculis, dens *Elephantis* videbatur. O-

A

pinione

pinione tamen plurimorum Authorum, substantiam dentis veri non tenet, ast talis dicitur propter similitudinem cum dente præfatæ belluæ acquisitam. Addit *Bonanni S. I. in Museo Kircheriano*, ut plurimum Ebur hoc inveniri cum basi non vacua, verum ubiq; plena, ac densa; ideoq; ab Elephantum dentibus aliena. Si autem non careat, & vacuo requisito, adhuc oritur quæstio bina, apud curiosos naturæ scrutatores. An idem fossile, à natura ludente, ex margæ aliqua specie, & succo lapidifico productum, figuratumq; non fuerit? vel, an diluvio universalis, terræ superficiem discerptæ, ac quasi in frusta resolutæ infusus dens Elephantis (accedente humore, ex materia lapidea genito) non permanferit ad nostra tempora? Responsiones pro utraq; parte militantes adducentur infra, in Lignis; Ossibusq; fossilibus, in Unicornu, & Conchite lapide.

III. CARBONES FOSSILES, *Encelio de Re Metallica* Lapidæi, alijs Terrei, Græcis Lithanthraces, è bituminis genere, terra pingui, & atra constant. Carbonum ideo invenère vocabulum, quia eodem colore notati, cum carbonibus de ligno paratis: æquè ignescunt, atq; ardent. Non differunt à Terra Ampelite, ac Pharmacite, sensu *Agricolæ, de Natura Fossilium, Cæsii S. I. in Mineralogia*; cæterorum opinione diversi. Duplices *Gabelio tractanti de Succino, lib. 2.* scilicet leves, rarescentes, aquæ nonnunquam innatantes, propter terræ excoctionem. Graves secundæ classis, hoc est, ex materia terrestri crassa, adusta compositi. Ex utrisq;, alijs plus bituminis, alijs plus succi lapidescentis nacti; unde primi flammam facillè concipiunt, reliqui nonnisi adjuti carbonibus, nec non follibus. Verisimile, *Gabelius citatus* existimat, non solo calido, siccoq; halitu, sed igne subterraneo adustum hoc bituminis genus nasci. Idem nonnullis in causa est, quòd *Ætna, Vesuvius, Hecla, & Helga* ardeant. Præ regionibus cæteris, Carbonum talium sæcunda Anglia, ac Scotia. In Regno nostro, teste *Sprengero in Polonia Novo-Antiqua, & Starovolscio*, apud Tencinum effossi. Videre jubet & *Opaleński in Defensa Polonia contra Barclaium*, Fossilium Carbonum montes, sed illorum usus apud nos nullus, cum adsit copia aliorum. Eruti non ita pridem, & ex monte *Vistulæ*

stulæ impendente, ferente Civitatem Dobriniam, leves, friabiles, non difficulter ignem recipientes.

IV. CESPITES FOSSILES seu Glebæ inflammabiles, vulgò Turfæ, Germanis *Torff*, bitumine constant; nulla enim terra ardescit, nisi sulphurata, aut bituminosa. Effodiuntur molles, fungosi, exsiccantur in sole, pro ignis fomite, quem duriores, ac ponderosi admittunt tardius, sed longiori spatio temporis susceptum servant. Turffifodinæ frequentes in Belgio, ex Australi Hollandia, Zelandia in Frisiam, Transsalsaniam, Groningam, Oldamptiam feruntur navibus cespites bituminosi. Iidem corbibus, saccis impositi, referente *Schoockio in Tract. de Turffis*, per Hollandiam distrahuntur, cum vectigalium solutione. Sola Prussia nostra, circa Gedanum, Mariæburgum, hac pratensi, pingui, nigraq; terra onerat plaustra, ut hyeme arceat frigora ab egenis. Negligitur alibi, propter lignorum abundantiam.

V. FARINA FOSSILIS, sive Mineralis, est terra alba, levissima, farinacea, nutrimentum non suppeditans, in panem sola non compingibilis. Et quamvis farinæ triticeæ, vel secalinæ immisceri, ejusq; glutinosi particulis inviscari, in elibano coqui, panis formam præferre possit, aquâ tamen hic panis dilutus, ait *Schrockius insertus Ephemerid. Medico-Physicis*, pristinam formam ostendet, petendo fundum. Ortus farinæ talis, ex minerali aliquo latente in penetralibus montium, ex seminio proprio, exhalatione erumpente, instar pulverum quorundam chymicorum, per sublimationem separabilium: v. g. florum sulphuris, antimonii, deducendus videtur. Vel (ut alii volunt) vapor aliquis spirituosus, rimas, cavernulasq; lapidum penetrans, obvias partes eorundem saxorum calcinando convertit in pulverem. Prope Fortalitium Gedanensis Urbis *Weixelmunde* vocatum, Farina hæc est deprompta, à *Gotvaldio* dono missa *Schrockio Physico Augustano*, à *Fischerum in Schematismo Prussia Subterranea*, notitiæ tradita, apposito Anno 1700.

VI. LIGNA FOSSILIA, in terra profundiore subinde reperta, *Kirchero in Mundo Subterraneo* sunt duplicia. Quædam fuere olim arbores, decursu temporis, contacta tellure multa, vi facultatis lapidificæ in saxum conversa, alia, purum naturæ negotium. Qualiter producan-

tur, fusè à *Pillingen in Bitumine, & Ligno Fossili*, est enarratum. Quo- modo sint distinguenda à lignis vegetabilibus, casu obrutis terrâ, & in- duratis, *Agricola* cum multis aliis abunde explicavit. Diligenter vide, ait *Stoockius de Turffis*, an corticem, medullam &c habeant, quæ si ab- sint, à natura ipsa, in profundo terræ gremio, non aliter, ac alia subter- ranea atq; fossilia, talia ligna progenita, impleta bitumine, accensa fomi- tis instar propagantia ignem, non sine sulphure afflato naribus. E do- cto cætu recentiorum *Scheuchzerus, in Herbario Diluviano, præunte Wo- odwardo in Specimine Geographiæ Physicæ*, non aliunde derivat Ligno- rum subterraneorum originem, nisi à fatali illa diluvii strage. Dejecta, infossâ solo jacuerunt, inflammabilitatem, colorem, figuram externam, & structuram internam ligni retinendo. Firmatur assertio, *Woodwardi* ob- servatione singulari. Ingens effoditur Lignorum subterraneorum nume- rus, è terra quarundam Insularum, ubi nullæ arbores crescunt, nec plan- tari possunt, propter ventorum ferociam, ac tantam tempestatum auste- ritatem, quæ non patitur, ut ulla vegetabilia, ultra fruticum altitudi- nem assurgant. Occurrunt & in terra uliginosa, palustri, quoniam hæc, ob bituminosam suam naturam, ligna contumulata condire quasi voluit, atq; sic ad ætatem nostram præservare à corruptione. Ex allatis opinio- nibus, quænam verisimilior existimanda, penes lectorem, miraculorum naturæ investigatorem stet iudicium. In Elbingensi sylva Ligna Fossilia apparuerunt, inter *Nordeburg, & Insterburg*, dum circa hortum duceretur fossa: eadem inventa cum Succino, scriptore *Hartmann in Hist. Succini Prussici*; cumq; natura exploraretur, nullo fætoris sensu, flammam conceperant, fornacibus incalescentibus imposita, nitrum vitriolo, sulphu- req; permixtum exhalarent. Exsiccata, & aquæ tradita dissiluisse visa in crustas, quas priùs humor magno cum strepitu hiare fecit: incensa, ignem sine flamma tectè servârunt. Regina Ludovica Joannis Casimiri Con- fors cum Salis fodinas Vieliscenses lustraret, anno 1661, & fossoribus num- mos spargeret liberaliùs, glebam, vulgò bancum salis, munèris loco ac- ceperat, qui in aliquot concisus partes, ramum betulæ protulit, æquantem crassitudine radium, sive os minus cubiti. Ita cujusdam M. SS. testan- tur, fidem persvadet *Cardanus de Varietate l. 5, c. 17*, adducens quendam, inter

inter marmora frondes oculis usurpantem. Fossile lignum Pyrite vitriolato fœtum, de Montibus succiniferis Prussicis depromptum *Scheuchzerus in Museo Diluviano* adnotavit. In specu prope pagum *Soposy* distantem milliari medio à Canobio Olivenfi erutum, Gedanum læpius ferebatur, ubi Chymica arte per retortam destillatum, particulas oleosas, bitummosas, concipientes avidè ignem, redolentes succinum extradebat. Adjungo Lignis Fossilibus, transmutata ligna in lapides, Græcis Lithoxyla, commodior enim alius locus non occurret. Lapidescentia à *Fallopio in Fossilibus* attribuitur humori cuidam ex materia lapidea genito, elaborato, cocto, aquis permisto. Idem humor vocatur ab aliis succus petrificus, spiritus lapidificus, salinus, minutissimas penetrans partes, omnes permeans poros, manente figura pristina, & magnitudine. Clara analogia *Honorato Fabri S. J.* in iis fructibus, qui condiuntur saccharo. In campis Oppidi *Potilicz* Terræ Belzensis, si pinearum arborum aliqua pars, v. g. ramus præcisus fuerit, sive tota arbor succisa, tradit *Dlugoffus Hist: Polona l: 1*, lignum in lapidem post annos aliquot sic transformari, ut ex eo ignis tanquam è filice excutiat. In Districtu Chelmsensi, testimonio *Miechovitzæ Scriptoris Sarmatiae Europææ*, frondes pini ad terram projectæ, intrâ annum, vel duos, in laxa convertuntur & filices. Lignum cum duritie lapidis, è Monte Episcopali ad Gedanum, protulit fossor. Russia rubra, seu Roxolania, circa *Tomaszow, Szcebrzeszyn*, simili modo indurata segmenta arborum, dicitur, crebrò offerre incolis. Terra Leopoliensis arboretum tenet sub nomine Sylva lapidea, vernaculè *Las kamienny*, propter Lithoxyla numerosa in radicibus, si non truncis atq; corticibus. Podoliæ fagi nonnullæ antiquissimæ, partes proximiores terræ villanis suppeditant, quibus illi filicis loco utuntur, ad ignem chalybe provocandum. Siquidem verò *Agricola Fossil. l. 2*, succus lapidescens, tam intrâ terram, quàm extra illâ repertus, res omnes capaces vertit in lapidem, incidi in *Schematismum Prussiae Subterranea* à *Fischern* prælo subjectum, secundùm quem petrificata manus, in Bibliotheca Elbingensi erat deposita, simul cum ornamento capitis Virginis Ethnicæ *Pogiæ*, in querceto ejusdem Urbis invento.

VII. OLLÆ FOSSILES prope Oppidum *Srzem* Majoris Poloniæ,

in campis *Nochow* pagi, & in *Patuki*, non procul à *Lekno* & *Kozielsko*; quæ extractæ de terra, sunt asimiles ollis arte figuli factis. *Miechovita Chronicor. Pol. l. 1*, *Dlugoffus Hist. Pol. l. 1*, *Neugebaveras l. 1*, *Munsterus in Cosmograph. Universali*. Prope *Sremum* non tantum ollæ, sed & amphoræ, cæcabi, aliarumq; figurarum vasa fictilia sponte nascuntur sub terra, effodiuntur mollia, in ærem prolata durefcunt. Vidi unum atq; alterum, quod inde erutum esse dicebatur, rude, nec satis bene conformatum. *Cromerus Polonia l. 1*. Plurimi incolæ Regni nostri, unà cum exteris fidem denegant dictis, asserentes, argillam ad figuram ollarum sponte se non posse componere, sed vasa talia ex sepulchretis Gentilium erui, qui ambusta ossa, & cineres intulerunt terræ in fictilibus, ubi tempore longo emollita, abeunt in argillam, exposita æri resumunt duritiem. Sed evolvatur citatus *Dlugoffus Hist. Pol. l. 11*, ita referens. *Ex Wfschowa*, in *Srzem* Jagiello Rex processit anno 1415, illumq; ibi Ducis Austriae Ernesti affinis sui convenit nuntius experturus visione personali, an relatio innitatur veritati, facta à Polono milite *Joanne Warschorvski*, quod videlicet in Poloniae regione, in loco uno, plura ollarum genera, sola naturæ liberalitate, absq; omni humano suffragio effinguntur. *Vladislaus* itaq; Rex, Ernestum ex ambiguitate soluturus, in locum campestre villæ *Nochow* descendit, & in sui præsentia, terram plerisq; in locis fodi jubens, ollas plures variis formis, & quantitativis distinctas mirabili ope, & virtute naturæ, non secus ac à figulo effinguntur, formatas reperit, nuntioq; Ernesti singula curiosius spectanti, mirabile opus monstravit, atq; Duci transmisit. Extant ollæ prædictæ, dum prinò egeruntur de fabulo, teneræ, & fragiles, quæ postea solis virtute duratæ, ad omnem usum humanum congruunt. Hæc ex *Dlugoffo* de Ollis nostris Fossilibus, seu Nativis. Similes *Balbnus S. J. in Hist. Naturali Bohemiae* adnotat, circa *Cunaci* montem à pastoribus, & pueris deditis ludo, extractas, sole siccatas ad culinarum usum. Item prope *Spremburgam* in *Lusatia inferiori*, ollulæ stupendæ conformationis, ex argillæ fodinis dum proferuntur, *Hagendorn in Miscel. Curiosis* credit, naturæ in ejusmodi fabricandis yalis virtutem non esse detrahendam.

VIII. OSSA FOSSILIA producere terram *Kircherus Mundi Subterra*

terra l. 8, fusè rationibus, inductionibus, autoritatibus probat; dentesq; in antro Panormitano innumeros, à natura formatos se vidisse affirmat. Ibidem datur discrimen inter ossa vera, & à natura minerali effecta, quòd illa semper tibiæ canales, fistulosos meatus, olim medullâ refertos retineant, hæc verò solidum lapidem, sine ullo meatu mentiantur: falsim ossa Gigantum vocata, ex communi pertvafione. Accedit *Gesneri in Figuris Lapidum* testimonium. In specu subterranea prope Elbingerodam reperiri ossa, & dentes tantæ magnitudinis, ut vix credi possit, vixisse unquam tantæ molis homines, vel animalia. Oriuntur opinione plurimorum, ex marga, vel luto molli, intrâ terræ concavitatem, veluti intrâ nidulum aliquem; vel certè, ait *Tylkowski S. J. Physica Curiosa Part. 3*, volutatur materia uliginosa, cretacea per declivem montis, & in longum se extendit; tandem accedente halita salino, petrifico, in duritiem lapidis abit. Authores recentiores, sententiæ dictæ minimè adstipulantur, conformitatem constantem observando in ossibus, dentibus &c. Animalium partibus, quibus respondent, simillima affirmantur esse in *Miscellaneis Berolinensibus*, nec ulla in fibrarum ductu, lamellarum textura, cavitatum dispositione, partium commissuris differentia. Ad diluvium universale referuntur à *Woodwardo, Tenzelio*, atq; aliis. Diffluentibus enim aquis terra dissoluta, sensim rursus subsedit, diversa effecit strata, quæ fossiles observant. Animalia, à terra magis, magisq; subsidente fuerunt oblecta, & inde facile patet, quomodo Elephantina sceleta, Balænarum ossa, & Crocodili, in Europam pervenerint. Mixtio quoq; talium Ossium Chymicè examinata à *Carl in Lapide Lydio Philosop: Pyrotechnico ad Ossium Fossil: Docimasiam analitice demonstrandam adhibito*, descripta, continebat in se sal volatile, fluidum, solidum, crystallinum; oleum eupyreumaticum, sal alcalè fixum, vitrum lacteum &c; quæ omnia etiam ex veris animalium ossibus extrahuntur. A Polono Nobili ædificii futuri fundamenta ponente, dens ingens, simul cum cornu, inventus, in Helvetiam *Gesnero* missus, quadruplò fere major fuerat illo, cujus in *Aquatilibus sub Hippopotamo iconem posuit idem Gesnerus*. Sic tradit *Liber de Figuris Lapid. & Gemmarum*. Os unum, & alterum in littore Vistulæ, non procul à Civitate Casimiria, anno 1668, *Tylkowski S. J. se invenisse, in Physica Curiosa Part.*

Part. 3 scribit: vulgus miratur illa, quasi essent Gigantum, cum Gigantes tanta mole esse non potuerint. Idem *Phys. Curi. Part. 9* narrat, quod in montibus Roxolaniæ eriuuntur ossa quædam in lapidem versa, quædam inducta lapide. In Cathedrali Templo Cracoviensi appensa costa ulnarum plurium, armus ingens in Arce Mariæburgensi, brachium in Ædibus D. Margaritæ Polnanæ, dens major pugno Gnesnæ in Basilica Cathedrali, scapula Tremesni, os Varfaviæ apud S. Joannem, Leopoli apud S. Georgium, Calissii, Petricoviæ, Coprivnicæ, Gedani inter granaria; ut omitterem reliqua loca vix ad elenchum revocabilia.

IX. VNICORNU FOSSILE, ita dictum, quod forma & colore referat cornu. Substantia ejus exterius dura, interius plerumq; mollis, alba, lævis, friabilis, firmiter adhærens linguæ. Cortex vel flavescens est, vel candidus, vel cinereus, aut subniger. Bonitatis indicium *Bartholino in Tract. de Unicornu*, vis adstrictoria, odor gratus, præsertim si cydonii mali, lactis, & sacchari præferat halitum. Materia proxima generationis istorum cornuum, *Boetio de Boot in Hist. Gemmarum*, cæterisq; innumeris, marga, vel margæ aliqua species, quæ dum lapidescente & subterranea aqua fluente irrigatur, vel solvitur, lactis instar fluit per terræ cavitates, dein absorpta serosiore parte, ab adstante tellure sistitur, & humore absumpto omni, coalescit in formam cornu. Non desunt, qui bitumen, lapidem corruptum aliquem, succum mineralem cum terra mistum assignant pro materia. Vires Cornu fossilis commendantur à *Gesnero, Casalpino*, ad venena cujusvis generis, ad morsus animalium venenosorum, ad febres varias, ad sudores provocandos, cor insigniter roborandum: à *Potario Chymico*, ad omnes fluores domandos. Laudatur à *Bartholino in Observat. Novis*, nam vix aliud, ille feliciori successu, in cordis affectionibus, comitali morbo, vermibus, exploravit. Et virtus Bezoardica in febribus malignis, in fluoribus alvi, insultibus epilepticis, à *Jungken in Lexico Pharmaceutico* attribuitur. Cæterum non omnia Cornua fossilia, ejusdem, aut paræ sunt facultatis, ob diversitatem originis, substantiæ, formæ, nam quæ lapidum more dura, sine medulla, inodora, vix nisi exsiccante vi pollent Medicorum judicio. Unicornu integrum ad Podoliæ fines, teste *Schwenckfeld in Therio-Tropæo Silesia* est reper-
tium

tertium, secundum ad ripam Vistulæ, in vicinia Civitatis Neo-Corcinensis, tertium ad pagum *Uscie*, quartum ad fluvium *Stryy*, quintum, & sextum ad ananem *San* præterlabentem villam *Munina*, septimum in monte arenoso ad *Dunaiec*, octavum Premislæ dum ponerentur fundamenta Collegii P. P. Soc. JESU, nonum extra Civitatis ejusdem mænia. Jam verò *Gesnerus in Hist. Animal. Quadrupedum, sub Monocerote*, citat *Epistolam Schnebergeri*, ad se datam, tenore tali. Reperiuntur frequenter cornua in Polonia. Unum vidi, à radice ad apicem, rotundum, intus cavum, in medio album, in fine subrufum, inventum in agro, miliaribus duobus distante, Cracoviâ; alterum in torrente, tertium & quartum ita durissimum, ut vel saxum, ferrumq; eis cedere potuisse existimem: quintum simile primo. Hæc, & similia, Monocerotis cornua censentur esse, sed quia Monoceros describitur variè à *Plinio, Aliano, Solino, Isidoro, Paulo Veneto, Vortmanno & alijs*, conjicit *Sachsus in Monocerologia, cum Gartia ab Horto*, authores, animal quod descripserunt, oculis suis nunquam vivum, vel mortuum usurpassè. Assignat idem, quatuor Unicornigèrum species. Primam constituunt Rhinocerores, secundam Boves Indici, tertiam Asini Indici, quartam Oryges; cæteri Unicornes descripti à nominatis authoribus, nunquam in rerum natura extitère. Quis enim mortalium unquam vidit? ex quo egressi nemore? ex qua terrarum parte producti? Nemo ex his, qui orbem navigando peragrârunt, & abdita, secretioraq; ex remotissimis Africa, & Americæ Insulis, in conspectum nostrum produxerunt, affirmat, vel affirmare potest, visum sibi ejusmodi animal. Ulteriùs *Sachsus canæ*, & venerandæ antiquitati non subscribens, Unicornua, non animalia quadrupedia, terrestria, sed marina, Cetorum generi cognata esse existimat, quæ, è sinistro nare prodiens cornu striatum, acuminatum ferunt; in Islandia, Groenlandia, Borealibus Insulis inveniuntur. Eiusdem sensus *Bartholinus Anatomica Hist. Cent. 4, Tulpius Observat. l. 4*, apponens sequentia. Quamvis acriter disceptetur, utrum etiam nunc alicubi extet Unicornè illud animal, cui Sacræ Literæ præter ferociam indomitam, cornu attribuunt pretiosum, extra controversiam, omnia, quæ a Magnatibus observantur cornua, sunt marinæ belluæ passim reperi-

billis. Piscem hunc, *Wormius in Disput, de Cornu Groenlandico*, Narhyal vocat, *Blancardus in Lexico Medico*, ex relatione describit. His, aliisque opinionibus, narrationibus multum diversis præsuppositis, censere Unicornu triplex dari, ac exhiberi. Primum fossile ex marga, vel alia materia natum. Sequeretur hinc *Kircherum in Arca Noë, & Mundo Subverra*. sic decernentem, *Historiâ Helvetiorum* id comprobantem. Accederet ratio, ex *Bartholini* observatione, quod nonnunquam tantum effoditur, quantum à nullo etiam grandi animali produci potuerat. Secundum Unicornu aquatiliu animalium, persuadente *Kirchero* hisce verbis. Cornua quæ passim dicuntur Monocerotis, animalium quadrupedum non sunt, sed piscium grandium marinorum, cum Balanis perpetuò decertantium spicula, seu promuscides. Et *Woodwardo in Specimine Geographia Physica*, Unicornu fossile nihil aliud est, quam pars animalium marinorum, in diluvio universalis relictorum. Tertiuna Unicornu alicujus animalis quadrupedis, etiamsi non illius Monocerotis, in cujus descriptione ingens diversitas inter Authores, sed animalis alterius, uno duntaxat cornu à natura donati. Ratio est ex *Epistola Schnebergeri missa ad Gesnerum*, quod singula ejusmodi cornua, nunquam bina reperiantur, quamvis aliquando cum cranio, & reliquis ossibus corporis. Inventum in Polonia & totum animal, & ut ex magnitudine ossium perspicitur facile, majus equo. Est certum extitisse quadrupes, ex humerorum, tibiarum, costarum ossibus. Ego quoque accepi notitiam ab Illus. Sremensi Castellano, quod simul cum cornu unico, animalis sceleton integrum, è colle arenolo villæ *Gruozno* ad Vistulam, erutum fuerat, sed statim contritum frustulatum à rusticis, à quibus post requisitionem allata pars notabilis cornu, fundi locatori, post aliquantò donata mihi particula, interiùs quasi calcinata, friabilis, linguæ adhærescens.

X. TERRÆ MEDICATÆ multorum judicio sunt metallica rudimenta, ob defectum principii mercurialis, non valentia compingi in metallum perfectum. Dicuntur medicatæ, nam terræ formam conservando, medendi vim inditam sibi liberaliter ab Authore naturæ exercent. TERRA SIGILLATA, est pinguis, gravis argilla, odoris terrei, saporis adstrin-

adstringentis; nunc rubicundi, nunc albi, fusci, lutei, vel alterius coloris. Sæpe formata in orbiculos, sigillis notatur & imaginibus, ideoq; sigillata vocatur. Obtinuit etiam nomen Lemnia, ab Insula Lemnos, Milton Lemnia, Sigillum Lemnium, Sphragis &c. Vires insignes tenet contra pestem, febres malignas, dysenteriam diarrhæam, morsus animalium venenosorum. In ripis Vistulæ prope Varsaviam hæc terra eruitur, sed quia debilior viribus, ait. *Tylkowski S. J. in Meteorologia Curiosa*, in dosi duplicata porrigitur. Effossa eadem de monte sepulturae concessio, in suburbio Posnaniensi D. Adalberti, in usu erat Doctore Medico, mihi id referenti. In Livonia rubri coloris datur, in pastillos drachmam ponderantes redacta, est valde adstrictoria.

BO-LUS ARMENIA, sonat glebam allatam ex Armenia, in re, est substantia terrea, ex flavo pallidè rubicunda, vel alius coloris, ponderosa, pinguis, friabilis. Desiccatur summè, & ex præscripto *Guleni, Matthioli, Brasavoli* dysenterias, catarrhos, putrescentia ulcera oris tollit.

In monte *Babiagora*, ultra Cracoviam, & in Carpathiis montibus traditur reperiri. In Scepustio Polono juri subjecto, ad Varalium, incolis *Kirchdrauf*, depromitur terra medicinæ inserviens.

OSTEOCOLLA, aliter Osteites, Osteolithus, Ammosteus, Holoiteus, Stelechites, Marochtus, Lapis Osisfragus, margæ species videtur esse, coloris albi, vel cinerei, superficiei scabræ & inæqualis, figuram concavi ossis plerumq; exhibens. A Germanis *Bein-bruch* appellatur, commendatur ad ossa citò conglutinanda, & callo obducenda, si intus sumatur, emplastris admisceatur. In arenosis locis formatur prope Torunium & circa viam ducentem ad D. Barbaræ Sacellum. Solet erui mollis, aut exposita soli acquirit duritiem.

XI. TERRÆ PICTORIÆ, id est pictoribus, cæterisq; artificibus necessariæ adsunt. Quapropter *Gorofredus in Archontologia Cosmica* ait, Poloni proventum faciunt è pigmentis, & coloribus de terra effossis, in primis glauco, cæruleovè, nec non è metallis, ferro, & ære Cyprio, cujus utriusq; apud eos copia magna.

OCHRA nativa, est terra *Dioscoridi* medicata, colorem ferens auripigmento similem, ideoq; adhibita à pictoribus, reperibilis in plumbi fodinis. Hanc, *Gesnerus Li-*

Erre de Fossil. & Fabricius de Metallicis Rebus, plumbagini Polonicæ; id est venæ plumbi, & argenti, interdum adnasci tradit. Ochra factitia, ex rubrica, vel plumbo usto, ac macerato paratur, Germ. *Bleygelb*, pictoribus magis usitata. Terra crocea ad Illesium, in plumbi fodinis. Crosnæ, mons proximus Ædibus D. Adalberto dicatis, terram flavam pictoriam tenet, Germ. *Dunckel-ucker*, nobis *Ugier ciemny, glin-ká zółta* Collis propinquior Vistulæ inter Varsaviam, & Zakrocinum, Terræ luteæ ferax, quæ Germ. *Licht-Ucker*, nobis *Ugier iasny*. Eiusdem coloris terra ad Sandomiriam, in monte Vistulæ impendente, penes prædium *Kamień*. Terra seu Creta rubra, Germ. *Braun-roth*, nobis *Bramrot* eruebatur in Territorio Osnianensi M. D. Litvaniæ, prope Collegium Zodziscense, P. P. Soc. JESU. Deprompta Terra in Palatinat. Sandomiriensi, Rubricæ fabrilis simillima, hoc est, substantiæ ponderosæ, intensè rubræ. Artificialis Rubrica paratur ex Ochra ustulata in ollis novis, argillâ circumlitis. CRETA nomen duxit à Creta Insula, in qua excellens habebatur. Creta seu terra alba, assertionem *Magini Patavini in Geograph. Univer.*, ex Russia Meridionali, ad exteras nationes evehitur. Creta, ait *Langius in Lectionibus de Materia Medica*, ad nos communiter ex Litvania adfertur, Valdeburgensis est arenosa. Post milliare unum à Civitate Grodna ad Niemenum fluvium est reperibilis. In Terra Chetmensi, teste *Miechovita in Sarmatia Europæa*, Creta in copia. In Palatinatu Lublinensi, haud procul ab Oppido Chodel, & prædio *Iezow*, collis, eadem terra tenaci, emplastica, candida plenus, Fert Cretam, & Palatinatus Sandomiriensis, in Capitanatu Stenzicensi ad Vistulam. Omittuntur aliæ Cretifodinæ.

XII. TERRÆ FIGULARES, pingues, spissæ & molles, ex quibus à figulis formantur vasa levia, non sorbentia, non exundantia, non frangenda facile, resistentia ignibus, dantur in Palat. Sandomiriensi, non procul ab Oppidis, *Gliniany & Denkow*, pagis *Cmielow, Ruda, Rokos, Petkowice* &c. Inde ollæ, amphoræ, catini, frixoria, Vistulâ devehuntur Gedanum, Elbingam, Regiomontum. Argillæ fodinæ sæpe ad decem, aut duodecim orgias abeunt in profundum, effosis cavernis investigatur terra figularis præstantior, de qua, non unica, verum mul:

multiplici formatur massa per attemperationem, ollis conficiendis maxime apta. Aequalis durabilitatis parabantur vasa, & circa Izzam, Lago-
viam, ac per Poloniam distrahebantur. Inferioris notæ Terra figularum ad *Sierzk, Solec, Fordan.* &c. Argilla Germ. *der feine schluff*, pinguedine, viscositate, lentore, multum idonea ad præparanda vasa præstantiora, in pagis *Wimbark & Szynfeld* Gedanensibus. Argilla candida

Græcis leucargillion, *Columellæ* creta figularis, prope Dobriniam depromitur, *Zakrocimi* vasa fictilia varia dealbatura. Eiusdem coloris, in Ducatu Zatorienfi, ad villam *Spytkowice*, in Polesia Polonica ad *Przewaly* Oppidum &c. Alibi huic assimilis, ad dealbandos hypocaustorum parietes passim afflunitur. Terra alba, dicta Cracoviensis; vim magnam ignium sustinens, in usu apud Chymicos, aurifabros & fusores. Pariter, ex argilla pagi *Oksiwia* Pomerellæ, formantur vasa ad liquationem, ad Orichalci præparationem. Argilla nigra, pinguis, lente-
scens occurrit facile.

TERRA CALCARIA, nobis *Margel*, de qua in sole siccata, igne excocta paratur calx, obvia multis Provinciis. Terra ex pago *Kiewierce* Volhiniæ, à fossore allata, ignitis injecta carbonibus, odorem succini edidit. In Prussia, teste *Geographia Prussiae & Brandenburg.*, occurrit interdum terra ad parandam picem accommodata.

Terra rubricosa, in fundo villæ *Odargowo* Palat: Pomeraniæ, ad jugera tria protensa largitur messes, similis alibi, in collibus, campis, sylvis, viis spectatur.

Arena aurificum, Germ. *Form-Sand* in monte *Cynganberk* suburbii Gedanensis, & in vicinia loci dicti *Jerusalem*; item in suburbio Posnaniensi protenso ultra Templum D. Adalberto initiatum.

Arena permixta micæ argento simili, effulget multis in locis. Arena rubra, purpurea, rosea, lutea & nigra in collibus prope Dobriniam, frequentissima.

XIII. URNÆ SEPULCHRALES FICTILES ambustis humanis ossibus, cineribus onerata antiquitus, extrahuntur non raro è terra, in Regno nostro. Tales plerumq; ex basi tenuiore, assurgunt in ampliorem ventrem, qui paulatim in collum terminatur angustum. Tres, Bibliothecæ Urbis Gedanensis, illatae, ex illis, una reperta in monte *Hagelberg*, qui, & simulacrum Deæ Ethnicorum, ex præstan-

ti metallo fufum, Romanorum more veftitum obtulit. Torunenfis Bi-
 bliotheca aliquot, Elbingenfis poffidet unam, ex agris Mevæ, verna-
 culè *Gniew* fublata. Mariæburgi, atq; Elbingæ annulos binos
 mihi videre contigit, ex urnis depromptos, quorum primus ex argen-
 to prætanti, fecundus ex metallo fuerat elaboratus. In eadem Pruffia,
 prope Dirfaviam, feu Tceyum, detecta urna cum octo minoribus,
 annulo ex aurichalco, pluribus globulis, phiala, in qua facrificabant
 Diis, à religione vera alieni. In Cafubia, *Pobtoie, Lebnie* pagi, eadem
 vafa funebria protulerunt fundi hæredibus. Præter argillaceas urnas,
 canthari ftannei, ærei cerevifiâ pleni funt inventi, cum Elbingæ mu-
 nimentum per cæmeterium duceretur. Hoc, *Nova Literaria Maris*
Balthici, & Septentrionis, an 1700 adnotârunt. In Litvania quoq; urcei,
 & lagenæ cerevifiariæ paffim de fepulchretis educæ, à *Fifchern in Sche-*
mat. Pruffia Subter: adnotatæ. In memoratis vafis potus apponebatur
 mortuis, quo fuffentari deberent ad Odini Tabernaculum; fic enim ap-
 pellati à Septentrionalibus Campi Elifii. In Palatinatu Polnaniensî
 Majoris Poloniæ, dum an. 1710, fæviente lue peftifera, tumuli para-
 rentur, ad Oppidum *Ryezwof*, Urnæ fepulchrales feptem apparuère.
 In eodem Palatinatu, prope rus *Gembice* vicinum *Pempow*, in apertum
 prodiit, vomere protrufa urna, continens præter cineres, offiumq; fe-
 gmenta, etiam nunos argenteos, alios craffiores, tenuiores alios, fimi-
 les bracteatis, cum hac infcriptione, *S. Adalbertus*. Tenui, aliquot obla-
 tos mihi à fundi domino, & in honorem antiquitatis, nobiliffimo
 Horniano Mufeo Gedani intuli. Paffibus paucis Smigelco [*Smiglo*
fcribi debuerat] prope regiam viam, in fabuloso campo, an. 1674, an-
 tiquiffimi paganorum fepulchri effofsa rudera, à *Mellen. in Hift. Urnæ*
Sepulchralis Sarmatica, ita defcripta. Calce nulla, multò minùs argillâ, la-
 pides firmati erant, fed arenæ foli, eleganti ferie impositi eruebantur.
 Tandem inciderunt foiffiores in multas fictiles urnas eximie magnitudi-
 nis, operculis teftas, ex eadem materia rubicundi coloris, nonnun-
 quam tamen vergentis in grifeum, ambiabant fingulas, lapides magni
 ultra duas, dimidiâve ulnas, latitantes in arena. Cùm aperirentur, omnes
 fuerunt plenæ humanis offibus, coloris nivei, fed parte magna, com-
 minu;

minutis. Remotis aliis, magna urna se dabat conspectui, cum duabus minoribus fociis, imposita lapidi plano. Situs, ac squalor, ita illas consumpserat, ut illico collaberentur, cum vix primis tangerentur digitis; paucissimæ salvæ evaserunt. Præter has urnas, novimus inventas esse patellas fictiles, & discos stanneis nostris planè persimiles: imò varii generis, & magnitudinis vasa, ac patinas; item calicem fictilem, figuræ cylindricæ, nec non impletas arenâ ollas, in quarum fundo, fila jacuere quædam; incertum, sericeane, an lanea, convoluta in globum, similia nidis avicularum, quas vocamus linarias. Quædam Urnæ nullas continebant acus, extra tamen positæ erant; nonnullæ acuum locò, habebant metalli fragmina. Quibusdam pateris crines erant impositi, & in una lapis fulminaris reperiebatur. Campus hic sepulchralis in varias est divisus speluncas, in quibusdam antris unica tantum, in aliis tres, in nonnullis duodecim comparuerunt urnæ, omnes gemino modo compactæ, & repletæ. Illarum plurimæ dum confringerentur, aut potius collaberentur, illico tota illa planities, testis & ossibus est conspersa, in quæ, cæli injuriæ hætenus debacchantur.

Efformabantur olim aliæ urnæ lacrymatorię dictæ, quibus iidem Ethnici lacrymas pro defunctis liberaliter fufas colligebant, easq; cum inferiis aliis, tradebant monumentis. Vas tale unum lacrymatorium, simul cum corona ænea, Prussia vidit, olim dicta Ducalis.

XIV. CRYPTÆ seu meatus subterranei à natura formati, variis concamerationibus, veluti conclavibus ita distincti, ut Labyrinthus videri possint, curioso telluris indagatori; offerunt se se in locis aliquot. In Podoliæ Palatinatu ad pagum *Krzywce*, caverna ingens, miranda cernitur, cum angusto introitu in terræ viscera. Ad videndam illam, tenebras dispellendas, accenduntur faces, aut lucernæ, ponuntur signa sollicitè, propter grande erroris periculum, inter anfractus multifarios. Fornices amplitudine, altitudine, splendore spectabiles, in parietibus lapides generis varii, alii in minutas partes divisibiles, asimiles Specularibus alii, alabastriti alii, cæteri fractarum rupium, marmoris rubri, ast quasi vitro pellucido tecti referentes speciem, unà cum hominum, avium, animalium, quadrupedum figuris. Longitudo quanta est antri, etiam rivulos

rivulos limpidos continentis, scire non vacat; variis varia affirmanti-
 bus, nemine ad ipsam extremitatem progredi auso. In eadem Podo-
 lia, Cryptæ proximiores vico *Ormany*, numerosa corpora hominum
 incorrupta servârunt diu, beneficio forsitan loci. Fert ibi fana, quòd
 coloni declinantes Tartarorum irruptionem hanc specum ingressi fue-
 rint, in eaq; non ferro, sed fumo de subjectis lignis, straminibusq; na-
 to, sint præfocati. Et ad *Barszczewo* Oppidum positæ Cryptæ,
 ambulacris, cameris, cæterisq; raritatibus, ad insigne naturæ prodigi-
 um conspicuæ; ad Iagielnicam visu dignæ. Aliæ obrutæ dehiscen-
 tis telluris pondere, quàm longæ, latæq; fuerint, ad notitiam nostram
 non pervenêre; cæteræ existimantur esse cuniculi, aut alvei fluviorum
 subterraneorum, qui exaruerunt, vel sunt conversi aliò, ideoq; prætermi-
 tuntur. Cryptæ Kiovienses [olim in ditione Polonæ] à *Herbinio* sic de-
 scribuntur. Longo tractu subter terram protensæ cellæ quædam Virorū
 Religiosorum, & converforum ad fidē Christi, metu tyrannidis Ethnicorū
 paratæ. Liber Patrū Cryptoviensiu hoc tantum tradit, quòd Religiosi, Hi-
 larion, Antonius, Theodosius, & alii, specus Christia. Sæculo XIX effo-
 derint. Monachi inibi vacabant devotioni, psalmos, cæterasq; preces can-
 tantes; alii sponte se includebant, modico pane, nec non cæteribus vi-
 &titantes. Tumulati sunt ibi Metropolitæ, Episcopi, Ithumeni, Sacerdo-
 tes, Diaconi, Martyres, Principes, Herodes, Medici, Laboriosi. Lege, &
 consuetudine veteri, corpora fasciis, instar infantū, ad imitationem Ægy-
 ptiorum circumvoluta, atq; reposita. Aliqua capita, sive crania dicun-
 tur stillare oleum, quæ die Paschatis primò invisuntur, thure colun-
 tur à Presbytero. Antrum Theodosii minus, pluribus, magisq; sinuosis
 anfractibus, [quos, plateas Rutheni vocant] discernitur à majori An-
 tonii. Figmentum est, quod istæ specus, subter Borysthenem suos forni-
 ces ducant; & præsens loci Archimandrita negat. Alterura vulgi com-
 mentum est, cameras istas longitudine sua, ad Cryptam Czerniechovi-
 ensis, & Pieczaroviensem Moschoviticam, centum, & amplius milli-
 aribus dilsitam, se se porrigere. Cætera de iisdem Cryptis, à *Beauplan in*
Descript. Regni Polon. Consinium, sunt allegata.

S E C T I O II.

De

GEMMIS, LAPIDIBUS INSIGNIORIBUS & RARIORIBUS.

1. **G**emma, est lapillus ex subtiliore materia ortus, qui magno constat, magnoq; comparatur pretio, propter sui raritatem, pulchritudinem, & vires insignes. Ita *Isidorus*. Addit *Mylius*, ex sensu *Paracelsi*, Gemmam esse quemlibet lapidem, qui virtutem possidet spectantem ad medicinam. Ad octo genera revocantur Gemmæ, varietate spectata colorum; ad virides, rubeas, purpureas, candidas, nigras, crystallinas, varias. Origo & virtutes diffusè à *Boyle* describuntur, à *Brafavolo* examinantur. Mirè ludit hîc natura, aliæ gemmæ naturalium rerum figuras, aliæ factarum ab arte exhibent: reliquæ nullâ certâ figurâ conspicuæ; sed proprietatibus, viribus admirandis donatæ.

II. **ADAMAS**, Polonis *Dyament*, gemmarum omnium præstantissimus, durissimus, diaphanus instar aquæ pellucidæ Ex India adfertur verus & genuinus, nascitur in rupibus, ac in terræ visceribus, nam materia illius cum sit subtilis, volatilis, in aperto dilaberetur, intrâ saxa & tellurem collecta servatur, donec densetur. Narratur passim adamantem verum indomitæ esse duritiei, id est, nec ferro nec malleo, impositum incudi cedere, ignem vincere, nec incalescere. Hæc olim credita, falsitatis convincunt experimenta, ait *le Grand. in Hist. Naturali, & Museum Calceoloti Sect. 3.* Redigitur in scobem malleo, ferreo pistillo atteritur, teste *Bodino in Theatro Naturæ Universæ, Hartnaccio in Admiranda Physica*; igne quoq; diurno superatur, in calcem redigitur, apud *le Grand* præfatum. Quod idem adamas sanguine hirci domari ac solvi possit, ad fabulam refertur à multis, & à *Kiesslingio in Physica Experimentalis*; licet *Plinius* hoc affirmare non erubuerit. Errore quoq; putatur esse venenatus, nam venenum omnino non est *Schenckio*

ckio Observat. Medic. Rariorum l. 7, p. 915, sed egregium, & singulare cujusdam morbi medicamentum. Nec redactus in pulverem interficere valet *Boëtio de Boot*, in *Hist. Gemmarum*, traditionem *Paracelsi* discipulorum, rejicienti contrariâ experientiâ Adamantes profert Regnum nostrum, similes Bohemicis, Silesiacis, Hungaricis, Orientalibus longè inferiores, molliores, splendorem verorum non attingentes. In Rulsia, *Cnapius S. J.* adamantes non contemnendos, nec paucos effossos viderat, & in *Thesaurò* adnotaverat, sub voce *Dyament*. In Regione Submontana, circa Oppidum *Baligrod*, minores facilè reperibiles; in vicinia pagi *Suszczany* Palatin. Kioviensis, majores, duriores, splendidiores, Bohemicis pares, vel excellentiores, nec facile dignoscibiles à peregrinis. Carpathiorum, illisq; conterminorum montium rupes, læpius edere visæ præstantes adamantes, de quibus unus inventus à pastore ovium, Cracoviæ sexaginta Imperialium solidorum accepit pretium. De Gemmis Prussiar, Antiqui Scriptores mentionem fecère nullam, ex recentioribus *Hartmann* in *Hist. Succini Prusici*, obiter retulit adamantes egregios, pellucidissimos passim per littora succinifera spargi; scintillantes lapides & quasi bractæas minutas auri, atq; argenti deferentes, ibidem reperiri. In vicinia Elbingæ inventos, Liberis Baronibus Sveciæ dono oblatos, elegiacis versibus descripsit *Zamelius Consul Elbing.* in *Drusi Gemmifera, seu Gemmarum Elbingensium Detectione, impressa Elbingæ* in 4, an. 1653. Majores Amburgensibus Adamantes, cum Rubinis aliisq; Gemmis, Prussia Polonica continet; exemplaria lapidum horum, Musea permulta servant. *Fischern* in *Epistola data Regiomonto, an. 1715.* Multiplices Gemmæ repertæ in Prussia. Achates, Chalcedonii, Iaspides, Sardii servabantur in Museo *Christophori Gottvaldii Doct. Medici, & Phys. Gedan.* testante id *Catalogo Rerum Natur. & Artific. Gedan. impresso, 1715 anno.*

III. AETITES seu Aquilæ lapis, nobis *Orli kámmen*, intrinsecus concavus, alium lapidem dictum *Collimus* continens. Qui enim locò lapidis, arenam, vel terram detinet, Geodes vocatur, qui aquam, Hydrotites. Ab aquila, Aetites sumpsit vocabulum, quia in illius nido inveniri traditur à *Plinio, Isidoro, Matthiolo, cæterisq; innumeris.* Credibile

bile & *Rueio* est, quòd ex montibus, vel agris, vel faxorum apertis commissuris deferatur ad nidum ab aquilis, ad ovorum calorem contemperandum, ne nimis calefiant, dum incubantur. Differentiæ plures ratione figuræ, ab *Aldrovando in Museo Metallico*, propositæ, *Schediasma de eodem lapide à Bauschio* impressum, *Historica Descriptio Actitis à Lauremburgio* edita. Multa superstitione plena, de viribus istius lapidis omituntur, v. g. quod furem detegit, prædicit futura, impedit esum ciborum, etiam palato gratissimorum. Communiore Medicorum sententiã experientiæ junctâ, mulierum promovet partum. Argilla, vel marga Geodi inclusa Terræ Sigillatæ obtinet facultatem, lota, peste, febribusq; pestilentibus, correptis, cum aqua acetosæ propinata, in auxilium advenit. Continet Actitem Mons Zyrkoviensis in Palatinatu Calisienti; unum videre contigit mihi, apud Med. Doct. Posnaniensem. Ad Vistulæ ripas prope Torunium, Actites, & Geodes lectus à *Vendio Restore Gymnasti Torunensis, in Naturæ Picticis Specimine, & Lapide Rostochiensi*, id innuente.

IV. ACHATES, nobis *Achatek*, variis constat coloribus, atq; lineis se invicem incurfantibus adeo, ut quandoq; multiplices effingant formas. Morsus serpentum sanat *Mylio*, spectatus, oculis prodest *Plinio*, cor *Rueio* recreat. Colligebatur à *Zamelio* in Elbingensi Territorio, descriptus in *Drusi Gemmifera* ab eodem.

V. AMETHYSTVS, *Amethyst*, gemma coloris violacei, ex descriptione *Isidori, Pierii, Alcasaris*, aliquo modo vini rubri colorem præferens. Venenis resistere, vapores arcere à capite, ebrietatem reprimere alligatus super umbilicum, creditur. Varia sunt illius genera, primatum tenet Indicus, proximus Arabicus, Armenius, Ægyptius, postremus Cyprius. Prussicus à *Zamelio* repertus, non procul ab Elbinga.

AMMITES, *Kamień ikrzasty*, ex arenis ita compositus, ut ovis piscium similis videatur, mole juglandem æquet. Ad Vistulæ margines Torunio viciniore inventus à *Vendio, & in Naturæ Picticis Specimine* recensitus.

VI. ARMENIVS LAPIS, *Kamień ciemno zielony*, olim ex Armenia advehebatur, maculis viridibus, cæruleis & subnigris relucens, ju-

dicio aliquorum à Lazulo non differens, nisi sola maturitate: secundùm *Boëtium de Boot* diversus, quia unitus, friabilis tamen, nec aureis venis notatus.

Hic internè propinatus purgat humorem melancholicum, conducit in mania, epilepsia &c, ex *Schroderi* observatione. Producitur in variis Germaniæ locis, in Hungaria, Transylvania &c. Citatur *Hulsius Chronic. Scriptor*, quòd Lapis Armenus, vel ejus vena reperitur Crotini in Polonia.

ASTROITES, Asteria, Asterites, Lapis stellaris, *Gwiazdeczká kamień*, quia stellulis undequaq; nigricantibus insignitus, & moderatè durus. Differentiæ ejus in *Aldrovandi Museo Metallico* videantur. Obvenit *Vendio*, in allegato superiùs loco.

VII. BELEMNITES à sagittæ figura dictus, Dactylus Idæus à Dactyli effigie, & Ida monte Cretæ Insulæ. Nonnullis veteribus, Lapis Lyncis, Lyncurius est, erroneè existimantibus [*inquit Charletonus in Exercitationibus*] quòd ex urina Lyncis trahat originem. In re, est lapis teres, sub variis coloribus reperibilis; fricatus, contusus, calcinatus, cornu bovis adustum redolens. Non bene idem cum Ceraunio lapide confunditur, id est, ad fulminis progeniem ducitur, nam Ceraunia alia est. Vires Belemnitarum apud Prussos prope Mariæburgum, item in ripa Vistulæ fluvii, juxta *Hochingam* inventorum, descripsit *Agricola de Natura Fossilium l. 5*, his verbis. Quoniam verò Belemnitæ exsiccant, Prussici, & Pomeranici Chirurghi vulnera curant, non aliter ac Judaico Lapide Medici calculos frangunt. Idem, *Aldrovandus in Museo Metallico*, & *Langius in Lect. de Mater. Medica* reliquerunt. Belemnitæ Prussici, luccini falerni colore, alii in rubro nigri, pellucidi, terram in se continentes, cæteri coloris cerei, idem ferentes, in *Gesneri Libris de Figuris Lapidum, Gemma. & de Fossilibus*, propositi. Idem à *Vendio* penes Vistulam ad Torunium collecti in copia; in *Natura Pictoricis Specimine*, ac in *Notabilibus Curiosis Torunensibus* adnotati. Alia Regni Provinciæ multùm feraces Belemnitarum.

VIII. CERAUNIA sive Ceraunius Lapis, *Piorunek*. hac ratione nomen invenit, quia cum fulmine creditur cadere, nec alibi inveniri juxta *Plinium, Isidorum* &c, quàm in loco fulmine icto. Imò tam constans volitat fama fulminis esse telum, ut si quis hanc opinionem velit refel-

refellere, imprudens esse videatur. Cæterum tam subito nasci, tali duritie, tantoq; pondere lapidem in nubibus undiq; perviis, *Boëtio de Bot in Hist. Gemma.*, vix est credibile. Econtra *Fromondus Meteorologicorum l. 2* asserit, generari Cerauniam ex terrestri exhalatione viscosa, humoribus nubis, quos ardor fulminis celerrima transmutatione, in ipso etiam casu permiscet, & in laterem coquit; odoris est sulphurei, naturæ ammoniaci salis &c. Plura de possibilitate productionis intra nubes istius lapidis, adducturus est *Tractatus 27, Sect. 1, num. 8, de Fulmine*. Cerauniæ, ait *Aldrovandus in Museo Metall.*, cuneum planè referunt, durissimæ, gravissimæ, substantiâ similes filicibus, lineis & striis carent, & ideo à Brontiis discrepant. Telum fulmineum, Cuneus fulmineus *Charletono in Exercit. eadem Ceraunia*, colore varians, cuneum, pyramidem, malleum, securim, clavam figurâ exprimens. Eruuntur aratris sæpius in Polonia Cerauniæ, Lapidés fulminis, *Piorunek, Bozy pratek*, vocatæ. Vidi inquit *Cnapius S. J. in Thesauro*, friabiles, habentes venulas à circuitu ad centrum, quasi ad medullam tendentes, corallio frutici similes, excepto colore. Belemnitem hîc, aut Corallitem descripsisse mihi videtur Vir eruditissimus, & non Cerauniam, quæ eadem esse à multis putatur cum Belemnite. Alii in Ceraunias incidere plurimas, solo Polonico infepultas. CANTHARIAS à Scarabæi similitudine denominatus, quam figurâ exhibet, à *Vendio* additus aliis Lapidibus rarioribus. CHALCEDONIUS, *Kalcedon*, ex Onychis genere *Kirchero*, varios colores referens, pro diversitate luminis, cui exponitur. Hic, quòd in Prussia reperiatur, *Goitvaldi Catalogus Rerum Natural. & Artifi.* sub Adamante adductus affirmat.

IX. CHRYSOLITHUS, *Kamień żłotawy, żłotogoracy*, gemma coloris aurei. Antiquorum Chrysolithus, Topasius est Gemmariis recentioribus. Orientalis durior, coloris nobilioris, Europæus mollior, & cum colore auro, nunc multum, nunc parum nigricans. Natale illius solum, India, Arabia, Ethiopia, Germania; invenitur passim & in Bohemia. Creditur melancholiam, timores nocturnos minuere, collo, aut sinistro brachio alligatus. Commendatur contra morbum comitalem, & asthma. Inventus in Territorio Elbingeni à *Zamelio Consule*, de-

scriptus ab eodem *in Drusi Gemmifera*. CORALLITES marinarum Coralliorum exhibens formam, supellestem *Vendii* auferat.

X. CONCHITES à concha nomen deducit. Lapides figurati univalves, bivalves, valvis æqualibus læves, valvis æqualibus, inæqualibusq; striati, Conchitæ dicti, quorum plus quàm viginti genera *Langius in Hist. Natur. Lapid. Helvetia* duxit ad paginam. Figura conchæ, pectinis vocabulum habet, propter strias, quibus pectinis ostentat formam. Pectines, *in Museo Diluviano Scheuchzeri*, sunt conchæ auritæ valvis dissimilibus, unâ planâ, convexâ alterâ. Pectunculi sive Pectunculitæ auribus carent, & valvas utrinq; habent convexas, æqualiter concavas. Videre est hos cum striis elatioribus & depressioribus, illos cum valvis compressis invicem, ac variè contortis, alios cum striis densis cæteros cum subtilissimis &c. Iidem inveniuntur solitarii, & exempti, vel etiam lapidibus, massæ informi lapideæ inclusi. Utriusq; generis, sed maximè secundi, terra nostra Conchitas possidet.

Conchites striatus, & lævis cretæ inclusus, ex Polonia Lipsiam Mylio missus. *Buttners in Ruderibus Diluvii testibus*. Conchæ salis, quæ fossili Polonico innasce solent. *Gesnerus de Fossilibus*.

Conchitæ collecti à *Vendio* ad Torunium, ab aliis ad lacum vicinum Pakostæ. Numerosi depositi *in Museo Breyniano Gedani*, nec procul ab hac Urbe lecti Pectunculitæ, Buccinitæ &c, unâ cum Conchis Anomiis striatis, sic à *Fa'ro Columna* appellatis. Apud Zukoviense Monasterium, calcarii lapides variis buccinulis, & conchulis refertissimi apparuerunt; eadem saxa, in campis *Ciepielsk*, Pectunculos tenuère. Pinczoviæ durior lapis adactus chalybe, Conchitem obtulit, eandem ager Baranoviæ. In Podolia non procul à pagis *Krzywiec & Babica*, assurgit mons, in quo lapilli minores avellanis, conchulæ formam præferentes congregati, minutissimè triti, remedio fuerant contra ardores febrium. E monte ad prædium *Kamien* vicinum Urbi Sandomiriensi, erutum est anno 1719, segmentum conchylii, Matri Perlarum nitore externo assimile, sed veluti in cretaceam materiam levem, conversum.

Conchitis Cochlitæ accedunt, nam lapis cochleæ aquaticæ figuram ferens Cochlites denominari potest, qui *Gesnero in Fossilibus* Strombites, ex amplo in tenue, turbinis instar

instar deficiens. Cochlitæ coloris rubescens alii, cinerei alii, calcario saxo duriori inclusi, è colle villæ *Karlíkowo* Monasterii *Zarnovecensis* extracti simul cum lapide, cornu capræ, consimili. In area *Arcis Kniehimn*, & pago *Moszczenica* *Volliniæ*, testacea mytulis minoribus fluviatilibus, [nobis *Muszle*] perfamilia, profundiori terræ permixta copiosissimè, videram atq; collegerã. Terra hæc Mytulifera vocari potest à mytulis. An Conchitæ, aliquando fuerint conchæ marinæ, Cochlitæ, fluviatiles cochleæ, non leve certamen est inter Authores. Quidam generis Conchitarum, vi seminali terræ adscribunt, hoc est materiæ crassiori, sali, & succo lapidescenti intermixto. Contra illos sunt alii, inter quos eminent *Woodwardus* volens conchas, ostrea, testacea fossilia, esse corpora marina, à diluvio universali in montes translata, tellure obruta, diuturnitate temporis solidata, seu petrificata: inventa intrà, vel extra lapides. Hoc nonnemo perpendens addit, dicta conchyliæ exactissimè in omnibus lineamentis, striis, fibris, gravitate, viribus medicis, marina exprimunt; ideoq; non sunt naturæ lusus. Quomodo autem ad regiones à mari remotissimas sunt delata, idem *Woodwardus* deducit. Admittuntur & strata, quæ in locis variis subsederunt, intellige compages certæ materiæ seriatim positæ, v. g. lapidum, gypsi, concharum, venarum metallicarum, arenæ &c. Adducitur præter *Isidorum*, *Tertulianum de Pallio* p. 530: *Mutavit & totus orbis, aliquando aquis omnibus obstus, adhuc maris conchæ, & buccinæ peregrinantur in montibus.* His, similibusq; motus *Scheuchzerus in Museo Diluviano*, vocat sequaces oppositæ sententiæ Naturæ Ludistæ, Archæistæ, Ideistæ. Diluvianæ catastrophes [inquit] testes certissimi sunt ipsæ, quas invenimus ubiq; terrarum, reliquæ. Ego probabilitatem magnam adscribo huic opinioni, talemq; esse existimo, quæ non difficulter assensum persuadeat.

XI. CRYSTALLVS, *Krysztal*, inter gemmas à *Plinio*, *Theophrasto*, *Cardano*, *Matthiolo* ponitur, figuræ hexagonæ, vi medica polens. Origo ejus, à Scriptoribus antiquissimis atq; gravissimis, ad nivem, aut glaciem aqueam diuturno frigore concretam, solidatam, refertur. E diametro illis oppositi, *Solinus*, *Cardanus*, *Matthiolus*, *Agricola*, cum comitatu aliorum. Primus ait in *Polyhistore*, si Crystalli ortus glaciæ
adici-

adscriberetur, nec Alabanda Asiæ, nec Cyprus Insula hanc procrearet, quia ardore solis torretur maximo. Secundus tradit, ideo non formari ex glacie, quamvis inter nives soleat inveniri, quia glacies igne calefacta liquefit, & non crystallus. Tertius addit, glacies innatat aquis, Crystallus subsidet. Quartus *Agricola in Natura Fossil.* videns quod glacies, quæ multis annis, imò integris sæculis induruit frigore in altissimis Alpibus, non abit in crystallum, infert hanc gemmam esse succum purissimum, intra terram frigiditate conglutinatum. In idem recidit *Kircherus Mundi Subter. l. 8*, sale defæcatissimo constare asserens, experimento probans. Advertit & *Honoratus Fabri S. J. in Physica, seu Scient. Rerum Corpor.*, crystallum percussam chalybe ignem producere, congelatam aquam id non præstare. Quandoq; colores alios assumit, & nominæ, si Smaragdinum, Pseudo-smaragdus, si Sapphirinum, Pseudo-sapphirus &c, *ex mente Charletoni in Exercit.* appellatur. Præparata bene, in gravissimis morbis, nempe cholera, diarrhæa, biliosa dysenteria, epilepsia, vertigine, syncope, calculo, in expugnando veneno arsenici, *Eichstadio* est instar lapidis angularis. Plures virtutes à *Rulando, Chiocco, Schrodero* recensentur; præstantissimum oleum, sal, cremor, *elixyr* crystalli paratur. Locus productæ crystalli apud nos *Druzbak* in Scepulio, in Ukraina *Berdyczow* Oppidum, sive ejus vicinia, ubi attingit digitum humanum mole. Et ex Culmensi agro, annuente *Helwing in Lithograph. Angerburgica*, effoditur.

XII. DENDRITES, arborum & fruticum, ECHINITES, Echini marini, ENEOSTIS, ossium, ENTROCHOS, rotæ figuram exprimens, in manus *Vendii* venerat ad Toronium.

XIII. GAGATES à Gage flumine Lyciæ nomenclaturam trahens, nobis *Gagatek*, non tam lapis *Kircheri* est, quàm bituminis adusti species, odorem spirans sulphureum. Idem Gagates, aliis est genus terræ nigre, lapideæ, crustosæ, bituminosæ, accensum instar picis flagrans, bitumen redolens, fumum atratum edens. Sunt, qui cum *Boëtio de Boot*, ejusq; sequacibus, succinum nigrum vocant, ast *Encelius* materiâ differre hæc duo censuit, cognationem quandam admittendo. In ripis Maris Sarmatici, Gagates nigri coloris datur, testimonio *Miechovita Chronic. Pol. l. 1*, sed in parva quantitate.

XIV.

XIV. GLOSSOPETRA, saxum sic dictum à figura linguæ, quam exprimit: in terra non nasci, sed deficiente luna, cælo decidere à *Plinio* credebatur. Extat *Dissertatio Bartholini de Glossopetris, & Reiskii Commentat. Phys. Hist. de Lunenburgensibus.* Prussicas Glossopetras, id est linguas petreas enumeravit *Kentmannus*, in specie Glossopetram cineream, effigiem linguæ pici, alteram reguli, referentem. Et ex relatione *Gesneri in Fossilibus*, Glossopetræ coloris nigri, & cinerei, in Prussia sunt repertæ.

XV. GRANATUS, *Granat*, gemma pellucida, ex flavedine rubens instar ignis; minii nativi, vel factitii representans fere colorem. Præter Orientales meliores, & pretiosiores, dantur Granati Bohemici, Silesiaci, qui reliquos antecellunt. Exerunt vires, palpitationi cordis mendendo, melancholiæ resistendo, spuitionem sistendo sanguinis. Post Urbem *Nackel* in Prussia Granatus. *Thurneissern in Magna Alchimia, an. 1583 impressa.*

XVI. HÆMATITES, *Krwawnik kâmień*, à colore sanguinis concreti dictus, vel quòd attritus aquariis cotibus succum cruentum fundat, vel quòd sanguinem sistat intus assumptus. Generatur ex ramentis, aut sedimine, quod aqua abrasit à Rubrica, vel saxo rubro, calore excoquitur, & in lapidis consistentiam induratur. Quinque genera ejus *Plinius* ponit, Panchrestum medicinis utilissimum, Androdaman aurissimum, Arabicum croceum, Elatitem & Schistum. Datur Germanicus, Moravicus, Bohemicus, Polonicus Hæmatites. *Bauschius in Schediasm. Curioso de Hæmatite, Langius in Lect. Medicis.* Profertur copiosè, gravis ac durior & è Carpathicis montibus *Nowy targ* vicinioribus: Pharmacopolia implet *Cracoviæ*.

XVII. JASPIS, *Jaspid kâmień*, gemma viridis, sæpe translucens *Plinio*. Ejus species septem *Dioscoridi*, aliis plures. Præfertur cæteris ab *Alcasaro* ille, qui est transversâ lineâ præinctus, sanguinis seu purpuræ punctis notatus, unde Grammatias, vel Polygrammos appellatus; sanguinem sistens. Cæteras gemmas fere omnes, adversione *Cæsii S. J. in Mineralog.* occultravit natura, Iaspidem in superficie terræ depositum, inventu facilem reddidit. Vires Jaspidium à *Chiocco in Museo Cal-*

ceolarii enumeratæ. In Prussia, per littora succinifera sparsi colliguntur. *Hartmann Hist. Succini l. 1, c. 2.*

XVIII. JUDAICUS LAPIS, *Zydowski kámién*, à Judæa seu Palæstina, in qua optimus nascitur, nomen obtinuit. Est olivæ specie, oblongè rotundus, tener, friabilis, striis secundum longitudinem discurrentibus, æquè distantibus, quasi arte factæ fuissent, *ex Boëtii de Boot in Hist. Gem. descriptione.* Qui instar glandis & balani est, Phœnicites *Charletono in Exercit.*, qui instar nuclei olivæ, Pyrenes, frequentissimus in usu medico, in nephritide sæpe præscriptus; ad calculos renum frangendos, à *Brasavolo* feliciter adhibitus. Incurrerunt in oculos & manus *Vendii*, Judaici lapides prope Vistulæ ripas ad Torunium, *Natura Piëtrici Specimine Torunensi* innuente. LYDIUS LAPIS, *Plinio* Coticula, *Kamién Probierski*, marmoris nigri species ad argentum probandum. Apparuit in monte Vistulæ adito, ad Sandomiriam, & in flumine Tyra præterlabente Samboriam in Roxolania.

XIX. MAGNES, *Magnet kámién*, à Magnesia Urbe, vel Magnete pastore primo ejus inventore in Monte Ida, vocabulum ducere traditur. Idem *Portæ* quasi magnus, mutatâ literâ, revera enim magnus iste lapis virtute, non mole. Substantiam si examines, est corpus mixtum ex materia lapidea & metallica. Vegetior plerumq; cæteris, ferri colorem habens, optimus densus, non multum ponderosus, coloris vergentis ad cæruleum. Præter proprietatem specialem convertendi se ad polos, Borealem & Australem; vi attractiva ferri pollet, ideoq; eum *D. Augustinus de Civit. Dei, l. 21, c. 4.* vocat lapidem mirabilem, ferri raptorem. Vis mundi polos versùs se convertendi, ut notissima hodie, ita antiquitati ignota fuerat. Quis verò Nauticæ Pyxidis admirandæ inventor ante sæcula aliquot? non satis constat. Detecta Magnetis ope India Orientalis atq; Occidentalis, amplissima pars totius Orbis. Ad usum medicum rariùs venit, ut crassos, ac melancholicos humores pellat. Ingreditur ustus, cære permistus, emplastrum, ad podagricos dolores leniendos, commendatum. An pulverisatus, ferrum educat ex vulneribus, controvertitur. De virtutibus istius lapidis, *Arts Magnetica, Magneticum Natura Regnum Kircheri, Philosophia Naturalis de Ulloa S. J., Magneto;*

gnetologia Leotaudi evolvatur. Nascitur in India, Æthiopia, Macedonia, Beotia, Hispania, Italia, Germania, Suecia, Norvegia, Bohemia, circa ferri fodinas, interdum in fodinis. Evoluto ævo, *Scriptore Gilberto Colcestrensi, & Kirchero in Arte Magnet.*, etiam in Hungaria, Livonia, Prussia, Polonia effodiebatur. Et *Aldrovando in Museo Metallico*, Polonia Magneticis saxis non caret, Prussia inter regiones producentes eundem lapidem numeratur; Russia quoque non est inops Magnetis.

XX. MOLOCHITES, *Slazowy kamien*, viridis, opacus, politus, splendidus, Cyaneo cognatus, *Gesnero in Figur. Lapid.* De specie Præsii, instar malvæ, viridis, variis venis distinctus, *Kirchero in Mund. Subterraneo*. In Polonia Molochites pulcherrimus apud *Schwartz. Thurneissern in Alchimia Magna*.

XXI. OPALUS, *Opal*, diaphanus, distinctus gemmarum diversarum colore. Est enim *Isidoro Origin. l. 16, Caspino Symbol. l. 11*, in eo Carbunculi tenuior ignis, Amethysti purpura fulgens, Smaragdi viriditas nitens, & cuncta pariter sub quadam varietate lucentia. Depromptus Opalus è Territorio Elbingensi, à *Zamelio* descriptus in *Drusi Gemmifera*, Libero Baroni Suetico dono cessit.

OMBRIA gemmæ species, cum imbribus, & fulminibus in terram cadere fertur, quemadmodum Ceraunia, & Brontia; eundemque effectum habere cum Brontia. Ceraunia est, vel parum differens, nam & *Cnapio in Thesauro, Dzdzownicka, Piorunek*.

OSTREITES, ab ostreorum marinorum similitudine. Ostrei marini testa lapidea è Prussia, Lithostreum dicenda. *Gesnerus de Figuris Lapid., & Gemmarum*. Eundem lapidem Torunenses campi *Vendio* obtulerunt. ONYX, *Onich*, à candore unguis humani nomen habens, lineis varii coloris distinctus, lapidibus pretiosis annumeratus. Est etiam Onyx, marmoris genus Alabastrites dictum, juxta *Plinium & Dioscoridem*. In Polonia apud *Schwartz* reperitur. *Thurneissern in Magna Alchimia*.

XXII. RUBINUS, *Rubin*, gemma diaphana, rubens & rutilans. Rubedo ejus est instar sanguinis, laccæ Indicæ, aut coloris coccinei. Nomine tantum iuxta *Isidorum, Alcasar, Kircherum*, à carbunculo

& Pyropo differt. Carboni sive ardenti prunæ, quia similis est, appellatur Carbunculus, ob eandem rationem Pyropus, pyr enim Græcis, ignis est Latinis. Nobiliores Rubini in Insula Zeilan, minores in Co-ria, Calecut, Cambria, Bishnagar; optimi in flumine Pegu. Traditur à Medicis, gestatus, vel epotus, in peste præservare, venenis resistere, tristitiam arcere &c. Carbunculus in Polonia, apud *Schwartz. Thurneissern in Alchymia Magna.* Rubini, *Drusi Gemmifera* fidem adstruente, collecti à nonnullis in Tractu Elbingensi Montano, præsertim in *Homel* rivis. Ad ripam Elbingæ fluminis prætereuntis Civitatem Elbingam, Rubinus magnitudine lupini repertus, politurâ acceptâ inclusus auro, pretio tanto & splendore se commendabat, ut Orientalibus vix cedere videretur. *Helwing* oculatus testis in *Lithographia Angerburgica.* In Carpathicis rupibus, certa fide compertum teneo, non unum Myropolam collegisse Rubinos copiosissimos, ad usum in medicina. Ex illis enim, Smaragdis & Hyacinthis elicitur tinctura ad profligandos morbos perutilis.

RETICULARIS LAPIS, quasi retibus involutus, simul cum DENTICULATO, inventorem *Vendium* obtinuerat prope Toronium.

XXIII. SAPPHIRUS, *Szafir*, gemma cærulei coloris, splendida & diaphana. Duo genera ejus assignantur, unum obscurius, alterum clarius. Orientalis in Caleut, Cananor, Bishnagar, Zeilan; præstantissimus in Regno Pegu. Occidentalis in locis variis; in confiniis Bohemiæ atq; Silesiæ præstans. Vires à *Schrodero* in *Pharmacop. Medico-Phys.* fusè descriptæ. Grassante peste, super anthracem positus, non aliter eum, quàm ignis aquam extinguit, *Knaffelii Regis Polonia Archiatri, in Tract. de Febris malig.* experientiâ. Inventi Sapphiri in Territorio Elbingensi à *Zamelio*, descripti in *Drusi Gemmifera*, ab eodem.

XXIV. SARDIUS, *Sardik*, gemma semidiaphana, carni sanguinolentæ similis; unde & Carneolus denominatur. Laudatissimus in Sardinia, Epyro, Ægypto, Babylonia; cæteris præfertur in India, Arabia, præstans in Bohemia & Silesia. Non omnis tamen rubet, alius modica rubedine sanguinis tinctus, alius ex rubedine subflavesens. Propinatur Sardii pulvis, ad omnem sanguinis fluxum retinendum, ad venena pellenda.

pellenda. Invenitur in *Prussia*; *Gotwaldii Catalogo Rer. Natur. & Artificial.* est inscriptus.

XXV. SPECULARIS LAPIS, *Kámién przeyrzysty, Szkło kámienne*, varia nomina tenet, Vitri fossilis, Vitri lapidei, Vitrei lapidis, Glaciei Mariæ. In bractæas tenuissimas scissilis est, coloris varii; albus tamen solus translucet, alius minùs, aut obscurus est. Ex *Moscovia* provenit copia magna albi, unde etiam, Vitrum Ruthenicum, Moschoviticus lapis, appellatur: laternis, ac fenestris conficiendis, instar vitri inserviens. Retulit *Cnapius S. J. in Thesaur.* se vidisse *Poltoviae* vulgares lapides, quibus non parva frustra pellucidi, similisq; Moschovitico lapidi, continebantur. Et in suburbio *Posnaniensi* prope pontem deducentem ad Templum Corporis Christi, extrahebatur olim lapis similis Speculari, antiquiorum Civium testimonio. Schistus lapis, *Charletono in Exercit.* Selenitidi valde affinis, candidus, perspicuus, in laminas scissilis.

XXVI. STALACTITES seu Stillatitius lapis, juxta *Teichmeyerum in Element. Philosoph. Natur. Experiment.*, concrevit ex confluentibus, ac successivè stillantibus particulis, quando illæ, terræ, salino-acidæ, nitrosæ, ab aquarum consortio sensim dimissæ, sensu *Bajeri* invicem accumulatur, beneficio aëris ambientis condensantur, lapidis acquirunt soliditatem. In confiniis *Arcis Oycoviensis*, è regione pagi *Czaiowice*, detecta specus inter sylvas, quam si cum prodroma face intraveris, rotundum habitaculum, cum guttis, sudantis rupis, lapidescentibus, in figuras multiplices abeuntibus in fornice, intueberis.

XXVII. TALCUM, *Talk*, squamosum, perspicuum, affine lapidi Speculari, sed magis tenue. Differt ab *Astere Samio*, juxta *Matthiolum*, quia *Aster* in cineres redigitur facilè, Talcum nisi diuturno igne comburi potest, quibusdam admistis. Aliis Talcus, gleba potius mollis, quàm lapis, attactu pinguis, in laminas rectas, flexiles divisibilis, coloris modò argentei, modò viridicati, rubri, ex glauco aurei, nigri; igni resistens. Propter splendorem, *Stella terræ Brasavolo*, ab aliis alia accepit nomina. In Regione *Livonum* reperitur copiosus. *Aldrovandus Musei Metal. l. 4.* In fundo prædii *Szeling*, vulgò *Szelæg*, propinqui *Posnaniz*,

in Talcum, quidam Medicus Doctor inciderat, alius in agris Koscielen-
centibus Palatinatus Califfiensis.

XXVIII. Gemmas omnis generis collectas prope Varsaviam, &
expolitas monstravit Stanislaus Baryczka Subdapifer Czernichoviensis
Vir magnæ ferutationis & experientia, *Tylkowski S. J. in Meteorolo-
gia Curiosa* elogio. Prussiam solum quàm sit ferax Gemmarum,
Zamelius Consil. Elbing. in Dialogo annexo Drusi Gemmifera hisce ver-
bis exposuit. Nulli mortalium, cæli sui bona æquè fastidiunt, atq; nos
Borussi, qui Summi Numinis clementiam ignoramus, aut veriùs conte-
mnimus. Si non tam peregrini, quàm nostri cæli dotes, amore sui nos
accenderent, exigua gemma, tanti beneficii gratam memoriam, gestan-
tibus quotidie suppeditaret. Aliorum quoq; evincunt testimonia, Gem-
marum depositorium Prussiam esse, nam in rivulis, de montibus Po-
gesaniæ, per Territorium Elbingense, præsertim à pago *Wolffsdorff*, per
Pomerendorff, *Rogan* versùs labentibus, lapides pretiosi varii à *Zamelio*
lecti; nimirum Adamantes, Rubini, quibusvis Occidentalibus purio-
res ac duriores. Iidem Gedani politi ab artifice, tandem post fata Con-
sulis dicti, à bonorum heredibus dono oblati *Davidi Braun S. R. M.* in
Prussia Consiliario Aulico, Antiquissimæ Rei Nummaria Polonica
collectori indefessò.

XXIX. MARGARITÆ, Italis *Perle*, nobis *Perty*, inter Gemmas
à *Plinio*, *Solino*, *Isidoro*, *Alberto M.* ponuntur. Genèrantur in Mari Persico
magnæ, omni dote absolutissimæ; circa Promontorium Comorim, & Ze-
ilan Insulam minores, nec cum prioribus conferendæ. Chinarum regio
mittit sed viliores, in Novo Orbe coloris nubili. Locus Margaritarum
Aldrovando Indicum Mare, Oceanus Britannicus, Scotia, Suedia, Filan-
dia; *Charletono in Exercitation.*, Occidentalium ignobiliorum patria An-
glia, Dania, Norvegia. De origine, varia Authorum opinio, *Plinius*,
Solinus, *Alcasar*, cum innumeris aliis tradunt, conchas certo tempore
anni, uniones concipere ex rore accepto, ore hiante, ac tandem parere.
Impugnantur à *Cardano*, *Massario*, *Rondetio*, refelluntur ab *Aldrovando*
l. 3. de Testaceis, c. 42. hac ratione. Conchæ altiùs mari immerguntur
duodecim orgiis, quò vix solares radii penetrare possunt, multò minùs
roscidus

rolcidus àér. Præterea, conchæ in profundo degentes mari, uniones majores proferunt, minores in superficie, contrarium tamen evenire deberet, si ex rore conciperent. His præsuppositis, censet idem, Margaritas in carne conchæ sic generari, ut ovum in gallina, calculum in renibus, vel vesica. Munit assertionem auctoritatibus, ac conjecturis. Eundem ortum ex concharum visceribus, *Bonannus S. J. in Recreatione Mentis & Oculi, ex observatione Animalium Testaceorum*, declaravit. Fabulosum promulgat & *Honoratus Fabri S. J. Physicæ Tom. 3*, ex rore gemmas concrefcere, sed ex eadem materia quantumvis puriore, magisq; percolata, ac defæcata, ex qua fit ipsa concha. Succus lapidescens, falsus, tartareus, cui non parùm aqueæ substantiæ est admistum, *Sen-guerdio in Collegio Physico*, materia est Unionum. Extrahuntur ope urinatorum conchyliæ, radiis solis aperiuntur, variæ magnitudinis, rotunditatis, datura partum. Viderat *Cardanus* uniones pares ovo gallinæ, & anseris, *Aldrovandus cum Majolo* eandem molem ipsis adscribit, aliis fabæ, olivæ, avellanæ, ovi turturei. Quæri hic potest, an maria tantùm proferant Margaritas, ex notatione *Isidori* maris genitas? Respondet *Aldrovandus*, etiam fluvios, lacus & rivos continere has gemmas. Bohemia à mari dissita edit uniones, Silesia in Quando flumine tenet parvulos, minùs nitentes, fuscis; elegantissimi in arena extra conchas sæpe leguntur, *Schvvenckfeld in Theorio-Tropheo Silesiæ* id referente. Russia Alba complexa ingentem lacum, parentem fluminis non exigui, in quo juxta *Tylkowski Curio Phys. Part. 8, Sect. 9*, circa Solstitium æstivum, instruitur eorundem piscatio. Krey Minister Regius Svecicus, piscaturæ Perlarum in Livonia, & Ingermanlandia, tanquam inspector præfectus erat, an. 1700. Pauperes agrestes piscatui maximè idonei, sequentia manifestarunt: *Valentini Hist. Simplicium Reformata* promulgat. Primò conchæ margaritifera in iis solùm inveniuntur rivis, de quibus pura, recensq; scaturit aqua; cobites, barbatulæ, truttæ aluntur. Secundò, maximè arenosum, sabulosumq; fundum amant, quo se profundè tegunt, & juxta se proximè jacent. Tertiò, si Perlas inde acquirendi est animus, non citius debent disturbari, quàm à medio Julii, ad Augusti medium, ante id tempus enim nullæ sunt Perlae, post
illud

illud verò, ex istis tanquam ovulis, juniores conchæ generantur. Mares, nullas apud se continent Perlas, sed fœminæ, quæ dorso ferunt intestinulum, ponendis, seu excludendis ovis conveniens. Exempla hæc, similiaq; alibi lecta evincunt, nec Provincias nostras egenas esse margaritarum. Ad *Podbayce* oppidum Roxolaniæ, Viro Religioso, villano fame ingenti presso, stagnum obtulerat Uniones testaceis clausos. Contigisse idem in Terra *Lœopolienfi ad Kubaïow* pagum, oculatus retulit testis, fidem ut inveniret, divitem partum exhibuit, vicinis aquis ereptum. Eremitæ cuidam, rivi circa *Brzeżany* Uniones præbuerant, quos, iter agens *Sokaliô* Camenecum, muneris titulô postquam accepit *Illustriss.* Felicianus *Potocki* Palatinus *Cracoviensis*, veri, neq; ignobiles apparuerunt in conspectu gemmarii. In eodem *Russiæ* Palatinatu, non pauca stagna fluviiis aucta, traduntur ferre Unionum deposita. Insuper, nonnemo ex *Moschoviticis* castris, piscationis concharum margariferarum gnarus narrabat *Ostrogii* in *Volhinia*, flumen *Horin* possidere easdem. Omnes hi Uniones nostri, quamvis colore argenteo debito, aliisq; proprietatibus reperibilibus in Orientalibus, non existant donati, attamen utiles in Officinis, ad compositos pulveres; aquas perlatas, ad salia, olea, tincturas, cæteraq; cordialia.

S E C T I O III.

De

LAPIDIBUS, à NATURA IMAGINIBUS VARIIS, INSIGNITIS, & IGNOBILIORIBUS.

I. **N**omine lapidis, à *Fallopio Fossil.* l. 5 intelligitur corpus terreum, durum, fossile, quod nec vi humidi, nec vi ignis liquari potest, sed frangi tantum, ac conteri. De figuris, formis, imaginibus, quibus lapides sunt notati, *Kircheri Mundus Subterr.* tractat. Ibi natura *Geometriæ*, *Astronomiæ*, *Opticæ*, *pietricis*, partes explet; figuræ

figuras hominum, animalium, quadrupedum, avium, piscium, serpentum, vegetabilium, exprimens. Triplices verò dantur imagines à natura impressæ. Primi ordinis, quasi colore depictæ, nec super lapidem elevata. Secundi ordinis, quasi opere exclusorio elevata: tertii ordinis, exarata, detractis quibusdam partibus lapidum.

II. Regnum Polonicum non sine curiosis naturæ insignibus. In Shopensi oppido Episcopatus Plocensis, Conventus Minoriticus constructus est, an. 1492, ibi præextitit magnus quidam lapis, intus, foris, atq; per venulas universas, crucibus ita insignitus, ut in quolibet ejus fragmentulo, crux impressa appareret. Hic lapis, quòd Fratribus Officio Divino intentis impedimento esset (contendebant enim peregrini ut particulas secum asportarent) fundamento Ecclesiæ est suppositus. *Gonzaga in Origine Seraphicæ Religionis Franciscana*, sub titulo Polona Provincia. Præter lapidem illum singularem, remotum ab oculis curiosorum, LAPIDES CRUCIFERI *Aldrovando in Museo Metal.*, id est, cruce una, vel pluribus à natura insigniti; alii vocalibus literis I O U notati, *Vendio* in marginibus Vistulæ Torunio proximis, se obtulerunt; *Natura Piætriciæ Specimini*, inferendi. In Monasterii Olivensis Templo, altare B. Mariæ Virgini Annuntiatae dedicatum, fert columnam marmoream, cum figura humani capitis, & faciei. In Terra Cracoviensi, Conventus Calvaria Religiosorum Ordinis S. Francisci de Observantia, profluentem sub nomine Cedron, traditur habere talem, qui interdum lapillos cum insignibus Dominicæ Passionis offert indagatoribus. Non procul à *Rucewo* pago maritimo, lapillus apparuit, Virum è Familia D. Francisci flectentem genua, componentem manus, repræsentans, si ad solem, aut lucernam poneretur. In Podolia, quidam inciderat in lapides minores aliquot, fæmineæ, & virilis faciei barbata, exhibentes imaginem. Fluvius Tyras appropinquans Samboriciæ, continebat lapidem cum Græcis literis quatuor, atq; fascia sic convoluta in circulum, ut in Stemmata Polono *Natecz* depingitur. DENDRITÆ, lapides illi, qui in superficie sua arborum, fruticum, foliorum figuras exprimunt. Quadruplex modus impressionis, à *Kirchero Mundi Subterr.* l. 8 propositus, *Fernandus Imperatus Hist. Natur.* l. 24, figur-

ras Dendritarum attribuit exhalationibus quibusdam, in lapidum corpora se se insinuantibus, & diffundentibus. Figuræ foliis arborum similes, *Scheuchzero in Herbario Diluviano*, inundationis diluvianæ sunt monumenta: nam deflua ex arboribus folia, molli adhuc materiæ lapidum, vestigia sua impresserunt. Idem de herbis, earumq; partibus manet iudicium. Casuale id opus aliis, ad eum modum, quo ceræ defluentes ex facibus efformant aliqua; nubes effingunt arborem, &c, frigora flores in orbe vitreo fenestrarum. Ad *Skala* oppidum Palatinatûs Cracoviensis, teste *Piskorski in Flosculis Sacræ Eremitæ D. Salomex*, erutum marmor viride, & album, specie hominum, arborum, florum, ad admirationem conspicuum. Ibidem Sacella, & altaria frustulis variis prodigiôsè à natura efformatis, stant adornata. In Chencinensibus campis effossa marmora, animalium, volucrum, arborum, tulerunt effigies. Lapidés calcarii ex fundo Monasterii Zukoviensis allati Gedanum, foliis alicujus herbæ videbantur esse notati, similesq; à *Scheuchzero in Museo Diluviano*, delineatis. CARDITÆ, à Græca voce cardia, cor significante dicti, cordis humani retinentes figuram, numerosi collecti à me in Prussia, Zarnovecum versùs, penes littus Balthici Maris, decurrentem amnem è lacu, excipiens. Ibidem Amygdaloitæ simulantes fructum amygdali decorticatum apparuerunt. PANIS dæmonum nonnullis, Panis lapideus *Aldrovando in Mus. Metal.*, exactè representans buccellam è farina confectam, primus in Palatio Krasiciniensi prope Premisliam, secundus in Museo Horniano Gedani, tertius Dobrinia, quartus Czermini, alibi plures spectati. CASEIFORMIS, seu caseum. Germ. *Zwerg*, nobis *Gomotka*, effingens, ad manus interdum venit. OVIFORMIS, id est gallinæ ovo simillimus, inter Gedanum, & Fortalicium Vistulæ ostii, erutus. FAVIFORMIS Tophus incurrit sæpe in oculos. FUNGITES *Aldrovando*, seu ad figuram fungi, lapis deductus, in fundo oppidi *Kiasz* Palat. Cracoviensis. De tali, aut simili, à *Severino* est impressa Epistola. In Schottlandia ad Gedanum, lapillus Nuci moschatae consimilis, uni oblatu. Lapidés dicti barbati, quibus plantæ marinæ innascuntur, describentur in Herbis Prussiae, sub voce *Quercus marina*, LAPIS CAUDÆ CANCRI persimilis, Ombriae

Ombriæ nomine ad *Gesnerum* missus, & ab eodem in *Figuris Lapid. & Gem.* descriptus. Pars una inferior zonis transversis modicè incurvis distincta est, superior lævis. In extremo tuberculum rotundum prominet, cui in parte opposita respondet cavitas. Satis durus, & gravis est. Sic explanatus lapis, ac icone triplici donatus à *Gesnero*, numerosissimus inventus à me, an. 1719, in lapide calcario duro, eruto è colle ad pagum *Karlikowo* Monasterii Zarnovecensis, in Pomerellia. Ortum lapidis talis, quidam ad naturam ludentem referunt, quidam ad animalium, vel insectorum partes relictas à diluvio, petrificatas, &c: dicendo conformiter ad doctrinam de Conchitis, Unicornibus, Ossibus fossilibus. Adjungitur eidem lapidi, infinitus numerus aliorum saxorum, ad ulnam, vel semiulnam, &c, protensorum, quandam figuram Belemnitarum imitantium, qui nunc materia obscuriore, nunc selenitica constant, vulgò sagittæ vocantur, in calcem omnes reducendi igne apposito. Idem *Gesnerus* in *Figuris Lapid. & Gem.* narrat, quòd FLUORES figuram incertam, & inæqualem habent, cohærent inæqualiter, sed conglomerati chæradum, sive strumarum instar, facillè separantur. Ulterius p. 26 ait, Fluor, cujus hîc figura apponitur, candidus est, mollis, translucidus. Ad ignem modicum, aut candelam, cum si uras, albescit, non liquefit. Quò ad compagem, portiones ejus plures videntur ab uno, ceu centro oriri. Tales Fluores aperti mihi in monte Dobrinæ, Templo Parochiali viciniore, Vistulæ impendente, ferente Carbones fossiles. In fundo prædii *Swiecim* Monasterii Zarnovecensis, lapis pro finalibus terminis constitutus, vestigium septennis pueri tenere videtur, *Boza stopka* à plebe vocatus. Similis in Terra Leopoliensi monstratur, cum devoto cognomine. Campi *Wysokienice* pagi Palatinatûs Ravensis, formam ungulæ equi, lapidi profundè impressæ, exhibent viatoribus. Sylva propinqua villæ *Charbnowice* Palat. Sandom., lapidem ad speciem apri accedentem habere traditur. Tractus inter Owrucium, & Chvastoviam fert lapides aliquot, in figuram, & habitum hominis, aratri, boum, formatos. Locus ille, Boum Lapidiorum, (*Kamienna Woly*) sumpsit cognomen; theatrum inflictæ pænæ à Deo, ob violatam festivam diem culturâ agri, proclamatur ab accolis. Specus non remota mul-

nùm ab Arce Oycoviensî, in Palat. Cracov. continet petras cum imaginibus animalium. Deniq; in lapidibus *Marswica* ad Czerniam immerfis fluvio, præter brutorum effigies, etiam arborum, florum, conspiciuntur. In præfatis, cæterisq; similibus, persuasio, imaginatio plurimum juvat spectatorem, objecta augens, vel minuens.

III. MARMOR, *Marmor*, est lapis insigniter durus, & si poliatur, ad splendorem suscipiendum aptus: ideoq; proxima illi, à gemmis pulchritudo. Causa duritiei, bona concretio: nitoris, materiæ æqualitas, atq; puritas: colorum varietatis, succi lapidescentis diversa percolatio. Mille marmorum genera esse *Plinius l. 36* tradit, innumerabilia *Isidorus Orig. l. 16*. Aliqua, à regionibus nomina acceperunt; Numidicum mittit Numidia, Parium à Paro Insula Græciæ adjacente, candoris eximii; Lacedæmonium viride pretiosissimum, Porphyrites seu Purpurites rubens, candidis intervenientibus punctis, ex Ægypto; Ophites, maculis serpentum similis, Basaltes coloris ferrei, Tephria cinerei. Ad Soleciam, marmor coloris varii; apud Cunoviam, nigrum, viride, rubrum. *Pratorius Orbis Gothici l. 2*, *Zeillerus in Nova Descrip. Reg. Poloniae*. Sigismundus III. prope Chenciniam columnas binas marmoreas excidi jussit, altitudine pedum fere duodequadragesima, è quibus unam, magno molimine Vladislaus Rex Varsoviæ statuit, & memoriæ Patris sui Sigismundi dedicavit: altera dum extrahitur, & machinæ ponderi non sufficiunt, per medium fracta. *Opaleński Marechal. Curia Reg. in Defensu Poloniae*. Podolia habet diversa marmora. *Starovolscius in Poloniae*. Ad *Czarnokoźienice*, elegans marmor, ex quo, in Ecclesia Cathedrali Cameneci, videre licet varia artefacta. In Pokucia Roxolaniæ parte, non procul ab Urbe Stanislavovia, marmor coloris rubri, & albi, abiit in columnas, Parochiali Templo, illatas. In loco adjacente oppido *Skatá* Palat. Cracov., viride, & candidum marmor pulchritudinis miræ, pars illius una, crystallo, altera purpuræ, tertia nubibus, reliqua argento, lazulo similis. *Piskorski in Flosculis S. Eremitæ D. Salomeæ*. In montibus *Dobnik*, prope Czerniam Eremitorium P.P. Carmelitarum Discalceatorum, offerunt se marmora præstantissima, Sueticis duriora, nigra, rubra, candicantibus venis undatum inspersa, candida, cinerea. Ex his Cracovia,

via, imò pars magna Poloniæ, altaria splendida, summa sepulchrorum magnifica, pavimenta Ædium Sacrarum solida tenet. Compertum habeo de marmore aureis venis elegantissimè insperfo, sed quia non depromitur, propter rationem occurrentem, locus omittitur. Ad Szidloveciam in Palat. Sandomiriensi, marmor cinereo-virens. Ad pagum *Kámiona* Palat. Cracoviensis, quia mollius est, negligitur. Varia marmorum Prussicorum fragmenta asservabantur Gedani, in Museo Gottvaldiano.

IV. ALABASTRUM, *Alabastr*, sic mollis lapis, ut cultro scindi possit, à quibusdam ad speciem Gypsi refertur: qui verò durior, ALABASTRITES est *Wormio* in Museo. Alabastrum *Jonssono* in *Notitia Regni Mineralis*, primum marmoris rudimentum: Alabastrites, *Cassio S. J.*, ex *Fabrica Mundi*, marmor candidum, & translucidum, ab Alabastrite loco, nominatum. Podolia Alabastrum abundat, & marmoribus. *Liber Baro de Meyrberg* in *Itinere Moschovitico*. In eadem Provincia ad *Czarnokożienice*, *Iagielnica*, in Russia Rubra ad *Zurow*, in Minori Polonia ad *Czerniam*, atq; villam *Skotniki* vicinam Cracoviæ, in qua efformantur ab agricolis salina, aliaq; utensilia. Prope Urbem Haliciam, Alabastrites lapis ita pulcher, ut nitore suo etiam Phrygium superare videatur. Inde avehitur in Germaniam, cæterasq; regiones remotas. *Sarnicki* in *Descript. Poloniae*. Latomiæ viciniore Leopoli, non saxa modò, & gypsum; sed etiam Alabastritem pellucidissimum suppeditant. *Froelichius* in *Bibliotheca seu Cynosura Peregrinantium*. Dicti splendoris idem lapis in monte *Skala*, aliisq; locis eminentioribus.

V. LAPIDES vulgares, ex crassiore, & impuriore materia, orti, à fossoribus inveniuntur novi, in iis locis, ubi antea argilla, atq; arena fuerat. Maxima tamen lapidum pars præsertim majorum, simul producta esse videtur cum terrestri globo. Generantur juxta *Boëtium de Boot* in *Hist. Gem.*, dum aqua succum lapidificum ferens, terræ partes necit, dein aqua è massa exstillat, vel ab exhalatione calida pellitur; aut absimitur. Massa illa paulatim expulso humido indurescit, atq; abit in lapidem.

Latomiæ plurimæ exstant in Polonia, ad elegantiam architecturæ. *Opaleński* in *Defensa Poloniae*. Terra prope Pinczoviam a-

bundat lapide vivo pro exstruendis fabricis. *Starovolscius in Polonia. Saxa arenaria molliora, ad Kunow &c, in Palat. Sandomitiensi.* Leopoli quadrati lapides ædificia publica, & privata, munimenta, turres, fori circulum impleverunt.

CALCARI LAPIDES, qui in calcem uruntur, integros montes constituunt. Calx viva dicitur, quia spiritus igneos continet, qui, aquæ affusæ impulsu se concentrant, & inardescunt. Virtutes medicæ calcis vivæ, à multis Chymicis sunt promulgatæ.

GYP SUM affine saxis calcariis, est lapis albus, mollis, similis alabastro, qui dum uritur leniter, prædiens massa, plastrum operi peridonea Gypsum, *Tonie fundus Ecclesiæ Cathedralis Cracoviensis, & mons Koniusza obtulit, ornandis Ædibus D. Annæ, Cracoviæ. Buchowski in Gloria Domini.*

MOLARES LAPIDES ab usu nomen accipiunt, quòd frumenta iis molantur. Præstantes in Terra Premisliensi ad *Ialiska*, in Volhinia ad *Kunowo*, in Sanocensi Terra, ad *Dzbia*, in Palat. Sandomitiensi ad *Kielce*, in Callubia ad *Mirachow*, Rhenensibus seu prope Rhenum effosis, similes.

COTES lapides duri, constantes granulis, ferramentis acuendis apti, ad *Szydtowiec*, & *Mirzec*. Eadem cotes dictæ aquaticæ, quia perfunduntur aquis, non oleo.

TOPHUS *Columella*, Porus *Junio*, Lapis fistulosus *Palladio*, est asper, arenosus, friabilis, ponderosus, multis foraminibus pervius, ad radices udosas quorundam montium, reperibilis. Exornavit multa Eremitoria, atq; antra arte constructa.

SILICES in magno numero, nec in minori colorum varietate, candidi, nigri, flavi, fusci, &c. In eo tamen tanquam in caractere suo conveniunt, quòd attriti ehalybe suscitant ignem. Candidi, pellucidi medicos usus ingrediuntur, & in præparatione tincturæ nephriticæ adhibentur. Fluviatiles silices, quales non pauci in Vistula præterfluente Varfaviam, *senfâ Tylkowski Phys. Curio. Part. 9, continent aurum*, arte, ac igne eliciendum. Non pauci lapides splendent, non eò tamen à communium catu exempti. Tales in Podolia, *Boiszejeviciæ*, *Lafzkoviciis*, *Bilakoviciis*, ad similitudinem Specularis accedentes continentur cavernis. In monte viciniore oppido *Lako* Palat. Siradiensis, numerosi collecti lapides, auri colorem sparsum ferentes. *Maris Balthici littora, apud Helwing in Lithograph. Angerburg.*

Angerburg., zonis, & venis argenteis distinctos subministrant. Scajola vox Itala est, scaja enim crustam significat. Hæc gypsi exquisitissima pars *Brasavolo in Examine Terrarum*, flos gypsi antiquioribus. Circa Cracoviam, & *Staniatki*, forsan Scajola inventa, *Skawoja* appellata, si redigatur in cinerem, nodulos de filis laneis elaboratos, nobis *Koronki*, consumpta illuvie, nitidissimos reddit. In colle pagi *Markocice* Palat. Cracov. lapis albicans, fissilis, friabilis, assimilis Moschovitico, vulgò *Skwamã*, stanno purgando aptus. Schistus vocari debet, nam omnis lapis in squamas scissilis, *Kircheri in Mundo Subter.*, Schistus est. Candicans, in bracteas crassiores, & tenues divisibilis, in monte *Cisowa* Palat. Cracoviensis. Micæ argento, aut auro, colore similes, miscentur nonnullis lapidibus. Hæ, sive aliæ, *Charletono in Exercit.*, sunt corpus metallicum, inseparabile. Quantitas lapidum major procedit à succi lapidifici copia, loco solidiore, &c. Ex lapide uno duriore, excisæ columnæ quindecim, ulnarum in altum trium, unius in latum: Armentarium Urbis, *Gedanensis* adornant. *Curicken in Descript. Hist. Gedani.* In fundo pagorum, *Grabowo, Kłodawa, Mitobadz*, Palatinatûs Pomeraniæ, extraordinariæ molis. Ad *Pinczyn* positus, si chalybe excavaretur, in conclave abire posset. Vicinus prædio *Okargowo*, fere viginti & quatuor pedum, id est cubitorum duodecim longitudinem tenet, latitudinem pedum octodecim. Decrescentes Vistulæ aquæ, ingentis amplitudinis exhibent saxa, navibus oneratis formidanda. Alibi sine numero, longè latèq; porrecta eminent. In Districtu Elbingensi lapides missiles Prussorum veterum eruti, quibus perforatis, lignoq; infertis utebantur in præliis. Mensura dimidii modii iis impleri poterat.

S E C T I O IV.

De

SALIBUS MINERALIBUS.

I. **M**ineralia sunt, quæ ex terra effodiuntur, Metallica, quæ producta liquefieri possunt, ac diduci. Fossilia hæc enumeranda, sub nomine

nomine Salium veniunt, per Salem intelligendo corpus minerale, in aqua solubile, saporis diversi.

II. ALUMEN, *Hatun*, est falsugo terræ mineralis, constans spiritu acido, & sale terrestri caustico. Varia genera ejus apud *Dioscoridem*, & *Matthiolum* assignantur. Naturale reperitur in venis, artificiale excoquitur è terra, vel aqua, vel lapidibus aluminosis. Ejus usus externus præcipuus est in angina, putredine gingivarum, tumore pedum. Dantur montes aluminosi in Polonia. *Dlugossus Hist. Pol. l. 1.* In Cujavia ad *Koschelicz*, olim alumen coquebatur. *Tabula Geograph. ab Henneberg edita.* Aluminis fodinam extitisse ad *Odolany*, testatur *Thurneifern. in Alchimia Magna.*

III. NITRUM, *Saletra*, à Nitria Ægypti dictum, est sal sulphureum, falso-amarum, *Chymicis* Cerberus, Anatron, Sal infernalis. Nativum Alexandrinum coloris rosei, ejusdem Neapolitanum, flavescens Puteolanum. Triplex apud nos datur. Primum in muris lapideis, striarum instar pendens; secundum adnatum rupibus; utrūq; Græcis Aphronitrum, Sal petrae Latinis. Factitium tertium, sive Sal nitrum ex aqua nitrosa, aut ex terra, nitroso semine imbuta, non sine lixivio præparato, percolato, & per ignis calorem exhalato. Descriptus fusè, à *Siemianowicz Litvano in Artilleria*, accuratus modus præparandi, clarificandi Sal nitrum. Virtutes medicinales Nitri, à *Schelhamer in Tractatu de Nitro*, enumeratæ. In Polonia opificium excoquendi Nitri, seu conficiendi Halonitri passim exercetur. *Weber in Discursibus Curiosis.* Fodina Nitri apud Visliciam extitit. *Cromerus, & Sprengerus in Polonia.* Sal nitratum Podolia abundè suppeditat. *Opaleński in Polonia Defensa.* Materie salnitrosæ plurimum crui videram in Podoliæ desertis, inter Bohum & Borysthenem, ubi post campestria commissa prælia, in foveas sunt conjecta cadavera, super foveas, immensæ moles terræ eminent: de quibus post multa annorum intervalla, materia dicta depromitur. *Siemianowicz in Artilleria.* Unus ex Illustrissima Familia Kontiepcolsciorum, ante dislimitationem cum Turcis factam, regnante Joanne III, ex bonis hereditariis in Podolia, & Ukraina; Salis nitri octo millia pondò (nobis *Kámieni*) singulis annis percipiebat, typis dato elencho amissorum

missorum oppidorum, atq; pagorum, deducente. Ex Podolia, & Russia Rubra Gedanum deportatur, inde Balthico mari, nationibus exteris transmittendum in copia.

IV. SULPHUR, *Siarka*, *Agricola* pinguedo terræ, vi caloris expressa, aliis resina terræ permixta aciditati chalcantiosæ seu vitriolicæ. Nativum sive vivum, Græcis Apyron, id est, ignis expers, purum, solidum, interdum scissile. Factitium sive mortuum, ignem expertum, vel ex vivo impuriore, vel pyrite, vel lapidibus aliis educitur; aut ex glebis, aquisq; sulphureis excoquitur. Conducere in pestilentibus febribus, phthisi, asthma, catarrhis, tussi, traditur à *Schrödero in Pharmacopœia*: ubi & Spiritus, Oleum, Balsamum, Lac, Tinctura, Flores sulphuris describuntur. Prodiit & *Untzeri Tractatus de Sulphure*, ejusq; medico usu. Uberrimæ venæ apud Polonos Sulphuris. *Gotofredus in Archontolog. Cosmica, Stephani Dictionar. Hist. Geographicum.* Montes sulphurei sunt in Polonia. *Dlugossus Hist. Pol. l. 1, Munstorus in Cosmographia.* Fodinæ sulphuræ in villa *Swoszowice* inventæ ad Cracoviâ. *Lipski in Practic. Observationibus.* In eodem Palat. Craco., è montibus sulphureis haud pridem inventis, materia extrahitur ad eliciendum sulphur in fornacibus. De hac, *Wormius in Museo* adnotavit sequentia. Sulphuris Cracoviensis minera, lapis est cinereus, ponderosus, durus, inæqualis, albicantis sulphuris venas, hinc inde per totum corpus dispersas habens, quæ subinde flavescunt. Arte, purum ab impuro separandum, ut inferre usibus possit. Effoditur sulphur, & in Charkloviensibus sylvis vicinis Hungariæ. Ad Dobrziniam, in ripa Vistulæ legeram fragmenta lapidis nigricantis, gravis, friabilis, sulphur maximè redolentis. FLORES SULPHURIS, nihil aliud sunt, quàm Chymica arte sublimatum, subtilisatum, pulverisatum vulgare sulphur. Quibusdam tamen in locis, natura sponte sulphur sublimat, ope ignis subterranei, unde scissille manet; quod juxta Cracoviam, æquè in Polonia, ac in Regno Neapolitano, juxta Puzzoli oppidum, se dat inveniendum, *Marxii in Museo Materialium* testimonio. Non minùs montes ignivomi, *Ætna, Vesuvius,* &c, ejusmodi sulphur ejiunt.

V. VITRIOLUM, Græcis Chalcantum, Latinis Atramentum
F sutorium,

futorium, Germa. *Kupffer-wasser*, Polonis *Koperwas*, est corpus minerale *Kircheroin Mundo Subter.*, ex spiritu sulphureo, aquâ æris, vel ferri, aut ex utroq; simul permisto compositum. Succus ex pyrite concretus, & acerbus, *Agricola in Ortu, & Causis Subterraneorum*; sulphureis, ferreis, æreis qualitibus, *Mauhiolo*, constans. Datur cæruleum, Sapphiri instar compactum, subviride, album. Præter nativum, quod secundum *Encelsium de Re Metallica*, in terræ venis, saxorum commissuris concretum, aut ex iis, partim guttatim stillans, partim striarum instar dependens: aliud arte efficitur ex terris, aquis, lapidibus atramentosis. In Medicinæ vitriolum frequentissimum erat *Paracelso & Phadroni*: Sal, Spiritus volatilis multiplex, Ros, Oleum, Magisterium ejusdem, à *Schrödro*, morbo affectis præscribitur. Apud *Bieczum* in Regione submontana effoditur, ac in lapideam duritiem coquitur. Antiquitus conficiebatur, ad metalla æris, in *Scepustio. Cromerus in Polonia, Sprengerus in Pol. Novo-Antiqua*. In Tractu Sandecensi eruitur. *Nicolosius in Hercule Siculo*. In Prussia aliquando occurrit materia parando vitriolo, & ferro peridonea. *Geographia Prussiae & Brandenburg*. Mons D. Adalberti, ad *Crosnam* urbem Palat. Russiae, inter commissuras lapidum fissilium, & friabilium, tenet Vitriolum viride, grave, spissatum. Et *Sandomiriam* versùs mons respiciens *Vistulam*, medius inter duo prædia *Kámieñ*, album, in grana, sive grumulos conformatum, adhærens saxi crustosis, continet. Hic oritur dubium mihi, an color candidus non sit inductus à solis æstibus, nam à superficie terræ avulsa fragmina aliquot obtinueram.

VI. BITUMEN *Bellonio*, Asphaltum aliis, nobis *Kley*, corpus minerale, pingue, inflammabile, à sui generis sulphureis, sive ut *Agricola* loquitur, aërio-igneis, exhalationibus generatum. Effunditur è visceribus terræ, vel in superficiem, vel in mare, à quo ejicitur, vel cum aquis permistum effluit, vel effoditur. Bituminis genera nobiliora duodecim ponit *Cardanus de Subtilitate l. 5*; nomina plura *Casius in Mineralogia*, & colores multiplices. Ordinarium, ac potissimum ignis subterranei pabulum, *Agricola de Ortu, & Causis Subterra, Conimbricensibus*, aliisq; compluribus, bitumen cum sulphure. Verisimile est,

est tractus Prussiae arenosos bitumine refertos, quod ubi in mare exsudat, coagulatur in Succinum. *Hoffmannus in Clavi Pharmaceutica*. In litore Pucici Sinus non longè à Cænobio Olivenfi reperiuntur concreti bituminis glebæ, satis duræ, ovo majores, minoresve, quarum aliæ luteæ, aliæ cinereæ, partim subrubræ, partim alterius coloris, sed nullæ jucundi; omnes ardent accensæ. His adnascuntur arbusculæ pallidæ, & quæ pisces olent, quercus scilicet, atq; buxi altæ tres, aut quatuor palmos, carentes radicibus. *Agricola de Natura Fossil. l. 4.* In radicum carentia, bitumen nutrimentum suppeditat. *Pillingen in Bitumine, & Ligno Fossili.* Bitumen liquidum describetur in Aquis bituminosis, *Tractat. 4, Sect. 1, num. 3.* Paratur durum ex bitumine liquido, aquâ bituminosâ, mistis bituminosis. NAPHTHA, *Kley ognisty, Oleum vivum Turnebio, flos bituminis Agricola de Ort. & Caus. Subterraneorum* tractanti. Huic, quia plus ignis inest, quàm cæteris bituminibus, viscosum halitum insensibili emittit effluvio, qui ignem facilè concipit. Inter ipsas cavernas Salis Veliscæ, sæpius naphtha ad ignem prosiliens adussit multos. *Brosius ad Lectorem Salinarum Cracovianarum, à Willisghio editarum.*

SECTION V.

De

METALLIS PERFECTIS, IMPERFECTIS, & METALLO AFFINIBUS.

I. METALLUM recentioribus Mineralogis, est ex sulphureo, & mercuriali semine ortum: accedente salino principio, concretum; igne fusile, in longum, ac latum ductile. Metalla generari etiam postquam effossæ venæ fuerunt, authenticis multorum experientiis *Boyle in Observat. de Generat. Metal.* probat. Idem, renascentiam magis esse manifestam tradit in plumbo, quàm in metallis reliquis. Quædam magis fluunt, quàm alia, nam plus participant de

mercurio, quædam ductiliora aliis, propter majorem quantitatem mercurii, quædam minus ductilia, propter sulphuris, vitrioli, & terræ metallicæ copiam notabiliorem. Minera, est terra sive materia, ex qua mineralia, & maximè metallica fiunt: uti sunt minera auri, argenti, &c. Venæ metallicæ, *Cassio* canales quidam seu receptacula materiæ, quam ad fossilium formationem concipiunt.

II. AURUM, *Ztoto*, Chymicis Sol, est metallum purissimum, ex argento vivo seu mercurio puro, perfectissimè excocto, sulphure rubro præstantissimo, fixissimo, exactè mistis, & unitis constans. Propterea nec aquâ corroditur, nec terrâ exedit, nec aère alterari potest. Ponderosissimum, in igne durabile, expers rubiginis. Purum, sincerum denominatur, quod à natura tale est, in aliquibus montibus, atq; fluminibus. Factitium conflatur seu coquitur ex terra quadam purpurea, chrysocolla, pyrite, &c. Locus natalis auri, India, Asia, Thracia, Hispania, Germania, Pannonia, Transylvania, Dalmatia, &c. Errant, inquit *Kieslingius in Physica Experimentalis*, qui asserunt, aurum non posse destrui; sulphure enim in pulverem convertitur, modò priùs figatur in igne, &c, secundùm notissimum *Monschneideri, & Glauberi* modum. Igne solari quoq; potest reddi volatile. Hoc comprobavit *Societas Parisina* sumens speculum *Tschirhausianum*, dirigens radios solares ad aurum, quod testante *Teichmeyer* in *Elementis Philosoph. Natur. Experimentalis*, partim in fumum est commutatum, partim in vitrum redactum fuit. Inter Chymicos recentiores, & Galeni sectatores orta est controversia, an aurum possit reddi potabile, id est, sic præparari, ut innoxie, utiliterq; intrâ corpus sumatur. Affirmant Chymici, ac à tali auro, cordis & membrorum vires mirificè instaurari, conservari, augeri, juventutem revocari, vitam longissimam produci tradunt. Stant contra alii, quibus subscribit *Scaliger Exercit. 272, le Grand. in Hist. Natura, Sedelius in Epistola impressa de Auri usu in Medicina nullo, aut exiguo*. Rationum momenta nec allego, neq; expendo, sed pretiosum Patriæ solum ingredior. Ex Artis Metallicæ notitia probat *Sagittanderus in Conjecturis Montanis, citatus à Balbino Scriptore Hist. Natur. Bohemia, Montes Poloniae utriusq; Bohemiae, Moraviae, Silesiae,*
auro

auro, & gemmis pretiosis abundare ad miraculum. Ex Terra Cracoviensi miles *Wydzga Czorstyn*, de Domo *Ianina*, Ordini Crucigerorum se addixit, attulitq; secum magnum pondus auri, in montibus Polonicis ad Hungariam sitis, ac supra villam *Lanczko* positis, quæsitum; quod totum in Ordinem contulit. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 7.* Cracoviensi Palatinatu contigit metalla, & fossilia omnia possidere. *Pratorius in Orbe Gothico.* Fodinæ auri ad Novotargum, & in Montanis circa Sandeciam. *Starovolscius in Polonia.* Palatinus Sandomiriensis abundat metallis auri, & æris, apud Kielcios. *Idem in Polonia, Pratorius in Orbe Gothico.* Aurum in certis montibus, & fluviis Poloniæ reperitur, sed per incuriam non colligitur. *Miechovita Chronic. Pol. l. 1, Munsterus in Cosmograph. Universali.* Oppidum *Buczacz*, vetustæ, ac claræ gentis Buczaciensium, erat colonia, in ditioe horum, sunt qui referant, inveniri venas auri, quæ veluti ramenta scintillant in aqua rivi, ex rupe altius scaturientis. Hæc ab agrestibus excipiebantur, percolabantur, ac ita massa conficiendo auro reddebatur apta; sed ignaviâ multâ negliguntur. *Sarnicki in Descript. Polonia.* Apud *Orscha* granula auri. *Thurneissern in Magna Alchimia edita an. 1583.* Montes, & fluvii multi Poloniæ, arenas aureas ostendunt liquidè. *Gadebuschius in Encomio Regni Polonia.* Notat hîc *Agricola de Re Metal. l. 3*, contra *Albertum M.*, quòd flumina, & rivi aurum non generant, sed è terra, quam rodunt, effossum, aut è fontibus in alveos derivatum, secum vehunt. Et *Honorato Fabri S. J. in Physica*, scaturigines si metalli alicujus ramenta ferant, fodinam non procul positam esse significant. Transeunt enim aquæ illæ per venas feraces mineralium, atq; sic cum arena, abraâ granula volvunt. Deniq; minera auri de Ukraina *Museum Gottvaldii Medici Gedanensis* augebat.

III. ARGENTUM, *Srebro*, Chymicis Luna, est metallum perfectum, constans mercurio pæne fixo, sulphure albo, etiam fere fixo. Non tam grave, nec tam fixum apparet ut aurum, maximè tamen dilatatur post aurum. Nativum, sine artis opere, à natura est repurgatum, aliud labore mundatum, & excoctum fornacis subsidio. Effoditur in Regnis variis nobile, sed in Hispania, opinione *Cæsii præstantissimum.*

simum. Polonia habet argenti plurimum, quod fecernitur. *Munsterus in Cosmographia.* Regnante Casimiro Magno, Gregorius Ilcussianus Regulæ S. Augustini, dicitur, in Ilcusiensibus campis pretiosa metalla invenisse. *Driacki in Vita B. Esaiæ Bonner.* Ilcusia oppidum, fere integro milliari circa se fodinas habens, uno anno, sex millia pondo argenti, quod marcas vocamus edidit, plumbi verò ultra quinquaginta millia centenariorum, quòd ex rationibus ejusdem oppidi, compertum habetur. *Opaleński in Defensâ Pol. contra Barclaium.* Argentum ad Slawcoviam, Chranoviam, Severiam, & Novagoram. *Cromerus, & Starovolsci in Polonia.* Chencinia fodinis argenti nobilis. *Froelichius in Bibliotheca Peregrinantium, Pfeffinger in Geograph. Curiosa.* A Kielce oppido, milliari uno distat Mons dictus Argenteus ab argento, quod foditur. Item argentum, an. 1502, tribus miliaribus post Novum-forum, è montibus *Tatry* prodibat. *Miechovita Chronic. Pol. l. 4.* Carpati juga, argenti, plumbi nigri, egregiè fecunda. *Henelius in Silesiographia.* Prope quercetum pagi *Glazow* vicini *Sandomiriæ*, inclusa monti minera argenti, à Saxonico milite est detecta. Argentum purum sub forma granorum in *Russia Rubra* sive Meridionali reperitur. *Thurneissern. in Magna Alchimia.* Ex ejusdem *Russiæ* monte, grana argenti sinceri deprompta, cannabis semen quantitate æquantia aliâ, excedentia aliâ; *Leopoli* à viro nobili objecta spectatoribus. In *Polonia*, & *Litvania* reperitur argentum, quod è rupibus, crinium instar dependet: indeq; accipit nomen Argenti Capillaris. *Beckenmeyern in Curioso Antiquario, sub tit. Polonia.* Transsudare ab æstu terræ, argentum tale per poros saxorum, & hinc assumere figuras capillorum, *Scheuchzerus in Museo Diluviano*, eximie opinatur. Ab aliis, argentum extra viscera terræ progerminans, Vegetabile denominatum. In Præfectura, seu Capitaneatu *Mevensi*, Polono vocabulo, *Gnievensi* à *Gniew* Civitate Palatinatûs *Pomeraniæ*, *Corylum* impleverant venæ argenti purissimi, quam villanus cædens ligna in sylvis, prope rus *Iazwiska*, vel alibi, asportaverat domum, foco injecerat; sed ubi advertit metallum fugere, admirabundus amotam tradidit Vigilantiss. Parocho Ecclesiæ *Piaszcznensis Matowski*, hic Illustriss. *Gniński* Palatinus

Palatino Pomeraniæ, dono obtulerat. Firmatur veritas exemplis. Argentum ex ustulatis arboribus in Iberia profluxisse, Authores celebres adnotarunt. In Valle Joachimica, Argentum Capillare repertum in ligno abiegno, *Gesnero in Fossil.* teste. Etiam herbas metalliferas dari comperit, si supra mineras, radices agant. Historici recentiores Prussiam describentes, Metallum fodinas negant in ea existere, qui tamen non de absconditis in sinu terræ thesauris, nec de antiquis temporibus, quorum Chronica non evolverunt, sed de hoc ævo, quò, montes, & colles, ad metalla inveniendâ, effodi non videmus, accipiendi. Tradit *Grunau Ordi. Prædicato. in Chronicis Prussia M. S. S., & Hennenberger in Chronic. p. 453*, quòd in Prussia eruebatur olim minera argenti, & ferri. Civis Torunensis *Bernardus Schilling*, de monte prope pagum *Nielasdorff*, in Culmensi Provinciâ, vicinum rivo *Buchholt*, in tractu cis Lonkorkum, juxta *Mappam Hennenbergeri, l. 6, n. 9*, triginta centenaria pondera argenti extraxit, atq; ex eo solidos curavit fieri, qui ab illius nomine, *Schillink* nominabantur. Hoc, sub imperio Magistri Generalis Crucigerorum *Ditterich*, circa an. 1330, & ultra, contigisse refert *Weisselius p. 116, & 122, Schutzen l. 2, p. 67*. Et Hockerlandiæ, sive Pogesaniæ fodinas apertas in Montosa Prussia, item Magistrum Ordinis Teutonici Kniporode multum argenti collegisse, scribit præfatus *Hennenberger p. 352, ex Grunau Chronicis*. Quare autem superioribus sæculis fodinæ utiliter tentatæ in Prussia, postea intermissæ, tandem ad nostra neglectæ tempora? causa censetur esse, bellum gravissimum cum Polonis, nec non Litvanis, usq; ad an. 1525. Tunc alma pace his terris reddita, ignorantia antiquæ industriæ, tædium incerti provenit, certis sumptibus, & laboribus eruendi; egestas quoq; exhaustæ Prussiæ bellis, impensas credere non permittens, opera differre talia cogerunt: unde decursu temporis, oblivio artis, & lucris hujus successit. Præter testimonia *Chronicorum*, recentiora emerferunt indicia metallorum, in visceribus montium Pruthenicorum. Cùm an. 1700, Saxonicus miles in Prussia Occidentali hyemaret, periti rei metallicæ, in montibus Pogesaniæ, mineralia semina repererunt. Idem testatus est *Gotofredus Zamelius Consul. Elbing. in Epist. ad Cyriacum Martinium, de Succino philologicè tractato.*

IV. ÆS seu Cuprum, *Miedz*, Chymicis Venus, est metallum impurum, ex multo sulphure rubeo, crasso, modico argento vivo, eoq; impuriore genitum. De terra multum participat, de humore parum, quare nec corrumpitur, nec citò vestitur rubigine. Magnam cum argento affinitatem tenet, cui ut plurimum conjungitur, arte separandum. Vocatur Cyprium, à nobilibus venis, in Insula Cypro, apertis: Corinthiacum aliud, quod in Corinthi urbis incendio, permixtum fuerat metallis variis, Coronarium tertium, quod in laminas diductum tenues, felle tauri tinctum, speciem auri præbet. Deniq; æs caldarium sive campanum, tantum fusile, non ductile est, nostra voce *Spiz*, efficiendis campanis aptum. Æs nativum, à natura sola perfectum: factitium, ex lapidibus, hoc metallo onustis, igne extractum. ÆRUGO ÆRIS, aliis Viride æris, *Gryfspan*, naturale est, & arte paratum. Primum efflorescit ex ære, secundum patitur ignem. Flore æris, veniunt particulæ quædam, ex ære fuso, quasi scintillæ evolantes, subrufæ, ab halitu sursum delatæ, tum decedentes, utiles in medicinis. In Palatinatu Cracoviensi ad Novotargum, in Sandomiriensi, prope Kielcios, in Montanis ad Sandeciam, metallum æris. *Starovolscius in Polonia*. Apud Chenciniam æs, & lapis lazurus. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 1. Cromerus in Polonia*. Cuprum in peciis, juxta Territoria Premisliæ, & Sanok, negligitur. Sub Montium Sarmaticorum jugis *Tatry* vocatis excinditur de lapidibus, in magna quantitate, habens argenti plurimum, quod separatur. *Miechovita Chronic. Pol. l. 1, Ortelius in Epito. Theat. Orbis, Mercator in Atlante Minori*. Idem metallum prope Bozencinum, non contemnenda ubertate effoditur. *Opaleński in Defensa Polonia*. ORICHALCUM, *Mościadz*, nativum fuisse testatur *Plinius*, sed ætate sua defecisse queritur. Factitium nunc possidetur, de quo *Mylius in Basilica Chymica* ait, æs convertitur in orichalcum, si illi pulvis Lapidis calaminaris misceatur, addito stanno; vel, ut aurum magis æmuletur, argento. Tollitur tunc rubedo æris: flavedo, aureus color inducitur. LAPIS CALAMINARIS, *Kamién mościżny*, sive *Galmey*, multis Cadmia nativa, metalli experts, diversa à Cadmia naturali metallica seu Cobalto, & à factitia, Arabibus Climia, quæ est corpus

corpus densum, ex fuligine æris traditi ignibus concretum. Mediæ inter terras, & lapides constitutionis, è fumis naturæ metallicæ condensatus est præfatus lapis, juxta *Fernandum Imperatum in Hist. Naturali*: terra lapidosa, gravis, candida, cum pallore quodam, juxta *Casalpinum in Metallicis*. Ex Ilcusæ regionibus Cadmia fossilis eruitur ingenti copia. *Opaleński in Defensa Polonia*. In locis aliis ejusdem Palatinatus Cracoviensis, unus Lapis calaminaris albescentis coloris, alter rubeſcentis, Viſtulâ Gédanum advehitur, inde Balthico mari, Sveciæ, &c, ſuppeditatur. Conſciebatur Orichalcum, atq; ducebatur in laminas in pagis Pruffiæ *Zukow, Zagorze, & aliis*.

V. STANNUM, *Cyna*, Chymicis Iupiter, eſt metallum album ex multo, ſed non omnimodè puro argento vivo, ex ſulphure craſſo, minùs maturo progenitum. Argenti æmulum *Portæ*, aliis metallum medium inter argentum, & plumbum. Duplex *Cafſo in Mineralog.*, durius, quod venit de Anglia, mollius, quod de Germania. Anglicanum ſtannum nobile, nobis *Kontryſat, Cyna przednia*, reſultans, ſenſu *Agricolæ*, ex miſtura auri cum plumbo, vel argenti cum plumbo. Secundi generis, id eſt ignobilius, mollius Ilcuſii &c. cum plumbo natum educitur è fodinis.

VI. PLUMBUM, *Otow*, Chymicis Saturnus, eſt metallum mixtum ex argento vivo craſſo, lutulento, & ſulphure modico indigeſto, impuro. Dividitur in candidum, & nigrum. Primum melius eſt, ſecundum deterius, ignem diu non ſuſtinens, gravitate ad aurum accedens. In locis frigidis frequentiores plumbi fodinæ, ideo, metallo iſto Europa abundat, India caret: gemmis, & margaritis plumbum permutans. Fodina plumbi aliquando purum continet plumbum, aliquando argento miſtum, interdum ex eodem, metalla tria efferuntur, argentum, ſtannum, & plumbum. Polonia plumbum optimum habet in maxima copia. *Munſterus in Coſmograph. Univer., Sculptor in Geographia*. Quinto lapide à Cracovia ſunt venæ plumbi feraciſſimæ. *Aldrovandus in Muſeo Metallico*. Polonicum durius eſt, Germanicum mollius. *Wormius in Muſeo, Bartholinus in Phyſ. Speciali*. Plumbum intermixtum argento apud Ilcuſiam, Slavcoviam, Chranoviam, Novago-

ram Satrapia Cracoviensis, & in finibus Silesia. *Cromerus Pol. l. 1. r.* In circuitu montis *Rabszyn*, solum venis plumbi abundat. *Dlugossus Hist. Pol. l. 1. r.* Idem metallum apud Chenciniam in Palatinatu Sandomiriensi. *Starovolscius in Polonia.* Perfectissimum id esse asserit *Maginus in Geograph. Universali.* Plumbarii lapides, id est illi, ex quibus coquitur plumbum, penes pagum *Czarnow* vicinum Kielciis, & ad *Kurczowka* Conventum Ordinis Minorum de Observantia. Plumbum nigrum nativum Polonicum durum & solidum est. *Fabricius de Metallicis Rebus.* E Polonia vena plumbi nigri permista Ochrae nativae est allata. *Gesnerus de Fossilibus.* Minera plumbi nigri Polonici servatur Romae. *Bonanni S. J. in Museo Kircheriano.* Carpati juga plumbi nigri egregie fecunda. *Henelius in Silesiographia.* Circa oppidum *Lagow* colligitur materia ad incrustandas fictiles ollas; plumbum enim ac stannum continet. LITHARGYRUM nativum, nobis *Gleyta* describitur ab *Aldrovando in Museo Metallico*: factitium quatuor modis prodibat olim ex mistura auri, vel argenti, vel aris cum plumbo, nunc duo tantum illius genera à *Blancardo in Lexico Medico* assignantur. Unum argenteum, secundum aureum, magis vergens ad rubedinem. Differentia oritur ex coctione sola; aureum dictum majorem vim ignis passum, minorem aliud: non tamen ab auro, vel argento proveniunt, sed à plumbo. Tale Lithargyrum, Ilcusium (lingua patriâ *Olkusz*) toti Regno &c distribuit in abundantia. *Dantisca-* num ex eodem metallo paratum, arbitrio *Valentini in Hist. Simpl. Reformata*, Anglico plerumq; habetur melius.

VII. FERRUM, *Zelazo*, est metallum mistum ex argento vivo terrestri, ponderoso, valde lutulento, & ex sulphure partibus terreis crudioribus, impuris imbuto. Nativum in fodinis reperibile, granorum instar, aut massae: aliud conficitur è lapidibus ferreis, aut terrâ rubrâ, ferrugine quadam, perfusâ. Pretium ferri in Europa exiguum, quia illo abundat, jam autem juxta Insulam *Zabur*, memorat *Pigafetta* adductus à *Majolo in Colloquiis*, libras quatuordecim ferri, ducentis quinquaginta auri, permutatas fuisse. *Specialis Tractatus de Ferro, ejus praestantia, & facultatibus, a Monardo praelo subjectus.* Maxima copia

copiam ferri ex Officinis prodit in Polonia. *Opaleński in Defensa Polonia.* Ad Vonchociam, Sidloveciam, Bozencinum, atq; alibi passim metallum ferri, & chalybis. *Starovolsci in Polonia.* Fodinae chalybis apud Podoleneciam, simplicis ferri apud Olstinum. *Sprengerus in Polonia Novo-antiqua.* In Palatinatu Cracov. prope Ilcusium, in Sandomiriensi circa oppida *Kielce, Odrowas, Końskie, Samsonow, &c.* de terra fossili, nobis *Ruda żelazna*, metallum idem excoquitur. Adest secunda minera affinis lapidi, operariis *Lysak*, præstantioris ferri materia. In Polona Polesia Officinae ferrariae frequentissimæ, per vastiores sylvas dispersæ, similes in sylva *Zielona puszcza*, in fundo oppidorum *Suzraz, Konin* Voliniæ Palatinatûs. Minera ferri non procul à Gedano inventa, Bibliothecæ ejusdem Urbis est illata. Terra Sandomiriensis ferrarium metallum planè notæ primæ ante villam *Grzegorzowice* tenet. CHALYBS, *Stal*, accidentaliter, non essentialiter à ferro differt, est enim magis depuratum, & defæcatum ferrum, seu pars ferri subtilior per destillationem extracta, durior, compactior reddita propter vim ignis. Datur *Brasavolo in Exam. Metall.* nativus chalybs à Chalybe fluvio denominatus, vel quòd in eo Thraciæ loco, olim eruebatur, ubi Chalybes populi habitaverunt. Nulla fodina chalybis in Europæ partibus traditur esse, sed per mineram ejus, minera ferri purioris in comparatione ad aliud, intelligitur. In Prussia circa Gedanium Officinae, German. *Hammer*, de ferro ignibus crebris purgato, aquarum restinctione indurato, educunt chalybem. Elaborantur gladii Polonici seu frameæ in oppido *Staszow* Palat. Sandomi., in villa *Korzkiew* Palat. Cracoviensis, in qua & enses ancipites (vulgò *Szpady*) parati, meritò cum præstantibus ejus generis armis, comparandi.

VIII. ANTIMONIUM, Germ. *Szpiezglasz*, est corpus minerale, metallis finitimum, constans ex sulphure partim purissimo, partim combustibili, mercurio indigesto, fuliginoso, coagulato. Invenitur in fodinis propriis, vel argentariis: laudatur maxime Ungaricum, & Transylvanicum, quia sulphure puriore, auriq; minerâ est imbutum. Quod prostat in Officinis ex minera funditur liquatione, ut plurimum in

formas pyramidales. Medici præsertim Chymici, encomiis maximis Antimonii vires solent attollere: ex eo Vitrum Hyacinthinum, Diaphoreticum, Solare, flavum, album, nigrum parare. Sensu Quercetani Antimonio insunt sexcentæ præstantes proprietates; utilissimum ad purgationes existimat *Codronichus Tract. de Animo*, ubi istius mineralis ejecti è pharmacopoliis, acerrimum se patronum exhibuit. Nativum Antimonium in Palatinatu Cracoviensi, in Carpatiis montibus &c.

IX. ARGENTUM VIVUM, *Aristoteli* liquidum, fluidum, fufum, Græcis Hydrargyrum, Chym. Mercurius, nostræ genti *Merkuryusz*, *Srebro żywe*; nihil aliud est *Kerchero in Mundo Subter.*, & *Arte Magnetica*, quàm liquor mineralis ex aqua metallica, viscidus, terreus, sulphure exactè temperatus, spirituosus, frigidus, humidus, albus in manifesto; calidus verò, siccus, omnicolor in occulto: metalla penetrans, quibus adhæret intimè, eaq; resolvit. In eo, humidum sicco, siccum humido temperatum, quocirca facilè discurrit in planitiè, ac quasi vivum esse videtur. Nativus sive Virgineus, *Encelio de Re Metallica*, mater est, & elementum metallorum: artificialis, corporum Mercurius denominatur. Uterq; sæpe in Oleum, Sulphur, Sal, Tincturam abit, juxta Pharmacopæiæ calcinationem, præcipationem, rectificationem, sublimationem. In monte *Zimnawoda*, sex à Cracovia milliariibus, certis anni temporibus, ad superficiem terræ sponte erumpit; & circa Joannis Baptistæ festum, multa illius grana pisorum instar, in radicibus graminum, se collegisse testatur Auctor *Tyrocinii Chymici l. 2.*, à *Webero in Discurs. Curio. à Reinze in Meteorolog.* citatus. Mons inter pagos *Tarnawa & Rybie*, eundem naturæ operatricis vi separatum Mercurium habere traditur à Pharmacopolis Cracoviensibus. Idem fert fama contingere in montibus vicinioribus *Baligrod* oppido Palati. Russiæ, in quibus, guttatim sparsus assumitur. Eruitur in Russia apud *Tustanum*, *Cromero Polonia l. 1* teste. Ultra Cracoviam, in Monte *Babiagora*, atq; in Carpato reperitur; Ilcussus è plumbo, &c, vi ignis evocatur. Modus extrahendi à *Mazona in Triplici Philos.* descriptus. CINNABARIS factitia, ex argento vivo, & sulphure vivo simul ustulato paratur. Nativa, est terra mineralis, lapidescens, rubicunda, allata ex India Orientali, Germania, Hungaria. X.

X. CÆRULEUM, *Avicenna* Azalum, Medicis nonnullis Lazurion, nobis *Lazur*, in metallicis videtur nasci, cum falsus, & acidus, humor corroserit materiam metallorum. Differt à Lazulo lapide cæruleo, pretioso, punctis aureis interstincto, opaco, colore Sapphirum æmulante, ex quo paratur color ultramarinus. Laudatur Cæruleum fossile Cyprium, Scythicum, Hispanicum; Polonicum his adjungitur. Lazurum Polonia habet ex montibus, supra alias regiones pretiosæ bonitatis. *Munsterus in Geogra. Univer.*, *Rosselius in Pymandro Mercurii*, *Miechovita l. 1.* Nativum purum in Polonia, & cum terra dura candida, sabulosa. *Gesnerus de Fossil.* *Bauschius in Schedias. de Cæruleo.* Ad Chenciniam fodinæ Lazuri, in quibus reperitur & argentum. *Mercator in Atlante Minori*, *Froelichius in Biblioth. Peregrinant.* *Sarnicki in Descript. Polonia.* In Palat. Sandomi. Lazurium apud Kielcios. *Starovolscius in Polonia.*

XI. PYRITES, *Iskrzyk kámién*, ab igne traxit vocabulum, etenim plurimus est illi ignis. Quilibet lapis, à quo excuti ignis chalybe potest, Pyrites *Gorra*, sed peculiariter ille, qui reperitur in fodinis metallicis, Marchasita Arabibus, aliis lapis luminis, lapis ærarius. Mineralium omnium feracissimus esse videtur, metalla, succos, sulphur &c, ex se emittit. Differentiæ multæ Pyritarum, ab *Aldrovando in Museo Metal.* enumeratæ, colores varii à *Gesnero in Fossil.* descripti, nimirum aureus, argenteus, purpureus, ruber, candidus, niger, cæruleus, violaceus, atq; cinereus. Proditur gravitate fecundus, levitate sterilis, nec tantum telluris abditis, in massa, aut frustis; sed fluviis, rivis, torrentibus continetur. Prussia non caret ignibus subterraneis secundum *Gabelium Lib. de Succino*, nam variæ Pyritarum, aliorumq; metallorum species, in ea inveniuntur. Prope Gedanum, è monte *Cigemer-berg* eruuntur ad sulphur &c. conficiendum. Alibi sæpe occurrunt multiplicia genera istorum lapidum. In monte ad Sandomiriam Pyrites apparuit, quò utebantur milites ad bombardas inflammandas, *Kalcédáñ* lingvâ nativâ. CHRYSOCOLLA, *Kley złotniczy*, *zielona farba*, fit ex ære tantum, *Agricola & Fallopii. in Fossil.* sensu. Illi magna societas cum cæruleo: usus in pictura, medicina; non rarus. Factitia, *Casio in Mineral.* du-

plex innotuit, quæ ex lapide fossili quodam, & candido (Borax crudus vocato) paratur Veneriis. Nativa pura chryfocola è Monte Carpato, *Gesneri Fossilia* auxit. Nobilissimus, sapiusq; ductus ad paginam *Agricola de Veteribus & Novis Metallis* l. 2 scribit; Metallum existit nobile inter Pilzam & Vistulam fluvios, quod, Poloni regionem eam incolentes Elcoschum solent nominare. Assequi nequeo, quod illud est, nam quo donatur nomine, hoc non auditur. Jam post metallà, de Sale metallico seu fossili agendum est,

SECTIO VI.

De

SALIS FODINIS VIELISCENSIBUS, & BOCHNENSIBUS.

- I. **S**AL nativum censetur esse corpus metallicum, friabile, ex succo humido, aqueo, & crasso terreo mixtis, atq; decoctis genitum. Insignis natura adscribitur sali à *Vallesio in Sacra Philosophia*, ac vix ulli alteri similis; etenim talis nec in metallis est, quia calore non dissolvitur, nec in lapidibus, quia aquis emollitur, nec in terræ generibus, quia totum abit in aquam dissolutione. Potitur vi abstergendi expurgandi, adstringendi, dissipandi, attenuandi. Sole, & sale, *Gomesio* l. 1, nihil utilius est, sal auro, & gemmis est præferendum. Narrat *Ramusius Navigationis* Tom. 2, l. 2, c. 38, in Tabethana Provincia, pretii tanti esse sal fossile, ut auri loco, monetæ serviat. Sal Vielscense, & Bochnense *Kirchero Mundi Subter.* Tom. 1, l. 6 metallicum, lapidosum est, de quo *Sectio præsens*, nam de factitio aget *Tract.* 4, *Sect.* 3, ubi de Aquis salis sive Salsulis. De usu salis medico interno, externo, mixto exstat *Traictatus ab Untzero* elaboratus.

II. Scriptorum elogia data Salis fodinis nostris reduco ad epitomen. Spectaculum inter orbis spectacula dignè connumerandum *Salinæ Poloniæ. Decius de Vetustatibus Polonorum.* Valde mirabitur,

qui

qui Sarmatiæ aut Bochniam, aut Veliscum vidit. *Vadianus Comment. in Pompon. Melam l. 3.* Salinis Cracoviensibus nullas in universo orbe extare pares. *Georgius Doufa.* Salis fodinis nobilibus ad Bochniam & Veliscum, vix ullæ aliæ præferri possunt, ne illæ quidem ad Carrhas tantopere à *Plinio* celebratæ, juxta quas è salis frustis aquâ ferruminatis ædificia exstruuntur: aut illæ ad Oremenem Indiæ montem, è quo salis glebæ, lapicidarum more cæduntur. *Bertius in Tabul s Geograph. Contractis.* In Minori Polonia fodinæ salis prope inexhaustæ ita, ut in tota Europa nunquam sit, aut fuerit ea salis copia fossilis. *Functius in Breviario Orbis Imperantis.* In Salinis Bochniensibus, & Veliscensibus tantus optimi salis numerus est, quantus in universis Halis Germaniæ nunquam invenitur, sive Noricorum, sive Svevonum, sive Hermundurorum, non ita longè à Meliboco. Siquidem in iis duntaxat coctilis sal non sine multo labore habetur, Velisci verò sal duplex colligitur, coctilis & metallicus. *Willichius de Salinis Cracovianis.* Ex hoc ingenti Sarmatiæ thesauro, majora sunt huic Regno vestigalia, quàm aliis quibusdam, ex auri, & argenti metallis. *Bertius in Tab. Geograph. Contractis.*

III. Sal Fossilis in Polonia tantæ duritiei est, ut in lapides condensetur: ædificiorum structuris peridoneus, simulacris exsculpendis accomodatus. Ejus fodinæ admirandis suis substructionibus subterraneis integram Civitatem referunt: ex hisce sal solidus duritie lapidis, instar faxorum ingentium in subterraneis cuniculis, longè latèq; plateatim excavatis, ferro excinditur: atq; in frustra comminutus, molâ ab animalibus agitatâ, ad usum teritur. *Kircherus Mundi Subter. Tom. 1, l. 6, Casus Mineralog. l. 3.* In cuniculorum ambitu tantus est Labyrinthus, qualem nunquam Dædalus excogitaverat. Agnosceres sanè istic veluti in Civitate quadam, magnificè exstructas quasdam ædes cænacularias, quæ fulcris falsis sustententur, & trabibus ligneis, absq; dubio ipsius salis naturâ, nunquam computrescentibus. Utrumq; oppidum Veliscum, & Bochnia hisce salinis excavatis nititur. Operarii nudi, peronati tantùm, ferreis malleis, atq; cuneis magna frustra salis exsecant. Tenebræ hîc crassiores quàm apud Cimmericos suos *Homerus* censuit:
rupes

rupes falis plenissimæ, imò montes perpetui. *Willichius de Salinis Cracovianis.* Salis fodinæ prope Cracoviam trecentis fere sub terra pedibus geometricis. Varii in imo anfractus, & concamerationes, at ubi descenderis, in novam urbem delatus videâre. Ingentes venti aliquando oriuntur ex cavernis illis; loca nonnulla inveniuntur vaporibus bituminosis oppleta ita, ut nemo illuc audeat moyere passum cum aperta lucerna, ne fortè flammam vapores concipiant. *Connor in Hist. Pol. permodum Epistolarum edita.* Velisci àër siccus, calidus, acutus, subtilis est, sudant obambulantes, & nudi Cyclopum more laborant. Fossæ præter cameras, octodecim scalarum altitudine, quarum nulla brevior est cubitis octo, multis interim longioribus. Non rarò ingentium se se Templorum specie cameræ offerunt, immanibus falis columnis extantibus, quibus superiora solido sale concreta, ceu fornices quidam sustinendis montibus imminent, gravissimo se se pondere, admirabili quadam operariorum industriâ, librante. *Cornelius de Judæis in Germania Geograp. Tabulis illustrata, Vadianus Comment. in Pompo. Melam. l. 3.* Descriptionibus hisce adjungo factam mihi relationem à quodam comorante Velisci, annorum septem decursu, lustrante labores quotidianos, ex vi officii. Præter os cuniculorum primum, illudq; profundissimum, vulgò *szyba*; secundus aditus continet plus quàm triginta scalas, quarum unaquæq; totidem scandulis crassioribus constat. Patet accessus & per gradus 456, de secto lapide fabricatos, regnante Joanne III. Venti validi grassantur hyeme, maximè tempore illo, quò apud nos sæviunt frigora. Spectare licet Sacella subterranea è sale solido elaborata. Unum dicatum Thaumaturgo Antonio Patavino, exedram, altare continens, in quo frequentius Sacra peraguntur Mystera: secundum Apostolorum Principi: tertium D. Magdalenæ pænitentia exemplari in antro Massiliensi: quartum Cunegundæ Ducissæ Poloniæ, Virgini in matrimonio cum Boleslao Pudico. Ædibus Sacris accessit Cippus Crucis insignitus, statua Serenis. Augusti II Regis de præstantissimo sale efformata, columnæ altiori imposita. Velisci dehiscunt domus, vel absorbentur, dum substructiones fabricatæ de trabibus, vulgò *kaszty*, terræ pondere pressæ, in tenuissima rediguntur fragmenta. Fert communis traditio

traditio, quòd è diametro Ecclesiæ Parochialis nullæ fodinæ ductæ, ideoq; fundamenta lapidoso sali sunt innixa. Bancæ salis mille quingentorum pondo Germanicorum (hæc autem Romana pondo tria millia æquant) extrahuntur. *Cornelius de Iudeis in Germania, Bertius in Tabul. Geographis.* Salis lapides, viginti aut triginta centenariorum pendere, colore cineritio ad albedinem vergente, eruuntur ex fodinis. *Celarius in Descript. Poloniae.* Præfertur Russico, & marino, quia plus terrestretatis in se habet, ac propterea magis solidus, & magis salus. *Sarnicki in Descript. Poloniae.* Inter massas ingentes salis, datur aliqua portio Salis gemmæ, Polonis *Sol oczkowata*, specie crystalli splendens. Hic Sal crystallinus juxta *Kircherum in Mundo Subter.* nullibi majori copia reperitur, quàm in Polonia; juxta à *Massa in Anatomia Salis*, ejusmodi est, cui palmam inter omnia genera salis Medici porrigunt, gemmamq; vocant; juxta *Brasavolum in Examine Salium*, perfectissimus, atq; flos salis. In ignem conjectus præter cæterorum naturam non crepitat, sed ut ferrum ignescit, excisus in tesseras nationibus infertur exteris. Nec semper in quantitate parva se fossoribus offert hic sal perspicuus; apud *Willichium in Salinis Cracovianis*, glebæ illius quindenis libris graviore, aliquoties erutæ. In medicina usus ejusdem pro Armoniaco sale, balsamus seu liquor à *Schrödero in Pharmacopæia* rupturis adhibitus: in Chymicis solutionibus metallorum, sali communi antecellit; demum apud artifices efformatur in Christi passî effigies, Divorum statuas, globulos precatórios discurrentes per filum, candelabra, arculas, mensulas, cæteramq; supellestem quasi crystallinam. Sal noster fossilis in suis mineris levior, àéri expositus gravior *Etmullero in Operibus Medicis, Schrödero Dilucidato in Mineralogia*: sed refert *Dobelius Ducatus Scaniae Medicus Provincialis*, quòd Physicorum traditione motus, Varsoviâ Cracoviam perrexit, & in Vicliscensi fodina duo salis gemmæ frustra ponderibus examinavit, quæ extra fodinam, Vielisci & Cracoviæ, postquam ab àère riguerant, pondere suo, priori examini æquivalent. Rogatus insuper Instigator quidam (ita enim certum Officialium genus vocatur) an sal in fodinis levior esset, quàm extra easdem? respondebat, nunquam id ipsum ex-

perti sumus. *Ita Nova Literaria Maris Balthici, & Septemtr. an. 1699 Lubeca impressa.*

Præter Salem crystallinum, sal carboni, vel pici concretæ similis depromitur, carbo salis vocatur: tritus ac potus alvum solvit, tussim, spirandi difficultatem tollit ab ovibus, cæterisq; animalibus, experientia teste.

Sal nigrum *Encelio de Re Metallica* Naphricum est, & cum naphtha conjunctum.

ibidem sal *Iarka* denominatus superare traditur salem gemmæ aliquibus proprietatibus, quæ mihi non sunt plenè notæ.

Grande incendium exortum erat in his fodinis, an. 1510, sed admirabili duorum virorum ausu est suppressum. Memorabile secundum, sub finem an. 1644, ab equino pabulo injecto in faculam ducens initium, duravit ultra annum, cum fetore teterrimo, nec non vapore. Hæc de Salinis Vieliscensibus, quas per *German* delineatas unà cum plano Civitatis ejusdem nominis, *Hondius Chalcographus* quatuor tabulis majoribus reddidit, accuratissimè incidit æri, dedicavit Vladislao IV Regi Poloniæ.

IV. In eo loco ubi hodie Bochnia, repertus sal an. 1251, meritis D. Kunegundæ. In tribus spatiis, quadrangularia foramina centum quadraginta cubitorum in profundum ducunt, itur deinde centum & ultra cubitis in plano meatu, ubi secunda est cubitorum nonaginta fodina; iterumq; post planum spatium datur fodinula: reliquum iter per scalas, interjectis tamen multis per planum meatibus, in diversas cavernas, non eadem profunditate sitas tendit, ubi sal ingentium saxorum specie exsecatur. *Decius in Vetustatibus Polonorum.*

Constat, Bochniæ præter primarum faucium immanem profunditatem, in altissimam fossam octoginta scalarum altitudinem durare, & quotidie fieri altiorem, salis excisi copiâ. *Vadianus Commentar. in Pompo. Melam. l. 3.*

Res est stuporis plena, videre profunditates Salinarum, & veluti centrum terræ. *Sarnicki in Descript. Polonia.*

Per salis rupes venæ quædam evagantur pellucidæ, crystalli modo nitidæ, salis gemmæ recentioribus. *Vadianus supra citatus.*

Ætate nostra, primum os cuniculorum, seu primus aditus, vulgò *szyba* denominatur Sutorius, in quo D. Kunegundæ annulus inventus fuisse traditur: secundus Regius, tertius Tres Turres, quartus Florentia, quintus Campus, sextus *Kapel.* aquarum è

cavernis

cavernis defluentium receptaculum. Campus profundissimus omnium creditur esse, qui enim demittuntur ad ima, prolixiores orationes commodè recitant. Extractus sal operâ distributâ per vices, Moravia, Bohemiæ, vicinæ Hungariæ suppeditabatur in bancis. Etiam modò in Montibus Tarnoviensibus Silesiæ, erecta repositoria salis Vielsicensis per ditiones Imperatorias distribuendi.

V. Singularia reliqua Salis fodinarum nostrarum, ab *Aldrovando Musei Metallici l. 5. c. 3*, verbis descripta sequentibus. Conchæ salis innatæ sali fossili observantur, stiriæ salis concretescentes ad stillicidia conspiciuntur, ex quibus una ad nos fuerat missa ex Polonia. Vidimus quoq; advectum salem fossilem duritiæ alabastrina, colore rubescente. Item Salem Omphacium seu Omphacitem, qui saporem omphacinum refert, coloris est subalbidi. Præterea, in iisdem fodinis Tophi aliquantum diaphani, colore albicantes inveniuntur, qui figuram Stelechitis æmulantur, quapropter Stelechites salis nominati. Interdum observatur lapis æmulans Stelechitem, quem salicidæ Cornu salis, forsitan à figura indigitant. Hic lapis semper particulæ salis adhæret, & divisus lineas subtilissimas à centro ad circumferentiam productas ostendit: quare infinitis radiis refertus esse videtur, & Astroiti assimilatur.

VI. Descensus quomodo fiat ad fodinas per funem grandi rotæ alligatum, descripsit *Vadianus* hæc inter cætera referens. Ut de me dicam, non rarò terrâ mariq; cùm timuerim mihi, haud levibus versatus in periculis, nunquam tamen frequentiùs, præsentiusq; cogitavi de morte, quàm cùm naturæ noscendarum opum cupiditate victus in Bochnianum barathrum descendissem, non ampliùs quacunq; occasione oblata visurus illud. Idem iter cum metu comite, *Schroteri* carmine sic promulgatum.

Mirror, at inferiùs nobis immane barathrum

Cernitur, atq; die nomina solis habet.

Quis tantum molitur opus? prius ipse putabam

Tartara nos medio posse videre die.

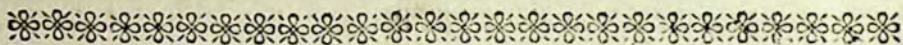
Istud at ut vidi, vidi nigra tartara Ditis,

Moxq; dedi timidas corde tremente notas.

Per puteum cùm demissi essemus in interiores Salinarum cavernas, visi sumus ad profundum barathrum pervenisse, inquit *Willichius in Epist. ad Bonner Salinarum Praefectum*, mox Deo propitio ad Superos reversi, epulati, ad Fortunatas Insulas deportari nobis videbamur. Concludo *Aczii Hungari* epigrammate in laudem Salinarum exarato:

*Si te cura manet miracula magna videndi,
Crede, stupenda tibi Bochna, Vielisca dabunt.
Concelebrant alii septem miracula mundi,
Octavum annumeret cum sale Bochna tibi.*

Hactenus in profundissimo Minerali Regno versabar, jam ad superficiem amœniorem terræ, opimas illius messes, plantarum varietatem est enitendum.

TRACTATUS II.

TERRÆ BONITATEM, FERTILITATEM CONTINENS.

SECTIO I.

De

UBERTATE SOLI in PODOLIA, UKRAINA, VOLINIA, RUSSIA, MAIORI & MINORI POLONIA, LITVANIA, PRUSSIA, LIVONIA.

I. **T**erra, quâ utuntur agricolæ ad seminationem, eligitur pinguis, dulcis. Optima creditur nigra, temperatæ ubertatis, culturæ facilis, nec madida, nec sitiens, nitescens post vomerem, odorifera. Item bona est terra, quæ picis instar conglutinata, quæ pluvias combibit, & lutosa non redditur, quæ arbores producit altas, & crassas

erassas, quæ cùm pluviis madet, reddit odorem gratum. Corrigitur agrorum sterilitas margâ, quæ adeps dicitur terræ, corrigitur pecorum fimo, nam hic abundat nitroso sale, quod si terræ admisceatur, pinguem efficit, pluviâ continet, impedit facilem exhalationem.

II. De bonitate Polonæ terræ numerosa extraneorum testimonia veniunt huc adducenda.

Polonia Europæ Ægyptus est, ac in primis Belgii horreum. Messēs illius totam fere Europam ingruente sterilitate alunt. Ipse Deus fluviō Vistula permeante Poloniam, & apud Dantiscum in Balthicum Mare se exonerante, tanquam aliquo Nilo Regnum beare voluit, ut suas merces Europæ reliquæ impertiretur. *Hornius in Orbe Politico.*

Polonia rerum ex natura nascentium fertilissima est, hordei ac cæterorum leguminum maximè ferax: cujus ubertatem cæteræ regiones transmarinæ affatim persentiunt; ad quas frumentum grandi copia navibus advehitur. *Maginus in Geograph. Universali.* Frumento omnis generis universa Polonia adeo abundabat, ut multis exteris Provinciis annonam suppeditaverit; nec vicinis tantum gentibus, sed aliquando & Italiæ subvenerit fame periclitanti: frumento Genuam, Romam & in Hetruriam missō. *Gotofredus in Archontolog. Cosmica.* Polonia tantâ abundavit frumenti copiâ, ut an. 1590 & sequenti, subvenerit necessitati Genuensium, Thusciæ, Romæ, ubi fame, non caritate extrema tantum laborabatur *Boterus in Politia Regia, in Parvo Amphitheatro, Belli Dissert. Politic. Tom. 1.*

Polonia adeo dives frumenti, ut affatim Anglis, Belgis, & aliis remotioribus nationibus illud suppeditet. *Froelichius in Biblioth. Peregrinantium.*

Batavi Polonico potissimum frumento ad victum utuntur. *Puffendorfius in Introduct. ad Hist. Præcip. Regnorum in Europa.*

Poloni frumenta Dantiscum avehunt, inde Belgæ accipiunt, non tantum propriis ipsorum Provinciis, sed etiam in Hispania & Italia, distrahenda; quanquam & Siciliæ aliquid suppeditatur. *Becmanus in Hist. Orbis Geograph. & Civili.*

Populi ac gentes, alimenterum supplementa non aliunde fere, quam ex Poloniæ Regno accipiunt. *Callimachus in Oratione ad Innocent. Pontif. Maximum.* Affluit Polonia rebus omnibus, quæ ad sui sustentationem ducuntur necessariæ. *Nicolasius in Hercule Siculo.*

Polonia rebus ad vitam necessariis
dives

dives usq; ad abundantiam. *Muretus in Oratione ad Pium V.* Polonia potens armis, atq; ubere gleba, terrâ inquam sic ad omnium rerum opportunitatem conditâ atq; comparatâ, ut alia vix potuerit inveniri beator & fortunator. *Colosvarinus in Orat. de Matrim. Sigismundi Augusti Regis.* Polonia terra tam fertilis est, ut captu difficilè sit, quanta frumenti copia transportetur ad nationes exteras. Fertilitas purissimo àeri adscribenda. *Morery in Magno Dictionario Historico.* Polonia tempore famis, etiam Galliae partem aliquam aluit. Quantum frumenti daret experta Italia, nos etiam superiore sæculo vidimus. *Brietius S. I. in Parallelis Geographicis.* Solum Polonicum feracissimum frumenti usq; adeo, ut Hollandiae horreum sit. *Luysts in Introduc. ad Geograph. Nov. & Veterem.* Polonia dici potest terrarum nutritrix. *Pomponius Ugonius in Orat. ad Paulum V.* Comes Soriensis Legatus Hispanicus an. 1626 à Poloniae Rege postulavit sui Regis nomine, ut ei portus in Borussia concederentur, in quibus Classem fabricare & retinere suis impendiis posset: deinde ut Poloni frumentum non paterentur in alias deportari terras, Hispanum enim Regem omne cõempturum, ac in Hispaniam deportaturum. *Camerarius in Epistola ad Julium Bellum.* Res, quæ ex Polonia ad exteros veniunt, sine comparatione superant illas merces, quæ invehuntur ab externis mercatoribus. *Du Plessis in Novella Geographia.*

III. Peregrinis tot testimoniis jungantur domestica. Non antefero omnibus Europæ Provinciis Poloniam, cum nulla tellus adeo rerum omnium ferax reperiat, ut non indigeat rebus aliunde importatis. Hoc tamen candidè affirmo, ita commodè Poloniam nostram omnibus necessariis ad vivendum, & tuendam dignitatem abundare, ut præter vinum (uvâ tamen ad comedendum non caremus) fericum, atq; aromata, nulla alia re ab exteris importata habeat opus. *Starovolscius in Declamatione contra Obtrectatores Poloniae.* Manifestum cuiq; est, Regnum Poloniae alia duo similia Regna, prout ipsum est, non modò frugibus, sed & carnibus, aliisq; sustentare posse victualibus. *Idem in Polonia.* Alma atq; fecunda est Ceres nostra, tot terrarum, tot populorum alitrix. Culta tot urbibus, tot oppidis Batavia nostro potissimum

mum victitat pane. Atq; velut olim Sicilia, ac postmodum Ægyptus populo Romano annonam, alimenta; præbebat, ita nos horreum non Bataviæ tantum, sed multarum sumus nationum. Cum certum est, in Hispaniam quoq; & Italiam deferri messes nostras; & frumentatione ista magnam Europæ partem ali, ac sustentari. *Opaleński in Defensâ Polonia contra Barclaium.*

Pro divitiis gentis non loquat, nec superbus gloriabor, habent alii in oculis, quidquid volunt, nobis sufficiat copia virorum inexhausta, copia frumenti, pecorum, ovium, piscium, mellis, lanæ, cannabis, lini, equorum, ferri, plumbi, arborum &c. *Fredro Castel. Leopold. in Fragmentis Scriptorum.*

Venit legatio an. 1415, ab Imperatore & Patriarcha Constantinopolitano, frumentum subsidiarium petens, vehementer enim Turcæ Thraciam infestabant. Vladislaus Jagiello inopiâ laborantibus opitulatus liberaliter: in Cacybæjo portu Maris Pontici (qui in ditioe Polonorum tunc erat) frumentum admensus est. *Cromerus Hist. Pol. l. 8, Dlugoffus l. 11, Bielski Chronic. Pol. l. 3.*

Fuerat quondam ad Bialogrodum emporium celebre, & obvium nostris hominibus, nam temporibus Casimiri, Cyprium usq; demebant naves onerariæ tritico Podolico plenæ. *Sarnicki in Descrip. Polonia.* Territorium ad ostia Tyræ erat admodum fertile, proinde Leuco Rex Atheniensibus ex illa regione frumenta quotannis mittebat; quem morem Venetorum Respublica reducere suum ad usum volebat, miseratq; Oratores ad Sigismundum Senem Regem Poloniæ, rogatum ut exemplo veteri Regum Sarmaticorum, & Casimiri Magni, supra ducentos annos, vellet in eum usum terras easdem, & portus concedere: ut Cyprios suos inde sublevare posset frumento. *Idem Annal Pol. l. 2.*

Sigismundus I. edicto publico interdixit commercia cum Vratislaviensibus, mandavitq; ut si Germani, aut Silesitæ mercibus indigerent Polonicis, in Regno quærerent nostro. Incredibile dictu, quantâ rerum inopiâ urbs laboravit, quanta solitudine fuit deformata per quadriennium. *Vapovius in Fragment. Hist. Polona.*

Annonæ defectu laborabat Roma an. 1655, ideoq; miserat Alexander VII. Pontifex Maximus in Siciliam, sed quia modicum illa appromisit, petiit per Roncalium Residentem Regiæ Poloniæ multa lastorum millia tritici, secalis, hordei.

dei. *Ex Peregrinatione Europæa M. S. S.* Etiam sub Innocentio XI, premente caritate Roman, frumenta Gedanô in Italiam advehebantur. Pariter Ludovicus Magnus Rex Galliarum, deficiente annona, ex Regno nostro, aliisq; remotis regionibus rem frumentariam deducebat, necessitati suorum subventurus. *Tarto Epif. Pofnaniensis in Con- cione impressa.*

IV. Appulerunt an. 1392 Gedanum ex Gallia, Anglia, Belgio trecentæ naves accepturæ frumentum, illæq; omnes secundum vota, messibus nostris oneratæ explicaverunt vela. *Curicken in Descript. Historica Gedan.* Tanta copia frugum ex Polonia est allata, an. 1565, ut illam granaria Gedanensia quamvis amplissima capere non potuerint; ideo in domibus Civium prope Motlavam deponi debuerat. Emerant tunc Mercatores lastam siliginis quinquaginta florenis, sed postquam in Urbem venit, viginti & quinque vendebatur. *Idem ibidem citans Chronica Waisfeli.*

Constat mihi, hyeme decedente, cum nempe liquatis nivibus Vistula auctus faciliorem navigationem præstat; uno appulsu quinque navium millia Dantiscum secundo flumine aliquando venisse. Et ut fatear, raro vernum defluxum tam copiosum esse, sed cum aliquoties prout annis intumuit, navigatio reperatur, non quidem semper pari navium numero, sed tamen magno satis, puto me dicturum minus, quam res sit, si quatuor millia navium ponam, computando insimul rates seu trabes connexas, quibus etiam plurimum utimur. Porro navis oneraria, qualem Vistula devehit, cum maxima est, capit medimnos Romanos veteres (hac enim utar mensura) bis mille ducentos, ad minimum mille. Et cum quam proximè omnes exæquemus, facile quælibet earum censei potest mille quingentorum medimnorum, quæ summa crescit in sex milliones medimnorum. Cum verò medimnus, fere (ut inter summum, infimumq; pretium, medium ponam, & triticum cum siligine, alioq; grano exæquem) veneat medio nummo Imperiali, quem Talerum vocamus, proventus anni unius, uno ex portu erunt tres milliones Talerorum. Iam verò sciendum est, Dantiscum frumenta non devehi, nisi è vicinis, & Vistulæ aditis regionibus: aut ab accolis aliorum fluminum, quæ eundem Vistulam intrant. Ita ut

vix tertiæ partis Poloniæ sit iste proventus, nam in Silesiam quoq; ac Pomeraniam conterminam plurimum frugum inferatur. *Opaleński in Defensa Polonia contra Barclaium edita an. 1648.* Ter centies ac sexagies quinquies mille onera seu lastæ frumenti varii advehuntur Gedanum, quæ partim in exterâs oras deportantur, partim consumuntur in Urbe. *Cellarius in Descript. Provin. Polono juri subjectarum.* Hic advertendum quamlibet lastam sexaginta continere medimnos vulgò modios, quapropter supra positum numerum excrefcere in viginti unum millionem, & nongenta millia modiorum. Siliginis autem modius pretium varium pro circumstantiis diversis habet, nunc floreni unus Prussici, nunc duorum, jam trium, non semel quatuor, interdum quinque & amplius. Tritici mensura eadem majori comparatur pecunia, inde infertur facilè quot milliones venire possunt ex Urbe unica. *Missis te. moribus vetustioribus, an. 1697, siliginis lasta vendebatur Gedani florenis Prussicis 324, tritici 480.* Anno 1713 navigia frugibus & mercibus plena in tanto numero advenère Gedanum, ut Motlaviam fluvium longè latèq; patentem inter granaria impleverint, difficilimèq; aditum præbuerint advenientibus ex mari navibus onerariis. Hæc in communi dicta de fecunditate soli Polonici, in particulari veniunt recensendæ Provinciæ.

V. PODOLIA feracissimæ supra fidem glebæ regio. *Liber Baro de Meyerberg in Itinere Moschovitico, Maginus in Geographia.* Bonitas soli Podolici semel aratro versi nullam culturam desiderat, semen acceptum tanto cum fenore reddit, ut ex uno frumenti sextario quinquaginta, atq; amplius gignat. *Gratianus à Burgo S. Sepulchri in Vita Commendoni Cardinalis.* Non opus est, ut Pòeta inquit, pingui simo saturare solum Podoliæ, sed subactum utcunq; arvum, injectamq; sementem præciso arboris ramo occant agricolæ, & uberrimum inde referunt proventum. Cùm autem tam ferax regio affluentiam annonæ nec ipsa depascere, nec aliò deferre queat, vilitas ejus plerumq; est maxima. *Opaleński in Defensa Polonia.* In Podolia frumenta semel sata, & post bonam maturitatem à messoribus cum aliqua granorum excidentia collecta, sequenti anno absq; cultura agri, granorum

seminatione, è tellure fertilissima prodeunt. *Miechovita Chronic. Pol. l. 1, Mercator in Atlante, Fournier in Geograph. Orbis Notitia.* Adeo fecunda est Polonia, ut semel in agrum granum coniectum quandoq; centuplum referat fructum. *Guagninus Hist. Pol. Tomo 2, Weber in Arte discurrendi.* Ante decadem annorum unam & alteram, è Nobilitate Podolica quidam medimnos quinquaginta siliginis agro iniecerat, adveniente messe sexagenas mille quingentas collegerat. Erga colonos liberalitatis tantæ sunt illi campi, ut si trium, vel quatuor dierum cursu, scindantur vomere uno, totam alant familiam. Nec congregato cicere, colitur terra, verùm siligo feritur illico, atq; occâ subigitur. Idcirco *Starovolscius in Polonia* adnotavit: Podolia continuis bellorum incursionibus & præliis famosa, si optata pace posset frui certè nec Italiæ, aut Ungariæ soli ubertatem, & divitias invideret. Eadem Provincia sic ferax est, ut gramina in altitudine unius celsi viri crescant. *Chronica Etatum Mundi Norimbergæ an. 1493 impressa, Seneas Sylvius in Epit. Europæ, Sabellicus Ennead. 10, l. 4.* Pascuis gaudet luxuriantibus adeo, ut vix boum ingentium immania cornua è gramine appareant. *Mercator in Atlante, Blacii in Atlante Novo, Bertius in Tabul. Geograph. Contractis, Guagninus in Hist. Polona.* Podolia gramen tam citò ac uberrimè fundit, ut perticam positam, trium dierum spatio, supercrescendò contegat, & aratrum in locis graminosis relictum, paucis diebus, graminibus sepiat ac cooperiat. *Munsterus in Cosmographia, Ortelius in Theatro Orbis, Miechovita in Sarmat. Europæa.* Ita fertilissima regio, ager tamen durus, nec scindi potest nisi sex bobus robustissimis aratro junctis, juxta *Bertium in Tabul. Geograph.* juxta *Guagninum Tom. 2* bis senis: sed id intelligendum de novali seu arvo primò profcisso.

VI. UKRAINA sive Confinium Orientale Regni Poloniæ pascuis dives, inter fluvios *Bog & Dniepr* positum. Non tantùm soli bonitate fortunatissima Ukraina, sed lacte & melle fluens, bellorum patria & frumentorum, quæ in subterraneis cavernis mirè nec non profundè elaboratis recondit. Notandum enim quòd Polonia frumenta cujuslibet generis, in annos plures & tempora, absq; omni læsione conservet;

feruet, quæ in finitima regione si anni unius spatiū excefferint, in muscas & vermes abeunt. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 1.* Proprietates Podoliensi terræ adscriptæ competunt & Ukrainæ, quæ in *Tabulis Geographicis* Podolia inferior vocitatur.

VII. VOLHINIA inter Litvaniam, Podoliam, Russiam posita frugum omnigenarum propter fertilitatem agri abundans. *Maginus in Geographia, Brietius in Parallelis Geograph. Ortelius in Theatro Orbis, Gotofredus in Archontologia.* De Volhinensibus agris potissimum scripsisse videtur mihi *Opaleński in Defensa Polonia*, tenore tali. Messes, quas nos sexagenis, manipulis computare solemus tam abundantes, tamq; optimæ sunt, ut tritici, & siliginis ex autumnali satu, multi decem, non pauci viginti millia sexagenarum, imò quidam & multò ampliùs demerant: tantundem ex verna satione hordei, avenæ, & omnis generis frugum. Sexagena verò triturrata duos fere medimnos exhibet; quibus si frumenti pensio addatur, quam annuatim coloni multis in locis magno numero pendunt, facile inde proventus ingens poterit æstimari. Horreis non continentur collectæ messes, sed acervis, qui ut aliquando centum, aliquando ducentas, imò trecentas & ampliùs sexagenas includunt, ita in amplissimis positi campis hyeme atq; æstate, nullo custode tenentur. Manipuli in agris excutiuntur, grana flumine Bugo à plerisq; devehuntur Gedanum; stramen tanquam pondus inutile igne absimitur. Multi ab annis septem & ampliùs frumenta servant præstolantes rerum caritiam. Dicta confirmantur ab alio. Volhinenses, Podolienses, Ukrainenses in acervos magnos recondunt messes: & aliquando apud bonum patremfamilias quadringentos, vel sexcentos acervos (quasi turres quadrangulares eminentes) reperies, ad quindecim, pluresq; interdum annos, reconditi frumenti plenos. Nitidissimum, purissimum, ponderosissimum triticum in autumnno seminatum, æstate producit Volhinia, quod dum exportatur Gedanum, majus pretium tenet: à mercatoribus peregrinis expetitur. Milii quanta sit abundantia, inde licet colligere, quòd in solis Lachovecensibus bonis, olim viginti & quinque millia sexagenarum sunt collecta. Præter alios, Nobilis vicinus Ostrogio quadraginta lastas, intellige duo millia

& quadringentos medimnos decorticati milii, an. 1716, Gedano intulit, quæ alimonia ad onerarias naves fere trecentas ad Weixelmundam tunc subsistentes est transportata. In cellis subterraneis arte paratis, igne excoctis, obductis stramine, frumenta conservantur diutius à colonis, exuruntur pecorum fimi, nam stercorationis nullus est illis usus.

VIII. RUSSIA Meridionalis feraci admodum gaudet agro. *Gotofredus in Arthont. Cosmica.* Ludovicus Rex Poloniæ & Hungariæ ut vidit terrarum Russiæ ubertatem, mox illas Hungariæ incorporare meditabatur. *Dlugoffus in Hist. Poloniæ.* Russia maximè terram promissionis agit, non mellis tantum lactisq; ubere stillicidio, sed rerum, quas natura usui postulat omnigeno proventu locupletissima. Solum istic fertile, gleba frugum ferax & herbida, stercorationis non indiga; ac raro per alternos annos respirans. *Kochowski Annal. Pol. Climat. 1.* Circa Tamopolim, alibiq; passim vastissima agrorum spatia milii plena, in Submontana regione avena copiosissima. Ibidem lini cura magna habetur, conficiuntur telæ; circa *Gorlice & Grybowo* campi feraces multum ejusdem herbæ. In eadem Roxolania Leopoliensi Urbi non deerant vineæ, *Heirat Theatri Urbium l. 6, Seyfried in Poliologia, Rosselio in Pymandro Mercurii* teste. Archivum quoq; Civitatis præfata testabatur, in montibus, collibus extitisse vineas, ex quibus antiqui Russiæ Duces centena aliquot doliorum vini decimando perceperant.

IX. MAJOR POLONIA laboriosè excolit agros non sine opimis messibus. Palatinatus Posnaniensis terminatur à Septentrione Pomerania ulteriori, ab Occasu Marchiæ Brandeburgicæ, à meridie Silesiæ, quibus frumenta varia largè suppeditat. Districtus Costenensis præ cæteris magis frugifero donatus solo; *Wschovense* Territorium vicinæ Silesiæ maxima parte arat, serit & occat. In fundo pagi *Chrzypsko* excreverant aliquot spicæ coldris aurei, mole ordinarias decem æquant, continentes grana siliginis. In Privilegio Urbi Posnaniensi à *Premislao & Boleslao* fratribus uterinis Ducibus Poloniæ concessio habentur hæc formalia: fluvium, qui *Varta* dicitur per milliare unum ex utraq; parte cum omnibus utilitatibus in perpetuum concedimus Civibus,

vibus, villas &c. exceptis vineis. Acta hæc sunt Posnaniæ an. 1252. Inde colligitur, nec vitibus destitutam fuisse antiquitus Majorem Poloniam.

Palatinatus Califfiensis bonitate terræ non cedit aliis; Siradiensis præter alias fruges, fagopyro seu frumento Sarracenicis, vulgi ciceræ Radomscensem tractum maximè occupavit, delicatas pulces vicinioribus, remotioribusq; nationibus subministrando. Lenciciensis Palatinatus numerosas infert horreis messes.

X, MINOR POLONIA concludens Palatinatum Cracoviensem, Sandomiriensem, Lublinensem, omni proventu felix. Cracoviensis tritici ferax. *Roselius Comment. in Pymandrum Mercurii.* Prosovienſe solum fertile & supra modum pingue. *Sarnicki in Descript. Polonia.*

In quibusdam agris Capitaneatus Czorstinensis de semine filiginis triticum surgit. *Chwatkowski in Singularibus Polonia.* Palatinatus Sandomiriensis, præter filiginem, hordeum, triticum album, atq; subrubeum præstans; avenam ita in altos educit culmos, ut staturæ proceri viri existant interdum pares.

Inter Pinczoviam, Busko, & Vislicam, tam liberaliter agri anisum proferunt, ut non rarò colonus quinquaginta vel sexaginta modios exponat foro. Quid de proventu Magnatum, Nobilitatis est inferendum?

Ager Lublino propior, assensu *Heirat in Theatro Urbium*, varii generis fruges singulari bonitate producit, quæ non Gedani tantùm, ast in transmarinis locis, cæteris præferuntur.

Sunt tunicâ obductæ tenui, farinâ divites, ponderosæ, conservabiles per diu, nam Gedanensium mercatorum non nemo, fere quadraginta annorum decursu, filiginem incorruptam continebat granario.

Ducatus Zatoriensis maximè abundans lino, & mapparum textoribus.

Aderant & vites Minori Poloniæ, inquit *Cromerus Pol. l. 1*, quarum uvæ esui non insuaves, præsertim si æstas atq; autumnus suam servant temperiem; sed vinum expressum inde acerbis, alibi suavius & copiosius.

Circa Sandomiriam floruisse vineas memorat *Sarnicki in Descript. Pol.*, ubi & pomaria extendebantur ita, ut purares undiq; sylvas urbem hanc circumstare.

Facile tellus nostra abundare vitibus possit, si meridiem respicientes montosi tractus excolerentur accedente industria. Negligitur vinetorum cultura, quia

nobis subministrat vinum propinqua Hungaria, quæ est juxta *Opaleński Apologiam*, Poloniæ cella vinaria.

XI. LITVANIA tota vix petrâ exasperatur, sed minori lapide ejus terra conspergitur. Eadem non profert spinas quia frigidior, spinæ verò calore egent, qui illarum adurat humidum & induret. *Tylkowski in Phys. Curiosa.* Fecunditas agri in Litvania dictu incredibilis & tanta, ut Cererem in illis regionibus natam affirmares. Segetes ad maturitatem semper deveniunt, fertilitatis, Regiomontum & Riga emporia celeberrima exhibere possunt testimonium, quæ frumenta advecta navibus ex Litvania, regionibus transmarinis impertiuntur. *Appendix Theatri Ortelii, & Atlantis Mercatoris, Blæu in Atlante Novo.* Fertilissimus ager Litvaniæ, quare vili ære frumentum venditur, & in multas Europæ Provincias, magnis onerariis navibus transuehitur. A Germanis mercatoribus *Bleib-land*, id est terra mansionis non ineptè vocatur: quia ejus fertilitate Germani ad perpetuam invitantur habitationem. *Hofman in Lexico Univer. Hist. Geographico.* Litvania ferax frumenta partim Chronone, vulgò Nemeno, partim Dunâ fluminibus devehit copiâ eâ, ut ex portu Pilaviensi quindecim millia lastarum exteris negotiatoribus vendita sint. Ex portu Memelensi, seminis lini viginti tria millia tonnarum seu doliorum, nam id genus ibi mensuræ est continens fere medimnos duos atq; semissem. *Opaleński in Defen. Polonia.* Agri circumcingentes latè *Dawidgrodek* oppidum &c. liberalitate maxima fundunt anisum. Rerum in Vilnensi foro venalium copia ea reperitur, ut vel maximus exercitus non difficulter sustentari queat. Victualia veneunt ære exiguo, si cæterarum regionum æstimaveris sumptus. *Crassinius in Polonia Henrico Valesio Regi dedicata.* Ibidem distrahitur panis siligineus tantæ molis, ut etiam virum robustum oneret. Russia Alba pars Magni Ducatus Litvaniæ omnium rerum, quæ ad victum spectant feracissima, siliginis, tritici, hordei, avenæ, ciceris, cannabis, lini, lupuli &c. quæ omnia in Livoniam mittit, & in Prussiam. *Starovolscius in Polonia.* Bis mille navigia, vulgò *Strugi* olim Rigam veniebant, Regiomontum centena aliquot formæ alterius *Wiciny* dicta. Præter ingentes cumulos lini, frequentissima can-

nabis

nabis ad nationes remotiores expedienda *Piehka* accepit vocabulum; semen lini numerosissimas adimplet tonnas, ut ultra maria oleum exprimitur. Modus extraordinarius colendi agros à *Guagnino in Hist. Pol.* descriptus. Campum obductum frutetis, dumis, & myricis paleâ incolæ tegunt ad tempus aliquod, tum sereno cælo hæc omnia simul incendunt, terram illam permistam cineribus, carbonibus, arant, in subactam leviter, sementem jaciunt, de qua tanta existit frumenti copia, ut fidem superet. Samogitia præter varias fruges, ad præfata emporia cannabim mittit, una cum lino cubitos binos excedente.

XII. PRUSSIA sive Borussia Sarmatiæ ocellus, Poloni orbis delictum, vestigialium officina, regio fecundissima, importationibus & exportationibus variarum mercium apta, propter frequentiam fluminum, sinuum, portuum. *Froelichius in Biblioth. Peregrinantium.* Solum Prussiæ ferax, maximèq; frugiferum, irriguum aquis, regio tam amæna & felix, ut si Jupiter è cælo deturbandus esset, in feliciorè, quàm in Prussiam cadere nequiret. *Munsterus in Appendice Geographica.* Ultra fidem Prussia frugibus, armentisq; ditatur. *Nicolasus in Hercule Siculo, Sabellicus Ennead: 10, l. 4.* Urbium illustrium, oppidorum, arcium frequentia, opimis incolarum divitiis, & terræ ubertate supra modum Prussia claret. Merces, quas ex Polonia, Russia, & Litvania accipit, maximo suo commodo trans mare mittit, & vicissim in Poloniam importat, quidquid, Europa universa & India gignit: omnia fere à transmarinis accipiens mercatoribus. *Becmanus in Hist. Orbis Geographica, & Civili.* Zulavæ olim in palustri restagnantis Vistulæ solo, à Crucigeris adversus exundationes munitæ firmis aggeribus, labore magno nunc conservantur: non sine vitæ periculo strenuè defenduntur ab incolis. Insula seu Zulava major, Germ. *Gross-Werder* circa Mariæburgum, Zulava minor *Klein-Werder* prope Gedanum. Utraq; est feracissima, simulq; cum aliis Regni nostri Provinciis, Sveciæ, Daniæ, Norvegiæ, Biscayæ &c. triticum atq; siliginem, Pomeraniæ hordeum mittens, necessitate exposcente. VARMIA, Germ. *Emerland*, regio Prussiæ fertilitate soli insignis, urbibus, pagis populosis referta. Lignum præstans ex Varmia & Polonia Gedanensi illatum urbi in Norvegiam,

vegiam, Hollandiam, Scotiam, Galliam &c. promovet mare simul cum tela crassiore, nam tenuior importatur Regiomonto. Nec rarò unus Varmiensis colonus lastas duas seminis lini, interdum tres commutat pecuniâ. In Prussia vineas fuisse cultas testatur *Cromerus Pol. l. 1, Dlugoffus l. 11, sub an. 1422, Grunau Ord. Prædic. in Chronicis M. S. S. ex eo Hennenberger & Adlerbord.* In Eibingenſi Curia aſſervati vetuſti codices perceptorum & expenſorum, vineas eo loci Cruciferorum tempore extitiſſe clarè demonſtrant. Jam verò *Waiffelius ex Magiſtrorum Ordinis Chronicis* ætium anni 1379 deſcribens, omnia vina circa feſtum D. Bartholomæi collecta, & in cellis aſſervata fuiſſe narrat. Idem *Waiffelius ſub an. 1455* retulit Magiſtrum Ordinis Teutonici Ludovicum ab Erlichſauſen Civitatibus Torunenſi & Culmenſi nimis iratum, vites circa ſuburbia, atq; Graudentum exuſſiſſe cum pagis. Hæc *ex Runavi Libro de Bello Prukenico magno* excerpta, à *Schutzio Chronic. l. 5* ſunt confirmata. Item à Vladislao Loſtico Rege vineta in Culmenſi Terra peſſumdata, circa Torunium poſt victoriam Tannerbergenſem, an. 1410 ab exercitu Polono exciſa, à Vladislai Jagiellonis milite an. 1422 eradicaſe leguntur in Hiſtoriis Pruffiæ. Ad Mariæburgum obſidione ſecunda cinctum an. 1454 Poloni cum Bohemis & Gedanenſibus, juxta *Schutzen l. 5*, caſtra metati ſunt in vineis. Deniq; *Hartknoch in Epist. Nuncupatoria Præconſulibus, Conſulibus Torunenſibus Chronicorum Pruffia* à *Petro de Duſburg* conſcriptorum confirmat dicta. Vini in his locis tanta copia fuit, ut nulla ferme circa Torunium extiterit villa ſine vineis amæniffimis. Patrum adhuc memoriâ penes Torunium ex vineis ad Viſtulam ſitis vinum erat expreſſum. Hæc allegata fuſiùs ideo, ut vinearum cultura non eſſe incognita Regni noſtri Provinciis agnoſcatur, cæli & ſoli æſtinetur clementia.

XIII. LIVONIA frumentum tantâ copiâ profert, ut in annonæ caritate, vicinis quoq; regionibus adferat opem. *Bertius in Tabul. Geographicis.* Siliginis dives adeo eſt, ut exteræ quoq; ac transmarinæ nationes, Lubeca, Amſtelodamum, Hollandia, Dania, Svecia ubertatem ejus agnoſcant. *Guagninus in Deſcript. Livonia.* Præter fertilitatem

tatem agri, ad usum humanum necessaria, in ea reperiuntur abundantia, ut cum exteris omnino largè communicentur. *Ortelius in Theatro Orbis.* In hac lata Provincia Capitanatus seu Præfecturas quatuor nunc possidemus, Dunebergensem, Marienhausensem, Rzezicensem, & Lucinensem. CURLANDIA, & SEMIGALLIA feudum Regni Poloniæ eadem ubertate gaudet, quâ, Livonia & Samogitia, eadem commoditate exportandi frumenta varia ad Mare Balthicum, propter nationum remotarum necessitatem, aut majorem commoditatem. Linum & cannabis sic latè succrescunt, ut dissitarum quoq; regionum inopiæ prospiciant. *Lentilius in Curlandia Memorabilibus.*

XIV. Quam exiguum pretium frugum fuerit olim in Regno, manifestant sequentia. Lasta siliginis Gedani an. 1405 venundabatur quinque marcis, tritici septem marcis, hordei semiquatuor, avenæ semitribus. Frumentum ex Polonia in tanta copia advectum est Gedanum an. 1533, ut lasta Prussicis florenis sex emeretur. *Curicken in Descript. Historica Gedani.* Sub Alexandro Rege, siliginis modius grosso uno, altero hordei dabatur emptoribus. Sub Sigismundo I. an. 1523 callula siliginis acquirebatur grossis tribus, avenæ chorus grosso unico, bos mediâ marcâ, juvenca sexdecim grossis, porcus duodecim, aries tribus. *Herburt Succamerarius Premisl. in Statutis Polonia.* Siliginis modius an. 1539 assibus novem in Gedanensi foro æstimatus. *Curicken in Descript. Gedani.* Empta lasta siliginis an. 1547 florenis octo in Prussia, medimnus vulgò coretus an. 1558 octo grossorum in eadem Provincia habuit pretium; omnes res venales aliæ æris minimi fuerant. *Hennenberger in Chronicis Prussia.* Regnante Sigismundo III. an. 1594, in Palatinatu Posnaniensi mensura tritici, (incolis *Wiertel*) sexdecim vel novemdecim grossis Polonicis, siliginis duodecim, hordei totidem, avenæ octo. Tonna cerevisiæ potioris *Kucz* appellata grossis quinquaginta & quatuor, vilioris quadraginta. Anno autem 1593 dicta mensura tritici quindecim grossis, siliginis quinque, hordei quatuor, avenæ tribus æstimata. Dolium cerevisiæ melioris quadraginta duobus, tenuioris triginta duobus, interdum viginti sex assibus venditum. Congius, linguâ nativâ *Rozmiar* cerevisiæ *Kucz* solidis quatuor, alte-

rius grosso uno constabat. *Ex Originali Instrumento reperto in globo Turris vetustate collapsa, ad Ecclesiam Parochialem Costenenssem.*

XV. Tenente regimen Vladislao IV. Supremus Cancellarius Regni frequentissimam coronam hospitem de indigenis, exterisque; etiam Legatis Principum collegerat, illaque nonnisi mensæ apposuerat, quæ terra patria profert, semotis peregrinis aromatibus, & condimentis. Omnes, inquit *Haur in Arario Secretorum Oeconomiae* dedicato Joanni III. cum singulari gustu sumpsere fercula exquisitissima, numerosissima, cum admiratione recessere à convivio.

XVI. Quanta frugum & victualium sit abundantia, innotuit maximè præsentis sæculo, quo exercitus numerosissimi nostro aliti pane, ab an. 1701. ad an. 1718. Præter Polonas, & Litvanas domesticas copias, erant legiones Saxonica, Moschovitica castra, Cosacorum Zaporochiensium, Donensium, & Tartarorum Calmucensium magna manu instructa, Sveticæ acies gentem Laponum, Finnonum complexæ, usque ad tempus prælii ad Pultavam in Ukraina initi. Habuit semper populus tantus annonam numero suo proportionatam; & quamvis plus quam decennio tunc pestifera lues in Provinciis variis defeviret gravissimè, patentibus latè agris manus deessent, tamen necessitati, commoditati abundè est satisfactum, pretio rerum non excrecente.

XVII. Jam universum respiciendo Regnum Polonia, dicere audeo. Videtur natura illi contulisse liberaliter fertiliratam soli exquisitam, demptis aliquibus, quæ mitiori cælo subjectis terris conceduntur. Diverforia incommoda quidem experiuntur agentes iter, ob defectum esculentorum, sed omnis libertas adest ferendi, vehendi secum inservitura esui. Non obtruduntur hospiti vetera, insipida fercula, maxima parte constantia ex intestinis animalium; nec pretium grande exigitur pro absumptis, conceditur gratis commorandi locus, fœnum, & avena exposcit solutionem, si deest propria. Gallinacei pulli & columbarum, gallinæ, anseres, anates obversantur in pagis, prædiis: in oppidis variæ carnes ære exiguo comparandæ. Deportantur eodem curru victualia empta pro placito, nec pecunia pro strato est eroganda habenti propria lectisternia. Mulsam, crematum, cerevisia à caupone subministrata si minus

minùs aridet gustui, theca lagenarum deprompta præstantiorem illico suppeditabit. Hæc, aliaq; commoda enata ex incommodis.

XVIII. Multitudini panis accedit Cerevisia à Cerere dicta, ex aqua, frumento præparato, & lupulo salictario cocta. Differt una ab alia, coctione, consistentiâ, colore, odore, sapore, ætate. Parata in Martio durabilis est, nam humidum superfluum, quod granis inerat per hyberna frigora, est consumptum. Saluberrimus potus *Fischeri S. J. in Oeconom. Suburba.* & quamvis vina velociùs nutrant, cerevisia tamen robustiùs. Unde in toto Septentrione validiora corpora reperiuntur, quàm ubi copia vini, & penuria est cerevisiæ. Hanc bibentes comedunt minùs, cum ex eadem materia conficiatur, quàm in cibo utimur. Et experienciâ constat, plus vinum lædere nervos; neq; podagra, neq; chiragra datur tam frequens, ubi est Cereris communis potus. Ejusdem sensus

Szent-Ivany Hungarus S. J. in Alodiatura Philoso., cui haustus cerevisiæ salubrior est, quàm vini; gignit enim humores bonos, & simul nutrit: nec tot morborum causa est, sicuti vinum. Hos laudatores magnos invenit cerevisia, sed vinum majores, atq; plures. Prussia continet

genera multa cerevisiarum optimarum, Dantiscana tamen judicio *Platocomi Medic. Doct. Regiomonti, in Opusculo de Natura Cerevisiarum*, omnes post se relinquit, & quamlibet etiam Germaniæ cerevisiam viribus superat, nec ullam, quæ ipsi hoc nomine non cedat, est reperire. Sapore & aspectu grata, multum nutrit, bonum sanguinem gignit si modicè sumitur, efficit bene coloratos: & unica uncia validior est, quàm integer sextarius alicujus tenuis hordeaceæ. Possent aliæ tenuiores hac condiri, & vires acquirere. Quidam utuntur eâ locò pharmaci mollientis alvum, plurimumq; se juvari experiuntur. Verbo, primas inter omnes tenet cerevisia Dantiscana, & quasi Reginam cerevisiarum esse non dubitamus. Civitatum etiam aliarum probantur cerevisiæ, sed gradibus à superiori longiùs distant. Hactenus *Platocomus*, jam autem *Busbsquius in Epistola 3. Legationis Turcicæ*, de eadem cerevisia hoc adnotavit. Venit Succini Mercator quidam Dantiscò, donavit is me vasculo ligneo cerevisiæ ejus, quam *Joppen-bier* vocant, sanè præstantissimæ. Sed risi satis convivas meos Græcos & Italos, qui hujusmodi

potus insolentes, quo nomine vocarent non inveniebant. Postremò quòd valetudini conducere ex me audiebant, & medicamenti genus esse rebantur, syrupum nominarunt, quem dum sibi misceri subinde petunt, ut magis ac magis etiam gustent, pitissando meum vas uno prandio absumpserunt. Imponuntur Gedani onerariis navibus multa centena doliorum cerevisiæ *Doppel-bier* vehendæ in Lubecensem Urbem, Hollandiam, Angliam, Scotiam &c. Hamburgi, nec non alibi illata Myropoliis propinatur cum Spermate Ceti ad sanandam læsionem spinæ dorsi, convulsionem vertebrarum causatam ex labore nimio, pondere graviore. Aliquando & in Græcia idem potus à Turcis haustus cum saccharo, antidotum est contra catarrhosam affectionem. In Novembri, vel Decembri dum coquitur non acescit, ideoq; ait *Cluverius Germania Antiqua* l. 8. c. 17. vidi Gedani cerevisiam admodum crassam & nigram sexaginta annorum, quæ ad sedandam sitim non adhibebatur, sed agris tantum propinabatur. Triginta genera cerevisiæ in eadem Urbe numerantur à *Cellario in Descript. Regni Polo.* ex quibus nonnullæ intra mænia coctæ. In aliis Civitatibus atq; Oppidis Prussiæ multum utilis, laudabilis idem potus. Polonia juxta *Placotomium* citatum cerevisiis albis delectatur, quas varias atq; præstantes habet. Hæ bene nutriunt, bonum sanguinem gignunt, sitim egregiè sedant, maximè quæ vinosi saporis sunt palato arrident. Eodem modo & Litvanicas vehementer commendatas audio: tales adesse homines novi, qui magis cerevisiæ potu, quàm cibo vivunt. Præclaras, sapidas, refrigerantes, nutrientes, augentes sanguinem cerevisias *Sirenus Herbarii* l. 2. extitisse tradidit in Polonia Cracoviæ, Neo-Corcini, Petricoviæ, Garvoliciis, Brzeziniis, Gelnioviæ: in Russia Rubra Premisliæ: in Masovia Varcæ, Graboveci. Præsenti ævo in Roxolania Tarnogrodensis appetitur à viciniis. Salubritatem ac saporem peculiarem adscribit *Haur in Arario Secret. Oeconomia* Lovicensi, Konskolvolsensi, Drzevicensi, Odrzivolsensi cerevisiæ. In Majori Polonia præstans est Lvovecensis, Wroncensis, Łobzenicensis, & Grodecensis, quæ singularibus qualitatibus meruit in Silesiam, Marchiam Brandeburgicam, cæterasq; regiones interdum deveni. In Podlachia

chia Mederecensis, in Terra Dobrinensi Gurznensis, in Litvania Balwierzicensis, Caunensis, Orsanensis, Tołczinensis, in Castubia Koscierzinensis, Pucensis, Lemburgensis, in Cujavia Bidgołstiensis, in Palat. Siradiensi Szadkoviensis laudatur, expetitur, cum gustu bibitur. Pretium si inquiris? in Minori Polonia &c. pro dimidio grosso Imperiali congius, nobis *garniec* propinatur. Encomia si requiris? numerosi advenæ dederunt magna Vino Cereali apud nos parato. Clemens VIII. Pontifex Summus, amantissimus Polonæ gentis teste *Bobola in Respons. ad Orati. Andr. Volani*, ab illo tempore, quo ante Pontificatum cerevisiâ uti capit in Polonia, ita deinceps hoc genere potionis est delectatus, ut etiam eos, qui Romæ possent cerevisiam coquere bonam, ex Regno nostro ad se mitti petierit. Ad extremum, à *Puteano in Epist.* laus cerevisiæ Belgicæ data, nostræ est attribuenda. Defæcata nunc (inquit) quam expetis est cerevisia, atq; itineris patiens. Non Dea hîc Deo cedit, aut in sexu vilior natura est. Siquidem *Isidorus* cerevisiam, quasi Cereris vim olim definiverat. Bibitur, sapit, nutrit, imò ut scias vim vini inesse, vincit virum ac deponit.

XIX. Aqua vitæ *Matthiolo*, vinum igne eliquatum *Junio*, vinum crematum aliis, sub Craco. Duce, traditur ab *Obodziński in Pandora*, esse inductum in Poloniam à quodam Juvene *Ka* nominato, qui more & habitu peregrini Cracoviam veniens eliquabat hunc potum, eoq; se, & alios ingurgitabat. Idem aliquando cùm à liquore liberaliùs haulsto torreretur in foro, accurrens ad spectaculum populus, remeansq; domum exclamabat, vidimus vidimus qualiter *Ka* adurebatur, idioma patrio, *widzieliemy iako gorzał Ka*, indè crematum *gorzałka* nobis. Paratur ex farre crudo, vel braseo, conditur aniso, zedoaria, rosmarino, cardamomo, cinnamomo, cariophyllis, saccharo &c. Maximam frumenti partem absument cremati potus in nostro Septentrione, assentiente *Fredro Militarium l. 1.* nam in Russia, Volhinia, Litvania, Ukraina fere continuò cacabi ænei, atq; æolipylæ fumant. Gedani in Prussia crematum elaboratum ex cruda siligine, & quarta parte brasei hordeacei, edulcoratum variè, vocabulum *Doppel-anisz* obtinuit, defertur navibus ultra maria. Moderatè, raròq; sumptum cruditates stomachi pel-

lit, concoctionem juvat, ex avena destillatum medetur calculo. Ejusdem intra os detentio catarrho, unctio spasmo & raucedini; coctio cum urticis ardentibus hydropi adversatur.

S E C T I O II.

De

PLANTIS, FOLIIS, FLORIBUS, SEMI- NIBUS, RADICIBUS USUI MEDICO INSERVIENTIBUS.

I. **V** egetabile Regnum ingredior Polonicam Floram exhibiturus, simulq; viam latissimam aperturus Nobilissimis Botanicæ Artis Cultoribus. Non copiosis duntaxat frugibus, verum & herbis terra vestitur nostra, quarum numerus ad calculum non revocabilis, varietas inenarrabilis, virtus inexhausta. Planta, est corpus vivens certæ sedi affixum, quod nutrirî, augeri, se deniq; propagare potest. Alia voluntaria seu non sativa erumpens citra industriam, laborem, sementem in campis, montibus, pratis, locis palustribus: sativa alia, quæ in hortis culturâ provenit. Utriusq; in classes certas divisio à *Raio in Methodo Plantarum* est instituta, à multis aliis non omissa. Dum sponte nascitur planta, ad ejus ortû materia confluit ex locis vicinioribus, fermentantur seu digeruntur particulæ subtiliores, deinde serîe certa dispositæ, quæ crassiores radicem efficiunt, tenuiores componunt truncum, de quo alimentarius succus erumpens dum circumstantis aëris algore stringitur, rami excrescunt. Nutritio taliter putatur peragi. Cùm terra particulis salinis & metallicis variis constet, illæ accedente liquore & calore solutæ subeunt poros, ascendunt per fibras, in utriculis cum humore plantæ commistæ fermentantur, tandem subtiliores factæ in omnes partes se insnuant ita, ut pars earum per transpirationem abeat rursus, pars indurescat sensim ad incrementum plantarû & fructuû. Quare autem non omnis tellus fert omnem plantam? ratio datur, quia partes

variæ

variæ terræ variam temperiem tenent, seminium in se diversum continent. Item quæ plantæ æstum summum desiderant, in Hyperboreis regionibus non nascuntur, quæ delectantur frigore summo, sub Zona torrida non excrefcunt.

II. PRUSSIA in sylvis, agris locisq; aliis, quas herbas sponte provenientes tenet, *Wigandus* retulit. Adiantum, Aizoum, Alleluja, Aquilegia mas, & fœmina, Aster Atticus, Betonica, Bistorta, Bryonia, Calamentum Officinarum, Campanula, Carduus pratensis, Caryophyllus agrestis, Chamæleon major, & minor, Chamæpeuce, Christophoriana baccis nigris, Colchicum, Hermodactylus Offic. Condulla, Carneola, Consolida Sarracenicæ; & aurea, Gentiana minor, Cuminum pratense, Cyanus flore cæruleo, secundus candido, tertius puniceo. Cyperus aquaticus, Damasonium, Digitalis flo. luteo, Ebulus, Echion sylvestre, Elatine, Epatica nobilis, Eringium vulgare flo. cæruleo, Esula, Filix, Glycyrrhiza sylvestris, Gratiola, Herba Moschi seu olens Moschum, Herba Trinitatis, Holoftium, Iris humilis seu violaria, Iacea sylvestris, Kali, Lagopus minor fl. albo, & purpureo, Liliium convallium, Marrubium, Matrisylva, Melilotus vulgaris, & aurea, Mercurialis mas, & fœmina, Millium capræ, Millefolium parvum, & magnum, Monophyllon, Myrtillus, Oreoselinum vel Petroselinum montanum, Orobanche, Olyris, Paffinaca sylvestris, Pentaphyllon syl. fl. candido, Peucedanum, Phalangium fl. candido, Pilosella major, & minor, Polypodium, Pulmonaria folio lato, & angustiore, Pyrola, Ranunculus syl. fl. lacteo, & luteo, Ranuncolorum species plures passim occurrentes, Rubia syl. Rhus minima *Plinii*, Sanguisorba major, Sanicula, Satyrorum varia genera, Savina, Saponaria, Saxifragia alba, Scorzonera, Scrophularia duplex, Selago, Serratula tinctoria, Sefeli Æthiopicum, Sigillum Salomonis, Solidago Sarracenicæ, Spergula, Telephium alterum, Thlaspum, Thimekæa, Tragopogon fl. luteo, Trifolium saxifragium fl. candido, & luteo, Valeriana Græca fl. lini cæruleo, Veronica, Viola sylvestris. Edidit Regiomonti *Leselius Floram Prussicam*, sive Plantas in Prussia sponte nascentes, eandem *Gottschedius* auxit. Accessit *Flora Quasi-modò-genita* enumerationem Plantarum indigenarum in Prussia

Prussia continens ab *Helwing* elaborata. Conscriptus ab *Olhafio Elenchus Plantarum*, circa *Nobile Borussorum Dantiscum*, sua sponte nascentium, qui ab *Eichstadio* recensitus, locupletatus. In Præfatione ad Rei Herbariæ Studiosos idem *Eichstadius* tradit *Gedanum* peculiare quasdam, & quodammodo sibi proprias plantas producere. Alit quippe *Ranunculum pratense* erectum proliferum, habet vicina sylvæ *Alsinanthemon Thalii*, à nullo Botanicorum hæctenus picturâ & figurâ illustratam herbam. Nec destituitur plantâ illâ, quæ in maritimis excrefcit locis, à nostratibus *Wolveley* appellatur, cum floribus in cerevisia *Gedanensi* primæ notæ decoquitur, ut ejus tepidus haustus lapsis exhibeatur, eò quòd sanguinem concretum dissolvat, vaforum ruptiones persanet. Exhibitus rarior alibi *Aster luteus angustifolius*, quia stellæ modo suis floribus radiat, aliterq; vocatur *Aster Conyzoides*, *Bubonium luteum primum*, nam inguinum tumoribus (bubones) dictis medetur. *Aster* tertius, *Officinis Arnica* in sylvis, & montibus circa eandem Urbem. Prodiit & à *Mentzelio Centuria Plantarum circa Gedanum sponte provenientium*, quæ huc transfertur. *Aquilegia sylvestris*, *Alfinc scandens baccifera*, *Alfinc spergala dicta major*, *Alfinc nodosa Germanica*, *Alfinc tryphilos cærulea*, *Alfinc palustris fol. oblongo*, *Alga angustifolia vitriariorum*, *Atriplex syl. latisfolia*, altera *maritima laciniata*, *Aster luteus hirsuto salicis folio*, *Bellis lutea fol. profundè incisis*, *Brunella major fol. non dissecto*, fl. candidissimis, minor *alba laciniata*, *Caryophyllus syl. latifolius*, alter *montanus*, *Chamæcistus vulg. fl. luteo*, *Chamæcerasus*, *Campanula fol. Echii*, *Cherophyllum sylvestre*, *Clinopodium Origano simile*, *Corallina nigra veluti spinis exasperata*, *Dracunculus palustris*, *Erica baccifera procumbens nigra*, *Eringium maritimum amethystinum*, *Fucus maritimus live quercus maritima cum vesiculis*, *Fucus fungis affinis*, *Gentiana autumnalis ramosa*, major fl. punctato, *Geranium cæruleum*, & *sanguineum fl. maximo*, *Gnaphalium minus repens*, *Helleborine latifolia montana*, altera fl. rotundo, *Horminum minus supinum*, *Jacea montana candidissima*, altera *montana incana odora*, *Kali minus*, *Lamium maculatum*, alterum *montanum*, *Melissæ flore*, *Lathyrus syl. major*, *Lysimachia siliquosa glabra*, minor fl. can-

fl. candidissimis, Lycopsis, Lichen petræus latifolius seu Hepatica fontana, Luteola salicis folio, Millefolium vulg. purpureum, & aquaticum pennatum spicatum, Muscus terrestris elevatus, & coralloides erectus montanus cornutus, Muscus marinus viridis fl. multifido, Nicotiana minor, Ophris minima: Orchis abortiva fusca, Orobanche fl. purpurascens, altera quæ Hipepylis dici potest: Orchis albifolia calcare oblongo, secunda palmata montana maculata, tertia palustris latifolia, quarta pratensis maculata, Perfoliata latifol. montana, Pyrola rotundifol. minor, altera folio mucronato serrato, Polytrichon aureum majus, secundum minus, tertium medium, Pulegium latifolium, Quinquefolium majus repens, aliud fl. argenteo, Ranunculus longifol. palustris, Rosa syl. flore odorato incarnato, Solanum bacciferum, Stachys palustris, Scabiosa fl. multifido flavescens, Tythimalus Chararias amygdaloides, Trifolium cochleatum fructu nigro hispido, Vitis Idæa fol. oblongis albicantibus.

Singulares aliquot Prussicæ herbæ à *Jacobo Breynio* Medicæ & Botanicæ Artis peritissimo, in *Centuria Exoticarum &c. Plantarum*, sparsim ita descriptæ. Saxifraga angustifolia autumnalis fl. luteo guttato, foliis florum acuminatis, nascitur in humidis & muscosis pratis Prussicæ & Castubiæ, præsertim penes Arcem *Klein-Krakow*. Caryophyllata à *Clusio* pro montana tertia habita, tam cum simplicibus, quam planis, imò nonnunquam proliferis floribus. Pulsatilla Polyanthos folio Anemones (à *Bauhino* descripta) asperis, sterilibus Borussicæ & Castubiæ gaudet locis, ericetis, sylvarum marginibus, ubi una, vel altera floribus instar Hepaticæ rubræ pulchrè rubentibus est reperta. In Polonia candidissimis occurrit floribus, quæ pubescente Majo, etiam in Masovia inter Varsaviam & Toronium observata. Pulsatilla fl. obsoleto, caule nudo, rarissima, nec à me visa: an. 1660. à muliercula ex Castubiæ montibus, initio Maji, est allata. Lasepitiium Daucoides Pruthenicum viscoso semine, fruticosis nonnullis collibus Borussicæ gaudens, præsertim dumetis Occidentem versùs positis. Ad pagum Castubiæ *Zoppot*, Julio mense floribus, Augusto floribus & seminibus observavi onustum. Semen nostri Lasepitiium viscosa quadam materia, odorata, manus quasi inficiente dum virescit obitum est; si conteratur, gratissimum ex Citro,

Benzoino, & semine Dauci mistum aromaticum odorem, cerebrum admodum recreantem spirat, à quo sapor commendans halitum oris multum recedere non videtur. Lunaria racemosa minor Adianti folio, secunda Matricariæ folio, tertia fol. multifido in Cassubiæ montibus. Selago tertia *Thal i* seu Muscus erectus, ramosus, saturatè viridis amat montosas Cassubiæ sylvas, ubi Lycopodium æmularur, nec tamen humi serpit, sed recta altitudine dodrantali surgit. Vis ad fætus depellendos efficacissima. Muscus pulmonarius terrestris sanguineus non procul ab Urbe Gedanensi in collibus muscosis inventus, in multis laciniis, velut Alcis cornu, divisus, circa marginem teneris spinulis exasperatus, sanguineo perfusus rubore, diebus mensis Augusti. *Ephemerides Medico-Physica-Germanica, ex Breynii præfati literis.* In decursu Tractatûs de Herbis in Borussia nascentibus, *Wigandus* tres plantas posuit nullo donatas nomine. Hanc plantarum trigam *Joannes Breynius Jacobi Filius, Medici. Doctör, Reg. Soc. Angliæ Socius* in Præfatione annexa *Flora Quasi-modò-genita*, ad propria duxit vocabula. Prima Dentaria Heptapyllos baccifera, secunda Umbellifera nonnulla (nam quæ præcisè esset, ex brevissima descriptione non licuit determinasse) tertia Chamæpitys cærulea Austriaca, quam plantam elegantissimam ejusdem Parens observaverat semel in Pomerellia. Ranunculus aconitifolius, rotundo folio ad radicem præstolante, in Districtûs Elbingensis cava valle, juxta tramitem *Pfassensterg*, teste *Laselio in Flora Prussica*, reperitur. Vulgaribus quercubus annumerata à *Tabernamontano Herbarii l. 3.* Quercus Marina, qualis verò esset illius figura & usus, non expressum. Muscus Marinus tenui capillo à *J. Bauhino*, Fucus maritimus habens vesiculas à *C. Bauhino in Pinace* denominatur. Muscus marinus lithopogon dictus *Laselio in Flora Prussica* est, constat enim numerosissimis villis modò latioribus, modò tenuissimis instar barbæ à lapide pendentibus, eidemq; annexis firmissimè. Color illis jam subviridis, jam purpureus, jam albicans, radix nulla, nam materiâ bituminosâ, ceu ferrumine quodam detinentur. Tales barbati lapides inter Puckum & Zarnovecum &c. in Mari Balthico numerosissimi. In Varmia præter alias nobiles herbas, Caryophyllata sive Herba benedicta, Sanamunda,

item

item Chamæpitys, aliter Iva arthetica frequentior. In Torunensis
 Urbis viciniis Acetosella seu Alleluja, Adiantum aureum, Agrimonia,
 Alchimilla, Anagallis mas, & femina, Angelica syl. major, Anserina,
 Artemisia rubra, & alba, Asarum, Asparagus, Atriplex, Auricula mu-
 ris, Bellis minor, Beta sylvestris, Betonica purpurea, Bisfalva, Blitum
 album, & rubrum, Bonus Henricus, Borrago, Botrys, Bryonia, Buglos-
 sum, Bursa pastoris, Calamintha, Cardiacæ, Campanella, Carduus Ma-
 riæ, Carum seu Cuminum pratense, Centaurium minus, Cærefolium,
 Chamæmelum, Chamæpitys, Chamomilla, Chelidonium majus, & mi-
 nus, Cichorium, Consolida major, Regalis, Sarracenicæ, Convolv-
 ulus, Conyza, Cucumis asininus, Cyanus, Cynoglossum, Ebulus, Enu-
 la Campana, Equisetum, Eryngium montanum, Esula, Eufragia, Fili-
 pendula, Filix mas, & fem. Fumaria, Galega seu Ruta capraria, Galli-
 tricium, Gallium, Genista, Geranium, Glycyrrhiza, Hedera arborea, &
 terrestris, Hepatica nobilis, Hyoscyamus, Lagopus, Liliium convalli-
 um, Linaria, Lunaria, Lychnis, Marrubium album, Matrisylva, Me-
 lilotus alba, & citrina, Mentha aquatica, Mercurialis mas, & fem. Mil-
 lefolium, Morsus diaboli, Muscus terrestris, Nasturtium aquaticum,
 Nepeta, Nymphaea alba, & lutea, Nummularia seu Centummorbia, Hi-
 rundinaria, Serpentaria aliis: Origanum vulgare, Orminum, Palma
 Christi, Papaver erraticum, Paris herba, Parietaria, Pentaphyllum, Per-
 foliata, Persicaria, Petasites, Pimpinella alba, & nigra, Plantago major,
 & media, Polygonum seu Centumnodia, Polygonum cocciferum, Po-
 lypodium, Primula veris, Prunella, Pulmonaria arborea, & maculosa,
 Pulsatilla, Ros solis, Rosmarinus sylvestris, Ruta muraria, Sanicula,
 Satyrion, Saxifragia alba, Scabiosa, Scariola, Scordium, Scrophularia,
 Semper-vivum majus, & minus, Serpillum, Sideritis, Sigillum Salomo-
 nis, Sinapi, Solanum, Soldanella, Solidago, Spina cervi, Stæchas citri-
 na, Tanacetum, Taraxacum, Tormentilla, Tussilago, Valeriana, Ver-
 bascum, Verbena, Veronica, Virga aurea, Vincetoxicum. Trifoli-
 um palustre dictum Fibrinum, inquit *Francus in Hist. Trifolium ejusdem*,
 diu in Officinis non spectabatur, semper in manibus rusticorum hærens,
 illisq; multifarie inserviens. Recordatur *Schulzsius* feminae rusticae hanc

X herbam primò circa Torunium notificantis, & in morbo articulari debellando celebrantis. Scorbuto ejusq; symptomatis, Nasturtio, & Cochlearià medetur efficacius.

III. In PODOLIA mira florum copia, & ob eam rem incredibilis quidam mellis ac ceræ proventus. *Sabellicus Emead.* 10. l. 4. Absinthium Ponticum Officinarium, Ageratum album seu Herba Julia alba, secundum Ageratum minus, Aristolochia longa, Bulbus esculentus, Chamæmelum purpureum seu flos sacer inter Camenecum & Skafam oppidum &c. Consilago sive Elleborus *Hippocratis*, Elleborum ferulaceum *Theophrasti*. Dictamnium album propter radicem albam, sive *Fraxinella*: Tragium primum: Dictamnus putatus, nobis *Dyptan pospolity*, easdem vires, sed paulò inefficaciores (secundùm aliquos) habens cum Cretico. Dictamnus Creticus dictus verus provenit in sola Insula Creta, seu Candia. Hunc *Theophrastus in Hist. Plant.* vocat admirabilem, ad multa utilem. Folia fert lanugine multa pubescentia instar pulegii, ex rotundo aliquatenus acuminata, crassa, caulis durus & rotundus, aromaticus odor &c. Pseudo-dictamnus Creticus provenit etiam in Italiæ, atq; Pannoniæ montibus. Elleborus niger, Gordylium seu Cervaria alba, Harmala, Heliochrysum seu Helichrysum, Iris nostras seu Gladiolus sylvestris cæruleus. Illyrica Iris magni est odoris, nostra sine odore, illa fert flores coloris varii, nostra tantùm cærulei. Florentina Iris par virtute Illyricæ. Laurus Alexandrina, *Plinio* Chamædaphne sylvestris, *Babia iagoda* nobis. Moly Asiaticum à *Plinio & Theophrasto* descriptum, Peucedanum, aliis Feniculum porcinum. Rhaponticum in desertis locis ejusdem Podoliæ, ex *Urzendovii in Herbario* relatione. Botanicis duplex Rhaponticum. Primum verum, cujus radix nata ad ripas Rha, vulgò Volga fluminis, & ad Pontum Euxinum, ex Asia advehitur in Europam, eligitur rubescens, non cariota, in ore lentorem referens. Secundum vulgare sive Centaurium majus, folio in lacinias plures diviso, sed non dissecto. Innumerabilem multitudinem aliarum plantarum Podolica tellus notatur alere, quas Turcæ non semel intuiti exclamasse traduntur, o quantum thesaurum Polonia possidet! ad sanitatem conservandam, aut amissam recuperandam.

IV. In VOLHINIA Asparagus agrestis, *Dioscoridis* Corrua, Dictamnium album, ejusdem speciei cum Podoliensi Fraxinella, Capillus Veneris seu Capillus terræ, Muscus capillaris: Doronicum simile Austriaco, & Helvetico, Elleborus niger contra multas affectiones, Galanga sylvestris sive Cyperus inodorus, Glycyrrhiza, Officinarum Liquiritia in Boremblesibus, Ostrozensibus, cæterisque quercetis: Polypodium quercinum &c. Scolopendria, Scordium in copia, Trifolium aquaticum (propter fibras albas in flore dictum fibrinum) saporis acris, instans peritidis & nasturtii. Herbam hanc *Pauli* Medicus mirè commendat in cura scorbutica, in qua & Cochleariæ præfertur à multis. Edita à *Franco Historia Trifolii ejusdem* addit, quòd in doloribus capitis, febribus, phthisi, asthma, colica, ictero, cachexia egregiè se gerat. Omittuntur cæteræ plantæ positæ in Podolia, ponendæ in Russia; aut alibi faciliè colligendæ.

V. In RUSSIA RUBRA seu ROXOLANIA Ageratum album: Alkekengi Offic. *Matthiolo* Solanum vesicarium, aliis Halicacabum: Angelica sylvestris, Apocynum stans seu Brassica canina in Pokucia: Aristolochia longa, & rotunda cum radice orbiculata, loco cujus Fumaria bulbosa usualis est Officinis. Aurieula ursi seu Lunaria arthritica, *Gesneri* Sanicula Alpina: Bulbus esculentus circa Leopoliim, & in Pokucia. Dictamnium album idem cum Podolico circa Stanislavoviam, Sanoicum, Zaloscius &c. Elleborine in Kuropatnicensibus montanis sylvis: Flos solis sive Consolida aurea, aliis Helianthemum in Pokucia: Gentiana major in locis plurimis: Glycyrrhiza in vicinis Crosnæ & Premisliæ: Harmala in Pokucia, Heliochrysum ibidem, Melissa citrina circa Crosnam in sylvis, Mentha Græca, quæ alibi in hortis colitur: Milium capræ seu Daucus magnus in Pokucia: Milium solis ad Premisliam in monte *Winna-gora* &c. Moly Asiaticum, *Galenii* Myle in Pokucia, Panax Heracl. ibidem, Peucedanum in collibus ejusdem Pokuciæ, Scorzonera seu Viperina. De hac herba à *Fecher Tractatus* Lipsiæ editus. Semper-vivum majus in Pokucia, & Podgorze copiosum. Mons ad Duklam rarioribus obsitus herbis.

VI. In LITVANIA, teste *Miechovita Sarmatia Europ.* Scriptore,

plures herbæ ac radices non visæ alibi. Ad notitiam meam hæc nonnisi pervenêre. Cervaria rubra sive Sardinica in vastis sylvis, gregibus Cervorum patentibus, ideo & Oulus Cervi vocatur. Mandragora juxta *Thurneissern in Magna Alchimia*. Rhaponticum nascitur in Moschovia, sed & circa Litvanica flumina, ex *Tylkowski in Phys. Curio. de Vegetabilibus* observatione. Nec procul à Civitate Grodna, & Orsa, *Urzendovius in Herbario* tradit dari eandem plantam. Vulgare Rhaponticum, cujus radix oblonga est, extrinsecus fusca, intrinsecus flavens, saporis amari & adstringentis, ex Sabaudia, Litvania, Russia ad nos transfertur, inquit *Valentini Historia Simplicium Reformata*. Rhaponticum & Rhabarbarum nonnulli purant eandem esse radicem, diversam plures. Duplex Rhabarbarum venale prostat, verum magis flavum *de lavantes* dictum, alterum Moschoviticum obscure flavum, ac vilius. Primum in China provenire scribitur, inde in Italiam, & Turciam, hinc Venetias deferri navibus, vel terrestri itinere. Scordium putredini mirè resistens, & venenis. Scorzonera circa Vilnam &c. in collibus, locisq; humidis.

VII. In MAJORI POLONIA circa Posnaniam Adiantum aureum, Angelica syl. Aristolochia rotunda, Arum Offic. Chamæleon fl. purpureo, Cucumer asininus, Elleborus niger, Glycyrrhiza ad Costenum, pagum *Brudzewo* Palat. Calissiensis: Petasites, Ruthenis Cæsar herba, Ros solis, Scordium: Serratula Matthiolo, Flos tinctorius *Ursino*, Prussis *Shaar*, nobis *Sierpik* in Silesiam, Prussiamq; mittitur, Gedanò ultra mare defertur navibus, propter colorem luteum, cui si addatur cyaneus, abit in viridem. Rhaponticum sive Centaurium majus effossum sæpius à quodam penes ripas fluminis oppidum *Łabiszyn* prætereuntis. Zingiber copiosè crescit in India Orientali, advehitur ex Calecut emporio, & ex Troglodytica Arabica. Est radix parva, albescens, odorata, acris, cujusdam herbæ, quæ profert caules seu stipites arundini similes, & in eis folia longa, angusta, Iridi sive Gladiolo paria. Sunt qui affirmant provenire Zingiberem in Palat. Posnaniensi ultra pagum *Morawsko*, in Sylvis Lenciciensibus; in Czervonogrodensi Capitaneatu Palat. Podoliæ; sed cum multis existimo hanc plantam cum radice, Zingiberi vero esse analogam; similis enim formâ & virtute illi etiam Curcuma altera ex Cyperi genere radix.

VIII. In MINORI POLONIA continente Palatinatum Cracoviensem invenitur Adiantum aureum, Adiantum rubrum sive Trichomanes, aliis Herba Herculis: Angelica sylvestris, Aristolochia rotunda, & longa, Alkekengi, Capillus Veneris, Cervaria rubra in Niepolomicensibus sylvis, Cucumer asininus, Galega seu Ruta capraria, Gentiana major ad *Sacz* in montibus, Glycyrrhiza in Montano Tractu, Hama-la sive Moli *Galenii*: Herba Paris seu Uva Paris; *Meum* sive *Meu*, alijs *Feniculum porcinum*, Anethum sylvestre: *Radix triumphalis*: Rhodia radix (ex relatione *Urzendovii in Herbario*) prope *Sacz* oppidum: *Scolopendria*, & *Scordium frequens*. Mons *Babia-gora* præstantibus plantis refertus. Fert teste *Sirenio in Herbario* Gentianam majorem, Milium capræ, Panacem Heracl. Hercul. Rhodiam radicem seu Macedonicam &c. Palatinatus Sandomiriensis (prætermitto herbas Offic. alias) abundat Adianto rubro, Angelicâ, Aristolochiâ longâ, & rotundâ, Asparagis agrestibus, Capillo Veneris &c. Elleborum album abundè crescit in nostris pratis præcipuè Lublinsibus, neq; *judicio Tylkowski in Phys. Curio. de Vegetabil.* ulli concedit primas. *Mandragora*, *Plinio* Circeium herba baccifera prope pagum *Motycz* Palatinat. Lublinsensis dicitur crescere. Superstitiones circa ejus radicem desumptas ex *Josepho, Plinio* &c. rectè à *Sirenio* refutantur. Negatur ab aliis referre speciem femorum humanorum.

IX. MONTES CARPATII, nobis *Tatry* dividentes Poloniam ab Hungaria, sunt natale solum plantarum nobilium. Præter multiplices, easq; incertitas mihi, datur Angelica, Aristolochia rotunda, *A-sphodelus* seu *Hastula regia*, *Caryophyllata Alpina*, *Ceterach Officina-rum* seu *Scolopendrium verum*, *Chamæpitys*, *Cochlearia* rotundo folio, *Elleborum nigrum*, & album, *Gentiana major*, *Eryngium montanum* sive *Centum capita*: *Glycyrrhiza* cum radice binos digitos crassa, succo optimo plena: *Iris flore albo*, odore & viribus suppar *Illyricæ Iridi*. *Ligusticum*, *Milium capræ*, *Morsus diaboli*, *Panax Heracl.* *Rhodia radix*, *Rhaponticum*, *Scolopendria* seu *Lingua cervina*. *Saxifragia Matthioli* prima, secunda, tertia, & quarta. *Tambos herba inferius alba* & pilosa, superius viridis, concavitate oleum naturale sive balsamum continens: *Victorialis*

Victorialis mas five Allium montanum. Breviùs proferam, numerosa plaustra Carpatiis herbis, foliis, floribus, radicibus onerata educuntur ad viciniore, remotioresq; Officinas. Videantur Alpinae herbæ, & frutices enumerati à *Simlero in Comment. de Alpibus*; Plantæ rariores Alpinae à *Scheuchzero in Itinere Alpino I. & II.* positæ: Montis Gigantei in Silesia à *Becmano in Hist. Geograph.* expressæ, illis persimilia in genere & specie vegetabilia offerent numerosissimè Carpatii tractus.

X. In MASOVIA plantarum varietatem investiganti, opportunè venère ad manus *Viridaria varia Hafnia edita à Paulli Regis Danie Medico*, his enim adjunctus erat *Catalogus Plantarum Indigenarum*, quæ in locis paludosis, pratensibus, arenosis, & sylvis nascuntur circa Varsaviam. Ex his nonnullas placuit paginæ reddere, ut luculentè appareat, quanta multitudo vegetabilium universo Regno contineatur, si Territorium unicum tot herbas tradit Officinis. Abrotanum sylvestre, Absinthium varium, Acerosa longifol. lanceolata, & minima. Adiantum album, nigrum, aureum minus: Agrimonia seu Eupatorium Græcorum, Alcea, Allium Alpinum, Alfine varia, Althæa, Anagallis terrestris phænicea mas, secunda aquatica, Anethum, Angelica syl. major, minor, & montana, Apium palustre, Aquilegia, Aristolochia rotunda, Asarum, Asphodelus palustris, Atriplex, Auricula muris seu Pilosella repens hirsuta, & non hirsuta: Bardana seu Lappa minor, altera capitulo reticulato, Betonica alba, & aquatica, Bistorta radice intorra major, ac minor, Bistorta Alpina, maxima, media, *Pliniana*. Borrago sylvestris, Buglossum syl. majus flo. purpureo, flo. cæruleo, violaceo: Bupthalmum, Bursa pastoris major, & minor: Cardiaca *Matthioli*, Caryophyllata montana major, vulgaris *Matthioli*, sylvatica, Alpina, pratensis. Centaurium Alpinum, aliud minus fol. albo, tertium rubro, Chamæmelum syl. fætidum, & non fætidum, item vulgare odoratum: Chelidonium minus, Cichorium syl. albo flo. secundum cæruleo, Cicuta syl. major, atq; minor, Consolida regalis fol. albo, Cuminum pratense, & syl. vermiculatum, Cyanus arvensis, & montanus, Cynoglossum fol. purpureo, Daucus sylvestris, Ebulus, Enula Campana seu Helenium, Equisetum nudum majus, & minus, item pratense majus, & minus, album palustre.

stre, sylvaticum, Erica scoparia, & florida, Eryngium Alpinum seu pumilum cæruleum, alterum campestre cæruleum, Erysimum primum, & secundum *Tabernemontani*, Esula prima latifolia seu Amygloides, secunda angustifol. tertia cyparissina major, ac minor, quarta Helioscopia, quinta myrsinites, sexta rotundifolia, Filipendula tenuifolia, supina, & montana, Filix mas, fœmina, quercina, Feniculum fl. luteo galericulato sylvestre, & aquaticum rotundum, Fragaria fructu albo, & rubro, Fumaria tenuifol., latifolia, & bulbosa, seu Aristolochia rotunda sylvestris, Fumaria bulbosa minima, Galeopsis maxima, & Pannonica, Genista vulgaris, Geranium multiplex, Gladiolus fl. purpureo, Gnaphalium montanum album, purpureum, & rubens, Gramina varia, Gratiola, Hedera arborea minor, terrestris major, Hierneum, Hornium sylvestre, Hyosciamus albus major, minor, niger, & folio luteo, Hypericum vulg. majus, & minus, Hyslopus sylvestris, Jacea nigra pratensis latifolia, nigra pratens. angustifolia, montana, major purpurea echinato capite, Iris syl. angustifol. flore cæruleo, & palustris flo. luteo, Lappathum acutum, angustifolium, & latifolium, Liliium convallium fl. albo, Ligustrum, Linaria fl. luteo, & latifolio, Malva syl. major fl. albo, & cæruleo, minor fl. cæruleo, tertia sylvestris folio sinuato, Marubium album, nigrum, aquaticum, Matricaria vulg. fol. simplici, alia pleno, Mentha Sarracenicæ, & crispa, Menthastrum, Mercurialis syl. mas, & fœmina, Millefolium album, & aquaticum, Muscus arboreus terrestris &c. Myrtillus fructu nigro, & albo, Narcissus sylvestris, Nasturtium aquaticum, & syl. minus, Nummularia, Nymphaea alba major plena, minor simplex, minima alba, major lutea, & minor, Ononis non spinosa fl. purpureo, altera luteo, Ophioglossum, Origanum vulgare, Papaver erraticum majus fl. rubro, aliud albo, minus fl. eodem, Parietaria major, & minor, Pentaphyllum multiplex, Perfoliata, Persicaria maculosa, secunda fl. albo, tertia rubro, quarta pumila urens seu Hydro-piper: Petroselinum montanum, Peucedanum, Pilosella erecta major fl. luteo, Pimpinella sanguisorba major fol. oblongis, secunda fl. rotundioribus, tertia minor, Polygonum minus bacciferum, Polypodium, Primula veris fl. luteo simplici, altera Alpina angustifolia, Prunella Offic. fl.

fl. albo, & cæruleo Pulmonaria angustifol. latifolia, arborea, Pyrola rotundifolia, & angustifolia fl. albo, Ranunculus pratensis major, minor, Alpinus, Illyricus, Rosa sylvestris fl. albo, altera rubro, tertia incarnato odorata, Rosmarinus syl. inodorus, Rubus Idæus fructu rubeo, Ruta muraria, Saxifraga alba radice tuberofa, Sanicula Offic. Sanicula dentaria, Scabiosa varii generis, Scordium minus, Senecio major vulgaris, & montana, Serpyllum, Serratula tinctoria, Sefeli Officinarum, Sideritis seu *Dioscoridis* Heraclea, Solanum, Sonchus lævis angustifolius, alter latifolius, asper, arborefcens seu altissimus *Clusi* sylvaticus, *Tabernemontani* primus, secundus, & tertius: Sophia Chirurgorum, Spica Salmantica, Spondylium glabrum, & sylvestre, Tanacetum vulgare, Tormentilla, Trifolium arvense fl. rubro, pratense album, rubrum, cordatum, fibrinum majus, medium, minus, filiquosum majus, & minus, filiquosum quadratum fl. sanguineo, & agrarium, Tuffilago vulgaris, secunda Alpina fol. rotundo, tertia Alpina canescens, Valeriana seu Phu magnum sylvestre, Valeriana montana vulgaris, Verbascum album mas fl. luteo, album angustifol. fl. pallido, album fl. luteo femina, nigrum ex luteo fl. purpurascens, Verbena mas, & femina, Veronica minor fl. cæruleo, secunda minor fl. candido, tertia supina vulgaris, quarta erecta tribus cubitis in altum crescens, Viola martia fl. simplici, purpureo, albo, cæruleo, Virga aurea angustifolia, major latifolia, Ulmaria seu Barba capræ, Xyris.

XI. Miræ aliquot herbæ veniunt recensendæ. In Filicis radice (certa lege) secta Aquilam Imperialem natura depinxit. *Kircherus in Arte magna Lucis & Umbra.* In Filice femina (id est ramosa, unius pedis) hanc imaginem reperiri mense Julio, Augusto, & Septembri, refert *Hoffmannus in Clavi Pharmaceutica Schröderiana.* In Bætris & circa Borysthenem fluvium nascitur herba Gelotophyllis, quæ si cum vino bibatur & myrtha, facit varias observari species, ridendiq; finem non fieri, nisi potis nucleis pineæ nucis cum pipere, melle, & vino palmeo. *Plinius l. 24. c. 17.* Lunaria instar hederæ per terram repens consumere ferrum, equorum soleas avellere traditur. Eadem *Sirapio Herbarii l. 3.* est Hedisarum equinum, Solea equina, Securidaca montana.

montana, Italis *Sferra cavallo*, Polonis *Podkownik*, *Wytrych*, *Klucz*, *Otwieracz*, id est clavis, recentioribus aliquibus herba apertoria, effractoria, cujus solius contactu seræ resiliunt, juxta inveteratam vulgi opinionem. Prodigiosa equidem sunt naturæ vires, sed an in particulari, vis tanta expulsiva ferri plantæ huic sit concedenda, meritò dubitatur. Seræ fabriles varietate magna mæandrorum distinguuntur frequenter, igitur quomodo præcisa arte, fraude, pacto explicito, vel implicito cum malo genio, aperiuntur? Narrat cujusdam *Tractatus de Excellentia Hominis*, Æthiopes arcanis viribus herbarum opportuno tempore collectarum posse omnes seras recludere, verùm iidem populi traduntur magis dediti esse. In Napelli venenati floribus cranii humani sive mortis figuram natura expressit. *Kircherus in Arte magna Lucis, & Umbræ, Idem in Magnete, Schröderus in Quercetano Redivivo.* Ros solis seu Rorella à mirabili natura nomen adepta est, nam ejus folia semper, etiam in æstu maximo solis, guttulis aspersa manent. *Konig in Regno Vegetabili.* Serpentaria convoluto serpenti in radice simillima virulentis morsibus serpentum medetur. *Cocus Medicus* viderat canem in Polonia, cui è regione sinistri renis plantula *Fumariæ* simillima creverat. *Paulinus in Sacra Herba seu Nobili Salvia.* Plantas innasce tergoribus animalium etiam *Nierembergius Hist. Natur. l. 1.* tradidit. Ventus, aut alius casus semen detulit, quod in carne canis receptum, humore caloreq; naturali ali potuit, & in phantam excrecere. *Petroselinum* sive *Apium* hortense ager villa propinquioris Leopoli protulit an. 1620. in cujus radice, non arte aliqua elaboratæ, verùm congenitæ literæ C. I. C. E. R. spectabantur. Multa desudabant multùm ingenia in genuina explicatione portenti ejus. *Scrobissovius in Vitis Archiepi. Haliciensi. & Leopoliensium, Zimorowicz in Viris Illustribus Urbis Leopoliensis.* Pratum vicinum Templo D. Sebastiani ad Cracoviam, Templo D. Adalberti ad Crośnam, penes suburbium *Rury* ad Lublinum, in fundo pagi *Trześń* ad Sandomiriam, in campis *Kreg* ad villam *Uście*, ad vicos *Lipie*, & *Goliszew* Palatinatûs Calissiensis &c. dum æstate desecatur pluviam provocat, testante observatione longa Oeconomix. Ratio à *Tylkowski in Phys. Curio.* assignatur. Sunt quedam herbæ nonnisi in humidissimo

loco excrecentes, ille verò locus ob causam aliquam velut cortice est contactus, unde humor vaporem nequit emittere, ex quo deinde imber concrederet. Eadem herbæ valde porosæ radices possident, & humor vaporat, sed ab extremitatibus clausis retinetur, ne procurrat in aërem: dum ergo secantur, via aperitur vapor, qui collectus in aëre pluviam efficit aliquam.

XII. Ex ingenti farragine plantarum occurrentium passim adducuntur nonnullæ ab Authoribus memoratæ. Acorus palustris seu Pseudoacorus, Iris palustris lutea, Gladiolus luteus, Calamus aromaticus Officinarum, nobis *Tatarskie źiele*. Acorus vera sive Calamus aromaticus verè talis cum radice nigra, geniculata, odorata, est planta exotica in India, Arabia, Syria proveniens. De hac *Garzias Aromatum l. 1. Clusius in Annotat. in eundem*, videri potest. In defectu Acori, veræ substituitur nostras, propter virtutes aromaticas, quibus ei respondet. Acori palustris radices millia multa librarum pondere adæquantes, juxta *Valentini Hist. Simpl. Refor.* ex Polonia, Bohemia, Thuringia Norimbergam allatæ saccharo condiuntur. Ammioselinum seu Bubonium *Hippocratis*, Ammum adulterinum, *Aminek, Kmin Polski* apud *Sirenium Herbarii l. 2.* Artemisia Mater herbarum dicta carbonem radice tegit, qui æstivo solstitio, maximè autem die Joanni Baptistæ sacro inventus, in liquore aliquo convenienti per dies quadraginta porrectus, singulariter adversatur epilepsiæ, experientiâ *le Grand in Curioso Natura Arcanorum Perscrutatore*. Betonica flore purpureo à *Paulli Medico Regis Daniae, in Comment. de Abusu Tabaci, & Herba Thee*, traditur esse æqualis virtutis cum Thee, quod *Blancardo in Lexi. Med.* est frutex Chinæ, Japoniæ, Tartariæ, in ramos sive virgulas varias se diffundens, fructus virides ferens cum semine unico. Folia calore ignis in sartaginibus arefacta, fervidæ aquæ injiciuntur, tincturæ causâ. Muscus terrestris repens sive clavatus, *Cingularia, Plicaria* (nam adhibetur ad curandam plicam) non tantum in desertis & arenosis locis Poloniæ, sed maximè in Ukrainæ campis petrosis crescit, ac aliquando in longitudine ad octo, imò ad decem ulnas est reperibilis. Mense Julio gignit julos sive spicas coloris sulphurei, quæ autumnali tempore percussæ

percussæ digito sulphur vegetabile de se spargere solent. *Bonetus in Medicina Septentrionali, ex Ephemerid. Natura Curiosorum.*

Origanum in Italia minus odoratum, quàm in Polonia. *Tylkowski in Phys. Curiosa.*

Spica Sarmatica seu Muscus Corniculatus, Russis *Woronic* humi serpens, sumptus in potu ejicit omne venenum, & si non amovet, mortem designat.

Spondylium hirsutum, Branca ursina Officinis, Acanthus Germanicus, Polonis *Barszcz*. Notari maximè meretur, ait *Bohm in Plicaeologia*, omnem Poloniam largissimè refertam esse Brancâ ursinâ ita, ut existimares naturam ipsam cirris succurrere velle laborantibus.

De Veronica Tract. editus Coburgi sub titulo *Veronica Theezans sive Collatio Veronica Europ. cum Thee Chinitico*. Violæ martiæ alibi in pomariis, sylvis creberrimæ, in Curlandia nullæ, ex *Lentilii in Memorabilibus ejusdem Ducatus* relatione.

XIII. Inter sativas plantas Abrotanum & Hysopus in Polonia, ac Germania odoris fortis, in Italia fere nullius. *Tylkowski in Phys. Curiosa.*

Anisum, & Linum quos agros implent uberrimè, in Sectione antecedenti est indicatum. De lini semine oleum suppeditatur exteris terris à Gedanensi, nec non Regiomontano Emporio. Fænum Græcum in Palatinatu Sandomiriensi, & Cracoviensi copiosum.

Lupulus salictarius ex Volhinia, Podlachia &c. advectus Gedanum, navibus sæpe imponitur ultra Balthicum Mare currentibus.

Nicotiana à Nicotio Regis Galliæ Legato nomen accepisse ideo traditur, quia ille primus hanc herbam allatam ex Florida, Ulyssiponâ misit in Galliam.

Ante inventam Americam planè erat incognita nostro orbi, *Mundi in Novo Lumine Physica* opinione. Insulæ Virginiae incolæ (inquit) ante Anglorum adventum sibi tubulos, quibus fumum sugerent, è creta figulari fecerant, quos Angli redeuntes in patriam sunt imitati; & ex illo

tempore invaluit ejusmodi fumifactio in universo orbe. Vires Nicotianæ sive Tabaci à *Franco in Lexico Vegetabilium, Neandro in Tabacologia, à Schrödero in Pharmacopœia* enumeratæ; ubi & Herba Sancta Crucis, Sana Sancta denominatur.

Implevit Tabacum Roxolaniam, Volhiniam, & Ukrainam, in qua quadraginta libræ grossis Imperialibus decem non rarò sunt æstimatæ. In Prussia cæpit habere locum, u-

biq;

biq; tamen Orientali, atq; Occidentali Tabaco vilis. Rosæ rubræ seu purpuræ præstantissimæ passim florent in hortis per Regnum sparsis. Rosæ rubræ pallidiores circa Gedanum in maximo numero, nam sexaginta grosso Prussico uno crebrius emptæ: mensura (Prussis *Stoff*) Aquæ rosarum floreni pretium non attingebat.

XIV. De culinariis herbis seu oleribus obviis, rariora quædam ponuntur. Brassica capitata alba in Gedanensi, & Mariæburgensi Zulava sæpe ad molem devenit tantam, ut palmos rectos quinque ambitu suo contineat. Cucumerum sexagena Pacanoviæ in Palat. Sandomiriensi, Brestæ in Litvania &c. sæpissimè asse constat Polonico, Gedani Prussico. Napi Torunenses in alias quoq; regiones, *Froelichii in Biblioth. Peregrin.* testimonio, transportantur. In pago *Czarnowo* non procul à dicta Urbe iidem dulces & sapidi: in villa *Rumsko* Cassubiæ præstantes. Pepones nati in Ukraina ad Borysthenem multum excessere mole nostrates. Ibidem Cucurbitæ lagenariæ collo angusto, ventre crasso, in vas tam magnum abeunt, ut tres, vel quatuor congios (nobis *garcy*) liquoris capiant. Petroselinum in villa *Walichnowy* Palat. Pomeraniæ insolitum, nam longitudo radicis vix non ulnaris, crassitudo radii manûs. Rapa rotunda in Roxolania aliquando suppar binis humanis capitibus, aut major, ex *Urzendovii in Herbario Libro* relatione. In nonnullis locis Magni Ducatus Litvaniæ rapæ excrescunt in latum instar disci: venduntur inductæ funiculis. Evenit ut palmos tres adæquent in diametro. *Tylkovski Phys. Curio Parte 10. & 3.* Rhabbanus infantis magnitudine prodisse visus est Vilnæ. *Idem Part. 9.*

SECTIO III.

De

COCCO seu CHERMESINO, & MANNA POLONICO.

I. **N**on me fugit, fruticem exoticum, nec apud nos cognitum ferre baccas; grana Kermes ab Arabibus dictas, de quibus fit tinctura

Dura panni, & Alkerimes confectio. Plantam hanc describit *Schröderus* in *Dilucid. Philolog. seu Regno Vegetab.* inserto *Etmulleri* Operibus. Coccus infectoria, granum tinctorium, Scarlatum à *Franco* in *Lexico Vegetabil. Usualium* appellatur Chermes, frutex verò Ilex coccifera, seu aculeata cocciglandifera. Invenitur in Creta, Hispania, Gallia Narbonensi, Africa, Galatia, Pisidia, Cilicia, Lusitania &c. Color ruber ac rutilus, aspectui gratus.

II. COCCUS POLONICA non frutex est sed herba, de qua Auctorum aliquot produco judicia. Polygonum cocciferum Polonicum datur, cui adnascuntur baccaë, de quibus prodit pulcher color ruber chermefinus. *Rabbinus Hist. Plant. l. 7. ex Camerario.* Kermes seu grana rubra herbæ radicibus adnata, in Majo sunt colligenda, id est, nondum matura, nam in Julio sunt ex iis vermiculi, relinquunt vesiculas ad tincturam inutiles. *Tylkowski Phys. Curio Part. 3. Sect. 10. de Sensitivis.* Ante Junium effossa grana, nobis *Karmazynowe Ziarka, Czerwiec*, siccantur sole, aut igne in furno post extractos panes ne erumpant vermiculi *Sirenius Herbarii l. 5.* Dicti vermiculi beneficio microscopii observati apparuerunt pedibus sex, cornibus annularis extendendis, & contrahendis pro libitu, ungue nigricante, corpore coloris purpurei, pilis raris instructi. *Becmanus de Prodigis Sanguinis.* Pannus chermefinus seu scarlatus cocco nostra tinctus, externè applicatus æquè bonus est, ac scarlatus pannus cocco baphica tinctus. Ex granis *Cneffelius Serenis. Regis Medicus* extrahebat (mediate Spiritu rosarum) tincturam pulcherrimam cordialem. Pictoribus nostris maximè Ruthenis eadem coccus est nota. Hi aciditate citri, vel lixivio certo, atq; alumine colorem ex illa extrahunt, aliquid gummi Arabici admiscentes; & in picturis maximè (quæ immaturæ vocantur) adhibent. Lacca pictoria cum additione cretæ prius lotæ & præparatæ conficitur, non minoris nobilitatis, quàm sit lacca Florentina, vel Romana. *Bernitz in Ephemerid. Medico-Physi. Germanicis,* Quidam Religiosus è Soc. JESU Varfaviæ confectionem Alkerimes inde paraverat. *Scriptor Catalogi Plantarum circa Varfaviam.* In multis Germaniæ locis Chermes colligitur, excellentius verò in Polonia circa Cracoviam. *Aldrovandus*

vandus Libro de Testaceis. Circa Varfaviam in locis arenosis crescit, maximè ubi electio Regis peragitur. In Ukraina, & campis ibi desertis in summa copia, ideo olim Magnates, & Nobiles tali cocco campos impletos pro certa summa locabant, vel per subditos curabant colligi, haud parum lucri inde percipientes. Extrahebantur granula trullâ ex ferro, plantæ iterum foveis inferebantur. *Bernicz in Ephemerid.* supra citatis. Præstantissima infectoria coccus ex Indiis modò advehitur in Europam, ast nec nostra deterior ex Polonia, Ruffia, Volhinia, Pödolia, Litvania. *Sirenius Herbarii l. 5.* Italia aliquot sæculis usâ est pro Cocco baphica, herbâ in Polonia natâ. Rex quotannis ex hac merce vectigal sex millia aureorum Hungaricorum percipiebat. *Henelius in Silesiographia Renovata.* Tinctorum grana præcis temporibus Genuam, Florentiam importabantur, nunc vix aliquid de iisdem colligitur, fereq; in toto pereunt. *Miechovita Chronic. Pol. l. 1. & in Sarmatia Europæa.* Nostri mercatores Coccum in Polonia collectam Hollandis magno pretio solebant vendere, apud quos tinctorum ad Scarlatum & Carmesinum, cocci Polonicæ semper partem dimidiam, ad exoticam admiscebant: unde color altior fieret, cum ordinaria exotica nimis sit pinguis, hæc verò tenuior. *Bernicz in Ephemerid. Germanicis.* Et à Turcis emebatur, ac Armenis, ut tingerentur coria dicta Saphian. *Adlerholt in Descript. Prussia.* Hæc de Chermes sive Polygono cocci-fero *Bauhini*, Polygono minori *Tabernemontani*, Polygono tertio *Dodonai* sunt allata. Idem reperiri tradidit *Aldrovandus in Testaceis* ad radices Parietariæ, Siliginis seu Secalis; *Sirenius* sub Pilosella, Fragaria, Pimpinella minore, sub qua à *Bernicz* non inventum, quamvis studiosè per annos aliquot est quæsitum. Cuidam in Palat. Sandomiriensi Acetosella sive Alleluja flo. albo grana eadem obtulit. Non tamen singulis annis apparent, præsertim dum tempus est frigidum, humidum, ac pluviosum.

III. MANNA pro diversitate regionum varia est. Octuplex *Fonstono*, fescuplex *Schrödero in Pharmacop.* Syriaca, Persica, Calabrica, Goritiana, Tridentina, Briançonensis. Est ros sive liquor pinguis, svis, ex aère sublucanis temporibus in arbores, herbas, lapides &c. decedens,

dens, in grana minuta densatus frigore noctis temperatæ. Venit & ex India Orientali, liquida Tereniabin, durior Mastichina, Granata appellatur.

MANNA POLONICUM diversissimum à priori, nec tam medicamentum, quàm alimentum est. Gramen esculentum, Gramen Cereale *Sirenio*, Gramen mannæ *Schrödero*. Semen illius German. *Himmelthau-Schwaden*, nobis *Manna*, *Kasza Polska*, semini milii non absimile, in folliculis primò nigrescens, excorticatum albescens: usu cum oryza & milio conveniens, aut magis accommodatū sanitati, quia aliquantum refrigerat. Opinione *Keckermanni in System. Physico*, est subtile, dulce mannæ genus, quod butyro modicoq; saccharo decoctum, cum delicatissimis ferculis, ac jusculis certare facile potest.

Nixus auctoritatibus plurium *Zahn in Disquisit. Meteoroscopica* scripsit, hoc manna herbis de nocte instar roris incumbere. Idem sensisse legitur quidam celeberrimus Auctor, sed deceptus fuerat ille homo extraneus, inquit *Cnapius S. J. in Thesauro*, fabulosa alicujus narratione; scimus enim certam herbam esse, quæ manna continet spicis tenuibus, cujus grana sensim adolefcunt, maturefcunt, solem ferventissimum ferunt hebdomadis aliquot: triturari etiam possunt collectæ spicæ & feri, quod ego expertus sum, qui studiosè hanc herbam Cracoviæ colui. A villanis leguntur in pratis atq; locis udis eadem grana incerniculò, ante solis ortum, ante finem Junii, ac in Julio: excutiuntur, siccantur, tunduntur ad cibum. Icon herbæ spectatur in *Flora Prussica*, manna in Provinciis variis frequens, sed præcipuè in Palatinatu Sandomiriensi Minoris Poloniæ. Inde, & ex Varmia Gedanum &c. mittitur, parte notabili populis exteris porrigendum per mare. In Germaniam verò quod ex confinibus Silesiæ, ac Poloniæ inferatur, *Schröderus in Pharmacop.* adnotaverat.

IV. Exoticæ plantæ ad nos allatæ, post exactam culturam, polo & solo affuefactæ (ac veluti Civitate donatæ) feliciter propagantur. Quæ impatientes frigoris temperato calore foventur, remotæ à brumæ injuriis, integræ manent in hypocaustis. Nec horti quæsitæ deliciis desunt, arborum diffusarum ramis ardores solis removentes, ambulacris longè lateq; porrectis spectabiles, areolis floribus plenis oculos recreantes,

dimidium milliare Germanicum, in linea perpendiculari. Quapropter si quæ ratio de majoribus montibus datur, non de altitudine lineæ perpendicularis, aut circumferentiæ, itineris amplitudine, intelligenda. A veritate remotæ plurimum historiæ illæ censentur esse à *Trimarchio in Meteoris*, quæ tradunt montes existere aliquos adeo altos, ut super illos nec pluvia cadant, nec nubes, nec aves volitent, nec homines àërem idoneum ad respirandum reperiant, propter ejus subtilitatem. Auctor gravissimus *Franciscus Philippus in Epistola ad Mazzonium, Libro Italico inserta*, testatus est se ad Olympi montis apicem ascendisse, & in eo invenisse ventos, pluvias, aves. Cineres, atq; literæ in Olympo relictæ post sacrificia paganorum, ope dæmonis servatæ fuerant ad annum alterum. Ex his inferitur, mediam àëris regionem nullos montes excedere, quia illorum vertices omnes spectantur ejusmodi, qui vel nivibus teguntur, vel grandine, fulmine impetuntur. Hæc præludii loco adducta de montium celsitudine.

II. CARPATUS, mons est Sarmatiæ Europ. *Solino* rupes Sarmatiæ, pro varietate locorum, & idiomatum varia nomina tenens. Inter alios montes verticem effert altissimè, etiam Græcis antiquis notus: nomen à carpo seu fructu metallorum adeptus, aut à Carpis Civitate Bastarnarum, *Speneri in Notitia Germaniæ* opinione. Idem Carpatus, mons nivis Germanis est, quia fert nives perpetuas, Hungaris *Tarcal* nomine deducto à derafo vertice: Sclavis *Tatry* à Tartaris, quòd Tartariam versùs protendatur. Poloniam, Russiam, Moraviam ab Hungaria, & Transylvania dividit: aut à *Vorburg in Hist. Imperii Romano-Germanici*, illam duntaxat portionem montium, quæ nunc Poloniam ab Hungaria separat, Carpatum vocat, reliquis partibus, Sarmaticorum, Sudetarum, Asciburgii montium appellationem attribuens. Ejus fastigia, juxta *Neugebaverum in Hist. Pol.* spectantur in distantia viginti miliarium Germanicorum, juxta *Froelichium* in longinquitate triginta miliarium; Varadini enim ea videri sereno cælo quidam affirmant. Idem *Froelichius in Biblioth. Peregrinant.* plurima curiosa, stupenda, nec non horrenda narrat de Carpato, hisce verbis: Carpatiæ rupes, asperitate, & præcipitiis Alpes Italicas, Helveticas, ac Tyrolenses, longè superantes sunt

sunt fere impervia, & non nisi à naturæ admiratoribus rarissimè petita. Ego ut incidenter hæc referam, an. 1615. mense Junio, sublimitatem montium horum cum duobus comitibus experiri volens, ubi cum in primæ rupis vertice, magno labore me summum terminum affectum esse putarem, obtulit se se alia multò altior cautes, ubi per vasta, eaq; vacillantia saxa (quorum unum si loco à viatore dinoveatur, & convallem versùs dejiciatur, aut volvatur, aliquot centena decuplo majora secum rapit, & quidem tanto cum fragore, ut illi metuendum sit, ne totus mons corruat, eumq; obruat) enixus essem, iterum alia sublimior prodiit; atq; ita aliquot minores vertices, quorum posteriores, semper anteriores altitudine superârunt, per totidem convalles, summo vitæ periculo emetiri coactus sum, donec ad supremum cacumen pervenerim. Ex montibus declivioribus cum in subjectas valles arboribus confitas prospexissem, nihil nisi obscuram noctem, aut cæruleum quid observare potui; mihiq; videbar si de monte caderem, non in terram, sed rectâ in cælum me prolapsurum. Nimia enim declivitate species visibiles extenuatæ & hebetatæ fuerant. Dum verò altiorem montem peterem, quasi inter nebulas densissimas hærebam. His superatis, post aliquod horæ intervallum, cum jam non procul à summo vertice essem, quiescens animadverti iis in locis, ubi mihi antea videbar intrâ nebulas hæsisse, compactas atq; albas se se movere nubes, supra quas per aliquot milliaria, & ultra terminos Sepusi, commodus mihi prospectus patuit &c. Explosi in summitate sclopetum, quod non majorem sonitum primò præstulit, quàm si bacillum confregissem, post intervallum verò temporis, murmur prolixum invaluit, inferiores montis partes, convalles, sylvas opplevit. Descendendo per nives annosas intrâ convalles, cum iterum sclopetum exonerarem, major & horribilior fragor, quàm ex tormento capacissimo exoriebatur: hinc verebar ne totus mons concussus mecum corrueret: duravitq; hic sonus per semiquadrantem horæ, usq; dum abstrusissimas cavernas penetrasset, à quibus ær undiq; multiplicatus resiliit. In iisdem montibus excelsioribus, vel media ætate ningit, grandinatve, dum in subjecta planitie pluit, & hoc ipsum experiebar. Nives diversorum annorum ex colore & cortice dignosci

dignosci possunt. Alter spectavit in fastigio montis luxisse solem, effecisse amœnam serenitatem, in partibus declivioribus eodem tempore pluviam cecidisse non modicam.

A Scriptore latente sub nomine *Simplicissimi Ungarici, & Daciani* hæc sunt relicta nōtitiæ. Ex Hungaria quinque pertracti curiositate, Carpatios ut lustrarent montes, baculis chalybe munitis nixi ibant longo itinere per clivum arduum, per saxa, rupes, reptârunt labore maximo ad culmen montis vocati *Avus*, Germanis *Großvatter*, è quo longè latèq; porrecta terrarum spatia, nebulæ ante subjectam planitiem spectabantur. Ibi inflata ab uno fistula perculit aures nimio sono: canes custodes gregum inferiùs, quoties latratum edidisse auditi, toties valida echo horrorem incusserat. Ventos etiam media æstate acerbiores, frigidiores senties: nives in nonnullis locis liquefcunt nunquam, sed nigrescunt, atq; in vermes abeunt, qui in convalibus numerosissimi. Rupicapræ de faxis pendulæ cornu uno, posterioribus pedibus se in altum nituntur tollere: ad exonerati sclopeti sonum nunc ascendere, nunc cadere visæ. Frequentes ursi, & equiferi vagantur per declivia, herbæ excrescunt variæ. Per tubum opticum, triginta milliaribus Germanicis remota Cracovia, in specie majoris arcis est observata. Lacus bini occurrerant, quorum unus alit pisciculos cum viridibus ossibus, aculeis armatos frequentibus. Haustus aquæ vetitus est à ductore. Apex montis tenet efformata de laminis reconditoria nomen, cognominum, patriæ visitantium, simul cum anno, die adventûs.

Montes Tartari, per contractionem Tatri, excelitate certant cum altissimis quibusq; montibus non tantùm Europæ, sed etiam totius orbis; abundant feris, & avibus, præsertim damis, urogallis, attagenibus, metallis variis. Inveniuntur subinde virgulæ nativi auri purissimi, magnetes, crysalli, adamantes. *Szent-Ivany in Curiosis Miscellaneis*. De virgulis auri sponte è petrarum rimis enascentibus, innuit & in *Memorabilibus Hungariæ* idem Scriptor.

Aurum fossile ex eodem monte profertur, quod statim est suum. Aurum purum fossile in lapide ferri, in silice duro candido, in lapide Armenio, item ramenta auri ibidem inventa. *Gesnerus de Fossilibus*.

Aurum scintillis lucentibus tinctum atq; imbutum, adhærens lapidi cæruleo, & lapidi fissili, datur in Carpato.

Fabricius de Metallicis Rebus, & Nominibus. Quemadmodum omnigenis metallorum, mineralium, aquarumq; speciebus fetus est Carpatus, ita quoq; fontes, nec non thermas innumeras prodigiosis virtutibus refertas, ubiq; locorum passim producit: Pyrophytaciis subtus strenuè naturæ machinationes urgentibus. *Kircherus in Mundo Subterraneo.* Mirum est, in altitudine summa Carpati reperiri ingentes lacus, quorum maximus, *Oculus Maris* appellatus, in eo fragmenta navium conspiciuntur. *Szent-Ivany in Curiosis Miscellaneis.* Credibile est, inquit *Reinzer S. J. in Meteorologia*, has naufragiorum reliquias occulto subterraneo meatu illuc deferri. Latus Carpati unum oppositum Meridici, est in Regni Hungarici possessione, secundum versum ad Septentrionem, fundum intrat Polonicum. Hoc latus ultra Novotargum *Magora*, ultra Druzbakum *Krepak*, ultra Gorlicios *Beszkid* denominatum. In Capitaneatu Novotargovenfi, lacui rotundo, accolis *Oculo Maris* si quid leve injicitur, supernatans ad medium trahitur, ac absorbetur. Præter fontem, de quo effluit lacus, vorago latet trahens projecta in profundū, simul cū aquis. Eminent rupes eidem *Oculo Maris* impendentes, quæ è longinquo aspicientibus, Monachum sedentem exprimunt; ideoq; cognomen obtinent Monachi, *Mnich Skata* idiomate patrio. Prominentes cavitates, aliæq; rupium partes ita manent dispositæ, sensu *Schotti Magia, & Artis Part. 1. l. 4.* ut sub certo, ac determinato loco incurrentes in oculum, certa simulacra rerum representent. Vel est projectio optica mera in oculos, fortuita lucis & umbræ commixtione, lapidisq; colorum proportionem expressa. In eodem Capitaneatu, lacus quinque cū aggeribus à natura formati, montium incumbunt summitatibus. Devolvitur aqua ex lacu primo ad secundum, ex secundo ad tertium &c, ex ultimo delata impetu magno efficit *Biala* flumen. Mons de Carpatiis unus dictus *Ostrza*, sub tempus dislimitationis factæ cum Turcis, regnante Joanne III. cecidit, dissolutusq; apparuit. Solent montes subsidere exesis fornicibus saxeis, vel aliam ob causam fatiscentibus. Singularia cætera Carpatorum montium, ex Descriptionibus Alpium editis, facile colligi poterunt.

S E C T I O II.

De

MONTIBUS BIESCIADICIS, & ALIIS SUBLIMIORIBUS.

I. **P**OLONIA montibus prope ubiq; cineta. *Gotofredus in Archontol. Cosmica.* Ex ea parte, quâ Hungariæ, atq; Valachiæ adjacet Polonia montosa est, Minor Polonia tota fere in montes assurgit. *Varsevicus de Origine Nominis Polonici, Opaleński in Defensa Polonia contra Barclaium.*

II. BIESCIADI MONTES, *Modra, Turza, Wapicna*, appellati linguâ vernaculâ, Scriptoribus exteris sunt ignoti. *Cromerus Polonia l. 1.* Carpatici montes Moraviam versùs tendentes dicuntur albi, Poloniam versùs *Tarry*, Russiam versùs Biescidii. *Szent-Ivany S. J. in Curiosis Miscellaneis.* In *Bieszczad* montibus, eorumq; incolis, Besorum nomen etiam nunc retinetur, quos *Ptolemaus in Sarmatia Europ.* descriptione ponit ad Carpatum. *Broscius, Sarnicki in Chorographia Veteris Polonia.* Alpibus, & Pyrenæis hi montes non impares. *Opaleński in Defensa Polonia.* In eorum vertice situs est lapis Ruthenicis inscriptus literis, à Leone Duce Russiæ quondam locatus, limites Regnorum Poloniæ, & Hungariæ exhibens. Insignes fluvii inde orti *Dniestr, San, Syr, Cissa* conlurgunt. *Dlugossus Hist. Pol. l. 4.*

III. BABIA-GORA abundat arboribus, plantis, radicibus non visis alibi. Vertex illius lacu perfunditur, aquisq; limpidis de petra erumpentibus. Nonnullæ rupes colore Gagatem expressisse videntur. Veturæ denominatio inde nata traditur esse, quòd ibidem rupes speciem matrisfamilias stipatæ ovibus repræsentet spectantibus ex loco determinato.

IV. PILSKO in Zivecensibus bonis notabilis est altitudinis, Poloniam determinat à Comitatu Arvensi. Ibi Cracovia milliaribus de-

cem Germanicis diffusa sudò cælò spectatur. Mediam fere diem itineri dederam, per sylvas, prærupta, tesqua, saxorum asperitates eluctando ad verticem, in quo dulcium aquarum scaturigines videram, in æstu Julii, auram frigidam, ventosq; senseram. Hic, & in aliis montium jugis, à primo vere, ad D. Michaelis Archangeli diem, pastores numerosis gregibus ovium, caprarum invigilant, solâ malsâ lactis cocti, nec non fero contenti absq; pane.

V. PASIERBIEC mons Palat. Craco. Salamandram terrestrem habuisse narratur, nec difficile creditu, si in Stiria montibus reperitur frequentius: à *Raio in Synopsi Method. Animal. Quadrup.* ita descripta. Lacerto viridi similis, caput & ventrem (quæ crassiora sunt) si excipias. Caudam fert breviorē, colorem nigrum maculis rubeis inquinatum. Juxta alios, est quadrupes animal, nigrum, luteis maculis respersum, incola locorum frigidorum ac humidorum, fontium limpidorum amans, ideoq; divisum à nonnullis in aquaticum, & terrestre. Quòd Salamandra sine ullo incommodo in igne vivere possit à vulgo creditum, verùm à doctioribus est refutatum. Fabula est, ait *Kircherus*, quòd in igne sit incorruptibilis, nam nullum animal in igne valido sine sui corruptione potest existere. Idem & *Franzius in Hist. Animal.* tradit. Experiētiā probat *Grevinus in Venenis*, quòd exuratur admota igni. Est tamen, secundùm *Kircherum in China Illustrata*, frigidissimi ac humidissimi temperamenti, totaq; quasi ex mucore constituta, carbones accensos nimia sua humiditate, seu (ut alii volunt) liquore è subcutaneis porulis prorumpente extinguens. De animali dicto, qui plura nosse desiderat, *Wurffbainii Salamandrologiam* consulat. Montes enumerati, aliiq; plures suis lacubus parvis, præter pisces insolitos, etiam monstra marina continere divulgantur, sed hîc fides non facilè est adhibenda, nam spectra poterant interdum observari. Calendarii sive prognostici loco, iidem montes observantur, indicia serenitatis futuræ, vel tempestatis desumuntur: fastigia enim nebulis destituta amænâ cæli faciem pollicentur, caliginosa minantur imbres.

VI. In VAVEL monte saxeo ad Cracoviam, videntur etiam in hanc diem plures specus aut cavernæ, in quibus Draconem magnitudinis

dinis miræ habitasse, & loci incolas magnis affecisse incommodis, literis & famâ est vulgatum. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 1.* Grande est antrum, ac æstivo tempore frigidum, in cuius introitu vinum & cerevisia propinatur. Illius incola erat Draco, à quo caverna etiam hætenus Draconis nomen retinuit. *Cellarius in Descript. Regni. Pol., ex Itinerario Baronis de Moersperg.*

VII. MONS CALVUS five S. Crucis in Palatinatu Sandomiriensi excelsus, pænè assiduo frigore rigens, frequentes nives, nebulas, pluvias producens, scaturientes plerisq; locis habens fontes. Famosissima quondam, si veteri & vulgatæ assertioni standum est, Cyclopum (hoc ingentes acervi lapidum ex arce, quam monti olim iidem imposuerant, testantur) nunc verò Religiosorum Divi Benedicti est habitatio. In illo monte S. Emericus Filius S. Stephani Hungariæ Regis, Miecislai Ducis Poloniæ nepos, portionem notabilem Dominici Ligni, Parenti suo à Græcorum Cæsare pro munere magno transmissam deposuit, Angelica visione admonitus. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 1.* Testatur Historia Cænobii, quòd Montem calvum incolebat antiquitus fæmina quædam opulenta & fortis, quæ post hostes devictos Dianam se esse publicavit, cultuiq; exposuit populi; sed Deus ultor superbiæ Arcem cum illa, totoq; famulatio, fulminibus petiit ac dissipavit. Idem locus in periculis gravioribus asylum Polonis fuerat, ideoq; triplici vallo è lapidibus structo est circumductus. Successu temporis *Dabrowka* Miecislai I. Consors Sacellum struxit honori S.S.S. Trinitatis dicatum. *Kwiatkiewicz Ord. S. Benedicti de Ligno Sacra Crucis, Ruffnus in Hist. Sacri Ligni.* Tribus idolis sublatis *Lada, Boda, Leli*, Crux Christi posita, Templumq; erectum cum Monasterio. *Szczygielski in Aquila Polono-Benedictina.* Aedes Sacra à *Boleslao Chabri* Rege primo Poloniæ, an. 1006. erecta est, teste inscriptione. Cernitur Templum, & Monasterium ferè milliaribus decem, adeo mons in rupe eminent. Et si quis turriculam fenestratam Monasterio altiolem excitaret, in qua lucerna, vel lampas noctu arderet jugiter, certè loco illi majorem admirationem pareret. Spectaretur lumen illud, existimo, per quindecim & ampliùs miliaria. *Sarnicki in Descript. Polonia.*

VIII. CHELM in Terra Siradiensi mons totus saxeus, villæ sui nominis superjacens, non longè ab oppido *Przedborz*, tanta altitudine eminent, ut Sandomiria, Olsztinum, Miechovia, Czeſtochovia, Petricovia, Calvaria, & plura oppida, ex eo, clara die ſpectentur. Eccleſiam habet impenſis Comitum de *Skrzynno* muratam: ſeptemq; foffis profundis cinctus eſſe videtur. *Dlugoffus Hiſt. Pol. l. 1.*

IX. Arx ad Leopolim in monte poſita, ſereno cælo, poſt decem milliaria Germanica cernitur. Secundus mons priori adſitus æqualis ferè eſt altitudinis. *Bramius in Theatro Præcipuarum Urbium, Roth in Memorabil. Europa.* Mons *Sola* in Ducatu Oſvecimensi ſal gignit, & falſos emittit gurgites. *Dlugoffus Hiſt. Pol. l. 1.*

X. Mons, ad *Szarawka* pagum diſtantem milliaribus aliquot *Miedzibozo*, continebat lapides figuræ globosæ. Alter mons in *Podolia* ad *Tyram* fluvium, ejuſdem formæ lapillos traditur ferre. Et ad *Leopolim*, olim è montibus arenosis Templum S. Crucis verſus eminentibus, copioſè eruti lapides tormenta bellica, bombardas majores, & minores intrare potuerant.

XI. In monte quodam Palatinatûs Kioviensis, non longè remoto à *Biała-cerkiew*, an. 1631. Coſaci Zaporochiani agentes iter audierunt quaſi clamores maximos hominum, illisq; territi propiùs verebantur accedere. Seposito timore aliqui dum appropinquant, è diſiſo monte rivum coloris ſanguinei effluſiſſe, globos evolaiſſe intuiti. Ad veritatis documentum, unus globus *Varſaviam* miſſus, ex materia ſpiſſa bituminosa, pici aſſimili concretus, odoris ſulphurei. *Rofzyński in Diſcurſu impreſſo de hoc Prodigio.* Tres in *Persia* montes à *Clemente Alexandrino Stromat. l. 6.* ſonum mirabilem edunt ingentis turbæ hominum pugnantium, tumultuantium, & triumphantium. Cauſa naturalis illius ſoni à *Kirchero in Phonurgia Nova* aſſignatur. In cavernosi atq; petrosi montis canales irrupit ventus, ubi coarctatus, nec non illiſus dictos ſonos progignit.

XII. In Civitate *Rohatinensi* Palar. *Ruſſiæ*, an. 1650. die 8. Aprilis, iſſis Feſtis Paſchalibus, ante bellum *Bereſtenceſe* cum *Coſacis*, mons præaltus ex uno in alium locum diſſipatus ſe tranſtulit. *Kraſiſki S. J.*

S. J. in Regina Polonia Matre DEI MARIA. In Russia, quæ Polonica ditionis est, mons cum strepitu magno subsedit, enata palus profundissima, quæ latè restagnaverat, an. 1670. *Roserus in Continuat. Cronii Laurembergiani.* VENEDICI MONTES à *Ptolemao l. 3. c. 5.* positi in eo tractu, quem antiquitus Venedi, *Taciti* ævò, Æstii coluerunt. Non procul à Chrono fluvio eodem statuit *Spener in Tabul. Geograph.* memoratu minùs dignos censendo: collesq; veriùs, quàm montes appellando.

XIII. Metalliferis montibus plurimis donati sumus à natura, sed de iis fossilia rariùs sunt deprompta, imò propter culturam agrorum continuam atq; sedulam, neglecta. Serenissimus Rex Augustus II. in Literis Universalibus ad Status Regni datis, inter alia significavit, quòd novæ mineræ aperiantur. Mons prope Sandomiriam, dictus *Kamińska gora*, ex indiciis multis infrà enumerandis videtur esse metallorum ferax. Allati mihi ex eo & Fluores breves, candidi, pellucidi, sexanguli, crystallo similes inclusi lapidi duriori: ostensa alabastritis seu imperfecti marmoris albi fragmenta, cæteraq; rariora. In Volhonia circa fluvium *Ikwa* propiorem Cremeneco, è gleba permista cretæ eruuntur globuli mineræ argenteæ, quantitate juglandis. Eorundem globorum notabilis cumulus repertus est in *Wisniowiec* oppido, dum novus puteus (non ita pridem) foderetur. Venas metallicas, juxta *Agricolam de Re Metallica*, *Cardanum de Subtilitate* tractantem, sequentia produnt indicia. Primò, dum pruinis omnes campi canescunt, sola fecunda loca metalli, libera ab illis manent, quia calidi, sicci & acres halitus metallorum, nives non tolerant. Secundò, folia arborum mineris supernascentium livida, vel subcærulea tempore veris conspiciuntur, rami nigrore inficiuntur, propter eòdem halitus adurentes. Tertio, color montium, lapidum, terræ, viridis fit ab ære, niger ab argento, & auro, lividus à plumbo, ac ferro, luridus à chalcantio, cinereus, obscurus à sulphure. Quarto, si monti metallum subest, attriti lapides redolent sulphur compositionem metallorum ingrediens. Quintò, in mineralibus locis terra, & lapis gravior est, quàm in cæteris, ob inclusi metalli pondus. Sextò, si aquæ odorem, aut colorem extraordinarium ferunt

ferunt è montibus, signum mineræ est, multò magis si ramenta metalli secum volvunt. Septimò, rimæ fiunt in montibus à metallorum spiritalibus. Octavò, ignes emicant noctu supra mineras, nam sulphur multum exhalatur, & inflammescit. Nonò, steriles montes habentur pro metallicis, nam post humorem intus absumptum, nequeunt prodire plantæ, & si nascuntur, ab halitibus noxiis exsiccatae, exustæ intereunt.

XIV. Siquidem Echo inter mentes, rupes, speluncas &c. degit (toties responsa dare parata, quoties expeditus es dicere) nonnihil de illa hîc est referendum. Significat soni repercussionem sive reflexionem, tunc enim fit, quando sonus diffusus per medium, occursum alterius corporis tendere ultra prohibetur. Corpora autem ad reflectendam vocem idonea debent esse dura, concava, quia talia æreum ad se appulsum non dissipant, verùm remittunt integrum. Quòd aliquando eadem vox rediditur pluries, multa corpora loco disjuncta faciunt, quæ speciem soni reflectunt. Distantia autem eorundem corporum efficit, quòd aliquando plures, aliquando pauciores syllabæ redduntur: nam quando corpus reflectens longius distat, tardius ad auditum reflectitur sonus, sicq; contingit, ut integra sententia possit aliquando perfici, antequam ad nos redeat sonus.

Echo in Palarinatu Cracoviensi, prope pagum *Kamiona*, aliquoties verba non diminuta auribus invehit. Ad Cracoviam, in loco à silicibus dicto *Krzemionki*, & prope Arcem Ravensem, integra commata semel refert. Intrà Arcis autè muros, si ex loco determinato vox emittatur, decies, vel duodecies repercussu multiplicata redit. Reciprocatio ista accidentalis est, propter concamerationes, fissuras, vacua, plurimùm enim desolata ibi spectantur conclavia. Quòd viciniore Urbi Graudento montes, voces septem pro una restituant, experienciâ multorum probatur.

Strzeszkoviciis in Majori Polonia aliquoties resultat sonus. Idem evenit inter alios montes, colles, rupes, prærupta, convalles, sylvasq; nostras. Frequentissimè tamen ibidem àer percussus voce, in corpus solidum concavumq; delatus, ab illo vi depulsus dum redit, ipsa itione, & reditione imbecillior factus, tantùm extremas voces, vel syllabas reddit. Jam ex montibus descendenti ad camporum planitiem, occurrunt aquæ, quæ de locis editioribus sæpiùs delabuntur.

TRACTATUS IV.

SINGULARIA AQUARUM EXPO- NENS.

SECTIO I.

De

*FONTIBUS MIRABILIBUS, AQUIS BITU-
MINOSIS, LAPIDESCENTIBUS, PETRIFI-
CANTIBUS, EBULLIENTIBUS.*

I. **F**ons, est aqua è terra jùgiter exsiliens, vel, est caput aquæ con-
tinuò scaturientis ex abditis terræ venis. Originem fontium,
& fluviorum omnium existimat *Aristoteles* esse àèrem subter-
raneum vaporosum, in aquas frigore addensatum. Opposue-
runt se plurimi huic opinioni, negaruntq; solum àèrem rarissimum suf-
ficere pereunitati tot fontium, atq; fluminum. Oporteret enim tempore
brevis, totum pænè elementum àèris in subterraneas cavernas defluere,
ut perpetuò convertatur in aquam multoties àère densiorem. Veterum,
recentiorumq; Auctorum aliqui sunt suspicati, vim magnam imbrium,
nivium solutarum, aquarum, recipi in cavitates subterraneas, unde sen-
sim tanquam ex clepsydris, fontes, flumina, putei, per meatus angustos
scaturiunt. Sed & ista sententia refellitur primò hac ratione, quia vix
aliqua pluvia ultra decem pedes madefacit terram: secundò, quia ple-
riq; montes rupibus sunt obducti, proinde pluviis, aquis minimè per-
vii, qui tamen emittunt fontes: tertio, quia pluvia nequit sufficere tot,
tantisq; fontibus, potissimùm ubi decidit rariùs. Tandem Scriptura Sa-
cra *Ecclesiasta c. 1. v. 7.* non ex àère, vapore, pluvia, generari flumina
trahit, sed ex mari: *Omnia flumina intrant in mare, & mare non redun-*

dat: ad locum, unde exeunt flumina, revertuntur ut iterum fluant. Hoc est, quidquid aquarum terra ex fluviorum ostiis in mare emisit, iterum accipit; viâ occultâ etenim aqua maris solet subire terras, & in cursu per anfractus multiplices, arenas, argillas colata, deponere salsedinem, atq; amaritudinem. His admissis, non negatur, scaturigines temporaneas, torrentes ex pluviis, nivibusq; resolutis originem ducere, perennes fluvios accessione earundem augeri: imò ultra ripas propelli, cum strage maxima segetum, & sylvarum. Oritur quæstio curiosa hoc loco, quomodo aqua derivata ex mari, ascendat in tantam altitudinē? scatebras in montibus eminentissimis efficiat? cum tamen mare respectu terræ partium existat depressius, aqua naturaliter non ascendat, machinis artificialibus natura destituitur. Varia causa ascensus hujus assignatur à variis. Aquam maris *D. Basilus* à Spiritu movente interiùs, ad scatebras sursum pelli arbitratur: *D. Thomas* censet, aquam fontanam vi stellarum trahi ad superiora: *Albertus M.* adscribit vaporibus in cavernis terræ elevatis, quòd aqua atrahatur, sursumq; efferatur. Omissis hisce sententiis *Schottus S. J.* in *Anatomia Physico-Hydrostatica Fontium, ac Flumi.* statuit primò, aquam marinam ascendere ad juga montium, fontium ora, vi attractiva terræ; secundò evaporatione, & quasi distillatione; tertio vi inclusi spiritus intrâ meatus terræ; quartò æstu maris & fluctibus; quintò motu naturali: nam maris superficies suprema in locis plurimis altior est scaturiginibus fontium. Ex Auctoribus recentioribus *Reinzer S. J.* in *Meteorologia*, triplicem causam ascensus aquæ posse esse asseruit. Primam, ignes subterraneos, quibus aqua vaporatur sursum ad terræ superficiem, per cujus naturale frigus addensata in terram iterum redit, sicut videmus in alembicis. Secundam, terræ siccitatem, quæ aquam fugit instar spongiæ, locisq; reddit eminentioribus. Tertiam, pondus incumbentis ipsius maris, aquam ex se profusam in canales subterraneos cogens sursum ascendere. Clariùs proferam, cum globus terræ sit rotundus, & aquæ marinæ magna sit copia, magnumq; pondus, facile potest per venas terræ, fluentes aquas in altissimos montes pondere suo protrudere. Sententiâ quoq; *Kircheri in Itinere Exstatico II.* intrâ viscera terræ, in locis variis, præsertim intrâ montes (è quorum verticibus,

vel

vel lateribus latices fontani manant) varia existunt aquarum conceptacula, disposita veluti subterranei quidam lacus. Ad hæc conceptacula è maris fundo, per terræ semitas, canales quidam ducuntur, ex conceptaculis usq; ad fontium scatebras canales alii deducuntur. Cum igitur quibusq; horis maris affluxus ac refluxus contingat, & in affluxu, aquæ accedant ad littora, in refluxu à littoribus in altum refluant, ibidemq; in molem ingentem accumulentur, moles hæc aquea subjectos sibi perpendiculariter, semperq; plenos canales premit, & contentam aquam, violenter in eadem conceptacula exprimit, eaq; implet. Hæc impleta effundunt aquam antea receptam intrà canales alios, usq; ad fontium scaturigines derivatos. Idem *Kircherus Mundi Subter. l. 5.* Hydrophylacia naturæ fusè describit, atq; delineat.

II. FONS ultra Civitatem Crosnam, prope *Iozaniec* pagum (*forfan Iwonicz*) formæ quadratæ, odoris sulphurei, saporis exhibentis succum citrini modicum. Crescit illius aqua dum luna crescit, dum deficit, diminuitur, semper affluit cum notabili sonitu interrupto, qualem exhiberent lapides, si unus post alium deturbaretur; ast nunquam superat labra suæ cisternæ. *Tylkowski Phys. Curi. Part. 9. c. 34.* Fons alter à præfata Urbe semotus uno milliari, in fundo villæ *Turaszowka* ebulliens, augmentis lunæ ac decrementis notabiliter conformatur. In Palatinatu Cracoviensi fons cum strepitu magno excurrens ascendit in plenilunio, descendit in lunæ deliquio. *Instructio utilis Peregrinantibus Gallice edita.* Prædicti fontes æstum marino similem pati videntur, nam modò intumescunt, modò subsident. In convalle Carpati non procul à Cracovia erumpit fons, cujus aquis maceratum ferrum, mox semel, iterumq; fusum, & in ea restinctum mutatur in æs Cyprium. *Dincthus Normannus de Rebus, & Factis Memorabilibus, Vadianum adducens.* Et intrà montem Smolnicensem Scepusii Regno Hungariæ subjecti, puteus datur, ex quo vitriolata aqua mutans ferrum in cuprum hydraulicâ machinâ trahitur. Qui illius oclusi putei epistomium certo tempore extrahit, de vita gravissimè periclitatur, ideo pro suscepto officio, nova veste à Præfecto donatur. *Froelichius in Biblioth. Peregrinantium, Agricola citatus à Cardano Subtilit. l. 6. Porta l. 5.* Ad eandem

eandem Smolniciam aquæ ferrum erodunt, quæ minora sunt ferramenta exeduntur, solea ferrea equi consumitur intra viginti horas. Non est dubium autem, quòd aqua vim istam à venis metalli trahit, præsertim à pyrite, vulgò marcasita. *Wernherus de Admirandis Aquis Hungaria.* Tanquam rem sibi exploratissimam *Urzendowius in Herbario Libro* narrat, quòd in Polonia trans Civitatem Soncium sit intra rupes aqua, hanc si quis extra illud territorium tulerit, tonitrua, fulgura, pluvix, tempestates excitantur, homines inficiuntur. *Tylkowski Phys. Curi. Part. 3. de Meteoris.* De aquis procellas excitantibus, etiam *Majolus in Colloquio.* 12. ait. In Hiberniæ Momonia, juxta *Cesium in Mineralog.* fons ab homine tactus mox cælum ex sereno vertit in nubilum, largum provocat imbrem. Idem narratur de lacu Scafagiolo in Apennino, qui circumfusum àerem in nubes cogere, procellam excitare est visus. Præterea, teste *Bacone in Hist. Natur. & Experiment.* in puteos quosdam Dalmatiæ dejectus lapis, tempestatum est causa. Assignatur ratio naturalis à multis, quia aqua commota evaporat facilius, materiamq; dictis meteoris subministrat. Ad opera dæmonum referuntur ab aliis effectus ejusmodi, si levis sit aquæ commotio, si non proportionata tempestas vaporibus, si superstitiones admisceantur &c. In Scepusio juri nostro subjecto, quædam aquæ serenitatem limpiditate, intemperiem cæli, facie turbida, infusata prænuntiant. Nec desunt aquæ fatidicæ seu futuri quasi præfagæ, villani quippe observando fontes plerosq; , vel flumina, vaticinantur de agrorum ubertate, aut sterilitate. Abundantia aquarum etenim portendit securam fertilitatem, dum terra regionis alicujus ex natura sua nimium arida, subterraneo humore indiget, qui tunc largè communicatur. Alibi copia aquæ sterilitatem pollicetur, dum ad humidum naturaliter solum multi humores confluunt, quia tunc semina, atq; fruges destruunt, putrefaciunt. In Bonis Konkolnicensibus Archiepiscopatus Leopoliensis, anno 1614. perennis fons & copiosus in villa *Bybel* intumescens in sublimè ex alveo, retrorsum Orientem versus sex horis fluxit, cum aliàs per declive ad Meridiem laberetur, fundumq; totum Konkolnicensem irrigaret, ac piscinas multas, & molas aquis impleret. Spectârunt incolæ & admirati sunt, spectârunt

Statunt & multi alii. *Scrobissovius in Vitis Archiepis. Halicien. & Leopoliensium, Lorencowicz S. J. in Concion. Funebribus.* Singulare est, quod in profundissimis Salis fodinis Vieliscensibus prorumpit fons aquæ dulcis. *Hauteville in Relatione Historica Polonia.* In Podolia penes pagum *Krzywoze*, fons cum impetu tanto spectatur de petra emanare, ut ad notabile spatium in terram non decidat.

III. Fons sub numero antecedente, primo loco positus, accenditur in cisterna, neq; extingui potest, nisi bene tota aqua turbetur. Flammam concipit, quia admiscetur bitumen, quod & in aliis vicinis fontibus innatat copiosius crescente luna. In eodem montano tractu fons alter pariter inflammatur, aut aquâ sumptâ ex latere suffocatur, quia in eo caret bitumine. *Tylkowski Phys. Curio. Part. 9. c. 34.* Item fons unus penes villam *Glowienka*, secundus *Turaszowka* viciniorem Urbi Crosniensi, igne corripitur, propter rationem jam allegatam. In Palatinatu Cracoviensi Mons Admirabilis appellatus, herbis, floribus aromaticis ac odoriferis, quercubus annosis, pinis, abietibus resinosis oblitus, fontibus tam dulcibus, quàm salis scaturiens, diversis metallis, ac mineralibus fatus, in cujus medio, scaturigo quædam aquæ limpidissimæ, cum strepitu ac vibratione notabili exsurgit, cum lunæ augmento ebullitio seu turgescencia intenditur, cum decremento remittit. Limus in fundo fontis subsidens, scabiei; arthritidi, paralyti, similibusq; pertinacibus affectibus, medelam adferre dicitur. Aquæ odor intrâ scaturiginem fragrantissimus & maximè balsamicus observatur sapore, lactis æmulatur suavitatem, & præter vim medicamentosam, quam diversi equorum morbi experiuntur, homines quoq; modò per alvum, modò per urinam evacuat, ita tamen, ut quos non statim commovet, alacritatem nihilominus & robur singulare inde percipiant. Hinc ipsius accollæ vix unquam morbi cujusdam patiuntur insultum, sed longævi valde, ad centum, & centum quinquaginta annos evadunt. Longiùs transuehi, & sine ulla corruptione diu satis conservari potest, evaporata bituminis nigricantis speciem exhibet, ulceribus recentibus ac verustis valde salutarem. Nullo frigore hyemis coalescit intra natales, imò quod mirabile, à face propiùs admota instar subtilissimi spiritus vini exardescit, ut flam-

ma super aquæ superficiem, instar bullarum agitetur & subsultet: ideoq; fons iste, ignis fatuus dicitur. Atq; hic quidem ignis sponte sua nunquam extinguitur, nisi scopis percutiatur, quemadmodum ante annos circiter triginta quinque, cum accolæ accensum restinguere negligenter, per cataractas subterraneas sensim progrediendo, radices arborum, & cum his totam vicinam sylvam in cineres redegit, per tres fere annos durans, antequam perfectè suffocari posset: à quo tempore publicæ etiam excubiæ sunt constitutæ, quæ frivolas ejusmodi accensiones impediunt. Dum autem aliquantulum flagrat hæc aqua, multum sui impetus deponit, intrâ quatuordecim dies recuperandi. De cætero, quamvis ligna admota, brevè comburat hæc flamma, adeo tamen subtilis est, ut aquam non calefaciat, sed hausta, perinde ac Lucretii fons, frigida percipitur: imò nec ipsa extra suam scaturiginem exardescit, ut in vasis exactè clausis afferretur. Inflammabilitatem hujus fontis cunctis superioribus sæculis ignotam fulmen manifestavit feriens & accendens. Hinc indè lignatores ex sylva vicina accurrentes, summitatem aquæ verberando virgultis, ignem restinxerunt: à quo tempore aliquoties experimenti causâ, mediante ardente face, illa accensa, denuo virgultorum succussione extincta fuit. *Acta Eruditorum an. 1684. impressa Lipsiæ, ex Descriptione Fontis hujus, jussu Sereniss. Regis Polo. per Conradum Regina Archiatrum facta.* Lutetiis Parisiorû rogat9 *Eruditif. Dionysius*, theoriâ circa fontis hujus recensitas proprietates, sequenti ratione exposuit. Quòd motui lunæ, motus & agitatio illius respondeat, fieri per communicationem, quæ ipsi est cum mari, ejusq; fluxu & refluxu, à diversis lunæ phasibus dependente. Virtutes medicas à sulphure copiosiore derivat (tanquam insigni morborum panacea) quò venæ hujus montis scatent; cujus pariter vapores particulis aqueis leviores, nisi atq; tendentia sua strepitum & ebullitionem fontis hujus, simulq; suaveolentiam præstant, dum ejus crassiores moleculæ in limum, qui fundum petit, coadunantur. Bitumen, quod post aquæ hujus evaporationem remanet, quasi balsamum sulphuris naturale, per frequentiorē agitationem sulphuris & aquæ invicem, est productum. Inflammabilitas pariter sulphuri, ejusq; exhalationibus ex aqua prorumpentibus adscribitur: ac ideo flamma

flamma aquæ supernatans percussionibus extinguitur, & suffocatur, quia spiritus aqueis particulis, à quibus recedere conabantur, denuo involvuntur ita, ut his per deflagrationem consumptis, multum virium medicarum perdat eadem aqua. Ideo autem extra scaturiginem suam transportata minimè accenditur, nam pauca ipsi insunt particulae sulphureae, & aqueis involuta, impetu & impulsu fontis destituta: quibus praesentibus aqua intra fontem, omnem frigoris rigorem, perinde ac spiritus vini potentior, eludit. *Ex Actis Eruditorum praefatis.* Aquæ bituminosae dupliciter fiunt, imò, abradendo multum è concreto bitumine, illiq; se permiscendo, 2dò, combibendo bitumen liquidum, quod supernatat iis. Hinc & bitumen duplex est, durum, & liquidum. Duri sive condensati, coagulati species Succinum, Carbo fossilis, Cespes bituminosus; liquidum instar olei & adipis diffunditur, facileq; colligitur. In Pokucia parte Palatinatus Russiæ, lacui exiguo, inter colles posito ad *Rungury* pagum: item in Montano Tractu ad *Ropenka*, aliaq; vicina loca, aquis bitumen innatat copiosè: ab incolis pus esse telluris existimantibus *Ropa* vocatur. Hoc, cochleari majori ligneo collectum dolia implet, colorem rorum rubescenti permistum defert, frigido aere spissatur, betulolei modo: morbos nonnullos curat praesertim stomachi, cum potu haustum à plebe infima. Idem inservit scabiei tollendae jumentorum, lucernis olei vice fovendis, emolliendis optimè coriis. *Petrelæum* sive *Petroleum*, *Oleum Petrae*, est bitumen liquidum, pingue, è petris & saxis effluens, odoris gravis, doloribus ex causa frigida praesens remedium. Tale in Podolia, inter Urbis Camenecensis portam *Lacka* vocatam, & Arcem, erumpit de rupibus, à Myropolis purificatur. Et Carpati petrae manant *Petroleum*, quod concrescit ibidem seu conspissatur, concretum albescit. Bitumen quoq; sub nomine *Ropa* supra descriptum ab aliquibus *Petroleum* denominatur, nam potest originem de petra ducere, per subterraneos meatus fluere, tandem infundi aquis. In viciniis oppidi *Drohobycz*, pagorum *Kopiec*, *Jasien*, *Stebnik* &c. Palatinatus Russiæ, parantur foveae, implentur aqua stillante de tellure, dicta vernaculè *Kipiaczka*, quae dum agitur diutius, particulae pingues sibi occurrunt, in se impingunt, atq; sic cohaerent sibi, ut tandem in bitu-

men spissatum, seu massam atræ picis simillimam, unctiōni axium peridoneam evadant. Pinguedo aquæ eidem supernatans, neq; concussa bibitur sæpius à villanis, ad pellendos multiplices morbos, arcendam pestilentiam.

Scribit *Gabelius in Libro de Succino*, quòd cum aquis motum, verberatum bitumen; sit verum Pissasphaltum, nempe concretum bitumen, & instar picis obduratum: sed *Bellonio* Pissasphaltum, est pix retorrida, *Dioscoridi* pix & bitumen, vel picibitumen. Ceteræ aquæ bituminosæ relinquuntur, propter virtutes, proprietates similes enumeratis.

IV. In Scepusii parte Regno nostro subjecta erumpunt aquæ, & quocunq; fluunt abiisse in lapidem conspiciuntur. Quapropter *Cromerus Polv. l. 1.* ait, in Scepusio rivus ex arduis montibus effluens, talis est qualitatis, ut ejus guttæ in lapideam concresecant duritiem ita, ut ex illis sponte existant fulcra canales sustentantia, quibus rivus ducitur ad moletrinas. Ibidem, juxta Auctorem latentem sub nomine *Simplificissimæ Hungarici, & Daciani*, ad Varalium, incolis *Kirchdrauf* urbem, è regione arcis in convalle, æstate congelatur aqua, defluit hyeme. Id fieri censet *Szent-Ivany in Miscella*. ob nitri nimiam copiam, cujus natura est, liquida constringere & frigefacere: unde nitrum ad refrigerandum potum æstivo tempore, in multis locis adhibetur loco glaciæ. Quòd autem hoc, æstate potiùs, quàm hyeme fiat, ad antiperistasis est referendum, ratione cujus, æstatis tempore in cavernis, aliisq; locis subterraneis frigus magis intenditur. Altera aqua ibidem scaturiendo lapidescens, materiam subministrat domibus fabricandis. Effossi lapides sine ustione prævia resolvuntur in calcem.

Fusiùs *Petricius Medicus Cracovi. in Tractatu de Aquis Druzbacensibus & Lenckoviensibus Polonice edito* describit aquas ejusmodi. Inter Lubowlam & Podoleneciam in Scepusio datur Mons *Kiciern*, pagusq; *Druzbak* superior, ad illum prorumpens aqua lapidescit, aggere saxeo obducitur. Ibi instructa steterat mola, sed canales & rotæ accreto lapide, ceu cortice, manent nunc rectæ. Itaq; aqua delabatur in rivum proximum, relinquens crustam, quæ dum existit recens crepitat pressa, condensata fabricam intrat, aquaticas domos constituens: tale enim vocabulum obtinère illæ ab incolis

colis. Circulus fontis piscinam parvam videtur exprimere, ad duodecim ulnas in latum protendi, in profundum ad octo. Ex turbulenta, & quasi spumas producente eadem aqua, desumitur certum omen mutationis aëris, aut tempestatis futurae. Aderant qui ludibundi immergebant se huic fonti, nec diu fundum tenere poterant, magna vi sursum lati. Intran-tes balneum sanitatem recuperare non posse creduntur, si supernatent. Aeneus lebes calefaciendæ aquæ paratus durabat annis propè quadraginta, neq; reparabatur, quamvis in ipso fundo exustus, nam adhærente calce firmabatur. Ad *Suprunkowce* villam Podoliæ, aqua de monte cadens, pariter in soliditatem lapidum abire traditur, concreta tolli, ac in cæmentum addito igne transformari. Primò, condensatio talis putatur fieri ob misturam oleosorum cum salis spiritu, cujus natura est, uti & frigoris, obvia quæq; condensare. Secundò, aquæ lapidescunt, *Fromondo Meteorologic. l. 5. Schottio in Anatomia Physico-Hydrostatica*, quæ plurimum gypsi, aut lutu viscosi vehunt, unde lapidibus gluten est, aliaq; materia. Vel quòd idem est, solutam in se continent materiam margaceam, aut tophaceam, aut calcariam, in quantitate magna, vi incrustandi præditam, ideo cortice quasi lapideo scaturiginem muniunt.

V. AQUÆ in lapides ligna commutantes in *Drusbach. Sachs de Miranda Lapidum Natura.* Ad *Lipowiec, & Trzemiesno*, aqua in puteo ligna vertit in saxa, optimasq; cotes præbet ruricolis. *Ocko Medic. Doctör in Thermis.* Penes fluvium *San* vicinum Urbi *Jaroslaviensi* inventa fagus, alibi alia arbor instar silicis dura. Prope *Torunium*, riparq; *Vistulæ*, in quadam arena humida, ossa, nucum putamina &c. visa duritiam lapidis induisse. Locus palustris in *Dobrinensi Terra*, acer album (nobis *Grab*) in segmenta plura divisum, fertur mutare in saxi soliditatem, intrà septennium. Ligna ejusmodi dicuntur petrificata, derivato nomine ab aquis petrificantibus seu transformativis. Modus transmutationis à plurimis talis exponitur. Succu lapidifici, aut spiritus salini, id est, subtiliores lapidum partes abrafæ, perfectè solutæ, poris corporum injectorum se se insinuant, partes interiores permeant, molliores consumunt, se ipsas substituunt, atq; ita v. g. ligna in saxa convertunt. Additur à *Kirchero in Mundo Subter.* iidem humores ex

materia lapidea elaborati, excocti, si cum aqua tantum confusi, & non exactè commixti sint, res non transmutant, verum obducunt cortice sa-
xco. Maris Balthici littora Gedano viciniora excipiunt quercus, & al-
nos nigras, indurationi lapideæ proximas, fluctibus aliunde allatas. Simi-
les quercus depromuntur sæpius ex ripis Vistulæ.

VI. FONTES frigidi aliqui more effervescentis ad ignem aquæ
ebulliunt, ac extra labra propelluntur. Hæ à Scriptoribus rerum natura-
lium insanæ, fatuæ dictæ, quia frigidæ cum sint, bullire videntur. Causa
effervescentiæ, Schotto S. J. in *Anatomia Physico-Hydrostatica*, spiritus
inclusus partim nitrosus, partim sulphureus: vel lapsus aquarum præ-
ceps intra terram: vel altitudo originis fontis. Ad Culmam aqua co-
gnomento insana, ampullatur enim plurimo flatu erumpente è specubus.

Scaliger in *Exercitatione 58. de Subtilitate*. Alii fontes vibrantes a-
quam ultra *Turobin*, ad *Sklo*, *Strachocin* in Russia, prope *Suraz* in Vol-
hinia, *Waierow* in Prussia, *Bierze* in Litvania, cæterisque Provinciis, vix
ad clenchum reducibiles. Nec desunt fontes exilientes, sed aquam
non effundentes, licet perennem teneant in se, tanquam in puteo, &
tunc in æquali libra cum sua scaturigine positi censentur esse: vel quòd
aquæ per meatus alios affluant, per alios abeant. Non pauci hye-
me calidi, frigore enim ita clauduntur pori superficiæ telluris, ut fumi
evaporare nequeant, manentes intus calefaciant aquas. Æstivo tempore,
poris terræ ex calore apertis, evaporant fumi, consequenter calor inter-
nus minuitur. Frigiditas notabilis fontium in æstate, refertur à multis &
ad profunditatem scaturiginis, vel admistionem nitri, aluminis, mercu-
rii.

Occurrunt sæpius perennes fontes tam copiosi, ut statim suffi-
ciant ad molas vertendas. An autem apud nos dentur periodici seu
temporanei fontes nunc profilientes, nunc subsistentes, curiosis relin-
quo indagatoribus. Indicia optimæ aquæ assignantur sequentia. Si
clara fluat, si tenuis, dulcis, exigui ponderis, gelida, saporis & odoris
nullius, si friget citò, modico calefcit igne, leguminibus duris coquendis
apta: difficultas tamen coctionis non semper aquæ vitium est, sed &
ipforum leguminum in solo variè infecto excrescentium. Saluberrimæ
existimantur esse & illæ aquæ, quæ ex fonte haustæ, plurimas bullas
è fun-

è fundo ortas, tendentes ad superficiem, vel lateribus instar margaritarum adhærentes, demonstrant.

S E C T I O II.

De

AQUIS MEDICATIS, NOXIIS, MORTIFERIS, RUBICUNDIS.

I. **A** QUÆ MEDICATÆ ex eo dictæ, quòd vi medica polleant, easq; Medici ad morbos curandos adhibeant. Minerales sive Metallicæ aliis, accipiunt enim suas vires & qualitates juxta *Sennerium in Epit. Scient. Natur. Schottum in Anatomia Hydrostatica Fontium*, à prima metallorum, ac fossilium materia adhuc subtili, fluida, necdum in corpus solidum compacta: juxta *Blondel in Descript. Thermarum Aquisgran.* acquirunt mineralia, aut metalla mediantibus spiritibus, essentiis elaboratissimis, vaporibus, & exhalationibus per telluris poros, vel rimas communicatis. Dum autem currunt per vitriolum, alumen, sulphur, nitrum, bitumen &c. vitriolacæ, aluminosæ, sulphuracæ, nitrosæ, bituminosæ manent. Dividuntur Medicæ aquæ in potabiles, balneabiles, calidas, frigidas. Calidæ in ortu primævo sui algidæ fuerant, opinione *Fromondi, Casi &c.* in cursu sunt calefactæ à subjecto igne, qui sub tellure alitur pabulo perenni sulphuris, aut bituminis accensi ex siccis, calidisq; halitibus conclusis in specubus. Alii calorem aquarum non ab igne subterraneo, verum à subterranea effervescèntia mineralium derivandum existimant. A Pyrite solo *Bergerus in Thermis Carolinis*, nonnemo à quodam lapide calcario aquæ affluxu perfuso, eundem calorem deducit. Ad extremum, Thermæ creduntur fieri ex aquis duabus, vel pluribus mineralibus frigidis separatim, in concursu verò ob mutuam salium diversi generis repugnantiam, incalescentibus, ut videre est, inquit *Chauvinus Auctor Lexici Philoso.* in tartari vitriolati præparatione. Cæteri fontes medicati etsi frigidi scaturiant, sensu præfati *Fromondi*

mondi Meteorologico. l. 5. caluerunt, sed meatu longo fervorem, spiritum exhalauerunt. Ex observatione *Fallopiani* rarò erumpunt gelidi, verùm ferè subtepidi, aut tepidi. Plura de Medicatis Aquis haberi possunt ex *Dissertationibus Bauhini, Valleni, Ardernaci, Libavii, Giurii, Jordani, Schwuenckfeldii*, cæterisq; typo subiectis. Juxta *Bajerum* fieri potest, ac revera solet, quòd medicati fontes aliquandiu satis laudabiles, successu temporis degenerent, deficientibus sensim, quæ priùs admiscebantur, activis particulis mineralium.

II. Thermæ in Polonia complures, ad Carpatum. *Kircherus Mundi Subter. l. 5.* Sunt in locis nonnullis scaturigines tepidarum aquarum, sulphuris, & aluminis odorem spirantium, quibus scabies, ulcera hominum, ac jumentorum curantur. *Cromerus Polonia l. 1.* Fons in Scepusio ad *Druzbak*, in *Sect. præcedenti sub num. 4.* positus, lapidescens est, & medicatus, sulphur nonnihil spirans, in abluendo labidus, modicum de sale participans, nam in balneis arrodit cutim, provocat pustulas. Illo perfusi crines siccantur tardiùs, & complicantur. Balneabiles magis quàm potabiles porrigit aquas, in Junio, Julio, Augusto, Septembri, salubres maximè, quæ contracta, incurvata corrigunt membra, dolores leniunt, vertigines capitis, surditatem, tremorem, spasmodum, paralysim amovent. Gingivis debilitatis ac ulcerosis, palatis pustulosis, crebra oris lotionè, medetur. Oculorum fluxus exsiccare, è naribus pustulas submovere, succrescentem carnem eradicare, mollificare glandulas, facundas fæminas reddere, abortum impedire consuevit. Ad chiragram, podagram, gonagram ex humoribus frigidis ac crudis natam edomandam proficuum. Eidem fonti, contra scabies, ulcera varia, vitiligines; mentigines, strumas, verrucas, cæterasq; externas infectiones, vis non exigua. Ita *Petricius de Aquis Druzbacensibus &c.* In eodem Scepusio aqua coloris viridis dum calefit, albo colore tingitur, tanquam creta infecta esset. Morbo correptus si supernatat illi in balneo, vicinæ mortis habetur indicium, valetudini pristinæ reddendus mergitur, ac post sparsas toto corpore pustulas, convalescit. Ita fert fama narrationi aliquorum innixa. Svofzovicis prope Cracoviam aqua sulphurata affectis malè corporibus multùm est salutaris.

Sixtus Medic.

Medic. Leopoli. in Thermis Sklo. Fons in Sect. superiori sub num. 2. & 3. positus depellit morbos ex oppilatione exortos, uti sunt epilepsia, apoplexia, spasmi; vitriolo enim constat, quod sapor acidus probat, hoc verò fossile calidum est, & adurens, proinde solvens oppilantia. *Tylkowski Physf. Curi. Part. 9. c. 34.* Fons unus ad *Turaszowka* pagum, secundus ad vicinum Civitati *Crosnensi* quercetum *Debina*, tertius ad rus *Iwonicz* ebulliens pellit in balneo dolores capitis, frigiditas febres, hydropes, ceterosq; humores noxios. Fons in fundo oppidi *Tyrawa* Palatinatus *Russiae*, virtute medica pollet, aquosi humoris stagnationes educendo, oculorum vitia detergendo, plicas faciendo decidere. Propior sylvæ pago *Strachocin* ejusdem Palatinatus fontem profilientem, corporibus morbo affectis subvenientem tenet. In pago *Sklo*, milliari uno à *Javorovia* distito, fons de arenoso colle cum impetu tanto erumpit, ut prægrandem injectum lapidem illico egerat, cum arena nigricante. Non congelatur sæva hyeme rivus, verum vapores densos emittit, ligna si diutius injecta manserint, instar facis accensæ ardent. Denigratur aquis argentum, credo propter sulphur adustum, aut vitriolum resolutum. Metalla immersa alia, flavedine imitante colorem aureum, obducuntur, ast illam non diu retinent. Aenea vasa, ceteraq; metallica, pecunias inclusas marsupio, servatasq; in rivi decurrentis margine, brevè nitorem amisisse spectabis. Limpitudine subtile vitrum æmulari videtur aqua calefacta, ideoq; fundus visu attingitur, & quidquid fundo tradideris. Ex frigiditate, humiditate affectiones ortas pellit, propinata appetitum exacuit, præter colorem sulphuris, ipsum continet sulphur, odore indicante. Casu fortuito, tradit *Ocko Medicus Regius* à scabiosis equis sanatis, has detectas fuisse aquas; à bubulco confirmatam vim medendi in fonte, dum pes traditus illi tumorem omnem deposuit. Frequentabantur latices hi salutare, regnante *Joanne III.* & *Javoroviae* sæpius commorante. *Nicolaus Radziwilt Dux in Olyka*, & *Nieswiez* ulus iisdem est, an. 1576. *Hierosolimitana Peregrinatione* illius id comprobante. Prope Fortalitium *Birze* M. D. *Litvaniae* fons assurgens, redolens maxime sulphur, hyeme calens, olim vicina sibi habebat balnea, ad variorum morborum remedia. *Chelmenfi Urbi*, pa-

goq; *Stolpie* proximus fons lenire dolorem oculorum, visum reparare laesum, à *Suszã* in *Phanice* tertio *Redivivo* traditur. Niestepovia, non procul à *Pultovia* Civitate *Masovia*, erumpit fons medicinalis. Aquæ sulphuratæ occurrunt frequentissimè; in *Palat. Cracovi.* ad *Wizoszwice*, in *Sandomiriensi* ad *Dobrowoda* &c. Ajendo universaliter, aquæ sulphuratæ duritiem nervorum emolliunt, resolutis, convulsis, tremulis, contractis prosunt, tumores juncturarum resolvunt, chiragram, podagram, aliosq; morbos articulares curant, scabiem, ulcera, vitiligines, lentiginis tollunt, jecoris, lienis tumores resolvunt, dolores colicos pellunt, scorbuto medentur, aliaq; plurima vitia corporis auferunt. Tentamina seu Experimenta Physico-Chymica facta cum aqua Fontis sulphurei *Silesiæ inferioris* prope *Leobergam* à *Reusnero*, inserta *Ephemerid. Academ. Casareo-Leopoldina*, procul dubio inservire possunt scaturiginibus nostris, non modico sulphure oneratis. Bituminosæ aquæ potæ internis quibusdam morbis etsi convenient, in balneis nervos emolliant, tamen caput replent, offendunt oculos.

III. ACIDULÆ, scaturigines sunt acidarum aquarum medicinalium. Oriuntur arbitrato plurimorum, ex admistione spiritus vitrioli, salis, & aluminis, quæ mineralia, ait *Varenius in Geographia*, partim simplicia, partim mineralibus aliis, magis aut minus admixta, in terræ cavitatibus reperiuntur. Solum chalcantum sive vitriolum, sensu ab *Heers in Spadacrene*, hoc est, *Fonte Spadano*, acorem facit, qui tripliciter communicatur: vel quando ipsa scaturigo seu vena mineram allambens secum ramenta ducit: vel cum vapor chalcantinus è minera surgens præterlabentibus miscetur aquis: vel cum idem vapor supernè genitus, ambientis terræ cogitur frigore, & in aquam mutatur acidam. Acidis aquis inest plurima virtus ad obstructions referandas, educendos calculos & arenulas, arthricos dolores curandos, aut saltem mitigandos: ad calores viscerum, febresq; fugandas, ventriculum roborandum, dejectam appetendi facultatem restituendam. Scepusium passim acidulis scaturit. *Froelichius in Biblioth. Peregrin.* Scepusii pagus *Leckowa* vicinus *Lubowniæ*, acido fonte ad Meridiem posito celebris. Fundus illius rubricosus, ac aliquantum arenosus, odor post noctem, nebulas, tempestatem

pestatem sentitur sulphureus. Sic efficaciter abluit manus, vel faciem, ut cutis adusta à sole deponat intra aliquot dies colorem atrum, sumat albedinem. Percipitur odoratu sulphur immistum aquæ, vitriolum, & nitrum gustu, nam acrimoniâ vellicat linguam. Incalescentiam capitis, sanguinis, oculorum inflammationem, tremorem, comitalem morbum cœrcet, phthisi, excreationibus sanguineis occurrit, asthma, tussim, catarrhos, cordis palpitationes, lancinationes in stomacho submovet: somnum conciliat, choleram pellit, vitiatum appetitum corrigit, alvum sæpius purgat educendo virides, nigrasq; humiditates. Solet & hepar accensum refrigerare, lieni succurrere, in renibus, ac vesica frangere calculos, hæmorrhagias sistere, scorbuticis prodesse, si necdum malum invaluit. Quotidianum subministrat potum fons idem accolis egestate pressis, cum iniqua luctantibus valetudine est asylum. Spectantur in eodem campo singulares alii fontes. ~~*Petricius in Tractatu de Aquis Druzbacensibus, & Lenkovinsibus.*~~ Scaturiunt acidulæ aliæ in vicinia

Toporcensis, & Kwirimensis pagi, ideo *Simplicissimus Ungaricus, & Dacianus* inquit: in Scepusio saluberrimæ aquæ matutino tempore hausta excitant appetitum, scorbuticam tollunt malignitatem, cœteraq; multa medica gaudent. Et in Muszinensibus bonis Episcopi Cracoviensis, dicuntur dari acidulæ: alibi plurimæ non divulgantur.

IV. AQUÆ nonnullæ potæ quòd strumas causent in hominibus, *Agricola, Vitruvius, Casius, Scaliger in Exercitat. de Subtilitate* tribuit nivibus liquefactis, multum materiæ terrestris & crudæ secum trahentibus. Cruditas repugnat resolutioni, inhæret musculis gutturis, terrestres particulæ concresecunt ac indurescunt. Vaporosæ & frigidæ aquæ, sensu *Canapicii Ord. Prædicato.* multas superfluitates phlegmaticas descendentes à cerebro commovent, quæ pervenientes ad collum & guttur condensantur, & sic causant tumorem sub mento, qui struma dicitur. Placet aliis strumarum vitium particulis mercurialibus imputare, quibus aquæ è montibus metalliferis defluentes infici possunt. Mercurii enim proprium est, humores pituitosos ad fauces deducere. Deniq; strumosus colli tumor oriri potest non ex nivalibus aquis (quæ etiam alibi extant) sed potius ex potu aquarum gravium per calcarios mon-

res euntium, copiosam calcariam terram secum trahentium. Ex his opinionibus, non facile dixerim, quæ sit anteferenda. Prius loci positio-
 lustranda est diligenter, examinandæ seriò aquæ, circumstantiæ variæ per-
 pendendæ, tum demum determinata causa assignanda, cur in hoc loco
 protendantur adeo guttura, ut veluti sacci dependeant. Montanis qui-
 busdam populis tumor ejusmodi esse familiaris scribitur, id est, ad Mon-
 tes Pyrenæos, Alpinos, Carinthiæ, Stiriæ &c. habitantibus. In Ca-
 pitaneatu Griboviensi, & circa pagos *Sucha*, *Jordanow* &c. gutturationes
 conspiciuntur, aquarum vitio tumor adscribitur. Gruszelnicæ ul-
 tra Drohobiciam oppidum Roxolaniæ, fons de rupibus profluit, ex eo
 aquam quisquis haurit, gulam tumidam defert, *Ocko in Aquis Sklo* te-
 stante. Struma à quodam Medico sic est curata. Ex infecto fonte de-
 promptos lapides pulverisavit, fecitq; salem, ex sale spiritum, quem
 porrigebat manè in jusculo carniuum, viginti & amplius (proportionatè
 ad complexionem) guttas infundens. Latius extendisse se vitium
 aquæ legimus, quia causat interdù & plicas. Retulit mihi, inquit à *Gebe-
 ma in Tractatu de Plica Polonica*, fide dignissimus miles, se quondam
 in Ukraina, cùm bellum gereretur contra rebelles Poloniæ Cosacos, sub
 vexillo suo milites duos habuisse, alterum genere Gallum, Germanum
 alterum. Hi multa ornati cæsarie, cuidam stagno vix se aestate immer-
 serant, plicas contraxerant numerosissimas. Pluviales aquæ irrigan-
 tes valles, ac flumina, hybernæ nives ex altissimis montibus, nec non
 metallicis decurrentes in Polonia, juxta *Veridicum Scotum in Plicomast-*
 imbuunt vicina loca multo nitroso sale, atq; vitriolo.

V. AQUÆ VENENATÆ seu MORTIFERÆ fiunt, si fluant per
 arsenicales, mercuriales, antimoniales terras, earumq; fumis imbuan-
 tur, *Vavenii in Geograph Generali* sententiâ. Quemadmodum enim fu-
 mus arsenici necat viventia, sic aquæ fumo tali plenæ idem efficiunt.
 In Scepusio fons sive lacus pestilentem aquam & vaporem emittit, cu-
 jus non modo gustu, verùm afflatu animalia, alites enecantur. *Crome-
 rus Polo. l. 1.* Ambigo an de illis aquis est hoc loco sermo *Crome-
 ro*, quæ in sylva proxima *Druzbak* volucris prætervolantibus, anima-
 libus bibentibus expiratione tetra ferunt exitium. Causa exhalationis
 pestilentis

pestilentis provenire potest & ex putredine terræ, stagnante humore aliquo, vel copioso sulphure, in eo loco, evaporante. Si aquæ aliquæ pisces in se non continent, & aliunde allatos enecant subito, mineralium qualitibus, præsertim sulphuris, abundare creduntur.

VI. AQUÆ SANGUINEÆ color reducitur ad Bolos, Rubricas, Terram Adamicam, id est rubram, & vapores subrubeos. De aqua rubicunda seu sanguiformi fossæ cujusdam, *Ephemerides Medico-Physica Germanica* hoc annotârunt. In fundo fossæ latuit terra bolaris quædam (vocalulò latiùs acceptò) tincturæ purpurifantis, aut propè coccineæ, quæ successu temporis à scaturigine nova per canales terræ impulsâ, atq; aquis fossæ commissa profiliit. Aliud sentiendum est de miraculis virtute Divina patratis, nam illa verba *Exodi c. 7.* posita: *Percutiam virgâ aquam fluminis, & vertetur in sanguinem*, exponens *Cornelius à Lapide S. J.* ait: Nilus tunc non colorem tantum, sed naturam habuit sanguinis. Odra, & Nissa fluvii, an. 1270. (in Silesia tunc sub dominio Polonorum existente) tribus diebus, aquas coloris sanguinei exhibuerunt. *Miehovita Chronic. Regni Polo. l. 3. Cureus in Annalibus Silesia.* Vistula ad Toronium, an. 1575. eundem colorem tenuit dierum trium decursu, eademq; nocte, qua rubere desiit, ortus est terræ motus, ventusq; insolentior. *Zerneke in Hist. Torunensis Naufragis Tabulis.* Cum admiratione omnium Tyras eo tempore rubuit, quo *Stanislaus Zolkiewski Supr. Exercitûs Dux* cum tranabat cum legionibus. Malum omen secuta clades ad Cecoram, an. 1620. *Twardowski de Skrzypno in Uladislao IV.* Prope muros Leopoli aqua ejusdem coloris visa, an. 5631. *Ex M. S. S.* In fossis Urbis Mariæburgensis, an. 1668. Junii 7. stagnantes aquæ repente rubuerunt. *Zawadzki Arcane Hist. l. 6.* Ante obsidionem Leopoli à Turcis, fons in suburbio Haliciensi tinctus colore sanguineo, fluxisse memoratur. An. 1712 mense Julio, aqua piscinæ in pago *Tessensdorff* rubescebat. Paulò post accidit idem in pagis *Nidau & Mausdorff*, quorum primus in Insula Mariæburgensi majori, secundus in Territorio Elbingensi situs: nam piscina per dies continuos aliquot instar laccæ pictoriæ globosæ rubere, immerisa lintea tingere spectabatur. Postquam verò agricola aquam o-

minem exhaustit in fundo, crassus ac rubricosus limus apparuit. *Schultzen in Disputat. de Aqua sanguinea Marienburgensi.*

S E C T I O III.

De

AQUIS SALSIS, & RELIQUIS PROPRIETATUM VARIARUM.

I **A** QUARUM SALSARUM generationem declaratur, sententia triplex Auctorum occurrit. Prima, ex mari per meatus subterraneos scaturire, in superficiem terræ prorumpere illas divulgat. Secunda, aquas contrahere falsedinem non à maris scaturigine tradit, sed à locis sulphureis, nitrosis, aluminosis, salis, per quæ labuntur. Tertia, *Kircheri in Mundo Subterraneo, Varenii in Geographia.* aliorumq; plurium, Salsulas originem ducere refert a sale quodam nativo subterraneo, quod ab aquis alluentibus dissolvitur, & ad nos defertur. Querit *Sennertus in Epito. Natural. Scientiæ*, unde sal dictum habet primordia, atq; perpetuitatem? si enim propter fossilem salem fontes fuerant falsi, tot sæculis non duraret, sed ab aquis solum abstrineretur. Omnes allatæ opiniones non modica dubia movent, ideoq; relinquuntur curiosæ concertationi. De probationibus aquarum saliarum, multùmne, an parùm salis in se contineant, *Untzeri Physiologia Salis* videatur.

II. Salis fodinæ Bochnenses continent passim fontanales venas, sed modicè scaturientes, quas canalibus è cryptarum ambagibus corripvatas in puteum, operarii doliis mox attollunt, coquunt, arenosi salis fragmentis injectis. Coquuntur autem in patinis, ex ære, ferroq; factis, visendæ magnitudinis, ex quibus flammarum vi concretus sal postquam incanduit, extrahitur. *Vadianus in Commenta. in Pomponium Melam, Willichius in Salinis Cracovianis.* Bochniæ aqua densatur in salem, non congelatur quamvis maximo frigore: crassior est aquis vulgaribus: galli-

gallinæ, aut anseris ovum in illa non mergitur. *Schroterus in Descript. Salinarū Vielschensium.* In Salinis Vielschensibus alii massas salis quadratas excidunt, alii fragmenta legunt, alii aquam è fontibus falsis scaturientem doliis excipiunt, & cum frustis salis excoquunt. *Bertius in Tabulis Geograph. Contractis, Connor in Hist. Polonia.* Mons Admirabilis in Palat. Cracovi. fontibus tam dulcibus, quàm falsis abundat. *Acta Eruditorum an. 1684. Lipsiæ impressa.* Mons Sola in Ducatu Osvecimensi falsos emittit gurgites. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 1.* In confinio Osvecimensis Territorii, & Scepusii, aquæ falsæ. *Neugebaverus in Hist. Rer. Polonicarum.* Litvania fontium falsorum vestigia perhibetur monstrare. *Helwing in Lithographia Angerburgica.* In Russia ex aquis puteorum altorum paratur sal, & partim in modum farinae, vel nivis minutus relinquitur, partim conformatur in frustula. *Cromerus Polo. l. 1. Neugebaverus l. 1.* In Colomia oppido excoquitur magna copia salis, qui ubiq; in Russia, Polonia, Litvania, venalis prostat. *Cellarius, & Starovolscius in Descript. Polonia, Adrianus Romanus in Parvo Theatro Urbium.* Conficitur ibidem sal, cujus odor, ovorum odorem plus satis frixorum & adustorum, suaviter redolet. *Sarnicki in Descript. Polonia, Gesnerus in Fossilibus.* In pagis Colomiæ adjacentibus, *Delatyn, Lanczyn, Krzeczka, Sopol, Maniewa, Molotkowo, Solorwina, Rosylna &c.* Officinæ Salinariæ extant. Ad Haliçiam, in locis variis putealis aqua in salem abit, idem fit alibi in Russia, nempe prope Riboticios, Dobromilum &c. *Cellarius in Descript. Polonia.* Sal coctus in Terra Premisliensi, & Drohobicia, in holas, ac portiones collectus reponitur. *Miechovita in Sarmat. Europæa.* Dantur puteales aquæ imbutæ falsugine, & in villa *Stebnik, Solec, Kopic, Douhotuka.* Ultra Samboriam, oppidum *Stara-Sol,* pagi *Suminy, Sprynska Zupka, Nabniowice, Kotowie, Truskawiec, Modrysz &c.* alibi *Tyrawa Solna, Rungury, Dolina* cum viciniis, aquas in salem candidum densandas proferunt. Aliquot fontes imbuti multa falsugine, in Montanorum pago *Usoły,* ebulliunt. *Barcini* in Palatinatu Califfiensi salfulæ non ita pridem caperunt excoqui. Verbo, frequentissimus est sal fontanus, & putealis: ideoq; plurimi fontes, & putci minùs falsi per Regnum

Regnum sparsi ad salem eliciendum non adhibentur. Singulare est, quòd à *Cromero Polo. l. 1. à Thuano Hist. l. 55.* adnotatur. In desertis & Borystheni vicinis locis lacus est, cujus aqua sereno atq; ardente sole, in salem concrefcit solidum ita, ut homines cum jumentis & curribus in eo, tanquam in glacie versentur, sectumq; in frasta avehant. Quamprimum autem pluit, solvitur glacies illa non sinè periculo insittentium. Adjacet prædictus lacus (simul cum tribus aliis qualitatis ejusdem) Borystheni Carcinatum Sinum, sive Ilmien Lacum intranti, qui olim terminus erat Magni Ducatus Litvaniæ, sub Vitoldo Duce, ut ex *Geographica Tabula Borysthenis, inserta Appendici Theatri ab Ortelio edita*, clarè patet. Spargitur à quibusdam, quòd & in vicinia oppidi *Wornie* Ducatûs Samogitiæ, indurescat solis æstu stagnans aqua in salem. An veritati conformatur narratio, magna loci distantia indagationem impediêrat. In Montana Regione, ad rus *Rzepiechnik*, & alibi, à terra quasi muscus abraditur, ut salugo erumpat, quam feræ, nec non volucres prodeuntes de sylvis dũ lambunt avidè, plumbeis globis prosternuntur. Pratum quoddam in Palat. Posnaniensi vicinum *Szamotoły*, collis adjacens *Oborniki*, traditur regi gramine falso. A Scriptoribus rerum naturalium Salisaspergo vocatur, quæ veluti pruina in campis, & pratis jacet.

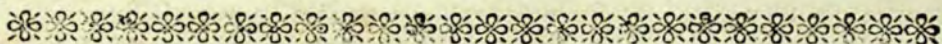
III. Occurrunt sæpius aquæ sic crudæ, ut in illis non possint coqui legumina ad mollitiem usitam. Refertur causa ad mineralia, propter quæ, aliis qualitibus sunt imbutæ, non iis, quæ aquæ competunt: unde crudum humorem intrâ cibum adstringunt, non educunt. Caro bubula in aquis quibusdam cocta si rubet, itidem mineralium aliquorum succo (quò non destituuntur) rubor adscribitur. Nec omnes aquæ inserviunt æquè cocturæ cerevisiarum. In Capitaneatûs Sluchoviensis quodam loco, non paratur debità idem potus, nisi aqua cum sale non modico misceatur. Grodeci forum novum continet puteos tres, cerevisiæ parandæ aptissimos: in foro antiquo putei duo prioribus deteriores. Color aquarum varius est, pro varietate terræ, per quam fluit, antequam ad fontes perveniant, & rerum admistarum &c. In Ukraina Bogum intrat rivus cæruleus, vulgò *Sina-woda*. Lactis color frigidus

gidas nonnullas tingit in Carpato, alibi niger, flavus seu luteus, unde in Ukraina eadem *Zotte wody*. Odorem contrahunt ex admittance rerum alienarum v. g. mineralium, quæ allambunt, abradunt; vel succorum de plantarum radicibus provenientes, his enim sæpius imbuuntur.

IV. Putei originem trahunt communiter à fluminibus non procul decurrentibus; à lacubus, paludibus, & ipso mari, traductâ & percolatâ aquâ per terræ poros, ac meatus. Crescentibus annibus, & puteales aquæ allurgunt, aliæ aliis graviore, vel leviores: hyeme tepidæ, æstate frigidæ, eò quòd frigus propter caloris obsessionem in profundum se recipiat. In Montani Tractus villa *Jordanow* dum puteus parabatur, modica erupit aqua, unus ex operariis uberiorem habere satagens, viscera terræ dum scrutatur ferrò profundius, extinguitur. Post dies aliquot alter præservativis munitus variis, demissus in puteum, extrahendi cadaveris causâ, ast & ille primò gravi opprimi somno, tum suffocari incipiebat. Clamore, motu demissi funis prodidit violentiâ illatâ sibi, & festinè levatus effugit mortem. Dantur interdum in fossionibus puteorum exhalationes noxiæ, quæ dum offendunt homines, naturali vapore enecant. Ad evadendum tale periculum, *Imperatus in Hist. Naturali* suadet, ut lucerna accensa demittatur, hæc si ardens permanserit, sine timore descendatur, si lumen vi vaporis eripietur, tunc à lateribus putei, effodiantur æstuaria ad spiritus dissipandos. In campis pagi *Orloff* Insulæ Mariæburgensis majoris, Præfecturæ Tigenhofensis habitabat agricola *Classen*, qui omni aqua submota è puteo, ad aquationem jumentorum parato, servum per scalam descendere, lutosâ quæq; ejicere, puteum usq; ad fundum purgare jusserrat, an. 1688. in Septembri. Dum ergo angulus Septentrionalis mundando excutitur, subitò eadè evolat ignis, flamma totum occupat spatium, servus vix arreptâ scalâ, in capillo & facie adustus leviter, cum clamore aufugit. Metu incendii, pater-familias fimo, asseribusq; puteum textit; & dum post dies aliquot, cum adductis vicinis apertum puteum intrare jubet, aqua è terra scatens complevit fundum. Timor periculi à reversuro igne, neglexit anguli scrutationem, ex qua nasceretur experientia, verulnè subterraneus ignis quæ-

quærebat exitum, vel sulphur, nitrum inflammatum fuerat ferrô attritô
 saxi: an deniq; phænomenon aliquod apparuerat. Similia exem-
 pla duo ab *Hennenberger* in *Descript. Geographica Tabula Prussica* addu-
 cuntur. Regiomonti in *Kneiphoff*, an. 1584. die 22. Julii, puteus edidit
 flammam, cum adustione fossorum non modica. Item, an. 1590. Julii
 1. in Urbe Regiomontana antiqua, è puteo, dum profundius fodere-
 tur, ignis prorumpens, sulphureum odorem spirans adussit barbam Ga-
 spari patrifamilias, puero crines. Hic campus aperiretur excurren-
 di ad subterraneum ignem, qui *Casfo S. J. in Mineralogia*, non est flam-
 ma sed pruna, respiratione etenim indiget flamma, plurimum absumit
 materiæ, tempore brevi arderent integri montes bituminis, terræ motus
 frequentes ob exhalationem sequerentur, aquæ fervidiores scaturirent.
 Pabulum ordinarium & principale ignis subterranei sulphur, & bitumen
 est *Agricola in Ortu & Causis Subterraneorum, Conimbricensis in Tract.*
 12. *Meteorol.* cæterisq; innumeris, quia hæc duo sunt ignis fomites ma-
 ximi: & loca, quæ incendiis ejusmodi flagrant, deprehenduntur esse
 bituminosa. Excitatur idem ignis ab incluso cavernis halitu, vel per an-
 tiperistasm frigoris, in locorum angustias coactus: vel exitum quærens,
 attritu ipso accenditur, non tamen in flammam prodit, quia bitumen
 illud impurum est, & terræ mistum. Flamma si emicat ventorum mo-
 tui id attribuitur. Providit natura ignem ejusmodi, ut ad fossilium or-
 tum influeret, compingendo, solidando terrenos, aqueosq; halitus, in
 metallorum, lapidum &c. formas. Ex tali igne, *Ætnæ* incendium, *Vesu-
 vii*, *Chimææ* in *Lycia*: *Heclæ*, *Helgæ* in *Islandia* deflagratio. Sub-
 lunaris naturæ tutela, conservatio, rerum proventus à *Kirchero in Mun-
 do Subter.* eidem adscribitur. De fornacibus subterraneis fusiùs tractat
 de *Ulloa S. J. in Philoso. Naturali*, copiosum nutrimentû iis naphtham,
 nitrum, salsedinem, pinguedinem terræ assignans. Latè se hic diffundit
 ignis in nonnullis locis, estq; perpetuus, non verò in aliis. Negat ignes
 prædictos dari *Bergerus in Tractatu de Thermis Carolinis*, licet montes
 admittat ignivomos cum suis spiraculis. Tot jam sæculis, inquit, ubiq;
 ferme telluris viscera perfodiuntur profundissimè, nunquam tamen ullæ
 flammæ, ullæ prunæ, aut quomodocunq; accensi ignes, ad hoc usq; æ-
 vum,

vum, comparuerunt. Nequit quoq; ibi vivere, aut subsistere abditus ignis, ubi nulla aëris circumfusi (quo reficiatur) adsunt spiracula. Igitur vera caloris subterranei, Thermarum, motuum terræ, ventorum causa est pyrites fervens, seu ejus halitus. Ingentibus pyritarum acervis assertio ista innititur; nec tamen videtur stare, rariùs enim pyritæ metallurgis, fossoribus occurrunt: neq; in tanto numero, qui sufficiat omnibus Thermis. Motuum terræ, atq; ventorum aliæ causæ in *Meteoris* exponentur.

TRACTATUS V.

NOTABILIA PROFLUENTIUM, atq;
AQUATILIVM CONCLUDENS.

SECTIO I.

De

FLUMINIBUS, & PISCIBUS.

I. **F**luvius, est aqua copiosior perenni fluxu à fonte, vel lacu emanans. Amnis à flumine differentia, in sola consistit amantitate, est enim nemoribus cinctus. Torrens præproperè nascitur è pluviis, nivibusq; liquatis, ast brevè defluit, & evanescit. Quòd alii fluvii celeri cursu, alii tardo progrediuntur, rapiditas devexitati alvei adscribitur principaliter, tarditas planitieci. Differunt qualitibus, coloribus, gravitate, & levitate. Quæ aqua levior, graviori supernatat, calefit citiùs, ac frigescit.

II. FLUMINA nostra partim ex montibus, partim ex plana terra erumpunt, aliis aucta currunt ad Mare Balthicum, aut Pontum Euxinum. Notabiliora omnia, ait *Dlugoffus Hist. Polo. l. 1.* ut Istula, Varta,

ta, Bugus, Tyras, Borysthenes (exceptô Nemenô) frangunt & subruunt suorum alveorum ripas: arbores multas cum magna parte foli, frequenter etiam vicos absorbent. Moliuntur item lacus, & insulas: & nonnunquam veteribus alveis derelictis, efficiunt novos. Polonæ genti piscatio locuples. *Fournier in Geogr. Orbis Notitia.* Prussia annibus, lacubus pluribus intersecatur habendis in pretio, pisce abundantibus. *Nicolosius in Hercule Siculo.* Russia abundat fluminibus, & aquis pisculentis. In Litvania rivi, & parva flumina sine numero in majora defluunt: ubi aqua, ibi & pisces sapidiores, quàm in regionibus nostris. *Miechovia in Sarmatia Europæa.* A Polocia Urbe, usq; ad Novogardiam, tot paludes, & flumina sunt superanda, ut eorum nomina, ac numerum nè incolæ teneant. *Liber Baro in Commentariis Rerum Moschoviticarum.* Nec ad syllabum revocabuntur flumina omnia, verùm notabiliora, qualitate prædita singulari.

III. BORYSTHENES *Plinio, Solino, Ptolemæo,* aliis Drinus, Danaster *Jornandi,* nobis Dniepr, Niepr, in Moschovia penes pagum *Dnepersko* fontes invenit. Describitur ab Auctoribus vetustissimis, atq; recentioribus, quos huc adduco aliquos. Post Istrum maximus est, & sententiâ nostrâ non solum Scythicorum fluviorum longè uberrimus, sed etiam cæteris uberior, præter Nilum Ægyptiorum, cum quo non licet alium comparare. Pascua præbet amanissima, accommodatissima pecoribus, nec non optimorum ac singularium piscium copiam offert: & ingentia Cete ad falsuram spinis carentia, Antacæos vocata. Ad potandum suavissimus, limpidus, juxta quem sementis optima fit, & herba non sativa altissima. Ita *Herodotus in Melpomene, Mela de Situ Orbis l. 2.* Pisces saporis egregii in Borysthene, & quibus ossa sunt nulla, nec aliud quàm tenerrimæ cartilagines. *Solinus in Memorabilibus Mundi, & Polyhistore.* Antacæus Borysthenis, *Rondoletio, & Charletono in Onomastico Zoico,* non absimilis Sturioni, sed pro eminentioribus, & callosis tuberculis, quibus Sturio major præditus est, stigmatis tantum lividis, sessilibusq; maculis in cute minùs asperâ ad latera est distinctus, & pinnâ unâ. Æstatis tempore Borysthenes cæruleus volvitur juxta *Plinium,* interdum violaceus juxta *Athenæum:* uterq; color &
ab

ab *Agricola*, ei adscribitur. Idem aquarum omnium est tenuissimus, unde innatat Hypani, nec teste *Plinio*, & *Nicolosio in Hercule Siculo*, halitum, vaporem, nebulamq; emittit. Multorum annium vorax, ac profundus, *Ricciolo S. J. in Geograph. Reformata*; melle, & lacte fluens, *Fourniero in Geograph. Orbis Notitia*: partem superiorem quippe sylvis obsitam habet, quæ favis turgent, inferiorem Insulis implicatam, in quibus uberrima pascua dantur. Amplissimus & rapidissimus fluvius, angusto inter scopulosas utrinq; ripas alveo, veluti strangulatur, cursumq; ejus pluries rupium series transversim porrectæ interfecant ita, ut aqua istic per tredecim veluti saxeos gradus, alios intrâ flumen latentes, alios eminentes, præceps ruat, non sinè terribili strepitu, illoq; tali, qui ad miliaria tria exauditur, Scriptorum plurium testimoniô. Scopuli dicti, cataractæ sunt Græcis, Ruthenis *Porohy*, id est, limina. Cosaci Zaporohiani, à nobis *Zaporoscy*, quasi *Zaprogowscy* appellati, nam ultra has rupes incolebant insulas, campos, expediti ad arma. Ibi *Chorcica* Insula Demetrii Ducis Wisnovecii Herois celeberrimi, olim fuerat sedes, firmata naturâ atq; muro, in qua Chani Perecopensis, totiusq; illius Hordæ vires diu sustinuit & attrivit. Ad *Sieminaiki* arcem, unum Vitoldi Magni Ducis Litvaniæ balneum, alterum ad *Ilmien Lacum* seu *Carcinitem Sinum*, scribitur extitisse. In ripis ejusdem fluvii nemorosis, Aræ Alexandro Magno, Cæsari Augusto sacratæ steterant. Post cataractas superatas, in plures alveos scissus, septuaginta Insulas cingit. Tandem emensis trecentis miliaribus Germanicis, per Russiam Albam, & Ukrainam, tam vasta ostia exhibet, assertione *Guazuini in Descript. Moschovia*, ut procul spectantibus, maris formam præferant. Juxta *Kircherum in Itinere Exstatico*, magnos excitant æstus: tandem mediante *Carcinate Sinu*, Ponto Euxino illabuntur. Præter reperibiles alibi piscium species, alit & singulares in Ukraina, hæ quia Latino nomine non sunt donatæ, exprimuntur nativo. *Korop* crassior *Carpione*, squama latiore, auri colorem referente testus, ad cubitos tres, aut quatuor-sape protensus. *Marena* cylindracea ulnaris fert oculos convexos, & quasi crystallinos, cum duobus circulis pyropum æmulantibus, squamas matri perlarum in candore assimilés, minias pinnas. Ex piscatorum

manibus elabatur facilè, propter vires insignes, sed extra aquas citò emoritur. *Krasnopora* in oculis pinnisq; rubicundissima, crassa, palmum rectum non excedens. *Sterla* in dorso nigricans, in squamulis albicans, minimum lata, ad mensuram spithamæ longa. *Bokowica* plana ex genere Albularum.

IV. BRDA è medio lacu *Kransko* se evolvens, primò *Lutomie* lacum ingreditur, inde se extrahens in *Charzykowy* lacum influit, ubi visor effectus, proprio alveo notabile spatium terræ conficiens, tandem in *Vistula* mergitur. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 1.* Ejus eluvio non tam alveum solet implere, quàm cavitates terræ, vicinaq; cellaria. Glacies etiam rigente hyeme minùs est solidata, nam afflante Austro citò dissolvitur, non sinè periculo incedentium, vel equitantium. Notabili copiæ piscium diversorum accedunt Salmones, nobis *Łosośe*, qui è *Balthico* Mari enatantes, à diebus Aprilis ultimis, ad Octobrem medium, obstacula alta transiliunt, insidiosis captis *Bidgothiæ* concluduntur: ceteri pinguiores, atq; sapidiores redditi in aquis dulcibus, remeant per *Vistulam* ad dictum Mare, instante bruma. Idem fluvius fovet pisces cum prominente unco, Germ. *Haacklachfze*, nostratibus *Haki*. De his *Munde in Novo Physica Lumine*, tradit, si qui Salmones, lagenis, & fuscinis elapsi morantur in rivis, esui pænè inutiles fiunt, in maxilla inferiori apophysis quædam curva eis adnascitur. Et *Fonstono in Hist. Piscium* tales insipidi: ex *Schotti in Physica Curiosa* observatione, post annum secundum ceu siderati intereunt. Longitudo Salmonum cubitos duos, Trutarum majorum sive Salmonum fluviatilium, aliis Salmonatarum, ulnam unam attingit, sæpe excedit. Præter Salmones marinos dulcedine aquæ allectos, auget aquatilium cætum *Brzona*, forsan ex genere *Barbonis* seu *Barbi* in *Varta* describendi. *Lampetra* à lambendis petris vocata, quòd ore saxis ita adhæreat, ut eas lambere videatur. Hæc *Gesnero* est *Muræna* fluviatilis, *Junio* *Murænula*, aliis *Oculata*, Germ. *Neunaug* à novem oculis, sive foraminibus parvis, bino ordine, dispositis, unde & vox Polonica formata *Ninog*, nunc *Minog* usitatus.

V. BOHUS vel *Bogus Cromero*, Russis *Boh*, è palude ortus in finibus *Podoliæ*, longo terrarum tractu ad ortum tendit, tandem deflexo

flexo ad Meridiem cursu, in Borysthene se abscondit juxta *Cromerum*, juxta *Ortelii Geographicam Tabulam in Appendice Theatri*, in Lacu Ilmen conjuncto cum Mari Nigro, sive Ponto Euxino. Quòd autem *Bob*, & *Bozek* flumina Deos significant, à *Sarnicki* ratio assignata, quia amnes pro Diis prisca coluerunt, cum gentes essent. In PROBITO flumine viciniore Boho, est talis locus, de quo dum incolarum labor atq; industria submovet aquas, aliquot centena doliorum, piscibus variis impletorum obtinere consuevit.

VI. BUGUS *Cromero*, nobis *Bug*, non longè ab Olesko oppido in Russia nostra exoriens, fluore atro decurrit. *Dlugoffus Hist. Polo. l. 1.* Receptis fluminibus *Rata* & *Muchawiec* &c. Narvæ è Litvania profluente agrè miscetur, nigrorem suum aliquandiu retinens. *Cromerus Pa. lo. l. 1. Swiccicki in Topographia Masovia.* Burgundiones populi ad Bugum confederant, arces contra vagandi licentiam Nomadibus usitatam construxerant, unde & nomen Bugo. Fluvius enim hic corruptè *Bug* hodie dicitur, à Germanici, & veteris eorum locorum sermonis imperitis. *Goropius Becanus in Gotho-Danicis.* Inter piscium species multiplices, Silurus, Germ. *der grosse-Fisch* seu *Rhein-Fisch*, *Wels*, nobis *Sum*, ossibus, spinisq; carens, rostro & cauda Delphino assimilis, præpinguis, ad mensuram ulnarum aliquot sæpe excrescens, multum vorax, est frequentissimus. Candida vena per spinam dorsi, suavis *Ionstoni* in *Hist. Natur. De Piscibus*, tanquam venenata eximi debet. Circa *Sokal* in fluminibus (inter quæ *Bugus*) & in locis paludosis, copia tanta Cancrorum reperiebatur, ut totus exercitus Joannis Casimiri Regis, iis frui potuerit. *Ephemerides Medico-Physicæ Germanicæ.*

VII. DARCYA, ad Chelnam Urbem Palat. Russiæ, antiquitus fluxerat, sed deseruisse alveum per subterraneos meatus divulgatur. Locum pessumdati fluvii indicant hiatus, voragine, lacus, & loca palustria. *Susza in Phanice tertio Redivivo.* Deficiunt fontes, & flumina, quando meatus terræ inferiores, per quos currebant, obstruuntur. DRE-VANCIA *Cromero*, in Privilegio antiquo Culmensi *Drivanza*, Germanis *Driventz*, nobis *Drivca* rapidus, navigabilis, anguillis abundans, prope Toronium à Vistula excipitur.

VIII. DUNA, *Ptolemao* Rubo, nobis *Dzwina*, juxta *Potamographiam Europæam*, in finibus *Moschoviæ* de lacu *Lukois*, vel *Lobicz* exit: juxta *Itinerarium Moschoviticum à Meyerbek editum*, initium & nomen ducit ex lacu *Dwina* in Sylva *Wolkoïskia*: flumina plusquam viginti secum permixta abripit, per *Litvaniam*, atq; *Livoniam* promovens cursum. Adducit, ex *Litvania* *Rigam*, triticum, cannabim, linum, mel, ceram, resinam, sebum, bovina coria præstantis laboris, cineres clavellatos à fullonibus, & saponis confectoribus expetitos. Certis anni temporibus dum effunditur, non secus quam *Nilus* arenosas fecundat glebas, unde siliginis, & leguminum vis infinita. *Salmones Dunæ* multorum ore celebrantur. *Fournier in Geograph. Orbis Notitia*. Illabitur *Balthico Mari* infra *Rigam*, emensus centum triginta millia *Polonica*. *Gvagninus in Descript. Regni Poloniae*.

IX. DUNAIECIUS *Cromero*, (id est, quasi parvus *Danubius*) nobis *Dunaiec*, divisus à *Dlugoffo* in album, & nigrum, ex *Sarmaticis* montibus oritur, per *Montanum Tractum* decurrit, ubi *Popruto* auctus, ad *Opatovecium* miscetur *Vistulæ*. Idem *Danaster* aliis, *Vifela* aliis, ex locis iis emanans, ubi *Gepidæ* veteres *Gothicæ* nationis tenuerant sedes præcipuas. Præter *Salmones*, varietas piscium singularis in eo, incrementum aquarum sæpe notabile, agris & pagis adjacentibus formidandum.

X. HIERASUS, hodie *Prut* ab illo *Græcorum* *Pyreto*, per improbam imminutionem & corruptelam, deducto monosyllabo. *Bisselius S. J. in Septennio Medulla Historica*. A Duce quodam *Prut* sic appellatus. *Sarnicki in Descript. Poloniae*. Ex jugo Montium *Sarmaticorum* in *Pokucia* delapsus, *Colomejam*, *Sniatinum* præterlapsus, per *Valachiam* sive *Moldaviam* decurrit in *Danubium*. *Cromerus Polonia l. 1.* HORINIA *Cromero*, nobis *Horyn* in *Volhinia*, inter alios pisces alit *Wyrozubum* *Carpioni* affimilem, quasi molares hominis dentes ferentem, pinguem, & lapidum, qui & in fluviis *Prypéc*, *Stucz*, *Strumien*, est reperibilis. *Sturio* minor *Gesnero*, nobis *Czeczuga*, acuto ac longiore rostro instructus, unde ab aliquibus etiam *Oxyrinchos* vocatus, earundem aquarum incola. Adest & *Marena* squama latiore tecta, unguinosa, suavis in esu.

XI. MOTLAVA circa *Grabino* fontem habet, ostium ad *Gedanum*. Singulari industria, labore grandi, impensis magnis, ductus hic fluvius ad fossas præfatæ Urbis, atq; granaria, ubi onerarias naves ex mari advenientes, (licet deposita mercium parte leviores) recipit, *Vistulæ* reduces reddit. Idem fluvius an. 1453. extraordinariam, eamq; ingentem *Percarum* minorum, Germ. *Kaul-Berschen* seu *Kaul-Perfen* copiam protulisse scribitur ab *Hennenbergero* in *Chronic. Prussiae*, à *Curicken* in *Gedano*: nam à Martio, ad Aprilis finem, non retibus tantum, sed vasis quoq; deferendæ aquæ paratis, *Gedani* capiebantur.

XII. NARVA *Cromero*, nobis *Narew* ex *Litvania* profluens, *Bugum* suscipiens, atras exhibens aquas miscetur *Vistulæ* circa *Nowydwor*, sed juxta *Dlugoffum*, per longum spatium, nativum non deponit colorem. Ad flumen istud *Avarinos* populos olim habitasse, *Sarnicki* in *Chorograph. Veteris Poloniae* narrat. Annotavit *Cromerus Polo. l. 1. ex Dlugoffi Hist.* quòd non fert *Narva* animalia venenosa usq; adeo, ut serpentes, qui navibus *Bugò* delatis adhæserint, editò sibilò refugiant, cùm primùm aquam ejus attigerint. Excluisis serpentibus, habet, circa *Suraz* oppidum *Podlachia*, vermiculos desuper nigros, in lateribus albos, bifurcis caudis instructos, vulgò sanguisugas ex eo denominatas, quòd certo tempore affigant se *Luciis*, eosq; suctu ferè exsangués faciant, imò interimant, si ad aquas fontanales ocys non excurrant: ubi glomeratim degentes, etiam manibus comprehenduntur. Cæteros pisces (qui *Varsaviae* abundè suppeditantur) *Anguillæ* magnò numerò superant, fabricatis decipulis passim conclusæ.

XIII. NIDA ex fonte villæ *Moskorzow* confluens, & per aliquantum spatium defluens subterraneum gurgitem agit, tandem ad *Dzierzkow* emergit. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 1.* In *Roxolania* quoq; duo ex monte erumpunt fluvii, quorum alter fertur per superficiem terræ, alter mox terrâ absorbetur, & sub ea, peractis aliquot leucis, in propatulum rursus emergit. *Tylkowski Phys. Curi. P. 9. c. 34.* *Anguillis*, *Cancris* *Nida* abundat. *Neugebaverus in Hist. Rev. Polonicarum.*

XIV. NEMEN *Cromero*, NIEMEN *Dlugosso*, Germ. *Memel*, is putatur esse, quem *Marcellinus l. 22.* *Chronum* vocat. Pacificus *Dlugosso*

Dlugosso Hist. Polo. l. 1. profundum enim, & instar caldarii rotundum alveum habet, ut silenter decurrens, nec nemoribus, nec campis noceat, suis ripis contentus fluat. Idem in aliquibus locis, adeo indirectis, sinuosis circumagitur fluoribus, ut qui in eo navigant, integro die, navigatione exacta, ignem à foco hesternæ diei, ex propinquitate loci, propter alvei circulationem, frequenter sumant. Floret sub Cauna Civitate Litvaniæ, ubi confluit cum Vilia, quo tempore non assumitur ad cocturas mulli, ac cerevisiæ, tanquam noxia aqua efflorescens. *Tylkowsk: in Meteorologia Curiosa.* Circa Grodnam infensissimus incolis est, multorum enim annorum experientiâ est deprehensum, quodd ad minimum denos quotannis, quin etiam à veteri memoria quinquies denos homines mergat. *Tanner in Legatione Polono-Litvana in Moschoviâ.* Nutrit Salmones, & Truttas, varias merces ex Litvania Regiomonto infert, tandem Curionensi Lacui, Boruffis *Curisch-Haff* (juncto Balthico Mari) illabatur.

XV. - NOTESSIUS, *Notes è Gopto* lacu amplissimo Cujaviæ duccens originem, fert Thyrillas, *Cromero* Certas seu Cirtas, Erythrinos *Jazie*, Mrzonas, Siluros, qui ad Pakostiam vasto oris hiatu absorbebant anates. Permistus Vartæ, Oderam sive Viadrum, alveo ubiq; lutoso, ingreditur. Scriptores Germani antiquissimas sedes Burgundionum fuisse contendunt, inter præfatos fluvios. GĒDA prope *Usie* intrans Notesium, Salmones, & *Haki* sub *Brda* descriptos offert piscatui, in *Jastrow* fundo.

XVI. OBRA ad Mederecum Civitatem Palat. Posnaniensis officit bonæ cocturæ cerevisiarum, proximus *Paklica* corrigit prioris vitium. In littoribus uliginosis ejusdem Obræ crescit copia ingens *Calami Aromatici Offici.* hujus radicibus avidè vescuntur Cancrî: undè cocti, & cibis adhibiti, semper saporem amarum exhibent, non tamen ingraturum, quia propter hoc nutrimentum attractum, sunt saluberrimi, visceraq; apprimè roborant. *Ephemerides Medico-Physica Germanica.*

XVII. PINA continet pisces molli carne, odore lutulento, verum proventu magno. Ultra Pincum à Pina dictum plures fluvii conflunt. Ab Oriente *Iasiotda*, *Horyn*, *Wetlica*, *Turia*. Ab Occidente *Styr*, *Stocha*,

Stocha, Lukowiecz, Strumień. Ab Aquilone *Bobrok, Stucz, Lany, Horodczka*, qui Pripeti accepto nomine, ingenti volvuntur alveo, Borystheniq; infunduntur. Ibidem frequentissima, & alibi in Polesia Litvana, Cancrorum piscatio, nam tot Cancri, quot linter (navigii genus est, nobis *Czołn*) capere potest, unico grosso Imperiali constant: sexagena sæpe Polonicò solidò emitur, eisdem aquacilibus porci saginantur. De Nobilitate quispiam Gedanum detulit ducenta pondera (*Kamieni dwieście*) Oculorum Cancri, quodlibet autem pondus triginta libras continebat. Multa librarum millia Gedano in Bataviam &c. feruntur navibus. In quantitate maxima, eosdem lapides, teste *Langio in Lest. de Materia Medica*, Polonia transmittit Saxonix. Expeditus Vratislaviam planè onustus lapillis currus, quem *Sachs in Gammarologia*, se vidisse testatur; aquis vicinis Silesix, copiam Cancrorum grandem attribuens. Insignis vis Oculis Cancri adscribitur à *Baccio in Natura Gemmarum*, ad coagulati sanguinis dissolutionem, expulsionem, calculos confringendos. Opinione præfati *Sachsi* certiorum virtutum sunt, quàm ipse verus Bezoar, in peste, febribus malignis, morsibus venenatis &c.

XVIII. PRIPETIUS, *Prypec* de palude proveniens, fluviis grandibus auctus, Borysthenem seu Nieprum subit. *Cromerus Polo. l. 1.* Latitudine æquare Vistulam, ad semimilliare Germanicum exundare non rarò observatur. In comitatu Sturionum minorum, *Framearum* (quia *frameæ antiquæ Polonæ similia*) versantur Sturiones majores *Gefnero*, Porculi marini *Plinio*, aliis *Ellopes*, *Acipenser*, *Iesiotry* nobis. *Acipenser* in mari nascitur, sed flumina dant incrementum, pinguescit enim dulcium aquarum haustu, & minùs suavem saporem exuit. Cibis illi limus, & muscus, dum autem escam quærit, fodere terram instar porci consuevit. Validissimus in aquis, atq; in terra, dum innititur ventri. Extractus ad ripam, aliquando caudâ sic ferit lapides, ut ignis profiliat, attritu nimirum officulorum, quibus corpore toto mucronatus horrescit. Apud Romanos *Acipenser* erat maximi pretii, & summæ nobilitatis, nam teste *Macrobio in Saturnalibus*, à coronatis ministris, cum tibiis inferebatur convivio.

POPRUTUS, *Poprut*, in loco quodam, volvitur inter rupes, ab utraq; ripa sic propendentes, ut speci-

es concamerationum exprimatur. Ex altiori alveo, in depressum ad ulnas plures fundum, aquæ feruntur cum vehementi impetu, fragore grandi, cataractam efficiendo. Tandem Salmonibus, Truttis, Thymallis &c. plenus miscetur Donajecio.

XIX. RADUNIA nobis, Germ. *Radune* vel *Rodaune* ex lacu *Radunia* prosiliens aliò tendit nativò alveò: arte, labore paratò, ad milliare unum protensò, Gedanum ducitur. Mola octodecim rotis constans, & horis singulis Ungaricum nummum seu ducatum pro vectigali solvens in eodem constructa fluvio intrà Urbem. *Cellarius in Descript. Polo. Froelichius in Biblioth. Peregrinantium.* Singulare de Radunia *Cluverius Antiquit. Germanic. l. 3. c. 4.* proposuit hisce verbis: Græci homines, qui omnia externa vocabula ad sui sermonis, suæq; linguæ formationes accommodabant, quum cernerent nostri Raduni vocabulum assimile esse nomini illius amnis, qui parvus & ipse in Attica Terra, nomine Eridanus, nostrum quoq; hunc Redanum appellaverunt Eridanum, quod vocabulum per errorem, magno flumini Vistulæ attributum. Mox quia à Pado, qui in Jonium Mare effunditur, electrum in Italiam, & indè in Græciam transportabatur, Græciq; ad ostia Padi legi putabant, Padus etiam dictus Eridanus: dein verò cum nomen nostri amnis clariùs atq; integriùs intelligeretur, Græci pro Eridano, dixêre Rhodanum fluvium Gallicum.

Suffragatus *Cluverio Hartknoch in Selectis Disputat. Hist. de Rebus Prussicis*, tenore verborum tali: quòd Veneti Succina solebant emere à Pannonibus, qui tunc à Venedis Balthici Maris accolis sibi illa parabant, indè Pòctæ, quòd Venedis erat tribuendum, Venetis Maris Adriatici accolis attribuerunt. Fac etiam fluvium istum adeo exiguum esse, ut à Polonis Scriptoribus nominari non meruerit, quid contra *Cluverium* solidi? Quis enim nescit, exigua non rarè Pòctis, commodam fingendi præbuissè materiàm &c. Præterea multi Historici apertè negant generationem Electri in oris Italicis circa Padum, ibidemq; reperiri Electrides Insulas. Tota fabulæ causa, Succinorum gestatio ab agrestibus fæminis, pro monilibus, decoris gratiâ. Deniq; temporibus *Herodoti* percrebuerat fama, in Septentrionalibus oris esse Eridanum illum electriferum, de quo idem *lib. 3.* ait. Ita *Hartknoch,*

knoch, qui eandem sententiam in *Dissertat. de Originibus Prussicis* sequebatur, sed quia viderat postea, non ab omnibus probari eam, recessit. Magna flumini parvo data encomia, si non veritatem, saltem curiositatem legenti adferunt, ideoq; adducta. Alii *Vistulæ*, nomen *Eridani* adscripsêre, ut patebit in *Vistula*, sub num. 77. infrà ponendo.

XX. SANUS *Cromero*, Polonis *San* principium obtinuit in *Beszkid* Monte Sarmatico. Sæpe alveum mutat, ac in ripa, quam deserit ingentem numerum lapillorum relinquit, qui ubi perfunduntur arenis, intrâ paucos annos videntur perire: qui in terram abeunt, illam multum fæcundant. *Tylkowski Phys. Curi. P. 9.* Flexuosus nimium currit, nam licet *Premisia* à *Jaroslavia* duntaxat milliaribus quatuor separetur, terrestre agenti iter, atramen *San* Civitatem utramq; tangens, milliaria fere viginti superare cursu notatur. In turba piscium, *Farty*, *Podunayki*, *Brzanki*, *Ielce*, *Marynki* &c. alibi rariores. Supra alveum sæpius se attollit, vicinos campos et agros latissimè inundaturus. SMOTRYCZ Camenecum *Podoliæ* circumfluens, Tyram ingrediens, aquatilibus annumerat Truttas plusquam ulnares.

XXI. SRZENIAVA, & DŁUBNIA (quod nullis fluminibus competit in Polonia) solis fervore, aut hyemali constrictione non diminuuntur in alveis, sed æquo retinentes tenore undas, soli de siccitate, & frigoris immensitate non queruntur, soli pluvias non requirunt, sed naturali fæcunditate divites in fonte, æstus, & pruinae intemperiem non horrescunt. *Dlugoffus Hist. Polo. l. 1.*

XXII SPYRUS, *Styr* delapsus è monte prope *Olesko*, intrat *Pripetium* decurrentem per *Litvanam Polesiam*. Si exundat late atq; diutius, tenuitatem frugum designare creditur ab agricolis. *Silurorum* patria vocari potest, nam ad *Kniehinin* pagum viciniorem *Luceoriæ*, unius hyemis spatió, aliquot illorum millia retibus implicata: ad *Msztyczyn*, jactu unico retis, centeni sæpe conclusi, sed prius ex fundo, & cavitatibus, candefactis lapidibus moti. STRYJUS inter pisces nobiliores, *Sturiones* minores numerat, atq; *Truttas*, quæ aquis rapidis, solo glareoso, ac mundo gaudent. Copia ingens earundem, & in aliis fluvibus, rivis, præsertim *Pokucia*, ubi arefactæ in sole, mittuntur ad vicinias.

XXIII. TYRAS veteribus, *Turto* Tartaris, *Nester Cromero*, nobis *Dniestr* vel *Niestr*, è *Befzkid* monte non longè à Sani, atq; Tibisci fontibus veniens, Podoliam à Valachia sive Moldavia longò spatiò dividit. Adjacebat ei Oppidum Tyra, Ophiusa antea dictum: ad ostium, scribuntur *ab Herodoto* mansisse Tyrytæ, Tyrigitæ à *Strabone*, Tyragetæ à *Plinio*. Plurimæ, eaq; nobiles species piscium, non sine Sturione minore, Wyrozubo, Podusta ore infra caput instructa. Cypriini, Carini *Gaze*, vulgò Carpiones, *Karpie*, in longitudinem tantam excrescunt circa *Iahorlik* &c. ut semitres ulnas attingant, quatuor, vel quinque grossis Imperialibus, id est, floreno nostro Polonico sæpius æstimati. Deflexò nonnihil ad Meridiem alveò, inquit *Cromerus*, super *Biafogrodum* Urbem Turcicam, quæ & *Moncastrum* dicitur, in Pontum Euxinum, sive continentem ei *Obidovum Lacum* influit. Positum est, in *Lacum Obidovum*, dici forsan debuerat *Ovidovum*, nam *Russis* idem lacus, est *Owidowe Ozero*: *Ovidius* enim non procul exulaverat, Ita Auctores varii sentiunt, *Liber Tristium Pœtæ* indicat, deniq; *ab Isselt in Hist. sui Temporis, pag. 737.* confirmat sequenti historia: *Woynowscius* Polonus Nobilis, Pœta elegans & Historicus perſvasit *Legatis* Poloniæ an. 1581. ut celeribus equis secum ulteriùs proficiscerentur, velle enim se illis *Ovidii Nasonis* sepulchrum ostendere asserabat. Cùmq; ex *Valachia* sex dierum itinère à *Borysthene*, per vastissima loca progressi essent, in amœnam viridemq; venère vallem. Erat in media valle fons limpidissimus, juxta hunc, acinacibus suis evaginat, gramen, quòd in eo loco copiosum erat, crassum, altumvè demetere ceperunt, donec sarcophagum virgultis, quisquiliisq; tectum, & in eo literarum vestigia invenirent, quibus à sordibus purgatis, epitaphium legerunt *Ovidii*, erat autem ejusmodi:

Hic situs est Vates, quem Divi Casaris ira

Augusti, Latia cedere jussit humo.

Sæpe miser voluit patriis occumbere terris,

Sed frustra: hunc illi fata dedere locum.

Est autem hujus sepulchri locus ad fines Græciæ, non procul à *Ponto Euxino*, quondam habitatus, ut ex ruinis ædificiorum, Urbiumq; colligitur.

XXIV. VARTA apud Cromoloviam oppidum ortus, per Majorem Poloniam currit, auctus Prosnâ, Notesiô, Obrâ, prope Custrinum Arcem in Marchia Brandeburgica, in Oderam ex Silesia sibi occurrentem influit: Odera infra Stetinum, Marî Balthicô conditur. Varini populi ad Vartam, citra & ultra Posnaniam, à *Sarnicki in Chorograph. Ueteris Polo.* habitâsse referuntur. Meminit Varinorum *Tacitus in Lib. de Moribus Germanorum*: Reudigni, Varini, & Eudoses fluminibus, aut sylvis muniuntur.

Idem fluvius cum Proсна speciem Insulæ efficit, abundat piscibus, inter quos nobilior Barbo sive Barbus, *Varroni* Barbatus, aliis Mullus barbatus, Germanis *Barbe, Barme*, nobis *Barwena, Barwana* descripta ab *Aldrovando in Hist. Piscium*. Si longitudinem spectemus (inquit) piscis est oblongusculus, rotundus, in latere compressus modicè, rostro longiore & acutiore instructus. E superioris rostri extremo, appendices duæ dependent, branchias habet quaternas, dentibus caret, oculi parvi, pupilla nigra, quam ambit circulus aureus.

Nomen illi, juxta *Jonstonum in Hist. Naturali Piscium*, cutacei illi cirri dedere, qui instar barbæ dependent: idcirco à *Bellonio* Mystus, ab aliis Mysticatus vocatur. Icon ejusdem piscis, in *Hist. Piscium* à *Gesnero edita* spectatur.

Frequentissimus quoq; oblongior piscis, nitoris argentei, squamis exiguis tectus, lineâ utrinq; à branchiis ad caudam notatus, *Cromero Cirta*, nobis *Certa*, Germ. *Zerte*, *Thryssa Schwenckfeldio*. Hæc verno tempore, de mari prodit dulces captando aquas; circa Urbem *Skwirzyna*, pagum *Dhusko* &c. in magno numero capitur in Augusto, instante hyeme redit ad aquas salvas. Miscentur *Cirtis Krinii*; *Bolenii*, *Lucio-percæ*, nomine composito à similitudine, quam cum *Lucio*, & *Perca* majore habent; nullum enim nomen illarum vetus, præter hoc à *Gesnero* inditum. Sandinas vocat *Dictionary* vulgare vetus, *Cromerus* *Sedacios*, Prussia *Sendaten*, *Caniat*, Polonia *Sedacze*. Anguillæ fere triulnares, nassas quandoq; intrant, cum crassitudine extensioni proportionata.

Canceri ad *Koto* oppidum, mole, pinguedine, sapore commendati, etiam Silesiæ, in ea, *Vratislaviæ*. Ex crebris eluvionibus recensentur nonnullæ.

An. 1514. ad Posnaniam, vim magnam aquarum protulit Augustô mediô, duravit tribus hebdomadis

madis inundatio. An. 1551. copia tanta aquæ erupit, ut homines navi Pofnaniam vecti, portæ fornicem manu extensa tangerent, in fori medio, equorum dorfa undis operata viderent. An. 1689. sic supra alveum se se protulerat, ut parte ea, in qua Conventus Ordinis Minorum de Observantia, nemo nisi scaphis adiret Urbem, & Cathedralem Ecclesiam, hebdomadarum duarum spatio. *Ex. M. S. S.* An. 1698. inundavit atas in Templo D. Magdalenæ, & Cathedrali: Chwaliszewi ad ædificiorum tecta ascendit. Mergebatur profundè *Szrodka*, aquæ penes gradus exstructos ante Templum R. R. Patrum Strictioris Observantiæ substitère. *Ex. M. S. S.* Similem aquarum multitudinem indicat lapis, in *Ædibus Corporis Christi*, parieti impositus cum inscriptione. An. 1709. diebus primis Aprilis, occupatò Chwaliszewò, & *Szrodka*, dum altitudo diluviei per portam aquaticam nititur intrare Urbem, de tumore remisit. Idem planè contigerat an. 1711. ad finem Martii.

XXV. VERISSA, Germ. *Fers* volvit aquas in Palatinatu Pomeraniæ, ad Scarseviam, Stargardum, Peplinum: nutrit Truttas, *Brzonas*, *Klenios*, *Iezlenios*, cæterosq; pisces præstantiores. Ad Mevam, Lampetræ reticulis concluduntur, quæ in autumno, post diem Sacram Michaeli Archangelo, relicto Balthico Mari, Vistulæ se committunt, hycmem superaturæ.

WDA in eodem Palatinatu, Truttas ultra ulnam protensas tenet, ad *Swiecie* ingreditur Vistulam. Truttæ omnes Salmonibus, *Willughbei in Historia Piscium* judiciò, sunt cognatæ. Quæ autem grandioribus maculis rubentibus pictæ, carnem rubescentem ferentes capiuntur, Salmonatæ, id est, Salmones parvi, à recentioribus denominatæ.

WIEPRZ *Dlugosso*, Vieprus *Cromero*, *Aper Cluverio* (ad quem Bastarnæ populi olim confederant) navigabilis, piscosissimus, Wyrozuborum &c. altor.

XXVI. VINDA Ducatûs Curlandiæ, in Mare Balthicum influit, à cujus non procul ostio, maris profunditas ingens, locus periculosissimus. *Tabula Geographica Livoniæ.* Si proponatur, dic quibus in

terris capiantur in æthere pisces? respondebitur, fieri id ad Coldingam Curlandiæ, in Vinda flumine, ubi pisces imminentem scopulum transilire satagentes, retibus in aère expositis se involvunt. *Chwatkowski in Singula-*

Singularibus Poloniae. In eadem Curlandia piscium abundantia summa. Pleriq; fluvii Halecium quoddam genus promunt, Germ. *Stromlingen*, harum tantus est numerus, ut uno grosso Curlandico emas viginti. *Lentilius in Memorabilibus Curlandia.*

XXVII. VISTULA *Plinio* & *Vistillus*, *Jornandi* *Visela*, *Marcellino* *Bisula*, *Mela* *Visula*, *Vadiano* *Justula*, aliis *Justilla*, *Istula*, Orientalibus populis nobis vicinioribus *Alba Aqua*, à colore albo, Germ. *Weichsel*, *Weixel*, Polonis *Wista*, juxta *Dlugossi* interpretationem, quasi fons pendens, nam è monte cum fragore magno excurrit, & antequam in subiectum recidat solum, pendenti magis, quàm fluenti est similior. Alii, referente *Pratorio in Orbe Gothico*, à voce Polona *Wioſto*, sive *Ruffica Wioſto*, id est remus, deducunt *Wista*, etenim dicere *do wioſta*, *do wioſta*, remigibus est usitatum: & quòd fluvius iste primò & principaliter apud Polonos fuerit nauigabilis. *Vandalus* quoq; passim denominatur, sive à *Vandalis* populis flumen hoc olim accolentibus, sive à submersa *Vanda Ducissa* *Poloniae*, Oritur ex monte *Skatka*, prope *Skoczow* oppidum, supra villam *Wſtronie* Ducatùs *Teschinensis* in *Silesia*, tendit figuram arcùs efficiendo, & antequam excipiatur à *Mari Balthico*, & *Habo*, quinquaginta flumina capit magnitudinis iustæ, inquit *Sarnicki in Descript. Polo.* quorum pars bona est nauigabilis. Si autem minores fluvii addantur majoribus, juxta *Dlugossium*, octoginta tres infunduntur *Vistulæ*. Ab Urbe *Cracoviensi* usq; *Gedanum* conficit milliaria Germanica centum, computò *Tylkowski in Meteorologia Curiosa*: quapropter *Cracovia* altior est *Gedanò* quadringentis palmis Romanis. Non invenitur Regnum ejusmodi, sensu *du Plessis in Novella Geographia Orbis*, quod dominium extendat ab origine primæ nauigabilis fluvii ad extremitatem, utrumq; littus possidendo, tale *Poloni* soli tenent in *Vistula*. Inter *Torunium* & *Dibovum Arcem*, ad nongentos passus viatorum diffusus, alibi latior volvitur. Antiquitus plurimas gentes confedisse ad *Vistulam*, testantur *Scriptores*. Ponit *Plinius* *Venedas*, *Scyros*, *Hirros*: *Jornandes* *Vintdaros*, *Vidivarios*, & *Gepidas* venientes ex *Scythia*: *Lazius* Reges septem *Burgundiorum*, *Pratorius* *Bulanos*, *Fournier* *Gothinos*, *Ligos*, *Logiones*, *Bastarnas*, *Peucinos*,

Peucinos, Estios, Venedos. Quomodo Vandali ad eundem manentes fluvium cum Vismare Rege, à Gebrieh Gothorum Rege victi, sedibus deturbati, Pannoniam ingressi sunt, Constantini Magni temporibus: tandem à Stilicone impulsus Rhenum transierunt, *Naxlerus Chronicorum Volumine 2. Generat. 14.* describit. Inter Polonos amnes primatum promeritus est & encomia, quæ sequuntur. Immensam frumenti vim beneficiò Vistula, Chroni, Dunæ suppeditat Polonia regionibus. *Concius in Mathematico-Historica Geographia.* Dignus Vistula, qui præ omnibus aliis Septentrionis amnibus, antiquissimam mortalium memoriam obtineat, quando etiam nunc alimenta toti propemodum Europæ transmittenda, ad mare commodus devehit. *Cluverus Antiquitatum Germania l. 3.* Vistula dominus, ac decus omnium eorum amnium, qui Boream versùs per Sarmatiam feruntur. *Henelius in Silesiographia Renovata.* Scateant alii fluvii arenis aureis, Vistula præ auro, præstantiori gaudet dono; nimirum ejus beneficiò, plurimorum Regnorum victu sufficienti deficientium necessitati succurritur. *Gadebuschius in Encomio Regni Poloniae.* Vistula fluvius est, qui Veterum historiis, ac Pòetarum fabulis sub Eridani nomine celebratur, ejus *Appollonius in Argonauticorum l. 4.* duplex ostium facit, alterum in Oceanum, alterum in Jonium Sinum effundens, qui error inde natus videtur, quòd in veteris Pòetarum monumentis invenisset, Eridanum in Oceanum Septentrionalem evolvi: & apud posteros didicisset, Eridanum in Adriam multis exire ostiis, quos conciliare volens, ex uno flumine, duo brachia in diversas orbis partes deduxit. Rectius *Herodotus* à Veterioribus didicit, Eridanum in Oceanum Boreum devolvi, atq; indè Electrum adferri. Quis autem, & ubi gentium, terrarumvè hic fuerit? Electrum nobis demonstrat apertissimè, quòd in Europa, uno duntaxat in loco inveniri fatentur omnes. Ex quibus manifestè apparet, Vistulam Eridanum nominatum olim fuisse &c. Nec mirum est, ab hoc Eridano, ad alterum, qui in Adriam fluit, fabulam à posterioribus, quibus Sarmatia minus, quàm prisca nota esset, fuisse translata propterea, quòd & Vistula, & Padus in Sinum Venedicum exonerentur. Cùm enim alium Sinum Venedicum ignorarent, quam cum, qui ad intimam Adriatici Maris

Maris partem inveniretur, crediderunt, quæcunq; de Electro, & Eridano dicuntur, ad Padum esse referenda. Vera igitur historia fuit Electrum ad Eridanum inveniri, sed Sarmaticum, ad cujus ostia hætenus effoditur, & apud Gedanum, ac Montem Regium, in Mari Sarmatico colligitur. Hætenus *Bruin Agrippinas de Præcipuis Totius Universi Urbibus l. 2. tit. Gedanum.* Et *Goropius in Venedicis* Eridanum nullum alium statuit esse, nisi Vistulam. Italiæ enim fluvius Eridanus in Vesulo monte nascens, in Adriaticum influens Mare, hodie notiore nomine Padus appellatus, electrum habere negatur & à *Cæso Mutinensi S. J. in Mineralogia*, his formalibus verbis: Italiam verò, si excipias Græcos, qui eam electri altricem dixere, nec Veterum Romanorum testimoniò, nec eorum, qui nostra, & superiore memoria cogitationem suam posuere in rerum naturalium consideratione, laude tam pretiosi partus gaudere. Sit excitata lis hæc sub iudice, quemadmodum enim contra torrentem niti est operosum, sic oppositam communem sententiam, antiquitate tota firmatam tollere, aut infringere est difficillimum. Itaq; dum Eridanum Italis non eripio, Vistula profunditatem magnam concessam à natura antiquitus, notitiæ porrigo, verbis *Hartknoch in Epist. Nuncupatoria Burgrabio Regio, Præconsulibus, Consulibus Thoruniensibus, Chronicorum Prussia à Petro de Dusburg scriptorum: Thorunium* ab incunabulis suis vela dimittebat in Daniam, Sveciam, Brabantiam, Flandriam, aliasq; Europæ partes. Fabulis quidem hæc non absimilia, multis hodiernam conditionem Vistulæ considerantibus, esse videbuntur, sed ut *Acta Publica Urbis hujus* fallere nos nequeunt, ita facile quoq; dubiis occurritur. Nimirum alveus Vistulæ quondam erat multò auctior, eòq; profundior, ut magnarum quoq; navium capax esset. Circa initia verò sæculi XV. Vistula crebris inundationibus alveum suum egressus, sabulò multa opplevit loca. Quare liberiore jam cursu gaudens, navigationes dictas, magnò Thoruniensium, & Culmensium damnò, stitit. Copiosos ac pretiosos quòd ferat pisces, *Hermann in Capistrano Triumphante* testatur: quòd Sturiones majores ex mari ascendant ad Vistulam, maximèq; crescant, *Aldrovandus l. 5. de Piscibus* annotavit. Iidem Sturiones ad extensionem ulnarum pluriùm interdum accedentes, in Urbibus,

Oppidis adjacentibus Vistulæ, tenuiter æstimati distrahuntur: Gedani optimè conditi, vasculisq; inclusi, in Angliam, Bataviam &c. delati navibus, pretium acquirunt notabile. Traditio fert Varfaviensium piscatorum, quòd è Mari prodeant quidam circa diem D. Adalberto, alii circa diem S. Iacobo Apostolo, alii circa lucem S. Bartholomæo dicatam, ultimi circa Exaltationis Sacræ Crucis Solennitatem. Numerosæ Lampetræ prope Graudentum, Toronium, Varfaviam &c. Salmones, & Carpiones grandes, pingues, nonnunquam bicubitales, *Cery*, *Rapy*, *Kozy*, *Krapie*, *Podusy*, *Sieki*, frequentes. In *Gurszke* pagi Torunensis vicinia, an. 1700. Iulii 3. Meijer colonus piscem vulgò Vellum, aliàs Saurum in ipsa superficie Vistulæ, præter morem se se volutantem plumbeò globò trajecit, & dum dissecat, ecce alter quidam Ionas in alvo piscis integer quòd ad membra corporis, vità tamen privatus conspicitur. Puellum recens natum bellua rictu suo exceperat. *Ex Novis Literariis Maris Balthici, Lubeca impressis.* Reliqua piscium turba omittitur, quæ mira est *Vadiano*, ubi mare ingreditur. Antè ingressum in duos alveos sectus, aggeribus latis, altis munitus, Insulam Germ. *Groß-Werder*, vulgò Zulavam majorem efficit, *FrischHaff* seu Habum intrat: tertius alveus *Leniwka* Balthico Mari miscetur prope *Weixelmunde*, nobis Mindam: ubi illius levior aqua supernatat marinæ aquæ crassiori & graviori, propter admistionem exhalationum terrestrium. Ad istud ostium *Spener in Tabula Geographica Germaniæ Antiquæ, inserta Notitiæ ejusdem Germaniæ* statuit Electrides Insulas; *Fournier in Geographica. Orb. Notitiæ* Insulam de Neringe vocat Electridem, ab electro. Fluvius idem, collectis undis, latissimè se extra ripas solet proferre, insulas novas statuere, demoliri antiquas, veluti ludibundus, quietisq; impatiens. An. 1218. maximè auctus inundaverat partem Gedani: an. 1403. in Aprili, ruptis aggeribus eandem Urbem attigerat: an. 1465. validissimò ventò commotus objectamenta fregerat, ac juxta *Curicken* cum ingenti damno, pervenerat ad D. Barbaræ Templum. *Casimiriam*, Stradomiam Cracoviæ proximam, an. 1486. ita impleverat, ut altaria in Sacris Ædibus lamberet. Gedanensem Zulavam, an. 1515. in Decembri, natare fecit: an. 1526. & 1528. nigras aquas volvens perfregit

fregit obicem: an. 1529. Motlavam auxit cum periculo granariorum Gedani positorum. Ibidem an. 1540. ante diem S. Matthiæ Apostoli, in Insula minori septemdecim pagos, submersis pecoribus, occupavit: tecta domorum attingens an. 1543. eidem Insulæ se infudisse visus. Hæc ex *Hennenbergeri Chronicis Prusis.*

Prodigii loco habita est exundatio, an. 1593. in Julio, & an. 1621. quam *Heidenstenius in Rebus Polonia* videtur sic descripsisse. Sigismundo III. regnante, diluvies erat Cracoviæ, cum plurimorum ædificiorum detrimento. In Æde Ordinis Minorum de Observantia, ad ulnas tres aqua excreverat, eandem profunditatem in Templo D. Catharinæ tenebat. Plures villæ absorptæ cum incolis, die Augusti 3.

Inter Graudentum, & Mariæburgum, an. 1651. inquit *Cellarius in Descript. Polonia*, Vistula inundatione horribili regionem totam involvit adeo, ut infra Graudentum quingenti circiter homines, in Insula majori circa Mariæburgum, & Elbingam, aliquot millia in aquis perierint: ac duo integri pagi cum omnibus ædibus, hominibus, & animalibus ablati fuerint.

Ante bellum Cosaticum cum *Chmielnicki*, mapalia incolis plena absorbuisset in Minori Polonia: an. 1646. invasisset Prusis pagos, homines multos, & animalia privasse vitâ: Dantisci subterranea conclavia complevisset, *Theatri Europæi Tomus 5.* enarrat. Penes Cracoviam, Cænobium Ordinis Minorum de Observantia, an. 1652. cubito tenuis inundaverat, homines merferat. Nec inlepidum visu, defluentis fæni acervo lupum simul cum capra infedis, mirâ in præsentissimo periculo sympathiâ. Casâ quoq; lignea cum fundamento abrepta, ripæ adnatavit, in qua trium puerorum mater, famelicæ proli parabat subcineritios panes. *Kochowski Annal. Polo. Climactere*

1. Pluvias mensium quatuor spatiò, fere diebus singulis decedentes, secutus grandis Vistulæ tumor, an. 1714. in Augusto. Hic in Zulava Elbingensi, perfracta aggeratione terræ, ultra milliaria quinque liberè promovit cursum, ut colonis eriperet adultas messes, damna inferret maxima. Tunc & Praga ad Varsoviam erat aperta medio tenuis aquis, pagi adfuit ripis sensere stragem.

Alveus dexter *Nogat*, an. 1717. die 26. Martii, immodicè auctus excussit pontem ad Mariæburgum, sublato aggere trecentarum septuaginta trium ulnarum, ædificiis subru-

nis, hominibus plusquam viginti raptis, latè se effudit in agros. Glaciei fractæ juncta aquarum vehementia, an. 1719. Martii 17. ad demolitionem ædificiorum muris Torunenſibus vicinorum, pontis totius, domorum aliquot in Inſula, vulgò *Kepa*, ſuffecerat: portam *Moſtowka* occupaverat, fregerat ſylvas atq; rapuerat. Striètim dicendo, ſæpe demisioribus ripis ſuperfunditur altè: rumpendo aggerationes, profundius egerit humum, efficit ſtagna in Zulava Mariæburgenſi, Elbingenſi, & Gedanenſi. Cum impendio maximo, non minori labore locus unus, inter alveos binos, *Głowa* dictus, alter inter Mevam, & Dirſaviam Nogato adjacens munitur trabibus, ferro, lapidibus, ad quem reſtaurandum, an. 1719. ſexagenas trecentas trabium grandium ferebat fama artificem requiſiſſe.

XXVIII. Præter adductos fluvios, in montofiſ lociſ ultra Cracoviam, Lanckoronam, Zivecum, Ieſſniam, paſſimq; alibi, rapidiſſimi ænnes cadunt de montibus. Hi ſic augentur pluviis, nivibus liquefactiſ, ut brevi tempore impleant alveos, imò excedant: aſt dum denegat cælum imbres, primò tardi præcedunt, tandem diſparent, relicta modica ſcaturigine, cui multitudo Truttarum minorum, & majorum *Podrybki* dictarum inuatat. Ibidem *Strwiaz*, *Oſtawa* &c. inter montes ſinuoliſſimè deſluunt, quæ propter dum milliare unum conficitur, triginta, aut quadraginta vicibus ſuperantur à viatoribus. Sparſim labuntur rivi pellucidi, qui nec frigidiffimiſ anni temporibus concreſcunt in glaciem, in magniſ æſtatiſ fervoribus gelidi manent. Adſunt, qui ſolidiſſimam glaciem ferunt, aſt non ubiq; , loca ejuſmodi *Oparzyſka* vel *Oparzeliska* vocata. Hydraulæ ſeu molæ aquariæ numeroſiſſimæ, Pilæ fullonicæ, Officinæ ferrariæ, Officinæ pyrii pulveriſ, Officinæ tabularum ſeu aſſerum non raræ in fluminibus, atq; rivis. Chartariæ Officinæ in Minori, Majori Polonia, & Pruſſia ſtructæ. In Scepuſio ad *Teplic* una, propter præſtantem papyrum, etiam apud incolæ Hungariæ celebriſ.

XXIX. Poſt fluvioſ, incolæ fluviorum piſceſ ſupra non poſiti referuntur. Alburni, Leuciſci *Rondeletio*, aliis Ruboculi, nobiſ *Płocice*, *Płotki*. Apuæ piſciculi omnium miniſi, viliffimi, *Mrzewki*, *Owieſek*.
Bdellæ

Bdellæ, *Olfzanki*, quasi alni pisces, quia inter alnorum radices versantur, cuticulâ sine squamis teguntur. Coracini, *Karasië*, breviores, longiores, latiores & crassiores. Cyprini hybridæ seu Coracini hybridæ, *Karpkarasië*, minores Cyprinis veris, sed latiores, pinguiorës, candidiores. Ab iisdem Coracinis degeneres, videntur esse illi, qui nobis *Dubiele*, Germanis *Dübeln*. Cobites fluviatiles *Rondeletio*, Mustelæ fluviaticæ minimæ *Gesnero*, nobis *Slize*. Cobii vel Cobiones, *Gesnero* Gobii fluviales, vulgò *Funduli*, *Kietbie*. Erythrini seu Rubelliones, *Fazice*, *Fazie*. Lucii, *Gesnero* Lupi fluviatiles, *Szczupaki*, parvi, mediocres, & maximi *Szczuki* vocati. Magnitudo illorum infra patebit. Mustelæ fluviatiles, & lacustres, *Bellonio* Barbotæ, Barbochæ *Cromero*, nostratibus *Mientusy*, hepar illarum est in deliciis. Ophidia (voce *Plinii* utor à forma serpentis deducta) Germ. *Peiskern*, nobis *Piskorze*. Hæc dum manu premuntur, sibilant, strident, & ægrè id se ferre significant. Impleverunt maximè aquas utriusq; *Polesia*, exsiccata accensa, loco faculæ ex sevo sunt nonnullis ruricolis, in quodam Palatinatu. Percæ fluviatiles majores, *Okonie*, Percæ fluviatiles minores, *Bellonio* Cernuæ, *Fazgary*, cum lapillis candidis, rotundis in capite. Porcellus fluvialis, *Swinka*, hic Acipenseris more, rostro fodit terram, os subtus gerit. Thymalli *Gesnero*, aliis *Aschia*, Umbra fluviatiles, *Lipenie*. Tincæ *Ausonio*, Merulæ fluviatiles, & lacustres *Gesnero*, nobis *Liny*, mensis divitum alibi inferri solitæ, apud nos pauperum cibus. Vindosæ *Alberto M.* aliis *Vendosæ*, *Ukleie*, *Ukleyki*. Inveniri pisces in flumine quodam *Litvania*, cum viridibus pinnis, *Tylkowski Phys. Curio. Part. 10.* tradit, hi copiosè si edantur, inducunt febres. Reliqui pisces exponentur in lacubus, atq; stagnis. Iam Luciorum vastitas probatur exemplis.

Quidam *Polonus Cracoviensis* narravit *Aldrovando Scriptori Historia de Piscibus*, se vidisse anseris pullos in ventre Lucii, & hujus generis piscem aliquando ancillæ pedem in piscina apprehendisse apud suos, Fulicam quoq; deglutivisse. Contigit exemplum simile in *Zarnovecensi* lacu *Palatinatus Pomeraniae*: in piscina majori seu stagno *Roxolaniae*, nam Lucius devorasse sæpius anates tunc deprehensus, dum captus, scetusq; fuerat. Iidem annosi pisces capita quasi musco obducta ferunt, ad mensuram
statu-

staturæ viri proceri excrescunt, in fluminibus, lacubus, stagnis. Lucius ille omninò grandis esse debuerat, qui in Roxolania, vulpem siti afflictam, accedentem ad aquas apprehendit tam fortiter, ut post luctam non brevem, in illa dentes relinqueret, evadendi modum præcluderet, atq; sic à villano accurrente, simul cum præda caperetur prædator, captus ad Ioannem III. Regem gloriosissimum deferretur, rari muneris titulò. In suburbio Posnaniensi Lucius piscinæ immissus, aucupis officio fungebatur, passerès advolantes ad aquam, illàq; se perfundentes æstate, capièdo. Indicârunt capturam propè triginta rostellâ inclusâ ventriculo, concoctioni non subjecta. Ultra ducentos annos vivere Lucios posse tradit *Hartnaccius in Admiranda Physica*: ad quadragesimum annum à *Bacone edita Historia Vitæ, & Mortis*, eorum extendit vitam. Stagnum Palatinatûs Volhinia ad pagum *Taraz* servabat Lucium excedentem longitudine plaustrum rusticum, vitâ attingentem annos nonaginta, iudiciò piscatorum, ætatem illam ex notis maxillæ impressis colligentium. Hic è profundo emergens comprehensus fortuitò, in frustra sectus implevit dolium. Major longè ætas Lupo fluviatili adscribitur à *Gesnero*: in stagno (inquit) circa *Hailbrum* Sæviæ Civitatem, an. 1497. captus est Lucius annulum ex ære Cyprio elaboratum circumferens, Græcis literis inscriptum taliter: ego sum ille piscis huic stagno omnium primus impositus *Friderici II.* manu, die 5. Octobris, an. 1230. unde annis ampliùs 267. vixisse compertus est. Penes *Gesnerum* sit fides historiæ, *Aristoteles* de longitudine, & brevitate vitæ consulatur. Piscium species aliquot congelatæ in aqua, & deinde in nive per dies non multos sepultæ, refert *Comradt in Dissertationibus Medico-Physicis de Natura, atq; Effectibus stupendis Frigoris*, si aquæ frigidæ imponantur, & paulatim in calore temperato detineantur, reviviscunt, ac cibo admodum aptæ evadunt. Experientia comprobât dicta, nam quidam hyeme iter facturus *Cracoviâ* *Torunium*, trahis congelatas *Tincas* intulerat. Ex illis una mensæ apposita, secunda feno involuta, oblivioni tradita est, ad ipsum tempus reditûs domum, in qua dum res còemptas depromit, piscis apparet, aquæ impositus in cubiculo calido dum paratur culinæ, motibus crebris prodidit vitam. FOSSILES seu subterraneos pisces

pisces in nationibus exteris dari, *Nierembergius S. J. in Hist. Naturali, Schottus in Phys. Curiosa* memorat. Tales cum parvi essent, sensu *Agri- cola de Animant. Subterraneis*, cavernulas proximas aquis, sunt ingressi, creverunt ibi, neq; valentes egredi, pastum acceperunt ab aqua. Ita ser- vatos, quidam prope fluvium Vartam, in Palatinatu Posnaniensi effode- rat; alius in loco remotiori à lacu, Tincam vivam de terra traxerat. Testudines aquaticas (*Zotwie*) sive in aquis dulcibus, fluminibus, lacu- bus degentes, ait *Jonstonus Author Hist. Natur. de Quadrupedibus*, in Polonia multas conspicies. Numerosæ in Litvania circa Pinscum, Ne- visium &c. carnes phthificis cum hordeo sumptæ maximè utiles.

S E C T I O II.

De

LACUBUS, PISCIBUS, & INSULIS NA- TANTIBUS.

I. **L**ACUS, *Fezioro*, est locus profundus, concavus, conti- nens collectionem aquarum perennium, ex meatibus occul- tis terræ, defluentium. Quadruplex datur, primus nec accipi- ens, nec reddens fluvium: secundus emittens, sed non susci- piens: tertius accipiens, at non reddens: quartus ut recipit tanquam hospitem, ita emittit vel majorem, vel minorem, vel æqualem flui- um. Non rarò lacus per canales subterraneos communicant aliis lacu- bus aquas; erumpunt novi, veteres exsiccantur, disparent. Per lacunam intelligitur parvus quidam lacus, aquis minùs utilibus, ac impuris re- pletus.

II. Poloniæ regio lacus, & stagna permulta possidet, in quibus omne piscium genus. *Mercator in Atlante Minore.* In MAJORI POLONIA prope Gnesnam, lacus quinque saluberrimis referti piscibus. Submersione Jovis, Martis, Plutonis, Cereris, Dianæ, Veneris, lacus

Swiete memorabilis. *Damalewicz* in *Serie Archiepif. Gnefnenſium*. LEDNICA Lacus duo milliaria Polonica, SLESINO quatuor, POWIDZ tria in longum conficit. BLANDNO ampliffimus, piſcibus abundans, LUBSTOWO ad milliaria duo protensus. *Dlugoffus* *Hift. Pol. l. 1.* Circa *Pſzczew* plures decades lacuum, & in circumferentia *Koponica*, piſcibus repletæ optimis. Lacus contiguus pago *Kiekrz* piſcatu celebris, ejus profunditas ad quinquaginta ulnas demiffa bolide vix exploratur, piſcatorum teſtante experimento. Lacus Monafterii *Vongrovecenſis* piſcem non viſum obtulit, qui à Militibus *Sveticis* *Roch* *Norvegiz* appellabatur. Sole ſiccatus, appenſus, in Ædium Religioſarum aditu, diſcurrendi materiam præbet, quomodo aquæ illæ à mari remotiffimæ ſuſceperant advenam piſcem, vel indigenam produxerant. LUBIKOVIENSIS lacus, ante Solen. *Naralem Domini*, vehementi frigore ſic non conſtringitur, ut ſecurè piſcatio poſſit inſtitui: in Januario, vel Februario, etiam remiſſiore gelu ſolidatur in craſſam glaciem. Exhalationibus calidis abundare videtur, quæ dum evaporatione non minuuntur, congelationem impediunt. Similem lacum *Sibaldus* in *Prodrromo Naturalis* *Hift. Scotia* ponit, in *Strathernik* loco. SIRAKOVIENSIS, IAROSZEVIENSIS, GIZNENSIS lacus, pluresq; alii nutriunt *Smarides* *Urſino*, *Leucomænidæ*, id eſt, Mænas albas *Gefnero*, Germanis *Marenen*, nobis *Sielawy*, *Sutwice*, *Moranki*, in eſu ſapidas, dulces, *Harengo* in partibus omnibus reſpondentes. VALCENSIS lacus, ſub Capitanei jurisdictione, *Smarides*, alter *Cyprinos* latos prægrandes continet, inter quos unus octodecim libras pondere æquans, adipem quinque lampadibus ſufficientem præbuerat. Ex *Cyprinorum* latorum genere, *Aldrovando* ſubmiſſus ex *Polonia* (ita fert ejus *Historia Piſcium*) totus ex cæruleo ad violaceum colorem vergebat, exceptis pinnis, & caudâ. ZNENENSES lacus adjacentes *Znenæ*, nobis *Znin*, inter multiplices piſcium ſpecies, tenent *Cyprinos* latos ſeu *Præſinos*, *Lucio-percas* molis inſolitæ, *Cancros* præpingues, in guſtu teneros.

III. CUJAVIA in *Palatinatus* duos diviſa, *Breſtenſem*, & *Inovladſlavienſem*, piſcium ferax; lacus enim habet innumeros, eoſq; piſcoſos valdè, inter quos *Gopto* præcipuus. *Starovolſcius* in *Polonia*. GO-
PŁO

PEŁO ad quinque milliaria nostra in longum, ad medium milliare in latum protenditur, & fluviô emissô *Notez*, producit varia genera piscium, præstantiora, sapidiora illis, quæ continentur aliis lacubus. *Długossus Hist. Pol. l. 1.* Arx lateritia ad *Crusviciam*, lacu eodem cingitur, in qua *Popielus II.* Princeps Poloniae, Divina ultione urgente, cum uxore & liberis, à muribus consumptus perit. In eadem *Cujavia* cæteri lacus ad milliare integrum, aut medium extenduntur: *BIELSKO Smarides* occupant. Prope villam *Ostrow* iidem pisces semiulnares separati à palmaribus capiuntur. His, atq; aliis infra enumerandis lacubus, durante glacie firma, inmittuntur sagenæ sexcentarum sexaginta ulnarum, præter nassam seu sinum retis ad nonaginta ulnas extensum. Trahuntur funibûs circumvolutis erectæ machinæ, operarii octodecim, interdum viginti applicantur labori.

IV. In *CHELMENSI TERRA* lacus magnus *SWITACH* milliaria duo in longum, unum in latum, quinque in gyrum conficit. *BIAŁA*, *Cromero BIAŁE*, ad milliare unum in longum, medium in latum diffusus, crassos adeo pisces *Leszcze* producit, ut ex illorum adipe, plura vasa impleantur arvinâ. Aqua ejusdem lacus in mensibus *Aprili*, & *Majo*, humana corpora nigredine tingit & fuscatur, nec per aliam aquam nigredo dilui potest. *Długossus Hist. Pol. l. 1.* *Cromerus Hist. Pol. l. 1.* *Majolus in Colloquiis.*

In *BELZENSI PALATINATU* lacus *KRYNICE* vel *Brzymice*, ad milliare medium in longum extensus, difficulter piscationem concedit, propter profunditatem. Idem aliquando infra triennium, aliquando intra biennium, magno edito mugitu, fluctibûs intumescens concussus, in montem petrosum sibi contiguum, per cavernas occultas & subterraneas, ingreditur, paucissimasq; undas in alveo suo relinquens, multitudinem piscium facile a piscatoribus concludendam porrigit. *Długossus Hist. Pol. l. 1.* *Fournier in Geographia*, *Neubusius in Sacris Fatidicis.* Idem annotat. *Cromerus ex Długosso*, additq; post dies aliquot aquam reflueret. In *MASOVIA* non procul à *Kolno* oppido, piscium, & salsamentorum mercatu nobili, datur perampla palus, cui *Krusko* est nomen. Hæc largissimè, omnibus anni temporibus, varios pisces suppeditat incolis, sed eorum præsertim hyeme

captura uberrima: tanta enim piscium vis extrahitur, ut retia interdum rumpantur. *Swiecicki in Topographia Masovia.* Lacus Terræ Dobrzinensis GORZNO, amplitudine & fecunditate piscium insignis, MOKOWO magnus &c. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 1.*

V. In PRUSSIA multi amnes, lacus, & stagna, in quibus piscium multitudo est tanta, ut vilescant. *Gotofredus Arch. Cosmica.* Lacuū in Prussia, dulci aqua instructorū 2037. numerantur à *Cellario in Descrip. Regni Poloniae*, à *Murino in Chronicis Magistrorum Ordinis Teutonici*, à *Paprocki in Horto Regio.* Sunt inter illos ad quatuor, vel

quinque, vel sex, & amplius milliaria Polonica protensi aliqui. *Weisselius in Chronic. Prussiae*, *Maginus in Geographia*, *Guagninus in Descript. Prussiae*

Gedani ingens copia piscium venum proponitur, sæpissimè triginta illorum species numerantur. An. 1466. vehes minorum piscium grossis quinque, Salmo bicubitalis grossis septem, sexagena Lampetrum seu Murænularum duobus solidis commutabatur. *Curicken in Descript. Historica præfata Urbis.*

CHARZYKOWY lacus prope Choimicium seu Conecum Palatinatūs Pomeraniæ, *Brda* flumen recipiens ac emittens, triginta species piscium tenet. Smarides, Truttas minores, & majores, Carpiones, Anguillas, Siluros; Cyprinos latos plusquam ulnares, Coracinos, Tincas, Lucio-Percas, Percas majores & minores, Murenulas, Mustelas, Gobios, Cobites, Vindofas, Rubellos, Ophidiona. Item pisces, vernaculò vocabulò Latinè conformatò expressos, Cirtas, Brzanas, Mrzonas, Babas, Rapas, Klenios, Joncios, Gufzczorios, Sowkas corpore exiles, capite grandes, Stintas, quæ & Slochovienfes aquas amant incolere, & in Cujavia lacum villæ *Ortow* proximiorum.

SWORNOGAC, juxta *Dlugoffum* & *Cromerum*, septem milliarium spatio longus, quinque latus, piscosus. In eo an. 1711. hyemis tempore, disparuisse dicuntur pisces, laborem irritum quantumvis sedulum reddidisse piscatorum.

WDZICE ad milliaria quinque productus, duobus fluviis minoribus auctus, Lucis, Siluris, Anguillis ferè tricubitalibus, Smaridibus semiulnaribus, Cyprinis latis ulnaribus pinguibus, aliorumq; piscium varietate & multitudine famosissimus. Eodem lacu circumdatur Insula semiilliare continens extensione, in
cujus

cujus medio iridem lacus non exiguus patet. Intran hanc Insulam hyeme dorcades, vulpes, lepores, & si glacies subito dissolvatur, manent ad prædam venatoribus.

WIERZYSKO Percas minores, nobis *Fazgary*, palmo majore metiendas nutrit, similes **TUCHOM** producit. Lapides inhærentes capitibus adhibentur intrinsecus in calculo atterendo, extrinsecus in vulneribus exsiccandis.

KOSCIERZINEN-
SES lacus, Truttas excedentes ulnarem longitudinem continent: **KO-**
SOBUCENSES maximè sunt pisculenti: **SÜDOMIE** Cyprinos latos, Germ. *Bressen* ad mensuram unius ulnæ atq; dimidiæ, retibus non raro infert.

RADUNIA Parthenonis Zukoviensis eosdem pisces numerosissimos olim habebat, nam in termino piscationis, unus sagenæ jactus impleverat dolia octoginta.

CEKCIN lacus Capitaneatus Tucholiensis, patria Smaridum, quæ nonnunquam unico retium tractu tot concluduntur, quot necessariae ad quadraginta orcas complendas. Ibi pars una sagenæ, ala dicta, olim ad centum & octoginta orgyias extendebatur. Lacus vicinior pago *Blandow*, Siluris grandibus, Anguillis, Mustelis sive Barbochis plenus.

ZARNOVECENSIS tripliè rivo auctus, mari vicinus, præter Lucios grandes, Truttas cubitales, Percas majores semiulnam longè superantes, Vindofas frequentissimas, Anguillas pascit, ex quibus captæ, una nocte (qua tonaverat vehementius cælum) occupaverant semel viginti saccos, eosq; tales, qui separatim medimnos tres, vulgò coretos replere poterant.

LEBA in Capitaneatu Lemburgensi, milliaria duo excedens longitudine, dat locum Lucio-Percis bicubitalibus, Cyprinis latis præpinguibus, Kwapis capite magno instructis, Salmonibus ex mari adnatantibus. Lampetræ numerosè captæ torrentur in craticulis, condiuntur acetò, & aromatibus, inclusæ doliolis mittuntur Gedanum, inde ad nationes exteras. Stintæ *Cromero*, Germanis *Stincken*, nobis *Sztyński*, distrahuntur in Urbibus, pagisq; Prussiæ. Breviter proferam, quodam hyemis tempore, sagenam semel immisam piscibus variis ita oppleverat, ut quatuor dierum spatiò depromi debuerint, ducentas & ampliùs oneraverint trahas. Fluvius **LEBA**, præter Brzonas &c. Salmones recipit, qui inclusivè à Martio, ad Decembrem, relicto mari, prope Lemburgum in decipulas catara-

Etis fabricatis impositas, tanquam in voluntarium carcerem magno saltu, non parvò numerò se se præcipitant. Carpiones ex Prussia, sæpiùs etiam Sveciæ sunt alimentum, nam Gedanò per Mare Balthicum vecti, Stocholmiam importantur. In multis lacubus Prussiæ, Majoris Poloniæ &c. aquis stagnantibus, invenitur piscis aculeatus, aliis pungitius, Germ. *Stachelfisch*, *Steebrietel*, nobis *Kacik*, armatus duobus in dorso radiis aculeatis, totidem in ventris lateribus, quibus voracium piscium intestina traditur pungere, dilacerare ad interitum. Hic inferri non solet mensis, sed circa Mariæburgum decoqui, liquari in adipem emolliendis coriis aptum. Lampetra minima palustris, seu Cæcula, *Slepi-ca*, Lampetræ majori assimilis, adhærens lapidibus, extra culinas posita est. Circa Koscierzinam &c. in Castubia, Truttarum fluviatilium, item Cancrorum multitudo datùr notabilis. Observatur à piscatoribus Prussiæ &c. in amplis lacubus, maximam piscium partem gaudere cætu, congregatam numerò magnò determinatas tenere sedes, ibiq; copiosissimè involvi retibus. Spargitur quoq; dari lacum ejusmodi ad pagum *Wilcze*, non procul à Coronovia, in quo duntaxat unica species piscium est reperibilis, qua recedente per meatus subterraneos, alia venit sine comitatu alterius.

VI. In VARMIA lacus non pauci, præcipui Dadajus, Zainus, Vadangus, Pissia, Blanke, Sinser, Lingenaus, Lemanglus, Ellingus, Plaucicus, Vulpingus, Clebergus, Cosnicus, Obelus, Marangus. *Cromerus Pol. l. 1.* In Dadajo præter agmina Smaridum, Truttæ mensuram ulnæ attigère. In KLAWUY ad Reseliam Stintæ extensione, palmo majori supparet. In LUZENIN, Coracino similis pisciculus, totus coloris miniacei captus, quem etiam elixus retinuit. In Cameratu Allensteinensi ad villam Buttrini, lacus septenniò absolutò evanescit cum piscibus, datq; pratium, quòd minimum centum quadrigas fænò onerat, post septennium redit cum piscibus. *Tylkowski in Meteorologia Curiosa.* Percontatus sum sæpiùs, an etiam arate nostra, abitus ille, reditusq; aquæ contingat, sed id non fieri, certò mihi innotuit. In eodem Cameratu Allensteinensi, juxta *Cellarium in Descript. Regni Poloniae*, piscinæ septuaginta, juxta alios septuaginta & septem dantur.

VII. LITVANIA paludes, & lacus ingentes habet, in quibusdam locis maris formam referentes. *Blaen in Theatro Orbis, Maginus in Geographia.* Litvania innumerabilem copiam piscium alit. *Bucelinus in Descript. Praecip. Orbis Provinciarum.* Pisces saporis optimi sunt atq; gratissimi. *Mercator in Atlante Minore.* Mirum videri potest, trecentis quadraginta pontibus, quatuor & viginti leucarum spatiò, Sigismundi Senioris copias, ab *Orsza* ad *Smoleńsko*, traductas esse, frequentibus annibus intercurrentibus, & in Nebrium se exonerantibus: adeo regio illa lacubus, & paludibus scatet. *Vapovius in Fragmento Hist. Polonae.* BERSTY lacus ita fecundus piscibus, ut nullus eo in Litvania existat fecundior. *Dlugoffus Hist. Polo. l. 1.* Inter Vilnam, & Polociam numerosi lacus, in illis Smarides cubitales. Capitaneatus Usviacensis in Palat. Vitepscensi, plures quàm centum (famam hìc sequor) possidet lacus piscosissimos. In Pincensi Territorio non procul à pago *Milacz*, ante hyemem sævam anni 1708. lacus ingentem piscium turbam conclusisse, sed non fovisse commodè poterat, nam exertis capitibus, aquatilia illa loci angustias indicabant.

VIII. Ad *Kamiona* pagū sex leucis Cracoviã distitū, in montis vertice cernitur aqua instar putei, sed miræ profunditatis, in eam si injeceris perpendiculariter trabem, protinus illa absorbetur, post moram bonam, cum impetu tanto rejicitur, ut in vicinam terram exiliat. *Tylkowski Phys. Curi. Part. 10.* Fama volitat frequens, dari in Regno nostro non paucos lacus extensionis modicæ, ast inscrutabilis profunditatis, tales *Kircherus in Latio*, inter abyssos veriùs, quàm inter communes lacus arbitratur numerandos. Lacus aliqui majores quoq;, dicuntur certa tenere loca, in quibus bolide nequit explorari altitudo. Sæpiùs à lacu uno ad alterum protendi meatus subterraneos, edocet experientia. In Palatinatu Califfiensi Carpio notatus ligulã, ex lacu Danoborcensi transiit ad Chodziezensem re notiozem. In Culmensi Palatinatu Perca major signata, relictis aquis Bialochoviensibus, ad Tarpnoveses se transtulit per cuniculos. In Prussia Passer marinus, nobis *Fladra*, traditur comparuisse post milliaria duo in lacu. Et hæc est causa, cur aliquando augeatur, diminuatur, dispareat piscium numerus. Lacus
oriri

oriri novos, interire antiquos, exempla probant sequentia. In pago *Skto Roxolaniæ*, novus prodiit lacus, teste *Atodzianowski S. J. in Concioni- bus Quadragesim.* post sublata successu temporis impedimenta objecta fonti. Idem evenisse traditur in Palat. Posnaniensi, ad *Osieczno*, ubi anno- forum hominum memoriã nullæ aquæ extiterant. Narrat *Bercken- meyer* in *Curioso Antiquario Germanicè impresso Hamburgi, an. 1712.* quòd & ad *Leopolim*, in eo loco, in quo antiquis temporibus, Urbs profundo hiatu absorpta est, existat lacus continens aquam pellucidam, sulphuratam, graveolentem: sed de hoc subito descensu Urbis in ca- vernam, *Russiæ*, vicinarumq; Provinciarum monumenta altum tenent silentium, traditiones populi non audiuntur. Præposterè in Palati- natu eodem, lacus vicinior pago *Srzodka*, & Civitati *Sirakow*, relicta antiqua sede, ingressus est fluvium *Vartã* cum magno impetu, atq; stre- pitu. Succiniferos lacus *Tractatus sequentis Sectio 2. n. 6.* aperiet.

IX. INSULÆ NATANTES in lacubus, sunt *Kirchero in Mundo Subter.* ex varia leviori viscosa materia terrestres portiones aggestæ, quæ à vento hinc inde agitatur, in nullo loco firmæ ac fixæ. Idem Auctor in *Latio*, Insularum istarum originem deducit à quisquiliis, quæ dum de- cursu temporis, paulatim subtilem cuticulam in aquæ pinguis superficie contrahunt, contingit, ut semina plantarum, quibus littora conferta sunt, tum ventorum flatibus dispersa, sensim in germina animentur, tum novorum semper quotannis repullulascentium seminum augmentò, tum foliorum, stirpium, pulverum, aliarumq; terrestrium portionum miscel- lâ, tandem in insulare corpus, sulphurea facultate condensatum excre- scant, nec non levitate bituminis, à fluctibus ventorum vi agitatis flui- tare incipiant. Eiusdem sententiæ *Cabaus S. J. Meteororum l. 1.* Oriuntur (inquit) in paludibus Insulæ natantes, ex arundinum, herbarum aquatili- um conjunctione, complicatione in superficie aquæ, post longam anno- rum seriem. Hæc massa bene coagmentata non solum supernat aquis, sed etiam sustinet homines, animalia, arbores. INSULA NA- TANS in DRAUSEN lacu magno prope *Elbingam*, ad jugera quatu- or extensa, mediocribus alnis, densis salicibus, virgultis obsita, an. 1714. in Octobri, aquarum è *Nogato* flumine infusarum impulsu, ven- torum

torum violentiâ agitata, agricolis ad ripam Mariæburgensem habitantibus accreverat, & pecora in ejus pascuis tenere solitis curam injecerat, nè vi aquarum, motu ventorum, à continente avelleretur. Proinde labore magno, funibus, virgultis, Insulæ alnos proximas ripæ alligabant ad palos. Tandem penes eandem Insulam, alia Insula parva majori confimilis, ad dimidium jugerum virgultis repleta, tempestate abrepta, ad ripam pervenit adversam, quam eadem die, Insula magna tota, porcos decem, & ancillam curam eorum gerentem secum ferens secuta; tantaq; vi ripæ Elbingensi injecta, ut colonus, cujus famula, atq; porci fuere, spem reducendæ Insulæ abiciens, omnes succifas alnos, cum animalibus transportaverit domum. Anno sequente, Insula major eadem, Aquilone flante, à ripa sinistra lacûs avulsa, stadia aliquot superavit, ubi dum hæret, Insula minor, quemadmodû impetu primo, plusquã ad centû passus, agro injecta fuit, ita nunc quoq; in sicco relidet. *Ex M. S. S. Braun S. R. M. in Prussia Consiliarii Aulici.*

Gnesnæ inter seminarium Presbyterorum, & Officinam pistoriam, vulgè *Bularnia*, Insulæ aliquot parvæ, herbis tectæ innatant lacui, tempestates futuras motu prænuntiant. Insula exigua in Cracoviensi suburbio, penes Templum D. Sebastiano dicatum, sæpiùs visa est transferre se ex loco uno ad alium.

In Volhinia, pagi *Nieswiecz* stagnum, Insulam natantem modicam tulerat, quam vulgus plicam aquaticam fuisse existimabat, sedemq; dæmonis, piscantes homines aut natantes submergentis. Similis Insula ad Rakovum oppidum, virgulta nutriens sustinebatur quondam stagno ampliore. Cæteras plurimas Insulas mobiles, Roxolanæ quòd ferant aquæ, inaudieram; sed quia non sunt bene mihi perspectæ, à lacubus excurro ad stagna.

S E C T I O III.

De

STAGNIS, & PALUDIBUS.

- I. **S**TAGNUM, *Staw*, juxta *Junii* interpretationem, est aqua collectitia ex imbribus: *Cnapio in Thesauro*, est aqua pluviarum, torrentium

oriri novos, interire antiquos, exempla probant sequentia. In pago *Skto* Roxolaniæ, novus prodiit lacus, teste *Matodżianowski S. J. in Concioni- bus Quadragesim.* post sublata successu temporis impedimenta objecta fonti. Idem evenisse traditur in Palat. Posnaniensi, ad *Ościeczno*, ubi anno-
 forum hominum memoriã nullæ aquæ extiterant. Narrat *Bercken-
 meyer* in *Curioso Antiquario Germanicè impresso Hamburgi, an. 1712.*
 quòd & ad Leopolim, in eo loco, in quo antiquis temporibus, Urbs
 profundo hiatu absorpta est, existat lacus continens aquam pellucidam,
 sulphuratam, graveolentem: sed de hoc subito descensu Urbis in ca-
 vernam, Russiæ, vicinarumq; Provinciarum monumenta altum tenent
 silentium, traditiones populi non audiuntur. Præposterè in Palati-
 natu eodem, lacus vicinior pago *Srzodka*, & Civitati *Sirakow*, relicta
 antiqua sede, ingressus est fluvium *Vartã* cum magno impetu, atq; stre-
 pitu. Succiniferos lacus *Tractatus sequentis Sectio 2. n. 6.* aperiet.

IX. INSULÆ NATANTES in lacubus, sunt *Kirchero in Mundo
 Subter.* ex varia leviori viscosa materia terrestres portiones aggestæ, quæ
 à vento hinc inde agitatæ, in nullo loco firmæ ac fixæ. Idem Auctor in
Latio, Insularum istarum originem deducit à quisquiliis, quæ dum de-
 cursu temporis, paulatim subtilem cuticulam in aquæ pinguis superficie
 contrahunt, contingit, ut semina plantarum, quibus littora conferta sunt,
 tum ventorum flatibus dispersa, sensim in germina animentur, tum
 novorum semper quotannis repullulascantium seminum augmento, tum
 foliorum, stirpium, pulverum, aliarumq; terrestrium portionum miscel-
 lâ, tandem in insulare corpus, sulphurea facultate condensatum excre-
 scant, nec non levitate bituminis, à fluctibus ventorum vi agitatæ flui-
 tare incipiant. Eiusdem sententiæ *Cabaus S. J. Meteororum l. 1.* Oriuntur
 (inquit) in paludibus Insulæ natantes, ex arundinum, herbarum aquatili-
 um conjunctione, complicatione in superficie aquæ, post longam anno-
 rum seriem. Hæc massa bene coagmentata non solum supernatat aquis,
 sed etiam sustinet homines, animalia, arbores. INSULA NA-
 TANS in DRAUSEN lacu magno prope Elbingam, ad jugera quatu-
 or extensa, mediocribus alnis, densis salicibus, virgultis obsita, an.
 1714. in Octobri, aquarum è *Nogato* flumine insularum impulsu, ven-
 torum

torum violentiâ agitata, agricolis ad ripam Mariæburgensem habitantibus accreverat, & pecora in ejus pascuis tenere solitis curam iniecerat, nè vi aquarum, motu ventorum, à continente avelleretur. Proinde labore magno, funibus, virgultis, Insulæ alnos proximas ripæ alligabant ad palos. Tandem penes eandem Insulam, alia Insula parva majori confimilis, ad dimidium jugerum virgultis repleta, tempestate abrepta, ad ripam pervenit adversam, quam eadem die, Insula magna tota, porcos decem, & ancillam curam eorum gerentem secum ferens secuta; tantaq; vi ripæ Elbingensi injecta, ut colonus, cujus famula, atq; porci fuère, spem reducendæ Insulæ abjiciens, omnes succifas alnos, cum animalibus transportaverit domum. Anno sequente, Insula major eadem, Aquilone flante, à ripa sinistra lacûs avulsa, stadia aliquot superavit, ubi dum hæret, Insula minor, quemadmodû impetu primo, plusquã ad centû passus, agro injecta fuit, ita nunc quoq; in sicco residet. *Ex M. S. S. Braun S. R. M. in Prussia Consilarii Aulici.*

Gnesnæ inter seminarium Presbyterorum, & Officinam pistoriã, vulgò *Bularnia*, Insulæ aliquot parvæ, herbis testæ innatant lacui, tempestates futuras motu prænuntiant.

Insula exigua in Cracoviensi suburbio, penes Templum D. Sebastiano dicatum, sæpiùs visa est transferre se ex loco uno ad alium.

In Volhinia, pagi *Nieswiecz* stagnum, Insulam natantem modicam tulerat, quam vulgus plicam aquaticam fuisse existimabat, sedemq; dæmonis, piscantes homines aut natantes submergentis. Similis Insula ad Rakovum oppidum, virgulta nutriens sustinebatur quondam stagno ampliore.

Cæteras plurimas Insulas mobiles, Roxolanæ quòd ferant aquæ, inaudieram; sed quia non sunt bene mihi perspectæ, à lacubus excurro ad stagna.

S E C T I O III.

De

STAGNIS, & PALUDIBUS.

- I. **S**TAGNUM, *Staw*, juxta *Junii* interpretationem, est aqua collectitia ex imbris: *Cnapio in Thesuro*, est aqua pluviarum, torrentium

rentium, aut fontium, aggere cincta, in usum piscinæ, vel molæ. Dif-
fert à lacu, quòd in eo sint aquæ perpetuæ, in stagno, tempore certo,
deficientes. Recipiunt plurima stagna, in Regno nostro, etiam flumina,
rivos, torrentes, ad locum submissiorem decurrentes. Per triennium de-
tentæ aquæ, emissariorum ope diminuuntur, ingentem multitudinem pi-
scium servant, retibus facillè concludendam.

II. POLONIA Stagna permulta numerat, in quibus omne pisci-
um genus. *Bertius in Tabulis Geograph. Contractis* Minor Polonia,
Russia, Podolia, pro lacubus, grandes piscinas habet. *Cromerus Pol. l.*
1. Non immittuntur pisces Stagnis, & Piscinis Russorum, sed cum
rore cæli (ut ajunt) demittuntur, absq; hominum cura. In Districtu
Leopoliensi lucii magni & laudabiles, in partes, tanquam in laminas,
divisibiles. *Miechovita in Sarmatia Europæa, Maginus in Geographia.*
RUSSIA RUBRA abundat piscinis ingentibus, quæ pisces omnis ge-
neris pinguissimos nutriunt, sale condiendos: nam recentes omnes ob
multitudinem nequeunt comedi. Sale conspersi Leopolienses vocantur,
hyberno tempore convehuntur ad nundinas, per Poloniam totam di-
strahendi. *Cellarius in Descript. Regni Polonia.* Stagna Russiæ am-
plitudine repræsentantia lacus, ad milliare Germanicum extenduntur. De
talium numero, KOMARNICENSE cum Carpionibus fere bicubita-
libus: TARNOPOLIENSE varietate piscium nobile, GRODECEN-
SE profunditatis magnæ. Ibi de cavitatibus Carpiones grandes ac vetuli
extrahuntur, (nam si adhibenda est fides piscatoribus, ex notis maxil-
læ à natura impressis, ætatis extensionem agnoscentibus) viginti hi, tri-
ginta alii, imò quadraginta annorum. Quantum emolumentum ad-
ferant Stagna, *Opalenski in Defensa Polonia* clarè expressit: aquæ de-
tentæ triennuò, siccantur per emissaria, ingentiq; piscium numero pos-
sessores beant. Qui etsi pretio vili venduntur, tamen sæpe decem, quin-
decim, imò usq; ad triginta millia florenorum è piscina reditus faciunt.
Crescente multitudine piscium, & summa pecuniæ nunc aucta est, quia
ad sexaginta millia Polonica (triginta Prussica) non rarò ascenderit.
Minora Stagna milliare medium Germanicum, aut quartam partem il-
lius longitudine attingentia plura spectantur, ad Janoviam, Zafoscios
&c.

&c. Utraq; sæpiùs ruptis aggeribus, cataractis eversis effundunt se se in campos, prata, convalles, exundationem fluviorum augendo vel faciendo. Eadem submotis piscibus, de industria interdum exsiccantur, sementem accipiunt, messem datura opimam ex hordei sectione.

III. VOLHINIA possidet Stagna frequentissima, ubi ingens piscium copia. *Gotofredus in Archontologia Cosmica, Guagninus Tomo 2.* Longissima & latissima ad *Dubno, Klewań, Zastaw, Lachowce, Zukow, Połonna* &c. admittunt fluvios, rivos, & emittunt. SURASIENSIA Stagna Cyprinos latos præpingues, RICAVIENSIA Coracinos ulnares, ROWNENSIA Cancros creberrimos retinent.

IV. MAJOR POLONIA implevit Stagna PRZYGODZICENSIA Carpionibus optimis, inter quos aliqui extitisse tales traduntur, quales *Balbinus S. J. in Hist. Naturali Bohemia* ita descripsit: Carpiones in Bohemia Regii appellati duos ordines squamarum habent, quæ à capite ad caudam usq; trahuntur, cæterùm nudi sunt, jucundoq; quodam sapore aliis præstant, sed ob teneritudinem, diu non vivunt, nam loricâ illâ squameâ adversus injurias minimè defenduntur. Lappilli in capitibus Carpionum reperti, *Schröderi* sensu, dolores colicos, calculosos, comitiales removent.

Stagnum quoddam Palatinatûs Siradiensis, Carpiones staturam viri adæquantes longitudine, costas ita crassas habentes, ut *Petricoviæ* abirent in cultrorum manubria, ab oculatis testibus traditur tulisse.

Alia Stagna numero, varietate, præstantiâ piscium commendata, in eadem Provincia, non difficilè reperibilia.

V. MINOR POLONIA non destituitur Stagnis per Palatinatum Cracoviensem, Sandomiriensem sparsim paratis. Ducatus Zatoriensis, & Oswiecimensis abundè mittit Carpiones Cracoviam. Ibidem ex colonis nonnulli, Stagna minora aliquot possident, iisdem piscibus plena. In Palatinatu Sandomiriensi prope *Bombrosviam*, Stagnum, quod antea cum aquæ sufficientia, ferebat copiam piscium, dehiscentibus cryptis, exsiccatum paulatim remanserat. Pastores deinde in arundinem siccam ignem immiserant, qui non solum in ipsam repperat terram, sed etiam exinde, perquam plurimos campos, in quorum glebis inflammabile pabulum

pabulum latebat, diffundebatur. Tandem absumpta materia combustibili, extinguebatur incendium, pluviae aquae ad stagnum denuo sunt congregatae. *A Bonfigli in Tract. Medico-Physico de Plica.* Piscinae minores, nostratibus *Sadzawki*, torrentibus, imbribus, collectitiâ aquâ repletae, planè innumerâ. In una talium, quidam Gedani pisces pulsu campanulae, ad ripam convocare solebat, in gratiam hospitem accurrentium saepius ad spectaculum. Fidem persuadet *Nierembergius S. J. in Hist. Naturali, l. 3. c. 9.* inquit: tintinnabuli sonô in multis stagnis ad cibum vocati pisces accurrerunt.

VI. PALUS, *Bagno, Bagnisko*, est species stagnantis aquae seu moruae, saepiusq; deficientis. Reperiuntur paludes duplices, quaedam uliginosae, ac quadam mixta substantia ex terra & aqua, constantes ita, ut vestigia non ferant hominum. Aliae minoribus stagnis, vel aquarum collectionibus permixtae, non tamen sinè parvis telluris siccae portionibus. Primò adductae continent plerumq; terram sulphuratam, bituminosam, pinguem, id indicante colore nigro, ac cespitibus ignem facile concipientibus.

Circa Urbem Visliciam ingentes paludes, colluvie reptilium, & omnis generis serpentum, plenae. *Froelichius in Bibliotheca Peregrinantium.*

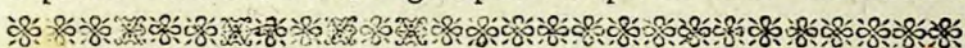
Litvania cuncta ferè plana, sed paludibus obsita. *Scaliger in Exercitationibus de Subtilitate ad Cardanum.* In Polesia, inter fluvios *Pina, Fasiotda* &c. loca palustria adeo vasta, ut maximorum lacuum formam videantur præferre. Hinc nata est fabella, quòd olim Pontus Euxinus ad Pincum usq; extendebatur, sed cujusdam Monarchae Kioviensis fastu, furore, vel otio, montes (qui in littora & terminos exurgebant) fossis per medium scissi, viam eluvioni aperuerunt, Pontum in paludes immensas fecerunt degenerare. Adducuntur in commentu hujus confirmationem, anchorae navium aratris erutae, sed à quibus, ubi, ac quando, documentis non firmatur narratio. Nullus è cætu antiquissimorum Historicorum, aut Geographorum, in Polesia Mare Nigrum posuerat, sed ultra amplissimos desertos campos Ukrainae. Lustretur tractus ulterior ab Urbe Kiovia ducens Kudakum, & nulla maris apparebunt indicia.

Latè paludes se protendunt & ad *Pripec, Ufza, Stucz*, flumina. *Ex Tabula Geographica M. D. Livvania.*

Haud
pro-

procul à fluvio *Zadzwiez* &c. tractus fuerat quondam paludofus, postea excoli cepit, nunc est refertus pagis. *Ex Typo Generali Ukraina.* Plures paludes sicari possent, ac ad culturam revocari, si Batavorum adhiberetur industria.

Tractus inter Vilnam, & Polockum non sine crebris paludibus. *De Herberstein in Commentar. Rer. Moschoviticarum.* Civitas Tröcensis, quatuor à Vilna milliariibus posita cingitur paludibus inaccessibilibus, aquæ etiam intensissimo frigore non planè constringuntur. *Starovolscius in Polonia, Cellarius in Descript. Regni Polonia.* Superanti flumina, lacus, stagna, paludes, aperitur mare vastissimum.

TRACTATUS VI.

MARE BALTHICUM INGREDIENS.

SECTIO I.

De

MARIS BALTHICI PROPRIETATIBUS, PISCIBUS, & HABO.

I. **M**ARE, est congregatio aquarum generalis, Oceano se jungens. Depressius terrâ, nam si altius foret, aqua naturali impetu ferretur in declivia, eaq; inundaret. De littore prospicientibus videtur mare attolli, sed id procedit ex fallacia visûs explicata *in Optica à Galtruchio S. J.* Item nullæ in mari insulæ, nulli montes conspicerentur, si assurgeret. Maria quædam magis, quædam minùs sunt salsa: quòd autem aqua maris, etiam in fundo sit imbuta salsedine, *Honoratus Fabri S. J. in Physica* refert. Probatum est urinatorum operâ, & ego (inquit) à testibus fide dignis accepi, qui vasa clausa, in fundo maris aperiunt, ac demum claudunt, dum de-

bent extrahi. Quodsi dulcis aqua extrahitur, fit in iis plagis, in quibus ex fundo maris, fontes dulcium aquarum scaturiunt. Non procul quoq; à mari aquæ puteales sunt dulces, quia dum percolantur, sal relinquunt. De falsedinis origine, variæ à naturæ scrutatoribus adferuntur opiniones, inter quas prima, mari falsedinem, in ipso mundi nascentis exordio, vult esse inditam, contra aquæ putredinem: secunda, ignibus ardentibus nitro, alumine, bitumine, sub fundo maris, solisq; torridæ vi attribuit: tertia, eam amplissimis mineris salis sub mari latentibus & liquescentibus adscribit: quarta, multitudini terrestrium exhalationum, actione solis mari permistarum: unde marina aqua, dulci est gravior, crassior, ideoq; ferendis navibus onerariis aptior: quinta refert falsuginem ad solis fervorem, dulces ac tenues vapores attrahentem ex aqua, crassos, adustos relinquentem. Eligatur ex istis, quæ placuerit causa, vel solidior alia adducatur. Idem mare nunc purpurascere, nunc canescere, nunc colorem caruleum, jam subviridem ferre videmus: hos colores oriri ex diversa lucis irradiatione *Theophrastus* existimat. De profunditate marium multiplicia placita Authorum dantur. Nullius maris profunditatem excedere sesquimilliare *Blaneanus* censuit. Periti nautæ explorant bolidè mare, neq; ad tentandam profunditatem, inquit *Aurelianus in Philosophica ac Mathematica Institutione*, demittere solent funem longiorem ducentis ulnis, seu brachiali mensura bis centum replicata. Oppositum invenitur apud *Olaum M.* videlicet in Norvegia non posse sufficere funem in explorando fundo, etsi totam navim impleverit. Circa Insulas Maris Pacifici, nulla bolidè assequi fundum potuere *Hollandi*. Potest non inveniri fundus maris, inquit *Ricciolus S. J. in Geographia, & Hydrographia Reformata*, eò quòd funis bolidis, unà cum plumbo appenso, minoris sit ponderis, quàm moles aquæ marinæ, ideoq; fluitat funis, & inferioribus maris partibus supernatat. His, aliisq; ad iudicii lancem benè expensis, *Honoratus Fabri in Physica* ausus est dicere, nemo mortalium novit altitudinem maximam marium, & quid quid à diversis Authoribus super ea re adstruitur, censendum est commentum.

II. BALTHICUM MARE vocatur Sarmaticum, Venedicum à Venedis populis, Gothanum, Svecicum, Pigrum *Tacito*, quòd non ita benè

benè, ut cætera maria, moveatur. Idem *Belt*, Russis *Wereckoie More*, Polonis *Baltyckie Morze*, Germanis *Oost zee*, id est, Mare Orientis, respectu Occidentalis Oceani: vel quòd ii, qui è Dania Orientem, & Terram Sanctam olim petebant, hoc mari ferebantur in Russiam. Primi omnium, *Adamus*, *Helmoldus*, *Crantzius*, Balthicum Mare Latinè dixerunt, *Pontano in Chorographica Descriptione Daniae* teste. Probabile est *Praetorio in Orbe Gothico*, traxisse nomen ab Insula, vel potiùs Peninsula Balthia, quæ nunc Samia seu Samibia dicitur, Ora Prussiae Succinifera: aut sensu *Helmoldi*, quòd in modum Balthei, longo tractu tendatur. Ab Hellesponto etenim Danico, & Urbe Lubeca, factò initiò, per centum quinquaginta milliaria, inter Pomeraniam, Sveciam, Borussia, Livoniam, & opposita Daniae, Finlandiae littora, Wiburgum usq; ortum versùs, *Keckermanno in Systemate Geographico* extenditur. Per Sinus duos Botnicum, & Finnicum, in Scandinaviae meditullium diffusum, assertionè *Kircheri in Mundo Subter*. Oceano Germanico seu Deucalidonio connectitur, per Fretum Cimbricum. In Finlandia hoc memorabile est *Bertio Scriptori Breviarii Orbis Terrarum*, quòd tribus à Rosseburgo milliariibus Austrum versùs, inter cautes marinas existat lacus, ad quem naves dum appulerunt, vident acum pyxidis nauticae statim in gyrum verti, nec cessare hunc motum, priusquam uno indè milliari abscesserint. Traditionem *Bartholini in Enchiridii l. 4.* adductam à *Fronondo Meteorologicorum l. 5.* scilicet, quòd Balthicum Mare fluminibus auctum, nunc contra Oceanum prævaleat, nunc Oceanus idem efficiat contra Balthicum, *Honoratus Fabri Physicae Tomo 3. p. 390.* negat esse veritati conformem. In calore summo frigidissimum est idem mare, tempestates proclamat, propter ascensum de fundo exhalationum commotarum à cælo. Omni caret aestu, sed subinde prope littora Prussiae, instar musti bullit cum murmure, quod post leucas etiam ternas auditur. Hoc murmur consequi solet àëris tempestates, maximè ante nives primas, & post Æquinoctium Vernum. *Tylkowski in Meteorologia Curiosa. & in Phys. Curiosa.* Causa absentiae aestus devolvitur in angustiam littorum: tum quia fundus frigidior, atq; solidior prohibet, quominus tanta copia halituum generari possit, quanta requiritur
ad

ad marinæ aquæ effervescentiam, & tumorem. Confirmantur dicta ab *Honorato Fabri in Physica*. Interjectis Insulis, inquit, in arctissima freta contrahitur Balthicum Mare, quale est Danicum, vulgò *Der Pont*, igitur non mirum est, si tot appositi obices æstum impediunt, ab Oceano derivandum.

De æstu maris, hoc est, fluxu reciproco aquarum cum tumore accedentium, & recedentium, *Tractatus Physico-Mathematicus à Moreto S. J. à de Ulloa S. J. in Philosophia Naturali* editus est: ut omittam cæteros numerosos Scriptores in hac materia.

III. MARE BALTHICUM Pomerelliam nostram, Samogitiam, Curlandiam tangens, magnam copiam piscium accolis subministrat, qui fluviatilibus sunt dulciores. Salsedine marina quippe aquatilia hæc non afficiuntur, quia calor naturalis eorum separat dulce à falso: unde aqua tantùm dulci nutrita, non fiunt salsa. Appono elenchum piscium incolentium Mare, prope Gedanum, Helam, Puckum, Zarnovecum &c. ex quibus multi nonnisi determinato tēpore comparere, piscationi se se exponere consueverunt. Acipenser sive Sturio major, aliquando ad ulnas sex, aut septem protensus. Anguilla biulnaris, interdum triulnaris (in parte palustri maris, exteris *Putzker Wyck*) frequentissima, hyeme à piscatorum, agricolarum turba trajicitur fuscinis, conditur sale. Afellus minor, Germ. *Pomuchle*, nobis *Pomuchla*, ætate multus. Afellus major non est incola nostri maris, qui exsiccat duritiem contrahit magnam, antequam coquatur, fustibus verberatur, unde fustuarius piscis *Erasmo*, Germanis *Stockfisch*, nobis *Stokfisz*. Piscis modicus *Bredling*, nobis *Bretlink*, formâ, colore, exilibus squamis, facileq; deciduis, pinnarum numerò, Harengo similis, numerosè in Capitanætu Pucensi &c. concluditur retibus, cum Sardis seu Sardellis sapore certat. Associatur aquatilibus aliis *Brzona* & *Certa*, quæ excurrit ad fluvios. Halec vel Harengus à Germanico vocabulo *Håring*, Chalcis *Rondeletio*, Trichis major *Gesnero*, nobis *Sledz*, sæpiùs capitur, sed minor, gracilis, non diu durans in muria. Halex infumata, Percæ nomen assumit in Prussia. An. 1529. in Januario quinquaginta trahæ onerate Halecibus, Gedanum ductæ, mensura *viertel* pro quatuor dabatur solidis. Æquale pretium, id est vile invenerunt iidem pisces, ex Peninsula

Hela

Hela an. 1545. advecti, in vase *achtel* venum expositi. Et ante an. 1709. prope Fortalitium *Weixelmunde*, numerosè Harengi comparuerunt, ubi à piscatoribus capti, in sexagenas distributi, quarum unaquæq; Gedani, duobus solidis emebatur. Piscis Germ. *Hornfisch*, nobis *Boçian*, propter longius rostrum, ejus ossa decocta colorem viridem induunt. Cancro assimilis, sed testa molliore tectus, Germ. *Krabbe*, nobis *Krab*: alter *Steinkrabbe*, hoc est, saxatilis, in maris parte dicta *Putzker-Wyck*, multorum gustui s̄vavis. Cassubiis *Melnica*, Germ. *Melnic*, videtur esse de Salmonum genere, sed mare nunquam relinquit. Passer marinus *Rondeletio*, aliis *Rhombus*, Germ. *Plateiszlein*, nostratibus *Fladra*, *Plaszczka*, piscis instar folii natans. Hic recens, & arefactus implet fora piscaria Pomerellia. Perca minor nomine, mole major fluviatili, ast minùs sapida. Cassubiis *Parpur*, aliis *Parporz*, capite Harengum, corpore Cirtam referens, assus quàm elixus s̄vavior. Ponitur in *Hist. Prusica Henningeri*, piscis *Porpelin*, sed qualis, quantusq; sit assequi non potueram. Salmo, Germ. *Lachs*, fert squamas coloris argentei in aquis marinis, nigricantes in fluviatilibus. Salmo minor vocatus *Beklachs* sapidior est majore. Piscis exiguus *Tasza*, vel *die Lachsmutter*, hoc est, Salmonum mater piscatoribus in Cassubia, aspectu terribilis, ad mensas non admittus. Passere marino amplior, crassior, in superficie cutis, quasi lapillis interstinctus *Steinbott*, à multis appetitur. Cum magno capite, oculis prominentibus *Steinkwap*, inter lapides enutritus, elixus virefcens in ossibus. Prænuntius tempestatis futurae in mari, Germ. *Sturmfisch*, supernè, atq; infernè aculeatus. Tobianus, Germ. *Tobiasfisch* capite pusillo terete, rostro acuminato, ore parvo, dorso subcæruleo unâ pinnâ contectò. Trutta, Germ. *Forelle*, vel *Fochre*, candicans, duorum, vel trium pedum, minùs blandiens gulæ, quàm fluviatilis.

IV. GALLUS MARINUS, Germ. *Seehan* nobis *Kur morski*, exsiccatu inter cubiculorum ornamenta suspenditur, eam cæli partem, à qua increbescit ventus, rostro converso indicat. Galli ideo nomen obtinuit, quòd sicut galli effigies, Templorum, aut turrium imposita fastigiis demonstrat ventos, pariter & iste piscis. Appellatur à *Wormo* in *Museo Phyla*, à *Kirchero* in *Arte Magnetica* *Æolius Magnus*, à *Rondeletio*

Ietio Phÿsa ita describitur. Corpus totum fuscum albicantibus conspersum maculis, caput satis crassum, elata supercilia, os latius fissum, os ranæ exprimens. In dorso unica pinna inæqualis à cervice ad extremum fere dorsum porrecta, fusca, maculis albis notata. Alii proprietatem eandem Hirundini marinæ adscribunt, *Kircherus* cum *Schotto* sunt experti, à quorum altero in *Curiosa Phÿsica* causa exponitur. In vento ipso (inquit) aliquid est, quod piscem illum benignè afficit: vel potius ventus quicumq; ille existat, ratione suæ substantiæ, sympathiam habet cum piscis substantia. Ingens piscis apparuit an. 1453. prope Fortalitium Mindense, Germ. *Weixelmunde*, aquas maris caudâ flagellans fortissimè, retia non semel rumpens, qui tandem captus, spectaculoq; est expositus in foro piscario. Erat pedum triginta quinque, seu ulnarum septemdecim & dimidiâ. Post dies tres fatebat adeo, ut aliquos gravissimè fecerit ægrotare. *Curicken* in *Descript. Historica Gedani*, *Hennenberger* in *Chro. Prussiae*. HIPPOPOTAMI sive Equi aquatici, *Konio wodne, morskie*, ad Pucense littus, an. 1558. ex remotiori Balthico Mari alluente Norvegiam enatasse, hinnitum edidisse, in mari & terra nostra quæsivisse pastum observati, retibus alii involuti, alii plumbeis globis prostrati. *Posselius Megapolitanus* in *Hist. Polono-Pruthenica M. S. S.* Ex cujusdam descriptione, Equi marini pedibus quatuor, auribus, caudâ, cum equis conveniunt, solum quod ungulæ pedum, in modum taurorum, bifidæ sint, nares patulæ, labia repanda, rictus magnus & vastus, in quo utrinq; tres magni, verùm obtusi prominent dentes. An. 1596. antè idem Mindense Propugnaculum sagenâ conclusus piscis coloris albi, cute subtili tectus sinè squamis, longus quatuordecim pedes, latus septem, rostro oblongo auctus, admissam aquam ejaculans per supernum spiraculum. *Curicken* in *Descript. Hist. Urbis Gedanensis*. An. 1616. in Julio, pisces duo conspecti molis rarissimæ, aquas haustas (dicto modo) propellentes in altum. *Idem ibidem*. An. 1630. & 1671. ad Helam captus est piscis grandis, Germ. *Hornfisch*, idem depictus in Curia Gedanensi. An. 1682. prope Mindam incidere in retia pisces duo, Germ. *Schwerdfische*, qui ad ostium Vistulæ, ita pugnant acriter, ut strepitus audiri potuerit. Major minorem pupugit, necemq;

cemq; intulit, sed & ipse post acceptum in certamine vulnus, intra aliquot dies interiit. Primus se extendebat ad pedes undecim, secundus ad octo. *Curicken in Descript. Gedani.* An. quoq; 1704. piscis in formam gladii rostrum, ad ulnam unam, & alteram, extensum ferens prehensus in mari, Gedanum vectus. Hic, XIPHIAS Græcis, *Plinio* Gladius, à rostro mucronato dictus, cetacei generis, Balænae maximus hostis, nam eam pungendo conficit, retia præsecat, ut evadat periculum. Idem *Alberto M. Miles*, quia armatus gladio, victitans piscibus, quos interficit rostri incurfu. Multiformes piscium species mare complectitur, quia à ventis, fluctibus oritur varia commixtio seminum: iidem excrescunt maximè, nam humoris copia suppeditatur.

V. Reliqua aquatilia duo veniunt describenda, Phoca, & Phocæna. PHOCA, Vitulus marinus *Plinio*, Marinus bos *Servio*, Bocas *Festo*, Germ. *Seehund*, vel *Seekalb*, Polonis *Piés morski*, *Ciele morskie*, mole æquat canem, aut vitulum, rarissimè bovem, in mari nobis viciniore, cute tegitur dura & pilosa, dentes fert serratos grandes, pedes quatuor assimiles pedibus anserinis, caput parvum & breve, pro corporis ratione. Prosilire consuevit de mari ad littora, ubi stertit diutius super saxa, arenam, terram, prolemq; parit. Quies & à *Picinello in Mundo Symbolico* descripta est. Quidquid turbarum ac tempestarum concitet mare, Phoca tamen scopulo innixa somnum capit svavissimum, neq; à tot fragoribus dimovetur, aut expergiscitur. Eadem bellua per somnum mugit (unde & Vitulus marinus dicta) infesta piscibus præsertim harengis, quos avidè devorat. Carnes molles, spongiosæ, moventes nauseam, quibus tamen vescuntur nonnulli: pellis gestata morbos sanare creditur, à veteribus contra fulmina assumebatur, tentoria quoq; Imperatorum constituebat. Antiquitas enim negabat fulmine tangi Vitulum marinum, ætas recentior asserit percuti, *Conimbricenses* rariùs tangi existimant, quia instinctu naturæ præsentiendo fulmen, velociter se recipit in profundum. Sæpiùs redditur cicur à nautis, & piscatoribus Angliæ, teste *Charletono in Onomastico Zoico*, ad lucrum faciendum exspectaculo. Involvitur retibus apud nos ad Helam, Puckum, Zarnoyecum &c. aut bombardæ globis indulgens somno prosternitur, ut

corium serinia vestiat. Dentibus virtus inesse fertur contra sanguinis effusiones spontaneas: pinguedo est in usu. PHOCÆNA, aliis Delphinus Septentrionalium, Germ. *Meerschwein*, nobis *Swinia morska*, juxta à *Schonevelde Ichthyologiam*, sonum instar bovis validè expirantis edit, certo præfagio secururæ tempestat. Ex descriptione *Willughbei in Hist. Piscium*, figura ejus teres, caudam versùs angustior in modum conii, rostrum porrectum & acutum, cute tegitur lævi, nullis squamis munita, dorsum obscurè cæruleum, aut nigricat, à medio latere albescere incipit, oculi pro piscis more exigui, saltem quatenus apparent exteriùs. Nec branchias habet, nec foramina, branchiarum loco in vertice seu medio capite fistula (spiraculum amplum dici potest) figuræ semilunaris. Dentes parvi in utraq; maxilla quadraginta & octo, lingua plana, glabra, ubiq; paris latitudinis. Abdomen, totumq; corpus pinguedine copiosa, quadrupedum adipi seu lardo simili, ad crassitudinem digiti, undiq; est obductum. Piscis hic validissimis musculis rostri, ad arenas in fundo maris subruendas, & pisces inibi latentes capiendos instructus est, copioso lardo sub cute, porcum terrestrem refert, unde non immeritò & ab Anglis *Porpesse*, vocabulo à porco & pisce efficto nominatur. Ex dissecti ejusdem Porci, nautis Harengivori, pinguedine (*inquit Meret in Libro Pinax Rerum Naturalium Britannicarum*) oleum rustici elicuerunt, carnem sale condierunt, ac comederunt. hujus sapor carni bovilæ non multùm cedebat, uti & adeps. Numerosæ Phocænæ ad latus tractûs seu arenosæ viæ à Pucko Helam protensæ, *Overnorde* nominatæ, sæviente hyeme, an. 1708. interière, esui caro non abhibita, ast pinguedo avulsa inserviebat usibus coriariorum. Longitudo belluæ ulnas tres excessisse sæpiùs visa, in nostro mari. Apponitur grandior piscis, Germ. *Brunfisch* à colore, Batavis *Tuimeler* à salribus crebris in aqua, vel *Puyster* ab aquarum jaculatione per fistulam desuper apertam propè caput. Caro inutilis, pinguedo coriis emolliendis apta. CETUS vel Cetos, *Wieloryb*, piscis maximus, voracissimus, sonore boans, non est incola hujus maris. Sexcentorum pedum longitudinis, trecentorum sexaginta latitudinis, in flumen Arabiæ intrasse Cetos *Plinius l. 32. c. 1.* tradidit. Curiosæ narrationes aliæ de Cetorum mole & proprie-

proprietatibus, omittuntur. Balænarum piscatio in Spitsberga & Groenlandia à *Fournier in Geographica Orbis Notitia* exponitur. Pisces marinos enumeranti, in mentem REMORA venit, Authorum veterum paginis, populorum ore celebrata. De hac *Plinius l. 9.* ait, parvus admodum piscis, assvetus petris, Echeneis vocatus, hoc carinis adhærente, naves tardiùs ire creduntur. Negatur à recentioribus vis inesse tanta modico isti aquatili. Authorum scripta, quæ Remoræ meminerunt, attentè evolvantur, inquit *le Grand. in Hist. Naturæ*, & luculenter apparebit, illius vim non ex propria sententia, sed aliena duntaxat fide antiquos asserere. Naturam atq; effectus Echeneidis postquam *Aristoteles Hist. l. 2.* recensuit, subjunxit, ut aliqui volunt: *Plinius* usus creduntur termino. Profundiùs rem indagans *Kircherus in Magnete*, fabulosum pisciculum hunc esse judicat, si enim Remora in rerum natura existeret, certè fieri non posset, quin subinde effectus iste in retinendis navibus elucesceret. Eiusdem sensus *Delrius S. J. in Disquisit. Magicis* quærit: & quid, post annorum centurias, tam frequentes navigationes, causæ? ut nihil hujusmodi audiatur, certè non mortua species. Vis illa sistendi conficta fuit. Præterea, unde tanta vis tantillo pisciculo, ut navi tacta repentè fiat immobilis, & ejus currentis impetu non abripiatur? quomodo in aqua molli, impetuiq; omni cedente, ita firmiter figi potest, ut navem maximam currentem detineat? Quomodo manu urinatoris ipse tam facilè à navi avellitur, à quo navem venti vela tendentes, vel numerosi remiges avellere non potuerunt? Quæ de Magnete adferuntur, diversam habent rationem, servatur enim ibi semper proportio, & parvus magnes ferrum magnum non movet, sed parvum. Si consistunt naves in Mari Siculo, non ad pisciculum vix cubitalem, sed ad æstum extemporaneum est recurrendum. Item vehementissimi flatus è maris fundo erumpentes, nonnunquam aquam summa vi propellunt contra carinas. Satis detinuit Remora si non navim, certè me aliò properantem.

VI. MARE BALTHICUM intensissimo frigore ita constringebatur an. 1322. ut pedestri itinere per glaciem, de Lubecensi littore transfiretur in oras remotiores, hospitia disposita opportuno loco in glacie

cie haberentur. *Crantzius, Rango in Pomerania Diplomatica, Pontanus de Rebus Danicis.* Ita gelu Itrinxerat mare, an. 1399. ut vestigio sicco, Lubecâ per mare in Urbem Svadensem, inde in Daniam perveniretur. Item an. 1423. frigus vehemens erat, nam equites Gedano Lubecam, et à Megapoli in Daniam viâ navigantium ibant, diversoria habentes in glacie, *Crantzius, Olaus M. in Hist. Gentium Septentrionalium, Schutzen Chronic. Prussia. l. 3.* Per idem mare, an. 1426. instituere iter poterat eques Gedano Lubecam. An. 1459. item an. 1496. item an. 1554. memoriâ nostrâ an. 1678. gelu paraverat aditum Gedansibus ad Peninsulam Helam. *Curicken in Descript. Historica Gedani.* Itinerantium trahas cum equis sustinebat *Dantziker Wyck*, an. 1708. & à Pucensi Urbe ad Helam, tenebat solidam glaciem mare, fere ad Festa Paschatis.

Non qualibet hyeme, nec facilè mare sustinet glaciem, tum propter magnum aquarum motum, tum propter exhalationes calidas copiosas: deniq; propter aquæ falsedinem, quæ orta ex adustione, calorem quendam communicat.

VII. HELA oppidum Prussiæ, ad apicem Sinûs *Putzker Wyck*, Mari Balthico circumdatum majori ex parte, quatuor milliariibus Germanicis Gedano distans. *Hoffmann in Lexico Universali.* Inhabitârunt Peninsulam parvam, in qua hodie sita Puceca & Hela, Gothones & Svevi. *Agricola de Natura Fossilium l. 4.* Longiùs se porrigebat olim, antequam aquis operiretur. *Curicken in Descript. Gedani.* Media sui parte similis Insulæ, quia antiquitus erat aquis cinctâ, & nunc ab una parte duntaxat est accessibilis. *Schutzen in Chronicis Prussia.* Noctu ignis fovetur carbonibus fossilibus advectis ex Scotia, causâ dirigendi cursus in mari navigantium. Piscatores hic numerosi subministrare solent viciniis Passeres marinos, Harengos infumatos, Asellos minores arefactos, Germanis *Dorsche*, Anguillas salitas &c. Tractus arenosus aggeri similis, à pago *Wielkowieſ* per milliaria quinque extensus usq; Helâ, pineto, quatuor pagis, collibus pluribus tegitur, è quorum numero decem supra octo non ita pridem ventis ac fluctibus sunt submoti.

VIII. NERINGA Insula, Germ. *Nerung*, nobis *Mirzeia*, quòd olim aquis immerſa fuerit, plurimis Historiarum monumentis evinci posset,

posset. *Hartmann. in Hist. Succini Prussici.* Propterea *Varenius in Geogr. Universali* sumpsisse videtur occasionem dicendi; Borussia, Castubia creverat, dum mare hodie littora illa deseruit, quæ olim observabat. Eadem *Neringa, Fourniero S. J. in Geographia*, Insula una ex Electridibus ab Electro passim reperibili. In Gedanensi ditione protensa est ad milliaria undecim, Arce *Stutthoff*, pluribus pagis ornata, abundans sylvis, dorcadibus, & leporibus. Ibidem diuturni impetus fluctu ac ventorū glomerando arenam in magnos cumulos, effecerunt colles ad maris littora.

IX. HABUS, Germ. *Frisch Haff*, inter duo ostia Vistulæ, inter Elbingam & Regiomontum positus, dulci aqua constat, longitudine ad quindecim milliaria, latitudine ad duo plus minus se exporrigit, oblongâ & angustâ Insulâ *Neringâ* à Mari Balthico sejungitur. *Cellarius in Descript. Polonia.* Maris recentis nomen vulgus ei indidit, remotior ab influente Vistula floret in Julio, & Augusto, Succinum interdum porrigit. Accolæ istius lacus circa *Fraunburgum* per transversam lineam totam ad milliare unum patentem, positis nassis contiguasprehendunt pisces primo vere, ad *Variniæ* victum. *Elbingæ*, *Gedano* &c. conclusi retibus *Acipenser*, *Salmones* simul cum *Anguillis*, *Barbochis*, *Cirtis*, *Lucio-Percis*, *Percis majoribus*, & *minoribus*, *Stintis*, inferuntur navigiis: sed an. 1370. integro, affirmante *Hennenbergero in Chronicis Prussia*, pisces nulli venere ad manus piscatorum. Onerariæ naves mercatorum Balthico Mari venientes *Pilaviam*, intrant sæpius *Habum*, trajectoq; illo, anchoras jaciunt in statione ea, ubi fluvius *Elbing* (à quo nomen Urbi *Elbingæ*) lacui huic se conjungit. Cùm an. 1311. profundum maris ad *Castrum Lochstad* propter immanem terræ motum, sabulo penitus fuisset obstructum, portusq; perisset, paulò post mira naturæ vi, milliari uno ab illo loco, ad *Pilaviam* aliud maris ostium erat apertum; ruptoq; angusto continenti, Mare in *Habum* latissimè se effudit, portum formando novum. Hyeme *Habus* concretus glacie commodissimam viam præbet itinerantibus *Gedano* *Regiomontum*; æstate, favente vento (nautis *Nort*) si explicantur vela *Regiomonti*, intra diem unam & mediam, *Gedanum* attingitur. Extraordinaria navigatio fuerat illa, quam *Curicken in Descript. Gedani*,
his

his exposuit verbis. An. 1558. *Gregorius Rumelaw* interposita spon-
sione pecuniæ, lebetem, Germ. *Bräupfanne* conscendit ad Regiomontum,
superato Pregela, Habo & Vistula, Gedanum postquam venit feliciter,
cum plausu atq; tubis, est salutatus.

IX. Etiam CURLANDIA Mari potitur, quod Curlandicum
seu Sinus Curlandicus dicitur. Ex eo, Asellus minor sale conspersus, or-
cis inclusus (sub nomine *Dorsch*) mittitur aliquando in Prussiam. Liba
ejusdem Ducatus Civitas, navibus advenientibus portus seu statio. SA-
MOGITIA proxima Balthico Mari Polongam habet inter Hecligavi-
am Curlandiæ, & Memel Prussiæ, ad Anglicas, aliasq; merces recipi-
endas, Constitutione Generalium Comitiorum Regni, destinata.

S E C T I O II.

De

ELECTRO seu SUCCINO.

I. **S**UCCINUM Latinis, Græcis Electrum, aliquibus antiquis *Gles-*
sum, Arabibus *Karabe*, Germ. *Borslein*, Pol. *Burszyn*, non est
terra, aut metallum, sed gemma, ob substantiæ nobilitatem,
perspicuitatem, pretium, usum. Et ex descriptione *Hartmann*
in Historia Succini Prussici, est gemma vi attrahendi omnia levia, fra-
granti odore, sapore peculiari, coloribus omnigenis prædita, maximos
usus in medicina præstans. De materia ejus multiplices Scriptorum vete-
rum adducuntur sententiæ. Præcipua (ut omittam alias, fabulasq; de
Heliadibus Phaetontis Sororibus) perlvadebat esse lacrymas seu suc-
cum arborum pinei generis, sed *Agricola de Natura Fossil. l. 4.* inquit,
nullæ sunt arbores in littoribus, intermediis insulis, stillantes resinas,
quæ in mare decidunt: nulli Prussiæ fluvii & rivi resinam, ex qua
Succinum fieret, in mare deferunt, igitur arbores non suppeditant
materiam Succinis. Probabilior est opinio *Goebelii in Opusculo de Suc-*
cino. Liquefactum bitumen interno calore terræ in mare fluit, & ex-
tillat, vel mare lambens, secum ex venis terræ illud effert ac educit,
vel

vel copiâ succedentis succi protruditur & egeritur. In idem recidunt Auctores plurimi recentiores, inter quos *Wormius in Museo* cenſet, ex bitumine liquido ortum trahere Succinum, quod è cavernis effluens ſuis, maris ſalſugine coaleſcit, tenui portione excluſa, induratur. Alius vult ſuccum bituminofum à calore ſubterraneo reſolvi in ſpiritus, ſublimari, ac intra poros terræ à nitroſis ſpiritibus iterum figi, coagulari. Fuſiùs generationem ejus exponit *Hartmann in Succineta Pruſſici Succini Hiſtoria*. Pruſſiæ ſolum undequa; (inquit) bituminofum, inſignes enim glebæ bituminis condenſati in terræ abditiſ deprenſæ, ceſpites bituminofi in pluribus locis effoſſi. In bituminofò itaq; ſolo, maximè littoris Sudavici, calor ſubterraneus exhalationes bituminis diſperſas conſociat, in guttas cogit; quod dum agit, ſimul vicina ſalia pervadit, ipſorumq; effluvia ſecum abducens, bituminofiſ immiſcet guttis &c. Nec iſtos Succinorù natales produxiſſe in lucem, niſi crebra ad littus Sudavicum peregrinatio, & attenta fodinarum perluftratio feciſſet cernere verum. Tandem ex marinis collibus, tempeſtatum vi diſjectis aut convulſis, Succina prodeunt, fluctibus advolvuntur ad littora. Confirmat ultimò dictum *Woodwardus in Specimine Geographiæ Phyſicæ*: Mare ventis & procellis agitato, ſi collibus, rupibus ſe allidat, cum impetu dejicere fragmina ſuccini ſolet ſatis grandia, quæ in aquam ſubjectam decidua, & continua agitatione in particulas minimas diſſoluta, abluta auferuntur. Celeberrimus Mathematicus Dantiſcanus Hevelius, teſte *Valentini Hiſtoria Simplicium Reformata*, in marino littore, inter Dantiſcum & Regiomontum ſito, Succinum liquidum & nondum penitus coagulatum inveniens, detracto digitiſ annulo ſigillatorio, inſignibus ſuis profundè tanquam in ceram impreſſis notavit: & abhinc pro argumento pluſquâ ſyllogiſtico, ad convincendos alios adhibuit. Pruſtum hoc inſignibus Hevelianis impreſſis conſpicuum, in Angliam tranſmiſſum fuit, ubi inſtar maximæ raritatis, ad probandam genuinam Succini originem, conſervatur, & curiosiſ ſubinde monſtratur. Ex his colligitur, Succinum nihil aliud eſſe, quàm ſuccum bituminofum, ſeu reſinam terræ optimè digeſtam, in mare traductam, atq; ibidem præcipuè concretam.

II. Non pauci in errorem inducti Succinum crediderunt, cum

Z

Ambram

Ambram in Africa, Asia, America locis nasci acceperant. Resina quoque Copal mentiri Succinum aptissima: hoc nomine ab Officinis Pharmaceuticis adoptata. Certiora argumenta desiderantur, quibus, de genitis Succinis ibi, firmari queat opinio. Quomodo enim sagacissimus Chinesium populus tantos in Prussia faceret sumptus? si domi illa haberet. Europae regiones sed non omnes, nec aequae succiniferae, Germanici Succini crebrior est & evidentior memoria, Saxonia, Misnia, Islebia, Svevia de terra suscipit, in ripa Viadri prope Custrinum inventum est, Syecia ex ripa lacus Meleri ejectum legit, Dania ex fossa Hafniensi insignia Succina vidit. Major Succinorum proventus in locis Mari Balthico vicinis, Prussia tamen inter regiones succiniferas princeps, ab hac secunda Pomerania. Electrum antiquorum nullibi rectius collocaveris quam in Prussia, quae à non paucis Scriptorum istud tulit elogium, quod Italiae olim erat attributum, ut sola Succinorum genitrix salutaretur. Ita saepius hic citandus *Hartmann in Historia Succini Prussici*.

III. Balthicum Mare celebre est copia Succini, quod nullum aliud fere habet. *Becmanus in Hist. Orbis Geographica, & Civili*. Sudavia ulterioris Prussiae regio maxime Succini ferax, quod ab incolis illius loci, reticulis in mari capitur, & ex fundo extrahitur, Favonio, Coro, vel Africo vehementius aequor, uno & altero die, commovente. Piscationem hanc *Agricola in Natura Fossilium* fuse descripsit. Ex Sudavia transportatur Dantiscum, divenditur mercatoribus, (*inquit Casus in Mineralogia*) qui in varias figuras torno caeloque formatum, atque aliud ab alio pro colorum varietate secretum deferunt potissimum Antverpianis.

In Prussia Succini frustum septemdecim librarum repertum est, in Pomerania undecim cum dimidio; nigrique Succini quoddam genus conspectum in littore Prussico, ait *Goebelius*, quod erat liquidum, viscidum, lentum, instar picis nitens, odoris teterrimi.

IV. In littoribus Dantisco vicinis, Succinum desertum à fluctibus, colligitur in arenis. *Casus S. J. in Mineralogia*. In littore Putici Sinus non longe à Cænobio Oliva Succinum effoditur, ubi arenae cuniculi, quibus obrutum fuerat, diducuntur, vertuntur: interdum remotius à littore eruitur. Et tunc fossores satis amplas fossas agunt quadrangulares

drangulares plerumq; non tamen multum profundas. *Goebelius de Succino.* In Pucico angulo piscatores ingens Succini dorsum sub aquis splendere conspexerant, sed ob profunditatem maris, nihil inde decerpi potuit. *Hartmann ex Aurifabri Hist. de Succino.* Ad Pucecam, Succinum cinereum quoddam effossum est in littore, quod postquam fuit attritum ferro, folia, quæ humi jacuerant, duorum pedum remota spatio, ad se attraxit in sublime levata. *Fonstonus in Thaumatrographia Naturali, Agricola Fossilium l. 4. Cardanus l. 5. de Mixtis, Rango in Animadver. ad Origines Pomeranicas.* Ibidem inventa Succini candidi massa, humani capitis magnitudine, æstimata in loco viginti Imperialibus Prussicis, alibi pretium majus obtentura. In Neringensi sylva, & collibus ultra Fortalitium Mindense disjectis, an. 1655. magna copia Succini est reperta. *Bushnerus.* In Capitaneatu Lemburgensi, penes maris littora, leguntur fragmina grandiora. Liberaliter ad Samogitiæ, Curoniæ, & Livoniæ contermina Mari Balthico littora, succineæ opes redundant, ut inter algas, arenasq; absconditæ, à rusticis confertim deprehendantur. Inter arandum quoq; & inter fodiendum, in maritimis jugeribus se se offerunt ultro, pretio vili ab Electrotoreutis ibidem quondam cõemptæ. *Hartmann in Succincta Hist. Succini Prussici.* In Curlandia Succinum à Mari Balthico ejicitur. Frustra nonnunquam factis grandia Serenis. Duci cedunt, Præfecti littorales rationem collecti Succini reddunt. *Lentilius in Memorabilibus Curlandiæ.*

V. SUCCINUM fuisse primò liquorem stillantem, tenacem, lentum, indicant quædam intus implicata. Ideo *Cardanus l. 5. de Subtilitate* ait, muscas, formicas, pisciculos, & hujusmodi alia electro inclusa, æterno translucere sepulchro, atq; nobiliore, quàm Artemisia Mausolo construxerit. Ranulam viridem in massa Succini *Wigandus*, araneam *Boyle*, gryllum integrum expansum *Bartholinus*, pisces *Aurifaber*, & ova piscium spectavit. In Ducis Brunsvicensis ærario, Succini frustum lacerta integra occupaverat. Mercator quidam Gedanensis Succina palmæ magnitudine possederat, teste *Hartmann in Hist. Succini*, quorum unum ranulam, alterum lacertam complectebatur, & quod maximum est, habitu nitentium, atq; se se extricare conantium,

ut in uno, intestina rupta, in altero spuma, ac os oppletum sanguine apparuerit. Legitur carmen *Hermanni Borufsi* de Rana & Lacerta Succino inclusa, & apud Jascum Gedanensem Consulem visa. Plura quàm ducenta frustula politi Succini variis insectis referta, v. g. muscis, culicibus, scarabæis, blattis, formicis, araneis, simul cum succineis guttis figura multiplici à natura donatis, in *Museo Gottvaldii Doct. Medicina Gedani* asservabantur. Et in precatoria decade Gedani empta, Romæ Museo Kircheriano illata, quot succinei globuli spectantur, tot sunt inclusa diversa animalcula. Deniq; Museum cujusdam Civis Gedanensis exhibuerat mihi in Succino muscas, culices, vermiculos &c. qui dum liquida adhuc hæc gemma esset, in eam irrepserant, neq; extricare se poterant, antequam coagularetur. Negârunt aliqui animalcula visa in Succinis esse vera, sed fractorum, aut sectorum Succinorum inspectio (inquit *Hartmann*) hos refellit, manifesta enim insectorum supersunt indicia. Nativa animalculorum sepulchra, ab arte elaboratis oculis quomodo sunt dignoscenda, edocet experientia.

VI. Arbuscularum, frondium, nubium, aliarumq; rerum imagines in Succino variegato curiosus advertit oculus. Est mihi pectore tenus efficta senilis imago, infantem reclivem monstrans, JESUS parvulus in Simeonis complexu hærens obversabatur animo, quando primò hanc naturæ picturam intuebar. *Hartmann in Succincta Hist. Succini Prussici.* Alphabeti Hebræorum notam, Latinas literas, A B C D &c. characteres Arabicos inscripsisse naturam Succino Prussico non unus asserit, & ego incidì in ejusmodi frusta. Mortis imago cum falce spectabatur Gedani, ibidem erat species hominis expansas manus habentis, prolapsi in genua. *Idem in Hist. Ampliori Succini Prussici.*

VII. In lacubus variis à mari remotioribus Succinum reperitur, ut in Prussia Episcopatus Varmiensis, sed modicum. *Cromerus Polonia l. 1. Neugebaverus Hist. Pol. l. 1.* In eadem Varmia lacus, ad pagum *Lantry*, edidit fragmina succinea coloris varii. Ex eis unum Regiomonti venditum quadringentis florenis Prussicis. Lacus *Charzykowy, Sczytno, Zarnowiec &c.* in Palatinatu Pomeraniæ, aliqua succini frusta ediderant. Lacus *Grzybno* ad *Carthusiam*, notabiliora fragmenta obtulit.

rulit sapius piscatoribus; unde & artificii sufficiens venit materia, ad effigiem Christi Domini in Cruce pendentis efformandam. Succinifer lacus & villæ *Wirzchucin* ultra Bidgostiam, Sbonszinenfis in Palatinatu Posnaniensi, præ aliis hac gemma ditior. In Kiekrzensi lacu crustum majus semel repertum: in Lubicoviensi distante milliari uno ab Urbe Medereco (præter albi, & fulvi Succini particulas) massa succinea rarissimæ magnitudinis avulsa retibus à parte reliqua, quæ à fundi domino, cuidam Electori S. R. J. postquam oblata est, illico formam parvæ mensæ ab electrotoreuta accepit, thesaurum auctura.

VIII. Etiam procul à Mari Balthico effodiuntur Succina. Insignia frustra ad Gutstadium Varmix oppidum ex terra sublata: de Hokerlandiæ agro massa librarum septem Elbingæ vendita. In Elbingensi fundo septingentæ libræ Succini erutæ: ex arenoso quoq; monte sylvæ quernæ prope Elbingam, an. 1630. multum succini sed nigricantis est acceptum. *Harimann. in Hist. Ampli. Succini Prussici.* Post gazam erutam, fodina neglecta esse hac de causa existimatur, quod in illo depresso loco copiose effluens aqua fossores à continuatione inchoati laboris rejecerit. Agricolaë plurima grandia Succini frustra, in arenosis collibus circa Elbingam, & in regione montana illius Territorii, sed longo situ, imbrium vi, crusta spissiore obducta repererunt, quorum nonnulla libras septem æquabant pondere. *Zamelius Consul Elbingensis in Epistola.* In fundo Varmiensis villæ *Wangst* eruitur interdum Succinum quinque, vel sex, aut decem Imperialibus Prussicis æstimatum. Quapropter etiam nunc Elbingenses artifices asseverant, majores & rariores Succini massas, à montanis agricolis, & Varmiensibus adferri sapius, quàm à maritimis.

In Monte Episcopali proximo Urbi Gedanensi effossum est à milite Succinum fulvum librarum aliquot, quod in Museum intulit suum *Hoorn* Vir Consularis Gedanensis, raritatum variarum collector exquisitus, annorum quinquaginta decursu. Idem terræ succus concretus & in aliis montibus, collibus ab eadem Urbe non remotis facile est reperibilis. Ex *Schönfeldt.* horto caulibus repleto depromptus, in Zulava minori ad *Gemlice* aratro erutus, in pagis *Ciepielsko, Gostyeczyn, Nowacerkiew, Gruczno, Pogutkowy &c.* extractus. Campus villæ

Bankow

Bankow cubitale electri fragmen fossori obrulerat. Prope *Stargardiam*, *Mevam*, *Novum* &c. invenitur. Pagus *Jaszcz* ejusdem *Palatinatus Pomeraniæ*, *Succiniferum montem* (sectum via deducente *Czyrskum*) habet, de quo rubram particulam sine mora erueram, puer invenit aliam coloris flavi. Idem locus cum arenosis vicinis collibus majora fragmina dare villanis observatur. Alter mons inter *Zukovum*, & *Raduniam* fluvium situs, candidum Succinum non semel edidit. Planè à ratione alienum non esset, inquit *Hartmann* sæpius citatus, ferè *Prusisæ* omni succineum fundum, adstruere, undiq; enim afferuntur Succina, eaq; non unius, neq; vilis coloris. Et si fodinæ passim in *Prussia* tentarentur, spei & sumptibus abundè responderent. Extra *Prussiam* quoque effossum Succinum, insigni mole, ex *Vistulæ* littore præalto argillaceo diffuso viginti quinque milliaribus Germanicis à *Mari Balthico*. Colligitur & in *Masovia* ad *Narviam* fluvium, in collibus sabulosis, & sylvis. Oculatus testis *Cnapius S. J.* qui illud ad usus varios tornavit ac expolivit.

IX. Succinorum colores plures quàm centum ponit *Agricola de Natura Fossilium*, centum & octoginta *Hartmann in Hist. Succini*. Ex his quædam, speciem marmoris *Porphyretici*, lapidum non ignobilium ferunt: juxta *Aldrovandum*, nunc *Chrysolithum*, nunc *Carbunculum*, nunc *Hyacinthum*, nunc *Topazium*, & alia gemmarum genera representant. Inter cætera sunt majoris pretii candida, lactea, olus capitatum, seu brassicam capitatam colore exprimentia, Germ. *Kompstfarbe*. Candida ideo præferuntur aliis, quia secundum *Dionysium in Quinquagenaria 3. de Gemmis*, sunt singularis dulcedinis, odoris præstantioris. Fulva & translucèntia magnam invenère æstimationem in *Italia*, ideoq; talia *Gedani* &c. formantur in corollas precatórias, statuas varias, arculas, corda, candelabra, cæteramq; supellestem pretiosorem. Continebatur Museo *Gottvaldiano Dantisci* Succinum viride instar *Smaragdi*: mihi *Elbingæ* exhibita Succina alba, cærulea, quasi ignescentia, fusca pellucida, instar vitri splendèntia, variegata, inspersa maculis, nigricantia &c. nec non ejusmodi, quæ inclusa annulis, adamantes, rubinos expresserant.

X. Succino flammeum quidpiam, ac spiritus habens naturam, inesse affirmat *Casus in Mineralogia*, quod attritione superficiei, reclusis meatibus emissum attrahit varia. Eadem attractio à *Tylkowski in Phys. Curio.* sic explicatur. Calore attritionis ex parte resolvitur, partes agglutinant se v. g. paleæ, & ubi incipiunt refrigerari, ad suum redeunt corpus, ac secum paleam revehunt. Communius ab aliis vis attractiva, effluviis seu halitibus emissis è corpore electrico attribuitur. Interroganti quid trahat Succinum? respondet *Kircherus in Mundo Subterraneo*, omnia levia, (nullo profus excepto) dummodo gravitate innata non ponant agenti obicem: imò nos (idem inquit) non duntaxat levia quævis, sed & ponderosissima omnis generis metalla, aurum, argentum, plumbum, ferrum, decem vel viginti librarum, ligneos baculos, hastas, chirothecas, Succini frustra statico experimento attraximus. Magnes non nisi determinata corpora trahit, Succinum sine discrimine omnia. Prædem & *Stella Scriptor Antiquitatum Borussiae* viderat ferrum quasi adnatum Succini frusto. Apponuntur aliquot experientia à *Tylkowski* instituta. Attritum Succinum pulveribusq; applicatum eos disjicit prius, postea trahit emissis effluviis: particulam chartæ dum attrahit, eandem gyrat. Aliquândo idem frustulum chartæ ita pendet à Succino, ut non attingat illud: aliquando ab attracta palea dependet catenatim alia palea. Affricatum si immergatur aquæ desistit ab attractione, oleo unctum vim suam exerit.

XI. Nullum gemmarum genus, sensu *Hartmanni*, contra tam multos morbos vires obtinuit, nullum copiâ tantâ inter medicamenta invenit locum. Succinum solum instar panacæ alicujus graviore submouet affectiones. Ars Pharmaceutica in interna, & externa remedia, de illo præparat Magisterium resinosum, nec Balsamo Copayvæ cedens: Colophoniam, Oleum, Sal volatile, Essentiam, Balsamum, quod apud *Etmullerum*, & *Hofmannum*, Balsamo Peruano non malè jungitur. Oleum Succini mirum in modum extollit *de Boot l. 2.* admirandasq; vires attribuit, propter quas Balsamum Europæum vocatur, ac veri balsami loco haberi potest. Inter præcipua ponitur à *Valerio Codro in Dioscoride*, quæ Deus condidit ad usum hominum. Quapropter meritò peregrinus

peregrinus quidam magni nominis Medicus dixisse fertur, frustra Prusiam unico Succino satis beatam, alia quærere remedia. Laudatur summè & *Gabelchovero Medicina Doctore inter Annotationes datas in Librum Elpidiani de Gemmis & Lapidibus pretiosis*. Parantur, inquit, pilulæ stomachicæ de Succino, Confectio, Oleum, quod appellatum fuit olim Sacrum, propter vires ejus admirabiles, & arcanas. Superat sua facultate omnes Aquas vitæ, omne Aurum potabile, præsertim in apoplexia, & epilepsia curanda, siquidem calidissimum est, incidit, extenuat, aperit, potenter discutit. Ideo in affectibus frigidis, præcipuè colicis, & uterinis præstat miracula. Similia in *Osvaldi Crollii Basilica* curioso lectori occurrent. Plura de usibus Succini in Medicina, tradita sunt à *de Boot in Hist. Gemma. & Lapidum*, à *Rhunrad*, à *Melchiore Hartmann. in Dissertatione Inaugurali, Lugduni Batavorum an. 1710 publicata*.

Parari ex eodem Succino & Vernicem cum oleo seminis, *Bauhinus in Hist. Plantarum* narrat. Idem dissolvi posse, dissolutum coagulari seu in massam cogi (attestante *Bartholino in Actis Medicis & Philosophicis*) periti naturæ non dubitant.

XII. Lucrum ex Succino rudi & elaborato, à *Cluverio* ita describitur. Gothones, horumq; contermini Ælthii Succinum in Pannoniam, & Italiæ confinium, non modò *Plinii, Tacitived*, sed & *Herodoti* ævo, deferre soliti; recipiebant Itali illud, Græcisq; tradebant. Sub dominio autem Crucigerorum, Lubecenses, & Stolpenses Succinorum commerciis inclaruère, postea Regiomontani, & Gedanenses, apud quos non ita pridem maximus quæstus erat ex Succinis.

Vendebantur & Orientalibus populis, per manus Armenorum ibant in Turciam, Persiam, inde in Indias, Chinas, Mogolis Imperium. In decursu Sæculi XVI. insignis electrotoreuta *Moukiert* Gedani ingens artefactis suis invenerat pretium, nam ab aliquot millibus, ad viginti millia nummorum argenteorum, vulgò talerorum excrescens. Victoriæ Leopoldi I. Imperatoris de Otthomanis ab eodem scitè expressæ valorem immediatè positum obtinuerant.

Lingenti Balthicum Mare, ejusq; opes succineas, obtingit portus adjacens sylvis, atq; nemoribus.

TRA-

TRACTATUS VII.

ARBORETA INVISENS.

SECTIO I.

De

SYLVIS INSIGNIS VASTITATIS.

I. **S**YLVA dicitur arborum multitudo, longo & continuo tractu protensa, sine cultura propagata. Si unius tantum generis continet arbores, ab illis denominatur: à quercubus quercetum, ab alnis alnetum, à salicibus salicetum &c. ast hæc vocabula minoribus arboretis attribuuntur. Quædam sylvæ varietate, proceritate arborum, & quò se inferunt transeuntium oculi, prospectu sunt gratæ, aliæ ne perspicere quidem possunt, media die horrorem nocturnum incutientes ingredientibus. Tales denominantur à nostratibus nigræ, hoc est umbrosæ, si verò fuerint amplissimæ, magna parte incædæ, *Puszczæ*, *Pineta Bory*, *Nemora Gaie*.

II. Hercynium celebratissimum nemus, quo in tota Europa nihil est præstantius, Sarmatiam totam percurrit, & circa Cracoviam saltus suos extendit. *Chronica Etatum Mundi Norimbergæ an. 1493. impressa*, *Aneas Sylvius in Epit. Europa*, *Symphorianus Hortorum l. 30.* Sylvis pane omnis regio Polona obducitur, quæ Hercyniæ sunt portiones. *Mercator in Atlante Minore*, *Sabellius Enead. 10. l. 4.* *Cornelius de Judæis in Germania*, *Marius Niger in Geographia.* Nullo alio in loco Hercynium nemus tam latè patet, quam circa Vilnam, & qua parte in Mæotim, & Bosphoranas gentes excurrit. *Vadianus Helvetus in Epit. Trium Terræ Partium.* Sylva Hercynia non per totam modò Germaniam, sed etiam per Poloniæ Provincias, Prussiam, Livoniam,

Litvaniam, Ruffiam, ad Borylthenem usq; & Tyram protenditur, Vistulam, Chronum, & Dunam pertransiens. Continuatus saltus videtur esse &c. *Pratorius Orbis Gothici l. 1. c. 6.*

III. Lechus cum ad oras has pervenisset & confedisset ad Gnesnam, invenit magna ex parte sylvas, non tamen ita, ut pleriq; existimant, quod à Satyris tantum hic locus fuerit habitatus. Ex *Ptolemao* liquet, ibi mansisse Gotones, Burios, Burguntas, Arsegetas, Avarinos &c. *Sarnicki Annalium Polo. l. 4.* MAJOR POLONIA sylvas Slesinenses, Murzinovienses, Tremesinenses, Kurnicenses, Opalenicenses &c. ad milliaria aliquot nunc protensas habet, ampla querceta numerat, inter quæ Crotofinensia, Orpifzoviensia notabiliora. Lovicium, nobis *Lowicz* à frequenti venatione retinet nomen, nam in eo loco Duces Masoviæ, olim sylvis densis circumdato, oblectabantur venationibus. Sylvæ vastissimæ Ostrolencenses, Lomzinenfes, Nieporencenses, Kapinovienses, tabulas sectiles quernas Gedano inferunt Vistulæ alveo, indè mittendas in Angliam &c. ad fabricam navium. Accipit & Dublinum Hiberniæ numerosam materiam ligneam, ad domesticum usum, aliarumq; regionum commoditatem. MINOR POLONIA Niepołomicenses sylvas celebres venationibus habet, quas *Sarnicki Annalium Polo. l. 3.* putat à *Ptolemao* vocari Hercynias. Circa Montem S. Crucis, Ilzam, Odrowonzum &c. pineta, alibi querceta, nemora vastiora spectantur.

IV. LITVANIA densissimis referta nemoribus, melle ad miraculum abundantibus. *Bucelinus in Descript. Pracip. Provinciarum.* Sylvæ Litvanicæ aliquando decem, interdum quindecim sunt milliaria. *Mercator in Atlante Minore.* Nonnunquam sylvæ ad viginti & quinque milliaria protenduntur. *Miechovita in Sarmatia Europæa.* Inter Vilnam & Polociam ingentes sylvæ, nam ad quinquaginta milliaria Germanica excurrentes. *De Herberstein in Commentar. Rer. Moschoviticarum.* Mscislaviensis Palatinatus sylvis inumbratus, & aquis immerfus. *Starovolsci in Polonia.* Polesiam ubiq; sylvæ, ac paludes occupant, sed tum illæ, tum hæ utilissimæ, primæ copiâ mellis, secundæ piscium. *Niecolofus in Hercule Siculo.* Samogitiæ sylvæ summas ferunt

ferunt mellis divitias. *Mercator in Atlante Minore.* Ex Litvania navibus latioribus Regiomontū advehuntur ligna quadrata quercea, *Klapholtz* vocitata, quæ in Candiam, Italiam, Angliam, Hollandiam, pluresq; regiones alias transportantur, ut ex eis varia opera conficiantur. *Cellarius in Descript. Regni Poloniae.* Omnis illa roborea materia, quæ nostratibus *Wagenschot*, & ex qua Germaniæ inferioris, & Belgii maritimis regionibus univèrsa ferè lignea opera architectonica tam publica quàm privata, domorumq; magna ex parte utensilia fabricantur, in Litvaniæ partibus cæditur, ad nos per Balthicum, & Germanicum Mare advehitur. *Ortelius Antverpianus in Theatro Orbis Terrarum, Marginus in Geographia.* Præter segmenta seu materiariorum ligna querculana, Polonis *Klepki*: præter plancas seu assamenta majoris magnitudinis, Litvanis *Wanczos*, Germanis *Eichenebolen*, Batavis *Planken*: Cineres clavellati, nobis *Potafze*, ex Polonia, Russia, Litvania, Prussia, mittuntur Gedanum, Regiomontum, Rigam, imponuntur onerariis navibus mercatorum, juxta *Valentini Hist. Simpli. Reformatam*, ad usum Infectorum, Saponariorum, Vitriariorum, & Chemicorum. Fagi, alni, betulæ, tremuli &c. rediguntur in cineres, paratur lixivium, infunditur lignis ardentibus, ut prodeant Cineres clavellati.

V. PRUSSIA habet sylvas incæduas, unde vis ingens lignorum, ad navalem usum atq; domesticum convehitur. Teretes arbores ad malos navium accommodæ dantur, quæ indè in remotissimas oras deferuntur. *Stella in Antiquitatibus Borussiae, Eller in Geographica Orbis Descriptione.*

Onerariæ navi imponendus malus, octoginta & octo aureis Gedani non pridem venditus est, ibidem alter Imperialibus Prussicis quinquaginta aestimabatur.

Naves in eadem Urbe constructæ sæpius ad usum Mercatorum Angliæ, Hollandiæ, interdum Galliæ, Hispaniæ, Lusitaniæ &c. varias merces non uni parti Orbis invehunt, remotissima maria lustrant.

Majora proferam, Polonia Classes integras nihil opis externæ indiga facillè potest instruere, *Opaleński in Defensa Polonia* testimonio. Dum autem Hispana Classis numerosissima, quadriennio integro parabatur, regnante Philippo II. inquit *Antonius à Burgundia in Vanitate & Veritate*, missi sunt quoq; Gedanum conquiritores

res emendis navibus. Officinæ vitriariorum (*Huy*) per vastiores, densioresq; sylvas Regni totius sparſæ, inter quas nobiliores in Palatinatu Poſnaniendi, circa Montem S. Cruis in Sandomiriendi &c. Notabilis numerus lagenarum thecæ inclufarum, Gedanô mittitur ad oras exteras: aliæ gentes ob defectum vitri fenestras parant ex chartis inunctis oleo, aut ex carbaſo. Indi aliqui vitrum auro longè præferunt, & mirantur eos, qui vitro abundant, aurum deſiderare.

VI. Non carent ſuis commodis & opibus regiones ſylveſtres, nullibi enim copioſior venatio, pelles animalium pretioſiores, quàm in Ruſſia, Lapponia, Polonia. Quis non miretur providam naturæ curam? quæ frigidiffimum Septentrionem immenſâ lignorum, & pellium inſtruxit copiâ, nam ſi abſq; ſylvis illis foret & pellibus, redderetur inhabitabilis. Antiquiſſima architectura nonniſi lignea fuit, primi enim mortales in ſylvis habitârunt, & ex arborum contextis ramis caſas ſibi ſtruxerunt. Quemadmodum hodie in univerſa pæne Norvegia, Svecia, Polonia, Litvania, Ruſſia: & pagani per totum fere Orbem ligneis caſis utuntur. Haſtenus *Hornius in Hiſt. Naturali & Civili*. In Regionibus plurimis quamvis calidioribus, contra acerbos ventos, frequentes nives, frigus bene acutum, nihil datur præſidii, niſi duplex amictus, vas carbonarium parvum, carbonibus ignitis plenum. Principes, Magnates, Nobiles ſolo utuntur foco, comparantur ligna grandi pecunia: carbones foſſiles, ceſpites bituminoſi, virgulta, ſtramina, ſimi ſiccati ſolibus, alunt conſervant ignes. Frequentiſſimæ apud nos ſylvæ pellenſis frigori natæ, ideoq; ſuper foco ligna largè reſoſita. Mirum attamen multis, quòd in protenſis longè latèq; ſylvis, in condenſis arborum tantis, anfractibus viarum innumerabilibus, magna ſecuritas eſt, rariſſimum nec diuturnum latrocinium. Conſirmantur dicta à *Bertio in Tabulis Geographicis Contractis*, à *Fournier in Geographia*, verbis ſequentibus: Poloniae Regnum latrocinia pæne ignorat, & tanta ſecuritas eſt, ut hybernis menſibus etiâ ſinguli vehiculis, & uno quidem duntaxat, aut altero jumento, immenſa itinerum ſpatia conficiant. Luſtranti ſylvas, genera varia arborum, fruticum facilè objiciuntur, in Sectione inſtante enumeranda, explananda.

S E C T I O II.

De

ARBORIBUS, & FRUTICIBUS.

IN Regno Vegetabili arbor assurgit altiùs, truncum crassiorẽ à radice fundens, ramos veluti brachia explicans. Arborea quãdam pomifera seu acinis plena, aliã nucifera, glandifera, baccifera, lacrymifera, siliquosa, miscella. Univerfarum sylvarum ad Septentrionem spectantium pars, secundum *Theophrastum in Hist. Plantarum*, ligna pulchriora, spissiora, meliora, atq; omninò robustiora profert. Abietes, pinus &c. *Baconi Historia Naturalis & Experimentalis de Ventis Authori*, in regionibus frigidis, magis sunt inflammabiles ac resinosa, quàm in calidis plagis. Frutex à radice caudicibus multis, ramisq; constat, ad justam magnitudinem arboris non assurgit, nonnullis herbis assimilis, sed non emoriens, neq; arescens morte herbarum.

II. ABIÈS, *Fodta, Fedlina*, arbor resinosa, alta, recta, enodis in parte inferiori, ideoq; Sapius dicta. Montibus gaudet, viret perpetuò, conos fert longiores, folia rigida atq; pungentia. Resina liquida ex tuberculis abietum novellarum collecta, lacryma, oleum abiegnum dicitur à nonnullis, arida ementitur thus figurâ, à formicis congeritur. *Colophonia Officinarum*, *Pix Græca Matthioli*, est purgata resina abiegnâ, & strobilina, coctione inspissata, frigore indurata. Summitates abietis decoctæ & potæ scorbutum exterminare, strobili inflammatorum hepar creduntur refrigerare. ACER ALBUM ex *Cnapii* interpretatione *Grab, Grabina*, aliis Ornus, arbor solidissima, fabricæ axium circa quos vertuntur rotæ maximè utilis, ACER vulgi, *Klon*, ad supellectilem expetitum domesticam. Aceris apud *Theophrastum* alii duo, alii tria genera statuunt. ALNUS, *Olsza, Olszyna*, locis aquosis gaudet, excisa ad adificiorum fundamenta in aquis, atq; palos expeditur, nec corrumpitur facillè propter commune humidum cum humore adventitio.

ventitio. Ideo ait *Kircherus in Latio*, Urbs nobilissima Venetiarum sumptibus magnis acquirit alnos ad facienda palatiorum, ædificiorum fundamenta sub aquis. Aqua elicitæ ex foliis, probatissimum *Gottschedio* est medicamentum in arthritide.

ALNUS NIGRA BACCIFERA *Bauhino*, Frangula *Dodonæo*, quod facile frangatur, nobis *Kruszyna*, medicinis admodum utilis. Multi utuntur interno cortice pro Rhabarbaro, decocto, adversus dolorem dentium, atq; scabiem. Idem cortex siccatus in umbra, expedit fortiter humores biliosos, pituitosos, & serosos. Copiosè crescit hæc arbor in uliginosis nemorum, sylvarum tractibus; ad carbonem redacta pyrium componit pulverem. Arbuscula quædam junior, pedalis longitudinis, foliis sex vel septem quercui vulgari similibus, sed omninò niveis, aspectui jucundissimis ornata, in *Castubiæ* montibus enata est. Hic notandum, rarè admodum plantas foliis ex toto albis, ut in hac quercu inveniri. *Ephemerides Medico-Physicæ Germanicæ ex relatione Breynii Med. Doct. Gedani.*

Arbuscula subrubra supernè in littoribus *Balthici Maris* producit flores, qui intrà manuum volas contriti in pulverem, olent gratissimè, sternutationem provocant sumpti.

III. **BERBERIS** *Matthiolo*, Spina acida *Dodonæo*, *Tragocantha Ursino*, *Oxyacantha Trago*, nobis *Berberys*, armatur spinis, baccas dat rubicundas, in *Octobri* maturescentes. Expressus succus de illis, ad arduas & malignas febres, fluxiones alvi, sitim sedandam, faucium, gutturisq; inflammationes reprimendas efficacissimus. In *Officinis* Syrupus *Berberorum* paratur: luteo cortice pictores utuntur. Aliæ vires à *Bauchino in Hist. Univer. Plantarum* fusè descriptæ. Provenit circa sepes pagorum, *Ryneberg*, *Mickaw*, *Sopoty* &c. *Prussiæ*, in sylvis *Minoris Poloniæ* &c.

BETULA, *Brzoza*, cujus cortici liber albus subest tenuis, candidus, à veteribus ad opera inscribenda adhibitus, ante chartæ usum. Fasces quoq; *Romanorum Magistratum* insignia, ex virgibus fiebant betulæ, in eum usum translata ex *Gallia* in *Italiam*. In æstimatione est apud *Cardanum Mediolanensem*, sic de illa *Subtilitatis* l. 8. differentem: Betulæ primus honor esset, si tam nobis, quàm *Getis*, & *Sarmatis* communis foret. Depictas enim in radicibus imagines plantarum, volucrum, quadrupedum habet, ex fructu, panis conficitur. *Locis frigidis gaudet, estq; amica*

amica serpentibus, quorum copia circa radices persæpe solet inveniri. Alia procera est, pumila alia cum foliis subrotundis, julis crassis & brevibus. Ex prioris caudice sauciato ad initium veris, copiosus & dulcis effluit succus, nobis Oskota, qui calculos renum atq; vesicæ comminuere, maculas cutis abstergere, calorem internum viscerum mitigare, papulas oris tollere, hydropicis prodesse, si sæpius cum aqua Sambuci bibatur, à peritis Artis Medicæ traditur.

Eâdem aquâ betularum, Germaniæ Magnates ex antiquo instituto utuntur contra calculum, ejusq; usus ab Helmont in Libro de Lithiasi commendatur. Et Cerevisia ex succo betulæ coquitur assertione Bartholini in Actis Medicis, gustu, & usu singularis ad calculum impediendum.

In Capitaneatu Mirachoviensi Cassubiæ, idem succus decoctus pro potu sumitur æstate à ruricolis. Ex foliis color elicitur à piëtoribus Schuttgelb dictus, non sinè creta, & alumine: alius Sütgrün cum solo alumine. Pix liquida, Betulloleum Ursino, nobis Dziegieł, ex adusto cortice præparatum, non est in pretio propter copiam; ad coria emollienda, ungendos axes adhibetur. In Regionibus aliquibus à nobis remotioribus infertur Pharmacopoliis, propinatur contra patroxysmos varios, & pestilentiam. Frequentissimæ, eaq; procera, in amplitudinem magnam diffusæ Betulæ implent campos nostros & sylvas: ex radicibus solidissimis, crispis undatim, supellex varia efformatur.

IV. CEDRUS, Cedr, in Libano monte provenit magna, odorata, conis grandibus (teste Bauhino in Hist. Plantarum) onerata. Majoris Cedri genera duo Plinius ponit, quæ floret fructum ferre non solet, fructifera floribus caret. Cedrus ex descriptione aliorum, Junipero est non absimilis, perpetuò virens, montes amans, alta, recta, solida, odorata in rubente medulla, enodis, baccas flavas ferens, cariem, tineam, vetustatem non sentiens. Ramosa, nodis referta, acutum, spinosum folium tenens, Oxycedrus vocatur. Præstantissima Cedrus juxta Theophrastum in Cilicia, & Syria, juxta alios in Africa, Creta & Cypro. Nasci Cedrum in Polonia & Russia fama est, inquit Cnapius S. J. in Thesauro, sub verbo Cedr. In Pokucia parte Palatinatus Russiæ circa pagos Perehińsko, Storwina, Tysmieniczany &c. crescit in montibus arbor procera, crassa, odorata, abieti similis, semper virens, incolis Kedr, Kedro-

Kedrowe drzewo, forsitan *Cedrowe*, nam litera C. in K. videtur esse mutata in idiomate Russico. Formantur ex tali ligno arcule loculate, scrinia continentia vestes, pellesq; varias pretiosiores, absq; nocumento illato à tineis.

V. CERASUS SYLVESTRIS, *Trześnia lesna*, fructu nigro, parvo in Minori Polonia, aliisq; Provinciis. CHAMÆCERASUS *Ursino*, *Codro*, *Cerasus humilis Plinio*, *Cerasus pumila Gorrae*, nobis *Wiśienka mata*, *Trześnie poliemne*. Frutex cubito altior, ramosus, fructus proferens austeros, Augusto mense maturiscentes, in campis Podoliæ, Volhiniæ, in desertis locis *Janczaricha* vocatis, ubi alia cerasa si gustentur supremis labris amara sunt, si masticeantur evadunt dulcia. CORNUS, *Sipontino* *Cornus mas*, *Duretum Ursino*, nobis *Dereń*, arbor solida, ponderosa, aquis non supernatans, fructu rubeu & lapidosum ferens, crescit circa fluvios Tyram, Smotriczum, atq; in sylva *Niedobor* Podoliæ &c. Fructus seu baccæ dysenteriam sistunt, sitim, ardorem febrilem restinguunt, folia vulnera sanant. CORNUS FÆMINA *Theophrasto*, *Virga sanguinea Plinio*, *Pseudocrania Cordo*, aliis *Ossea*, nobis *Głóg drzewo*, fert baccas amaras acerbis nigricantes. Lignum fungosum est, & inutile. CORYLUS SYLVESTRIS, *Leszczyna*, dat avellanas seu nuces, quæ in aqua mulsæ medentur veteri tussi, expressum de iisdem oleum, ad dolores arthriticos & nervorum sedandos à *Mesue* commendatur. Juli concussi, dum *Corylus* floret, pulvisculum luteum edunt deservientem pictoribus, eleganti colore. Virgulam corylaceam bifurcatam audacter pronuntiat *Schoottus S. J. in Magia Naturali*, & *Artificiali* non habere vim naturalem conversivam ad metalla, & thesauros absconditos, sed vel casu conversionem illam contingere, vel fraude tractantis, vel ope dæmonis cum quo intercedit pactum explicitum, aut implicitum. Ejusdem judicii *Honoratus Fabri in Physica*, *Cæsius in Mineralogia* adducens verba *Agricola in Lib. 2. de Re Metallica*: virgula hæc ex impuris incantatorum fontibus defluxit, subjecta dolo tractatorum. Deniq; *Kircherus in Arte Magnetica* refert, se experimento facto, nullum in his virgulis æquilibratis inclinationis effectum invenisse, E contrario, vis ei virgulæ indita à natura ad investigandas fossiliū

venas, mordicus defenditur à nonnullis, quia exhalatione metallorum inflectitur, ac arripitur. Plura apud Scriptores de usu virgulæ divinatoriæ, seu metalloscopiæ videantur.

VI. FAGUS, Esculus *Turnebio*, nobis *Buk*, arbor glandifera, quæ ante inventas fruges, Pœtarum commento, homines glandibus nutrebat. Foliis recentibus contusis atq; impositis tumores calidi discutiuntur. Fagineæ sylvæ, *Bukowiny*, *Buczyny*, implevere Regnum habentes ingentis proceritatis & crassitudinis arbores istius generis, quæ sunt divisæ in albas, atq; rubras. Fragmenta fagi ad duritiem lapidis ducta inveniuntur in locis variis.

An. 1700. miles quidam præsidarius Fortalitii Gedanensis ad Vistulam siti, è lignorum portione à Magistratu annuatim impertita, frustum fagineæ arboris securi dum conatur findere, ad primum vehementem ictum, in duas quasi partes dissiliit, in utraq; interna superficie, Crucem objecit oculis. Miles aspectu in admirationem raptus atq; perterritus, Chiliarchæ rem enarravit, hic verò mox sibi illud assumpsit, & ad mortem servavit, quæ cum post menses aliquot contigisset, Magistratûs imperio in Civitatem est apportata, in Bibliotheca publica asservata. Pedem unum & amplius crux illa longa, in una parte elevata, in altera profundè depressa ad modum archetypi, scilicet primæ formæ, secundùm quam simulacra solent expediri. Color utrinq; fuscus apparet, illic maculis quibusdam flavis distinctus, hîc magis niger, & quasi ferro candente exustus. *Nova Literaria Maris Baltici, & Septentri. Lubeca an. 1705. impressa, Ephemerides Medico-Physicæ Germanicæ.*

Domesticæ arbori apponitur peregrina. In Emircensi Cænobio Hieronymianorum insolens ventus fregerat fagum, in qua, ad divisionem sive secturam quamlibet, expressi fuerant milites cum vexillis, tympanis, ductoribus ordinum, in habitu Polonorum, atq; Prussorum. *Kwiackiewicz S. J. in Annalibus Ecclesiasticis, sub an. 1592.*

In Bibliotheca Universitatis Cracoviensis spectabatur lignum, cum manûs effigie expressa à natura. FRAXINUS, Ornus humilior *Matthiolo, & Columella*, *Melia Ruellio*, nobis *Fesion*, truncum offert omnium pulcherrimum juxta *Cardanum de Subtil. l. 8.* qui si secetur in bracteas tenues, fiunt ex eo tabulæ, mensæ pretiosiores

res. Collectum semen, in Officinis linguæ avis, & linguæ passeris accipit nomen. Non priùs florere traditur, quàm serpentes tempore verno è tenebris prodeant, nec citiùs folia exuere, quàm se denuo abdant. Iidem serpentes neq; umbram illius audent attingere, *Plinii* sequaciùm opinione rejicitur causa in halitus erumpentes ex ligno, reptilibus hisce ingratos multùm & noxios. Expertus refero, inquit *Paraus*, si fronde fraxinea in gyrum claudatur serpens, in ignem potiùs, quàm in fraxinum fugiet. Serpentes Germanicos non timere fraxinos *Cameraarius* adducens experientiam narrat, nostros umbram non metuere *Tylkowski* in *Phys. Curio.* reliquit. Quibus adhibenda est fides, difficilè est concludere sine novo experimento, atq; optima cognitione serpentum diversi generis. Plurima ex hac celebri arbore, pro usu medico, natura suggestisse hominibus, ab *Etmullero* in *Collegio Pharmaceutico* refertur. Folia contusa vulneribus recentioribus imponuntur, vel succus eisdem infunditur. Aqua ex tenellis foliis destillata surditatem repellit, cortex subnigricans, illiusq; decoctum in quibusvis morbis diuturnis est egregium. A quibusdam Germanis Lignum Gvajacum dicitur, quia prodest in affectibus splenis, aliisq; Chronicis morbis. Idem optimum est in curandis vulneribus, applicatum naribus hæmorrhagiam seu sanguinem sistit, cavitatibus dentium intrusum fugat dolorem. Secundùm alios vasa confecta in usum cibi, & potus, magna spleneticis præstant auxilia. Sunt, qui decocto ejusdem, vice ligni Gvajaci, teste *Casalpino* utuntur. Si quem vipera, vel serpens mordeat, cacumina istius arboris, item contusa folia præfens ferunt remedium. Sal ex ligno incinerato, feliciter vulnera curat, ideoq; in Germania *Wundholtz* vulgò vocatur. Reliquæ vires numerosæ Germanicè impressæ extant. Cæditur excelsior à nonnullis circa diem D. Joannis Baptistæ, vel ipsa die ante exortum solis, veterem stylum respiciendo: ab aliis tempore Solstitii Æstivâlis, in meridie: à reliquis eadem hora, qua Sol Leonem ingreditur. Frequens hæc arbor in Regno nostro, ac ita interdum vasta, ut cymba ex illa unica elaborata homines 30. capiat. Frutex flexilis, baccas austeras, nigras, parvas producens, Cerasus racemosa, ab *Ursino* vocatus, sed non rectè, cum longè diversa sit species ejus à *Ceraso*, *Cnapio* frutex grave-

graveolens est, viminaq; suppeditans. FUSARIA *Gesnero*, *Lardaria Ursino*, *Evonymus Junio &c.* *Tetragonia Theophrasto*, nobis *Trzmiel*, descripta à *Bauhino in Hist. Plantarum* arbuscula. Caudex ejus & rami tuberculis asperi, ac veluti punctis notati, fructus seu siliquæ quadrangulæ rubentes, totidem distinctis oculis semina parva, solida, cuticulâ croceâ intecta continentes.

HEDERA ARBOREA seu *Helix*, *Bluszc*, adhæret arboribus, aliisq; rebus in altum exurgentibus, viret continuò, calida est & adstringens.

VII. JUNIPERUS, *Jatowiec*, sic dicta est, quòd fructus juniores, atq; novellos annis singulis pariat, antiquis maturescentibus per biennium, aut triennium. Alia major seu arborescens, alia minor, humilis seu fruticosa, utraq; pro foliis spinas virentes perpetuò ferens. Lignum calidum, siccum, gratè olens, præcipuè si cædatur in Martio. Referente *Mylio in Horto Philosophico*, Chymici asserunt carbonem juniperinum accensum, & suo cinere obrutum, integro anno, ignem fovere. Baccæ, Officinis, grana Juniperi resistunt veneno, pesti, crassos ac glutinosos humores extenuant, colicam, stranguriam sedant, tussibus, inflammationibus, torminibus, affectibus capitis, nervorum, à frigiditate subortis auxiliantur. Ex eisdem granis fit *Aqua stillatitia*, *Oleum*, *Sal*, *Extractum*, *Spiritus*, *Mel*, *Balsamum Juniperinum*, & *Elyxir à Schrödero* descriptum, contra calculos. *Balneum* ex decocto ligni mirè juvat arthriticos. Cedro *Tackius* lignum idem substituit, nam eisdem præstat effectus. Tantarum virium est *Etmullero in Collegio Pharmaceutico*, ut dicatur non cedere *Gvajaco* seu *Ligno Sancto*, *Ligno Indico*, *Sassafras Indiæ Occidentalis*, & similibus. Plures Juniperi vires à *Bauhino Hist. Plant. l. 9.* fusè descriptæ. Juniperus major lacrymam fundit, quæ *Gummi Juniperinum Plinio*, *Vernix siccus Matthiolo* est. Gummi enim hoc resinosum, oleo lini temperatum evadit liquidum apud pictores, & scriptores: interdum miscetur cum lacca, copalto, succino. Internè datum sine mixtura, profluvia sanguinis cohibere, suffitu humores pituitosos discutere, catarrhos sistere ab *Olhasio Medico Gedaniensi* traditur. Copiosissimè crescit Juniperus arborescens, & fruticosa in *Palatinatu Cracoviensi*, *Siradiensi*, *Ravensi*, *Pomeraniæ &c.* in *Litvania*

vania, alibiq; est obvia, præsertim in Roxolania, Samboriam &c. versùs ubi ab uno colono patrefamilias medimni sex, vulgò coreti implentur sæpe granis collectis.

VIII. LARIX, *Modrzew*, arbor cognata pino, atq; abieti, conos cupressinis similes ferens, folia amittens hyeme; tempore verno nova recipiens. Opinabatur *Plinius, Calus Rhodiginus, Vitruvius &c.* Laricem non flagrare, nec in cinerem verti, sed contrarium persuadet experientia, substantiaq; ejus resinosa facillè flammam concipiens. RESINA ex arbore ad medullam usq; perforata defluens venditur in Officinis titulo Terebinthinæ vulgaris, illius usus præcipuus intrinsecus juxta *Schröderum in Pharmacopœia Medico-Physica*, in pulmonibus expurgandis, gonorrhœa sistenda, extrinsecè à Chirurgis ad emplastra ferè omnia adhibetur. Paratur ex eadem resina Spiritus contra tussim, lienis, uteri obstructions, & contra calculum. Balsamus applicatur feliciter membris frigore rigidis, tumoribus scirrhis, gangrænæ, vulneribus inveteratis ac putridis. Oleum, *Thurneusero* est vulnerarium, incomparabile, Tinctura pellit renum dolores, Sal volatile purgat. Caudex vetustissimus, prope medullam ipsam, fert quoddam pannem albicans, aliquando cubiti amplitudine, corio, ex quo chirothecæ conficiuntur, persimile, monticolæ eo ad vulnera glutinanda, fluores sanguinis sistendos utuntur.

Idem caudex ad tollendam lepram magni est æstimatus. AGARICUM, *Modrzewowa gebkâ*, est fungus albicans, trunco adnascens, divisus à veteribus in marem & fæminam. Mas longus, lignosus, durus, niger, in fragmentis, quasi villos nervorum exhibens rejicitur: fæmina rotunda, alba, porosa, levis, friabilis, venas & divisuras rectas intus pectinum modo habens, gustata dulcis primò, mox amara assumitur ad medicamenta. Nascitur initio veris dum humor per meatus quosdam expellitur extra corticem, qui concretus ita paulatim augetur, ut molem suam intrà annum accipiat. Colligi debet ante hyemem, dum jam est maturum, digestum, coctum. Si diutius adhæret arbori evadit vitiosum, cariosum, & squalidum. Maximè deprædicatum est ab antiquis Agaricum, & à recentioribus, testimonio *Breyii Gedanensis in Dissertatione Medica Inaugurali de Fungis Officinarum*,
 commen-

commendatur multum in morbis capitis, præsertim ex lymphâ pituitosa, paralyti, morbis catarrhalibus: in asthma humido, tussi, dolore ischiatico, febribus intermittentibus. In externo usu, pulveres sternutatorios quandoq; ingreditur, lixiviis medicatis cephalicis, in frigidis capitis affectibus, admiscetur: catarrho suffocativo subvenit, si ejus pulvis cannulâ gulæ infletur.

In Græcia non nasci Laricem, *Bellonius in Observat. Memorabilibus* asserit: quod plurimæ, illæq; magnæ larignæ sylvæ Agaricum optimum ferentes sint in Polonia, *Hercules Saxonia in Tractatu de Plica* testatur.

In Carpatiis montibus & Biesciadicis, in Palatinatu Sandomiriensi ultra Montem Sacræ Crucis, *Bożecin, Szydłowiec, Grabowiec, Łopacienko*, sylvæ plenæ Laricibus, & Agarico. In Ravensi Palatinatu, partim arboribus aliis permiscetur Larices, partim larignæ sylvæ, ad pagum *Rzymiec &c.* protenduntur. Templâ non pauca ex lignis larignis constructa, carie sive putredine non admissa, aliquot sæcula superasse visa in Regno nostro. Ex secamentis elaborata scrinia tineas non patiuntur, vermium morsu non lacerantur ædificia.

LIMBA linguâ vernaculâ (nam non occurrit Latinum nomen arbori huic imponendum) similis pino sylvestri assurgit inter Montes Carpatios &c. Ex ejus baccis contusis, vel summitatibus concisis elicatur Oleum ab accolis illorum montium, vocaturq; *Limbowy Oleiek*, contra affectus varios. Cistis fabricatis ex ligno (dum recens est odorato) res inclusæ non concipiunt tineas, neq; ab illis absumuntur.

LYCOSTAPHYLOS *Codro*, id est, uva lupina, Sambucus sylvestris *Matthiolo*, Sambucus palustris *Dodonaæ*, Sambucus aquatica *Trago*, nobis *Kalina*, rubeis baccis, frigidis patientibus, est onerata.

IX. PINASTER *Bellonii in Arboribus Coniferis pag. 17.* & sequenti descriptus, Pinus sylvestris montana tertia *Bauhini*, putatur esse arbor illa conifera & resinifera in Carpatiis jugis nascens, quæ Germanis *Krummholtz*, nobis *Krempulec, Kosodrzuina*. Ex hujus arboris resina liquida Oleum destillatur dictum Balsamum Carpaticum, Germ. *Krummholtz Oehl*, de quo, inquit *Breynius Doctor Medicina Gedani, in Centuria VII. Ephemeridum ab Academia Casareo-Leopoldina editarum, Hungarus quidam, fortè ex Tractatu M. S. S. Christiani ab Hortis Me-*

dici, ad radices Montis Carpati degentis, sequentia notitiæ tradit. Oleum ex arbore *Krummholtz* multò efficacius expertus sum, quàm ipsum Balsamum. Primò, spectando usum externum omnia vulnera recentia non nimis magna aut profunda, spatio viginti quatuor horarum sine ulla suppuratione, aut notabili cicatrice sanat, majora intra triduum, quadriduum &c. solummodo aliquot guttulæ pennâ instillantur. Debet autem linteum superponi, quo ligetur, aliàs cum sit nimis spirituosum evaporat. Secundò, humidam infantium in facie & capite scabiem intra triduum exsiccat & tollit, nullo relicto vestigio. Tertiò, ulcera antiqua serpentina, qualia plerumq; in cruribus, spatio duarum septimanarum sanat, si modò illiniantur ter de die, manè, meridie, vesperi, & linteum ceratum superponatur. Quartò, frigidis fluxionibus, contusionibus, sanguinis concretionibus, tumoribus ad miraculum tollendis efficax est: Ischiaticam quoq; lenit ac pellit. In usu interno, obstructionibus hepatis, hypochondriorum, & renum potenter viam aperit: sine molestia impuritates sanguinis, per paucos sudores è profundo elicit: arenas, & renum calculos pellit, hæmorrhoides movet, gonorrhæam & catarrhos frigidos sistit, inveteratos capitis dolores discutit, tussi, inveteratis pectoris morbis, nominatim phthisi, & ulceri pulmonum medetur. Insuper alias omnes, quibus Orientale Balsamum præditum est, vires habere multiplici experientia à Ferdinando III. Cæsare, aliisq; personis illustribus est comprobatum. Dosis guttulæ septem, vel novem in aliquo liquore conveniente, vesperi cubitum ituro, & manè jejuno ventriculo exhibendæ. Restant dicenda, quæ accepi ab accola Carpati, de eadem arbore. Humilis est, conifera, pino assimilis, copiosè frutescens, & per terram serpens, forsan propter vim tempestatum deprimentium virgas dum manent teneræ. Summitates virgarum intrâ annum enatarum abscessæ, in fragmenta divisæ, sunt materia Olei. Suffitus crebrior paratus de ligno carbonibus superposito præstans remedium contra pestilentiam. Occupat terram & in Biesciadicis montibus, in *Babia-gora* &c. atq; Montanis nostris. PINUS SYLVESTRIS, Pinus montana *Tabernamontano*, nobis *Sosna lešna*, *borowa*, Pinaster *Dodona* in *Hist. Stirpium*, frigidos tractus amans, grandines, nives, gelu non refor-

reformidans, largè proveniens in sylvis Poloniae. Facile concederetur terra arbori isti à regionibus calidis, propter proceritatem & crassitudinem, viriditatem foliorum conservatam perpetuò, gratam aspectui, elegantiam ligni à fabris lignariis expetiti. Ubiq; fere pineta vastissima occurrunt viatoribus, si excipiat *Podolia*, in qua locum non habent. TÆDA, *Sosna tłusta, Łuczywo*, à Pinu degener, pinguedine nimia corrupta juxta *Matthiolum*. Hæc in aceto dum coquitur, dolores dentium mulcet collutione. Ruricolæ solent ex Tæda parare assulas longas ac tenues, quæ dum inclinatæ ad latus accenduntur, locò candelarum & facularum lumen præbent tuguriis. PINASTER sylvestris Pinu & Tæda longè minor, distortus, ramosus à caudice medio, *Choina* nobis. Picis liquidæ, (*Pisselæonis Dioscoridi*) ex tæda vi ignis elicitæ, item picis secunda coctione purgatæ, concretæ, siccæ, seu *Palimpissæ* tanta est copia, quanta & pinetorum, picariarum seu piccariarum per sylvas numerosè dispersarum. Modus parandi picem, à *Schrödero in Pharmacopœia* descriptus, qui rogos plures in Finlandia non citra oblectationem est intuitus. Defertur navigiis liquida, atq; arida pix *Gedanum*, *Regiomontum*, *Rigam*, inde mari ad nationes exterarum arboribus resinosis carentes. Ideo *Fournier in Geographia* ait, picis & resinæ collectæ in Polonia quæstus est non vulgaris. Fit ex arida pice fuligo ad atramenti librarii confectionem necessaria, Oleum stillatitium picis prodest ad vulnera capitis, Aqua picis arthriticis doloribus utilis dicitur. Vis, & usus multiplex picis, à *Bauhino Historiæ Plantarum l. 8.* exponitur. PICEA *Plinio*, *Pinus nautica Virgilio*, *Pinus nigra Ursino*, aliis *Picea nigra*, nobis *Swierk, Swierczyna*, multum resinosa, conos oblongos ferens, montes, & sylvas implet. PHILLYREA *Matthiolo*, nobis *Trzemcha, Czeremcha, Kocierpka*, primò albis odoratis vestitur floribus, secundò baccis nigris. Quinque Phillyræ species assignat *Clusius in Hist. Plantarum*, easq; describit. PLATANUS vulgi *Cnatio*, seu *Platanus falsa, Jawor náski*, non ferens flores ac fructus. *Platanus vera* apud nos nulla, in Europa rara, & ex Asia in Italiam, Siciliam, Galliam, Hispaniam allata, spargens ramos latissimè, umbræ tantum gratiâ expetita. *Platani nostrates frequentissimæ, nonnullæ in caudicibus distin-*
ctæ

etæ elegantissimè venis crispis intortis, ideoq; à fabris arcarum, armorum, mensarum, instrumentorum musicorum &c. plurimum æstimata. POMUS seu Malus sylvestris, *Jabłoń leśna*, fert fructus arbuta dictos.

POPULUS ALBA, *Topola biała*, vocata ideo, quia facies una foliorum coloris candidi est, altera viridis. POPULUS NIGRA, *Topola czarna*, propter nigricantem seu fuscum colorem foliorum.

POPULUS TREMULA, Tremulus Nomenclatori veteri Polonico, & Bohemico, quòd longis pediculis pendentia folia, à flatu levissimæ auræ tremant, Populus nigra *Trago*, nobis *Ošina*, *Ošieczyna*, arbor mollis & fragilis. Oculi hujus populi post æquinoctium vernali, inquit *Matthiolus*, ad unguenti populei confectioem colliguntur, qui contusi & cum butyro recenti non salito illiti, capillis nitorem conciliant &c.

PRUNUS SYLVESTRIS *Matthiolo*, Prunus spinifera *Palladio*, Acacia Germanica *Bauhino*, Spinis *Varroni*, nobis *Tarn*, *Tarnina*, *Tarnkowe drzewko*, *Tarnosiwka*, passim ad margines sylvarum, & in dumetis reperibilis. Succus ex baccis inspissatur, acaciæq; vicè quandoq; supplet adstringendo. Post transplantationem & culturam, Prunus sylvestris fert in hortis fructus grandiores, in autumno maturos. Prunus sylvestri cognatus frutex, aculeis horrens, *Plinio* Spina, *Ciceroni* Dumus, aliis Sentis, Vepres, nobis *Ciernie*, tunc in Majo florere incipit, dum est àer præfrigidus.

PYRASTER *Ruellio*, Pyrus sylvestris *Bauhino*, *Gruszkę leśna*, est arbor obvia, plurimum fructu onerata. Pumilio arborum in locis aliquibus uliginosis nascitur, de quo, mense Octobri & Noyembri, candidissimus nodus decerpitur, gossipino lino assimilis.

X. QUERCUS, *Dab*, arbor durissima, glandifera, in solo ubere ad altitudinem & vastitatem ingentem se effundens. Fratres Ordinis Teutonici, dicti Crucigeri, tranato fluvio Vistula, ait *Aneas Sylvius in Hist. Europæa*, vetustam ac lateparentem quercum, in Castelli modum erectis propugnaculis, juxta ripam munierant, & ibi collocato præsidio Pruthenos vexare cæperant. Pugnatum est sæpe pro quercu, ingentes paganorum copię deletæ, fugatæ, bellum pluribus annis productum. Hanc quercum *Hartknoch in Selectis Dissert. de Rebus Prusis*,

sicis, & in Dissert. de Idololatria Veteri Prussorum, Dusburg sequendo ponit in eo loco, ubi vetus Torunium steterat, videlicet milliari uno à Torunio hodierno. In vicinia Oppidi Velavia, innuente eodem *Hartknoch in Dissert. de Reb. Prussicis*, steterat Oppen pagus famosus quercu in horto sita admirandæ crassitie, nam in illa intus cava, in gyrum vertere equum licebat equiti. Hoc Serenissimus Albertus Prussicæ Dux, unà cum Filiis Alberto & Friderico, an. 1595. fecerat. Integra stabat, vivente *Hennenbergero Scriptore Chronicorum Prussia*, quæ tradiderunt viginti & septem ulnas tenuissè caudicem in suo circuitu. Tandem exaruit notata inscriptione infinita nominum, quæ cuncti eò advenientes incidere in præsentia suæ memoriam solebant. Tertia quercus Romovenna, seu in Urbe Romove Prussicæ, Deorum cultui destinata, à *Grunau Ordi. Prædicatorum in Chronic. Pruss. M. S. S. & à Schutzen in Hist. Rer. Pruss.* describitur. Ejus diameter ad cubitos sex protendebatur, in summitate erat latissima, ac ramis inter se nexis sic densata, ut pluvia frondes & folia penetrare facillè non potuerit. A Boleslao I. Rege Poloniæ excisam simul cum Diis Prussicis, sunt qui affirmant. Non rarò etiam ætate hac, in sylvis, campis, pratis, pagis, marginibus agrorum & fluviorum, plurimæ quercus, hominum duorum, trium, quatuor implent complexus. In pago *Eubna* Palatinatus Siradiensis, quercus quindecim ulnas caudicis peripherià ferè attigerat, ramos amplissimos in multiplices alas divisos explicans. Ad ripam *Zarnovecensis* lacus extremitate una vicini villæ *Czymanowo*, annosa quercus orgias seu utriusq; manus extensiones quinque superâsse à me notata: in pago Prussicæ *Ktosow* crassior steterat. In Polesia Pripetio fluminis adjacentis, quercus adnotis ignibus emollita, singulari arte dilacerata, in formam lintris cavata, potest septuaginta, imò octoginta homines ferre. Quercus abreptæ exundantis *Vistulæ* impetu, & ad ripas delatæ, duritiem vix non saxeam, colorem nigrum sæpe assumunt, à fabricis supellectilis lignæ æstimantur. In Ukraina ex ligno quercus, & alni paratur species salis *Kolmey* dicta, deberet, inquit *Scriptor Instructionum utilium Peregrinantibus*, describi fabrica istius salis. Uva quercea, *Encelio in Re Metallica* est concretum quoddam ad radices sub

sub terra, colore foris purpureo, intus candido & quasi lactifero. In ætate lignea fit illa uva atq; perit, tempore veris colligi debet, ficcari umbrâ, pulverifari, nihil est pulvere (expertus loquitur author præfatus) præsentius in dysenteria, & omni sanguinis fluxu. Aqua ex tenerimis foliis destillata, *Solnandro in Conflitis*, ad faucium inflammationem, dysenteriam, cæterosq; fluores perutilis.

XI. RIBESIUM fructu nigro *Dodonæo*, Ribes vulgaris *Clusii*, Ribes sylve. *Trago*, Grossularia non spinosa fructu nigro *Bauhino*, Germanis *Schwarze Johans-treiblein*, *Jagody czarne S. Jana.* Baccæ in racemis sunt odoratæ, folia gravis odoris, quæ *Schwenckfeldio* valent adversus convulsiones, paralyfim, vagam arthritidem.

ROSA SYL-
VESTRIS sive Rosa canina, Rubus caninus, Cynosbatus, nobis *Rożà polna.* Juxta *Schröderum* varia hæc rosa apparet, sed in Officinas flore odorato infertur. Flores in uteri profluvio rubro & albo maximæ sunt æstimationis: baccæ rubræ generationem calculi in renibus impediunt: radix contra morsum rabidi canis adhibetur.

RUBUS IDÆUS SPINOSUS, nobis *Malinowy krzak*, fructu refrigerans, ideoq; paratur ex eo syrupus odoris fragrantis, saporis boni, ad leniendam sitim, cor roborandum.

RUBUS IDÆUS LÆVIS, Rubus Idæus non spinosus, Chamæbatus, Rubus Hircinus, Germ. *Bocks-Beer*, in dumetis Prussæ &c. crescit, viribus priori similis.

RUBUS FRUCTU NIGRO, Rubus Batus, Germ. *Kratz-Beer*, nobis *Jeżyny.* Species ejus triplex occurrit, prima fruticescens in altum se attollens, secunda arbutis, sepibus innitens, tertia per terram repens. Fructus, Mora Rubi sunt *Gorra*, Mora Sentis *Junio*, Mora batina *Galeno*, profluvii omnibus, & aphthis submovendis efficacia.

XII. SALIX ALBA *Theophrasto*, Salix major *Dodonæo*, Salix perticalis *Cordo*, nobis *Wierzbá.* Sparguntur utiliter folia circa lectos febricitantium, recentia soporiferis, & anodynis potionibus admiscuntur. Salicis genera quatuor à *Trago* constituta, duo à *Dodonæo*, unum in proceritatem magnam assurgens, alterum semper humile est, vimina profert, cortex interdum rubescit, aliquando candicat, nonnunquam flavescit. Utrumq; genus sine discrimine in usum medicum accipi potest.

SALIX

SALIX ARBORESCENS Germ. *Iwenholtz*, nobis *Iwa*, *Iwina*, genus Salicis grandius, ramosum, folio lato, crasso, aspero, ferè cinereo, expetitur à tornatoribus. **SALIX GRÆCA** *Varroni*, *Vitellina Ruellio* à vitelli colore, *Aurifalix* Offic. *Zlotowierzba* nobis. **SALIX VIMINALIS** *Columella*, nobis *Rokicina*, passim proveniens. **SALIX** pumila in locis aquosis, *Siler aquaticum Junio*, nobis *Bagno drzewo*, *Łoza*, *Łożina*, primo vere gemmare incipiens. **SAMBUCUS** fructu nigro in umbella *Baubino*, *Sambucus campestris Camerario*, nobis *Bez polny*, desiccandi, conglutinandi facultatem obtinens. *Baccæ* sudoriferæ sunt & alexipharmacæ, cortex interior educit serosos humores. Syrupus ex succo baccarum sensu *Olhafii* contra hydropem, asthma, fluores alvi perutilis. **SORBUS SYLVESTRIS**, *Sorbus aucupalis Ursino*, *Sorbus torminalis Matthiolo*, nobis *Farzebina leśna*. Ejus sorba seu fructus rubri attagenibus, turdis in cibum veniunt, iisdemq; autumni tempore ab aucupibus capiuntur. **SPINA APPENDIX** *Plinio*, *Spina acuta* aliis, nobis *Głog*, baccas edit rubras, margines agrorum, atq; sylvarum implet. **SPINA INFECTORIA** *Matthiolo*, *Spina cervina Schnebergero*, *Rhamnus catharticus Baubino*, nobis *Szakták*. Ex baccis immaturis paratur color luteus, ex maturis viridis. Eadem baccæ ab initio Octobris collectæ purgant bilem, pituitam, & humores serosos. **STAPHYLODENDRON** seu *Pistacia sylvestris Ursino*, nobis *Ktokolina*, *Ktokoczka leśna*, post florem tenet folliculos, in eis grana oblonga, parva, dulcia, quæ indurata manent firma, abeunt aliquando in precatórios globulos numero certo insertos filo. Creditur vulgò quòd fugat dæmones, ast nulla vis materialis entia purè spiritualia potest se sola afficere. Nec quòd jecur piscis, *Tobia cap. 6.* fugaverit malum genium, naturale fuit, verùm Deus indixerat, ut illum fugeret fumum. Provenit *Staphylodendron* in Subinontano Tractu circa *Crosnam*, pagum *Biate-brzegi*, in monte *Debowa gora* &c. item in *Terra Premisliensi* &c.

XIII. **TAMARISCUS** Officinis, *Myrica Plinio*, *Tamarix sylvestris Dioscoridi*, *Tabernamontano* &c. nobis *Tamaryszek*, frutex est, ex quo parantur canthari, pocula, doliola replenda vario potu, nam

tanquam fingulare medicamentum contra lienis obstructions, tumores, à *Dioscoride* innumerisq; aliis commendatur. In eo solo, quod occupat Tamarix, nonnemo tradidit, semper aliquid auri reperiri, facilis est *Beccherus in Physica Subterranea* ad id credendum, alii non suffragantur dictæ opinioni, nam passim in locis udosis, eluvioni crebræ subjectis, arenosis, declivibus provenit, non verò in montibus, collibus, auri feracibus. Ripas fluminum amat, quæ nulla auri ramentavolvunt. Deniq; sine ullis indiciis pretiosi hujus metalli nascitur uberrimè in *Roxolania*, penes fluvios *Dniestr, Bystrzyca, Stryi, San, Strawiaz &c.* in Montano Tractu ultra *Cracoviam*, ad *Sola, Dunajec, Skawina, Skawinka, Raba, Rabka, Crowska*, amnes: prope *Vistulam*, villamq; *Matyaszow &c.* *Palatinatus Sandomiriensis*: ad radices Montium *Beszkid* excelssior crassiorq; quàm alibi cæditur: in *Prussia* prope *Torunium* crescit: in *Roxolania* passim formatur in vasa lienosis utilia.

TAVOLA, ex Polonico vocabulo *Tawula*, frutex cortice rubro, ad suppressionem difficultatemq; urinæ tollendam in equis singulariter necessarius, id comprobante crebra experientia, ideoq; apud milites passim in *Polonia, Ukraina, Russia*, manubrium est flagelli. Meminit istius arbusculæ *Pastorius Hist. Polo. Plenioris Part. 1.* ab eaq; nomen *Insulam, & Tavolzanos* in *Ukraina* (ubi exerescit) accepisse arbitratur. Dicitur & in *Podolico* solo *Tavola* locum habere.

TAXUS *Plinio*, *Smilax Sestio*, nobis *Cis*, abieti similis, semper virens, baccas producens, quibus lethale venenum inest in *Hispania, & Arcadia*, ubi si quis sub eadem arbore dormiat, cibumve capiat, vitâ privatur. Apud nos veneno caret, pro cochlearibus, cæteraq; supellectili lignea præbet rubeam materiam, nascitur in *Pokucia* circa *Monasterium S. Onuphrii, Magnum Skitum &c.* in *Podolia* intrâ *Niedobor* sylvam, in *Submontana*, atq; *Montana Regione &c.*

TILIA, *Lipa*, dividitur in marem & fæminam, mas sterilis est, fæmina flores profert, qui epileptiæ, vertigini, torminibus medentur: folia in lacte cocta sunt insigne anodynum in tenesmo: semen naribus inditum, hæmorrhagiam narium sistit. Altissimè atq; amplissimè explicant se *Tiliz* in sylvis nostris, plantatæ in hortis, arcis, plures mensas tanquam in triclinio convivis positas foliis umbraq; tegunt ætatis

æstatis tempore, imposita sibi ferunt solaria. Cosaci olim in Ukraina, ex Tilia vasta, excavata, tepefacta, arte dilatata, formabant lembum, triginta vel quadraginta virorum capacem (*Marinii in Scopo Reipul. Polo. Beauplan in Descript. Confiniorum Regni Poloniae testimonio*) ituri in Pontum Euxinum ad Sinopen Urbem expugnandam, Trapezuntum spoliandum, Constantinopoli terrorem incutiendum.

XIV. VIBURNUM, Lantana recentioribus, nobis *Hordowina*, fruticis genus lentum atq; multum flexibile. Cortex rufus, ac quasi pulvere farinaceo aspersus, medulla alba copiosa, folia hirsuta. Provenit circa fluvium *Smotrycz*, in sylva *Niedobor* Podoliæ, terebratur per medium facile, ut instrumentum trahendo tabaci fumo evadat.

VIRGA SANGUINEA non *Plinii* & Veterum, sed nostras, ex *Cnapii* mente, *Swidwa*, *Swidwina*, solida, obvia.

ULMUS MONTOSA, Montium *Theophrasto*, nobis *Brzost*, aliquibus ex genere Roboris esse videtur. Lignum unum inflexum abit in rotæ circulum apud carpentarios Litvaniæ, Russiæ &c. iter trecentorum miliarium Germanicorum & amplius conficit, nullo ferro obductum. Vehicula quoq; & plaustra ibidem sufficiunt diu grandibus ferendis oneribus, sine adminiculo ferri.

ULMUS SYLVESTRIS, nobis *Wiaz*, *Ilm*, arbor solidissima, medullæ modicæ. Plures species Ulmi numerantur à *Plinio*, duæ à *Theophrasto*: differentia Ulmi & à *Bauhino in Hist. Plant.* declarantur.

XV. VISCUM, *Femiota*, non est arbor, sed frutex adnasci solitus quibusdam arboribus. Ex vitali arborum succo resinoso, caloris interni fotu, adjuvante externo, concrefcere & in plantam adolescere Viscum existimat *Scaliger in Exercitat.* 168. non aliter atq; ex animalium ossibus cornua &c. Alii nulla probabili ratione nixi statuerunt Viscum nasci ex avium, potissimum turdorum, palumborum excrementis. Viret per totam hyemem, ob succi quo alitur tenuitatem & lentorem. Producitur ab arboribus variis, Quercu, Tilia, Betula, Corylo, Salice, Malo, Pyro &c. Viscum quercinum præ reliquis Visci generibus probatur à *Dioscoride*, Tiliaceum à *Schrödero* censetur utile ad motus convulsivos, epilepticos comprimendos. *Corylinum Heerus Observationum*

L. I. tradidit non nasci, nisi post centesimum annum: epilepticis, variis affectibus capitis obnoxiiis, quercino longè utilius. Idem, *Goclenio in Mirabilibus Natura*, est pabulum serpentis, cujusdam albi sub illo hospitantis. De Visco quercus, cæterarumq; arborum, prolixè *Barbinus in Hist. Univer. Plantarum* tractat. Invenitur varium Viscum in sylvis nostris: massa tenax paratur avibus illigandis idonea, dicta Viscum factitium, *Lep* nostratibus.

XVI. FUNGI OFFICINARUM aliquot adnascuntur arboribus. FUNGUS AGARICI descriptus est sub Larice, num. VIII. FUNGUS SAMBUCI membranaceus, *Auricula Judæ* vocatus, anginae ophthalmiæ opitulatur, hydropicorum aquam educit: in epilepsia, phthisi, ictero, suffocatione hysterica, ulceribus fluentibus à *Blochwicio* de prædicatur. Ipsa Sambucus vulgaris descripta superius sub num. XII. integrum pharmacopolium rusticorum constituit, præter spongiam, flores, baccas, turiones, dat gemmas, quæ juxta *Erismullerum Medic. Doct.* pluresq; alios, si sursum detractæ fuerint, per os purgant, aliter, si decerpantur deorsum. Item si cortex interior deradatur sursum, ascendit hydrops, si detrahatur deorsum, descendit. Cæteræ vires à *Blochwicio in Anatomia Sambuci*, unà cum usu exponuntur. FUNGUS JU-

NIPERI Majo mense instar musci arbori adcorporatur, inservit aquæ ophthalmicæ. FUNGUS CERVINUS seu Boletus Cervi, Tuber Cervinum, *Ielenia bedda*, crescit in sylvis ubi Cervorum copia est. Ex descriptione *Blancardi in Lexico Medico*, est rotundus, magnitudine ferè pilæ palmaris, cortice subnigro obductus, intus materiam pulverulentam nigerrimam continens. Juxta *Matthiolum in Epist. ultima l. 3.* Cervi scalpunt anterioribus pedibus terram, ubi hic fungus delitescit, ex odore gravi perceptibilis. Loca diducta cervinis pedibus à venatoribus observantur, effossa serobe eximitur fungus deferendus Pharmacopæis ad usum medicum. Fungus Cervinus à *Loncero & Cordo* traditur etiam ex iis erui locis, ad quæ nec Cervi, nec Damæ unquam pervenerunt.

FUNGUS ORBICULARIS *Dodonai*, Fungus pulverulentus *Tabernemontani*, ad inverterata fluentiaq; ulcera, ad sistendum sanguinem utiliter adhibetur, multum à *Nuckio & Munnik Chirurgis* commendatur.

mendatur. LAC LUNÆ, *Gefnero in Figuris Lapidum* est substantia quædam fungosa, alba, levissima, quam Fungum petrarum vel Agaricum saxatile dixeris, tam similis enim hujus est facies. In altissimorum quorundam montium Helveticorum speluncis reperitur, aquæ mixtum, lactis colore inficit illam, in profluvio sanguinis datur utiliter. Etiam in Carpatiis, Biesciadicis montibus adnascitur petris idem Lac Lunæ, atq; sub nomine Lactis saxatilis, accolis Montanorum *Kamienna Mleczko*, dividitur.

XVII. FUNGI TERRESTRES esculenti, & noxii, *Imperato in Hist. Natur.* sunt vegetabilia vicina plantis, substantiæ laxæ, geniti ab humore, qui substantiam lignosam radicum, frondium penetraverat. Terræ fermentum appellat fungos *Nicander Medicus*, ex acido enim quodam ejus succo sunt velociter nati. Multa de Fungis *Bauhinus in Hist. Univer. Plantarum*, *Rains in Hist. Plant.* *Leselius in Florâ Prussica* annotavit. Fungorum terrestrium, arboreorum, subterraneorum, plusquâ quinquaginta species, circa unicum Gedanum Prussicæ, à *Breyne Medic. Doctor. & Botanico* observatæ.

TUBERA CYCLAMINA, Mala terræ, Panes porcini *Officinis*. Gall. *Tartufes*, Ital. *Tartufi*, Germ. *Erd-aeffel*, nobis *Gdule ziemne*, sunt tellure tecta, propterea porcorum operâ in inquirendis eis utuntur aliqui, porci enim alligati funiculo, immissi in pascua vettigant odore latentia, eruunt rostro. In Scepulio Tubera *Karpiele* palato cæteris gratiora: ad radices Montium *Beszkid*, primo vere erumpunt Tubera non vilè pretium habentia etiam apud vicinioreas gentes.

FUNGI CAPREOLINI *Tabernamontano*, Fungi pileo lato orbiculari *Bauhino*, Germ. *Rehelinge*, *Reisken*, nobis *Rydze*, sylvas implent potissimum Litvaniæ, è quibus in autumno plaustris innumeris evehuntur, muriâ condiendi.

FUNGI, Germ. *Schwämme*, nobis *Grzyby*, abundantissimè proveniunt ad edulium.

FUNGI PIPERINI amaricantes *Schwenckfeldio*, Fungi albi acres *Bauhino*, ad cibum expetibiles.

XVIII. Post arbores sponte provenientes, sativæ, id est, labore, arte plantatæ veniunt enumerandæ.

CERASUS, *Wisn*, *Wisniowa drzewo*, fructu rubro subacido. CERASUS, *Trześnia*, *Czeresnia*, cum fructu

fructu rubro, secunda cum albo, tertia cum nigro dulci, præcoci. In Montanis, tradit *Tylkowski Physicæ Curiosæ Part. 9.* Cerasa quædam inducere ebrietatem, si fuerint intemperantiùs sumpta. Cerasorum differentiæ à *Bauhino in Hist. Univer. Plantarum* sunt assignatæ. CORYLUS SATIVA, *Lészczyna sadzona*, quandoq; racemis nucum abundans. JUGLANS seu Nux juglans *Trago*, aliis Nux regia, nobis *Orzech Włoski*, id est Nux Italica, feliciter est propagata, ex peregrina facta domestica. MALUS seu POMUS, *Jabłoń*, fert fructus varios. Mala mustea seu melimela, *Jabłka słodkie*, Mala vinosa, *Jabłka winne*, *Winniczki*, Mala Portuensis ex Monasterio Portuensi allata, *Deporty*: Mala Ste-tinensis ex Pomerania deducta, *Szczelinki*: Mala duracina, *Jabłka kamieniste*: Mala Paradisi dicta, *Rayskie &c.* Vinum factitium è pomis hortensibus & sylvestribus, *Iabtecznik* nostratibus. PRUNUS, *Sli-wa drzewo*, quod speciei variæ sit, fructus ostendunt. Pruna Damascena *Matthiolo*, nobis Pruna Hungarica, *Sliwki Węgierskie*: Pruna asini-na, *Sliwki wielkie*, *Lubaszki*: Pruna nana *Sliwki mate*: Pruna cerina, *Sliwki żółte*. Pruna Damascena rugosa, seu ignis calore durata & sicca-ta ex viciniis Oppidorum, *Sacz*, *Zakliczyn*, *Chow*, cæterisq; locis Re-gionis Submontanæ, per *Donajecium*, & *Vistulam* copiosissimè infe-runtur *Gedano*, inde mittenda ad oras maritimas. Succus prunorum decoctorum, *Powidła*, ferculorum est condimentum. PYRUS, *Gru-szka drzewo*, pro varietate fructuum varia datur. Pyra præcocia, *Mat-gorzatki*; Pyra mustea, *Muszkatełki*: Pyra turbinata, *Pasowki*, *podtugo-wate*: Pyra cucurbitina, *Gdule*: Pyra serotina, *Zimostadki*: Pyra stran-gulatoria, *Dawitki*, quæ vix edi possunt absq; molestia. RIBES RUBRA, Ribes Officinarum, *Grossularia rubra Bauhino*, ejus bacca, Uvæ S. Joannis dictæ, Germ. *Iohans-Beeren*, nobis *Porzeczki*, *Swieto-ianki*. RIBES ALBA baccas albicantes minùs acidas edit. ROSÆ, *Roże*, rubræ, pallidæ, albæ &c. passim in hortis coluntur: multitu-do illarum in *Traſtatu de Plantis Officinarum* est indicata. SOR-BUS SATIVA, *Iarzebiná sadzona*, Officinalis est, nam illius fructus exsiccati in àère, aut elibano, pulverisantur ad fluores alvi sistendos. SPINA RACEMARIA *Pomay in Dictionario Gallico*, aliis Uva spina, *Mat-*

Matthiolo Grossula, nobis *Agrest*, Germ. *Stachel-Beeren*. Succus bac-
 carum hirsutarum & lævium, *Omphacium Plinio* est. Agendo u-
 niversaliter de arboribus fructuosis *Cromerus Polonia l. 1.* hoc annota-
 vit: Pomaria frequentia facile reperies ad Vistulam, & in Suburbanis
 Cracoviensibus, Sandomiriensibus, Varfaviensibus, Torunensibus, El-
 bingensibus, Gedanensibus, Fraunburgensibus, Vieliscensibus, Bochnen-
 sibus, totoq; tractu submontano, ac Sciriciensi, in quibus pyrorum, ma-
 lorum, prunorum, cerasorum, & nucum bonitas atq; varietas certat
 cum Ungaricis, & Italicis. Ita ad Sandomiriam ubiq; patent poma-
 ria, inquit *Sarnicki in Descript. Polonia*, ut putes undiq; sylvas Ur-
 bem hanc circumstare. In Podolia, & Volhinia sylvestres arbores
 infructuosæ permiscentur Pomis, Pyris, Cerasis grandibus villanorum
 manu olim plantatis. Circa Barum Civitatem, vehiculum onustum po-
 mis habebat pretium duorum grossorum Imperialium, sex Prussicorum.
 Ad cremati confectioem potissima parte convertuntur hi fructus, re-
 sidui distrahuntur per Russiam. Prussia quoq; abundat hortis con-
 sitis arboribus, præsertim circa *Nowe Urbem* &c.

XIX. Prodigiosæ arbores duæ adduntur enumeratis. Prima à *Czar-
 nocki S. J. in Concione impressa Polonicè Malum granatum* tradita est
 memoriæ. In suburbii Leopoliensis horto poma nata dum scindebantur
 per medium, Crucifixi Domini effigiem representabant, Templum sub
 titulo Sacræ Crucis erectum inibi, *Wargocki in Explicatione Peregrinat.
 Arabica ad Sepulchrum D. Catharina*, affirmat, quod etiam præsentis
 sæculo videmus stare. Secunda Malus Cameneci in Podolia Cathedralis
 Ecclesiæ cæmeterium occupabat, hæc, fructus affimiles calvariaæ humanæ
 protulit, admirationem movit in spectatoribus. Aliquot feralia poma al-
 lata Leopolim, oculos objecto terribili, animos cogitatione mortis im-
 plevêre, id referentibus mihi duobus Viris Religiosis optimæ fidei.

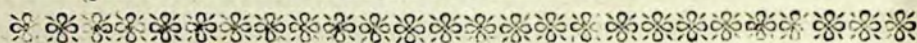
XX. Exoticæ arbores in nostrum translatae solum crescunt atq;
 fructificant producendo Amygdala seu Noces Græcas, nobis *Migdalj*:
 Mala Assyriaca seu Persica, Medica, citrea, *Cytryny*: Mala Armeniaca,
Morele: Mala aurea, Aurantia, *Pomarancoze*: Mala cotonea seu lanata
Pigwy. Mala Persica, *Brzoskwime*: Castaneas nuces *Kasztany*: Ficus,
 Figi:

Figi: cæterosq; fructus, dum adhibetur cultura diligens, & à gelu custodia. Varavia, Gedanum, Elbinga, Toronium &c. abundant plantis quasitis ultra maria, Leopoldis in Oriente, Cracovia in variis partibus Orbis.

CUPRESSUS seu Cyparissus, *C. prys*, ex descriptione *Bauhini in Hist. Plant.* arbor procera, recta, solida, odorata, conifera, resinifera, perpetuò virens, cariem, vetustatemq; non sentiens: juxta *Mathiolum* cognata Cedro & Junipero: juxta alios folio pini sed carnosiore, molliore, neq; ita pungente. Fæmina sterilis est, ad metæ formam in fastigio convoluta, mas spargit latiùs ramos, conosq; profert pineæ nuclei non absimiles.

MORUS, *Morua*, sapientissima arborum à *Plinio* dicta, quòd nonnisi exacto frigore germet. Bombicum parva examina apud nos alit, datura pluribus escam, accedente debita cura atq; solertia.

Inter sylvas versanti diutius, varietatem arborum, fruticum contemplanti attentius, faciliè est in animalia fera incidere.

TRACTATUS VIII.

ANIMALIA QUADRUPEDIA FERA REPRÆSENTANS.

SECTIO I.

De

ANIMALIBUS SYLVESTRIBUS, CAMPESTRIBUS, AMPHIBIIS.

I. **N**aturæ Regnum Animale ingressurus, Quadrupedia lustraturus in sylvis, campis, & aquis, advertat alia esse Solidungula, alia Bisulca

Bifulca, Ruminantia, non Ruminantia, cornibus perpetuis, aut deciduis, pede unguolato, unguiculato, multifido instructa, alia Vivipara, Carnivora, Herbivora, & Serpentine generis. Numerus eorum magnus, proprietates innumerabiles.

II. Varii generis spectare est in Poloniae Regno animalia, magnamque ferarum, & pecudum copiam. *Mercator in Atlante Minore*. Vendunt Poloni immanem copiam pretiosarum pellium diversis bestiis tractatum, quarum sunt pretia non exigua. *Gotofredus in Archontologia Cosmica*. Niepolomicenses sylva abundant pingui ferina, ad montem *Jawornik* in Terra *Olwiczimensi*, Cervorum, & Damarum fit concursus. *Sarnicki, & Dlugossius*. In sylva *Masoviae Skwa* excurrente ad *Prusos*, & *Sanogitas* variis generis feræ, scilicet Cervi, Bisontes, Apri &c. *Swiecicki in Topographia Masovia*. Russia universa quoddam veluti immensum vivarium videtur esse. *Martens in Itinerario*. Animalia omnis generis producit *Litvania*. *Mercator in Atlante Minore, Ortelius in Theatro Orbis, Sabellicus Ennead.* 10. l. 4. Pelles in omnem ferè *Europam Litvani* transmittunt, *Hercynia Sylva* bonam *Provinciae* partem occupante. *Thuanus Historiarum* l. 56. In *Litvania*, quia magna nemora sunt, magnæ feræ ac multæ visuntur, capiuntur. *Miechovita in Sarmat. Europea*. In *Russia Alba* nivibus campi cooperiti diutius quàm alibi manent. Ibi lupos, vulpes, lepores, aliaque sylvestria, & domestica animalia passim alba videre est, quæ in locis aliis nata alium colorem deferunt. *Starovolscius in Polonia*. Diuturniori nivium aspectui, atque imaginationi adjuvanti, à *Kirchero in Magnetico Naturæ Regno*, albedo illa adscribitur: ab aliis causa refertur ad sanguinem frigidiorum in animalibus, nam & homines in locis frigidis albi, nigri in calidis. In *Prussia* venatio copiosa, vastæ enim sylvæ multa ferarum genera alunt. *Ex Descript. ejusdem Provinciae*. In vastis *Podoliae* (intellige ulterioris *Ucrainæ*) solitudinibus, Alcium, Bisontum, Equorum sylvestrium frequentissimi greges, cum noctu ad aquas potandi causâ conveniunt, vel maximos exercitus, quos ibi Rex *Poloniae* adversus continuas *Tartarorum Tauricanorum* prædationes alebat, falsa hostilium copiarum imagine decipiunt. *Crassinius in Polonia Henrico Regi dedicata.*

III. ALCE seu Alces, *Alberto M. Equicervus, Italis Granbestia, Germanis Elend, nobis Los*. Longitudo, altitudo, crassities, mediocris & pinguis equi, secundum descriptionem *Menabeni in Tractatu de Magno Animali*, in cervice magna pilorum sylvæ & prolixitas, color vergit ad cineritiam albedinem, aut mutatur pro tempore. Caput oblongum & gracile, labra magna prominentia, crassa, os longum, dentes non magni, aures longæ & latæ. Masculus cornua ramosa producit, sed non tam longa ac frondosa, ut cervina, obeso & grandi ventre, ungulis bifidis &c. Expensis his, dicendum est cum *Stella*, frustra quidam Alces autumant Asinos sylvestres esse, quum hos Asia tantum & Africa procreet, specie media inter cervinam, & jumentum. Vocem edit, ut audivit descripsitq; *Franzius in Hist. Animalium*, adeo flebilem ac miserabilem, ut si non conspiceretur, infans esse omnino putaretur. Magna gaudet velocitate, flumina tranat, robur in pedibus posterioribus tantum, ut lupum, aut canem ictu uno prosternat, imò interimat. Thoraces elaborati ex corio multam ætatem superant, nec statim gladiatorum ictibus cedunt. Ungula vi magna pollet adversus Comitalem Morbum assertionem *Mizaldi in Memorabilibus*, nam ejus particula inclusa annulo, & digito, qui proximus minimo est ita commissa, ut ad palmam convertatur, collapsos in paroxismo excitat, recreat. Confirmantur dicta à *Lemnio in Occultis Naturæ Miraculis*, *Menaleno, Raccio, Bonero* his verbis: ungula Alcis gestata in digito aut brachio habetur apud Polonos pro singulari remedio, contra caducum morbum, & spasmus. Ut autem aliquorum contrariam sententiam convellat à *Bra in Catalogo Medicamentorum*, signatè proficitur præfatam vim inesse ungu læ. Multis experimentis habeo (inquit) id comprobatum, licet ratio visa obscurior. Belgæ ad hoc remedium sæpe confugiunt &c. Suffragatur ei *Hoffmannus in Clavi Pharm.* ajens, non desunt qui in dubium vocant vim specificam antepilepticam ungu læ Alcis, imò invalidam in hoc symptomate judicant, verum si cautelæ in eligenda ungu læ traditæ observentur bene, non dubito, quin omnium expectationi sit responsura. Observatur tempus ungu læ abscindendis, post medium scilicet Augusti, usq; ad decursum Septembris, vel inter Festum Assumptionis, & Nativitatis

vitatis B. MARIÆ Virginis. Reprobatur à nonnullis ungula fœminæ, admittitur folius maris adulti, illaq; posterior pedis dextri, ab animali adhuc vivente præcisa. Hæc manui vel panno affricta gratum odorem edit, & per hunc à bubula discernitur. Facultates partium aliarum in re medica, à *Menabeno in Tractatu de Magno Animali* expositæ. Tres partes medico usui utiles, nimirum cornua, nervos, & ungulas, *Ambrosius in Paralipomenis Hist. Animalium* tenere Alcem affirmat. Pentacola ex ungula, certo anni tempore, & constellatione, in Borussia conficiuntur, cordis figuram referentia, quæ gestata in collo, commendantur à *Museo Wormii* contra epilepsiam, convulsiones. Illati annuli Italiae & c. à Litvanis, ad depellendos fornicantes pulsus, id est, inæquales, motui formicarum similes, ibidem assumuntur. Plura digna notitiâ, *Leopold Dissertatio Medica de Alce Magno Septentrionis Animali*, *Baccii Tractatus de Magna Bestia Alce*, ejusq; proprietatibus epilepsia resistentibus, lectori adferet. Locus si inquiritur, in quo hæc fera veretur, respondet *Kircherus in Arca Noe*, Cervo majus & hirsutius hoc animal, ut plurimum in Litvaniæ, & Moschoviæ sylvarum latibulis deprehenditur. Lapponia parvo numero Alces nutrit, sed aliunde accipit, præcipuè ex Litvania, *Sehefferi in Hist. Lapponiæ* testimonio. In Samogitiæ Ducatu obsito sylvis, ex observatione *Liberi Baronis de Meyerberg in Itinere Moschovitico*, frequentes pererrant Alces. In vastioribus sylvis Minoris Poloniæ, Pokuciæ, Polesiæ Litvanicæ & Polonicæ invenère cubilia. Magnus numerus earundem ferarum, Prussiæ sylvis ab *Alberto M. in Hist. Animalium* adscribitur, à *Leopold* adducto superius tale formatur judicium: nullibi Alces occurrunt frequentius, quam in Ducatu Borussiae, ut hinc non immeritò Borussiae patriam Alcis nominaverimus. In Ducatu Curlandiæ plurimæ Alces sylvas pervagantur, quarum carnibus ibidem vescuntur (*Lentilio in Memorabil. Curlandiæ* referente) non infimæ fortis homines.

IV. APER seu Verres sylvaticus, *Varroni* Sus sylvaticus, Germ. *Wildschwein*, nobis *Wieprz lesny*, *Dzik*, in cursu, pedibus posterioribus vestigia pedum anteriorum transgredi dicitur, & per hoc differre à Porco domestico. Gregatim vagatur per sylvas majores & densiores,

si tamen incedat solitarius *Odyniec* vocatur, venatoribus bombardas explodentibus formidandus magis quam Ursus. Fert molem corporis grandem, dentes exertos, recurvos, acutos, expeditos ad vulnera inferenda, latus sic oblitum resinâ abiugnâ, piceâ, ut globos plumbeos, atq; tela retundat. Magnis agminibus Apri, Scrofae, & Porcelli sylvestres invadunt segetes, vigiliæ positæ noctu, clamores hominum, latratus canum, explosiones sclopetorum difficilè damna impediunt. In Majori Polonia & Minori frequens animalium horum venatio, nec alibi omis-
sa: in Palatinatu Sandomiriensi circa *Radom*, *Cerekwia*, *Blotnica* &c. jugera plurima proscissa dentibus tanquam aratris conspiciuntur, undè multitudo gregum colligitur. A villanis Litvaniæ cædem sues illectæ fagopyro, vulgi cicere à longè sparsa, exstructas arte caveas in sylvis intrant, in iisq; se occludunt. Fel Apri discutit strumas, adeps lenit dolores laterum, dens medetur pleuritidi.

ARIES CAMPESTRIS, *Báran polny*, unico cornu instructus spectatur in desertis locis ultra Braclaviam, Oczakoviam usq; protensis. Idem tractus feris variis dives, odoriferis herbis vestitus totus. *Broniovius in Descript. Tartaria*. Claudebantur quondam deserta illa amplissimis Regni nostri limitibus.

V. BISON, *Zubr*, formâ bovi non absimilis, mole corporis crassior. Ejus, apud *Gesnerum in Hist. Animal. Quadrupedum*, est talis mentio: quòd Bison bos sit sylvestris omnes conveniunt, qualis verò sit, & quo nomine hodie appellandus, magna inter recentiores varietas & incertitia. Confunditur enim Bison cum Uro, cum Bonaso, Tarando: Bison, Polonis *Zubr*, unde aliqui Latina inflexione Zubronem vocant. Hunc *Gratianus à Burgo S. Sepulchri in Vita Commendoni Cardinalis* descripsit. Figura & vis atrox huic animali, panda ac lata cervix, diducta cornua, aures parvæ, grandes oculi, rubentes, torvi. Cum irascitur flat minaciter naribus, à mento ut barba pendet juba, eadem collum omne, artus, crura, vestit hirsutis villis. A collo super humeros declive tergum, posterior pars omnis strigosior, cauda ut Tauri, quam per iram in cursu erigit, atq; vibrat. Quæ de Bifonte prolixè tradita à *Cromero Polonia l. 1. Aldrovando, Libero Barone in Herberstein in Comment. Rer. Moschoviticarum*, Uro sunt applicanda. Magni Ducatus Litvaniæ sylvæ Białovicenses,

wiezenfes, aliaq; plures, Bifontes gregatim incedentes alunt, eorum hinculi sæpius in Saxoniam vecti ad speciem inibi propagandam. Inveniri in Borussia Bifontes unicornes refert *Stella Antiquitatum Borussiae l. 1. Bartholinus in Observat. Novis de Unicornu*, sed hodie nulla de illis fama.

VI. CASTOR, Fiber *Plinio*, Canis Ponticus *Servio*, aliis Canis fluviatilis, Germ. *Biber*, nobis *Bobr*, animal amphibium, aspectu horribile ob longos, acutos dentes, quibus arbores cædit. Pedes anteriores caninis pedibus, posteriores anserinis confimiles, cauda in modum piscium squamosa tota, quæ habetur pro pisce in esca, imo integra caro à nonnullis sumitur diebus jejunii. Domicilium arte mira fabricat sibi prope aquas, illudq; in varias contignationes dividit, ut aqua ubi accreverit, in suprema, vel media tutus degere possit, ubi decreverit, in infima maneat, quia ut caudâ aquis immerfam habeat est necesse. Ut primum enim hæc exsiccatur propter innatum calorem, sensu *Marii in Castorologia*, alvi obstructiones patitur. Corticibus arborum, fructibus, piscibus vescitur. CASTOREUM, Dale in *Pharmacologia Anatomica*, sunt glandulæ oblongæ, rotundæ, crassæ, odoratæ, ovi magnitudine, natæ in inguinibus, pelliculâ crassâ vestitæ, liquore oleoso, cetoso impletæ, saporis acris, amaricantis, nauseosi, odoris gravis & fragrantis. Laudatur Castoreum Ponticum à *Dioscoride*, Polonicum à *Schwenckfeldio*, quo utuntur Pharmacopæi in Silesia. Venit ex Litvania Gedanum, inde ad nationes exterar. Pretio vili venditur à ruricolis, implet Pharmacopolia: in re medica maximas habere vires observatur. Probatissimum contra aurium morbes, sonitum, tinnitum: in arthritide, & doloribus podagricis, in lethargo, apoplexia, epilepsia, paralyti, vertigine, artuum tremore, colica passione, excellens remedium: externè adhibitum resolvit apostemata. Pellis calidè applicata utilis est in colico dolore, in mania, in stomacho debiliore. Capiuntur Castores ad Vistulam, aliosq; Polonia, Volhina, Russia, Masovia, Prussia fluvios, sed pauciores: numerosiores, elegantiores, pilis nigerrimis, mollibus, densis conspicui, nobiles dicti, in Litvania annibus, *Bobryk*, *Eani*, *Wietka*, *Niemen* &c. degunt. In Polesia ejusdem Magni Ducatus, *Pina*, *Jasiotda*, *Koirza*, *Prypéc*, in Polesia Polonica *Staweczna*, *Norynck*

nek &c. Castorum patria, è quibus unus albi coloris Nobili viro est oblatum, alter Owrucii venditus Imperialibus solidis quinquaginta.

VII. CERVUS, Germ. *Hirsch*, nobis *Jeleh*, teneros fetus studiosè occultat inter sentices vel herbas, miratur sibilum fistularum, eumq; avidè percipit. Serpentum esu delectatur, assertione *Bauhini in Lapide Bezoar*, illosq; è cavernis, narium spiritu elicit, ut vermes intestinorum involucris implicitos carne ingesta euect. Devoratis serpentibus, ejulatus edere solet miserabiles, ait *Graba in Descriptione Physico-Medico-Chymica Cervi*, antequam veneni vis superetur. LACRYMA CER-

VI post annum centesimum accrescit ossibus ipsis ad oculi canthum, atq; in os protuberans concrevit eâ durtiâ, qua cornu superet. Qua parte prominet, rotunda est, insigni nitore, coloris flavi, non sine vestigiis nigrarum venularum, tanta levitate, ut pæne tactum effugiar. Adversus venena remedium præsentissimum, peste correptis cum vino datur, unde ingens oritur sudor. Præclara multa de hac Lacryma, à *Bauhino in Lapide Bezoardico* sunt congesta: à plurimis pro Bezoar genuino habetur.

Extat *Adami Disputatio Inauguralis* de Osse cordis Cervi: in *Valentini Musæo Museorum* rasura cornu Cervi, cornu calcinatum, Sal volatile exhibetur: alibi ex eodem Spiritus præparatus Chymicè, Oleum destillatum, & Magisterium est descriptum. In ventriculo vel intestinis lapis repertus cum lapide Bezoar viribus convenire ab *Encelio & Bauhino* traditur. Aliæ proprietates à *Torcken in Disputat. de Cervo*, e-
jusq; partibus in *Medicina usualibus* enumeratæ: addit *Pomet* Cervos implere mundum medicamentis.

Plurimarum Provinciarum sylvæ has feras vivacissimas, velocissimas alunt, ut abundè carnes mensis suppeditent, usui pelles. Niepömicensis, Radomiensis saltus, *Cromero teste*, nobilis est Cervorum venationibus. Grandia, speciosaq; detracta cornua, ligneo inserta capiti, atriorum, solariorum, tricliniorum parietibus antiquitùs affigebantur, demonstrabantq; quòd Cervis aliis cornua sunt decidua singulis annis, diuturna, vel perpetua nostris, nam ad molem tantam non pervenirent, unius anni decursu. Gedani in aula *Juncker-Hoff* ornata picturis, cornibus variis &c. Cornua unius Cervi spectantur distincta ramis triginta sex, illaq;, refert *Cellarius in Descrip.*

Regni

Regni Polo. à quodam Serenifs. Duce Boruffiæ quingentis florenis æstimabantur. Ibidem cervina cornua viginti & quinque radiis, alia viginti tribus notabilia.

CATUS SYLVESTRIS, Germ. *Wilds katze*, nobis *Kot dziki*, *Zbik*, vitiosos humores evocat pelle, ventriculum corroborat, axungia contracturas domat, & affectus articulorum. In sylvæ Masoviæ *Skwa*, Felium pelliculæ insigni levore conspicuæ Moschoviticæ & Litvanicæ superant. *Swiecicki in Topographia Masovia.*

VIII. DAMA Latinis, Italis *Danio*, Germ. *Dambirsch*, nobis *Daniel*, animal Dorcade majus, rufum, vel album, aut varietate macularum conspicuum. Fert lata cornua in ramos breves ac veluti apices dispersa. Sylvæ Litvanicæ vivaria implent hisce feris, caro earum sapida & delicata.

IX. DORCAS Græcis, Latinis Capreolus, Germ. *Rehe-Bock*, nobis *Sarn*, animal corpore & cornibus minoribus Cervum referens, timidum, velox, visu pollens. Fæmina ab aliquibus Caprea dicitur, à Germanis *Rehe-geisz*, utriusq; caro in cibo convenit diarrhææ, & dysentericæ, fel oculorum albugines, nubeculas curat. In Podolia Capreoli gregatim agros, campos, sylvas obambulant, pretium exile inveniunt, nam sæpius unus Imperialibus grossis quinque, id est, uno nostro floreno emitur. Idem valor in Litvania circa Vilnam &c. in Ukraina circa Vinnicam, Barum &c. In toto Regno vastiores sylvæ tenent hæc animalia oblectationi venatorum, ferculorum augmento nata. Opalenicense arboretum Majoris Poloniæ, trecentas Dorcades hyeme una retibus involutas in Silesiam vicinam mittendas dederat, præter illatas culinæ.

X. EQUIFERUS *Plinio*, nobis *Kon dziki*, non est descriptus ab antiquis Authoribus. Recentior *Gratianus à Burgo S. Sepulchri, in Via Commendoni Cardinalis*, dicit eum esse parvum ac deformem, sessorem non patientem ob crurum infirmitatem, conspectum hominis refugientem. Contraria traduntur ab aliis, scilicet elegantia, robur, velocitas, feritatis depositio illi adscribitur. Et *Stella in Borussia Antiquitatibus*, equis cicuribus omninò similis, præterquam quòd dorso sit mollior, ideoq; nec aptus usui. In Litvanicæ sylvæ Equis feris assignat locum *Miechovi. a Scriptor Sarmata Europæa, in Borussia, Munsteri Cosmographia,*

nek &c. Castorum patria, è quibus unus albi coloris Nobili viro est oblatus, alter Owrucii venditus Imperialibus solidis quinquaginta.

VII. CERVUS, Germ. *Hirsch*, nobis *Jeleh*, teneros fetus studiose occultat inter sentices vel herbas, miratur sibilum fistularum, eumq; avidè percipit. Serpentum esu delectatur, assertione *Bauhini in Lapide Bezoar*, illosq; è cavernis, narium spiritu elicit, ut vermes intestinorum involucris implicitos carne ingesta enecet. Devoratis serpentibus, ejulatus edere solet miserabiles, ait *Graba in Descriptione Physico-Medico-Chymica Cervi*, antequam veneni vis superetur. LACRYMA CERVI post annum centesimum accrescit ossibus ipsis ad oculi canthum, atq; in os protuberans concrescit eâ durtiâ, qua cornu superet. Qua parte prominet, rotunda est, insigni nitore, coloris flavi, non sine vestigiis nigrarum venularum, tanta levitate, ut pæne tactum effugiat. Adversus venena remedium præsentissimum, peste correptis cum vino datur, unde ingens oritur sudor. Præclara multa de hac Lacryma, à *Bauhino in Lapide Bezoardico* sunt congesta: à plurimis pro Bezoar genuino habentur. Extat *Adami Disputatio Inauguralis* de Osse cordis Cervi: in *Valentini Museo Museorum* rasura cornu Cervi, cornu calcinatum; Sal volatile exhibetur: alibi ex eodem Spiritus præparatus Chymicè, Oleum destillatum, & Magisterium est descriptum. In ventriculo vel intestinis lapis repertus cum lapide Bezoar viribus convenire ab *Encelio & Bauhino* traditur. Aliæ proprietates à *Torcken in Disputat. de Cervo*, ejusq; partibus in *Medicina usualibus* enumeratæ: addit *Pomet* Cervos implere mundum medicamentis. Plurimarum Provinciarum sylvæ has feras vivacissimas, velocissimas alunt, ut abundè carnes mensis suppeditent, usui pelles. Niepolomicensis, Radomicensis saltus, *Cromero teste*, nobilis est Cervorum venationibus. Grandia, speciosaq; detracta cornua, ligneo inserta capiti, atriorum, solariorum, tricliniorum parietibus antiquitùs affigebantur, demonstrabantq; quòd Cervis aliis cornua sunt decidua singulis annis, diuturna, vel perpetua nostris, nam ad molem tantam non pervenirent, unius anni decursu. *Gedani* in aula *Juncker-Hoff* ornata picturis, cornibus variis &c. Cornua unius Cervi spectantur distincta ramis triginta sex, illaq;, refert *Cellarius in Descript. Regni*

Regni Polo. à quodam Serenifis. Duce Boruffiæ quingentis florenis æftimabantur. Ibidem cervina cornua viginti & quinque radiis, alia viginti tribus notabilia.

CATUS SYLVESTRIS, Germ. *Wilde kaeze*, nobis *Kot dziki*, *Zbik*, vitiosos humores evocat pelle, ventriculum corroborat, axungia contracturas domat, & affectus articulorum. In sylvâ Masoviæ *Skwa*, Felium pelliculæ insigni levore conspicuæ Moschoviticas & Litvanicas superant. *Swiecicki in Topographia Masovia.*

VIII. DAMA Latinis, Italis *Danio*, Germ. *Dambirsch*, nobis *Daniel*, animal Dorcade majus, rufum, vel album, aut varietate macularum conspicuum. Fert lata cornua in ramos breves ac veluti apices dispersa. Sylvæ Litvanicæ vivaria implent hisce feris, caro earum sapida & delicata.

IX. DORCAS Græcis, Latinis Capreolus, Germ. *Rehe-Bock*, nobis *Sarn*, animal corpore & cornibus minoribus Cervum referens, timidum, velox, visu pollens. Fæmina ab aliquibus Caprea dicitur, à Germanis *Rehe-geisz*, utriusq; caro in cibo convenit diarrhææ, & dysentericæ, fel oculorum albugines, nubeculas curat. In Podolia Capreoli gregatim agros, campos, sylvas obambulant, pretium exile inveniunt, nam sapius unus Imperialibus grossis quinque, id est, uno nostro floreno emitur. Idem valor in Litvania circa Vilnam &c. in Ukraina circa Vinnicam, Barum &c. In toto Regno vastiores sylvæ tenent hæc animalia oblectationi venatorum, ferculorum augmento nata. Opalenicense arboretum Majoris Poloniæ, trecentas Dorcades hyeme una retibus involutas in Silesiam vicinam mittendas dederat, præter illatas culinæ.

X. EQUIFERUS *Plinio*, nobis *Kon dziki*, non est descriptus ab antiquis Authoribus. Recentior *Gratianus à Burgo S. Sepulchri*, in *Via Commendoni Cardinalis*, dicit eum esse parvum ac deformem, sessorem non patientem ob crurum infirmitatem, conspectum hominis refugientem. Contraria traduntur ab aliis, scilicet elegantia, robur, velocitas, feritatis depositio illi adscribitur. Et *Stella in Borussia Antiquitatibus*, equis cicuribus omninò similis, præterquam quòd dorso sit mollior, ideoq; nec aptus usui. In Litvaniæ sylvis Equis feris assignat locum *Miechovi. a Scriptor Sarmatiae Europææ*, in Borussia, *Munsteri Cosmographia,*

phia, & Appendix Geographica, in montibus Carpatiis *Simplicissimus Ungaricus & Dacianus*, in Campis desertis Ukrainæ circa Borysthenem alius, ubi ante aliquot annos, captus astu à Cosacis Equiferus unius pili brevioris, coloris castanei.

XI. GULO *Olo Magno*, Rosomacus *Cromero*, Germ. *Viel-frass*, nobis *Rosomak*, animal voracissimum, capite felis, corpore & caudâ vulpis, magnitudine canis. Dentes & unguis adeo asperos ac fortes gerit, ut canes, qui lupos non formidant, ab eo abstineant. Pellis albicat, fulco admilto colore, variasq; formas lineis quibusdam diductis exprimit. Vultur quadrupes à *Scaligero in Exercit. de Subtilitate* est appellatus, quia cadavera odore miro sectatur, inventa in tantum vorat (*ait Mercator in Atlante Minore, Cardanus de Subtilitate, Nierembergus in Hist. Naturali, Masenius in Speculo Imaginum Veritatis occultæ*) ut extendatur & infletur tanquam tympanum, repertâq; angustâ inter arbores, se premit maximè, ut violenter comesta, violentius egerat. Sic extenuatus denuo occurrit cadaveri, atq; identidem repetit expressionem inter arbores, donec totum absumat morticinum. Incolit sylvas *Moschoviæ*, iisq; viciniore *Litvaniæ*; quandoq; in aulis Nobilium alitur, propter mirabilem voracitatem. Robore pedum ita valet, assertione *Gesneri in Hist. Animal. Quadrupedum*, ut in duas partes dividat arborem. Narrat *Olaus l. 18. Cardanus l. 10. de Animal. Helmontius de Magnetica vulnerum curatione*, eos, qui stragulis ex pelle Gulonis confectis dormiunt tecti, de epulis, voracitate, & insidiosa venatione, pro animalis viventis indole, somniare. Veritas dicti bis explorata est *Gedani*, sed nullus causatus à pellibus somnus parans insidias, excitans gulam. Transferenda esset investigatio ad pelles recenter detractas animali, quæ apud *Cardanum de Subtil. l. 10.* odore, aspectu canes, & feles terrent.

XII. LATAX, Germ. *Nurtz*, nobis *Nurek*, similis & congener *Lutræ*, sed eâ minor, pilus brevior, dentes robusti, quibus juxta *Aristotelem in Hist. Animal.* virgulta præcidit. Versatur circa flumina, lacus, paludes *Litvaniæ*, *Russiæ Rubræ* &c; pellis sæpe submittitur *Lipsiæ*, & *Augustæ Vindelicorum* ad sæminarum pileos adornandos. Idem animal sub nomine *Noerza* descripsisse videtur *Agricola inter Animantia Siber-*

Subterranea. Noerza ait est magnitudine Martis, pilos habens æquales, breves, colore ferè similes Lutræ pilis.

XIII. LEPUS, Germ. *Haase*, nobis *Záiac*, animal tinctum, sed ingeniosum *Paullino in Lagographia*, fætus enim suos in plurima loca distribuit, ut uno pereunte supersint reliqui. Per flexuosas vias incedit, ut venatores fallat, spinas & frutices omnes devitat, ne pili ejus affricti odorem canibus præbeant. Cavernæ locus ut non deprehendatur, huc, illuc discurrens vestigia disturbat, dein magno saltu in cavum profilit. Hyeme arcendi frigoris causâ delitescit sub nive, non visu, sed auditu insigni pollet. Vitæ terminus, septem, octo, vel decem anni, in primis masculi. Carnis esus & usus salubris est, nec parit melancholiam. Id probat fusiùs *ab Heers Spadacrene Galenum* adducens. Nulla ferè pars leporis manet, sensu *Jonsoni in Hist. Natur. Quadruped.* quæ usum non præbeat in medicina. Cerebri vires in frigidis nervorum, cerebriq; affectibus singulariter à *Paullino* commendantur. Pulmo asthmaticis, & contra morbum caducum prodesse dicitur muriâ conditus, atq; quotidie cum myrrha per mensem comestus. Cor pro specifico remedio habetur in epilepsia, & quartana. Renes leporis capti mense Martio, siccari & cocti calculosis propinantur in vino. Pinguitudo maximè verusta, & cum pulvere Lapidis Cancrorum mixta, tanta pollet vi attrahendi, ut spinas, clavos, spicula cuti infixâ eliciat. Pili naribus inserti hæmorrhagiam narium traduntur sistere. Caput alopeciæ subvenit, jecur fluxum alvi sedat, sanguis calidus inunctus super pedes podagricos plurimum prodest. Totâ pellis leporina cum auribus, & unguibus, ex consilio *Petri Hispani Medici*, comburatur, pulvis detur cum aqua calida ad sanandos lethargicos.

In Polonia lepores coloris fusci sylvas & tesqua implent, in Litvania albi, circa Vilnam, Grodnam, cæterasq; Urbes venduntur sæpe grosso Imperiali, idem pretium habent in Curlandia: duobus grossis Imperialibus, Prussicis sex, nostris duodecim in Minori Polonia, Russia, Volhinia &c. comparantur. Mutant colorem in Livonia juxta *Orselium*, *Hildebrandum*, *Guagninum*, nam sunt hyeme albi, ætate cinerei. Idem fit & in Polesia continente Owrucium &c.

XIV. LUPUS, Germ. *Wolff*, nobis *Wilk*, audax, rapax, vorax

animal. Homo si improvisò videat lupum, raucescit, non propter infectum ab illo àèrem, attractum à spectatore (quia cicures lupos è vicino intuemur sine ulla raucedine) sed propter timorem subito ortum, qui pectus, & instrumenta vocis infrigidat. Scintillis è silice emicantibus ita terretur, ut etiam famelicus accedere non audeat. Cor totum ac tritum comitiali morbo, hepar vitiis hepatis, axungia articularibus malis, pellis colicis doloribus medetur. Lupi in Polonis Provinciis sunt coloris cinerei, in Litvanie partibus Moschoviae vicinioribus paucissimi albi, in sylvis ultra Białam Palatinatus Brestensis nigricantes aliquot, atq; nigri occisi. Usitatum est pluribus pagis prodire adversus lupos, tanquam latrones aut hostes, cum telis, bombardis, tympanis, crepitaculis, canibus, sic enim ad disposita retia impelluntur facilius, vel si casses evaserint, exulare ab hac sylva coguntur. Eodem modo in Elbingensi, ac Mariaburgensi Zulava, ubi comparet Lupus, illico pellitur, ut securè pecora omnia diu noctuq; decerpant prata. Ibi dem Lupus occisus per villas circumducitur, venator à patribusfamilias excipitur humaniter & præmiatur. Quòd interdum Lupi devorent homines, causa est vel naturalis, nam aliquando gravior fames ad talem impellit ausum, vel aliquando pæna Divina, juxta illud *Levitici c. 26: Si ambulaveritis ex adverso mihi &c. immittam in vos bestias agri, quæ consumant vos, & pecora vestra.* An. 1312. Lupi in obvios homines quosq; etiam tensas balistas portantes insiluerunt, & victos devorârunt. *Miechovita seu de Miechow Chronc. Polo. l. 4. Dlugoffus an. 1317.* id evenisse scribit. An. 1513. circa Radomiam de sylvis profilientes lethalia vulnera inferebant viatoribus, spatio quatuor hebdomadarum. *Obodzin-ski in Pandora Regum Polonia.* An. 1518. fatalibus moribus dilaniati homines in Palatinatu Siradiensi. *Bielski Hist. Polo. l. 5.* In Dobrzinensi Terra ad Ripinum bestia acta in rabiem hominibus duodecim intulit necem. *Paprocki.* Rabiem Lupi *Paullinus in Lycographia* ad vermes refert: quòd confectus senio, venenosos serpentes in renibus generet, morfu animalia necet, propter delitescens venenum, *Bauhinus* narrat. Szeviente nimium frigore in Prussia, Luporum turba percita fame, homines dilacerabat in viis publicis. *Zahn in Oeconomia Mirabili Mundi.*
 Atrociter

Atrociter homines infestati in Litvania an. 1637. ad cubile unius Lupi rapiens novennem puerum, reperta capita octodecim virorum ac feminarum. Ex M. S. S. Circa Czerczyce Lupi homines adultos & pueros devorabant frequentius, nã quinquaginta incolas una Parochia desiderabat. Haur in *Arario Secretorum Oeconomia*. An. 1682. ultra Cracoviam in montibus, Lupus quadraginta hominum nece erat famosus. An. 1708. in Brestensi Palatinatu M. D. L. non procul ab oppido *Rozanka*, ferebat fama propè centum homines ætatis variæ ab una cruenta bestia fuisse dilaceratos. An. 1710. Montem S. Crucis versus, plures pueri esca fuère Lupis. Circa oppida *Ulanow*, & *Krzyszow*, plurimi premente fame alimenta ostiatim quærentes, in campis, sylvis, sparsim agentes noctes à Lupis absumpti. An. 1716. in viciniis oppidi *Radoszyce*, non pauci à Lupis quinque devorati. Propinquiora loca *Lezaysko*, in Russiæ Palatinatu, ingressa fera non visa ab incolis, velocissima, cautissima, nam semper eludens venatores ac retia, missis pecoribus pastores aggrediens fortiter, in pagis propè viginti pueros ad cibum rapiens. Ex variis relationibus Hyenæ similis esse videbatur. Non ita multis ante annis in Capitaneatu Bendzinensi, & prope pagum *Wlostowna* &c. Palat. Cracoviensis, Lupi cadaveribus humanis pasti grassante peste, deinde malo sopito, etiam homines vivos gravius atq; diutius sunt persecuti inferendo vulnera, mortes. Homines in lupos verti, rursusq; sibi restitui commentum est. Non dantur Lycanthropi, id est, in lupos transfigurati, patria voce *Wilkolaki*, potest tamen id fieri & arte magica, ut aliis etiam lupo, canis, felis videatur aliquis: hoc quomodo fiat, *Delirius S. J. Disquisitionum Magicarum* l. 2. docet. Lycanthropia, ex genere morborum est rabies à lupo rabido excitata, in qua homines ululatus luperum imitantur. Eadem *Vallesio* Lupina insania, quando ex humorum vitio, & atræ bilis excessu, affectus quidam lupini, v. g. odium in greges, vel homines, desideriumq; eos invadendi, vorandi, occupant mentem.

XV. LUTRA, Lytra *Varroni*, Germ. *Fisch-Otter*, nobis *Wydra*, animal amphibium canino capite, castoris auribus, vulpinis cruribus, caudâ oblongâ, inter flumina, lacus, & stagna, victitans piscibus, mira

velocitate ac astutiâ captis. Ex aqua, tota sicca egredi traditur ab aliquibus, nullo penitus madoris vestigio inhærente, sed id veritati non videtur consonum esse. Frequens est in Polonia, frequentior in Russia, frequentissima in Litvania, ubiq; capitur decipulis ferreis. Viderat *Tylkowski*, & in *Parte 10. Physicæ Curiosæ* annotaverat Lutram per totum candidam. Apud Nobilem Virū *Pafek* Palatinatus Cracoviensis sic facta cicur, ut more canis, curru, rebus, equis invigilaret, iussa varios pisces effertet ex aquis, simul cum canibus prodiret ad venationem, plumbeis globis anates tactas nando porrigeret jaculatori.

XVI. LYNX à luce *Plinio*, quòd omnium animalium quadrupedum acutissimè videat. Hinc & Lynx fabulosus deducit nomen, qui oculorum acie penetrare terram, videre quæ aguntur apud inferos dicebatur. Aliis Lynx, Lupus cervarius, quòd in Cervos hostiliter agat, Lupus Armenius, Germ. *Luschs*, nobis *Rys*, *Ostrowidz*, armatus unguibus acutissimis, in arboribus latens, ut in prætereuntes cervulos, capreas, vulpes, lepores, porcellos sylvestres desiliat, stragem ferarum magnam efficiat. Capiuntur Lynces in Litvania, Polonia, Russia, teste *Gesnero* & *Jonstono* in *Hist. Quadrupedum*, rari tamen insignibus maculis in dorso conspersi, sed duntaxat in ventre. Dispersi sunt & per aliarum Provinciarum sylvas, cicures non pauci visi. Pellis pretiosa assumitur ad vestimenta, unguis, qui in pede dextro pro pollice est, argento includitur, gestaturq; tanquam amuletum adversus morbum comitiale. Qua ratione Lynx, Pardus, Leopardus, Panthera, Panther, inter se differunt, *Kochartus* in *Bipartito Opere de Animalibus S. Scriptura* docet. Panthera *Lonicero* in *Hist. Natur.* eadem cum Pardo, Germanis *Pantherthier*, und *Leopard*. Et *Gesnero* in *Hist. Quadrup.* Panthera, & *Pardalis* sexu tantum differunt, consuetudo autem obtinuit ut Leopardus simpliciter pro Panthera ponatur. In Campis desertis *Janczarycha* dictis reperitur animal, idiomate Russico *Perewiaska*, maculis insignitum, sed longitudine mediam ulnam non excedens.

XVII. MARTES, Germ. *Marder*, nobis *Kuna*, è Mustelarum genere. Alia domestica in sepulcretis, locisq; abditis nata, sylvestris alia, pilo clariore & molliore testa, utraq; junior sic cicuratur, ut simul
vestibus

vestium subeat, per capita sedentium saliat, & super mensas ludat. Alibi pellis in magno habetur pretio, quod *Martialis* indicat illo versu: venator capta Marte superbus adest. Martes in Septentrionalibus regionibus, inquit *Jenstonus in Hist. Quadrupedum*, ut plurimum inveniuntur, ex Polonia deferuntur colore fusco, diluto. Occupârunt sylvas Submontana, & Montanae Regionis: Pokucia circa *Perehinsko &c.* Polesia utriusq; ubi majores ceteris, nigricante pilo *Zebellinas* seu *Muselas* Scythicas exprimunt, adornant vestes, & pileos.

XVIII. RUPICAPRA *Plinio*, Capra sylvestris *Gesnero*, aliis Capra Alpina, montana, Germ. *Gemb*, nobis *Koza skalna, dzika*, magnitudine ac figura conformis Caprae domesticae, cornua brevia, adunca ferens. Inaccessa loca novit conscendere, in summitatibus versari montium, inter praecipitia, huc, illuc celerrimè non fallente vestigio currere. Saepius cornibus implicatis saxorum rimis, aut arborum ramis se sustentat; si autem venatorum deprehendat insidias, timida ex altis rupibus se praecipitat. Intra gregem posita una in altiori consistit loco, arrectis auscultat auribus, circumspicit, claro, acuto sibilo alias monet, in *Itinere Alpino III. ait Schenckzerus*, ut se fugae committant vitando periculum. Lapis in ventriculo circa Novembrem reperitur, qui juxta *Hoffmannum in Clavi Pharmaceutica*, est odore grato, aromatico dum frangitur, quia ex herbis odoratis depastis conflatus, laudabilis in dysentericis fluxibus, colicis doloribus, febribus malignis, in aqua cordiali porrectus. Secundùm *Welschium in Dissertat. Medico-Philosophica de Agagropilis*, utilis est in variolis, morbillis, petechiis, catarrhis, cephalalgia, vertigine, amentia, mania hypochondriaca, & hysterica, lethargo, tremore, paralyti, pleuritide, in ventriculi, lienis, hepatis affectibus. Hac de causa Medici plures Lapidem seu potius Pilam Rupicaprae, aliter *Agagropilam*, Bezoar Germanicum vocant, nam Bezoar Orientale est ex Capra montana, partim Cervo, partim Caprae affinali, in India Orientali. Confirmantur dicta à *Valentini Museo Museorum*, in quo Pila istius icon, simulq; Rupicaprae spectatur. Plura ex *Bauhino, & Welschio* depromantur, qui Lapidem *Agagropilum* dixere magnum alexiterium venenorum. Ferunt Rupicapras Carpatii montes, Montana nostra vicina *Carpat*,
pato,

pato, pelles etiam concinnatæ sunt multùm crassæ, longissimo usu vix destruibiles, caro alba & dulcis. RUPICAPRA UNICORNIS invenitur in dicto Carpato, sæpiusq; adfertur Cracoviam ex venatione, sic retulit *Albertus Moscenus* Polonus, eximie doctrinæ juvenis, illam se non semel vidisse asserens. Verba *Gesneri in Hist. Quadrupedum sub Monocerote.* An IBEX, Germ. *Steinbock*, id est, Capra petræ, perniciousitatis miræ, onerata cornibus vastis & ponderosis, reflexis in tergum, detur in Carpato, scire mihi non vacat, *Simlerus in Commentariis de Alpibus* asserit animal istud proprium Alpibus esse, ubi glacies solvitur nunquam, ex natura enim frigus requirit, aliter cæcum futurum.

XIX. SCIURUS, Germ. *Eich-horn*, nobis *Wiewiorka*, saliens de ramo ad ramum, & ab arbore ad arborem, caudâ tanquam alâ juvatur, eadem tegitur, pedum ministerio pro manibus utitur, glandibus vescitur, omniq; genere nucum, maximè avellanarum, quas æstate congerit, recondit pro hyeme. Singulare traditur a *Schotto in Physica Curiosa* de Sciuro, quòd transiturus aquam propter pastum, corticem levisimum imponat eidem, huicq; insidens, erectâ caudâ velificans subvehatur favente vento. Sciuri in ea Sarmatiæ parte, quam hodie vocamus Poloniam inveniuntur, quibus rutilus color mistus cinereo. *Agricola de Animantibus Subterraneis.* In Russia cinerei toti conspiciuntur, ibidem & alibi nigri, dempto ventre albente. In Litvâna Polesia circa Jurovicios, & alibi passim, Sciuri ætivo tempore rutili, hyberno sic candicantes, ut Mures Ponticos colore tunc æmulentur. In Transylvania Sciurorum ingens multitudo congregata ex improvviso, Poloniam versus migravit Sæculo XVII. *Rhitiis in Hist. Universalis.*

XX. SUHAK animal Capræ sylvestri simile, ex Scythia ad fines Podoliæ adventare solitum, miræ perniciousitatis, ferocitatis, armatum cornibus striatis, albicantibus, acutis & validis. Ductorem se præbet Capreolorum gregibus, ipsisq; præit. Acerrimo visu, simul & auditu à natura donatum, quare longe latèq; circumspiciens, observans omnia, facillè hominum persequentium insidias è longinquo deprehendit, comitibus acuto sibilo dat signum fugæ, ut in loca tutiora se recipiant. Typus pulcherrimus Principis, & Rectoris vigilantis. *Aldrovandus*

aus in Quadrupedibus b'fulcis. Ovem sylvestrem esse affirmat *Liber Baro in Herberstein in Commentar. Rerum Moschoviticarum*, quam *Poloni Subak*, *Moschi Sugak* appellavêre. Magnitudo *Capreoli*, breviores tamen pedes, cornua in altum porrecta, circulisq; quibusdam notata. Animal velocissimi cursûs, altissimorum saltuum, audivi enim tam altè saltans, ut in venatione equos transiliat. Ad extremum *Gesnerus in Hist. Animal. Quadrupedum sub Colo*, ex *Epist. Bonar de Balice* adducit sequentia. In campis *Podolicis*, ubi sunt planities maximæ, & in quibus præter cælum, & terram nihil conspici potest, *Sulaci* gregatim agunt. Hi à custodiis *Serenissimi nostri* contra *Tartaros* sagittis conficiuntur, cornuaq; (rarissimū etiam inter nos munus) acquiruntur. Quòd si aliquando animal vivum capitur, omnis mansvectionis est impatiens.

XXI. URSUS, Germ. *Bär*, nobis *Niedzwiedz*, animal sævum, & ad vim propulsandam adeo irritabile, ut dum in hostem pergit, arbusta obvia cum summo impetu frangat, prosternat, saxa sedibus suis emoveat. Antrum ex musco, arborum frondibus ita densè apteq; struit, ut à cæli injuriis immunem se facilè præstet. Tantum illi vastiori inest robur, ut equi vel bovis pondus possit attollere. *Ursa* gravida rarissimè occurrit venatoribus, nam *sylvas* profundiores latebrasq; petit; juxta *Sperlingum in Zoologia Physica*, uno partu edit quatuor fætus, eosq; cacos. Veterum plurimi credidêre *Ursas* non parere catulos, sed informem quandam & candidam carnem, quam lambendo postea mater format in catulos. Verùm hic pariendi modus præterquam quòd per se naturalium ordini rerum non satis conveniat, etiam variorum oculatorum testium repugnat experientiæ. Refert *Matthiolus l. 2.* se vidissè catulos adhuc in utero existentes, omnibus suis membris conformatos atq; distinctos. In Museo *Senatus Bononiensis*, teste *Aldrovando in Quadrup. Digit. Viv. paris*, *Scaligero in Exercit. 6.* vitreo vasi inclusus servatur *Ursulus* de matris extractus utero, omnibus partibus suis absolutus. Confirmat dicta *Museum Wormii*, secundùm quod *Ursæ* fætus cæcus, & absq; pilis editur, sed quòd ad membrorum conformationem perfectus, non verò informis ut vulgò creditur, hoc enim observârunt, qui prægnantes *Ursas* dissecurerunt. Arbitratur *Dalecampius* fabulæ causam præbuissè

ortum catulorum crassissimis secundinis involutorum, quas mater non nisi lambendo potest revellere. Item à veritate alienum censet *Voigius in Curiositatibus Physicis*, Ursos mares hybernis mensibus sepeliri somno quadraginta diebus, fœminas integris mensibus quatuor, & tunc pinguescere. Excitatos verò sugere priores pedes cum murmure, mirifico illo pedum succo refici & nutriri. Ulterius concedit latebras hyeme quærere Ursos, & somno maximè indulgere, sed abstinere prorsus à cibo, & succo pedum sustentari negat. Veritati conforme *Platina de Honestâ Voluptate*, *Tylkowski S. J. Phys. Curiosa Part. 10.* his verbis exponit. Ursus circa Februarium per aliquot hebdomadas se abscondit, ut id experti sumus in domestico, & solum pedes priores fugit, in quibus sunt canaliculi quidam, per quos ad victum humor ducitur crassus. Quare nondum maturus Ursus, in quo arctiores canaliculi, & succus modicus, eas non expetit latebras. Causa diuturni somni ab eodem authore, in *Phys. Cur. Parte 5.* ad corpus mucco repletum devolvitur, quod quia hyeme clausis poris non perspirat, totus in caput excurrit halitus, & sensus ligat.

Ursi ubiq; mella & apes quærunt, non tantum ut saginent ventrem, verum sensu aliquorum, & visui consulant, qui crebrius hebetatur.

In Litvania maximi Ursi à *Paulo Veneto l. 3. de Rebus Moschoviticiis* observati, à *Gesnero in Quadrupedibus* positi albi. Pelles nigrae in pretio, volæ cum digitis appositæ mensis sunt in deliciis. *Viennæ* videram, ait *Vadianus in Comment. in Pomponium Melam*, ursinam pellem allatam ex Litvania, longitudinis cubitorum quinque, latitudinis tantæ, ut quodlibet vel bonis vinceret tergum. Hæc *Cæsari Maximiliano*, in *Badensibus Thermis* oblata, admirationi fuerat summæ. Idem narrat & *Aldrovandus l. 1. de Quadrupedibus Digitatis*, citans *Gesnerum* spectatorem.

Sigismundus I. Rex noster solennem ad *Niepotomice* instituens venationem, Ursum magnitudinis miræ, quem ex Litvania caveæ ferreæ inclusum adduxerat, emisit. Hic referente *Starovolscio in Rebus præfati Regis*, *Paprocki in Stemmaibus Polonorum*, tum canum latratu, tum hominum clamore excitatus postquam sævire cepit, supra centum magnitudinis ingentis canes sædè laceravit, venatores & nobiles vulneravit nonnullos, Regiumq; mimum *Stańczyk* staturâ pusillum

lum unà cum equo deturbavit ad lapsum. Quomodo capiantur, *Olaus Magnus l. 18. Gesnerus in Hist. Animalium* descripserant. Apes plerumq; in Russia inter arbores cavas mellificans, Ursis ad rapinam mellis assuetis hunc in modum mortiferæ parantur insidiæ. Cum debilissimum habeant caput, lignea clava ferreis armata cuspidibus, super foramen evolantium apum ex altiori ramo suspenditur. Hæc quoniam aditum intercludit feræ ad delicias suas, ab indignante cum impetu repellitur, sed in ipso conatu, dum periculum haud advertit, à redeuntis clavæ graviore illapsu caput obteritur, helluo in ipso felicitatis vestibulo eliditur, & morte sua gustum mellis exigui lugere cogitur. Idem omnino modica voluptate inescatis accidit. Capitur Ursus & apposito melle cum cremato, nam dum prædulci esca ventrem avidè replet, latente potu inebriatur, ligatur oppressus somno, catenæ ferreæ traditur, aut neci. Non rarò & in cavea artificiosè parata alveare positum dum spoliare melle conatur, deciduis foribus præcluditur belluæ exitus. In Litvania Ursi inclusi caveis, macerati fame, portionem escæ accipiunt, mansueti ad obeundas functiones varias redduntur idonei. Ex relatione *Aldrovandi in Quadruped. Viviparis*, aliquando rotis aquas è puteis haurientibus, aliquando plaustris junguntur, quandoq; quod spectatores majori admiratione potest afficere, iidem erecti saccos & ligna ad locum ferunt destinatum. Svidrigel post Vitoldum Litvaniæ Princeps alebat Ursam, quæ quoties dies oriebatur, relicto nemore veniens domum pulsabat fores, cibum sumebat reditura ad sylvas. Plura de mansuetis Ursis habet *Olaus M. in Hist. Gentium Septentri. Aldrovandus in Quadrupedibus*, ubi inter alia hæc ponuntur. Nonnulli è plebe Russica, & Litvanica cicurant Ursos, adhibent dulcem fistularum sonum (quo gaudent plurimum) ut eos ad gestus ludicros & choreas assuetifaciant, ac tanquam acriore signo ad erigendos pedes inducant, finaliter ut à choreæ spectatoribus bipedali incessu mercedem saltus exposcant, quæ si illiberalior fuerit visa, directoris nutu murmurant, ac moto capite nummum petunt augeri. Viderat in Silesia author *Libri Syllogæ Physicæ Rer. Erudit.* adductos Ursos ex Litvania, condocos factos ita ut non modo pulsarent tympanum, sed etiam certis modis saltarent. Deli-

nitores, duſtoresq; belluarum iſtarum gratum ſpectaculum præbent etiam in Imperio, Italia, Gallia, Luſitania &c. A robuſtiſſimis ruſticis Litvanix, ſapius in ſylvis Urſus ad luctam provocatur geſtu & voce, in certamine, lancea occultata immergitur viſceribus, pedes aſciolâ præciduntur. Circumventus à turba hominum, interdum arripit unum, & bipedali inceſſu utens, objectu humani corporis ſe tuetur contra exploſiones bombardarum, & tela miſſilia. Contigiſſe id in Polesia, circa an. 1704. retulit mihi ſpectator è Nobilitate Volhinenſi. Minores Urſi appellantur Mellivori ſeu Mellarii, nobis *Bartnicz, Bartniczkowie*, ut plurimum ruſi, agiles, alvearium in arboribus poſitorum ſtrenui exſpoliatores. Obſervavit *Willughby citatus à Raiò in Synopſi Methodica Animal. Quadrup.* renem ſtructuram ſingularem in Urſo, membrana enim peculiari veluti ſacculo erant incluí, in quinquaginta ſex parvos renes à ſe invicem ſeparati, ſuiſq; ſinguli membranis cincti. Hæc renulorum maſſa ſeu congeries racemum uvarum, aut potius pineum conum referebat. Inducti ſpectaculo ſimili venatores noſtri aſſerunt, quolibet anno renem unum Urſo accreſcere, ætatem indicare. Numeravit quidam in Roxolania renulos centum & quadraginta in uno, alter centum ſexaginta in ſecundo, tertius centum ſeptuaginta, & prope ſæcula duo attigiſſe belluam arbitrabatur. Pinguedo Urſi medetur doloribus arthriticis, paronidibus; ulcera crurum, & tibiæ ſanat. In Finlandia ruſtici fel exſiccatum inſtar Panacæ exhibent, ſudoreq; ſuperveniente plurimos ægros ſanitati reſtituunt.

XXII. URUS, Bos ſylvaticus, Germ. *Aver-Ochs*, nobis *Tur, Geſnero* ex vocabulo noſtro *Thurus*, eſt è numero bouum ſylveſtrium, cæterum quis revera ſit, niſi diligenter advertas, ait *Aldrovandus*, difficillimè ab authoribus, qui de eo ſcripſere diſces. Pleriq; Urum cum Biſonte, vel cum Bonafò, vel Bubalo, aliisq; animalibus confundunt. Quæ à *Cromero Polonia l. 1* de Biſonte tradita, Uro ſunt ex parte applicanda iudicio *Mafecovii* infra adducendi. Sunt autem hæc. Fera equum cum ſeſſore correptum in ſublime cornibus jaçtat, evertit arbores mediocris craſſitudinis. Lingux contactus vitatur, quia exerta longiùs hominem attrahit ad ſe, ſi vel extremam veſtis ejus oram contingat

gat, est enim scabra &c. Ejusdem Uri descriptiones variæ à variis datæ huc adducuntur.

Uros sola Masovia Litvaniæ contermina habet, qui sunt verè boves sylvestres, nec à domesticis bobus distantes, nisi quòd omnes nigri, & ductum quendam instar lineæ ex albo mixtum, dorsum contineat. Miscentur vaccis domesticis, sed non sine nota, nam in armentum postea perinde atq; infames à cæteris Uris non admittuntur. *Liber Baro in Herberstein in Comment. Rerum Moschovit. Surius Carthusianus in Comment. Rer. in Orbe Gestarum.*

Thuri seu Thurones bobus domesticis multò majores, pilis veluti elegantioribus, degunt in Sylvæ Hercyniæ parte, à Varavia quinque milliaribus prope Sochaczoviam, & Roszkam. Hyeme frondes virgultorum, & arborum depascuntur in sylvis, in quibus ingentis magnitudinis quercus nonnullæ dicuntur orgyias quinque excedere in circuitu. Datur etiam fœnum, quod æstatis tempore rustici pro eis comparaverant. Hominem non timet Thurus, nec obviantem fugit, de via vix parum cedit. Laceratus excandescit vehementer, quod si is, qui provocaverat, se in terram prostraverit, nihil incommodi accipit. Venatores intercepto Thuro cor eximunt, quo dissecto per medium, ossiculum exhibens crucis formam reperiunt, prægnantibus, ac in partu graviter laborantibus proficuum. Audivi, Sigismundum Regem aliquoties Imperatori Carolo V. carnes Thuri salitas, magni muneris loco misisse. Pellis postquam purgata fuerit in cingulos scinditur, quibus prægnantes cinctæ miram facilitatem pariendi sentiunt. *Gesnerus in Hist. Animal. Quadrup. sub tit. De Thuro seu Thurone Masovitico.*

Hoc nomine, quòd promoveant cinguli partum, Regina Poloniæ Bona adducto superius *Libero Baroni in Herberstein* duos dederat dono, è quibus unus Sereniss. Romanorum Reginiæ ubi est datus, clementi accepit animo.

Nihil quoq; tam expetitum venatoribus, testimonio *Swiecicki in Topographia Masovia*, quàm media villis intorta pars frontis (*Turzy wicher*) præsertim si adhuc spiranti Uro excindatur, gestata enim à gravidis caruncula resistit abortibus, facilem partum procurat.

Hactenus soli Masoviæ adscripti Uri à *Libero Barone, & Gesnero*, quibus adstipulatur *Cromerus* apud *Wyskikos* eos constituens, *Aldrovandus de Quadruped. l. 1. inter Osze-*

æke & Garwolin. Boruffiæ *Stella in Antiquitatibus* eosdem Uros attribuit, *Hennenbergerus in Chronicis* narrat Joannem Sigismundum Marchionem in Boruffia, an. 1595. quatuor globis ex sclopeto missis occidisse Urum immanis magnitudinis. Spatium inter anteriorem pedem, & tergum, tres cum dimidia, inter radices cornuum, & caudam quinque ulnas, & quartam partem sextæ, longum extiterat. Pondus dederat fera undeviginti centenarios, & libras quinque Norimbergenses. Ætate hac, in Prussia (quæ olim Ducalis dicta) Uri per ætatem sustentantur gramine ad Lacum Curonensem, hyeme, magna copia fæni vehitur ad horreum, haud procul à pago *Gerlancken* situm, ab omni parte sylvâ circumdatum, ad quod capiendum magno agmine, sine ulla ferocitate veniunt, rarò occiduntur juxta *Masceovium in Dissertatione bina de Uro, Regiomonti an. 1705. edita*, ex qua, vera atq; exacta descriptio Uri huc transfertur. Urus staturâ magnos boves Podolicos superat, ingenti robore atq; stupendo præditus, quod apparet ex commissione illius cum Urso, in qua hic ab illo instar pilæ elevatur in altum. Cornua ut plurimum non magna, nigra, sessio duorum hominum intrâ ea, rectius ad ingens feræ robur refertur, quàm ad insignem amplitudinem. Oculi, si irriteretur, velut ignis radiant feritatis causâ & exardescentiæ. Lingua hispida & asperissima, barba in aliis longior, brevior in aliis, sicuti & villositas tota major ac asperior, aut minùs aspera. Pili circa totum caput breviores, in armo, nec non supra gibbum protensiores, collum verò & pectus majori villositate gaudet, quæ ad pedes usq; protenditur. Pauci barbâ destituti, eâ autem qui potiuntur, ab ipso ortu statim excrescit. Frons pilis crispis tegitur, gratissimam fragrantiam, sive, moschum redolentibus. Pellis firma & crassa ad digitos duos in mare, caro dulcis & sapida. Nulli feræ, aut animali mansueto insidiatur, at verò ubi sentit animal aliquod accedere propius, repellit vehementer calcitrando, cornibusq; efferendo in altum. Refertur à venatoribus, rubro vestimento indutum hominem ferre Urum non posse, sed insistere ei maxima ferocitate. Horrida nemora, obscuras latebras minime amat, maxima illi voluptas est versari in montibus. Auditur non mugitum edere, sed aliquod murmur, quod protenditur breviter, & suis grunitui assimilatur, neq;

procul

procul percipitur. A crabronibus maximè infestatur, qui pilos devorant ad calvitiam. Modus capiendi hoc animal diversus est ab antiquo. In extracto horreo allicitur feno, sublata janua delabitur facilè, prohibetur exitus, transportatur in caveam. Furtivè capientes, arborem à superiori parte, terram versus flectunt, affixo laqueo ac sub feno recondito, dum ergo accedit fera famelica, & per laqueum caput extendit ad fenum, tactu levissimo decurvata arbor resilit in sublime, prædam constringit. Est observatio, vaccas præ bobus ampliores esse & ferociores. Hæc si quando vitulum edunt, deprehensa est tanta ferocia, quanta in Urso, ac Leone esse non potest. Metus ad rabiem stimulat belluam, ne charissima proles sibi eripiatur. Hæc ex *Mafecovio* spectatore Urorum septuaginta, sic tandem concludente: de Uro retulimus ex authoribus, majori parte accepta à venatoribus, viris curam ejus habentibus, deniq; ex propria observatione.

XXIII. VULPES, Germ. *Fuchs*, nobis *Lis*, *Lifzka*, astutum animal & solitarium. Cum serpentibus adeo familiariter traditur vivere, ut in iisdem degat cavernis, parturiens ita recedit, ut rarò capiatur. Cerebrum Vulpis infantibus sæpe oblatum facit ut epilepsiâ non corripiantur, pulmo combustus valet contra vitia pulmonum, & angustiam pectoris, jecur hepaticis, splenicis, pinguedo convulsionibus, contracturis, tremoribus, sensu *Schröderi* confert. In sylvis totius Regni rufarum Vulpium duo sunt genera, unum quod guttur album, secundum, quod nigrescens ac veluti carbonū pulvere conspersum gerit. Podolienses, Volhinenses, Ukrainenses præstantes: nigra, & alba quod in Litvania reperiantur, *Thuanus Historiarum* l. 58. tradit. Ibidem capiuntur interdum Crucigeræ, *Krzyżaki*, in quibus linea una nigra secundum longitudinem à capite ad caudam per dorsum trahitur, altera transversa ejusdem coloris per arcos ad pedes anteriores currit. Ante aliquot annos prope *Sulec* oppidum vicinum *Bidgostia*, Vulpes alba una trajecta est plumbea glande, altera ad *Janowiec* arcem *Vistula* proximam.

XXIV. VIVARIA, *Zwierzyńce*, olim numerosissima oblectationi atq; utilitati Procerum, Nobilium inserviebant, ætate nostra, hostilitatis crebræ injuriis vastata, diruta, longius requirunt tempus ut implerentur

pleantur ferarum gregibus. Ad Crepicios, teste *Starovölcio* in *Po-
lonia*, Cervi mille sexcenti numerati in uno vivario, præter animalia plu-
rima alia. Prope *Biaſam* in M. D. Litvania, alitæ plusquam sexcenta
Damæ, Germ. *Dambirsche*, nobis *Damæle*: Urſi caveis, Apri, Lu-
pi, Lepores, ſeparatis continebantur ſepimentis. Alibi varii generis fe-
ræ, unâ cum fætu ſingulis annis accreſcente, etiam nunc concluduntur ad
augmentum opſoniorum.

SECTIO II.

De

ANIMALIBUS SUBTERRANEIS.

I. **T**Riplex genus agnoſcit *Agricola* Animantium Subterrancorum.
Primum eorum, quæ noctu, vel interdium ſubeunt terræ caver-
nas, atq; in eis deliteſcunt & dormiunt. Secundum illorum, quæ
certo anni tempore abdunt ſe in abſtruſiſſimas ſpecus, in quibus gravi
preſſa ſopore, aliquot inſumunt menſes. Tertium talium, quæ perpe-
tuò latitant intrâ telluris abdita.

II. **CRICETUS** *Gefnero*, *Arctomys* aliis, Germ. *Hamſter*, nobis
Skrzéczek, *Chomik*, ex deſcriptione *Agricola* in *Libro de Animant.*
Subterra. animal iracundum & mordax adeo, ut ſi eques cum incautè
perſequatur, proſilire ſoleat, os equi impetere, & ſi prehenderit, mordi-
cus tenere. Major eſt *Mustelâ* domesticâ, pedes admodum breves, pilis
in dorſo color eſt ferè leporis, in ventre niger, in lateribus rutilus, ſed
utrumq; latus maculis albis diſtinguitur. Pili ſic inhærent cuti, ut ex ea
difficiliter evelli poſſint, ac cutis quidem faciliùs à carne avellitur, quàm
pili ex cute radicibus extrahantur. Agri vaſtator multa frumenti grana
in ſpecum congerit, in utroq; enim faucium latere longas crumenas
ſeu folliculos accommodatos transportationi frumentorum gerit. Addidit
Fabricius in *Epſt. ad Gefnerum*, quòd mas & fæmina unum antrum
ſimul inhabitent, edito fætu relinquunt priſtinum, & novum fodiant
domici-

domicilium. Sonum latratui similem edit, ideoq; & Canis terrestris est appellatus. Incedit quandoq; bipes, pedibus pro manibus utitur, tota hyeme latet in foveis. In qua parte Regni nostri versatur, innuit *Cromerus Poloniae l. 1*: Sunt in Podolia vulgò Crzecici, Sciurorum, vel Cuniculorum magnitudine, in cavernis degentes, varias & maculosas habentes pelles, quæ ad vestitum, sæminarum pallia expetuntur. Præter Podoliam, tenet Cricetos Ukraina, Minor Polonia circa oppidum *Stupia*, pagum *Grzegorzewice &c.*

III. HERINACEUS *Plinio*, Hericius, Herix *Sipontino*, Echinus terrestris *Budæo*, Germ. *Igel*, nobis *Jeż*, animal aculeis horridum, & quàm primùm latratum canum, ferarum odorem, venatorum adventum præsentit, in orbem se colligens, rostro, pedibus intrò repositis, ita ut globi aculeati; nec non mortui speciem referat. In cavis arborum, & cavernis occultatur, noctu sibilare, prodire solet alimenta quæsiturus. Vescitur etiam pyris, & pomis, quæ spinis suis infigit reponenda in domicilio. Calcinatus & pulverisatus Herinaceus hydropticis prodest, arvina plebi in usu mediço, decoctum *Bartholinus in Actis Medicis* utilissimum & probatissimum esse affirmat in hydrope, seu aquosi humoris stagnatione.

IV. MELIS sive Taxo, Taxus, Tassus, Blerellus, Germ *Dachs*, nobis *Fazawiec*, *Borsuk*, animal asperum, mordax, pinguißimum, magnitudine vulpis, aut canis mediocris, dentibus acutis, dorso latiore, pilis duris, griseis, supernè ad nigredinem vergentibus, infernè candidantibus, cruribus brevibus. E cuniculis prodit, vagaturq; clamitans noctu per sylvas & campos, hyeme tota occultatur. Pelle detracta bombardæ teguntur in itinere, ne perfusæ imbribus rubiginem contrahant, pyrius pulvis reddatur humidior. Incineratus Taxo exhibetur feliciter pulmoniacis, & sanguinem exscreantibus. Adeps *Officinarum* est, curatq; renum, articulorum dolores, fracturas, contracturas, artuum imbecillitates.

V. MUS ALPINUS *Plinio*, Mus montanus aliis, Gallis *Marmotane*, Italis *Marmontana*, Germanis *Murmel-Thier*, nobis *Bobak*, *Swiszcz*, Fele est corpulentior, sed brevior cruribus, colore ut plurimum rufo, oculis

culis magnis & prominentibus, auriculis quasi decurtatis. Pedibus posterioribus non secus ac Ursus uti solet, ac interdum ingredi bipes. Dorsum præpingue habet, macras cæteras corporis partes. Si quando hi mures inter se colludunt, ut catelli clamorem excitant: quum irascuntur, vel tempestatis mutationem denuntiant, vocem fistulæ acutæ, & aures lædenti similem edunt. Fructibus, radicibus, herbis vescuntur, cupidè verò lacte, butyro, caseo prioribus pedibus ori admoto. Per hyemem in cavernis, quas sibi fodiunt delitefcunt, multùmq; dormiunt, fæno, stramine, sarmentis cubili strato, ut molliùs & calidiùs cubent. Cicurati redduntur homini familiares, canes oderunt, eosq; sæpe graviter mordent. In planitie non admodum veloces, nam homo eos currendo allequi potest. Cruribus & digitis sunt robustissimi, celeriterq; fodiunt terram. *Raius in Synopsi Methodica Animalium Quadrupedum.* Mures Alpini cum prioribus dentibus longis & acutis, digitis pedum urfinis similibus, in una caverna plerumq; septem aut novem, aut undecim, vel tredecim instar Herinaceorum convoluti delitefcunt. Mira verò eis solertia ad fænum, ac reliqua congerenda. Unus humi stratus, erectis pedibus omnibus, jacet in dorso, in quem tanquã in plaustrum quoddam, cæteri ea, quæ congregârunt conjiciunt, & sic onustum, caudâ mordicus apprehensâ, in specum trahunt, & quasi invehunt: ex quo venit, ut per id tempus detricto dorso esse videatur. Itaq; postquam cubilia in specu straverint, aditum atq; os ejus sarmentis & terrâ obstruunt, obturant, ut tuti à ventorum vi, imbribus, frigore esse possint. Tam autem graviter dormiunt, ut effossi & extracti non excitentur, antequam in sole positi, vel ad ignem locati non concaluerint. Multùm dormiunt, at dum vigilant, semper aliquid agunt, irritati acriter mordent. Cùm è caverna egrediuntur ad pastum, ex eis remanet unus ad illius aditum, quàm potest diligentissimè prospiciens, voce acutæ fistulæ simili convocans alios ad cavernam, si hominem, armentum, vel feram viderit. *Agricola de Animantibus Subterra. Gesnerus in Quadrupedibus.* Ego de iisdem Muribus accepi sequentia. Aliunde advenientem tanquam exploratorem sub diligenti tenent custodia, affligunt fame, ad obsequia cogunt tanquam mancipium. Pratum enim dentibus secare debet, & resupina-

resupinatus (dicto modo) congestum fœnum recipere. Etiam servati intra penates, latebras, recessus hyeme quærunt, & in eis interdum degunt. Vere, æstate, longiore somno opprimuntur, expergefacti vinum, mulsum, crematum, cerevisiam avidè bibunt, & inebriantur. Edocentur faciliè varia ludicra ad spectantium jucunditatem. Post Alpes, in Carpatiis montibus vallem *Swiszca* vocitatum, ad fundum Regni nostri spectantem incolunt numerosi. Ukrainense, Podoliense solum dat receptacula. Pinguedo recens præstans anodynum est in nephritide, doloribus articulorum. Contracti emolliuntur ac resolvuntur nervi, advocatur somnus, si pedum plantæ eâ inunctæ fuerint.

VI. MUS NORICUS *Agricola*, Citellus *Schwenckfeldio*, Germanis *Ziesel*, Bohemis *Sifel*, nobis *Sisset*, Criceto minor, instar Mustelæ domesticæ longus ac tenuis, auribus carens, dentes murium dentibus similes ferens. Ex relatione *Gesneri in Hist. Animal. Quadrup.* nunquam cicuratur, illudq; insigne habet, quòd cum sit bucculis breviter protuberantibus, tamen eas vix credibili numero tritici infarciat, ceu folles quospian; atq; ita in cuniculos suos commeatum congerat, pro hyeme secutura. Pelles-Citellorum fuscis & mollibus pilis vestitæ capiti humano profunt extrahendo humores noxios, eadem olim in Silesia ornabant pallia fœminarum. Terra Volhiniæ, Podoliæ, dat receptacula his animantibus, ubi non prius moventur sedibus, quàm abundè aqua affusa fuerit.

VII. MUSTELA ALBA, *Turnebio* Hermelinus, vulgò Armellinus, Germ. *Hermelin*, Ital. *Armellino*, Gall. *Hermine*, nobis *Gronofay*, animal toto corpore candidum, extremitate unica caudæ nigerrimum. In terra Lukoviensi Palatinatûs Lublinensis Mustelæ albæ numerosæ cuniculos incolunt, prodeuntes ad pastum capiuntur in agris, dum aditus ad receptacula obturatur. Frequentes in utraq; Polesia, rariores in Minori Polonia, Prussia &c. MUSTELA ALBA VULGARIS, *Laská*, *Lasiczká*, mole Sciurum æquat, intra septa domestica, horrea, stabula manet. MUSTELA supernè rubescentis moderatè coloris, ventre candicante, versatur inter horrea & granaria, gallinarum absorbet ova. MUSTELA SYLVESTRIS, lætis, *Sipontino* Furunculus,

Isidoro Furo, Gesnero Viverra Eaká, Ealicá lesna, major domesticâ, in sylvis, agris, ac vepribus degit. Caro cum vino sumpta juvat epilepticos, adversus venena serpentum utilis. MUSTELA alba tota, excepta cauda nigricante, & auribus ejusdem coloris, dorso item lineâ fuscâ notato, occurrit sæpius in Litvana Polesia &c.

VIII. PUTORIUS *Gesnero*, Martes domestica *Matthiolo*, nobis *Tchorz*, animal putore infectum, pellem nigram eamq; mollibus vestitam pilis dans pylopæis. De cuniculis noctu prodit ad pastum, columbarum, gallinarum maximus hostis, quas ubi invenerit, suffocat plurimas, imò omnes, avulsisq; capitibus notabilem partem escæ sibi paratæ infert receptaculis, si à nemine impediatur.

IX. TALPA, Germ. *Maul-Wurff*, nobis *Kret*, coloris nigri, auditûs acutissimi, rostri suilli, quo fodiens agros, hortos, prata &c. efformat grumos. Hoc peculiare præ cæteris animantibus habet, quòd non nisi sub terra vivere ac superstes esse possit. Quidquid veteres, & nonnulli recentiores dicant, inquit *Raius in Synopsi Animal. Quadrup.* oculi non desunt Talpis, qui non membranâ sunt rekti, sed in cute habent sua foramina, atq; cuivis se inquirenti, facillè conspiciendos præbent, veluti puncta nigra, seminis milii magnitudine, nervo affixa. Latitant inter pilos, ut si pressius eos intueri velimus, pilos difflare est necesse. Cinis Talpæ combustæ, in rudi olla bene sigillata, epilepsiam curat, idem illitus cum albumine ovi vel melle, strumas, ac fistulas tollit, sumptus cum vino, aut cerevisia arthritidi vagæ adfert medelam. In pago *Bankau*, aliquot milliaribus distante ab Urbe Gedano, mulier *Krugers* ætate media somno se supina commisit, quo oppressa, visa sibi est, aliquid per os apertum excepisse, expergefacta dolores sensit ventriculi, qui in lancinationes excreverunt. Tandem cum pateretur vellicationes, deliquia per annos quindecim, post nauseam, subortus est enormis vomitus, cum quo Talpam vivam, obesam, digitos octo transversos longitudine æquantem rejecit, quæ apprehensa per horas aliquot supervixit, mulier doloribus fracta, fortè nec commodè tractata, post viginti quatuor horas mortem oppetiit. *Ephemerides Physico-Medica Germanica edita Vratislavia an. 1678.*

S E C T I O III.

De

ANIMALIBUS DOMESTICIS.

I. **P**olonia abundat armentis adeo, ut Saxonia, multæq; gentes Germanicæ Polonicis victitent bobus. Varii generis videre est animalia, magnamq; pecudum, ferarum copiam. *Mercator in Germania Tabulis Geographicis, Bertius in Tab. Geogra. Contractis, Maginus in Geographia.* Polonia regio pulcherrima, carnibus, & aliarum rerum necessariis abundans. *Contarenius Venetus in Itinerario in Persiam.* Quadrupedum domesticorum si quis est defectus in Silesia, liberali manu Polonia vicina suppeditat. *Henelius in Silesiographia.* Abundat Russia equis, bobus, ovium gregibus, & pellibus pretiosissimis, hujus Metropolis vocatur Leopolis. *Ortelius in Theatro Orbis Terrarum.* Podolici boves, & equi in longè diffitis regionibus divenditi, regionis felicem ubertatem testantur. *Cellarius in Descript. Regni Poloniae.* Ukraina lacte, & melle fluens terra. *Gudi anus in Chorographia.*

II. **BOVES,** *Woty,* memorantur sæpius à scriptoribus huc adducendis. Polonia bobus, Marchiæ, Silesiæ, Saxonix prospicit. *Becmanus in Hist. Orbis Geographica.* Brega Urbs Silesiæ gaudet mercatu boario celebri, nam ingens boum numerus è Polonia venum huc mittitur. Decem, aut duodecim millia istorum pecorum, ordinarius est ibi numerus. *Henelius in Silesiographia Renovata.* In Germania ingens boum Polonicorum copia singulis annis consumitur. *Pufendorfus in Introduct. ad Hist. Regnorum.* Extra Regnum quolibet anno octoginta millia boum Poloni mittere soliti. *Beckenmeyrn in Curioso Antiquario.* Carnium, & butyri in Polonia copia ingens. *Fournier in Geographia.* Tanta est in Polonia copia carnis recentis, & quidem volatilium, ac assatæ bubulæ, quantam in nulla natione alia observabis. *Sinapius Ungarus in Opusculo Medico, Hauteville in Relat. Historica Poloniae.* Jaroslavienses nundinæ solebant amplius, quàm quadraginta millia boum venalium

nalium habere. *Starowolscius in Polonia.* Moris est in Russia, septennio quovis, decimam partem à subditis omnis jumentis, pecorisq; exigere. Et compertum habeo, quendam decem millia bouum exdecimasse, sed cum nimis longa hæc expectatio proventus videretur, illum ita divisisse bona, ut in singulos annos plus mille acciperet. Plures autem sunt, qui si eadem placeret ratio, non quidem numero tanto, sed tamen quotannis quingentos, sexcentos boves & amplius habere possent. *Opaleński in Defensa Polonia contra Barclaium.* Tributum boarium seu census à pecuariis exigi solitus Romano more, nobis *Powotowszczyzna*, etiam nunc in Podolia, & Roxolania, Magnatum, Nobilium auget armenta. Cæteras Regni Provincias Podolia, ac Ukraina superat pecorum multitudine, nam numerosos greges etiam colonis ibi datum est possidere, in amplis, lætis, pinguibus, fragrantibus pratis nutritos ad insignem proceritatem, è quibus par grandium bouum, patria voce, *Czabanow pará*, decem aut duodecim nummis Leoninis, æquivalentibus Imperialibus Prussicis, commutabatur. Hi boves ducti Gedanum &c. notabilius acquirunt pretium, quia singuli à Taleris Prussicis quindecim incipiendo, ad triginta & sex ascendunt, saginati optimè quadraginta, vel quinquaginta Taleros adferunt venditori. Caro optima, succulenta, saporis præstantiâ nulli secunda. Bouum & Vitulorum depiles pelles rubeo colore tinctæ ex Ukraina, Litvania vehuntur in Silesiam. Multus ejusmodi pellium usus apud opifices saccorum, pulvinorum, ephippiorum, frenorum, subjugiorum, rhedarum, curruum elegantiorum. Kovel in Volhinia pelles bovinæ prioribus similes, item hædorum, caprarum, flavo vel rubro infuscatæ colore distrahuntur à mercatoribus. Mohiloviæ Polonici calcei Imperialibus grossis tribus, nostris octodecim emebantur. Singulare est Podoliæ, & Ukrainæ, quòd greges pecorum tantum per Decembrem, & Januarium medium, diu noctuq; sub dio positi pabulum domi largè accipiant, reliquo decursu hyemis, campos obambulent contactos nive, qua amota unguis, aut si profundior fuerit excussa à pastoribus, gramina carpunt.

III. PRUSSIA frequens habitatoribus; pascuis, pecoribus dives. *Gemma Phrysius in Orbis Divisione.* Prussia inæstimabili copia omnigeni

geni pecoris, venationibus, piscationibus prædita. *Guagninus Rerum Po^lo. Tomo 2.* Viget insigne studium pecuariae rei in Zulava Gedanensi, Mariæburgensi, Elbingensi, Graudentina, Torunensi; lactaria opera copiosissima. Gedani an. 1563. propositus bos librarum 2272. in præmium jaculatoribus. Ibidem bovis maectati sebum triginta librarum pondus æquavit septies, caro vendita ducentis marcis, pellis triginta florenis Prussicis. *Curicken in Descript. Historica Gedani.* Bovem novennem, quinque ulnas longum, donandum Henrico Valesio Regi Poloniae Dantiscani aluere ante præsepe, hic ubi fuerat cæsus, libras rer mille attigit pondere. *Neander in Succincta Explicat. Orbis Terra Partium.* Superiore Sæculo, bos mole, pinguedine præstans, bis mille libras superasse visus in æquilibrio. Sæpius (in dicta Urbe) vituli ex Hollandia navibus vecti ita lautè aluntur, ut dum excrescunt in boves grandes atq; pinguisimos, quingentorum florenorum inveniant pretium. Ibidem laniones hospiti magno obtulerant vitulum lacte solo nutritum, Imperialibus quinquaginta æstimatum. Alii vituli in Prussia interdum duodecim, imò quindecim Imperialium pretium obtinent. A coriariis elaborata coria mittuntur Gedano &c. in Pomeraniam, Marchiam Brandeburgicam, Silesiam, Saxoniam, Germaniam.

IV. MAJOR, & MINOR POLONIA armentosa, LITVANIA boves minores Podolicis nutrit, caro bubula & vitulina emitur ibi ære exiguo. Bos in eodem Magno Ducatu, & in Roxolania, Prussicis florenis decē, nostris viginti sæpe vendibilis: Bos lactaria simul cum vitulo aureum nummum venditori non semper adfert: vitulus in Provinciis pluribus uno floreno Prussico, aut uno atq; dimidio comparatur. Vaccæ ibidem plurimæ lac non præbent nisi præsentem prolem, quæ dum maectatur, aut emoritur, pellis detracta impletur stramine, simulacrum sale conspersum ad spectandum atq; lambendum illis proponitur. Ordinariè Vitulæ prolem unam, rarò geminam edunt, contigit tamen in Cassubia villa *Zakrzewo*, ut terni vituli ex uno partu prodirent. **BU-BALI**, *Bawoly*, inter armenta aluntur apud nos rariùs, propter copiam boum, atq; equorum. Caro quoq; illorum est saporis exigui.

V. CAPRI, & CAPRÆ, *Kozły, y Kozy*, simul cum Ovibus
pascua

pascua intrant. Grandiores Capri sæpius equorum greges ubi secuti fuerint, nec in stabulis se divellunt ab illorum consortio; pueros se insidentes vehunt, infrenati trahunt curricula. In Prussia, parte majori sine cornibus, item in Ukraina, ex qua unus Gedani potator cerevisiæ ad ebrietatem, venditus octo Imperialibus. Caper Ridzinæ in Palat. Posni. mulgebatur, alter in prædio *Prady* vicino Bidgostinæ, & in pago *Płonkowsko* lac dabat ad placitum experiri volentium. Similem raritatem quidam se vidisse testatur in Amboino Insula Indiarum, in qua Caper ubere unico alebat hædulos. Vidi Cracoviæ, an. 1620. inquit *Cnapius S. J. in Thesuro*, lapidem simillimum Bezoar repertum in ventriculo Hirci, ovo gallinæ parem, sed levem & friabilem, ac incertum qua virtute præditum. CUNICULI, *Kroliki*, lepori similes, sub terra effossa latentes, admodum sæcundi. Exusti toti, cum costo & folio illiti medentur faucium inflammationi: axungia articulos, nervos induratos emollit.

VI. EQUI, *Konie*, quales & quàm frequentes in Regno nostro, colligitur ex sequentibus. Polonorum equi mediocres sunt sed agiles, & Germanicis longè animosiores. *Belli Dissertat. Polit. Tomo 1. Oldenburger. in Teatro Rerumpublicarum.* Laudantur equi Polonici non tam à forma, quàm à cursu, & constanti robore. *Scherer S. J. in Geographia Politica.* Vitenbergius Svecorum Ductor in Poloniam, dixit ad suos milites, densatis ordinibus Polonos excipite, nam sparsos certissimum exitium manet, nec ullus in fuga salutem querat, ob velocissimos equos Polonicos. *De Pufendorf in Rebus à Carolo Gustavo Rege Svecia gestis.* Eadem celeritas à *du Val* in *Geographia* equis nostris ascribitur. Equorum perniciem greges propemodum infinitos alit totum Poloniæ Regnum. Hi pernicitate & elegantia Hispanicis, Thracicis vix cedunt, robore autem longè excedunt. *Craspinus Poloniæ l. 1.* Partim propter pernicitatem, laboris, incommodorumq; tolerantiam, partim propter molliorem incessum, à remotioribus etiam populis perpetuatur. *Cromerus Poloniæ l. 1.* In Jaroslaviensibus nundinis viginti millia equorum erant venalia. *Starovolscius in Poloniæ.* Equorum bellicorum nullibi major numerus, quàm in Russia. *Kochowski Annal. Pol. Climat.*

Climact. 2. Oppidum *Fastrow* Palatinatûs Posnaniensis, diè S. Michaeli Archangelo dedicata, secundùm veterem stylum, mille unum, & alterum pullorum equinorum numerat, ex Territoriis Majoris Poloniæ, Zulavis Prussiæ, ductorum ad nundinas. In Samogitia equi minuti quidem, sed generosissimi. *Brietius in Parallelis Geographia.* Eos sic assuefaciunt Samogitæ, ut maximi sint laboris, & ultra fidem. *Gotofredus in Archont. Cosmica, Fournier in Geographia.* Parvi, ita tamen duri, ut ad labores & itinera ferrei planè habeantur, quibus in laborum tolerantia nullo modo sunt comparandi Danorum equi, vel Frisiorum. *Prætorius in Marte Gothico.* Uno parvulo equo sed robusto Samogitarum, an. 1554. florenis duobus Vilnæ in Litvania empto, junctoq; trahæ vectus sum celeri cursu usq; Cracoviam, confeci centum viginti Germanica milliaria. *Lassicius de Diis Samogitarum.* Descriptus pumilo equus, nobis *Zmudzinek*, jubâ attonsâ notabilis redditur, pecuniâ parvâ ad magnos labores, etiam hac ætate acquiritur. Podolici, & Ukrainenses equi propter robur singulare, tolerantiam incommodorum magnam, cæterasq; qualitates, æstimationem meruère & pretium. Licet equorum nulla feraciôr terra, tamen tanto eorum studio gens Polona tenetur, ut è Thracia, Italia adducti, ac magno pretio comparati multi spectentur. *Gratianus à Burgo S. Sepulchri in Vita Commendoni Cardinalis.* Singularia quædam de equis narranda veniunt. In Palatinatu Cracoviensi mons *Koniusza* ab eventu raro nomen assumpsit. Pribislaus miles de Familia Srzeniavitarum equum cuidam Satrapæ Hungarorum vendiderat ante triennium, hic secum ducens numerosum equorum gregem ex Hungaria noctibus tantùm, ne furtivum abiturum proderet dies, venit & pedis unguâ portam heri quondam sui cum hinnitu pulsavit tandiu, quamdiu hospiti non aperiretur. Admissus itaq; cum equarum comitatu, atq; pullorum subjugalium, locupletavit militem, simulq; gratum effecit Numini, nam Ecclesiam Parochialem ex cocto latere monti imposuit præstando dotem. *Dlugossus Hist. Polo. l. 1. & Paprocki.* Stephanus *Czarnecki* Palatinus Russiæ, prodigium fortitudinis, prope Dubnam in villa *Sokotowka*, invalescente morbo, ad rusticanam deportatus casam, extrema subiit an. 1665. Ille, extremis

imminentibus, equum scutulatum, versatilem & pernitem, quo in bellicis conflictibus præcipuè utebatur, juxta se ubi decumbebat, in atrio locari præceperat, sapius commonito agasone, ut curam ejus non remitteret. Res mira, irrationale jumentum quasi domino compatiens, pabulum omne abdicat, pedibus solum quatit, dolenter immugit, imminente morte hero, se in terram prosternit ingemiscens. *Kochowski Annal. Pol. Climat.* 2. Nieborowski miles ex Ravensi Palatinatu sensit viditq; vulnera ad cicatricem olim redacta aperiri in suo corpore, & simul in equo, quo utebatur in præliis. Nobilis cujusdam equa sine sessore, ductore omni, Lublinum ferebat literas, pecuniam, supellectilem variam sibi impositam, confectisq; milliaribus tribus, redibat domum cum epistola responsoria, rebus ad cibum, ac potum comparatis, omnes in via eludens insidias sibi paratas, propulsans vim, impatiens fræni imponendi ab aliquo. Prope Jaroslavian equus indomitus noverat gregem deducere ad pascua optima, declinantem, errantem reducere, & colligere; dum autem lupus noctu adreperet, statim pullando unguâ terram, conabatur custodes excitare de somno. In Capitaneatu Mosciscensi pullus equinus cum figura coronæ regalis à natura fronti impressa visus. Equus desultorius veterani militis in Roxolania, ad sexaginta tres annos vitam produxit, castra secutus triginta & septem annis, reliquum temporis emeritus in quiete exegit, bene ab hero alitus.

VII. OVES, *Owce*, animalia mansueta, timida, nulli non nota. Oviium, & Caprarum ferax Polonia. *Cromerus Pol. l. 1.* Non exiguo in pretio habetur lana Polonica. *Pufendorfius in Introduct. ad Hist. Regnorum.* In Majori Polonia triginta millia Oviium quidam in suis prædiis hyeme numerabat. *Opaleński in Defensâ Polonia contra Barclaium.* Ibidem ex Proceribus unus, singulis annis pro lana vendita, centum millia monetæ nostræ inferebat ærario. Non pauci è Nobilitate ejusdem Provinciæ, aliquot millia Oviium, è Colonis, Opilionibus greges possidendo, lanam per Silesiam, Marchiam Brandeburgicam, Saxoniam, Pomeraniam, ad regiones remotiores: alii per Prussiam, & Mare Balthicum, in Hollandiam, Angliam, Galliam &c. mittunt, ad augendos proventus. Præstantissima lana in pagis *Jarogniewice,*
&

& *Morkowo* &c. pretium invenit majus, expetitur à textoribus pannorum, *Lesnæ*, *Wschovæ*, *Ravicij*, *Medereci*, *Smigli*, *Czarnkoviæ*, *Bojanoviæ*, *Zdunis*, *Svarzendzi*, *Trzciancæ* &c. Deponuntur hîc bis per annum vellera, mense Majo & Septembri, alibi semel adimuntur tondendo. Vervece s numerosos limitaneis Provinciis quilibet dat autumnus ad cibum.

Et Prussica lana texendis pannis subtilioribus est peridonea, ideo & à regionibus alienis expetibilis ad opus simile. Oviarum Litvanicæ, Russicæ, Volhinenfes, Podolicæ, Ukrainenses, lana longiore, crassiore teguntur, quia non solo gramine, ast etiam rubis, foliis arborum pascuntur. Arietum recurva cornua ad rectam lineam si ducerentur, ulnarij excederent, fæminæ partim cornutæ, partim cornibus sunt destitutæ. Nonnemo an. 1674. mense Augusto, dum ex Prussia Vilnam faceret iter, ac inter cibos, mensæ apposita haberet capita agnelorum igne assa (teste *Tylkowski in Additam. ad Disquisitionem Physicam Ostenti duorum puerorum Vilnæ.*) in eorum dentibus, ad apparentiam metalli aurei lamellas reperit.

Montana Regio Carpato monti vicinior lanare pecus frequentissimum sylvis committit, vere atq; æstate tota: ex lacte integro, non dempto flore, caseos præbet, qui caprinæ pelli inclusi sunt *Bryndza* incolis.

Aliquæ Oves laticaudæ in Ukraina, & Podolia, ab amplis, pinguibus caudis vocatæ, Scriptoribus Africanæ, Orientales, nam ex Oriente olim adductæ, nobis Turcicæ, Moldavicæ, nativâ linguâ, *Owce Turêckie*, *Wołoskie*, *Bierki*, sparsim augent ovilia.

VIII. PORCI, *Wieprze*, juxta *Bodini Theatrum Naturæ*, in Arabia, & maxima parte Africæ nulli, alibi pauci, apud nos plurimi, illiq; faginati ad regiones finitimas missi ex nonnullis Provinciis.

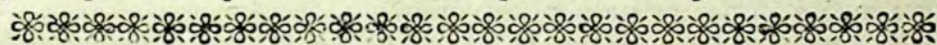
Gedani an. 1717. porcus pinguis bilanci impositus septingentas & sexdecim libras pendebat: pro triginta Imperialibus Prussicis datus sub aleam in Bacchi feriis.

Inter querceta quædam dum conatur lupus porcellum ad escam rapere, à porcorum gregibus circumventus, grunnitu ingenti territus in truncum editiorem arboris succisæ insiliit, ibi noctem & diem exegit integram præstolans occasionem eludendi strictam, eamq; constantem obsidionem. Tandem incommoditate, rædio, fame adactus terram vix attigit se fugæ dando, protinus in obsessorum excubantium rabiem, dentesq; incidit hostis.

IX. CANES, *Psi*, in varias divisi sunt species. Venatici, id est, sagaces ferarum indagatores. Aviarii seu avium odoratores: Vertagi seu canes venatici grandiores, agiliores: Natatores seu volucres globis trajectas ex aquis efferentes: Canes domestici ad custodiam domûs: Canes pecuarii ad incurfus luporum arcendos à gregibus: Molossi magnitudine, viribusq; præstantes. In oppido quodam Litvaniæ, canis pro latratu, grunitum porcinum edebat: vidi hunc canem ait *Tylkowski Phys. Curi. P. 10.* tali modo latrantem. In Gedanensi *Zulava*, Germ. *Klein Werder*, nunquam latrâsse auditus Canis, ideoq; mutus existimatus. Petricoviæ Canis porrectum sibi cultrum inferebat culinæ, mundabat pedibus, lavabat, reddebat hero. Ad Gedanum in Schottlandia, intrâ limina domûs, vel in plateis amissos nummos Canis inveniebat, inventos dabat patrifamilias. In Majori Polonia Vertagus solus lepores assequabatur, idem anates feras occisas in lacubus, aut stagnis, nando ferebat, idem nare sagaci aucupiis inserviebat. Canis sequendo currum iverat Cracoviâ Romam, ibi commoratus diutiùs, tandem (qua de causa ignoratur) relicta Urbe, solus Cracoviam redit, superatis tantis terrarum spatiis, fluviiis, periculis, nec non obicibus. Secundus Petricoviâ literas tulit Opaviam, in urgentissimo negotio scriptas, retulitq; schedam firmatam testimonio Viri gravissimi in Judiciis Tribunalis Regni mox exhibendam. Tertius, dum arcta obsidione cingeretur Toronium à Svetico milite, ex Urbe per canalem frequens fuerat lator epistolæ ad villam remotiorem, redibatq; cum responsoriis collo alligatis inter longiores densioresq; pilos. Alius Canis fœminam morti eripuit, nam cum ad Cracoviam superaret navigio Vistulam, & de illo in aquâ prolaberetur, videndo passam naufragium, se dedit flumini, dentibus vestes arripiens, littori propinquiorem fecit, subsidioq; dando à spectatoribus. Reliqua de Canum docilitate, sagacitate, fidelitate &c. prætermissa, quia spectanda passim occurrunt.

X. FELES seu Cati domestici, *Koci*, nunquam in cibum apud nos veniunt, sequentis historię solius causâ huc adducuntur. Cum Torunii puellus *Joannes Czermernann* ægrotare cepisset, felis, cum qua ille à prima statim ætate magnam familiaritatem colebat, semper
ejus

ejus lectulo affidebat, mortuo etiam eo, individua socia erat cadaveris, usq; dum funus domo efferretur, nam tunc felis tristis angulum quendam ædium intrans, ibidem mortua est inventa. Ad insolitæ rei memoriam, defuncti parens imagini puella donatæ felem appingi curavit, quæ adhuc hodie apud hæredes aservatur. *Confer. Miscell. Academia Naturæ-Curiosorum, Annotat. 3. Obser. 146. p. 267. & sequenti, ubi Torunensia exempla aliquot de Felis sympathia, & antipathia ponuntur.* His expeditis, ut sequar methodum naturæ indagatorum, post animalia quadrupedia, Serpentes, Lacertas, Viperas, Insecta pono.

TRACTATUS IX.

ANIMALIA VENENATA, & EXANGVIA PRODUCENS.

SECTIO I.

De

DRACONIBUS, BASILISCIS, SERPENTIBUS, LACERTIS, VIPERIS, BUFONIBUS.

I. **D**Raco, est serpens annosus, qui multa ætate in insolitam magnitudinem excrevit, terribilis, desertorum amans, caudæ robore in primis valens. Si alatus est, ait *Franzius in H.ß. Animal.* alæ illi non ex pennis, sed membranis, instar pinnarum excreverunt in dorso. De talibus *Kircherus Mundi Subter. l. 8.* curiosa aliqua annotaverat. SERPENS Raio in *Synopsi Animal.* est animal pulmone respirans, ventriculo unico, temperie frigida. Exuvias suas sin-

gulis annis bis exuere traditur, vere scilicet & autumnò; hyeme sub terra, & sub radicibus arborum (præcipuè betulæ, coryli) sopitus quiescit. Venenatus alius, qui dentes exertos, acutos fert in mandibula superiore, morsu infligit vulnus, ac liquorem venenosum instillat: innoxius alius, qui dentibus ejusmodi, atq; veneno caret.

II. DRACO, Germ. *Drach*, nobis *Smok*, ingens in Vavel scopulo impendente Cravoviæ delitescibat, esuriens de antro egrediebatur, & fatente anhelitu, veluti pestilentia quadam, multos inficiebat: imò per Civitatem divagans & suburbia, quæcunq; obvia devorabat. Quocirca incolæ ad hoc evitandum incommodum, tria jumenta ad antri ostium, qualibet die ei offerre cogebantur. Itaq; Cracus deplorati ferè statûs suorum misertus, pellem vituli recenter mactati, nitro, pice, & sulphure infarciri, & consvetâ horâ penes cavernæ orificium locari jussit. Bestia autem prærepens famelica, & jumentum putans, vituli exuvias deglutivit. Interim materia præcipuè sulphurea calore accensa interno, tam fervidam excitavit sitim, ut post haustam aquam immodicè de Vistula fluvio, dirupta alvo extincta fuerit. *Aldrovandus in Hist. Serpentum, & Draconum, Cromerus Hist. Pol. l. 2. Miechovita in Chronicis, Sarnicki in Annalibus &c.* In Ukraina non procul ab oppido *Jampol*, traditur Draco mole æquâsse equum biennem, alis usus fuisse, incoluisse antrum in rupe. Ferebat fama regnante Joanne III. Draconem apparuisse in Rubra Russia, intulisse varia damna. Sylva in qua degebat, ex mandato Regis, est colonorum, militum turbâ undiq; cincta, bestia, plumbeis glandibus trucidata. In Comitatu Scepusiensi spectante ad Hungariam, confinia Regni nostri tangente, non procul à Claustro Carthusianorum datur caverna, antrum Draconis dicta, in qua natura innumeris Draconibus sepulchrum posuit. Ibi reperit ossa Draconis rusticus quidam, dixitq; magnam copiam eorum esse, sed Lacte Lunæ obrutorum, quod continuò effluit ex rimis antri. Adest & materia alba levissima, Album Nihil vocata. Secunda caverna ad milliare extensa in Comitatu Liptoviensi, vicina oppido *Marfiek*, in ea Draconum sceleta integra sibi superjacentia, & adjacentia conduntur, ast materiâ albâ repositâ facillè eruuntur. Os femoris inventum duarum ulnarum longitudinem

gitudinem habens, dentes spithamam superabant. *Ephemerides Medico-Physica Germanica ab Academia Naturæ Curiosorum edita Lipsiæ, & Francofurti an. 1673. & 1676. ex literis Patersonii Hain Physici Eperienfis Wratiaviæ datis an. 1672.* Hic recurrunt dubia in *Tractatu 1. de Unicornu Fossili* posita, ex quibus potest formari quæstio, verane illa sunt Draconum ossa?

III. BASILISCUS, Germ. *Baselisck*, nobis *Bázyliszék*, ex genere Serpentis, candidâ in capite maculâ, velut quodam diademate insignis, sibilo fugat omnes Serpentes, erectus incedit, necat frutices non contactos modò, verùm & afflatos exurit. *Plinius Hist. Natur. l. 1.* Similia *Solinus* narrat, additq; plura. Aliis, malum in terris singulare, nam quidquid morsu ejus occiditur, id non depascitur fera, volucris non atterat. Visus si perpendatur, *Delrio S. J. Disquisit. Magic. l. 1. c. 3. q. 9.* ait: de Reguli seu Basilisci intuitu notior narratio est, quàm verior, violento halitu ac virulento vicinum inficit àërem, & iste necat accedentes. Ejusdem sensus *Kirckerus in Arte Magnetica* tractans de Basilisco & fascino: non ab ipsa visione (inquit) qua visione fieri alterationes hujusmodi, sed à tetro vapore, quem vitata temperies, aut putrescentes in corpore humores suggerunt, siquidem dictus vapor à calore spirituum oculorum concitatus prosilit, vicinum àërem inficit virulentus. Quod se ipsum speculo sibi opposito necat, affirmat *Poria Magia Natur. l. 8.* *Majolus, Valla, Vives, Causinus in Symbolis*, negat *Delrio* supra citatus, hisce verbis: Quod additur, si se in aqua pura & limpida conspiciat, ipsummet emori, dicam verbulo, non credo. Nam si spiritus isti ex ejus exirent oculis, ipsi videnti forent connaturales, quare nec interimerent: si connaturales non sint, prius in oculis inclusi debuerant nocuisse. Idem putandum de speculo, propter paritatem rationis. Describitur igitur Basiliscus sic à recentioribus. Est *Aspis cristata* omnium virulentissima, homini infestissima, multis maculis, eminentiisq; insignita, grandioris capitis, veneno præsentissimo referta, cujus ope exhalando illud, vicinumq; àërem inficiendo, lethiferam qualitatem capacibus subjectis imprimit. Multi falsum ac fabulosum ortum Basilisci, ex ovo galli gallinacci senioris novebris, autumant esse, rationes varias allegantes,

gantes, sed *Kircherus Mundi Subter. l. 8.* ait: Basiliscos ex ovo galli vetuli nasci alatos, adeo hodierna die innotuit, ut temerarius haberi censeatur, qui negare insolentiùs velit. Vivente Sigismundo Augusto Rege, traditur natus fuisse Basiliscus Vilnæ, hic cum homines ad cellarium descendentes enecuisset, aliquot manipulis rutæ recentis in fune demissis est suffocatus. Primus fasciculus pallidus & aridus extractus est, secundus non ita, tertius minùs, quartus non amisso virore, quod signum fuit emortui. Tum descensum est ad cellarium, & cadaver repertum. *Ex M. S. S.* Et Mustela esu rutæ munita, juxta *Lemnius in Miraculis Occultis Naturæ*, Basiliscum intrepidè aggreditur, aliud nullum animal adversùs eum subsistit. *Varlavizæ, an. 1587.* accidit, ut Machæropæi cujusdam filius cum aliis exercitatione ludicra falleret tempus, latebrasq; in quibus à colludentibus non facilè inveniretur, quæreret. Fuit non procul ab eo loco, in quo ludebant pueri, cella quædam desolata, in eam cum se duo demitterent, in imis gradibus conciderunt & expirârunt. Diu sunt quæsiti pueri à matribus, & in gradibus cellæ sunt reperti. Descendit enim ancilla ad cadavera, sed protinus ipsamet juxta infantes concidit. Mater ad cellam accurrit, ancillamq; cum infantibus humi prostratam cernit. Extemplò fit rumor, Cives accurrunt, cadavera extrahunt, instar tympani turgentia. Accessit ad hoc triste spectaculum Palatinus quidam, dixitq; Serpentem venenatum eâ cellâ condidi, seu Basiliscum. Missus est itaq; capitis supplicio intrâ triduum afficiendus *Joanne Pareus*, sed circumquaq; speculis munitis, & ut securiùs rem perageret, toto corpore indutus est corio, conspicio oculis obligato. Una manus instructa erat ferreo rutabulo, altera face ardente, postquam verò per horæ spatium, omnes cellæ rimas, omnesq; angulos perquisivisset, neq; bestiam ullam invenisset, in altera vicina cella ruderibus oppleta, quæsitum Serpentem in muri foramine exanimatum vidit, clamoreq; significavit, dein in lucem extulit, totiq; populo spectandum exhibuit. Huic Basilisco mediocris gallinæ caput, ad Indici galli figuram crista coronæ similis, partim flammæ, partim cæruleo colore conspersa, palæaria eodem modo colorata fuere, multis maculis eminentibus; oculi similes bufonum oculis, sub alis totus flavus erat

& sub ventre. Crura oblonga, & galli cruribus similia, cauda incurvata, & sursum reflexa. *Ckwalkowski in Singularibus Poloniae, Sennertus in Epitome Natur. Scientia, Pincier Anigmatum. l. 3. Mosanus &c.* In pago non multum distito ab oppido *Wiecbork* Palat. Pomeraniae, coloni cujusdam horreum continebat foveam per modum antri, in ea natus Basiliscus partim latitabat, partim excurrentes nocentissimum venenum spargebat in homines, è quibus ferè viginti interierunt. Stratagemate vario conabantur incolæ è vivis tollere interfectorem, sed sine optato exitu. Tandem ignibus traditum est horreum, minori damno amotum maximum.

IV. SERPENS GRANDIS, nobis *Potoz*, squamâ durissimâ tectus, ad octo, vel decem ulnas protensus, in Campis desertis *Ukrainæ*. Boa *Plinii* dici potest ob amplitudinem, Serpens *Vectis* propter extensionem, & crassitudinem. Erigere se altius solet prospiciendo, celeri motu insequi homines, & animalia, & cum pedibus careat, caudâ se impellere fortius ad occupandam objectam prædam. *Ostrogii* in *Volhina*, hæc de eo accepi authentica. Duo robusto corpore viri è *Cosacorum Zaporohiensium* numero, captivitate *Scythicam* fugientes, cum per solitudinem, latèq; patentes campos, nullo prodromo, nullo vestigio, in *Poloniam* remeant, ecce Coluber trabalis magnitudinis, de obscuris emergit latibulis, & rectâ viatores versus, nunc sinuoso flexu, nunc saltu concitato fertur, atq; diductis faucibus, jam jam imminet & inhiat miserabili humanæ offæ. Quid in tam desperato casu territis viris consilii? quid inquam? signatis Cruce pectoribus, ope Dei implorata, resumpto spiritu, gradum sistunt, bestiam adoriuntur. Primus asciam longo manubrio impositam novies in caput vibrat, alter acutum pilum seu venabulum contorquet fortiter, sed etiam semitruncato capite, adstringuntur caudæ volumine, à quo se explicare vix potuissent, nisi iteratis vicibus solvissent ferro obsidionem, atq; amplexum molestissimum.

Perimuntur Serpentes ejusmodi, varia arte, petuntur missis è bombardâ globis, dum assurgunt, pars enim non modica vicina gutturi squamis caret. Præcisus nonnullis partibus, dum coquantur ad ciscam, alia, ac alia aqua in gramen effunditur ab explorante, an

non reddat illud virore pulso flavescens. Oblata est assa caro cuidam à colono, penes oppidum *Chmielnik* nostræ Ukrainæ, ast ille ab horrendo abstinerat bolo. Similis Serpens huic Ukrainensi à *Pisone in India utriusq; Re Naturali & Medica* sic est descriptus: *Boignacu* sive *Iboja* Indis, Serpentum omnium facilè maximus, ut femur ferè hominis crassus, Lusitanis *Cobra de Veado* dictus, quòd Dorcades integras devoreret sugendo potiùs, quàm masticando &c. Ex horum genere quidam, octodecim, vel viginti quatuor pedes reperiuntur longi. Cinereo, spadiceo, elegantissimè variegato sunt colore; tota pellis maculis nigris decoratur. Carne eorum alba non solùm indigenæ & Nigritæ, sed & nostrates vescuntur. Famelicus hic anguis ex dumetis profilit, caudæq; suæ duobus unguibus armatæ nitens, horrendè se erigit, strenuè cum feris, hominibusq; luctatur, sibilat irritatus, ex arbore insidiosè in viatorem desilit, eumq; validissimis cingit amplexibus, ita ut vel illis solis interimat. Cæterùm hic *Boignacu* adeo terribilis Cervis, & Capreis, à formicis necatur, patulum ejus os turmatim ingressis. Quasi nimirùm nihil tam potens sit in rerum natura, quod everti non possit à multo minori.

V. SERPENS seu Anguis, Coluber, Germ. *Schlang*, nobis *Waz*, sub num. I. Sectionis istius expositus, multiplex datur. ACONTIAS ex descriptione *Aldrovandi in Hist. Serpent. & Draconum*, non solùm in locis abditis proximis publicæ viæ moratur, ut transeuntibus insidias struat, sed etiam ascendit arbores se in orbem contorquens, caput intra frondes occultans, ut viatores aggrediatur. Assimiles ei Serpentes in Ukraina remotiori, qui, conscensis arboribus, insidiantur minoribus animalibus carpentibus gramina, desilientes desuper inferunt necem, exsugunt sanguinem. Visi & ad *Ozhowce* oppidum, flumini *Zbrucz* imminens, implexi frondibus, prædam ex ovibus præstolantes, ita crassi ut ambabus manibus non possent comprehendere. CÆCILIA *Junio*, aliis Cæcus Serpens, nobis *Waz slepy*, parvus, venenatus, coloris partim subcærulei, partim subflavi. CENCHRIS, *Waz nakrapiany*, maculis magnitudine & colore similibus milio, universum corpus respersum habens, morsu ulcus putidum faciens. DIPSAS, *Waz maluczki*,

luczki, morſu dolores creans intolerabiles, ardores maximos, ſtrim inextinctâ: ignoro an conſtituat Serpentū noſtrorū numerū. DRYINUS in cavis annofarū quercuū, à quibus nomen accepit, prope radices viſitans, ſummè fetidus, & demorſos olere graviter faciens. JACULUS, Acontias Græcis, nobis *Strzélec Waż*, qui ſe librando inſtar jaculi conjicit, Căpos deſertos *Fanczaricha &c.* inhabitat. Ibidē aliorū Serpentum copia, ſylvarum & aquæ inopia, gramen vix non adæquat ſtaturā viri, continens animalia venenata multiformia. HYDRUS, Enhydrus *Solino*, Enhydriſ *Plinio*, nobis *Waż wodny*, in aquis degens. Hydra Græcis, unde Pœtæ Hydram finxerunt eſſe multorum capitum, in Lerna palude, quorum exciſis aliquot, totidem continuo renaſcebantur. CHELYDRUS, *Waż ziemno-wodny*, id eſt, Serpens terreſtris & aquaticus. SEPS, *Padalec*, Serpenti terreſtri ſimilis, coloris nigri, vel rubeſcentis. Ejus icſtu membra percuffa diſſolvuntur, putreſcunt. Circa urbem *Wiſlica* multitudo infinita inſectorum, Serpentum &c. in paludibus, qui aſſeveratione *Starovolſcii in Polonia*, incolis minimè nocent, transportati aliò ſtatim emoriuntur. In Carpatiis montibus, Serpentum, Viperarum, cæterorumq; venenoſorum animalium magna agmina repunt per rupes convalles, ſpecus, & præcipitia. Olim in Samogitia, agreſtes idololatræ quosdam Serpentes cum pedibus quatuor brevibus, nigro, obefo corpore, *Givoites* patriâ linguâ dictos, tanquam penates domi ſuæ nutriebant, eoſq; luſtratis laribus, certis diebus, ad appoſitum cibum prorepentes, cum familia tota venerabântur. Quòd ſi adverſi aliquid illis acciderit, Serpentem Deum domeſticum malè acceptum, nec ſaturatum eſſe credebant. *Liber Baxo de Herberſtein in Commentar. Rer. Moſchoviticarum. Appendix Theatri Ortelii, Maginus in Geogr. Guagninus. T. 2.* Etiam modò in quibusdam locis Litvaniæ, ſunt ædium incolæ, non irritati ſinè morſu verſantur inter homines, ſocii facti puerorum lac abſorbentium, idem lambunt in patinis. *Haur in Arario Secretorum Oeconomica.* In eadem Litvania, & Ruſſia, Serpentes circumvoluti vaccarum pedibus poſterioribus, lac ex uberibus ſugunt, ſine noxa nutriticum, quæ in eorū longiore abſentia tædio gravi affectæ edunt mugitus. De Serpentibus, *Nova Literaria Maris Balihici, & Septentrionis,*

irionis, an. 1700. Libeca impressa, singulare tulerunt. Uxor nomine *Barbara Jacobi Ziekmers*, in pago *Cruden* prope *Gedanum* laboraverat febre, cui medicina à familiaribus hac lege exhibita, ut gressu celeri in vicinam sylvam excurreret, sudoremq; concitaret, tunc fore, ut febris remitteret. Mulier attingit sylvam, ast improvisò febre corripitur, qua debilitata, in terra decumbere cogitur, somno corripitur sed infelici, nam *Anguis* dirus in os & ventriculum ejus irrepsit. Expergefacta mulier à pastoribus pecudum, sine loquela offenditur, & curru in vicinum pagum transportatur. Cùmq; motum præternaturalem in ventriculo perſentisceret, adstantibus retulit, certò Serpentem adesse, cùm alium collo, instar torquis, circumvolutum adhuc liberata à somno deprehendisset. Mulier misera hæc, difficultatibus summis, anxietatibus, cruciatibus, torminibus affecta, ad nutum Serpentis vivere coacta fuit: nihil edere vel bibere, quod ipsi adversum, neq; acida ut brassicam, neq; falsa, neq; raphanum, piper, allium &c. assumere potuit, sed novum, licet ingratum advenam lacte, & præcipuè pisis, atq; aliis alimentis gratis nutrire adacta: & si diu jejuna manserit, arrodens ventriculum, sanguinem suxit crudelis hospes. Varia tentata sunt medicamenta per annos duos ad hostem hunc eliminandum, sed frustra. Ab omnibus abstinendum fuit, quoniam Serpentes irritabantur his & exasperabantur. Quare in summos cruciatus incidit, nam nisi post duos annos, in manus *Agyptæ* venit, qui afflictæ *Mercurium* forsan crudum cum saccharo exhibuit, atq; ad manum habuit libram unam butyri cum cerevisia supra prunas calefacti, ut hauriret quantum posset, & mirum, hoc exhausto, non tantum vomuit, sed decem etiam catuli Serpentum per œsophagum & os egressi vivi, magnitudine ferè ulnæ dimidiæ, matre adhuc tamen in ventriculo remanente, quæ nunquam expelli poterat. Itaq; per duodecim septimanas infeliciter vivens à consortio reliquorum se subduxit, & ut quietè dormiret, super fœnum trifolio odorifero mixtum se conjecit, calidum panem tenens in manibus; & ecce recubans & supina per œsophagum ad fauces sensit ascendere Serpentem lubricum, cùmq; animadverteret se jam dentibus sufficienter collum anguis attingere & comprimere posse, adegit collum Serpentis dentium acumine,

mine, & manibus munitis strophio, summaq; vi Serpentem, ulnæ & quadrantis magnitudine, cum tremore inter spem & metum extraxit, remanente, in collo & ventriculo, anguina vernatione, quæ tamen exhibitio vomitorio rejecta. Ast nondum miseriarum finis, siquidem in dies, ventriculi morsus, tormina, angustias abdominis incrementis sensit. Et dum semper ex recentibus ovibus juvenulos angues pullulare credidit, desperabunda vitam cum lacrymis egit. Ego tamen in solatium contristatæ, decoctum ex radicibus fraxini, scordii, absinthii paravi, hausit prima vice, magnus tumultus in corpore excitatus, sed post aliquot horas vomitu reddidit quatuor Serpentes albos, palmi magnitudine, sed mortuos, & iterum cum facibus alvi, spinas, frusta, capita, & partes Serpentum frustillarim putrefactas. Et sic dimicatum est, ferme per tres annos, variis medicamentorum telis adversus cohortem Serpentum, à *Daniele Crugero Medicina Doctore*.

Infelicioior homo in pago *Grodzisko* prope *Lezanscum*, quia Medico omni destitutus. Hic accensus siti in æstate, adiit aquam inter prata stagnantem, pronus in terram hausit, & protinus aliquid gelidi se absorpsisse sensit. Successu temporis excrevisse Serpentem intra viscera, anxietates, tormina, cæteraq; gravissima mala indicârunt, inter quæ obiit, angue per os fata præveniente. Judæus negotiorum suorum causâ *Torunii* commorans an 1672. in Martio, tria ova gallinacea emit, sibiq; ex iisdem, admixtâ cerevisiâ, escam parare voluit, sed con fractis testis, duo recentia, tertium corruptum & putidissimum, fæto repleto reperit ovum, ex quo Serpens ad spithamæ mensuram longus, subcinerei & variegati coloris, capite planè nigro, in gyrum circumvolutus prodiit ad spectaculum. *Zerneke in Hist. Toruniensis Naufragis Tabulis*.

Abscisso capite venenato, rejecta cauda constante ossibus, decoriata, cocta caro Serpentum editur ab aliquibus, sinè periculo male habitudinis corporis. Pinguedo strumas emollire, dolores podagræ mitigare: jecur & fel impositum ictibus eorundem; ad se venenum allicere à multis traditur. Plura desumi possunt ex Libris de Serpentibus ab *Aldrovando*, atq; *Leoniceno* editis.

VI. LACERTUS seu Lacerta, Germ. *Heudechs*, nobis *Jaszczurka*,

ezurka, alia terrestris & minùs venenata, alia aquatilis magis virulenta. Terrestris degit in cavernis terræ, ruderibus murorum, asperis locis: colore variat, una viridis, altera rava, utraq; hominem diutius intuetur. Viridis commendatur præ reliquis inferturq; Pharmacopoliis. Secta, vel cum sale tusa atq; imposita vulneri elicit spicula, vitra &c. è corporibus. STELLIO non dissimilis Lacertæ, multò tamen minor, pellem habens lucentibus quibusdam guttis, ceu stellis conspicuam.

VII. VIPERA seu Aspis, Ceraſtes, Excetra, Preſter, Germ. *Natter*, Otter, nobis *Zmia*, ex descriptione *Abbatii in Tractatu de Admirabili Vipera Natura*, est Serpens coloris varii, plano latoq; capite, incedens cervice recta, reliquo corpore repens. Venenatus non in toto corpore, sed in quibusdam tantùm partibus, ut capite, gingivis, & vesicâ fellæ. Vesicitur venenosis herbis, & animantibus. Caro ejus comeditur in multis locis, nec solum nutrit, verùm protrahit vitam, elephantiasin sanat, Oleum viperinum, Sal viperinum ad plurima efficac. Extant *Severini Demonstrationes, & Experimenta Nova de Vipera natura, veneno, medicina, Patavii impressa.* Ab *Herodoto, Plinio, Aliano, &c.* pro indubitato habitum est, Viperam, dissectis lateribus à fetu, parere atq; interire; sed oppositum sensit *Apollonius apud Philostratum, Dalecampius Canterus, Cerda, Senguerdus in Phys. Exercitat. Abbatius supra citatus, Bodinus in Teatro Natu. Universæ*, in qua ait: Viperæ lagenis vitreis inclusæ, partum edere visæ, utraq; parente superitite. Idem reliquit *le Grand in Historia Naturæ*: experiuntur illi, qui in vasis vitreis asservant Viperas, aut in vivariis, pharmacis suis componendis alunt, quòd non corrodantur à pullis matres in partu, neq; intereant. Per venenum Viperarum, atq; Serpentum, à *Bideo in Philosoph. Theoret.* intelligitur humor, qui in vaginis dentium deprehenditur, & dum mordent ob compressionem vaginarum effunditur. Præfens antidorum contra morsus ejusmodi, *di Cobra lapis exoticus*, qui dum applicatur affectæ parti, venenum attrahit, si abundat virus, delabitur, lacti tamen, vel repidæ aquæ impositus, hausto malo levatus, iterum exerit vires, sanitatem certò allaturus.

VIII. Animal grande venenatum frutices incolebat diutius, nec
à rurico-

à ruricolis pellebatur, tandem dum pratium defecaretur, ex advenientis heri mandato movetur animal, audacioris unius falce vulneratur lethali-
liter, ast sine mora (traditionem hęc sequor) falx in fragmenta abiisse est visa, percussor è vita cessit. Secundum animal virulentum simulq;
alatum, in Litvana Polesia ad pagum *Menevesz*, solebat de antro excelsæ
arboris erumpere, infligere armentis vulnera & tumorem, inferre necem. Fasciculus stramentorum illitus pice cavitatem illam dum obturavit,
admotum concepit ignem, reæ cædium multarum bestię in rogum versus. Tertium animal à Russis generali termino *Hadina* appellatum,
Volhinia cum viciniis habere traditur, anatis magnitudine, rostro subviridi, linguâ & pedibus nigris, alis similibus vespertilionum membran-
is, caudâ Serpentis desinente in acumen sagittæ. Volat, currit per campos, sylvas, aquisq; innatat. E Nobilitate Russica quidam fugiendo Turcicam servitatem, Campos desertos pedibus emetiendo, vidit
solis ardoribus expositum reptile, hoc postquam percussit acinace, vulnusq;
intulit, cum sibilo cucurrit ad arundineta. Percussor ferrum vaginae dedit, quod post intervallum dum conatur eximere, integro manubrio, defluxisse advertit. Per Podoliam iter agens nonnemo, ad
pellucidum fontem vidit animal ingens atq; horrendum humi reptans, sibiq;
oculus fugâ consuluit. Sub nomine Lacertarum volantium, animalia hominibus & armentis noxia latent, in vastissimis sylvis Polonæ Polesiæ.

IX. BUFO seu Rana terrestris grandis, venenata, Germ. *Kröte*, nobis *Zaba ziemna, wielka*, in usu medico est. Maceratus Bufo in aceto, impositus anthracibus, venena extrahit, plantis pedum alligatus, capitis, cordisq; morbis, phrenitidi, febribus medetur, pulvis sumptus hydro-
psem educit, oleum tumoribus, inveteratis ulceribus juxta *Schröderum* prodest. Lapis Bufonites seu Batrachites, Chelonites, commendatus contra venena & pestem, reperitur in agris, à nonnullis etiam in anno-
forum, diu inter rubos, sentes, arundineta delitescentium Bufonum capitibus traditur generari, arte acquiri. Prælo subjectus à *Paullino* *Bufo* *Curiosus* plura adferre poterit scire desideranti. In Arce Gostininiensi Palatinatûs Ravensis, erat penes portam affixa parieti Rana insolita

litæ magnitudinis, quæ olim in profundo carcere turri circumdato, captivos veneno enecabat. Longitudo illius includendo caudam, duorum ferme cubitorum, crassitudo unius ulnæ. Os bovino simile, dentes superiores atq; inferiores obtusi & curti, quasi molares. Vifa anno 1642. ut mihi constat ex *M. S. S. & Haur Arario Secretorum Oeconomia*. Stupendæ molis altera Rana occisa est sarculo Petricoviæ, dum in Ecclesia Parochiali sepulchrum ex opposito Sacelli Sacræ Crucis expurgaretur.

In monte *Babia-gova*, aliquæ ranæ extenduntur ad mensuram plantæ pedis humani. Ex Equestri Ordine vir incusare solitus diu frigiditatem capitis, applicatæ sunt medicinæ, sed sinè optato successu. Post ejus obitum dum cranium scinditur, dividitur, Bufo inventus. Fæmina rustica in Majori Polonia haurire solita aquam de piscina ranis infecta, hæc inter tormina gravia, duas ranas, tertiam viperam eructavit.

Varsaviæ an. 1696. Martii 5. auriga doloribus ventriculi afflictus vehementissimè, antimonium sumpsit, ranam vivam ejecit, liberatus à cruciatu.

Servus cujusdam Civis Torunii ad pagum properans aquam stagnantem avidè bibit, de ventriculi molestiis conqueri cæpit, omnem causam in haustum rejiciendo. Remedia plura frustra adhibita, tandem post pinguedinem Serpentis epotam, tres ejectæ ranæ urgente vomitu.

SECTIO II.

De

APIBUS, LOCUSTIS, ALIISq; INSECTIS.

I. Insecta, sunt animantia plerumq; exanguia, cæteris imperfectiora, variis incisuris prædita, commissuris multis insignita, patrio idiomate, *Ro' actwo przewieziste, nacinane, lezace, lataiace*. Dividuntur partim in terrestria, partim in volucra, partim cum utroq; participantia. Præter alios multos, *Aldrovandus* volumine integro, *Mousetus Theatro Minimorum Animalium*, *Swammerdamus Historia Generali*, Insecta sunt complexi.

II. APES, Germ. *Bienen*, nobis *Pszczoty*, inter insecta omnia obtinent principatum, *Plinii* sensu. Illæ habent rempublicam, reges, duces, mores, ordinem. Atticæ regionis *Hymettus* mons (qui & *Cecropius*) item *Hybla* Siciliæ, numerosa examina apum fovet, non pauciora & nostrum Regnum, quæ judicio *Beccheri in Physica Subterranea*, sunt fortiora, ac magis digestæ qualitatis, quàm in Germania, aut alibi. In *Podolia* apes non tantùm in alvearibus, cavatis arboribus mellificant, sed in ripis etiam, ac in terra sponte mella reponunt. Et contingit sæpe numerò ut turbas apum supervenientes, ac priores exterminantes trucident ruricolæ, aut in aquis mergant, ut quæ præfuerunt hæreditariè mellificarent & manerent. Eadem apes propter pascuorù ubertatem, odorem suavem, florem abundantem, maximas siccarum terrarum foveas melle in *Podolia* replent, ita ut immanes *Ursi* in foveas tales cadentes ob nimium mel devoratum suffocentur. *Olaus M. in Hist. Septentri. Aldrovandus in An. mal. Insectis, Munsterus in Append. Geograph. Jonstonus in Hist. Natur. de Insectis, de Brueques in Mundo Imperiorum.* In *Russiæ* terris, tanta est copia apum sponte provenientium, non in alvearibus tantùm, sed & in terra passim mellificantium, ut incolæ præ multitudine certa agmina earum obruant. *Miechovita Chronic. Polo. l. 1. Maginus in Geographia.* In *Podolia*, *Russia*, atq; vicinis locis, ob infinitam apum multitudinem, domestica alvearia non sufficiunt: facilè terrarum incolæ sinunt, ut ad arbores cavas, arte ad eum usum aptatas, vel à natura sic relictas evolent stirpem multiplicaturæ. *Olaus M. in Hist. Septentrionali.* Sepitur in *Russia* alvearibus collocandis locus, multa ponuntur vacua, ut nova recipiant examina. Dum verò tempus legendi mellis venerit, quidquid est in alveo excutitur, paucis propagationi ac futuræ relictis. *Opalenski in Defensa Polonia.* Prope *Cameneum Urbem Podolicam*, non ita pridem alvearia duodecim, intra unius decursum anni, decem supra centum examina apum ediderunt: quadraginta servata pro hyeme, reliqua sunt suffocata, ne multitudo obesset mellis proventui. De *Podolia dicta, Ukraina* sunt adscribenda, in qua non rarò colonus unus possidet centena alveario- rum ab apibus occupatorum. Adduco opus apum mirabile. In pa-

go RR. Patrum Ordinis Prædicatorum proximo Varfaviæ, an. 1708. animalcula hæc laboriofa exangue hominis caput feu calvariam formavere de cera, ante peftis sævitiâ, implevere ftupore, mortis memoriâ fpectatores.

III. LOCUSTÆ, Germ. *Heufchrecken*, nobis *Száranczá*, funt infecta confumentia fegetes &c. adurentia terram tactu, atq; falivâ. Sex pedes habent, quatuor alas maculis nigricantibus multis infignitas, quas rude vulgus literas effe existimat. Linguâ instructæ durâ & validâ, dentibus duobus latis, quos apprimendo ftudorem edunt. Intestinum gerunt non simplex, sed flexuosum & replicatum, cum ventre fusco. Vaga sunt nimis & instabilia agmina, sole orto, incalescente die, aliò se transfrentia. Recens natæ in Mæotide, vel alibi, sunt admodum parvæ, nigricantes, sinè cruribus, alisq; reptantes. Stupenda autem earum est multitudo, quando agmine factò in regionem convolant aliquam, instar nubis, vel nebule operiunt radios solis. Volatus per horas aliquot nonnunquam durat &c. Rumpuntur ova ne generentur aliæ, necantur variis modis, venti quoq; ingentem copiam, in stagna, flumina, maria, præcipitant, frigidens cælum extinguit vivas. *Hebenstreit sparsim in Tractatu de Locustis.* In Ukraina, æstate genitæ ex relicta fætura ante hyemem, primò muscis erant assimilés, latebant inter gramina vix se moventes, dein mutatâ formâ ascenderunt gramina, herbas, & arbores, soli se exponendo. Successu temporis apparuerant rubæ notæ in earum capitibus, & supra alas, quarum extabant parva initia. Erupere pedites in agros segetes consumpturæ, acquisitis majoribus viribus deposituræ lentissimè rubram cuticulam; tandem factæ alatæ evolaverunt. Ad Russiæ terras, an. 1086. grandi multitudine advenerunt locustæ, omnia gramina confumentes. *Dlugoffus in Hist. Polonia.* Tanta vis locustarum grassata est in Polonia, an. 1334. ut volantes mortalium oculis solem eriperent, strætæ humi superarent equorum ungulas, quæ depastæ omnia, atrocem famem induxerunt. *Brietius S. J. in Annal. Mundi.* Ingens multitudo locustarum, Poloniam, Bohemiam, Austriam, an. 1335. vastavit. *Bircken, Herburt in Hist. Polona.* In Terra Lenciciensi, Siradiensi, & Masoviæ, an. 1475. locustæ ad longitudinem unius

us digiti humani, capita instar vespertilionum habentes, apparuerunt. Extensio congregationis earum erat milliarium trium, latitudo unius cum dimidio, densitatem vix sol penetrare potuerat. Fruges, & arbores, in quas cadebant, devoraverant; nihil præter terram, & finum sordidum relinquentes. *Miechovita Chronic. Polo. l. 4. Neugebaver in Iconibus, & Vitis Regum Polonia.* Vehementior ventus, ex Turcia in

Poloniam, tulit maxima agmina locustarum, an. 1527. colore fuerunt autem & cano, quaternis instructæ alis. Item an. 1536. ventus à Ponto Euxino turbas tantas locustarum in Podoliam pepulit, ut per viginti milliaria circumcirca omnia devoraverint, pascua infecerint, unde secuta fuit ingens pecorum pestis. Hyeme obierunt hæc insecta præ frigore. *Fincelius citatus à Franzio in Hist. Animalium.* Addit *Mousetus in Theatro Insectorum*: insuetæ magnitudinis locustæ, relicta Podoliâ errârunt per Germaniam, ad Mediolanensem usq; agrum iter cæperunt, eoq; depasto, in Poloniam, & Silesiam revertebantur. Tandem Novembri mense, vi frigoris tabefactæ fætorem maximum excitârunt.

In tanta multitudine locustæ erant in Valachia, an. 1541. ut duo milliaria in longum, & latum, cubito tenus occuparent, solis quoq; splendorem, à toto illo spatio terræ, sua densitate excluderent. Hæ cuncta in circuitu, Leopolim usq; milliariibus circiter sexaginta, devorârunt. *Surius Carthusianus in Commentar. Brevi Rerum in Orbe Gestarum, ex eo Aldrovandus de Insectis, Kwiatkiewicz S. J. in Annal. Ecclesiasticis.* Sub ætatis finem, an. 1542. ex Litvania per Poloniam, Silesiam, & Misniam, magnæ admodum locustæ, incredibili multitudine, in Germaniam advolârunt, frumenta, gramina consumpserunt. Volitabant autem in aère ad erectæ hastæ altitudinem condensatæ, ut quandoq; veluti nubes, solis splendorem hominibus eriperent; & in agris ubi confederant, amplitudine pedis & amplius accumulata & conglobata jacerent. *Dinothus in Prodigis, ex Beutheri l. 5. Fuccius in Chronologia.*

Sæculo XVI. Locustæ ex Litvania Poloniam transvolantes, primò Silesiam, & Misniam, dein Italiam afflixere. *Rhotius in Hist. Universalis.* Locustæ instar densarum nubium, in Montano Tractu, ac circa pagum *Mediaka*, an. 1648. cum grandi damno apparuerunt. *Ex. M. S. S.*

res ferè omnes depastæ an. 1652. famem causârunt, quam pestis est secuta. *Kwiatkiewicz in Annal. Ecclesiasticis.* In Podoliam, Volhyniam, Roxolaniam, Minorem Poloniam, an. 1690. locustarum turbæ irruerant. Volabant tam numerosè (me spectante Leopoli) ut lucem eriperent, strepitu magno horrorem incuterent, radicitus non solum adultas fruges, sed etiam gramina, arborum folia devorarent, in Septembri. Ubi populatricum castra substituerant, quietis captandæ causâ, ad spithamam fecere cumulum densatum. Ferebat fama, turbam istam alatam in Bessarabiæ seu Budziacensibus Tartarorum campis, trium annorum spatio vastâsse messes, tandem in nostras abiisse terras, quasi mutando auram, aut hostiles incursiones prævolando. Advenerunt & an. 1708. locustarum catervæ, à Valachiæ partibus, per Podoliam, in Russiam Rubram, & quia messis pænè collecta fuerat in acervos, levius damnum illatum agricolis. In Pokucia, circa villas *Kunaszew, Sarnki &c.* ex relicto semine, eoq; durante intra terram per hyemem, diebus vernis, locustæ parvæ & nigricantes prodierunt, spatium milliari unius & dimidii occupaverunt, expeditæ ad depascendum quidquid occurrerit. Progrediebantur mutando locum, coloni omnem adhibebant industriam, nè ulterius serperet edax malum. Itaq; præter ignem subjectum sparsis straminibus, occas numerosissimas adjunctas equis ad proterendum, foveas, scopas, ad interitum insectorum expediebant. Sæpius turbæ illæ pedestres visæ superâsse natatu piscinas, fame pressæ perrupisse obices omnes, tandem alatæ factæ vagari latissimè, & milliari uno, ab Urbe Leopoliensi substituisse, ferendo secum segetum, herbarum, graminum stragem. Eadem multitudo noxia, publica motione pagorum plurimum, explosionibus crebris bombardarum, clamore horrido, variorum ferramentorum tinnitu, pellebatur ultra agrorum limites. In Podolia, in Roxolania circa Leopolim, Jaroslaviam, in Litvania circa Brestam, Stuckum, Nesvisium &c. turmatim volando, omnia sic arrosebant, an. 1711. ut demessa, attonsaq; viderentur. Perdebant enim sibi obvia morsu, urebant terram contactu, atq; salivâ biliosâ & acri, quam multam ex ore rodentes fundunt. Camenecum in Podolia, an. 1712. die Augusti 7. spectavit phalanges natas fruges consumere prætervolantes,

tes, relinquentes tam multas fæces, ut Urbs tota purgari debuerit. Eadem instar densarum nubium transgressæ Leopoli, & Jaroslaviam, horarum quatuor spatio.

In Terra Chetmensi singulare spectaculum objectum est nonnullis iter agentibus, scilicet locustarum maximum agmen, in quo maturiores teneram prolem insidentem sibi volando ferebant. Incolæ pagi *Lutza* in Submontanis observârunt horum insectorum turbas ad medium milliare extensas volâsse, viginti quatuor horis, (non sinè aliquot interstitiis) direxisse iter ad Palatinatum Cracoviensem. Inveniebantur circa Pofnaniam, ex iisdem castris, quasi emissarii, sed in numero exiguo, procul à damno.

Nidi pleni faturâ, an. 1713. in Roxolaniæ campis reperiiebantur, de qua novæ locustæ sunt prognatæ. Fatura dicta in autumno reposita si mitiorem invenerit hyemem conservatur, intenso ac diuturno frigore constricta perit.

SORICES, seu mures campestris, *Myszy polne*, quamvis non intrent insectorum elenchum, locustis tamen sunt apponendi, propter damna illata messibus.

Fames exorta est in Polonia, an. 1470. ob copiam murium (sicitate premente terram) productorum, segetes corrodentium. *Bielski Chronic. Pol. l. 3. Nakielski in Miechovia.*

Numerosi mures campestris in Valachia comparuerunt, iidem transmissio fluvio Tyra, an. 1622. Podolicos campos intrârunt, ad cladem segetum. *Ex M. S. S.*

Circa Cracoviam, an. 1695. multitudo stupenda ejusmodi murium adultas spicas succidebat ad escam, inferebat terræ, pro hyeme.

Mures parvi in Ukraina, magna fecerunt in agris damna; grandiores superato fluvio Tyra ad Uszycam, Czortkovum versus iverunt, an. 1708. segetes devorando.

Mus nunquam mansvescit juxta *Plinium*, Lublini mus domesticus junior ita est mansvesfactus, ut in vola manûs sumeret cibum, vocatus accurreret.

IV. ARANEUS, Germ. *Spinn*, nobis *Faiak*, maximè infestus bufoni. Febriles motus arcere, pulvis metacarpii, temporibusvè impositus, putamini avellanæ inclusus colloq; suspensus quartanam pellere febrim à *Schrödero* in *Pharmacop.* traditur.

Insolitus, horrendus araneus, nam caput humanum mole æquans, in Arce Cracoviensi, ad initium præteriti sæculi extitisse, vetulasq; duas veneno lethaliter infecisse

narratur. Idem à tertia anu, dum è latebris prodit, scopis, quas verren? do tenebat, est prostratus.

V. BOMBYX, Vermis lanificus *Alberto M. Germ. Seiden-wurm*, nobis *Jédwabnicá robaczék*, miram metamorphosim observatur subire. Ex ovis pusillis, calore solis, verno tempore producitur animalculum, motorum foliis vescitur, donec ad maturitatem perveniat, tum inditâ thecæ chartacæ texturâ, se cingit folliculo sericeo, ex filo sericeo continuato, sæpe replicato, ex ore emissò, colore nunc pallecente, nunc flavescente, magnitudine & figurâ ovi columbini, eoq; se ipsum recondit, usq; dum in Chrysalidem seu Aureliam transmutatur, & mortua esse videtur. De hac erumpens Papilionis formâ quadripennis prodit, post triduum masculus moritur, fæmina ova parit plurima, ac deficit. Ita *Dale in Pharmacologia*. Ignotus hic in Europa vermis, Justiniani temporibus ex Perside primùm allatus esse scribitur. Implevit regiones calidiores, apud nos non tam texturæ, quàm raritatis gratiâ aliquando servatur mori foliis pastus.

VI. CANTHARIDES seu Scarabæi parvi, Muscæ Hispanicæ, Germ. *Spanische mucken*, nobis *Kantarydy*, virides, auri colore superlucentes, calidæ & siccæ valde, ideoq; vesicatoriæ, diureticæ. Produci dicuntur à *Schrödero* ex vermiculorum genere erucis similium, qui nascuntur ex humore inhærente foliis fraxini, populi, ligustri &c. Retulit maxima fide *Rapp Medicus Serenis. Electoris Moguntini*, se ex Cantharidum alis siccatis, pulverisatis, ac plumbo in capella liquefacto imbibitis, magni interdum pisi quantitate purum aurum accepisse. *Becherus in Physica Subterranea*. Ad mentem Naturæ Curiosorum, à *Geyero Tractatus Physico. Medicus de Cantharidibus* editus legitur.

VII. CICADÆ, *Koniki robaczki, Skoczki*, insecta valde stridula, rore viventis, apud nos vulgaris notitiæ, alibi incognita. Solæ ferè Cicadæ, juxta *Cardanum de Varietate*, ex omni animalium genere ore carent, sed pro eo, quoddam aculeatum habent in pectore, quo rorem lambunt. In ardore solis vocaliores, id enim expetit natura earum, ut ibi strideant acriùs, ubi vehementiùs æstuant. Adhibentur siccæ ad dolores colicos cum paribus numero piperis granis: cinis insigniter calculum conterit.

VIII. CICINDELÆ, Lampyrides alatae *Aldrovando*, Noctilucae *Sipontino*, Germ. *Johanns-würmlein*, nobis *Robaczki S. Jana*, *Złotnicy robaczki*, *Swiece*, in tenebris instar vivi carbonis lucentes, in alvi enim extremitate, guttulæ duæ pellucidæ splendent. Lux est ex siccitate subtilium spirituum, & partium multum politarum. Jam verò *Kirchero in Arte Magna Lucis & Umbræ*, quia Cicindelæ exangues sunt & frigidissimæ, igneæ partes, sive calor circa digestionis locum à naturâ concentratus vim lucendi acquirit.

IX. COCHLEÆ TERRESTRES, testaceæ, Germ. *Schnecken*, nobis *Slimaki ziemne*, consita arboribus loca potissimum amant, vivunt rore, & herbis. Negliguntur apud nos passim, in regionibus aliis collectæ, nutritæ, vehuntur ad cibum præ aliis longè gratiorem. Usus in medicina ab *Hardero*, in *Examine Anatomico Cochleæ terrestris*, est explanatus.

COCHLEÆ FLUVIATILES, *Rondeletio* Strombi fluviatiles, *Slimaki rzeczne*, easdem vires obtinent, sed rarioris sunt usus in Officinis. COCHLEÆ NUDÆ *Junio*, Limaces, *Slimaki bez skorupy*. In sylvis Palatinatus Pomeraniæ, prope pagum *Ciepielsko*, Cochleæ sine testis nigerrimæ, cornua quatuor protendentes & retrahentes, dictæ *Smarze* ab incolis. Limaces, qui inveniuntur in arboribus, ante omnia, emplastrati valent ad maturandam & rumpendam squinantiam seu anginam, judicio cujusdam Medici.

X. FORMICÆ, Germ. *Ameissen*, nobis *Mrowki*, dictæ à ferendis micis, id est granis, quæ *Plinio* micæ. Descriptæ sunt sic à *Schrödero*: aliæ minores rubentes, vel nigricantes: majores equinæ aliæ, providentiâ mirâ donatæ, quâ penu in annum sufficiens æstivis pleniluniis (noviluniis quiescunt) sedulo colligunt, collectum si opus sit, siccant, siccata semina ne regerminent, arrodunt, durationi adaptata recondunt. Senium alatas facit, sed brevi superstites. Inveniuntur in acervis frusta, odore thuris, particulæ sunt resinæ ex picea, & abiete.

XI SCARABÆI CORNUTI *Plinio*, Scarabelaphi *Cardano*, Cervi volantes *Leonicensi*, nobis *Jelonkowie*, frequentes in *Volhonia*, & *Podolia*, alibi rariores. Eorum cornua, Cervi cornibus similia, è cervicibus infantum appenduntur remedii gratiâ.

SCORPII formâ
cancros

caneros æmulantes, iis tamen minores, in Polonia non nascuntur, inquit *Hercules Saxonia tractans de Plica*, sed dantur vermes hirsuti cruce similes, verum majores & crassiores, vulgò à villis & hirsutia, vocati Ursuli, *Niedźwiadki*. Vermis loricatus vocari potest ille in Ukraina, qui totus viridis caput fert quasi casside tectum, corpus veluti loricâ squamatâ, non excedens digiti longitudinem, pedibus innixus pluribus. Vermis corallii colorem gerens, spectatur in sylvis Litvanæ Polefiæ.

XII. In Samogitia, an. 1285. insolitum vermium genus, cancris, aut scorpiis simile, magnam in populo stragem fecit, quicumq; enim ictum ab illis acceperat, non vixit ultra triduum, neq; medicamentum ullum præsentissimæ morti obviare potuerat. Idem malum per Prussiam, & Curlandiam est grassatum. *Koiałowicz S. J. Hist. Litvane Part. 1. Długossus Hist. Pol. l. 7. Miechovita Chronic. l. 3. Strykowski Annal. l. 10. Murinius in Chronic. Prusie.*

Dum Vladislaus Jagiello Rex oppugnaret in Prussia Mariæburgum à Crucigeris occupatum, stupenda multitudo muscarum, exercitum nostrum afflixerat, *Bielski Chronic. Polo. l. 3.*

Ex humiditate nimia, pluvio cælo, enata vermium multitudo, an 1638. in conseminatis Podoliæ agris, omnem herbam crescentis frumenti, cum granis atq; radicibus exederat. Agminarium hæc pestis ibat, quasi à ducibus ordinata, & ordo ordinem sequebatur. Genus insecti erat, quale ex foliis inter fruteta & caules nasci solet, instar lumbricorū oblongum, viride. Cæterum quæ bonitas Numinis fuit, ea, quæ intacta reliquerunt, tam copiosam fecerunt messem, ut planè plus ex modica agri partè collegerint agricolæ, quàm ex universo aliàs collegissent: & agri per octo annos ad miraculum steriles, postea extiterunt fecundi. *Ex M. S. S.*

Cameneceusi Civitati in Podolia, an. 1670. densa insectorum turba locustis non absimilium, supernè rubescentium, infernè flaventium, incubuit. *Brewer in Historicis Notabilioribus.* Papilio simillimus canero, capite, corpore, & caudâ, prope Sokal comparuit in salicibus aquaticis humilioribus. *Epemer des Medico Physica Germanica.*

Ignota quædam insecta alata visa, an. 1679. quæ Stimulis suis homines trigiuta quinque lethaliter vulnerarunt: boum vero

rò & equorum numerus magnus ab iisdem est interfectus. Omnia quatuor alis instructa fuerant, pedibus sex, sub ventre aculeo longo, vaginâ bifidâ, seq; aperiente, munita. *Eadem Ephemerides.* In Majori Polonia confini Marchiæ, genus quoddam muscarum sive insectorum alatum, volucre, conspectum fuit, quod non tantùm animalia bruta, sed & homines incautos pungendo sic læsit, ut non pauci intra viginti quatuor horarum spatiû, vitâ cum morte commutare coacti fuerint. Cucurbitulæ ventosæ medicinales in parte affecta positæ dabant remediû. Structura detecta est, operâ microscopii. Erat corpus loricatum, duritie horrida pollens, caput magnum & nonnihil hirsutum, in fronte cornicula sive antennæ binæ longissimæ apparebant, alæ conflatæ ex pelliculis, pedes sex numero. *Eadem Ephemerides Norimbergæ impressæ, anno 1686.* In utraq; Polesia, infinitus numerus Tabanorum seu muscarum caballinarum, culicum grandium, muscarum minutissimarum, quæ dum in pecorum nares turmatim involant, spiritum intercludendo, necem adferunt. Ibidem, dum est iter agendum æstate, equi tela crassiore ab aliis quibus obvolvuntur, ut insectorum evitent morsus. Circa pagum *Wozniki &c.* Palatinatûs Posnaniensis, an. 1719. vermes insoliti, capita rubra ferentes, seminationem hybernâ ita corroserant in radicibus, ut mense Novembri iterari debuerit seminatio.

XIII. Exanguia animantia, quæ occupaverant, & reliquerant hominum intestina, hæc recensentur. Miles Polonus pluribus annis captivus tenebatur, tandem conclusa pace victricibus armis Vladislai IV. reditus cum concessus esset in patriam, propinatum ab hoste poculum hausit simul cum sociis. Excruciati illi, doloribus atrocissimis ventris, obierunt, primus post enormes vomitus, lacertarum varia ejecit genera. *Beckerus Dantiscanus in Curatione singulari Cultrivori Prussici.* Vilnæ paupercula mulier ibat per fluvium glacie junctum, decepta pedibus, ita atrociter corruit, ut caput faceret ruinam grandem, statimq; è vulnere, gryllorum examen erupit, saltus tot fecit, quot gelu atrox permisit. *Tylkowski in Descript. Physica Ostenti duorum puerorum Vilnæ.* Cracoviæ Vir Consularis, nihil proficientibus diu medicamentis, doloribus miris excruciabatur, post obitum sectus, vermem cæruleum, quartam

partem ulnæ æquantem, rodentem viscera, exhibuit. Civis Valcentis, avulso latere cocto de camino, sic caput depressum retulit, ut Chirurgi arte cranium attolleretur. Curationem hanc dolores atroces capitis sunt secuti, medicina nulla proficiente. Dum ergo æger sternutat fortius, vermis toto corpore albus; dempto capite, multiplicatis instructus pedibus, per hiatus narium est evolutus. Ex viro quodam prodiit vermis ad plures decades ulnarum protensus: de quinquenni puero, octo cubitorum gracilis lumbricus est egressus. Posnanix Medicus vermina curans pharmaco, est visus pepulisse lumbricum teretem quinquaginta & aliquot ulnarum. Causa vermium horum, est humor crudus delapsus in intestina, in quibus detentus præter solitum, computrescit. In pueris nascuntur sæpius, quia phlegmate multo abundant, quod pariter ubi computruit, in vermem vertitur. In Schottlandia adjacente Gedano, an. 1715. in Octobri, diuturnis doloribus stomachi afflictum quendam nulla remedia solabantur, ut tamen malum minueretur, vel sopiretur, ab amico persuasus sumpsit medicamentum. Sudore coloris sanguinei maduit una die; sequenti, vermis monstrosus, biceps, per oris ostium prodiit, quem socii undecim vermes tanquam ductorem suum secuti, sanitati pristinx hominem reddiderunt. Polonus plethoricus, carnosus, gravissimè laborans scorbuto, medicamentorum nephriticorum usu ejecit arenulas cum vivis insectis nigricantibus, formâ scorpionis, sed magnitudine minima. Erant insecta in lotio, semel numero septem, vice altera octo, tertiâ decem, vixerantq; per triduum. *Bartholinus Historiæ Anatomica Centuriâ 4.* Vermes vivi albi, in capitibus coloris rubicundi, cum lotio à quodam editi sæpe Cracovix. De urina verminosa, *Bartholinus in Centuria 1. Historiâ 89.* scribit, *Academia Naturæ Curiosorum in Miscellaneis, seu Ephemeridibus Germanicis, Lochnerus in Centuria VIII. Ephemeridum Academia Cæsareo-Leopoldina Naturæ Curiosorum.* Post animalia quadrupedia, præcipuè ferè creaturarum rerum volucres sunt, ideoq; de illis est differendum in Tractatu sequente. Enumerabuntur plurimæ, ast non omnes, nam propter multitudinem, varietatem, locorum distantiam, effugere notitiam facillè poterant: donabuntur aliæ antiquis nominibus, aliæ novis, necessitas enim verba novare concedit.

TRACTATUS X.

AVES FERAS, & FAMILIARES, ad ELENCHUM DEDUCENS.

SECTIO I.

De

AVIBUS PRÆDATORICIBUS, SYLVESTRIBUS, CAMPESTRIBUS, AQUATICIS.

I. **A**VES, sunt animalia sanguinea, rostrata, & pennata. Dividuntur in Terrestres, & Aquaticas. Terrestres subdividuntur in Carnivoras, Insectivoras, Baccivoras, Granivoras, sub quibus ponuntur Pulveratrices, Sylvestres, & Domesticæ. Aquaticæ aliæ Palmipedes, Fissipedes aliæ. Nomina avium tam sunt incerta, ut ferè media pars ignoretur, aut sit controversa. Dictis adstruunt fidem *Bellonius*, *Gesnerus*, & *Aldrovandus*, in quorum voluminibus vix aliquam avem invenies, cui de nomine à Scriptorum aliquo controversia non moveatur.

II. Aucupium Polonæ genti largum, piscatio locuples. *Fournier in Geographia*. Ad montem *Skrzeczo* in Terra *Osvecimensi* omnium generum convolant alites. *Dlugossus Hist. Pol. l. 1.* Perdices, Coturnices, Grues, Anseres, levissimo pretio distrahuntur in Polonia. *Crassinius Polonia l. 1.* In *Curlandia* myriades Gallinaginum, Perdicum, Attagenum, Urogallorum &c. sunt vilissimi pretii, sic ut assequere queam, eorum me nausèa frequentissimè captum fuisse, quòd mensis quotidie inferrentur. *Lentilius in Curlandia Memorabilibus*. *Montana,*

tanæ, & Submontanæ regiones habent alites non visas in Provinciis aliis Regni nostri. Quædam volucres ante brumæ initium gregatim avolant aliò, veris initio remeant: cæteræ frigoris patientes incolunt sylvas, vel circa pagos versantur & horrea, quærentes pastum.

III. ACCIPITER, Germ. *Habicht*, nobis *Jástrzab*, avis animosa, iracunda, solitaria, victoriæ cupida, in Syria, Persia, Græcia, Creta, & Africa rara: in Livonia, Prussia, Russia, cæterisque Septentrionalibus locis frequens, & quia largus suppeditatur victus, sanguinolentior, copiosiore spiritu prædita, quàm alibi major, audacior, rapacior. *Aldrovandus Ornithologia l. 4. Gesnerus in Hist. Avium.* ACCIPITER

FRINGILLARIUS seu Accipiter minor, Nisus recentiorum, *Krogulec*, in volatu maximè velox, hyberno tempore in sylvis degens, in nostris terris frequentior. ACCIPITER LEPORARIUS seu Accipiter cyanopus, *Rarog*, corpore grandi, notis quibusdam stellas referentibus respersus, pedes magni, crassi, cærulei. In sylva Podoliæ *Niedobor ad Czirce*, & in Volhinia reperitur, cicuratus inservit aucupibus. ACCIPITER STELLARIS *Ornithologis*, *Asterias Alberto Magno*, aliis *Astur*, nobis *Jástrzab wielki*, corpore magno, & oblongiore.

IV. ACANTHIS, Acanthylis, Spinus & Ligurinus *Gaze*, *Aldro.* Germ. *Zeifel*, nobis *Czyż*, avis parva, canora, nidum occultans solertissimè, facile cicurabilis, in toto obvia Regno. AESALON vel Aesalo *Plinio*, *Merillus Alberto M. Smerillus Gesnero*, *Falconellus*, *Ismerius*, Germ. *Smirlein*, nobis *Drzemlik*, inter aves rapaces minimus, Falconi similis, Alaudas avidè persequens.

V. ALAUDA NON CRISTATA *Aldrovando*, & *Gesnero*, Germ. *Lerch*, nobis *Skowronék*, cælipeta dicta, quia in sublime retrogradu volatu se attollere solita. Cantillat nonnisi sereno cælo, ubi verò pluvix, aliæq; intemperies àëris ingruunt, altum tenet silentium: unde oritur lemma, cælo canora sereno. Eadem avis dum in terra moratur, nihil svavioris vocis edit, juxta observationem *Bercorii in Reduct. Moral.* ubi verò in altum evolaverit, mox in amænissimos cantus erumpit: imò quanto sublimiore volatu fertur in àëra, tanto cantilenas svaviores efformat. Ingens copia datur Alaudarum absq; cristis in agris nostris,

stris,

stris, quæ Dendrofalcais cicuratis præsentibus, teguntur reticulis. ALAUDA CRISTATA *Ornithologis*, Cassita *Plinio*, Galerita *Gaza*, Galericus *Varroni*, Germ. *Heydelerch*, nobis *Dzierlatká*, priori similis magnitudine & colore, multarum avium voces ineptè referens, rarò e-volans, in viis obvia, ideo & Alauda viarum. Illius cor femori alligatum, aut comestum arcere colicum dolorem, sanguis recens ex aceto acri, vel vino calido haustus calculosis subvenire efficacissimè, à *Schrödero* traditur.

ALAUDA ARBOREA seu sylvatica, Alauda cristata minor, Calandra, cantum nullum edit peculiarem.

VI. ALUCO *Gesnero*, *Gaza*, *Gelenio*, nobis *Lélek*, minor Oto, gallo ferè par, sinè auribus, plumas in collo longas habet, Ululæ similis, voce horribili, integras devorat aves. Incolit rimas arcium, turrium antiquarum, cavernas quercuum, in quibus nidificat. Nocturna magis est avis, quàm diurna, distincta à Bubone, & Asione, de quibus infrà dicitur.

VII. ANAS FERA, Germ. *Endte*, nobis *Káczká dziká*, amat flumina, lacus, piscinas, paludes. Quantus sit apud nos Anatum numerus, *Gesnerus in Hist. Avium* innuit: Polonia plurimis aquaticarum avium, & Anatum ferarum generibus abundat, propter fluviorum, & lacuum frequentiam. Extraordinaria multitudo in fluvio *Syr* Volhinia, etenim ibi duæ, aut tres sexagenæ allectæ fagopyro, vulgò ciceræ, involvuntur simul panthere ab aucupe. Litvana Polesia alit innumeras, inter quas aliæ nigricantes, Russis *Uhle*: aliæ rostro longo instructæ, aliæ in cavis arborum natæ, molem Sturni non excedentes. Lacus Palatinatûs Pomerania viciniores Balthico Mari fovent Anates cum plumis in dorso griseis, in ventre albis, cum rostro, atq; pedibus vergentibus ad nigredinem, cum alis discoloribus. Marinae Anates quædam nigricantes, si ventrem albertem demas, rostrum productum, rubidum ferunt: aliæ cristatæ, niveæ, in tergo subnigræ, in alis versicolores.

VIII. ANSER FERUS, Germ. *Wilde-gansß*, nobis *Geß*, est de numero illarum avium, quæ gregatim volant, clamore magno portendunt pluviam, quietis tempore custodes adhibent, cautæ summè artes

eludunt aucupum. Stella mons à Turcis *Coffonosi* vocatur, hoc est, anserum campus; quòd id genus volucrum, statis anni temporibus, convolet eò, inquit *Sarnicki Annal. Pol. l. 7.* ut agminibus totis in Europam commigret. In Majori Polonia circa *Notes'* fluvium, in Provinciis aliis ad paludes, moratur grandis numerus Anserum: in Litvana Polesia &c. hyemem aliqui agunt, tempore verno ibidem fœtificant. Linguae asæ istarum volucrum in cibo sumuntur utiliter à calculosis: sanguis in affectibus melancholicis propinatur.

IX. AQUILA, Germ. *Adler*, nobis *Orzet*, regina avium, non propter corporis molem, sed volatûs sublimitatem, celeritatem, durationem, corporis robur, animi audaciam, visûs acumen, dotesq; cæteras. Juxta *Aristotelem in Hist. Animalium* sex sunt genera Aquularum. Primi generis Pygargus ab albicante cauda dictus: secundi generis *Plan-ga* seu *Clauga* anataria: tertii generis Aquila colore nigricans, unde nomen accepit, ut pulla vocetur, magnitudine minima, sed viribus præstantissima, leporaria quoq; cognominata: quarti generis *Percnopterus* ab alarum notis appellatus, capite albicante, corpore majore quam cæteræ, sed brevioribus alis, cauda longiore: quinti generis *Haliætus* infra describendus: sexti generis Aquila maxima omnium, major *Ossifragâ*, colore rufa, conspectu rara. Aquila paucissimis obnoxia morbis, *Aldrovandi* opinione, solis fulgorem oculis non conniventibus videre potens. Cum Cervis quoties pugnat, toties, ait *Plinius*, insidens eorum cornibus pulverem multum collectum excutit in oculos, ora verberat crebrius pennis, atq; sic feram in rupes præcipitat. Mortem oppetit non tam senio, vel ægritudine, quam fame, incurvato enim nimium rostro, ad cibum capiendum inhabilis redditur. *Lechus* gentis nostræ author, Historicorum testimonio, ab inventis nidis Aquularum, Urbem (quam inibi condidit) *Gniezno* appellavit, auspicateq; omine bellicosam *Lechiam* fore prædixit. Eximie magnitudinis, summæ rapacitatis ac ferociæ Aquilas *Aldrovandus Ornithologia l. 1.* inveniri tradit in Polonia, Russia, Borussia, Lityania, Livonia, aliisq; regionibus Septentrionalibus. Aquilæ gnesii generis seu majores, Regales aves *Apuleio*, Jovis alites *Virgilia*, nidificant in Podoliæ petris fluvio

fluvio Tyræ vicinioribus: minores *Orlicze* dictæ in Submontanis: majores atq; minores in Districtu Pincensi &c. non infrequentes. Juventus Academica Zamostiensis, in campo proximo Urbi, Aquilam cepit vivi serpentis implexam spiris. Hæc ales enim anguibus vescitur, illosq; propter antipathiam, vel propter eam, quam ex frigido ac humido cibo capit voluptatem, appetit maximè, oppressos laniat. Ante Svecicum bellum, quomodo Aquilæ magnæ duæ non procul à Gedano instauraverant pugnam, innuit *Fleischerus in Hist. Caroli Gustavi*: describetur fusiùs in *Tract. 19. Sect. 2.* Simili modo, an. 1666. die 6. Januarii, post semitria milliaria à Gedano, Aquilæ ingentes geminæ supra mare decertârunt in àère, per duas horas, tandem una rostro & unguibus alteram pressit, ac in mare præcipitavit. Accurrerunt piscatores in scaphis præstolantes diutius duelli exitum, cùm autem propiùs accessissent, adverterunt quòd victrix, mari victam immergeret, atq; tandiu detineret in aquis, donec suffocaretur. Nec dimisit extinctam, ast unguibus fortiter stringens hostem, simul cessit in prædam. *Curick:en in Descript. Historica Gedani.* In Neringa Insula Gedanensi, an. 1682. minores Aquilæ cùm se unguibus implicuissent, sunt lapsæ in terram, captæ à rusticis, allatæ ad Civitatem. *Idem ibidem.* Prope urbem Inowladislaviam, acre exitit prælium inter Aquilas, & Ciconias numerosas. *Ex M. S. S.*

X. ARDEA, Germ. *Reiger*, nobis *Czaplá*, multiplex est *Ornithologis*, nimirùm nigra, candida, cinerea, subcærulea, rubra, stellaris, varia. Delectatur capturâ piscium, quos stans in ripis allicit nidore pedum. Dissidet cum Aquila, capitur à Falcone, aquas sibi familiares vociferabunda si deserit, in agris subsistit, pluvias & tempestates præsagire censetur. Ardeæ cineræ in sylvis nostris nidos ponunt, ad fluvios, & piscinas victum quærunt: albæ in Litvania versantur, quæ (si non fallor) Plateæ *Plinio*, Platacæ *Dalecampio*, Cochleariæ *Alberto M.* à rostri lata extremitate.

XI. ASIO à voce asininx simili, *Dalecampio*, ab auribus similibus asininis, *Gesnero*, Otus *Aldrovando*, aliis *Nycticorax*, Corvus nocturnus, Germ. *Nacht-rabe*, nobis *Kruk nochy*, avis inter Noctuas, & *Bubones*

nes media. Apud Scriptores plurimos dubium, controversumq; est, quæ volucris debeat dici Nycticorax. Qui, *Psalmi* 101. *versum* 7. *Factus sum sicut Nycticorax in domicilio*, interpretati sunt, Noctuam intellexerunt, sed *Aristoteles* unà cum aliis, diversam Noctuam esse existimat à Nycticorace. Afioni, juxta *Aldrovandi* descriptionem, caput rotundum, auribus veluti cornibus plumeis insignitum, oculi ampli, pupilla nigra, rostrum aduncum, corpus totum è colore cinereo ad ferrugineum dilutum vergens, ubiq; maculis conspersum fuscis. Nidificat in arborum cavernis ac foraminibus, noctu emittit vocem horrificam, similem ei, quâ homo frigore afflictus ac rigens exclamare solet, *hu, hu*. Idem Corvus nocturnus, in lingua nostra, *Slepouwon* dictus, id est, visu destitutus, sed contra *præfati Ornithologi* assertionem, quæ ei oculos cum pupilla nigra, ex Anatomica inspectione attribuit, quâ ut verâ positâ, conficta est narratio de avicula duce Afionis.

XII. ATTAGEN, Gallina rustica *Bellonio*, Gallina corylorum, *Perdix montana*, *Perdix sylvestris* *Gesnero*, German. *Haselhun*, nobis *Jarzabek*, avis inter cibos celebrata, tunc illaqueatur maximè, dum Sorbus est baccarum ferax. Deficiente svavi isto illicio, imitantur aucupes fistulâ illius vocem, advocatum arte pro scopo statuunt plumbeis globis. In Poloniæ utriusq; vastioribus sylvis crebri Attagenes, in Litvania, Russia Alba circa Polociam &c. stupenda eorundem multitudo, pretium vile, quia passim semigrosso Imperiali venduntur duo. Deplumati, calidâ aquâ perfusi, butyro liquefacto immersi conservantur, mittuntur Rigam &c. In Communitate quadam numerosa Polociæ, personæ unicuiq; datur in prandio Attagen elixus unus, assatus secundus, cæna adferret alterum par, si satietas nauseam non moveret. His, similibusq; auditis, aut spectatis *Calepinus in Dictionario*, sub verbo Attagen posuit, Poloni nihil hac ave frequentius habent.

XIII. BUBO, Germ. *Eyle*, nobis *Puhacz*, *Sowa leźná*, avis nocturna, grandis, rapax, incolens cavernas rupium, arborum cava &c. ad solare lumen cæcutiens, noctu, manè, & vesperi perspicaciùs videns. Nullum est animal, inquit *Aldrovandus in Ornithologia*, quod tantum prædæ congerat noctu, quantum hæc ales, potissimum dum pullos educat,

ducat, adeo ut non sibi, suisq; solùm, sed venatoribus etiam, qui nidum nôrunt satis adferat emolumentum. Hi enim dum Bubo avolat ad quærendam aliam prædam, quam deposuerat, clam suffurantur, relinquentes tantùm, quantum ad nutriendos pullos credunt sufficere. Non tam proprio merito, quàm Pœëtarum scriptis Bubo infamis est, in auspiciis præcipuè publicis infaustus apud antiquos, in urbibus, aut in luce visus, dirum ostentum. Tartari non pro ferali, sed auspiciata ave Buboñem habent, atq; honorant: Christiana Philosophia auguria vana esse existimat.

XIV. BOTAURUS à sono bovis *Ornithologis*, aliis Butio, quòd rostro longo in aquas immisso bubit, Ardea stellaris à maculis *Gesnero*, Ardea palustris vel arundinum, Germ. *Robr-dommel*, Bak nobis. Crescentibus diebus vernis, calore se intendente, vox tauri mugitum imitans editur crebrior atq; validior in lacubus, stagnis, paludibus, quæ ad quadrantem milliaris Germanici interdum exauditur, pluviaq; prognosticum esse putatur.

XV. CAPELLA seu Capra, Germ. *Himmel-ziege*, nobis *Kozieték*, *Baránék*, Capræ tremulam vocem imitatur volando noctu. CAPRIMULGUS, Germ. *Geiszmelcker*, nobis *Kozodoy*, avis nocturna, Cuculo minor, sed ei similis, in cibo utilis. Tale nomen indè obtinuit apud antiquos, quòd Caprarum lac noctu exsugere credebatur. Rejicitur ista opinio à recentioribus: *Schwenckfeld* ait, quamvis greges Caprarum in Sudetis frequentissimi sint, nullibi tamen à pastoribus observatum fuit, Caprimulgum, aut alias aves advolasse, suxisse ubera. Strix quoq; noctu volans, infantes infestans, eadem avis dicebatur, sed hæc *Aldrovando* &c. sunt fabulosa.

XVI. CARDUELIS Germ. *Stieglitz*, nobis *Sczygieł*, cardui feminibus avidè vescitur, svavitæ vocis mas commendatur, fzminæ cantus exilior, nec diuturnus. Utitur rostro & pedibus sæpe pro manibus, cavæ enim inclusus, escam & aquam filo appensam in vasculo ab imo attrahit. Ætatem ad viginti annos produxisse visus, sed tali rostrum singulis annis præciditur, ut pastum capere possit. *Resseli* in *Varmia*, post annos plures exactos in cavea, apparuit nigricans, retinuitq;

M m

colorem

colorem, cantillando gratissimè. CÆRULEUS seu Cornix cærulea, *Kraská*, à colore accepit vocabulum, avis pulcherrima, sed malè olens, formicis vescens, nec procul ab eis nidulans. Tempore messis, dum manipuli comportantur in acervos, conspicitur.

XVII. CICONIA, Crotalistrìa, Avis hospita, peregrina, Pietatis cultrix, Exul hyemis, Titulus tepidi temporis *Petronio*, Germ. *Storch*, nobis *Bocian*, nutrit parentes confectos senio, tempestate imminente tritior sedet, abscondit rostrum. Nullas Ciconias in Italia esse tradit *Aldrovandus*, in Anglia rarissimas, nec nisi vento, aliove casu delatas *Willughbey* testatur: apud nos frequentissimæ albæ, cum alarum extremitatibus atris, nidificantes in sylvis, Templorum, ædium, turrium, horreorum, arborum aridarum fastigiis. Rariores Ciconiæ nigricantes, exceptis albidis in ventre plumis. Hæ rostra, ac tibiae lutei coloris ferunt, juniores dum cibum petunt, strepitum edunt, Ardearum voci non dissimilem, loca sylvestria, palustria, humilia amant. Rarissimæ nigrae Ciconiæ, rostris & pedibus rubris instructæ, in sylvis vastis texentes nidos. Visæ in Palatinatu Cracoviensi, Pomeraniæ, in Litvana Polesia &c. Intestina Ciconiarum in cibo oblata commendat *Faventinus* contra dolores colicos, & nephriticos: axungia podagricis, & tremulis articulis utiliter illinitur: cor coctum in aqua ut comedat epilepticus, aquam illam in potum assumat, *Petrus Hispanus in Thesaurò Pauperum* svadet: usus carnis *Aldrovando* efficax in paralyti, & apoplexia. Secundùm *Kiranidem*, assa caro si semel edatur in anno, præservat à podagra, chiragra &c: fel ad tollenda vitia oculorum assumitur: ventriculus exsiccatu atq; pulverisatus, pro maximo secreto habetur in venenis. Ciconiæ undè veniant ad nos, aut quò se à nobis recipiant, certò non constat. Migraturæ, ante, vel post diem 24. Augusti, convolant ad campos aliquos, redeunt in Pomerelliam circa 17. Martii, aut 20. Quæ æstate in Europa, magna hyemis parte in Ægypto, & Æthiopia degunt. Cùm circa Abidum essem, ingentem Ciconiarum vim conspexi, inquit *Bellonius in Exercitationibus Exoticis*, quæ ad tria, vel quatuor millia accedere videbantur. Volabant illæ à Russia, & Tartaria, Hellepontum transversum densato agmine superantes, & cùm supra Tenedum Insulam

lam essent, longo per anfractus tractu se convertabant, donec in circum-
 lum omnes colligerentur, in turmas supra viginti distribuerentur, invi-
 cem se meridiem versus sequendo. Hollandi novas terras cum inquire-
 rent, in Insula quadam Maris Indici, Ciconias plurimas, mense Janua-
 rio, conspexerunt. In Nilo navigans *Radivilius Dux, Hierosolymi-*
tanae Peregrinationis auctor, magnum numerum Ciconiarum ad ripas vi-
 derat, quæ ex partibus nostris convolarunt eò, sub hoc ipsum tempus
 anni, nempe mense Augusto, quo exundat Nilus, & recedens serpen-
 tum copiam maximam ad earum victum relinquit in campis. Hic
 advertunt aliqui, Ciconias non mutare solum ob frigoris impatientiam,
 (quia captivæ, cæq; annosæ rigidum æreum hyeme ferunt) sed propter
 defectum alimentorum, id est serpentum, ranarum, vermium, hyber-
 no tempore non reperibilem, in regionibus nostris. Cætera curiosa ad-
 ferre potest *Swalbaci Dissertatio de Ciconiis, Gruibus, Hirundinibus, ea-*
rumq; hybernaculis: mihi specialia exempla aliquot veniunt memoranda.
 Znenæ nidum posuerant Ciconiæ supra tectum Templi Parochialis, il-
 læq; dum ædes lignæ Civium ignem conceperant, in Ædem Sacram
 eundem sparserant, lacui proximo aliquoties se immergebant totas, re-
 deuntibus excutiebant aquas, defensionem nidi allaborando. Investigabam
 præfens Znenæ veritatem istius historiæ, & Civis primarii testimonio
 comprobata accepit, ante sex annos. Simile factum, *Schottus S. J. in*
Physica Curi. narrat: visæ in patria mea Ciconiæ, quæ in Urbis incen-
 dio, aquam è vicina fossa haustam identidem ore inspergebant nido, ut
 averterent flammam. In Majori Polonia, incola pagi *Łoszakowice*,
 conscenso nido, Ciconiis incubantibus ovum surripuit, celando fur-
 tum, anseris ovum supposuit. Monstruosum partum mas ut advertit, præ-
 properè avolavit, diebus aliquot absuit, sed cum numerosissimo cætu
 Ciconiarum ad nidum rediit, quæ post aliquam moram quasi consilio
 datam, irrucunt vi tota in illius prolis existimatam matrem, iterantes
 percussiones, rostris vulnera, necem, inferentes. Similis pæna illata Cico-
 niæ adulteræ, in *Illustribus Miraculis, & Hist. Memorabilibus à Caspa-*
rio Ordinis Cisterciensis editis, legitur. Et *Guilielmus Parisiensi* retulit,
 Ciconiam adulteram à tota multitudine fuisse judicatam, deplumatam,

ac laceratam. In Prussia rem miram in Ciconiis incolæ observârunt, ut ab iis accepimus. Singulis quadrienniis, priusquàm hyemem fugiant, se in quoddam vastum pratium, ingenti multitudine colligunt, & priores aliarum adventum præstolantur, donec nullæ ampliùs videantur accedere. Tum collectæ se in ordinem dividunt, aliquot verò tanquam Principes separatim consistunt. Ex numero toto singillatim à quinis, vel senis apparitoribus educuntur rei, Principibus ostenduntur, ac tanquam signo accepto, intra ordines reducti, eorundem licitorum trucidantur rostro, aut laqueo appenduntur. Durat hæc judiciorum imago dies aliquot, tum veluti comitiis transactis, aliò se recipiunt. *Tylkowski S. J. in Physica Curiosa.*

XVIII. COLUMBA AGRESTIS seu SAXATILIS *Varroni*, Vinago *Gaza* à colore uvæ maturæ vini, Germ. *Wilde Taube*, nobis *Gołab dźski, śiny.* COLUMBA LIVIA seu Palumbus minor, Palumbulus *Apul.* nobis *Trukawká.* CORNIX NIGRA, Germ. *Krähē*, nobis *Gawron*, frugibus maximè inhiat, nec terræ vermes aspernatur. De ea *Aldrovandus in Ornithologia* narrat, quòd nascatur cæca, fidem mutam servet, nam cum semel societatem cum alia init, & alterutra moriatur, quæ ei superest usq; ad diem ultimum permanet vidua. Pullos suos omni sedulitate pascit, idem officium in senectute receptura ab iis. Cerebrum Cornicis coctum & comestum dolores capitis mitigat. Candida Cornix adagii loco accipitur, de re admodum rara atq; insolita, visa tamen est à *Sipontino, Perotto, & Cnapio S. J.* Cracoviæ, ut legere est in ejus *Thesauro*, sub *Gawron* verbo. CORNIX CINEREA vel VARIA, Germ. *Nebel-Krähē*, nobis *Wroná*, vere ac ætate in sylvas avolat, hyemem totam prope urbes, oppida, & pagos agit.

XIX. CORVUS seu Corax, Germ. *Rabe*, nobis *Kruk*, clamorosus, in parentes impius, nam confecti senio non aluntur ab illo. Tempestatem præflagit, si cum singultu quodam, diu multumq; vespertino præfertim crepusculo latrat, serenitatem, si contra solem hians; manè per arborum ramos alas extendit. Non nasci eum in Asia à *Theophrasto* proditum: apud nos multus nigerrimus: albus in Dania, Norvegia, Islandia, aliisq; locis frigidioribus Polum Arcticum respicientibus. *Enutricus*

tus domi humanas voces imitatur, gallum cantantem, gallinam glociantem, canem latrantem &c. expressisse auditus. In sæcundis regionibus Corvi gregatim volitant, in sterilibus bini, fide conjugali nexi, oculos, dum animalia petunt, fodicare ante omnia soliti. Extraordinarium agmen Corvorum, quia aliquot millia continens spectatum est cum stupore, an. 1709. ad *Rodatycze* pagum in *Russia* Palatinatu. Cerebrum Corvi ad epilepsiam, ova ad dysenteriam, pulli incinerati ad morbum comitalem commendantur.

XX. COTURNIX, Perdix nana *Theophrasto*, Germ. *Wachtel*, nobis *Przepiórká*, Perdici non dissimilis, terrestris potius, quàm sublimis: reticulis implicatur, fistulâ ex ossè & corio factâ dum allicitur. Crebra in aucupio, potissimum circa *Jaroslaviam*, *Premisliam*, *Vistulam* &c. in campis tritico confitis. Aliquæ Coturnices in *Russia*, & *Podolia* sunt hirtis & virentibus pedibus, quæ referente *Cromero Polonia l. 1.* afferunt spasmodum eas edentibus. COTURNIX MAJOR aucupibus, nobis *Chrościel*, versatur in pratis & segetibus, currit velociter, repentinoq; subterfugio sæpe aucupes fallit, in cibo laudabilis.

XXI CUCULUS sive Cocyx, Germ. *Guckguck*, nobis *Kukuká*, *Kukawká*, *Gzégzotká*, à sono vocis, id est, cuculatione nomen accepit, ubiq; gentium reperibilis, si Novum Orbem, & *Æthiopiam* exceperis, *Alvarezii* assertione. Volatus brevis, interruptus, humilis, ideo Milvorum scapulis putatur suscipi, ne deficiat. Ineunte vere apparet, in ortu caniculæ, & hyeme occultatur, intrâq; rupium, arborum cava, pennas mutat. In aliarum avium, præcipuè *Currucæ*, *Palumbi*, *Luteolæ* &c. nido, sua collocare ova traditur ab *Ornithologis*, præsertim *Aldrovando* fusè industriam hanc enarrante. Frigida corporis constitutio, *Æliano* in causa est, quæ nec incubare, nec pullos valet excludere. Sunt (inter quos *Oppianus*, *Avicenna*, *Albertus M.*) qui dicunt Cuculum ova avis illius, in cuius nidum importat sua, absumere, suppositis propriis avolare, sed hoc negatur ab aliis. Pullus dum educatur ab aliena matre, saporis grati est *Aristoteli*, opinione *Plinii*, nulla avis sævitate carnis comparari potest cum illo jam volare potente. Datur utiliter Cuculus febricitantibus, paroxysmi tempore, medetur epilepticis,

ustus commendatur calculosis. CURRUCA, *Alberto* Andithia, Hypolais, Passer sepiarius, Germ. *Grafzmuck*, nobis *Pięzà*, Luscinæ similis, sed eâ minor. Cuculus (ut supra dictum) in ejus nido ova sua reponit, quæ ipsa fovet ac excludit.

XXII. CYGNUS sive Olor, Germ. *Schwan*, nobis *Labéc*, aquis maximè delectatur. Semel tantum in anno fœmina ova ponit magna, oblonga, testâ solidâ obducta. Caro in cibis laudata apud veteres, recentiores nigram & duram (forte quia annosa adfertur) accusant. Pulli Cygnorum, juxta *Schröderum*, cocti in oleo, additâ medullâ Cervi, podagricis profunt: adeps cum vino tollit lentigines: pellis obsita plumis tennerrimis colicos juvat, & stomachi vitio laborantes. Canere Cygnos negat *Lucianus*, *Athenæus*, *Plinius* &c. affirmat *Plato*, *Aristoteles*, *Pythagoras*, *Pausanias*, *Socrates*, *Cicero*, *Seneca*, unâ cum Pœtis Græcis atq; Latinis antiquioribus. Ex recentioribus, cantus olorini testes sunt *Melissus* & *Schedius*, qui in Tamesi circa Londinum cantantem Cygnum audiverunt. Eandem modulationem *Pentafus* in lacu Mantuano, *Rostorpius* in Tractu Nidroscano ad litus maris, summo mane excepit auribus. Norvegus Studiosus juramento confirmavit *Wormio*, se ad maris litus, insolitum & svaissimum murmur, sibilis ac sonis jucundissimis permistum, à congregatis Oloribus proveniens, accepisse auditione. Ita se rem omninò habere, testis ego inquit *Bartholinus* in *Dissertatione de Cygni Anatomia, & Cantu*, qui & meis auribus canentem audivi, observaviq; diligenter, ferè non canere, nisi tempore verno, quo sæpe in littore maris nostri Hagestædani & Holbecani, trecentos simul continentis, vel potiùs inconditum strepentes drensantesq; percepi, reliquo cursu anni ferè mutos, per fluvios, & maria nostra ferè adverti. Eandem Cygnum funebre carmen sibi occinere plurimi credunt authores. Olores canere soliti sunt, præcipuè jam morituri, ait *Aristoteles* *Hist. Animalium* l. 9. c. 12. & cum quidam in Mari Africo navigarent, multos canentes voce flebili, & mori nonnullos conspexere. Causa assignatur, quia habent optimum sanguinem, qui urgente morte, ad cor defendendum se recipit à quo vita procedit. Falsò narratur hic cantus flebilis, sensu *Plini* in *Historia Naturali*: minùs verisimilis videtur *Willughbeya*

beyo in Ornithologia: à Scaligero, aliisq; exploditur ista narratio: figmentum est *Lævino*, *Cerda*, *Sperlingo in Zoologia*, nam tristia ac taciturna ante obitum sunt animalia. In Prussia, inter Helam & Puckum, Balthico Mari Cygni non pauci innatant, vere atq; autumnno: visitant quosdam lacus viciniore eidem mari, mansvefacti detinentur in stagnis seu piscinis majoribus.

XXIII. CYPSELUS sive Apus, *Turnero* Hirundo Templosum, Germanis *Kirchen-schwalbe*, nobis *Jerzyk*, capite lato, collo brevissimo, rictu amplo, alis longis, curibus hirsutis, brevibus, ad rependum potius, quam insistendum natis. Volans insecta capit & edit, oculorum acie valet. Nulla quies illi nisi in nido, quem ponit in cavernis, atq; murorum foraminibus. Fætus alitis hujus in æstimatione apud nos nulla, propter frequentiam, Bononiæ, inquit *Fonstonus in Hist. Avium*, carò emitur. *Cypselos Cromerus Poloniæ l. 1.* adjungit Hirundinibus immergentibus se se in lacus, & piscinas, ante hyemis initium.

XXIV. ERITHACUS, Phænicurus *Plinio*, Rubrica *Gesnero*, Rubecula & Rutililla *Gaza*, Silvia aliis, Germ. *Roth-kelchen*, nobis *Gil*, formam & colorem mutans cum nomine. Æstate loca deserta petit, ad autumnii finem rubedinem pectori inductam tenet, oppidis, pagis approximat. Erithacus juxta *Masenum in Speculo Veritatis occulta*, *Mundi in Novo Physicæ Lumine*, *Charlet. in Onomastico Zoico*, consortem in eodem secum saltu vix sustinet. Undè proverbium natum, unum arbustum non alit duos Erithacos. Alii non esse sic solitariam hanc alitem tradunt, nec ex natura plurimum contentiosam, adducuntq; experientiam.

XXV. FALCO à falcato unguium hamo dictus, Græcis Capys, Germ. *Falck*, nobis *Sokol*, avis ex Accipitrum genere, cum Aquila non tam vi, quam agilitate certat, Ardeas aggreditur, Anates fortiter persequitur. Quoties prædam habere desiderat, toties in sublime celeri volatu fertur, dein compositis ad pectus unguibus, non rectâ, sed obliquâ descendens lineâ, adeo gravem ictum infligit, ut avis in terram decidat. Varii Falcones sunt, albi, nigri, rubri, montani, arborarii, gibbosi, hybridæ: à *Bellonio* in tres classes partiti. In Podolia, Roxolania, Mi-

nore

nore Polonia circa Leloviam &c. Falcones nidos habent rupibus impositos. FALCO SACER, qui & Britannicus, Ælyus, Aeriphilus *Avicenna*, juxta *Jonstonum in Hist. Naturali de Avibus*, reperitur apud Tartaros, Moschovitas, & in Polonia, in qua Maximilianus Cæsar per suos exploratores comperit imponentes nidos arboribus non proceris. FALCO ARBORARIUS *Alberto*, Dendrofalcus *Gesnero*, Germanis *Baum-falck*, nobis *Kobus*, nidificat in arboribus; jucundum spectaculum exhibet in conflictu cum Monedulis.

XXVI. FICEDULA, Germ. *Wüfling*, nobis *Figoiadká*. Ficedula à ficibus, quibus vescitur dicta, quanquam & uvis &c. pascitur; colorem post autumnum & nomen mutat, Melancoryphos appellatur. Litvania abundat avibus, inquit *Miechovita in Sarmatia Europaa*, Ficedulæ, quamvis illinc non adsint vineæ, advolant, impinguantur, eduntur cum svavitate.

FRINGILLA sive Frigilla, Germ. *Buch-finck*, nobis *Zieba*, à frigore vocabulum derivavit, vel quòd frigus prænuntiat, vel in frigore gregatim advolat, cantat, æstate sub umbra arborum vivit. Ajunt nonnulli volucrem istam tantò fieri svaviorem in canendo, quanto minùs videt, ideoq; excæcatur sæpe in caveis. Aucupes quoq; eam in obscuro loco conservant, propter alias aves ad retia alliciendas. Variæ Fringillarum sunt species, sed excedit alias magnitudine Fringilla montana seu Aurivitis, Germ. *Wald-finck*, sinè cantu.

FULICA sive Fulix, Phalaris *Varroni*, Mergus niger *Alberto M.* Germ. *Taucherlein*, nobis *Lyska*, à colore fuligineo dicta, ex Anatun genere avis aquatica, maculâ albâ in fronte insignita. Cor ejus utile in epilepsia.

XXVII. GALBULUS vel Galgulus *Aldrovando*, Galbula *Gesnero*, aliis Chlorio, Vireo, Luteolus, Oriolus, Picus nidum suspendens, Germ. *Gelbling*, nobis *Wywiłgá*, *Wilgá*, in toto corpore coloris flavi, exceptis alis, dum est adultus, junior virescentis. Galbulus *Aldrovando* idem cum Ictero, qui icterum, seu regium morbum sanare traditur à *Plinio*, si spectetur. Artificiosè suspendit nidum in arboribus, quem *Aldrovandus* apud se habitum delineavit, atq; descripsit in *Ornithologia* verbis sequentibus. Imitabatur nidus iste scutellam, rotundus & concavus, ex cannabinis filamentis confectus, totus superiùs ramo nucis annexus

nexus. Inſpicienti, artificium ejus non apparet, aſt examinanti, nihil ingenioſius ab ave rationis experte confici videtur poſſe. Ejusmodi enim nidum, nempe rotundum fabricare volenti, ramus erat per multas arbores quaerendus, ad inferendam figuram hemiſphaericam idoneus, ſcilicet bifurcatus. Neq; hinc totum dependet artificium, cum longè majus ſit in applicatione cannabis ad ramos, etenim tam ingenioſè iſtis circumvolvitur, ut non ab ave, ſed homine factum exiſtires. Sed nec hoc etiam mirum videbitur, ſi quod jam dicturus ſum audieris, & perſcrutatus fueris, quomodo nimirum iſta nidi cavitates dependens deoſum in aère, quatuor pullos, eosq; ſatis magnos ſuſtinere queat? quando tota, ut dixi, ex præparata cannabe atq; ſatis flaccida conſtat. Quod itaq; inconveniens ne accideret, avis hoc pacto proſpexit, ſilis quibusdam craſſioribus nidum extrà munivit tam egregiè, ut graviori ponderi par eſſe queat. Poſtremò in nidum acutè ac induſtriè feſtucas ingeſſit, gnara nempe cannaben pullorum unguibus curvis continuò adhæſuram. Artifex hæc ingenioſa nidi, incolit etiam noſtras vaſtiores ſylvas, datura ſpectaculum curioſis naturæ indagatoribus.

XXVIII. GALLINULA AQUATICA *Ornithologis*, Trochilus *Junio*, à pedum celeritate, qua valet, aliis Glareola, Germ. *Waſſerhun*, nobis *Kokofzká wodná*, roſtro recto, modicè flexo, cruribus oblongis, cauda brevi. Circa fluvios & torrentes verſatur, ventriculus ejus commendatur in aſthmate, cineres vlcera vètera ſanant, & fiſtulas. GAL- LINULA NOVALIS MINOR, Germ. *Brach-vogel*, nobis *Siewniczka*, *Siewka*, *Sicyka*, avicula in agris circa ſementem apparens. Gallinarum dantur plurima genera, magnitudine præcipuè & coloribus diſcreta.

XXIX. GRUS, Germ. *Kranich*, nobis *Zoraw*, avis migratoria ex una regione in aliam: eſca illi fruges, & herbæ. Singularia de Grubus *Ariſtoteles Hiſt. Animalium* l. 8. & 9. tradidit: Grues multa prudenter faciunt, loca enim longinqua petunt commodi gratiâ, & volant altè, ut procul proſpiciant. Ducem etiam habent, & eos qui clament diſpoſitos in extremo agmine. Dormiunt alternis pedibus inſiſtentes, & capite ſubter alam condito, dux detecto capite proſpicit, ut quod ſen-

ferit voce prodat. Alii narrant cum *Plinio*, quòd excubias more prorsùs castrensi nocte dividant, in àera se se sublevent pulchro, eoq; militari ordine. Celebris est narratio, easdem migrantes è Cilicia, & Taurum montem Aquilis plenum volentes transmittere, lapillis in os sumptis cohibere vocem, noctu superare periculosum locum, fallere Aquilas, sed hæc, *Aristotelis* sensu in Historia præfata, sunt aliena à veritate. Quæ de pugna Gruum cum Pygmæis, ab *Aristotele*, *Plinio*, *Philostrato*, cæterisq; prodita, incerta esse ex *Strabone* cognoscuntur. Miratur *Wossius* in *Nili*, & *aliorum fluminum origine*, tam seridò *Aristotelem* affirmare pugnam Pygmæorum cum Gruibus. Si quis, inquit, totam pervadat Africâ, nullas vel Grues, vel Pygmæos inveniet. Attamen, ut solent commenta non de nihilo fingi, certum est ultra Nili fontes, multos reperiri Nanos, qui non cum Gruibus, sed Elephantibus perpetuum gerunt bellum. Præcipuum quippe eboris commercium, in Regno Magni Macoci, per istos transigitur homunciones, qui proprio vocabulo appellantur *Mimos*, aut etiam *Backebacke*. In sylvis habitant, & mira dexteritate Elephantes sagittis conficiunt, carnibus vescuntur, dentes verò Jagis vendunt, illi autem Congensibus & Lusitanis. Pusillo sunt corpore, caput tamen his, ut cæteris Nanis, est prægrande. Complures ejusmodi, & Lusitani affirmant se vidisse, inter stipatores Regis Lovangi. Adductus *Aldrovandus* à *Sperlingo* in *Zoologia Physica* ait, cum pygmæos dari negemus, Grues etiam cum illis gerere bellum negamus, & tam pertinaciter negabimus, ut nè jurantibus credamus. Multitudo Gruum in Majori Polonia datur circa *Gopto* lacum, *Notes* fluvium, *Kcynia* oppidum, *Zorawica* pagum &c. in Volhinia circa Ostrogium &c. in Podolia sparsim: in Varmia prope Vartenburgum, Resselium &c. in Palatinatu Pomeraniæ circa villam *Niezurawia*, ubi nonnullæ hyemem agunt inter paludes frigore non adstrictas. Litvana Polesia impletur numerosissimis gregibus alitum earundem, quæ è constructis inter paludes nidis educunt prolem: ne autem depascantur in agris fagopyrum, ruricolæ sedulò excubant in tuguriolis. Cicures factæ, ad sibilum, vel sonum fistulæ, subsilire, subvolare, circularem chorum quendam ducere, nanos, & pueros acriùs persequi nôrunt, relictis aliis grandioris staturæ.

Avolant

Avolant catervatim à nobis in autumnno, opinione aliquorum, stationem habituræ in Ægypto, Libya, Æthiopia: verno tempore remeant, quia æstuosa nimium loca fugiunt. Ad usum medicum caput Gruis atq; ventriculus cum contentis omnibus exsiccat, paratur pulvis, qui inspersus non modò cancrum, sed & alia ulcera dira curat. Pinguedo auribus instillata surditati medetur, fel prodest oculis.

XXX. HALIÆTUS seu Haliæetus, Aquila marina, Aquila piscium, Corvus piscator, Germ. *Fisch-Adler*, Illyrii *Ostrzyz*, nobis *Orzet morski*, *Oforia*, major Milvo, fert rostrum paulò minus aquilino, verticem album, oculos in medio nigros, in ambitu aureos, cervicem magnam & crassam, alas fuscas, caudam latam. Ex Aquilinis pullis aliquis à patre degenerat (*inquit Dinotus de Animalibus*) ex eo fit Haliæetus, ex hoc non Haliæti gignuntur sed Phænæ, ex Phænibus Milvi &c. Haliætus non solùm propè mare moratur in Pomerellia, sed & ad flumina *Prypec*, *Pina* &c. *Polesiæ*, ubi ex alto se librans, in aquas præcipitans, pisces prægrandes rapit.

XXXI. HIRUNDO, German. *Schwalbe*, nobis *Jaskotká*, multiplex est. HIRUNDO DOMESTICA cum ventre albo, maculâ rubrâ in gutture, culices, muscas, volando capit, nec apibus parcat: diem prænuntiat, dormientes excitat, nidum in ædibus elaborat figura semicirculari. HIRUNDO AGRESTIS sive rustica, minor priore, nihil rubedinis habens. HIRUNDO RIPARIA, Ripariola, Hirundo minima, nobis *Grzébéluchá*, ripas fluminum inhabitat, unde & aquatica dicta. HIRUNDO MURARIA seu Saxatilis, Apus, non quòd destituatur pedibus, sed quòd non multùm utitur iis: nidum muris affigit, vel rupibus. Alia, de hac Hirundine, quæ eadem est cum Cypselo, dicta sub num. XXIII. Torunii, an. 1709. ex matre consveti coloris, natæ sunt in uno nido tres Hirundines albæ. De similibus *Fontanus in Hist. Animal.* scripsisse mihi videtur. Calissii Hirundo cum passerem initio veris præoccupantem nidum non valeret ejicere, stridore socias multas convocavit, quæ advolantes, luto, quod ore gerebant singulæ, nidî foramen obstruxerunt, passer inclusus & suffocatus. Spectârunt hunc agendi modum contra aggressorem, duo Viri ex Religione

Soc. JESU in Collegio, statimq; aliorum multorum notitiæ porrexerunt. Simile factum, referente *Jonstõno, Schotto, Masenio in Speculo Imaginum Veritatis occultæ*, Colonia olim est visum. Adventum

Hirundinum Æquinoctium Vernum, Autumnale recessum designat nobis, habet enim quodlibet tempus anni alitem suam, à qua indicatur. Ideo autem, inquit *Bodinus in Theatro Universæ Naturæ*, sub Æquinoctium Autumnale abeunt, ne spirantibus Coris, qui sole Scorpionem subeunte flare incipiunt, ab imbribus frigidis pereant. Ad maritimas oras feruntur illæ gregatim, ac totos sex menses, sub altis rupibus, promontoriis mari imminentibus, delitescunt, mutuis complexibus cohærentes. Deprehenderunt Maris Balthici accolæ, & piscatores, Hirundinum cumulos, dum Succinum sub rupibus legerunt. Maritima enim loca semper tepefcunt, atq; interdum tempestatibus incalescunt, nam ferè semper mare ventis agitatur, agitatum intumescit ac fervet. Non omnes tamen ad maris rupes, saxaq; avolant, sed nonnullæ alia quærunt receptacula.

Nota res in Polonia, & piscatoribus trita, qui dum hyberno tempore, glacie secta, retia ad piscandum fundo committunt, non infrequenter unà cum piscibus convolutas in globum Hirundines educunt, mira quadam industria, ita innexas unguibus, ut vix adinvicem separari queant, quas sopitas, & veluti semimortuas ubi hypocauftis intulerint, eæ paulatim, sicut ex alto quodam sopore vigiles, se movere, paulò post quoq; volatum attentare feruntur. Omnes tamen, ante tempus constitutum iis à natura, extractæ vitam non continuant.

Kircherus Mundi Subterranei l. 8. f. 4. Schottus Phys. Curio. Parte 2. Cromerus Poloniae l. 1. Vulgaris est apud Polonos opinio de Hirundinibus in cumulum hyeme conglobatis, ego, ait *Cnapius S. J. in Thesaurò*, quia hujus narrationis oculatum testem habere non potueram, sequor *Aristotelem*, qui in *Hist. Animal.* tradit: Hirundines vicinas calidis locis, hyeme ad ea migrare, remotas verò condere se in cavis, & angustis convallium.

Oppositum experientia magistra docet, *Kircheri, & Cromeri* dicta confirmans. Primus piscator cognomento *Mroz* Graudenti in Prussia, Hirundines concatenatas centum & sexaginta, è Vistulæ proluvie glacie tecta, retibus traxit: secundus piscator de

de Cehrinenſi lacu Capitaneatûs Tucholienſis: tertius de lacu Valcenſi Palatinatûs Poſnaniienſis: quartus de lacu *Czarne* Capitaneatûs Ofieceniſis, quintus de ſtagno ſeu piſcina majore Bełziceniſi Palatinatûs Lublieniſis: ſextus de lacu Capitaneatûs Borzechoviienſis: ſeptimus de lacu *Charzykowy* Palat. Pomeraniæ: octavus de lacu prope pagum *Grazawy* in Terra Dobrzieniſi: nonus de lacu parvo villæ *Skape* Palat. Culmenſis: decimus de ſtagno ad *Skrzeſzewo*: undecimus ex lacu ad villam *Godziſzewo* Palat. Pomeraniæ: duodecimus ex ſtagno Ivanovicieniſi Palat. Caliſſienſis: decimus tertius ex lacu *Eberteuch* Varmiienſi: decimus quartus de ſtagno *Breń* Palat. Sandomiriienſis, an. 1720. Martio menſe, eduxit Hirundines, alis ad alas, pedibus ad pedes, roſtris ad roſtra, implicatas. Et ex puteo pagi *Tur* diſtantis duobus milliaribus ab oppido *Ratno*, in Litvana Poleſia, Hirundo hyeme eſt extracta hydriâ, illata vaporario. Hæc, partim ab auritis, partim ab oculatis teſtibus aliquot, accepta refero. Non omninò aves prædictæ emoriuntur, aſt obrigeſcunt frigore tantùm, quo ſoluto in hypocausto, vitæ produnt indicia. Quòd verò non ſentiant, nec moveantur, ex pertinaci ac diuturno provenit ſomno. Nutriuntur etiam tunc concreto & indigeſto humore, qui jam antea ex avidiùs (provida inſtigante natura) ſumpto cibo ortum habebat, quem humorem, ob caloris parvitatem, tardiùs ſolent abſumere. Domestiçæ Hirundinis pulli in cibo ſumpti epilepticis profunt, & colico dolore laborantibus. Nidus extrinſecùs impoſitus, auxilio anginæ eſt, ic̄tui viperino, & rubedini oculorum. Cinis Hirundinis agreſtis ſeu ruſticæ ex aqua calida potus ſuccurrit uvulæ inflammatæ: cor morbo comitali, ſanguis ſub ala dextra extractus oculis confert.

XXXII. LANIUS MAJOR *Gefnero*, Germ. *Fincken-Habicht*, nobis *Srokos*, *Dzierzbá*, à crudelitate in aves, quas devorat, volucrum interfectoꝝ eſt dictus. Hic dum eſurit, affigit ſe alicui arbori, & quaſi opem implorans clamitat querulus, tum convocatas aves minores, aſtu ejuſmodi, ad necem rapit. Varium genus Laniorum, ab *Aldrovando Ornithologia* l. 5. exponitur. LARUS FLUVIATILIS ſeu *Gavia*, *Gefnero* Piſcator, Germ. *Fisch-weiber*, nobis *Rybuz*, avis ex genere piſce viventium, clamofa, parum quieſcens à volatu. Genera quatuor

Larorum recenset *Auctor Polonus anonymus de Avibus*, majus, mediocre, minus, minimum, ex viridi rubens. LARUS MARINUS, *Rybitw morski*, albus totus, si excipias plumas sub alis pullas. Apud accolas Maris Balthici & Habi, vocabulum *Mewe* invenit, forsan cum Hirundine marina, est avis eadem. In usu habet gregatim volare, nunc maris fluctibus se committere, nunc ad littora, prata, & agros descendere, quietis captandæ causâ. LARUS MINOR, nobis *Kulik*, æstate vermiculos ex aquis eripit, in autumnno in agris moratur, frequentissimus ad Vistulæ ripas protensas à Neo - Corcino ad Baranoviam &c.

XXXIII. LINARIA *Gesnero*, aliis Linaria flava, Germ. *Hanffling*, nobis *Dzwoniéc*, *Konopká*, sonorè occinit. LOXIA *Gesnero*, *Trogon Dalecampio*, Germ. *Crutz - vogel*, nobis *Krzywonos*, id est, Curvirostra à rostro, contra omnium avium morem, ab utraq; parte, recurvo, acuto, robusto, nuncupata. Eadem aliquibus Crucifera, Cruciata, quia rostri extremæ partes in Crucis modum sunt decussatæ. Colorem quotannis sic mutare traditur, ut nunc in viridem, nunc flavum, nunc rubrum, aut cinereum, vergat. Semine cannabís, nucleisq; abietum voracissimè pascitur. Hyeme dum cæteræ aves obmutescunt, canit, æstate canentibus aliis silet, & hoc *Aldrovando* videtur insolens in hac alite. In Italia, Anglia, Helvetia, rarior est, frequens in Regno nostro, miniq; colore hyeme rubens. Caro illius calculosis, & arthetis commendatur. Quòd aqua in vasculis potatoriiis, cui rostrum sæpius immergit, morbi caduci insultus còrceat, *Schwenckfeld Medicus Hirschbergensis* probat experimento.

XXXIV. LUSCINIA seu Philomela, Aedon, Acredula, Germ. *Nachtigal*, nobis *Stowik*, tempore verno, diebus quindecim, totidemq; noctibus, dum fæmina incubat ovis, perpetuò cantare traditur. Snavitatem vocis Plinius *Hist. Naturalis l. 10.* ita descripsit. Tanta vox tam parvo in corpusculo, tam pertinax spiritus. Deinde in una perfectæ musicæ scientia, modulatus editur sonus, & nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc distinguitur conciso, copulatur intorto, promittitur revocato, infuscatur ex inopinato: interdum & ipse secum murmurat: plenus gravis, acutus, creber, extensus, ubi
visum

visum est, vibrans, summus, medius, imus. Pullis, simul atq; nascuntur, viam canendi aperit, eosq; diligentiam maximam instruit mater & magistra. In palustribus locis, relaxante instrumenta vocis humiditate nimia, minus est vocalis: in Hispaniola, & Insula S. Joannis, nunquam à cantu cessat: in Regno nostro circa diem 15. Junii silere incipit. Implentur ferè ubiq; sylvæ, nemora, pomaria, frequentiam Lusciniarum, extraordinarius tamen existit earum numerus, inter Toronium & Gedanium, ad ripas Vistulæ oppletas arboretis.

XXXV. MERGUS *Varroni*, Germ. *Taucher*, nobis *Nurek*, Anati similis, longo collo & cruribus, ut plurimum natans, sæpius se mergens, prædæ quærendæ causâ. Eadem avis, aut congener ei, appellatur *Colymbus* seu *Colymbas ab Ornithologis*, *Urinatrix à Gaza*, quia ferè semper natat, parum volat, pedes caudam versus sitos habet. Mergi ordinariè coloris cinerei in Polonis Provinciis, in Litvana *Polesia* &c. albi, & nigri: ibidem aves, ex Mergorum genere cineræ & cristatæ, *Kozy*, aliæ versicolores, *Szlacharze*, denominatæ.

XXXVI. MEROPS *Aristoteli*, *Melissophago Junio*, *Apiaster Gaze*, *Apiastra Servio*, *Florus Gesnero*, Germ. *Bienen-wolff*, nobis *Zotná*, coloris flavescens, vescitur avidè apibus, longiore lingua tractis de alveari: pullos ne capiantur, de loco ad locum sæpius transfert. Hi, ut primùm adoleverunt, non sibi tantum, verum & parentibus alendis intenti (ait *Aristoteles l. 9.*) rependunt gratiam. Fel *Meropis*, cum melle & succo rutæ, suffusionem oculorum sanare dicitur. MERULA, Germ. *Amsel*, nobis *Kos*, juxta *Aldrovandum* triplicis speciei, montana, torquata, & saxatilis. Nigra plerumq; verno tempore canit, post *Solstitium æstivum* tacet, sylvestria loca & umbrosa amat, humanos sibilos, & cantilenas imitatur edocta. Caro ejus comesta torminosi prodessè scribitur.

XXXVII. MILVUS seu *Milvius*, Germ. *Hüner-dieb*, nobis *Kaniá*, ex genere *Accipitrum*, rapax, maximè insidians pullis gallinæis, & anserinis. Major idemq; niger robustus est, rufus regalis dictus, minor coloris rubei. *Milvus* incineratus podagricos, & epilepticos, sanguis cum urtica mixtus atq; impositus item podagricos, pinguedo doloribus

loribus articularum afflicto solatur. **MONEDULA**, Germ. *Doble*, nobis *Kawká*, *Kawá*, ex Graculorum genere, clamosa, coloris nigri, permixti cinereo, loca plana amat, in mœniis, turribus nidificat. Neo-Corcini duæ candidæ natæ dum extrahuntur unco de nido, diversam expertæ sortem, una vulnerata ferro non vixit, altera spectaculo erat Cracoviæ, an. 1705. Applicata externè eadem avis dissolvit scrofulas & tumores. **MOTACILLA**, Codatremula à motu caudæ, Cinclus Græcis, Germ. *Bach-steltze*, nobis *Pliszka*, *Trześciogonek*, circa decursus aquarum cinerea degit, hinc & Passer aquaticus denominata: flava minor campos & agros amat. Avis istius pulvis potus laudatur multum à *Faventino*, & *Massa*, contra vesicæ calculum.

XXXVIII. NIVALIS AVIS *Olao M.* & *Gesnero*, Passer hybernus aliis, Germ. *Schnee-vogel*, nobis *Sniegutá*, *Snieżniczka*, supernè coloris ravi, infernè albi. De illa *Heirat in Theatro Præcip. Urbium* ait: mirum est, quòd in solo ferè Loviciensî Territorio, aviculam passeræ non multò majorem, quam à nive *Sniegulam* Poloni appellant, esu persvavem reperiri ajunt, quæ cum nive simul advenit, & disparet cum hyeme. Antiqua hæc est narratio, desumpta ex *Cromeri*, & *Starovolscii Polonia*, in qua uni Lovicio Aves nivales attribuuntur. Pauciores in Varmia, plures in Pomerellia circa *Puck*, *Swarzewo* &c. quòd dum advolant in Novembri, coloni sumunt præfagium hyemis tempestivæ, simulq; rigidæ. **NOCTUA MAJOR**, *Cecuma Isidoro*, *Cicuma Festo*, aliis *Cecua*, Germ. *Nacht-Eule*, nobis *Sowá*, tempore noctis vociferatur, volat, venatur. In Creta nasci eam *Plinius* negat, in Helvetiæ Alpini regionibus non inveniri *Stuffius* tradit: apud nos crebra. **NOCTUA MINOR**, Noctua aucuparia, *Scops Plinii*, ex Noctuarum genere minima, nobis *Sowka*, quâ aucupes venari solent alites varias convolantes.

XXXIX. ONOCROTALUS *Plinio*, Pelicanus *Bellonio*, *Aldrovando*, *Truo Festo*, Germ. *Schnee-gans*, nobis *Bak*, Russis *Baba*, ex descriptione *Zahn in Oeconomia Mirabili Mundi*, collo, cruribus, pedibus, similis Cygno, rostrum habens longum, rubeum, acutum, in extremitate instar hami recurvum. Sub rostro tenet saccum protuberantem

tem seu ingluviem. Magnitudo, & latitudo est supra Cygnum, linguâ caret, obvium quemq; piscem etiam librarum quinque absorbet, vocem edit terrificam, instar ruditûs asini, aquæ, vel limo infixo rostro, quod dormiendo ad cælum erigit.

Receptaculum sub mandibula tantæ capacitatis esse tradit *Fonstonus in Thaumato-graphia Naturali*, ut ingentis staturæ homo ocreatus, pedem ad genu in fauces immiserit, exemeritq; inoffensum.

Singulare in hac ave observavit *Aldrovandus citatus à Willughby in Ornithologia*, quòd ossa pellucida, solida, carentia omni medulla habeat, asperæ arteriæ bifurcatio mediû ferè ventriculû superemineat.

Incolæ Astracani Onocrotalos cicurare, piscatum educere, magna cum voluptate, solent. Pisces enim, quorum jam incapax ventriculus est, in conditorio illo collari repositos, futuræ fami conservant, eosq; inde domini, sæpe adhuc anhelos & palpitantes, levi concussu, exprimunt. *Ex Rebus Moschoviticis ad Serenifs. Magnum Hetruriae Ducem Cosmum III.*

Onocrotalum volucrem peregrinam vocat *Kircherus in Arca Noe*, Europæis haud notam, audio tamen (inquit idem) in sylvis Poloniæ, & Litvaniæ subinde reperiri, sacco magnæ capacitatis, pisces, aliaq; animalia capta, in usum victûs recondentem. Subscribunt plures *Kirchero*, & quòd in Volhinia, ultra *Połonne wielkie &c.* ad Itagna ampla versetur hæc avis, sub nomine *Baba*, oculata adferunt testimonia. Advolaverant Onocrotali aliquot & ad Ravensem Palatinatum, ubi prope pagum *Rylsko*, unus est tactus plumbea glande.

XL. OSSIFRAGUS *Gesnero*, quòd ossa cerasorum frangat, & eis pascatur, Caryocatectes, Nucifraga aliis, Germ. *Nuß-knacker*, nobis *Klesk*, *Grabotisk*, Russiis *Kostobryz*.

OTIS Græcis, Tarda *Isidoro*, Bistarda *Alberto*, Germ. *Trapp*, nobis *Drop*, corporis mole grandis, in volando tam segnis, ut nonnisi post saltus, altera tertiaq; vice repetitos, è terra se sublevet, unde non rarò evenit, eam priûs, quàm contingat àëra, obrui à cane venatico. Avis frugilega, non carnivora est, in terra nidificat, tricenis diebus incubatum absolvit, & cum seges jam est matura parit. Arboribus nunquam insidere asseritur, nec aquas, nisi eas, quæ relinquuntur in campis post pluvias, bibere. Non apparet in Italia, nisi forte advecta turbine: Hispaniæ peculiaris esse credebatur

non rectè à *Plinio*, nam in Græcia, Britannia, Belgio, juxta *Jonstonum* in *Hist. Avium*, numerosa. Latè patentès campos apud nos amat, inceditq; turmatim in locis plurimis, potissimùm in Palatinatibus, Sandomiriensi, Volhinenfi, Podoliensi, in quo, testimonio *Cnapi* in *The-sauro*, cum mystacibus invenitur.

XLI. PALUMBUS *Plinio*, Palumbus major, Palumbus torquatus *Gesnero*, & *Aldrovando*, Germ. *Holtz-Taube*, nobis *Grzywacz*, avis ex columbis sylvestribus; arboribus, ac editioribus locis delectatur, ubiq; frequens. Ejus exustæ plumæ subveniunt ictericis, & calculosis. PAPAVERINA, Germ. *Niab-vogel*, nobis *Makolagwá*, in papavere fætificans, papaver pro esca in primis appetens, cantu sva-vis. PARUS *Plinio*, Parix *Ornithologis*, Germ. *Meise*, nobis *Sikorá*, ales irrequieta est, modò hanc, modò illam conscendit arborem, prolem numerosam educit, sevo delectatur, præsertim major. Variæ enumerantur Parorum species, magnitudine, & figurâ diversæ. Sunt atrii cinerei, fusci; carulei, cristati, caudati, montani, sylvestres, palustres &c. Parus monticola seu Parus sylvestris, *Bargiel* nobis, accedit aliis. Cristatus in cibo datus, efficax prædicatur adversùs dolores colicos, & renum calculos.

XLII. PASSER TROGLODYTES *Ornithologis*, Passer sepium *Turnero*, nobis *Strzyżyk*, *Pokrzywká*, in sepibus versatur, & cavernis: & quia parvulus est, Reguloq; similis, Regulus, ait *Gesnerus*, à nonnullis populis denominatur. Idem volat solus, nunquam gregatim, non plus carnis obtinet, quàm sit extremum digiti: hyeme non spectatur. Maximoperè commendatur à *Schrödero*; ad calculum atterendum & expellendum, sive integer evulsis pennis sale conditus crudè devoretur, sive incineratus assumatur. Alius sumendi modus ab *Aldrovando* est præscriptus. Deplumatur avicula, extrahuntur intestina & incenduntur, cor rejicitur, & rostrum, unà cum unguibus, reliquum subtilissimè conciditur cum pulve hordeacea cocta accipiendum in cochleari. PASSER ARUNDINARIUS sive Aquaticus, *Wrobel trzciny*, inter arundines duas artificiosè nidum suspendit, svaviter canit. PASSER GRAMINEUS, Passer fuscus, Germ. *Minchlein*, nobis *Popek*, coloris supernè ferrugini,

rugini, infernè rubescentis, sub gutture nigricantis, albicantis in summitate capitis. PASSER SYLVESTRIS, minor domestico, eiq; dissimilis, nobis *Mazurek*, hic, & montanus vocari potest. PASSER CAMPESTRIS vix dignoscibilis à Passere domestico, nobis *Ir*, facile implicat se laqueo in autumnò. PASSER FLAVESCENS, nobis *Trznadel*, copiosum aucupium hyeme facit: circa domos, vias, horrea versatur. PASSER SOLITARIUS, niger, minor Merula vulgari, in saxis & tectis solus occupans locum, undè & saxatilis dictus. PASSER DOMESTICUS cuiq; notissimus. In Media, *Diodorus Siculus l. 4.* tantam Passerum copiam fuisse scribit, ut incolæ, quia semina concredita terræ absument, aliò migrare cogentur. Et in nostris Provinciis, messes adultas æstate invadunt magnis agminibus, hyeme horrea, granaria visitant, sed in copia frugum, leve putatur damnum. Reperiuntur tamen quidam oeconomi sedulâ curâ turbam voracem diminuentes, statuentes subditis, pro parte tributi annui, sexagenam unam & alteram passerum occisorum, aut ovorum extractorum de nidis. Ætas brevissima conceditur illis à *Plinio*, anni unius mari, fæminæ longior aliquando: *Scaliger* nullum excedere bimatum credit: *Aldrovandus* extendit vitam ad quadriennium. Experientia aliud edocet, nam Pofnanæ ad cubiculum Viri Religiosi, passer advolans per fenestram, capiebat escam, annorum novem decursu, decimo disparuit. Passeres albi, in Majori Polonia, Litvania, Prussia, sæpius visi.

XLIII. PERDIX, Germ. *Rebhun*, nobis *Kuropátvá*, dum caput abscondit, securam se ab insidiis aucupis opinatur. Variæ illius species, major, minor, rufa, cinerea. Cerebrum propinatum ictericos juvat, jecur siccatum ad ignem & pulverisatum regio morbo resistit, febrim pellit cum aqua millefolii sumptum. In terris nostris numerus quantus Perdicum sit, Magnatum, Nobilium, Civium, exhibent mensæ. A quodam Ordinis Senatorii Viro nuptiæ institutæ, quatuor millia volucrum harum convivis apposuerunt: aliæ nuptiæ celebratæ Grodnæ, tempore Comitiorum Regni Generalium, tria millia & quingentas Perdices numeravere: convivia, prandia, cænæ, absument plurimas. Maxima pars capitur hyeme nivibus abundante, tunc enim destitutæ pastu, hor-

rea ubi ingressa fuerint, concluduntur scitè à villanis. In Litvania, Podolia, Volhinia, Roxolania &c. Perdicum par emebatur sæpe grosso Imperiali: in Minori Polonia circa Łukoviam exiguo pretio comparatur. Accipitres, canesq; multi ad aucupium tale instructi egregiè, passim aluntur.

PERDIX RUSTICA MAJOR, Ascolopax, Scolopax, Gallingo *Gazæ*, Germ. *Groß Schn pffe*, nobis *Pardivá*, Rusticula major recentiorum, ex descriptione *Crapu in Thesauro*, alia Gallinæ par, alia Gallinâ minor, Attagenis, & Perdicis colore, pulchra, stolidâ, currit celerrimè, ingluvie caret. Perdix Rustica, Perdice campestri seu vulgari major est *Schwenkfeldio in Avibus Silesiæ*, colore per dorsum vario, declinante ad cinereum, cum quodam rubore & flavedine. Alarum pennæ majores fuscæ, maculis lateritiis tinctæ, cauda brevis, crura rubent, cursus velox, solis vermibus vescitur. Caro ejus optima est, minùs albet, quàm Perdicis. Eadem *Cromero Polonia l. 1.* avis est sylvestris, Gallinâ non multò minor, in campis Russicis, & Podolicis.

XLIV. PICA VARIA vel caudata, Germ. *Elster*, nobis *Sroká*, dum ampliùs solitò stridet, pluviam indicat, humanæ vocis, intra primum vitæ biennium, discendæ capax. Imitatur enutrita in villis balatum ovium, mugirum vituli, latratum canis, clamores gallinarum, tussim vularum, vagitum puerorum. In nido construendo, singulari utitur artificio, quod *Aldrovandus* perpendens ait: inter tot nidos, quos hactenus mihi videre contigit, revera alium nunquam majori industria factum observavi. Comesta, vel incinerata, oculis indita, aut apposita, commendatur maximè ad oculorum obscuritatem, ruborem, & dolorem.

XLV. PICA GLANDARIA, Molliceps *Gazæ*, Germ. *Höcher*, nobis *Soyká*, vescitur glandibus quernis, baccis forbi &c. Ne brumali tempore pereat inediâ, eadem glandes (non aliter ac formica fruges) in terra, ac arborum cavis reponit. Differt à Pica varia, mole & colore, habet enim ad alarum latera, transversales notas cæruleas, quales in nullo fermè alio volucrum genere conspiciuntur. In Batavia rara, assertionem *Fonsoni*, frequens in Regno nostro; in cibo datur calculosis.

XLVI. PICUS ARBORARIUS *Plinio*, Picus Martius *Festo*, Germ.

Germ. *Specht*, nobis *Dzieliot*, instructus rostro duro, oblongo, recto, ad arbores percutiendas accommodo, per quas scandit & resupinus. Ideo autem arbores tundit, quia vermiculos latentes sub corticibus ex sono conjicit. Nidus artificio tanto extruitur, ut admoto circulo rotundius foramen nequeat reddi. Eadem avis apud *Pierium* est hieroglyphicum ingradi mariti, nam ne conjugem per hyemem nutriat, tempore autumnali illam amovet à se, recipit vere imminente. De cuneo exsiliente admotâ herbâ, quæ scripta sunt ab *Aliano*, *Oppiano* & aliis, incerta *Geſnero*, *Aldrovando* fabulosa. Multiplices Pici apud nos dantur, nigri, virides, lutei, cinerei, omnes *Cieſle*, hoc est fabri tignarii appellati ab arborum verberatione.

XLVII. QUERQUEDULA *Varroni*, Boscas minor *Commelino*, Boschis *Columella*, Germ. *Krich-Endte*, nobis *Cyránká*, mediæ magnitudinis inter Anates. Extant & majores, ac minores Querquedula, omnes ex Anatum ferarum genere, tam in aquâ, quàm in terra agentes vitam. Viva hæc ales, si deplumato ventre apponatur abdomini seu extimæ totius ventris parti, inquit *Schwenkfeld* doctus experientiâ, malum trahit ad se, in colica passione. Integri greges Querquedularum, & Anatum majorum, minorumq; circa oppida *Poleſiæ* *Litvanæ*, *Dawigrodek*, *Koſangrodek*, *Stolinek*, *Łachwa* &c. expansis artificioſè retibus (*Perewſy*) inter arbores proceras duas, teguntur à ruricolis, dubia luce: veneunt paria tria, grossis sex nostris, Prussicis tribus. Idem pretium habent æstate, & in viciniis *Pinſcenſis* urbis &c.

XLVIII. REGULUS, Regaliolus, Trochilus, Orchillus, Germ. *Königlein*, seu *Zaun-König*, nobis *Krolík*, avium omnium quotquot hactenus observavi minima, ait *Aldrovandus*, exiguitate corporis contemptibilis, tamen Aquilæ magnitudinem, ferociamq; non pertimescens, Senator & Rex alitum. Non est tamen is hostis, cujus vires Aquila metuat, ait solertiâ & ingenio præditus, fruticetis & cavis se abdit, ut à potentiore capi facile nequeat. Deplumatus, sed non exenteratus, virgæ corylæ recentè excisæ, loco veru, infixus, fulcris duobus librato inpositus supra carbones, movente nemine, primò lentè, mox celerius jam delicatus verti, ab *Alberto M. de Anima* l. 23. *Schotto* in *Cur. Phys.*

traditur. Causam circumactionis *Kircherus in Magnete*, non Regulo attribuit, sed virgæ corylaceæ. Amotâ aviculâ (inquit) stipitem solum igni admovi, & ecce uti prius circumvolutione satis superq; demonstravit meam conjecturam. Sed objectum est, nullam aliam aviculam, corylaceæ virgæ suffixam, præter Regulum, hunc effectum præstare, respondendi, hoc non esse ex virtute quapiam Regulo insita, sed ex levitate aviculæ, & exigui corpusculi substantiâ, quæ cum coryli circumactæ motui vehementiori resistere non possit, circumagi cum ipsa cogitur; quod ut luculentius cognoscerent, præscripti ut cujuscunq; carnis particulam, Reguli corpusculo pondere æqualem, eidem virgæ applicarent, futurum ut eundem effectum comperirent, quod ita ut dixeram, se comperisse testati sunt. Habet enim corylus fibras, ex quibus in longum componitur, ita constitutas, ut mox ac vehementius incaluerit, maximè se contorqueat, quam contorsionem necessariò totius stipitis levioris substantia sequitur.

XLIX. REMIZ (avem sic appellamus patrio idiomate, quia Latinum nomen desideratur) passere minor, coloris fusci. De illa *Bonnanni S. J. in Museo Kircheriano* refert sequentia. In Litvania sunt nidi ex molli lana, prodigiosa arte compacti, in formam rotundi sacculi seu potius crumenæ, efformati à *Remis* avicula. Hæc corpore minima, ingenio tamen maxima, cum insidias serpentum suis timeat pullis, tali arte nidum componit, ut semper ab extremitate alicujus ramusculi, supra decurrentes aquas dependeat, ne serpentes insidiantes sustentare valeat; atq; ut ipsa pullis ab ovo exclusis cibum suppeditare possit, foramen relinquit apertum in ejusdem nidi latere, cui tamen veluti rectum, instar suggrundæ, imminet, nè aqua de cælo in nidum decidat. In Provincia Volhinia ejusmodi nidos incolæ venantur, utpotè qui catarrho equorum remedium præbent opportunum, si sub eorum naribus comburantur: imò & hominum, si cum lacte decocti applicentur cervici. Tales nidos receperam ex Litvania &c. Dictis addit *Balbinus S. J. in Hist. Naturali Bohemia*, sub *Maudicek* verbo, quòd avis ejusdem nidus sit mirabilis, ex materia lanuginosa, alba, texto opere, tam angusto supernè introitu, ut sola ipsa intrare possit, major autem quæcunq;

cunq; alia excludatur. Ex lanugine florum, juxta *Tylkowski in Phys. Cur.* nidus conficitur, cujus suffumigio se levant homines, dum catarrho in faucibus opprimuntur. Curatur & malignitas ulcerum conclusa capite, si fumus sapius aure excipiat. In Palatinatu Brestensi Litvaniæ, ad fluvios *Łśná, Pina, Prypec &c.* in Volhinia ad *Styr, Horyń, Wilia &c.* passim hæc avis nidulatur: in Palatinatu Sandomiriensi penes flumen *Kamienná*, pagos *Czekarzewice*, & *Zembożyn*, interdum fatificat, quia à ruricolis nidi avidè rapiuntur.

L. RUSTICULA, Gallinago *Gaza*, Scolopax minor aliis, Germ. *Schnepffe*, Gallis *Becasse*, nobis *Bekas*, avis instructa rostro prælongo, tenui, recto, cruribus altis & gracilibus: gaudet humidis, & palustribus locis, currit velociter, alitur vermibus solis, nunquam grana attingit. Dum assatur, non evisceratur, nam ipsa intestina partibus aliis dicuntur esse sapidiora. Triplicis gradus *Ornithologis* in quantitate, supremi, medii, infimi. Major, Germ. *Wasser Schnepffe*, minor, *Waldt Schnepffe*, nostratibus *Ksik*.

LI. SALUS *Gaza*, *Ægithus Plinio*, Germ. *Zitscherlein*, nobis *Czécotká*, avis exigua, ad initium hyemis ad nos gregatim venit, vere disparat. SCANDULACA ARBORUM, *Certhia Aldrovando*, Germ. *Baumklätterlein*, ales parva, perpetuò ferè nunc in hanc, nunc in aliam arborem volitans. STURNUS, Germ. *Staar*, nobis *Szpak*, inter loca aquosa, arundineta, & agros versatur: ter intra annum parere traditur. Proprium Sturnis summo mane obstrepere, noctu silere, cætervatim volare (id est) multitudine quandoq; tanta, & impetu, ut nubem facere, tempestatis modo sonare videantur. In numero tanto, & regionibus se inferunt nostris: inclusi caveis, ac edocti imitantur sermonem hominum. Unus prope *Crosnam* optimè expressisse auditus *Turturis* voces.

LII. TETRAX *Nemesiano*, *Erythrotaon Plinio*, *Grygallus Aldrovando*, & *Gesnero*, aliis *Urogallus minor*, *Tetrao minor*, Germanis *Bromban*, nobis *Cietrz w*, similis *Urogallo*, sed cinereus maculisq; variis respersus. Invenitur & niger non sine eisdem notis. Incolit sylvas vartiores innumeras, præsertim *Minoris Poloniæ* circa *Lublinum*, *Radomiam*

miam &c. Masovix circa Ravam &c. Prussix ad Tucholam, Ofiekum, &c. Litvanix, Russix &c. In Volhinia, positis simulacris Tetraces illecti, partim petuntur plumbeis globis ab aucupibus, partim expansis retibus concluduntur, plaustra onerant, ære constant exiguo. A Podolix incolis parantur foveæ profundiores, has dum visò illicio Tetraces intrant, nec ad evolandum alas valent extendere, facile capiuntur. TINNUNCULUS *Plinio*, *Cenchris Dalecampio*, Germ. *Wännenväher*, nobis *Pustoká*, avis ex Accipitrum genere, amica columbis, has enim excubiis suis tuetur, insidiantibus aliis avibus terrorem incutit, nidificat in ædificiis, & cavis arborum,

LIII. TURDUS MAJOR, & viscivorus *Gesnero*, Turdus baccivorus aliis, nobis *Jémotuchá*, Germ. *Krambs-vogel*, hoc est avis juniperi, cujus baccis vescitur, & propterea juniperinam virtutem gustu ac odoratu perceptibilem ventriculo suo affricat, meritò salubris habetur. Idem Turdus Germ. *Seiden-schwanz*, nostratibus *Jedwabniczka*, recentioribus Bombicilla, varietate colorum elegans. Pennæ alarum nigricantes, apicibus extremis partim flavis, partim albescentibus, partim minutis sanguineis adornatæ, caudæ tota extremitas lutea est. Implet hoc genus volucrum sylvas & campos juniperis abundantes, potissimum montana ultra Cracoviam.

TURDUS MINOR *Gesnero*, Illas, *Tylas Gaza*, Illiacus Turdus *Hermolao*, Germ. *Drossel*, nobis *Drozd*, baccis, racemis victitat, in sylvis degit, laqueos intrat in Septembri & Octobri, instante hyeme aliò avolat. Turdi depumati, butyro perfusi, inclusi cupellis, ultra maria mittuntur ab Elbingensibus; copiosè mensis inferuntur, in locis pluribus aliis.

TURDUS PILARIS *Gaza*, Turdus mediæ magnitudinis *Gesnero*, Turdela *Isidoro*, Quiscula *Gelenio*, Germ. *Wein-Drossel*, nobis *Kwiczol*, sonat acutè, passim ditat aucupia.

LIV. VANELLUS *Alberto M. Pavo* agrestis *Gesnero*, & *Bellonio*, Germ. *Kifitz*, nobis *Czayka*, avis clamorissima, objiciens se transeuntibus hominibus, eosq; ad longum spatium viæ deducens. VERTICILLA seu Turbo, avis illa denominari potest, quæ in Litvania, fronde arrepta flexibili, diutissimè se in gyrum agit, Russis *Krutokolowa*, nobis *Kretogtow*.

LV. ULULA, Germ. *Nacht-eulz*, nobis *Puszczyk*, *Sówká*, ex genere Noctuarum, capite magno & crasso, noctu vagatur, pascitur; de die raro apparet, vesperi, mæsto ululat sono. Olim augures, si lamentabatur, tristitia, si tacebat, prospera promittebant scire futura volentibus. Quamobrem clamans, etiam nunc simplici plebi est ales inauspicata: si alicujus ædes, maximè infirmi insederit, mortem portendere existimatur.

LVI. UPUPA à voce sua *pu*, sic dicta, Epops Græcis, Germ. *Widehopff*, nobis *Dudek*, cum crista, quæ surrigitur, ac contrahitur. Rarius arboribus insidere, sæpius terræ, plurimo tempore anni in angustiis montium, arborum cavis, latitare eam tradit *Jonstonus in Hist. Avium*: ideoq; diebus veris conspici deplumis solet. Caro insuavis, hæc tamen in cibis sumpta passionem colicam mitigat: cor in doloribus lateris utile: pennæ impositæ affectus capitis demulcere dicuntur.

LVII. UROGALLUS seu Gallus montanus, Gallus sylvestris *Aldrovando*, & *Gesnero*, Tetrao *Plinio*, Gallus Alpinus aliis, Germ. *Auer-han*, vel *Urhan*, nobis *Głuszéc*, id est, surdaster, quod inter voces, quas ludibundus edit, interdum ita à se abstrahitur, ut ad insidias aucupum, vitæ periculum attendat minimè, occidatur incautus. Tetra- cem sibi assimilem excedit multum corporis mole, inter vastiora pineta nostra, stationem ponens perpetuam, contentus strobilis &c. Urogallina, minor est mare, nidum in terra sub fruticibus ponere solita, ibiq; ova excludere.

LVIII. VULTUR, Germ. *Geyer*, nobis *Sep*, Avis magna *Plauto*, non parva & *Aldrovando* referenti. Omnium alitum rapacium, quotquot ad nostram hæctenus ætatem, vel ab authoribus proditæ, vel aliorum experimento, in rerum natura existere compertæ sunt, maximus Vultur. Odoratu à longè cadavera percipit, ægrè se humo attollit, tardoq; motu fertur per aëra. Ex notis pluribus, maximè propria & ejus characteristica esse videtur *Willughbey in Ornithologia*, collum implume. Cadavera vorat, nec tamen animal ullum occidit, secundum veteres, & ob id, sacer creditus esse. Ex recentioribus *Bellonius*, *Gesnerus*, viyas volucres insectari, agnos, hædos, lepores, hinnulos, rapere affir-

mant. Rupicaprae in Alpibus, teste *Scheuchzero in Itinere Alpino III.* prolem defendunt à Vulturum insultibus, unguibus rapientibus, vel alis percutientibus. De ista volucris, *Amiliani Hist. Naturalis* continet plurima, ideoq; evolvi potest. Aetas, quòd centesimum attingat annum, extant testimonia *D. Ambrosii, & Isidori*; partium usus in Medicina fusiùs à *Jonstano in Hist. Avium* enumeratur. Pellis seu plumosum tegmen, quòd mira vi polleat in corroborando ventriculo, atq; excitanda cibi aviditate, *Lemnius in Occultis Miraculis Naturæ* tradit. Caro subvenire judicatur, apud *Schröderum*, epilepsiae, & hemicrania: pinguedo nervis: cerebrum illitum, vel naribus inditum, capitis imbecillitatibus: fel cum vino sumptum, morbo comitiali. In Majori Polonia ad Calissium urbem, captus est Vultur cum collo, parte magna, implumi, alis longissimis. Oblectabatur maximè carnibus putidis, & animalij intestinis. Alter in Volhinae sylvis protensis ultra Ostrogium repertus, priore minor, ingentis voracitatis. Plures spectati alibi cadaveribus inhiantes.

LIX. Præter aves enumeratas, reperiuntur non raræ volucres, quibus nec Latinum vocabulum, nec ad idioma idem inflexum, impositumq; ab *Ornithologis*, invenire potueram, ideo patria voce hic exprimuntur.

CZUBATKA, hoc est, cristata ales, major Alauda cristatâ, in alis versicolor; æstate uvis vini vescitur in Ungaria, ingruente frigore venit ad sylvas proximas Monti Sacrae Crucis, ibiq; folia pini nigrae seu nauticae pro esca habet, aridet gustui. DERKACZ à voce *der der* sæpius edita dicitur, inter prata non remota ab aquis versatur, rostrum, & tibias fert prælongas, par est Perdici.

HAYSTRA avis grandior, coloris infusci, rostri crassi, protensi, nidificat in arboribus, piscatur Ardeae methodo, in Polesiae fluminibus.

KRZYCZKA ova variegata ponit, in juncis palustribus. SIWE ales minor Sturno in Pomerellia, singularem curam, diligentiam, circumspersionem, adhibet circa ova, & prolem teneram, nam quoties avolat alternatim ad conquirendam escam, toties aditum nidi opplet, obturat luto.

SŁUK avis cinerea, Columba agresti major, cursitans sæpius, quàm volitans, in Polesia &c. illaqueatur. SŁOMKA in Palatinatu Cracoviensi, existimo, quòd sit eadem cum aliqua alite supra descripta.

Mino-
rum

tum avium quanta copia adsit, inde licet colligere, quòd in Leopoliensi urbe populosa, sexagena illarum, grosso Imperiali unico, sæpe veneat.

LX. Aves extraneæ, vento, vel aliquo alio modo abreptæ, non raro in terris nostris comparuere. Agmine magno ad Torunium advolârunt sic cicures, ut manibus caperentur, an. 1559. *Zerneke in Hist. Torun. Nafr. Tabulis.*

AQUILA ALBA, grandis, nigredinis (præter extremam superficiem pennarum, in alis ad tres ulnas extensis) nihil omninò habens, capta in Polonia, diuq; à S. Rege Joanne Casimiro sustentata Varavia, verificavit (quod antea strenuè est negatum) Poloniã etiã Aquilas albas inhabitare. *Cnæfelius in Miscel. Medico-Phys. Academia Naturæ Curiosorum.* Peregrinam ego fuisse arbitror, nam concolores plures non spectantur. Albæ, cygnæ dictæ ob candorem niveum, in rupibus circa Rhenum nidificant, *Charlet. in Onomast. Zoico* teste. Cameneco in Podolia numerosæ niveæ volucres incubuerunt.

Brewer in Historicis Notabilioribus. HIEROFALCO Paulo Jovio, Gyrofalco Alberto, Moschovitis Kiczot, nobis Biatozor, ita describitur à Cardano l. 10. de Subtilitate: avis in Jurrha Scythiæ, sub ventre candida, cum quodam quasi splendore, Aquilã major, quam cæteræ volucres ita formidant, ut eã visã etiam Aquila exanimetur. Aggreditur Aquilas (inquit *Fonstonus*) Accipitres, Falcones, Nisi, Hierofalcone advolante, prædam ulterius non persequuntur, sed subsistunt pavidi. *Gri-falcus Gesnero in Hist. Avium*, corpore valido & pulchro, strenuus, ferrox, animosè Aquilam capiens, utilis ad aucupium omne; nascitur in regionibus frigidis, ut in Dania, Norvegia, & Prussiæ parte, quæ ad Russiam vergit. Captus in Roxolanja ad Zofkieviam, munerisq; loco Joanni III. Regi est oblatas.

In stagno Javoroviensi apparuerant volucres nigre, aduncis rostris armatæ, intuleruntq; cladem piscibus grandem. Non visæ apud nos alibi aves, rostra lata, ad spithamam producta, globulo terminata, ferentes, interdum tempore verno innant stagno Komarnicensi.

Ad fluvium *Notes*, peregrinæ alites multicolores objecerunt se oculis rucolarum. Cum stupendo capite, pedibus firmatis ungula quadam, cute hirsuta, quasi setis contacta, occisa avis in campis *Wisnicz* oppido proximis.

Alites duæ si miles
Grubus

Grubus, corporis mole æquales Anseribus, mystacibus atq; barbibus plumosis, albis, semiularibus, spectabiles: prope *Gliniany* in Roxolania, globis plumbeis tactæ.

SECTIO II.

De

AVIBUS DOMESTICIS.

I. **A**litibus immanisvetis annumerantur volucres cicures, volatu celeri effertentibus se in sublime, humiliores; propter usum pedum frequentiore, quàm alarum. Primæ natæ aucupiiis, industriâ, labore, parantur, aut veniunt forte, secundæ, id est domesticæ, semper paratæ implere mensas, ire in alimenta. Caro quæ sit salubrior, facilior ad concoquendum, difficilè est universaliter determinare, circumstantiæ variæ perpendi debent.

II. **ANAS**, *Kaczka*, si ad finem hyemis pectore rubet, frigida tempora producentur, si candida fuerit, caloris instat principium, ex aliorum observatione. Scribit *Urzendovius Medicina Doctor Cracovia*, à *Tylkowski Phys. Curi. Part. 10.* citatus, se à dignis fide oculatis testibus accepisse, quòd cum Anas casu fuisset facta cæca, pulli ejus attulerint radicem *Chelidoniæ*, ejusq; succo unxerint matris oculos, quæ citò visum recepit. Addit præfatus Medicus, se id ipsum in excæcata Gallina expertum. Anatis sanguis siccatus contra omne venenum ex vino bibitur, adeps solvit omnes durities, labia fissa conglutinat, caro apostemati applicatur.

III. **ANSER**, *Ges*, volatum rarò exercet, ast pedibus valet, ætate sexaginta annos juxta *Albertum M.* attingit. Et *Willughbey in Ornithologia* adducit, quendam habuisse anserem octoginta annorum, nec præ senectute languidiorem redditum. Aquilonares populi ante Hyemale Solstitium, ex osse pectoris anserini, quàm sava durabilisq; sit futura bruma, traxere auguria. Si clarum pectus consumptis carnibus
appare-

apparebat, rigida timebatur, si spissum atq; opacum, plurima nix, tepidus àer, referente *Olao M. in Hist. Septen.* inferebatur. Etiam in Provinciis nostris saginatus Anser, sacra luce Martino Antistiti Turonensi, cæsus, augur est rigidæ, vel mitis hyemis, sed non omninò certus, quapropter ab aliis inacer svadetur proponendus tali augurio. Instabile est indicium & *Bartholino in Hist. Anatomic. Cent. 5.* quia variant sterina Anserum.

Pinguedo Anseris faciem læsam sanat, ignem sacrum, permixta butyro extinguit, & cum succo ceparum, auri si instillatur, aquam educit, dolorem mitigat. Magnus numerus est ubiq; Anserum, maximus in Prussia circa Gedanum, Peplinum, Conecum sive Choiniciam &c. In pago uno *Raykowy* Capitaneatûs Mevensis seu Gnevensis, aluntur aliquot millia, tempore commodo distrahenda. Prusici Anseres mole corporis Polonicos superant: ex arte saginati libras triginta pendent: plumæ ad nationes exteras mittuntur Gedano navibus. Pretium Anseris, tres aut duo grossi Imperiales, in multis Palatinatibus.

IV. COLUMBA, *Gotâb*, ex observatione *Aldrovandi in Prolegom. Ornith.* si ad domicilium suum seriùs quàm soleat, se recipiat, vel à pastu solitum redeundi tempus præveniat, pluvias metuit, atq; ideo quærit tantum cibi, ut pro crastina die quoq; sufficiat. E numero Columbarum Gutturosæ dictæ dum voces edunt, guttur & fauces in ingentem tumorem diducunt: Galeatæ pedes hirsutos, aut nudos habentes: Gyrratrices in orbem se vertentes: Columbi Percussores cum crassis rostris, *Dignesy* nobis. Sinè cristis Columbæ minores, colorem varium, rostrum brevius ferentes, columbaria; mensasq; implent.

V. GALLUS INDICUS vulgo, Meleagris Græcis, Gallopavus *Gesnero*, Pavogallus *Aldrovando*, aliis Avis Libyca, Avis Numidica, nobis *Indyk*, *Kur Indyyski*. Aliti huic *Diodorus* ultimam Syriæ partem, *Strabo* Arabiam tribuit patriam, *Sperlingus in Zoologia Physica* narrat, ex Nova India delatam esse in Europam. Confirmatur assertum à *Szentjovany in Curiosis Miscellaneis*: invento Novo Orbe, multæ ad nos pervenerunt plantæ, opera, animalia, priùs Europæis planè incognita, inter quæ sunt etiam Galli, quos à loco, Indicos appellamus.

Avis
advena

advena facta indigena multiplicatur adeo in Regno nostro, ut greges plurimos in pagis, prædiis, constituat. Ex Pavonibus, & Gallis Indicis, interdum nasci pullos pulcherrimos, nitidissimis pennis fulgentes, *Porta Magia Natur. l. 2.* affirmat.

VI. GALLUS GALLINACEUS, ales lucis *Martiali*, Ales prænuntia lucis *Ovidio*, nobis *Kur, Kogut*. Si primis horis noctis, insolita ac rauca voce cucurriat, alas quatit, imbrium, procellarumq; habetur testis *Aldrovando*, nam exhalatio illa humida, atq; austrina aëris constitutio, voci destinata membra replet, multâ infarcit pituitâ, pariens raucedinem, à cujus molestiâ cum liberare se se studeat, ad vocis, ac motûs opera, solet confugere. Media nocte canit ideo, iudicio *Democriti apud Tullium*, quia est solutus quiete & mirificè recreatus, in omne corpus cibo distributo. Alii Gallus, est avis solaris, in quam peculiariter sol influit, cum post medium noctis, ad orientem nostrum incipit vergere. Prima opinio ad veritatem accedere videtur *Comimbricensibus in Meteoris*, neutra omninò satisfacit. Non explicat enim opinio *Democriti*, cur cæteræ cantatrices aves, eodem tempore non excitentur: secunda liberè confugit ad influxum cælestem, & sæpe ante mediam noctem, sæpe multò post, Galli editur cantus. Igitur illi ex vi nativi temperamenti [quod præcalidum est, ac facilè digerens cibos] competit, ut ordinariè circa mediam noctem solvantur sensus, à proprio phantasiæ instinctu, cantus & aliarum plausus imperetur. Fabulosum est apud *Hornium in Hist. Naturali*, quòd Leo Galli cantum ferre non possit, contrarium enim docet experientia. Et demones timere cantus Gallorum, negat *Delrio Disquisit. Magicarum l. 6. c. 2.* odisse tamen propter mysterium aliquod, v. g. Resurrectionis Christi Domini, post noctis medium, vel pænitentia Petri Apostoli, ad ejusmodi cantum inchoatâ, concedit. GALLUS SPADO seu Capo, *Kaptun*, nutrimentum optimum præbet, bonum generat sanguinem, maximè circa sex, septem, vel octo menses ætatis. Alestorius lapis in Capone quinquenni repertus, magnitudine fabam adæquat, sub lingua detentus fitim sedat, comprobante experimento. Caponum copia magna, pretium parvum est: non nobilium, ditiorum mentis ù duntaxat inferuntur, at & plebeio;

plebeiorum. Præstantes Vieliscenes prope Cracoviam, duodecim diebus, ollæ artificiosè inclusi, pinguefacti turundis. GALLINA, *Kokosz*, *Kurá*, Radomiæ pariebat ova, quæ assimile aliquid grandini continebant. Quidam dum ova pro esca frangeret, in uno præter vitellum, reperit ovum parvum, corticem habens & reliqua. Videram ovum absq; omni vitello. Aves ovum, non prolem ponunt, sed an. 1679. contigit in Russia circa Samboriã, ut Gallina Gallû produxerit, qui quadriduo vixit. *Tylkewski Phys. Curi. Part. 9. & 10.* De ovo in ovo, seu gemello, habent & *Ephemerides Germanicæ*: de Gallina pullum pariente, ibidem *Lanzonius* narrat. Pulli Gallinacei, tertio vel quarto die, post exclusionem de ovis, in prædiis aliquot cantasse auditi. Quam frequens adsit gallinacea proles, vel indè licet inferre, quòd in Litvania, Gallina pro grosso uno Imperiali, par pullorum pro altero, datur emptori. Idem pretium, vel duplicatum, in aliis multis Provinciis. Quondam hæres Bonorum *Tuczno*, cum attinentiis, in Palatinatu Posnaniensi, singulis annis, tributi partialis loco, percipiebat à subditis sex millia Gallinarum atq; Caponum, quatuor Anserum.

VII. PASSER CANARIUS vel Canarinus ab Infulis Canariis denominatus, indeq; allatus, est Avis sacchari *Alarovando*, & *G-snero*, nobis *Kanarek*, cantûs suavissimi & acuti, qui uno spiritu nunc in longum, nunc in altum, varia vocis inflexione extenditur. Præfertur, cui moles corporis minor, cauda longior. Passerum horum aviaria construuntur in domibus, in quibus numerosè interdum nidulantur.

VIII. PAVO seu Pavus, Avis Medica *Varroni*, Junonia avis *Ovidio*, nobis *Paw*, propter exquisitum decus pennarum æstimabilis, triginta annis vivere potens. Cùm plus solito clamat, imminere pluviam intimat. Ad ejusdem voces, serpentes se in latibula recipiunt, inquit *Kircherus in Magnete*, quia tunc læditur, & malè afficitur organum auditûs in serpentibus. Uñs in medicina Pavonis ab *Aldrovando* describitur, à *Schrödero* traditur jus prodelle pleuriticis: adeps cum succo rutæ & melle, colicos aff. ctus sanare: ovum læpius sumptum arthritidem vagam curare. Olim Babylonia multos Pavones aluit, Athenis in Græcia fuere in pretio, Romæ temporibus *Athenæ* plures apparuerunt

ruerunt quàm Coturnices. Domibus pluribus apud nos sunt ornamēto, neq; se transferunt aliò, nam gravitate corporis, longitudine caudarum, pressi, parum præstant volatu. Pavo ut candidos pullos producat, linteis obvolvi debet, dum ovis incubat. Gedani Pavones visi, colore Cygnum repræsentantes.

IX. PHASIANUS *Capitolino*, Phasidis ales *Statio*, nobis *Fazyan*, *Bázant*, gallinacei generis, saporis optimi, ideoq; in cibo laudabilis. Viginti ferè ovis, illisq; rubris pariendi ordo concluditur, fetus in anno semel producit. A Phaside Colchorum fluvio denominatus, atq; inde in Græciam primò, postea ad Regna alia putatur esse deportatus. Ex Hungaria, & Bohemia, ad nos Phasiani allati Białowiezensem sylvam in Litvania æstate tota incolebant: ante hyemem, præter alias artes, Accipitrum unguibus diminutis atq; attritis comprehensi reddebantur suis receptaculis. Et sylvæ *Zielona puszcza* Phasianos habere dicitur à saturatis eorum carnibus.

X. TURTUR, *Snogárlická*, ex Columbarum sylvestrium genere. Illius castitas ab *Aldrovando* in *Prolegom. Ornithol.* ita laudatur. Quæ obsecro fæmina tam impudica est? quæ visa Turturis castitate, vitam nefariam non detestetur. Avis ea non nisi uni jungitur marito, conjugium nunquam deserit, imò ne morte quidem à se dirempti mariti, quoad vivit, quem solitaria gemitu testatur, torum violat. In Æthiopia, in Regno Peru, in Indiis Orientalibus, in Italia &c. Turtures numerosissimi, quadruplices in Hispaniola. Apud nos aliunde allati servantur domi, quasi grati hospitii educunt prolem. Concludo Tractatus X. verbis *Dlugossi* in *Historia Poloniæ* positis. Regio Polonica fæcunda frugibus, amæna fructibus, deliciosa piscibus, sapida lacticiniis, clamosa venationibus, copiosa armentis & gregibus, commoda equis, referta alitibus, dives ferro, cerâ, herbifera. Si Græcorum vocibus utar, exhibita est Oryctographia, Mineralogia, Lithographia, Botanologia, Orographia, Hydrographia, Potamographia, Ichthyologia, Thalassographia, Dendrologia, Tetrapodologia, Entomologia, Ornithologia: restat edenda Anthropologia, Teratographia, Limologia, Meteorologia, Promanteumalogia, Philologia.

TRACTATUS XI.

MEMORABILIA HOMINUM MANIFESTANS.

SECTIO I.

De

LONGÆVIS, & FÆCUNDIS.

I. **L**ongævitas, annositas est sive senectus provecta. Initio mundi homines longævi extiterant, propter ærem purissimum ac tenuissimum, propter complexionis primævæ bonitatem, nutrimenti præstantiam, temperantiam in cibo, ac potu, abstinentiam à carnibus & vino, excellentem notitiam herbarum medicinalium: maximè autem propter humani generis propagationem. Et senescente eodem mundo, longior est nonnullorum vita, in certis locis, ratione clementiæ cæli, subtilitatis æris, soli bonitatis. Victu simplici gaudere, voluptates ignorare, curis non macerari; est viridi ac diuturna potiri senectæ. Cibi potusq; nimietas, variorum morborum causa; temperantia victûs sanitati conducit, ætatem prolongat; quia consumuntur humores calorem nativum opprimentes. Verbo complectar, moderata diætæ, est nutricula optima senectutis.

II. In oppido Miechovia Palatinatûs Cracoviensis, gratus, corporumq; valetudini perquam opportunus àer, ideoq; multi ad senectam decrepitam, raro, vel nullo valetudinis incommodo accepto, perveniunt; imò pleriq; sobriam vitam agentes excedunt annum ætatis centesimum. *Nakielski in Miechovia.* In Samogitia vivunt homines passim centum annos, sunt enim frugales, & exercitiis modicis dediti. Senecio quidam ibidem dixit, dum arbores, quæ colebantur pro Diis, jussu *Ula-*

dislai Jagiellonis, exscindebantur, multi nostrum centesimum annum superarant, tamen hæc minimè recondantur. *Lascius de Diis Samogitarum, de Lida in Descript. Orbis.* Annum agens centesimum vigesimum *Piastus Monarcha Poloniae*, decessit è vita. *Herburt. Pol. Hist. l. 1. Sarnicki Annal Pol. l. 5. Guagninus in Vitis Regum Poloniae.* Gloriosissimus *Uladislau Jagiello Rex* paulò minùs quàm centum annos memoratur vixisse. *Hofius S. R. E. Cardi. de Cerimoniis.* E familia *Radziviliorum Ducum, Nicolaus I.* solo aquæ potu contentus, ætatis suæ anno centesimo obiit. Filius ejus *Nicolaus II.* itidem frigidâ temperans sitim, ad nonagesimum nonum annum vivendo pervenit. *Starovolscius in Sarmatia Bellatoribus.*

III. Excessit *Jacobus de Skotniki Archiepiscopus Gnesnensis* annorum centuriam. *Miechowita Chronic. Pol. l. 4. Damalewicius in Serie Archie. Gnesnensium.* Prorogavit vitam ad annos nonaginta octo *Pawtowski Abbas Trocensis D. Benedicti*, sensibus & judicii gravitate valens. *Sczygielski in Serie Abbatum Trocensium.* De *Radwan Armis Jastkowski Præpositus Prevorscensis* centesimum attingit annum. *Coronoviae Schmid Sacri Ord. Cisterciensis*, traditur vitâ sæculum superasse. In *Volhinia, Sacerdos Ritûs Græci* intra annum centesimum & vigesimum, diem extremum invenit. Ex *Sacratarum Deo Virginum cætu, Anna Toppel* centum triginta annorum emensa spatium: *Anna Kocthen* post centesimum annum, finem vitæ invenerat. *Tylkowski in Summa Doctrinarum à Parochis promulgandarum.* Cessit fatis *Catharina Virgo de Odrowaz*, post centum & viginti annos ætatis, sepulta *Prevorscii. Severinus Ord. Prædic. in Vita S. Hyacinthi.*

IV. In oppido *Srensko*, vir insignis *Felix à Srensko Palatinus & Præfectus Plocensis*, sepulchrum construxerat avo suo paterno, quem inscriptio testabatur, centum quadraginta vixisse annis. *Hofius S. R. E. Cardinalis de Cerimoniis, Swiecicki in Topograp. Masovia, Młodzianowski S. J. in Concionibus.* Vocat eum *Paprocki in Stemmat. Polon. Srenski Grad de Armis Dołegá, Palatinum Masovia*, mortuumq; an. 1436. annotat. In villa *Dobrowo* ad *Vartam* fluvium sita, *Faustus Suski* plusquam centum & triginta annis superstit: alter in eodem loco *Bri-*

etius Fastek totidem annos excessit. *Damalewicz in Vita S. Bogumili Archiepi. Gnesnensis.* Annos viginti supra centum *Andreas de Debi-ny Debński* numeravit; extinctus peste. *Okolski Ordi. Prædic. Orbis Poloni Tomo 2.* In Palatinatu Raveni *Stanislaus Kaski* vixit annis centum triginta, ejusdem nominis filius, centum ac sexdecim, uxor *Petrykowska*, nonaginta quinque. *Idem Orbis Pol. T. 3.* Avus *Matthia Sarbievii S. J.* ad annos centum novem prorogavit ætatem. *Eubienski Episcopus Plocensis Epist. Decade 3.* In Ducatu Osviecimensi, *Wisniowski* dicebatur exegisse centum quadraginta annos, in hac ætate, pedestri itinere usus fuisse, ad remotius positum Templum. Nobilis *Volhinenfis Prwo*, centum viginti quatuor annorum pondere fuerat gravis, frater illius centum & quædecim. Centuriæ annorum, viginti addidisse memoratur *Kamiński in Dzwiniacz* pago hæreditario. Incola Palatinatûs Sandomiriensis *Kurnicki*, centesimo quinto anno, fruebatur bona valetudine, quo è vivis excessit, non est mihi perspectum. Superato centesimo decimo anno *Paruszewski*, vitæ clausulam posuit. Post centum septem annorum curriculum, *Mańkowski* in pago *Wituchow*, vitæ terminum attigit. Ætatis anno centesimo decimo quinto, *Osovski* in villa *Jabtonna* Palat. Lublinensis, avellanâs dentibus frangere solitus, equum conscendere ad equitandum.

V. Centum annorum spatio vixit *Stephanus Hartknoch Abavus Christophori Hartknoch Historici, cum Catharina* consorte: post annos vitæ centum triginta obiit. *Zerneke in Hist. Thorunien. Naufragis Tabulis.* Faber ærarius *Muckensmalk* Borussus, post annum decimum, supra centesimum, mortuus Torunii. *Idem ibidem.* Paulus artifex loricarum Lublini vivendo attigit annum centesimum, conjunx centesimum secundum. Incola pagi *Wonneberg* Gedano proximi, centum quinquaginta tres annos inter vivos egit. *Adlerhold in Descr. Pruf. ex Plumhof.* Gedani in platea *Matabudy*, quidam cursum vitæ promovit annis centum viginti: alter in Schottlandia annis centum triginta. In Bonis Brocoviensibus Episcopatûs Plocensis, ex agricolis unus centum septem annos, secundus centum quindecim computaverat. *Eubienski Epist. Decade 3.* *Sczebrzeszini Paydak*: alibi *Latoszkiewicz*: *Ridziunæ mulier*

mulier vitam per duodecim decades annorum produxerat. Pagus *Druchowa* Palat. Volhiniæ colonum habuit, post centum quindecim annos, vegetum, agilem; cum stupore spectantium, proceras arbores conscendentem in sylvis. Ferebat fama, *Theodorum* cultorem agri in villa *Ratyczow* Palat. Beſzensis, semiduo sæcula valetudine firma implevisse. Erat ruricola centum quinquaginta annorum, quem Missionarii è Soc. JESU, ad Sandecum repererant, Dominicam Orationem & Signum S. Crucis formare scientem, cætera mysteria fidei ignorantem. *Ex M. SS. an. 1612.* Temporibus Joannis Casimiri Regis, ab inhabitatore pagi *Zapatow* Palat. Russiæ protracta senecta ferè ad centum & octoginta annos. Filius minimus centum viginti (majores natu annosissimi de vita exceſſerant relicta prole) nepos nonaginta annis plenus convixit avo, generationes sex numeratæ. Satis longa ætas, si non conjecturâ, sed accurato calculo est supputata. Colonus vicinus *Zolkievix*, à Joanne III. Rege evocabatur sæpe ad aulam, antiquitatum enarrandarum causâ. Hic exactis propè centum ac quinquaginta annis, mortalitatis persolvit debitum. In diversorio *Czernia* Olivam versus, mulier centum quinque annos, filius centum tres, nepos ex filio, nonaginta impleverat. In Samogitia, etiam præſenti sæculo, mulieres plurimæ rusticanae proluxum senium, vegetum, agile, agunt, in corpore gracili ac exsucco.

VI. Regnante Boleslao Pudico, an. 1270. die 20. Januarii, in pago *Nakto* Palat. Cracoviensis, *Margarita* uxor *Virboslai* Comitis, uno edidit partu triginta sex pueros vivos. *Cromerus Hist. Pol. l. 9. Dlugossus in Hist. Pol. Guagninus Tom. 2. Strykowski Annal. l. 8. Bielski, Paprocki, Herbut, Rubetquennus in Chronic. Prodigiorum & Ostentorum, Jonstonus in Thaumato-graphia: Miechovita Chronic. l. 3.* Sexaginta pueros *Czechna* simul peperit. *Miechovita Chronic. l. 3. c. 57.* Uxor *Slawnici Gotanczewii Castellani Naclensis* duodecim filios simul enixa, ex quibus statim mortuis, solus *Matthias* superstes, Episcopus *Vratislaviensis* est creatus. *Cromerus Hist. Pol. l. 11. Damalewicz in Vizis Episcop. Vladislaviensium.* *Gedani*, unico partu in lucem educti quatuor masculi, quinque femellæ. *Curicken in Descript. Urbis præfatæ.*

In Gedanensi suburbio dicto Novi Horti, mulier celebris novem filiorum partu. *Ex Betheri M. SS.* In Podlachia, *Niewieccka* exitit tempore uno septem natorum mater. Matriona nobilis, in tractu vulgò *Patuki*, novem filiorum parens, ex his septem exiles sacro fonte abluti, mox vivere desierunt, octavus capite erat destitutus, nonus cæteris grandior, diutiùs inter vivos versatus. In Palatinatu Sandomiriensi filii terni, in Palat. Ruffiæ, & Culmensi, filia ternæ prodierunt: in Volhinia par unum puerorum, cum altero puellarum progenitum: in civitate *Czartorysko*, mares duos femella secuta: in Litvania, & Prussia, puellæ geminæ non sine fratre. Oppidum *Koscierzyná* Cassubiæ, dicitur habuisse mulierem, quæ intra duodecim annorum cursum, totidem paria gemellorum pepererat. Ibidem ab altera seni liberi editi, partu gemino. Leopoli, an. 1705. puer unus cum tribus sororibus: in villa *Gonez* prope *Lopienno*, an. 1717. quaterna proles auxit familiam: ibidem filii terni editi ad labores: in Pomeraniæ Palatinatu, anno superius posito, fœtum quartum parturiendo uxor coloni privata est vitâ. Omittuntur mulieres cæteræ, a *Parao* dictæ multiparæ.

VII. Duodecim fuere filii *Olgierto Magno Duci Litvania*, ex una Ruthena matre, Ducis Tverensis filia. *Miechowita Chronic. Pol. l. 4.* A Templi Karnkoviensis pariete pendeat imago cujusdam nobilis viri, cum depictis duodecim filiis, totidem filiabus. De Capitaneo seu Præfecto quodâ Sviecensi in Prussia, fert fama suscepisse eum ex consorte una filias tres, filios plusquam viginti conviventes sibi. Nobilis in Volhinia erat natorum viginti septem, natarum septemdecim pater. In Majori Polonia molitor nonagenarius filiorum viginti quatuor, filiarum sexdecim genitor. Prope Cracoviam, *Siwiek* filiis quatuor supra viginti, *Tránowice* pagum impleverat. Adscriptus glebæ inter Gedanum & Elbingam decem masculas proles, viginti fœmineas enutrivit, videntq; superstites.

VIII. Senectus aliquorum fœcunda exitit. Vladislao Jagielloni Regi propè nonagenario, Vladislavus & Casimirus nati. *Aneas Sylvius in Europa.* Incola Majoris Poloniæ septuagenarius ex uxore sexagenaria sulceperat prolem, in pueritia capite cano conspicuam, in

adolescencia, maturitate exquisita morum venerandam. Vir ex E-
questri Ordine Martem diu secutus accessit ad nuptias, octogesimo vi-
tæ anno; factusq; parens trinæ virilis prolis. Vicinia urbis San-
domiriensis nonagenarium colonum viderat, non sine prole in ætate ul-
tima. In Regione Submontana, fœmina septuagenaria maritum so-
lata progenie. Exempla mulierum in senectute parientium, virorum
generantium, à *Donato in Historia Medica* IV. adducuntur. Sæpi-
us contigit spectare pueros, cum canitie accelerata. Causa devolvitur
vel in parentes vetulos, vel nutricem annosam, vel quia prægnans ima-
ginatione forti laborabat, intuendo quidpiam canum. Oritur eadem &
ex sanguinis sive melancholici, sive phlegmatici vitio, nam & in senectâ
propter humoris frigidi abundantiam albescunt crines.

IX. Infantes vagientes in matrum utero hîc locum teneant. Cau-
sas naturales vagitûs proponit *Bartholinus Hist. Anatomic. Rar. Cent. 1.*
Hist. 1. simulq; timorem, quem vulgus augurio vano solet concipere
discutit, his verbis concludendo. Frustra sunt supersticiosi nonnulli, qui
ex vagitu hoc naturali, Reipublicæ malè ominantur. Matrem bonæ
sp̄ci esse plenam jubet vagitus: vivit fœtus, & ad promovendum par-
rum sic satis est validus. Vagitus uterinus & à *Camerario Memorab.*
Cent. 2. neq; prodigiosus, neq; matri, aut fœtui semper esse funestus
exemplis probatur. Noveram optimum virum, eumq; Religiosum
eruditum, qui necdum materni uteri solutus vinculis, flere auditus Ra-
coviæ. Næniam hanc edidisse testatus ipse composito carmine, cum a-
cumine singulari. Torunii, an. 1672. puer tempus nativitatis suæ,
ter, & quidem diversis diebus, vagitu prævertit insolito. *Zerneke in Hist.*
Thoruniensis Naufrag. Tabulis. Soni instrumenta jam sunt perfecta,
præsertim in vicinis partui, àër verò vel per venas subministrari, vel
transpiratione &c. induci potest. Extra Regnum nostrum vagien-
tes, à *Sennerto Medicina Præst. Parte 2. l. 4.* enumerati. Editus in
lucem Sæculo XVI. cujusdam Castellani Cracoviensis filius, manum
sanguine plenam ostentans: res ea tracta est à matre in omen infau-
stum, ast alius eventus fuit, nam multùm fuderat sanguinis Tartarici,
Turcici, præliis victor. Infans conclusus utero, sic se movebat ac
extende:

extendebat fortiter, ut parenti noceret gravius. Id evenisse accepi authenticè; puerum mirè vivacem in Palatinatu Siradiensi sum contem-
platus.

X. In mulieribus gravidis, rei objectæ, aut mente conceptæ de-
siderium, contemplatio, terror, trepidatio, improvisa occurfatio, for-
mam & figuram fætui imprimit, *Naymanni de Imaginatione*, aliorumq;
sententiâ, concurrentibus nimirum magno impetu spiritibus, ac humo-
ribus, qui postea simulacrum illud sanguini infixum formant & elabo-
rant: idcirco infantium maculæ, lentigines, lituræ, oriuntur. Quod verò
ad illam partem imaginatio matris nævum dirigit in prole, quam par-
tem mater tunc attingit, assignatur ratio à *Tylkowski in Phys. Curiosæ*,
cæterisq; naturæ mirabilium observatoribus. Exempla virium ima-

ginativæ in signatura fætuum, hæc ponenda occurrunt. Torunii, nec-
dum nato infanti, imaginatio matris ad dextera tempora signum hirsu-
tum pellis murinæ impresserat, quia gravida, cum fortè casu musculus
obvius factus esset, ex terrore manum dextram imposuerat dextristem-
poribus. *Ephemerides Medico-Physica ab Acad. Natura Curi. edita.*

Matrona nobilis genere in Roxolania, viso irato urso exhorruit, ma-
numq; admovit maxillæ. Hæc ubi enixa filium, macula est conspe-
cta, successu temporis, pellem ursinam exprimens. Aliquot fæminæ

perterritæ orto incendio, cui corporis parti applicaverant dexteram, san-
guinolenti coloris notam proles receperat. Civissa Leopoli calcave-
rat fructum pruni, hac de causa territa impresserat formam prominen-

tem illius, pedi filiolæ manentis in utero. Distrahendi animi inten-
tione, fæminæ nobilitate & dignitate claræ, lembum conscendere pla-

cuit, in Swarzendzensi lacu Palatinatûs Poshnaniensis, quo dum anni-
titur aquas trajicere, improvisè consurgit violentia venti, concutitur

fluctibus, atq; grandi timore mulier, vix salva attingit ripam, inter fu-
sas preces continuè rectori navigii jam admittentis ex parte naufragi-

um. Tantum passa periculum, fronti puellæ, quam tunc ferebat utero,
impressit simulacrum lintrami, naviculæ remi. Observatæ sunt sæpius &

aliæ maculæ plures fætui inditæ: visæ idæ illarum rerum, quas præ-
gnantes appetivere avidius.

Luceoriæ in Volhinia mulier gravida,

ex forti contemplatione Christi Domini de Cruce pendentis, filium peperit, cum pedibus sibi annexis, stigmatibus in manibus, vultu composito ad modestiam.

SECTIO II.

De

ROBUSTIS, & AGILIBUS.

RObur hinc ponitur per translationem, pro animi fortitudine, & corporis firmitate singulari. Maximarum virium substantiam nervos facere certum est *Solino in Polyhistore*, quantumque fuerint illi densiores, tanto magis augeri firmitudinem. Et temperamentum præstans humorum, spirituum vitalium abundantia, huc refertur &c. Agilitas, est dexteritas, celeritas corporis, illique dicuntur agiles, qui levi & expedito corpore gaudent.

II. Innumeri Poloni portentosis viribus claruere: ideo *Bosquier in Philippica 7.* formavit has interrogationes. Quid Hungaro audacius? quid Germano vastius? quid Gallo procerius? quid Polono robustius? *Polonia & Crantzio Vandalia l. 1. c. 3.* fecunda parens multorum natuorum, quos proceritate corporis, virium robore, aspectus venustate, natura donavit. Causa roboris magni, assignatur à Gallo *Tridentino in Fasce de Peste*, frigidus aer Poloniae. Frigore exteriori (inquit) corporis spiramenta densiora fiunt, quorum densitate calor innatus intus contactus, corporis robur auget, ejusque spiritus validiores efficit.

III. Argumenta roboris *Sigismundi I. Regis*, fractæ non semel (ætate florentiore) ferreæ equorum soleæ, rupti funes cannabini crassiores, intensæ manu balistæ, discerpti lusoriarum chartarum fasciculi, à majoribus, qui hæc fieri ab eo viderant, prædicantur. *Cromerus in Orat. Funebris, Starovolscius Rerum gestarum ab eo l. 4. & in Sarmatia Bellatoribus, Neugebauerus Hist. Pol. l. 7.* Agendo iter è Saxonia ad solium *Serenissimus Augustus II.* instruxit Sławkoviæ Legatis Polonorum

convi-

convivium, in eo ingens robor exhibuit, nam poculum argenteum crassum, tanquam è cera foret elaboratum, arcè dexterâ pressit. Edita & alibi ab eodem Rege gloriosissimo insignia virium documenta. Ex *Diario M. S. S. Legationis.*

IV. Tanti roboris fuerat *Constantinus Dux in Ostrog*, ut hastis tribus hostes persequeretur. *Jaczyński S. J. in M. S. S.* Legimus apud Scriptores exteros, ad *Demetrium Ducem Wisnoviecium* ex unco pendentem biduo Constantinopoli, Imperatorem Turcarum admiratione tantarum virium motum venisse, & num aliquid roboris ipsi reliquum esset quæsisse. Nescio, inquebat, neq; præ lassitudine possum dignoscere: detur mihi arcus, ut experiar. Porrectus est illi arcus ad probandas vires, quæ sufficiebant ad Tyrannum interficiendum, nam parùm abfuerat, quin interficeretur. *Siemek in Cive Bono, Cracovia, anno 1632. impresso.*

Firmitas corporis, & fortitudo admiranda erat in *Dobieslao de Olesnica*, quâ fretus, *Uladislao II. Rege & Proceribus* inspectantibus, in leonem sævum frementemq; irruens, faucibus ejus injecit dexteram, distrahere illum petens, si quid leo in adversum niti tentasset. *Dlugoffus in Vita M. S. S. Sbignei de Olesnica S. R. E. Cardinalis.* Maximarum virium *Procopius de Granow Siemawski Marefchalcus Regni*, lecticam à sex equis tractam de loco aliquo eminentiore, arreptis duabus rotis posterioribus, stare cogebat. *Kwiatkiewicz S. J. in Annal. Ecclesiasticis.*

Idem unico gladii ictu equum, vel bovem dividebat per medium, idq; præstabat interdum præsentente Rege. *Susliga S. J. in Vita Elisabethæ Siemawska Marefchalla Regni impressa Cracovia, anno 1629.*

Vir excelli & generosi animi, totus Martem spirans, *Eustachius Tyszkiewicz Palatinus Brestensis*, sæpe certamen inibat cum ursis, quibus incitatis & in pedes erectis capita ferro demetebat. *Jaczyński S. J. in M. S. S.* In pueritia, *Stanislaus Ciotek Palatinus Masovia filius*, duos sibi æquales gestabat in manibus. Idem maturior, in hæreditario pago *Ostrzelec*, trabem, quam viginti rustici ferre non poterant, solus arrepto crassiore termino ligni, intulit in hydraulam Cracoviensem: item in turrim, ad *Ædes B. Virgi.* campanam, quadraginta viros defatigantem. Frangebatur duas equorum soleas sibi junctas, rumpebat funes: Po-

Ionicos enses duodecim, mucronibus apprehensis, una manu levabat fursùm: de recenti ligno constricto humorem aqueum eliciebat. *Bielski Chronic. Pol. l. 3.* Stabat firmissimè unico pede innixus terræ, *Stanislaus Radziwiński de Armis Brodzic Castellanus Zakrocimensis, Capitanus Livenfis*, & à nullo quamvis robusto, è vestigio educebatur. Idem equum indomitum, quem viri sex funibus non detinuerant, subegit unicus apprehendendo aures. *Paprocki in Nido Virtutis p. 269.* Spectante Rege Poloniae, *Bibersteino* inermi occurrit bubalus ferox, hunc ille correptum ad cornu manibus, ita preslerat fortiter, ut cornu avelleret. *Okolski Ord. Pradic. Orbis Poloni Tom. 2.* In expeditione bellica contra Moravos, *Godziemba* miles deficiente gladio, radicibus evulsa tenera pinu fugavit hostes. *Idem Orbis Pol. Tom. 1.* Ætatis anno decimo quinto, *Sventoslaus Zbylitowski* onera portabat grandia, vincula ferrea, equorum soleas frangebat facilè. *Idem Orbis Pol. Tom. 3.* Fratres germani *Sokola*, in venatione cum Rege Casimiro I. pugnantes bestias secum, validè invaserant. Unus injectis manibus utriq; auri, tenuit aprum, alter ursum stare fecit immotum: ambo gladiis amputârunt capita ferocium animalium. *Idem ibidem.* Duodecim funes tractorios ex cannabo bene compactos, uno tractu rumpebat *Sebastianus Karsnicki Vexillifer Lenciciensis*, lecticam sexigis incitate tractam sistebat manibus; quem filius *Stanislaus Canonicus Gnesnensis, & Loviciensis* aliquando est imitatus. *Idem Orbis Pol. Tom. 2.* Miles Ducis Siradiæ in aprum insiliens, mandibulam inferiorem ei ademerat. *Paprocki in Nido Virtutis.* Ex Polonorum numero unus, in prælio cum Pruffis, ac Pomeranis, caput simul cum brachiis ademit gladio hosti; *Boleslao Crivousto* Regi obtulit ad spectaculum. *Idem ibidem.* In conspectu *Boleslai* præfati, miles *Dziatosza* cervo currenti, manu decerpit cornu; eadem die à vulture alam divisit clavâ. *Idem ibidem.* Viri sex cataphracti, vulgò Hussari ab *Adalberto Brudzinski* tollebantur in altum: equus constrictus pedibus elevabatur, si januæ partem supremam, aut quid simile manibus tangeret. *Idem sub Stemmata Prawdzic, Bielski Chronic. Pol. l. 4.* Tam excellentes vires inerant *Martino Brzozowski ex Districtu Gostininenfi*, ut cum dolio cerevisiâ pleno choreas ageret,

tripu-

tripudiaret. *Idem sub Stemmata Belina.* Laminæ ferri crassiores discerpendæ in partes, *Joanni de Goray Gorayski* offerebantur. *Okolski Orbis Pol. Tom. 1.* Miles de *Armus Odyniec* In Russia, solus aggrediebatur ursos, aliasq; validas belluas; redibat victor. *Origines Stemmatum Polonia.* Erat in aula Matthiæ Corvini Regis Ungariæ, *Polonus miles*, qui sæpe Ungaros ad luctam evocabat, & pugnam, multosq; vice rat. Stabat in ferratis claustris immanis leo, quis est? inquit *Polonus*, qui famelico leoni ausit carnem auferre, quam ore comprehenderat. Cum nemo præsumeret, cernētis ait, quod dico. Illi fame, per diem, leonem excruciant, postero die, ovem projiciunt quadrifariam dissectam. Ar rugiit leo apprehensæ incubans carni, *Polonus* ingreditur, & leonem jam jam vorantem pugno ferit in os, exclamans, offam dimitte canis. Vocem intrepidam exhorruit leo, exeuntemq; visu solo secutus. *Bejerlinck Magni Theatri Tom. 4. Crantzius Saxonie l. 9. c. 24. Hondorffius in Theatro Hist. Pontanus in Atticis Bellarius, Faber in Auctario Concionum.* Contra Turcas in bello, *Sciborius Sciboricus* apud Nicopolim Legionis Præfectus, cum omnes jam Christiani profligati essent, & Sigismundus Rex ipse navi conscensa trans Danubium fugeret, ille ut semper ad latus Principis erat, quod navim non posset ingredi, insequentibus Turcis, ita ut erat armatus in Danubium se projecit, enavit in ripa adversa, charus postea Sigismundo. *Starovolscius in Sarmatiae Bellatoribus, Strykowski in Annalibus.* Scriptores alii addunt ad demonstrandam virium magnitudinem, quod Danubius ad Nicopolim, latitudine ter superet Vistulam diffusum ad Varsaviam. Ferebat malleum *Loschus nobilis Masovius*, quem nemo à terra levabat, eoq; septuaginta Crucigeros in acie occidit ad Grunevaldum. *Varsevicus Parallelorum l. 2.* Procerus multum & robustissimus *Miligedo nobilis Prussus* clavam octo ulnarum, id est, quindecim & ultra pedes longam, plumbo impletam, contra hostes paganos Prussos in campo gestavit, putatusq; est præstitisse cæteris viginti viris, arte & manu bellica. Hoc malleo, ex quinquaginta viris à *Wango* in insidiis positus, & magno impetu irruentibus, ad viginti solus occidit, se seq; in Castrum Bartenstemense illæsus recepit. *Pratorius in Marte Gothico, Hartknoch*

in Prussia, ex Disburgi Hist. Prussica. Crucigerorum Prussicorum navim adverso Nemeno tendentem in Litvaniam, *Nodam Litvanus* saltu in aquas repente delatus apprehendit, & socios inclamando, obfirmato vestigio contra vim remorum omnium, tamdiu detinuit, donec Litvani milites ab insidiis concurrerent, & potiti navi, universos conficerent. *Koiatowicz S. J. Hist. Litvane Part. 1. l. 6.* Taurus ingentis magnitudinis dum ageretur Romæ per vias, more consveto, *Stuska* casu objectus, nec declinare impetum potens, summa vi arreptis cornibus, ita ejus cursum sustinuit, ut ultra non posset progredi. *Zebrzydowski in Illustribus Polonorum Virtutibus.* Terror Cosacorum rebellium *Thomas Oledzki Castel. Zakrocimensis*, frameâ quinque Imperiales solidos in cumulo positos dissecabat. *Tannerus in Legatione Polono-Litvana in Moschoviam.* Robustissimus eques *Jarocius*, luctator magnarum vtrium *Radzimirscius*, duellantium & litigantium in aula arbiter. *Varsevicius de Optimo Statu Libertatis.* Nobilis Curlandus tam magnas obtinuerat corporis vires, ut soleas equorum ferreas, Imperiales solidos rumperet manibus. *Lentilius Dec. 2. Annot. 10.* Tormenta muralia sexaginta Turcis subtraxit in prælio *Jvonia*, primò *Joannis Firley Palat. Lublinensis* aulicus, demum *Palatinus Valachia seu Dacia:* unum autem solus, cui vix duodecim equi trahendo erant (tantæ hominis vires fuere) movit ex acie. *Neugebaverus Hist. Rer. Pol. l. 9. Gorocius in Descript. Belli Jvonie.* Rupit *Podkowâ* generosus Polonus equorum soleas etiam recentes manibus, instar fragilis rei. *Henninges in Genealogia Turcicorum Imperatorum Leoncavius in Supplem. Annal. Turci. Ionstonus in Natura constantia, Bielski Chronic. l. 6. Solikovius in Comment. Rer. Polonicarum.* Soleas equi, & ferrum, quo vincuntur rotæ, *Andreas in Ossowa Sien Ossowski Capitaneus Wschovensis* fregisse visus. Solidos æneos Regni nostri ingestos digitis quatuor, *Zegocki Capitaneus Koninensis* divisisse narratur. A viro de *Armis Lodzia* mola vento versatilis, in cursu rapido, est detenta. In Terra Chelmenis *Stugocki* junctos sex equos curru, ac in cursum concitatos fecerat stare, arreptâ rotâ. Ejusdem manibus insidentes duo viri, pro levi pondere habebantur. Miles *Kostro* tot avellanas exsiccatas, quot manus

manus in pugnum contracta concludere poterat, quoties compressit, toties succum elicuit. Ferebatur de *Deniszewicz Volbinensi*, quod mortaria duo, scutellas de stanno duodecim, totidemq; quadras superpositas lignæ sellæ, una manu è terra in sublime levaverit. Aderant vires sufficientes *Michaeli Zoskiewski* ad poma discindenda duobus digitis, ad ferendos juvenes duos protensis manibus, præter tertium pendentem à dentibus. Distentus funis de cannabo, à *Vexillifero Palat. Pofnaniensis*, uno dexteræ ictu discindebatur. Puerum digito uno supra caput versabat in orbem *Ductor cohortis loricate*: idem trecentos florenos monetæ æneæ nostræ, sellæ impositos, extremitate pedis unius ex quatuor apprehensa, attollebat. Traxit *Horbowski aulicus* tormentum bellicum, cui viri duodecim fuere impares, ut vel loco moverent.

V. Ex Personis Spiritualibus *Druszkowski Parochus Bochoznicensis*, quoties ante Ordines Sacros susceptos, roboris monstrandi causâ, pressit manum alterius, toties digitorum omnium extremitates profluente sanguine rubuerunt. De eodem implevit Regnum nostrum traditio, quod militum equos olera depascentes in horto Parochiæ, solus extra sepes jactu posuerit: laminibus crassioribus ferri multorum colla circumdederit, extremitatibus contortis fortiter ad clausuram. Idem annis septuaginta gravis, indice, atq; medio digito scidisse poma, cochlearia duodecim de argento elaborata convolvisse manibus, cum stupore spectatus. Insolito robore à natura donatus *Stanislaus Korabiewski S. I.* solus scannorum partem in Scholis transtulit: carpentum fecit immorum stare Calissii, frustra quadrigis contranitentibus, proficiente nihil aurigæ conatu, in propellendis illis flagello & voce. Massam plumbi advectam ab equis quatuor, solus *Religiosus Ord. Prædic.* ex curru deposuit: alter *Ordinis ejusdem*, ferrum vix ab octo viris portandum, inter gravia onera non computavit. Dum literis operam daret Leopoli *Golebiowski Præpositus Comarnicensis*, tam valido spiritu distendere potuerat collum, ut duo juvenes injecto mantili non comprimerent gulam. Cingulum de corio bovis elaboratum, ad digitos quinque transversos extensum in latum, una diductione laterum ruperat quidam, paratus alios similes cinctus vi eadem dividere. VI.

VI. Ex Russia *Iwaszek*, ab Italis vocatus *Iazzo*, triremem Turcicam solus ducebat à littore, propellebat ad mare. *Twardowski* in *Legatione Turcica Ducis in Zharaz*. Civis Sandomiriensis, de crassiore baculo imposito humero aliquot pendentes rusticos, unico motu, ita excutiebat, ut avulsi in terram prolaberentur. Jaroslaviae tubicen inflando buccas, sic implebat spiritu lagenas vitreas, ut dissilirent. Ibi dem *Jacobus bajulus* unū centenariū pondus plumbi ferebat dexterā, alterū sinistrā, se in gyrū vertendo. In usu crebro erat olim Cracoviensibus duobus bajulis, cerevisiae dolio superimponere musicum cum tibia utriculari, & per forum, atq; plateas urbis gestare subsiliendo. In eadem civitate, *Gaspar factor cerevisiae* duo millia monetae nostrae ex aere cusae tulit in sporta, per gradus ascendens. Lignum, quod portitores decem oneraverat nimium, ab uno latum in Volhiniae oppido. Oneratum currum tribus tonnis continentibus Bochnensem salem, *Reszka* ex pago *Rudnik* attollere una manu facile poterat, imò evertere.

VII. Ostia firma capite calvo *Adalberti Chodzicki* contracta saepius: bini cataphracti viri ejusdem manibus graviter sunt collisi. *Paprocki* in *Nido Virtutis*. Novimus illos, qui frontem illidendo, tabulas quasvis solidas, imò portas rumpebant. Et à testibus oculatis dignisq; fide accepimus, de quodam Equite Litvano, qui cum armis spoliatus, & alligatus equo, duceretur à Sveco milite captivus, tanta vi in ejus galeam, qua tectus fuit, caput illisit, ut Sveco oculi cum sanguine & cerebro profuissent, subitòq; mortuus ex equo defluerit. *Tylkowski Phys. Curi. Part. 4. S. 12.* Incideram & ego in militem ex Polesia, de quo ejus commilito retulit mihi, quòd fores ex pinu, vel quercu fabricatas, testas quadratas fornacis, aliaq; corpora dura, allisu frontis effregerat, concusserat, sine vulnere, sine sanitatis jactura. Verticem capitis calvum *Judaus* in Ukraina objiciebat crebris percussionibus fortiter inferendis à quopiam laminā ferri rudis, quae dabatur ei in praemium tolerantiae.

VIII. Et in saemineo sexu, stupendi roboris sunt inventa exempla. Mulier religiosissima *Cymburga Masovia Ducis filia*, uxor *Ernesti Austriae Ducis*, Mater *Ferdinandi III. Imperatoris*, saepe digito a-

vel-

vellanam, atq; juglandem fregit, clavum citra ullam noxam impexit parieti. *Cuspinianus, Bejerlinck Magni Theatri Tom. 6. Zachn Oeconomiae Mundi Mirab. Tom. 3. Kwarkiewicz in Annal. Ecclesiasticis.* In ejusdem laudes sic *Bergomas* excurrit: *Cymburgis Zemoviti Ducis Masoviae filia*, magnitudine animi ac fortitudine corporis supra omnes feminas excelluit, summas res gessit, aternis literarum monumentis celebrandas. Naturæ prodigium, *Elisabetha Bogustai Stetiniensium Ducis filia*, Casimiri Poloniae Regis neptis ex Sorore, uxor Caroli IV. Imperatoris, & Bohemiae Regis, corneum quoddam manuum robur habebat, equorum ungulas discerpebat per ludum, securium acies, cultros culinarios, & novaculas, instar chartæ, convolvebat, solis digitorum & articulorum viribus, idq; à se visum (*narrat Benessius*) an. 1371. die Paschæ: in multorum Principum conspectu perfectum. *Balbinus S. I. Epit. Histor. Rer. Bohemic. l. 3. c. 21. Penzinger in Novissimo Hist. Quatuor Mundi Monarch. Compendio.* In Palatinatu Posnaniensi *Grabkowska*: in Califfiensi virgo quædam, digitis in pugnum compositis, dum avellanas presserat, oleosus succus erumpebat. Alibi femina nobilis curram onustum fæno, ab equis quatuor tractum, dexteræ solius impulsu visâ est evertisse, incussisse timorem duriori marito. *Roxolania* tenuit talem viraginem, quæ avellanas duas digitorum compressione planas reddebat. *Procera*, robusta, annosa mulier *Styrik*, tempore obsidionis *Polociæ*, frequenti excursionem in hostes, cæq; fortunatâ celebris hæctenus in *Alba Russia*.

IX. Agilitatis miræ *Adalbertus Eochocki Pincerna Dobrzinensis*, nam cataphractus seu lorica graviore indutus superabat saltibus equos. *Paprocki in Nido Virtutis, Okolski Orbis Pol. Tom. 1.* Miles *Stephani* Regis *Nicolaus Pieniazek*, in altitudinem notabilissimam, pedibus junctis, se elevabat. *Okolski Orbis Pol. Tom. 2.* Dum *Alexander* Rex *Salis* fodinas *Vieliscenses* inviseret, *Ioannes Jordan* assumpto cataphractorum militum apparatu, pro salute spectantis Principis, latissimum ad cryptas aditum transiit; in vim affectus, Præfectus *Salinarum* est declaratus. *Paprocki in Nido Virtutis.* Septuagesimo ætatis anno, *Czeremitski Pocillator Volbinia* utrumq; pedem elevabat simul ad appositam sellam

fellam, de sella ad mensam, vivacissimo corpore præditus. Dum Leopoli ageretur triumphalis pompa, post certamen longum, duo superaverunt saltu fossam decem cubitis latam, tulerunt præmia à Civitate. *Balazy in Narratione Epistolica.* Aliqui peritissimi artis equitandi, in ipso rapido cursu, transferebant se de uno equo in alterum: aut non insidentes equis, sed insistentes, agonem ludicrum celebrabant. Monticolæ (*nobis Gorale-*) corpore admodum agiles, nam cum generosissimis equis certant cursu nonnulli, statutâ metâ & præmio. Iidem contenti pane & cerevisia de avena parata, ad superandos montes, conficienda itinera expediti, in egestate læti, saltatorios orbis mira vivacitate, inflexione corporis, elevatione sui in altum sæpe instituunt. Certa præterea est illis manus, nam quidquid ponunt pro scopo, tangunt feliciter jactâ ascioiâ: elevates crines propendulos, intacto vertice capitis, instrumento eodem scitè præcidunt. Erat & *Modliszewski de Armis Starzá*, qui teste *Okolski in Orbe Polono*, obolum superimpositum sum; mitati capitis pueri, frameæ acie excutiebat, illæsa cute.

S E C T I O III.

De

GIGANTIBUS, PUMILIONIBUS, VIRIS MULTI CIBI, ac POTUS.

I. **G**IGAS, communiter vocatur ille, qui est staturæ ac molis supra consuetam aliorum hominum magnitudinem protensæ. Exstitisse Gigantes, docet *Sacra Scriptura in Genesi, & Deuteronomio*, ubi multa Interpretes de iis afferunt, sed meliùs sentientium decisio est, Gigantes, veros fuisse homines proceræ & vastæ, non tamen fabulosæ staturæ. Lectus *Og Regis Basan gigantis* non fuit nisi novem cubitorum: adeo formidabilis *Goliath Geibæus*, tantùm sex cubitos & palmum altus erat. Quòd *Numerorum* 13. dixerunt quidam, se gigantum respectu, locustas

Has visos, hyperbolicè locuti sunt, sensu *Cornelii à Lapide*, ad deterrendos Judæos à terra promissionis. Multò minùs fidei habent, quæ ab ethnicis Scriptoribus de Gigantum magnitudine sunt divulgata, vel enim sunt fabulosa, inquit *Cnapius S. J. in Thesaurò*, ut apud *Plinium*, cadaver quadraginta sex cubitos longum, apud *Solinum*, triginta tres &c. vel corruptæ numerorum notæ in eorum libris, vel mensuris diversis metiebantur, vel animalium quadrupedum, aut piscium ossa, humana esse putabant: vel deniq; exaggerantes, ex rumore, & vulgi opinione; ut in aliis materiis, scripsere. Dubitat meritò & *Kircherus*, an aliquando natura tam vastam carnem produxerit, quâ prædita scribuntur cadavera, quadraginta, vel sexaginta cubitorum: certumq; omnibus animalibus magnitudinis terminum statuit, quem, dum actiones suas ritè obire debent, egredi nequeunt. Prodiit à *Sennerto Tractatus de Gigantibus* conscriptus.

II. In Prussia (ex antiqua appellatione) Ducali, Tractus *Resin circa Risenburgum*, Gigantes aluit, quinque ulnas longos. *Hennenberger in Chronic. Prussiae*, citatus à *Cellario in Descript. Poloniae*. Prussi fuerunt corporis magnitudine decori. Factus christianus *Meligedo*, Cruciferis contra conterraneos suos militabat in Arce *Bartensteinensi*, terroriq; fuit omnibus obsessores Castri prædicti. *Hartknoch in Selectis Dissert. Prussicis*. Cùm *Culmam* Prussi oppugnarent, congressi cum iis Cruciferi vulnerarunt inter alios ex Prussia unum virum longissimum, qui plusquam ab humero & sursum omnes alios excedebat. *De Dufburg in Chronic. Prussiae*. Samogitarum longitudo denis & ultra definitur palmis. *Sclanovius in Tract. de Partu Gabsheimensi monstroso*. Admirandum occurrit in Samogitia, quòd cum ejus regionis homines, procerâ ut plurimum sint staturâ, filios tamen alios corporis magnitudine excellentes, alios pusillos, ac planè nanos, veluti vicissitudine quadam, procreare solent. *Liber Baro de Herberstein in Comment. Rer. Moscho. Berrius in Tabulis Geograph. Contractis*, *Cardanus de Rer. Varie. l. 1. Scalliger Exercit. 263*. Vir eximiæ virtutis, & eloquentiz, *Rescius Legatus Poloniae Regis* in Neapolitano Regno, narravit aliquando nobis Neapoli commemorantibus, inventum in Polonia sepulchrum antiquissimum,

mum, in quo cadaver tantæ proceritatis jacuerat, ut in indice manus
 repertus annulus, armillarum in modum, brachium ex nostratibus cir-
 cundare facilè potuerit. *Villapandus citatus à quodam in M. S. S.* Ma-
 ximiliano Cæsari, vir magnitudinis in gigantibus reperibilis, ex Polonia
 oriundus, oblatus fuit, an. 1511. qui proportionatè ad staturam, sin-
 gulis prandiis, vitulum & ovem absumebat. *Surius in Commentar. Rer.*
Gest. in Orbe, Kircherus Mundi Subter. l. 8. Schottus in Phys. Curiosa,
Jonstons in Thaumatrographia. Insolitæ proceritatis homo visus est
 Lutetiæ, an. 1571. ad quem spectandum innumera plebis multitudo
 confluit. Intromissi sedentem in hemicyclo gigantem magno cum stu-
 pore intuebantur, magisq; stupebant cum surgentem cernerent, tum
 enim erectus, aulæ laquear vertice attingebat. Polonum, aut Transylva-
 num eum esse multi dictabant. *Cassario de Gigantibus.* Ad herois
 nobilissimi, proceritate insignis, robustiq; *Samuelis Ducis in Korzec aspe-*
 ctum, attoniti hæserunt Turcæ Bizantii. De illius animo & corporis robo-
 re, numeris patriis compositi extabant versus. *Kochowski Annul. Polo.*
Cl. mast. 1. Sub tempus Turcici belli ad Chotimum, *Georgius Dux*
Zaslavienfis, legionem suam ex viris stupendæ proceritatis collectam, ad
 castra regia duxerat. *Starovolscius Institutorum Rei Militaris l. 3.* Ce-
 lebrem contra Tartaros militem *Jacobum Niezabitowski,* portentosæ ma-
 gnitudinis fuisse *Paprocki sub Stemmata Lubicz, Bielski Chronic. l. 6.*
 asserit, sed *Thuanus cum Jonstons,* Scythæ obtruncato a *Niezabitowski,*
 frontem viginti quatuor digitos latam adscribunt, reliquum corpus tan-
 tæ vastitatis, ut jacens humi cadaver umbilicum viri stantis attingeret.
 Fides penes authores esto. In Bibliotheca Gymnasii Torunensis,
 caput humanum repositum, in Templo D. Joannis inventum, cujus
 diameter ulnam Lipsiensem longam ferè excedit. *Zerneke in Historia*
Torun. Naufragis Ta'ulis. Templum Parochiale Opalenicense, in
 Palatinatu Posnaniensi, continebat diu sepulchrum abditum, quod dum
 casu repertum est ac reseratum, caput æquale minori patinæ objecit spe-
 ctaculo. In villa *Lisko* Terræ Leopolensis, ossium humanorum
 compago arida, ad quatuor ulnas protensa, non semel est effossa. Ob-
 jectus vir oculis meis Leopoli, supra aliquot millia hominum, humeris
 eminent:

eminens: pedissequus *Ducissa in Zastaw*, sine scalis, suggestu, parietes conclavium exornans peristromatibus, spectatus ab aliis. Ex *Cassubia* nobilis vir, adeo corpore cellus *Gedani* sæpius hospitabatur, ut vix non adæquaret eum, qui de natione exterorum, in Urbem fuerat ductus, spectaculi causâ in nudinis. Aderant & alii plures, singularibus naturæ incrementis evecti ad staturam extraordinariam. Extitere corpulentissimi viri, qui se ipsos vix ferre poterant, duorum, vel trium corporum gracilium molem carnositate insolita superantes.

III. PUMILIO sive nanus, est homo, infra communem aliorum magnitudinem, staturæ brevis. Inveniri subinde *Pygmæos* in variis partibus Orbis, manifesta evincit experientia, ast an integræ regiones *Pygmæorum* dentur, *Scriptores antiqui atq; novi maxime variant*. Pro affirmativa sententia stat *Aristoteles in Hist. Animal. Plinius in Hist. Natur. Alianus de Animal. l. 15. Pomponius Mela de Situ Orbis. Hic l. 3.* ait, fuere *Pygmæi* minutum genus, quod pro satis frugibus, contra grues dimicando defecit. Reperiri in *Aruchetto, & Caphi Insula, Pigafitta apud Majolum* testatur: apud *Indos Peruanos* integram gentem *Torrensifis* statuit: esse, aut saltem aliquando fuisse, *Bartholinus* arbitratur fretus auctoritatibus: & *Woffius* citatus supra pag. 288. adducens testes *Lusitanos*. Pro sententia negativa stat *Strabo in Geographia*, cui historia de *Pygmæis*, fabula est, propter hanc unicam rationem, nemo fide dignus id ex visu narrat. Et sanè ita est, inquit *Szent yvany in Curiosis Miscellaneis*, ipsi enim antiqui præfati authores, non aliis terminis utuntur, quàm fama est, dicuntur, narrantur, sic traditur, sic proditur, ita audio, ita retulerunt eximix fidei testes. Sequitur *Strabonem Aldrovandus, Merula in Cosmographia. Cordanus Variet. l. 8.* rationibus multis probare conatur non esse homines veros. Nanos minimos concedit nasci *Delrio S. J. in Commentar. in Oedipum*, gentem verò totam constare ex talibus, diuq; propagari, negat. Iam verò *Cornelius a Lapide S. J.* explanando *Ezechielis Propheta c. 27.* primum *Pygmæorū* authorè dicit esse *Homæum* Pòetam fabulosum, ex eo *Aristotelem* fecisse Historiam de pugna cum gruibus: *Plinium* tradidisse dodrantes ternos sive spithamas non excessisse in India homunciones. Hispani, & Lusitani, qui In-

dias omnes explorârunt, nullos viderunt Pygmæos: ex Geographis omnibus, qui curiosè & studiosè orbem totum lustrârunt, nemo est, qui scribat & asserat se incidisse in illos; non tamen sunt ita parvi, ut evadant invisibiles. Ejusdem cum *Cornelio à Lapide* opinionis *Spigelius in Humani Corporis Fabrica* ait, tempore nostro, quo nulla mundi pars est, quam nautarum industria non perlustrat, non visi tamen, nec auditi Pygmæi. Quin *Advarer in Itinerario* narrat, ad illos Nili fontes, ubi *Aristoteles* & *Plinius* Pygmæos tradunt esse, populum mediocris staturæ, colore fusco, habitare. Ultra parergas non protrahendo, aliquid de nostris adfero Nanis. *Vladislaus Rex Loeticus*, id est, cubitalis à subditis dictus, propter breviorē staturam, non quòd ad longitudinem unius ulnæ contractus fuerit, *Annalium* testimonio. Natione Polonus *Crasochius* honestè natus, propter raram parvitatem abductus in Galliam, dono Reginae datus, diu inter oblectamenta Regum erat. *Gratianus à Burgo S. Sepulchri in Vita Commendoni Cardinalis*. Plurimi nani (id est) ab ordinaria mensura deficientes multum, in aulis Principum, Senatorum, admirationis, oblectationisq; præbent materiam. Ex illis quidam cum eleganti membrorum constitutione spectantur, deformes alii, capite grandi onusti, pedibus brevibus insistentes, verè naturæ ludentis prodigia. Et cubitales Nanos in Polonia viderat *Cnapius S. J. & in Thesauro, sub verbo Loki tek*, annotaverat. Juncta fuerit matrimonio aliquot paria Pumilionum, sed progenies defuit effectura familiam; quasi puderet parentem naturam posse semper decrescere. Hæc breviter dicta de brevibus.

IV. Pridem Polonia nostra ad temperantiæ leges est docta vivere. Copiosioris equidem indiga cibi, ast unà cum populis Septentrionalibus calorem intensiorem expeditamq; digestionem habentibus. Quæ de comestationibus Scriptores antiquiores tradiderunt, ad praxim non deducuntur sæculo nostro: civilitate, liberalitate relicta erga hospites. Affine tamen, ut virtuti omni vitium est, ita frugalitati voracitas proxima, quæ juxta *le Grand. in Hist. Naturæ*, ex duabus causis procedit. Primò, quòd tanta sit acidi succi in ventriculo copia, ut licet alimentum ingeratur, adhuc tamen adeo acer pungensq; remanet, ut ab eo stomachus corrodatur,

corrodatur, vellicationem patiatur vehementem. Secundò, potest infesta illa cibi cupido oriri à vermibus, qui in ventre scætant, & nisi continuo pabulo alantur, ventriculum variis ictibus pungunt. Edacitas præter consuetudinem, Phagedæna, Bulimia, Bulimus est Medicis, ad quæ nausea non accedit. Canina appetentia sive cynodes, orexis, fames præter modum aucta, cum vomitu, vel diarrhæa conjuncta, oritur ex fermento ventriculi nimium aucto, aut acido. Juxta *Riverium in Praxi Medica*, ab humoribus melancholicis, vel pituitosis, ventriculi tunicis impactis & imbibitis, easq; aciditate sua vellicantibus, ac divellentibus, unde perpetuus quasi succionis sensus inferri consuevit. Dantur etiam qui cibum copiosius quam par est, non solum appetunt, sed & concoquunt, digerunt, nihilq; indè mali patiuntur; in talibus citò exhalat cibus per poros, & temperies stomachi diversa est à nostro. Nunquam peregrè proficiscebatur *Svidrigelus Dux Litvania*, quin dispensatorem percunctaretur, an librum, quem de arte coquinaria componi curaverat, secum ferret. Cænas in sex horas ad minimum protrahabat, ferculis non minus centum triginta usus. *Aneas Sylvius Comment. in Panormitanum l. 2. Pontanus in Atticis Bellariis.* In aula Basilii Ducis in Ostrog Palatini Kioviensis, *Bohdanus* (quem Czudnoviensibus bonis præfecerat) in jentaculo consumebat partem vervecis assæ, anserem, duos pullos gallinaceos, assaturam bubulam, caseum, tres panes: exhauriebat duas mensuras mulsi. In prandio, decem portiones bubulæ carnis, multæ vitulinæ, & vervecinæ, capo, anser, porcellus, tres assaturæ, bubula, vervecina, suilla, & ea omnia fercula, quæ aliis erant apposita, esui tradebantur. Mulsi, & vini quatuor congii, nobis ollæ, præter crematum & cerevisiam, ab eodem epotæ, cæna nunquam omissa. *Jaczyński S. J. in M. S. S.* Vir ex Equestri Ordine, in Palatinatu Cracoviensi, ordinariè sumebat jentaculum paratum ex capone asso, Indico gallo, anserè, assatura, non sine congio medio mulsi, & vini Hungarici: simile erat jentaculo prandium, prandio cæna, ad annum vitæ septuagesimum. Equiti cuidam Palatinatûs Vilnensis, matutina mensa dabat capones sex, cum carne assæ: meridiana comestio bubulæ aliquot partes, cæteraq; fercula numerosa: vespertina refectio car-

nes, & pisces, in abundantia. Heres pagi *Popowo*, in Majori Polonia, duodecim frusta bubulæ, caponem, gallum Indicum, assaturam (consueto more) seponebat pro prandio; vel si hæc non aderant fercula, æquivalentibus cibus implebat stomachum. Maritus cum uxore in Cujavia, comestioni prægustativæ uni, avem Indicam, aut anserem, caponem, quartam partem vituli, sæpius apponebat. Aulicus Constantinæ Ducis in *Wisniowiec* Palatini Beżzensis, assidens mensæ pro hospitibus decem lautè instructæ à Notario Regni, patinas majores aliquot oneratas volatilibus feris atq; domesticis, sui juris & ventris fecit, semper cibi appetentissimus. Alter aulicus in Litvania, præter alia fercula plura, duodecim frusta carnis cum jusculo consumebat. Incola Volhiniæ, sumptis epulis pro hospitibus viginti opiparè præparatis, præmium tulit sponcione oblatum. Posnaniæ Jurisperitus non rarò porcellos quinque apponebat sibi in prandio. Idem post medicinâ sumptam, appetitu se deitutum conquestus est, quia nonnisi pullos gallinaceos duos, assaturam ex vitulo unam, ex bove secundam, potuerat gulæ donâsse ad mensam. Uni præter fercula numerosa, medietas vituli totti afferebatur: alteri vervecis dimidium cedebat in escam, post viginti frusta bubulæ, cæteraq; esculenta, ingesta stomacho. Octodecim lucii ferè cubitales conditi raphano, duodecim molliti igne fuisse prandium cuidam juveni. Apud eundem, post lautam mensam, invenerant locum duodecim assati pulli gallinacei. Cracoviæ post sexagenas quinque ovorum elixorum consumptas à quodam medicæ artis perito, Hungarici vini aliquot congii hausti, propter concoctionem meliorem. In eadem urbe, fercula quatuor, segmenta triginta piscium, sexdecim ova, buccellæ sex panis, erant uni cibus ad mensam. Visus in Palatinatu Mariæburgensi, qui finito convivio, sexaginta ova ad duritiem cocta, decorticata, deglutivit, quinque perdices prioribus adjecit ferculis. Delatus Romam ex Viris Ecclesiasticis quidam, proter Beneficia Curata duo in Polonia habita, in itinere per Imperium, & Italiam, instructa prandia pro advenis decem, imò quandoq; pluribus, unicus absolvebat; ubiq; singulare spectaculum factus, invitatus sæpius ad convivia, donatus dispensatione, patrocinante ei edendi magna appetitione.

petitione. Fama de hac persona, etiam nunc est vocalis multum per Regnum nostrum univcrsum. Secundus priori assimilis, ex Roxolania proficiscendo Romam (lite pendente cum hærede bonorum *Lancut*) fercula pro alimento viginti hospitem in diversorio ordinata cum manducasset, caupo non aliud requirebat pretium, quam ut referretur à pictore in tabulam advenis exponendam, causâ lucri percipiendi ex objecto spectaculo. Adhibentes fidem traditioni antiquæ asserunt ex-

stitisse in Prussia virum magnæ notæ, qui boves quatuor, intra unam hebdomadam, solus assumebat ad cibum.

Colonus Minoris Poloniae, maxima edendi aviditate tenebatur, cui ut satisfaceret, pignus dando in nundinis, carnes mediocris bovis partim lebeti, partim veribus traditas, prandio uni, cænæq; dedit. Fidem persvadet *Flavius Vopiscus in Aureliano*, referens *Plagonem mimum*, uno die, aprum integrum, centum panes, vervecem, & porcellum comedisse, bibisse autem infundibulo appposito plus orcâ. Et *Bernardus à Schulenburg nobilis Marchicus* adduxerat *Lusatiam* quendam in aulam Boguslai Pomeraniae Ducis, teste *Zelero in Manuali*, qui die unica, bovem, vel magnam copiam piscium, tradere fami potuerat.

In Cujavia unus saginatum porcum depastus est, tridui spatio.

Juvenis de plebe venationi deditus, coram frequenti corona hospitem, in pago *Trampczyn* Palatinatus Califfiensis, viginti quatuor frustra bubulæ pinguioris, pisorum vasculum, simul cum aliquot fragmentis lardi, panes majores duos, cocti recenter lactis cylindros aliquot, cum devorasset, appetitum edendi totaliter non expleverat.

Villa *Iabtwo* Palatinatus Pomeraniae colonum tenuit, qui dimidium medimnum farinæ, in offulas breves redactæ, prandens ventri immiserat. Triginta buccellæ panis siliginæ, cum ferculis aliquot, à quodam simul consumptæ.

Custos armentorum in Cassubia, quartam modii partem, Germ. *Viertel*, pisorum coctorum, sapius mensæ apponebat.

Fratres gemini in Litvania vervece integro se implere consueverant.

Cracoviae quidam phagedænâ vexatus, magnum vas æneum pulmentari cibo repletum afferri sibi curabat, aliquandiu alimentum dilatatum, precibus, minis, horrenda voce, extorquebat, nullas à fame valens impetrare inducias.

Nobili genere

genere natus affligebatur interdum eodem morbo, quapropter tunc mensa onerata dapibus sufficientibus triginta, aut quadraginta convivis, abibat uni in cibatum. Hæc insolita consumptionis ciborum exempla, siquidem traditionibus innituntur, quantitas victualium interdum augeri poterat, aut diminui.

V. Vexatis appetentiâ nimiâ cibi jungantur crudivori. Novimus quendam in senio, qui dum junior esset, chalybis limaturæ crudæ, non præparatæ, per plures dies continuos, sumebat cochlear, & feliciter digerebat. Idem aliquando una die cucumeres trecentos ablumpfit ex insolentia; & hic (dum ista scribo) annum septuagesimum octavum ætatis agit. *Tylkowski Phys. Curi. Part. 10.* Videram devorantem cum sua tota familia serpentes crudos, velut cupedias. *Idem Phys. Curi. Part. 8. Sect. 6.* Vir propter firmitatem capitis excutientis fores, dictus *Murowany*, id est, lateritio opere structus, ita edacem se exhibuerat in Lublinensi Palatinatu, ut quidquid numerosis hospitibus paratum esset pro prandio, id totum solus concluderet stomacho. Eidein interdum fuerant esca juglandes cum putaminibus, aves, pulli gallinæ vivi nec deplumati, pisces extracti de vivario, cæteraq; crudissima. Nanus, in aula *Illustriſs. Danitowicz*, missis triginta minoribus piscibus vivis in receptaculum cibi, hauserat mensuram vini, facetè dictitans, nunquam hi svavius natârunt pisces. Omophagus, in vico *Rozyſzcze*, solebat queruli ventris placare jejunia, gallinarum, columbarum, cæterarumq; volucrem carnibus igni non appositis. Tubicen Tribuni & Notarii Castrensis Luceorientis videbatur classicum canere ad inferendam stragem triginta de piscium genere rubeoculis vivis: sexaginta candelis ex sevo, simul cum ellychniis; nec malignitate escæ, concoctio debita est submota, testante hero. Cancris deprompti ex flumine, neq; ignem experti, Ravæ edulium fuerant cuidam coco. Alibi esledarius percâs minores (nobis *Iazgarki*) deglutiendo vivas, aculeos non verebatur, nec vexabatur stomachi cruditate. Incolâ ruris *Trzeſzcz*, in Palat. Pomeraniæ, sexaginta ova sorbillans consumpsit: alter triginta non exuta testis, nec masticata, per oesophagum misit ad stomachum. Erat prope Lenciciam, qui joci gratiâ, post victualium crudorum esum,

falciculo

fasciculo de urticis confecto purgabat vasti hiatum gutturis. **O**mo-
 phagiæ deditos describit & *Nierembergius Hist. Natur. l. 3. c. 9.* ex
 quibus unus in aula Philippi Regis, Madriti, pannos, coria, feles, mu-
 res vivos, alter vitrum, fœnum, lutum, lapides, ligna, carbones, mer-
 cede proposita, devorabat: omni prorsus gustu, voluptateq; edendi, in-
 tegrâ vitâ destitutus. Propter fragmenta vitrorum sinè nocumento im-
 missâ ventriculo, quispiam *Lazarus*, ait *Magnenus in Philosoph: De-
 mocr:* vittrivorax dictus. Plura exempla voracitatis miræ, à *Schenckio
 Observat. Medic. Rarior. l. 3.* sunt adducta. Corollarii loco, pono
 sequentia. Eorum sensum propiùs ad veritatem accedere recentiores
 multi arbitrantur, qui appetitûs alimentarii causam, ab humore hæren-
 te in ventriculo, & acrimoniâ salinâ prædito, deducunt. Nam ipse odor,
 ex aperto ventriculo vacuo proveniens, ostendit succum salinum ibi-
 dem residere. Vel, appetitus sive desiderium cibi & potus, est stimulus
 alimenta petendi ab existente acido in ventriculo. Vulgò existima-
 tur ventriculum esse instar culinæ corporis, cujus calore coquitur cibus
 & liquatur, ast id remotum à veritate compertum est, non enim
 tantus in ventriculo residet calor, qui cibos possit consumere; alioquin
 membranæ ejus amburerentur: deberet enim calor ille esse multò ma-
 jor, quàm qui invenitur in lebetè, dum caro elixatur. Præterea, si ci-
 borum coctio à solo calore fieret, malè natura provideret nonnullis a-
 nimalibus, quibus dedit ventriculû ex substantia frigida compactû, ut ap-
 paret in piscibus. Additur, si solus calor cibum in chylum reducit, sequi-
 tur, quòd ea essent faciliùs in chylum reducibilia, quæ magis calore
 essent excocta: sed id est contra experientiam, quia crusta panis diffi-
 ciliùs digeritur, quàm medulla. Igitur ad cibum, in chylum seu succum
 album, convertendum, præter calorem, conducit fermentum seu liquor
 viscidus, alimentis dissolvendis idoneus (secundùm *Dubernai Medicinæ
 Doctorem*) in interiore ventriculi tunica, innumeris foraminulis pertusa,
 latitans. Liquorem eundem dissolutivum ciborum, alii vocant acidum &
 mordacem, nam ejusmodi sapes ad corpora dissolvenda manent aptis-
 simi: quapropter ut caro evadat tenerior, coci aromata, acetum, æ-
 teraq; similia adhibent.

VI. Ebrietati non tantus in Regno nostro habetur honos, quantum appingitur calamo liquorum. Non ita studiosa calicum Lechica gens (maximè evolutò sæculo, & currente) ut hausisse plurimum potùs, habeat pro virtute, sinè numero, modo, certàsse cyathis, pro cardinali lege. Dantur pocula necessitatis, sanitatis, hilaritatis: cætera jurgiorum, contumeliarum, insanix, calente cerebro, exclusa procul à politioribus, abiere ad plebem, & famulitia. Non defuerunt olim Bacco amica pectora, bibaces spongiæ, mirabilia magni exempla gutturis huc adducenda.

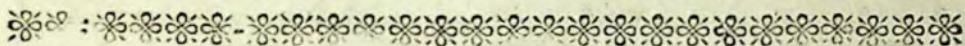
Palatinus Inovladislaviensis, de Armis Rosa, habebat poculum argenteum semitres congios, vulgò ollas capiens, Imperialibus solidis adornatum: hoc inter hilaria cum proponeret donandum ei, qui sine interspiratione vinum infusum ebiberet, obtulit se labori aulicus, & primò sorbendo, post hauriendo, evacuavit poculum. Paterfamilias præmium ut redimeret, multam pecuniam dare debuerat. *Faczyński S. J. in M. S. S.*

Prope Sanocum, sublato humero cerevisiæ dolium, solus ruricola potator strenuus, diei unius spatio, ebibisse narratur. Præcentor in Ecclesia D. Adalberti ad Posnaniam, alter ejusdem vocalis artis sequax in oppido *Buk*, tertius in villa moliator, quoties conveniebant in Urbe Posnaniensi, toties dolium cerevisiæ, intra brevissimum tempus exhauriebant tali modo. Epistomio procul abactò, unus os applicabat foramini, trahebatq; tantùm, quantum volebat, recedens digito obturabat foramen, invitabat socium ad opus simile, hic tertio, eadem instructus industriâ cedebat locum; servabaturq; ordo in prodigiosa illa bibacitate, usq; ad fæces subsidentes in fundo. *Ex relatione facta mihi à Civibus præfate Urbis.*

De plebis numero famulus Surrogati Iudicis Wischovensis, tres congios sive stoffos sex Gedanenses, uno ductu & spiritu infudit faucibus. Vir militiæ celebris, amico absentì propinavit per suam aulicum totam thecam vaporum vitreorum, Hungarico vino impletorum. Intra aliquot horas, lagenæ illæ stoffos duodecim continentes exsiccata, totidem officiosè missæ.

Certò constat nobis, una accubatione epulari, à duobus exhaustas fuisse ollas viginti & aliquot (vulgò *Antat*) vini generosi allati ex Hungaria, absq; violenta rationis interceptione. Certarunt & alii plures,

extra crapulam positi, poculorum insolita magnitudine, bibendoq; superare convivas allaborant. Ad extremum inventi aliqui (hoc enim rarum est, *Schenckii in Observat. Medicis sensu*) qui immoto gutture, seu sine transglutitionis motu bibebant. Non hic extremum memorabilem humanorum, longius, latiusq; protendent se illa in qualitatibus.

TRACTATUS XII.

QUALITATES RARIORES HOMINUM ADFERENS.

SECTIO I.

De

LABORANTIBUS ANTIPATHIA, NOCTAMBULIS, FASCINATORIBUS.

Luemadmodum mundus Divina manu elaboratus, varietate mira est conspicuus, proprietatibus donatus innun eris, ita & microcosmus seu parvus mundus, sensu veterum Philosophorum, homo, propter compositionem corporis ex elementis quatuor, abundat collectione perfectionum, diversitate stupenda qualitatum.

II. Nunquam risisse visus *Lucas Veisselrot Episcopus Varmiensis*, vir exemplaris vitæ & doctus. *Treterus in Vitis Epif. Varmiensium*. Idem dictus *de Allen*, natus Torunii, obiit an. 1512. *Series Epif. Varmiensium*. Intermittentem pullum *Brosovius Ordinis Cruciferorum* quoad vixit, gestabat. *Fonstons in Thaumatrographia Naturali*. Aulico Comitibus

mitis à *Gorka*, omnis generis inæqualitates in pulsu, per naturam fuerunt. *Idem ibidem.* Patiebatur magnos dolores capitis *Boguslaus Radzienski aulicus Regis Polonia*, & quod observatur dignum, si ærem ore hauriret, & os ac nates comprimeret, tam fortiter ær per aurem sinistram erumpebat, ut candelam etiam posset extinguere. *Bonetus in Medicina Septentrionali Collatinia.* Dum in dextro brachio vena inciditur *Religioso cuidam Ordi. Prædic.* sanguinis loco, ad instar lactis albicans effluxit materia, cum stupore omnium circumstantium. Advocatur *Schmidt Physicus Gedanensis Ordinarius*, monstratur illi ex vena calens adhuc liquor, tribus exceptus receptraculis: vidit lac esse quasi verissimum, non lacteam humorem aliquem; imò jurâsses recens emulsum fuisse lac, adeo colore, consistencia, externa specie, lac referebat. Circa vesperam, nulla liquoris facta erat coagulatio, nulla seri concretio: ad crastinum servatus, at nec tunc concreverat, sed in qualibet patina, in fundo, uncizæ circiter mediæ pondus sanguinis puri, non concreti, apparebat. A prandio cum coagulo hædino, liquor hic lacteus examinari debuit, sed effusus est, non sine magno dolore Medici. Patiens interim variis divexatus symptomatibus, periculosè satis decubebat. Quinta ab æperione venæ die, curiositatis magis, quàm necessitatis gratiâ, cum vires satis constarent, iterum parca manu incisa vena, sed effluxit sanguis concrefcens, pituitosus, albicans in superficie. Profiliisse in sequiori sexu ex aperta vena lac, aliquot comprobant historiæ: idem tamen in vitis accidisse, rariùs est compertum. *Ephemerides Medico-Physica Germ. ab Academia Naturæ Curiosorum edita Lipsiæ, an. 1673.* Præfatus *Schmidt Physicus Gedanensis* vidit in juvene mammas protuberantes, compressas lac reddentes copiosum, aquosum tamen, sæpius etiam spontaneo fluxu indusia madefaciens. Idem tanquam rarissimum quiddam observavit Gedani. Filiola nobilissimi viri *S. K.* duarum septimanarum, per octo & ampliùs dies, album præbebat liquorem æmulum lactis. *Ephemerides Medico Phys. Germ. impressa Vratislaviæ, an. 1678.* Etiam in Majori Polonia, nobilis vir lac è mamillis sæpius fuderat, admiratione spectatores impleverat. De lactis generatione in masculis scripsere plures, *Bartholinus* è quodam viro,

viro, tantum lactis emulsi spectavit, ut inde caseus confectus fuerit: *Santorellus* Calabrum noverat, qui uxore mortua, cum non posset nutricem conducere, suo lacte alebat prolem: *le Grand in Curioso Rerum abditarum, Naturæq; arcanorum Perscrutatore*, Syrum quendam idem fecisse narrat: *Camerarius* oculatus testis adducit trimestrem puerum turgidum lacte: idem evenisse viris quibusdam *Schenckius in Observat.* tradit: contingere id carnosis, mammosis, & frigidioribus, *Hartnaccius* arbitratur. Distingunt alii inter lac verum, & succum lacteum seu humorem, qui interdum in virili sexu, feminisq; non gravidis, generatur. Clarus natalibus quidam in Litvania, ad placitum se dabat lecto, per dies aliquot, atq; noctes, altissimo indulgens somno: iterum si mens erat vigilandi, æquali tempore protrahebat vigiliæ. Plantæ cujusdam heri, à pueris excubantibus noctu fricabantur continuò, ut somnus advocaretur primò, deindè conservaretur, nam labente servo in quietem, repentè dominus expergiscebatur. Quoties persona quædam tegebatur lodice, toties sudore perfundebatur, qui nunquam obveniebat posito sub instrato plumeo. Cimices, quietis nocturnæ hostes, vix gustârunt sanguinem mordendo corpora duorum religiosæ vitæ cultorum, extinguebantur. Imò quoties iidem viri conclave aliquod incoluerant, liberum mansit à dictis insectis fætidis. Quidam consumptis ferculis aliquot, pro desiderio, placito experiri volentium, primum, vel medium, aut aliquod aliud edulium per os reddidisse dicebatur, retinens integrè alia ingesta stomacho.

III. ANTIPATHIA, hoc loco, est abhorrentia & fastidium alijus rei, sine manifesta causa. Sic à pomis abhorruit *Vladislaus Jagello Rex*, ut ne odorem quidem eorum ferret. *Cromerus Hist. Pol. l. 20.* Urbis Elbingæ incola, porcelli affati caput spectare non poterat. *Ephemerides Medico-Phys. Germanica.* Palatinus Pohnaniensis quidam modicissimo pane utebatur, sine quo nobis nulla placet esca. Alius in Litvania, pane siligineo non vescebatur, triticeum admittebat. Vituli elixi caput mensæ appositum, non uni, præter horrorem, vix non causaverat virium defectionem. Minutal seu ferculum ex jecinatoribus, pulmonibus, frustatim concisis, sine nausea grandi videri non poterat

poterat à nonnullis. Unus ex Clero summe averfabatur caneros coctos, fugâq; se retrahebat à mensa, quasi esset serpentum aspectu percutus.

Pluribus caseus sic in fastidio, ut etiam quadra, in qua jacuerat, videatur immunda, & nisi purgetur bene, ad usum non assumenda.

Cæteri si vel bolum alicujus esculenti sumpserint, confestim provocantur ad nauseandum, ad deliquium animi. Causa displicentiæ triplex assignatur à Physicis. Prima, matrum prægnantium ab illis cibis aversio: secunda vehementius desiderium alicujus opsonii, quo defraudantur gravidæ: tertia certum ventriculi temperamentum, cui edulium contrariatur.

Adsunt, qui & animalium, aliorumq; objectorum aspectum non patientes, vehementius perturbantur. Oritur antipathia, ex inimica affectione, coordinatione, & habitudine, unius rei ad alteram. Præterea ulcera, vulnera, sanguinem &c. Felis præsentia multus est gravis, imò lipothymia causa, quæ non bene refertur ad exhalationum effluvia per poros abundè emissa; nam & de procul visum hoc animal movet fastidium.

Ex intuitu cultri sursum acie positi, optime mihi vitæ notus in Palatinatu Calissiensis, inquietudine notabili afficiebatur, latensq; in eodem situ, ac conclavi, ferrum sentiebat. Filius pariter idem objectum averfabatur, me spectante, curiosè aliis explorantibus. Simile exemplum à Bartholino in *Hist. Anatomicarum Centuria* 4. adducitur.

IV. LUNATICI radiis lunaribus tracti, nunc altas turres, ædificiorum tecta ascendere sine scalis, nunc in præceps se dare sine ulla læsione traduntur à plebe imperita, commentis dedita. Concedi tamen debet, ejusmodi homines reperiri, qui notabilibus affectionibus lunæ sunt subjecti, vulgò dicti Lunatici, id est, à luna affecti. Et Apuleio illi Lunatici sunt, qui cursum lunæ patiuntur, seu in quos luna agit: hæc enim dominatur humidis, pituitam augendo & melancholiam, miscendo humidum, turbando cerebrum, impellendo in maniam, aut delirium.

Somnambuli, Somnambulones aliis, Noctambuli *Delrio in Disquisit. Magicis*, qui dormiendo surgunt, vigilantium opera peragunt, interdum ea moliuntur, quæ expergefacti non auderent. Causa stupendorum operum in somniantibus, assignatur à Physicis varia. Prima causa, spirituum

spirituum animalium purior subtiliorq; natura; hi enim, humores opplendo, cerebrum penetrant, ad membra exteriora profiliunt, nervos & musculos ad motum excitant. Secunda causa, vis imaginandi tenacior, maximè in temperie melancholica: seu quod idem est, ab imaginationis specie quadam per somnum oblata, spiritus & humores partibus progressivo motui destinatis transmittuntur. Antecedens causa noctisurgii, *Horstio in Tract. de Somnambulis*, est pituita crassior & multa, in cerebro abundans, item spiritus, & sanguis totius corporis fervens ac æstuans. Immediata causa ejusdem symptomatis, intemperies inæqualis cerebri humidioris, cordis, & hepatis ferventioris. Et juxta *Lennium in Occultis Naturæ Miraculis*, sanguis turgidus ac spumans, fervidus, æstuosus spiritus partes instrumentarias ad actiones impellit, agit, ad motus hujusmodi concitat. Ad sunt, qui non omnes sensus tunc ligatos esse tradunt, censentq; è lecto surgentes imperfectè dormire, quia utuntur tactu, januam quærunt, vestes & alia eodem tactu percipiunt. Quomodo hic morbus curari debeat, *Centuria V. Ephemerid. ab Acade. Casareo - Leopoldina Naturæ Curiosorum conscripta* declarat. Ex Noctambulis frequentioribus, aliqui veniunt proponendi. Primus, in somno, æstu impetuq; phantasiæ abreptus surrexit, egressus è cubiculo conscendit salicem. Secundus, relicto lecto, conclavi, atrio, in aream profiliit, ad ludicros gestus exercendos, & quosdam saltus. Tertius, lectisternia deserens, virgas de scopis in angulo remotiore positas traxit, confregit, ad obturandum pessulum, aggressorum imaginariorum sistendum impetum. Et baculus grandior defensionis causâ est acceptus, in promptu positus; post ordinata bene præsidia, reditus ad stratum factus. Idem timendo ne pecunia sub lecto posita efferretur à fure, depromebat sapius sacculum, supponebatq; cervicali. Quartus, indumentis omnibus, quæ vesperi deposuerat, ex uno loco translatis ad alium, continuabat somnum. Quintus, eadem sibi intentari somniabat, ideoq; surgens arma ex cubiculo altero assumebat, ad vitæ defensionem. Prope Sandecum in Cracoviensi Palatinatu, sorores gemellæ nobiles (quasi signo dato) deseruerant totos, junctisq; manibus choreas duxerant. Cæteris, planè in consuetudinem abiit deambulatio noctu per dormitoria, à qua non

non desistunt, nisi admoniti à contubernalibus expergefactis. Data & responsa interrogantibus, eaq; directissima: enarratae historiae longiores: composita carmina, sine quantitatis fractae censura.

V. FASCINUS, multorum opinione, est aspectus venenosus, noxius maximè pueris, cæterisq; , qui corpus mollius possident. Reperiuntur, ait *Plinius l. 7.* qui solo visu fascinant, quos diu oculis fixis inveniuntur. Fascinus triplex à *Delrio S. J. Disquisit. Magicar. l. 3.* exponitur. Primus vulgaris, quem vulgus credit inferri homini pulchro vel tenero, aut etiam brutis, ut equis &c. oculorum conjectu, sermone alicujus malevoli, invidi, imò etiam cari & benevoli. Fascinus hic est fictus, fabulosus, superstitiosus, cum suis remediis. Secundus magicus, ope dæmonis productus, quo plurimùm utuntur venefici nocere volentes; dicitur debet maleficium. Tertius Physicus, dum quis alterum, aspectu, alloquio, tactu, fascinat, sui corporis vitiosi corruptum humorem aliquem infundendo. Hunc verè fieri, & sæpe absque culpa, verùm non fascinationem propriè, sed contagionem & infectionem censeret vocandum, requirens loci propinquitatem. Et *Kircherus in Arte Magnetica*, *Boëtinus in Magicis Actionibus*, negant vetulas aspectu lædere, sed pestilente halitu prodeunte, is autem non oculi, sed oris, sed totius corporis deflavium est, malignæ & putidæ particeps qualitatis. Halitui, sædisque vaporibus, accedit torvus earundem aspectus, quo terrentur infantes, ac motis spiritibus & humoribus, ægrotare incipiunt. Idem legitur in *Naymanni Medici Oratione de Imaginatione*, & in *Tandleri Dissertat. de Fascino*. Solidantur hæc auctoritates ratione data à *Schotto Magiæ Naturæ & Artis Part. 4. l. 5.* Visio (inquit) cum sit actio immanens, & fiat per introsusceptionem, non verò per emissionem radiorum, non potest explicari, quomodo naturaliter fiat, per solam & nudam visionem, fascinatio seu infectio. Sed si quando aspectum subsequitur fascinus, noxii spiritus ac vapores ex oculis, multò magis ex ore, naribus aspicientis egredientes, inficiunt. In Magno Ducatu Litvanix, vir prosapia nobili editus, tam vehementi vi fascinationis infectus erat, ut agnellos, pullos gallinaceos, anserinos, aliaque animalia teneriora obvia sibi perimeret; infantes impelleret ad languores. Igitur

Igitur damnis multiplicibus motus in usū habuit, ut quoties agendo iter appropinquaret oppidis, & pagis, toties servos præmitteret, cum præcautione, denuntiatione mali imminentis. Submovebantur confestim pueri de plateis, de campis vicinis greges, à sollicita plebe, abiturq; avidè præstolante. Illa contagio, agnomenq; fascinatoris, etiam hodie sermonibus populi crebris redditur posterorū notitiæ, in Ducatu præfato. Fuerat alter laborans vitio simili, nam ad equos juniores encandos, aut morbo afficiendos, sufficiente, tunc temporis maximè, dum cum complacentia, laude, intuebatur illos, in distantia determinata. Visti à muliere octodecim pulli Indici galli, majore parte periere, reliqui (ex unius consilio) injecti frigidæ sunt servati. Prætermittuntur fascinantes plurimi alii, propter effectus eodē præstitos, vel modicū à se differentes. Depellitur fascinatio variis modis à medica arte præscriptis, superstitionem nullam olentibus. De iis, qui se ipsos fascinasse scribuntur, commentum esse existimandum.

S E C T I O - II.

De

CORPORIS HUMANI PARTIBUS, & SENSIBUS EXTERNIS.

I. **P**ræstantiam corporis humani, non ex eo solū colligimus, quòd sit animæ spiritualis, rationalis, immortalis, domicilium, actio-
num nobilium, earūq; numerosarum instrumentum, sed etiam ex membrorum omnium excellenti symmetria, stupenda illius fabrica, quam Anatomicorum multorum labor descripsit eximie, æri fecit incidi artificiosè. Anatomia etenim, est corporis humani &c. concinna dissectio, qua partes singillatim ad usum Physicum, atq; Medicum, demonstrantur.

II. **CAPUT**, est totum id, quod collo superimpositum primâ
Uu vertebrâ

vertebrâ terminatur. Excessivæ magnitudinis caput non semel objectum est oculis, quod longioris vitæ signum, opinione aliquorum, sed copiosorum humorum receptaculum. Capitum firmitas jam exposita suprâ pag. 318. num. 7: monstrosa capita ad *Tract. decimi tertii Sectionem* 1. num. 2. referuntur. Nobilis è ditione Dobrzinensi annorum nonaginta sex, ante mortem dum in lecto per plures dies supinus decumberet, ita semper elevatum caput in aëre habuit usq; ad agonem, ut, referente *Tylkowski in Phys. Curi.* pulvillum non contingeret. Virum annosum spectaveram, nunquam tegentem pileo caput, etiam inter rigores maximos hyemis. Erant qui cephalalgiam sive capitis dolorem non patiebantur per totam vitam, eamq; diuturnam. Unicus *Ratislaus Lesci Polonorum Regis filius*, sed regno paterno insidians, bene potus, à quatuor larvatis, intempestiva nocte, ad lapicidiam sub terras porrectam delatus, ibi vino & somno solutus, tota nocte à subordinatis horrendis spectris variè est vexatus; dum vix spirans ab iisdem revectus, duorum & viginti annorum adolescens senem octogenarium cum promissa eaq; cana barba, & capillitio repræsentavit patri illacrymanti. *Pexenfelder S. J. in Concionatore Historico, Engelgrave S. J. in Pantheo.* Præmatura in se habuit omnia *Ludovicus Rex Bohemæ & Hungariæ*, filius *Vladislai Regis Bohemæ, & Hungariæ*, qui patrem habuit *Casimirum Regem Poloniæ*, ex familia *Jagiellonum*. Ante tempus legitimum natus & sine pelle, ante tempus fari cæpit, ante tempus barbatus, ante annos viginti canuit, ante tempus conflixit, ante tempus periit ad *Mochacium*. *Balbinus S. J. Epit. Rer. Bohemicarum l. 5. c. 11.* Germani fratres in *Roxolania*, ob timorem diuturnum incussum sibi à pædagogo severissimo, anno ætatis decimo septimo, incanuerunt. *Samboriæ*, viri cujusdam caput tectum canitiæ, apostema pestiferum occupaverat, capilli ardore morbi defluerant, sed redeunte sanitate, alii nigri coloris eruperunt, fecerunt senem rejuvenescere. Plurimi, in regionibus nostris, canas comas non ferunt, etiam post sexaginta, septuaginta, octoginta vitæ annos exactos. Capillitium pueri subtile, albicans, crispum, lanæ assimile, raritatibus in *Prussia* annuenerat. Crines nostros æquè tegi cortice, atq; ramos arborum, ex permultis

permultis ac perexiguis componi criniculis, in meditullio habere lineam fuscam, per microscopium observavit à *Loewenhoek* sagacissimus arcanorum naturæ scrutator.

III. AURIS, est organum auditûs, extrinsecûs convexum, intrinsecûs antri in modum cavum, ad sonum meliùs recipiendum. Pars ejus superior pinna seu ala, inferior lobus, ambitus exterior helix, interior anthelix appellatur. In parte interna tympanum, concha, foramen ovale, & labyrinthus, datur. Apud aliquot viros, extraordinariè magnas aures adverti, quæ judicio aliquorum, sunt indices bonæ memoriæ, atq; longævitat. Ordinariè sunt immobiles, viderat tamen præter alios *Tylkow-ki*, & in *Phys. Curi.* annotaverat etiam mobiles aurículas, quia musculus occiput versus tendens in talibus, usq; ad radicem illarum extendebatur.

IV. FRONS dicta est à ferendo (ut quibusdam placet) quòd indicia animi præferat. Illius cutis sola voluntario motu prædita est, ideo cranio non adhæret. Propter oculos autem frons moveri debet, sic enim palpebræ commodiùs sursum trahuntur, oculi magis aperiuntur, & claudantur. Frontem *Matthia Sarbievii S. J.* Pòësi Lyrica toto orbe literatio clarissimi, perfuderat gutta sanguinea, dum concionem ex tempore dicendam pararet intensè cogitabundus. Aliquot sudores sanguineos memorat *Donatus in Hist. Medica*: rarissimi attamen sunt, quia causæ vehementes requiruntur, ut ingens anxietas, sanguinis rarefactio, laxitas cutis.

V. OCULUS, est organum externum visûs. Componitur ex musculis sex, tunicis septem, scilicet adnatâ, corneâ, uveâ, crystallinâ, vitreâ, retiformi, innominatâ: humoribus tribus, crystallino, vitreo, aqueo: nervo optico, pupilla, & iride. Pupilla communiter rotunda est, erat tamen vir nobilitate clarus in Palatinatu Pomeraniæ, cujus pupilla figuram rhombi expresserat. Æthiopum nunquam sunt cæsi oculi, Polonorum sæpius, & Germanorum. Propter oculorum rubedinem quæ distinguebat ab hominibus aliis, *Dobrogostus Epif. Pansnaniensis* vocabulum *Wydrzyoko* accepit, juxta *Dlugossum in Viuis Epif. Pansnaniensis*. Mulier in *Stoltzenberg* ad Gedanum, tempore noctis

obscuræ, absq; luminis ullius auxilio, exercet varia opera. Lacrymæ seu humiditates, in oculi antro ossæo colliguntur & detinentur, ad ejus musculos humectandos, qui propter motum continuum, non solum incalescerent nimium, sed etiam possent exsiccari. Observati sunt plures, vel nunquam, vel rarissimè lacrymas effudisse, etiam inter parentum, fratrum, consanguineorum &c. funera, dolores graves, verbera, & cruciatus. Ridendo aliqui lacrymantur, quia vehementer in illorum oculis muscoli comprimuntur, fit magnus procurfus spirituum, qui serosam humiditatem venarum expellit. Erant, qui dum volebant, dabant se fletibus, atq; ab illis se abstrahabant. Torunii, è dextris oculorum canthis infantis vagientis, guttulæ sanguinæ erupere, per dies aliquot. *Bonetus in Medicina Septentri. ex Segero.*

VI. NASUS, est media faciei prominentia, odoratûs instrumentum, constans cuticulâ, cute, musculis, ossibus, cartilaginibus, & tunicâ internâ. Pro diversa conformatione, varia accepit nomina, dicitur finus, aquilinus, acutus, parvus, magnus &c. Sic violentia morbi dependere cujusdam nasum ultra os fecit, ut quoties cibum, vel potum sumeret, toties eum in altum tolleret, aut ad partem sinistram flecteret.

VII. OS, est concavum illud, quo palatum, lingua, & dentes cum suis gingivis &c. concluduntur. Sub lingua lapilli duo seu calculi prognati, à Chirurgo Torunensi feliciter sunt excisi. Non solum lingua vocum articularum sive loquelæ est instrumentum, ast in aliquibus adjumentum mirabile ad exprimendas optimè tubas, fistulas symphoniacas &c. Hi imitati sunt animalium quadrupedum, illi avium voces, cæteri sonitus tympanorum. Singulariter ab uno puero latratus canum minorum, ab altero cantus gallorum gallinaceorum effingebatur.

VIII. DENTES, sunt ossa omnium durissima, intus cava, sola aciei ferri resistentia, igne non facilè consumenda. Viris plerumq; triginta, sæminis viginti octo tribuuntur: continuò crescunt, secus ex frequenti detritu comminuerentur. Licet aliquando videantur dolere, aut stupore affici, tamen juxta *Medicos & Anatomicos*, ad dentes hæc propriè non referuntur, sed ad membranas, quæ cingunt illorum alveolos, sive utriusq; maxillæ cavitates, quibus dentes inseruntur. In

Terra

Terra Cracoviensis, an. 1273. infans dentatus natus, eodem die distinctè & articulatè locutus, post baptismum, & dentes, & sermonis usum amisit. *Dlugossus Hist. Pol, l. 7. Cromerus l. 9.* In matre nonagenaria *Stanislai Karnkowski Archiepiscopi Gnesnensis*, dentes renati. *Piasiecki Episc. Premisliensis in Chronic. Gestorum in Europa Singularium, Olesko Medicina Doctor, Kwiatkiewicz in Annal. Ecclesiasticis.* Regis nostri cujusdam filius, dentes superiores atq; inferiores ordine duplici enatos tulerat.

Vilnæ, an. 1673. in puero trienni circiter, dens molaris ab aurifabris, aliisque peritis viris, pro aureo habitus. Spectavi & ipse, sed ferè post annum, in ossis naturam rediit. *Tylkowski Phys. Curi. Parte 8.* Idem author eruditissimus, in *Disquisitione Physica Ostenti duorum Puerorum*, addidit: febris adveniente, quâ puer corripiebatur, dens apparuit osseus, colore auri deposito. Itaque non aureus, sed solum auro tinctus aspectui objiciebatur. Creditum quoque olim, & memoriæ proditum est, dentem aureum succrevisse septenni puero Silesio, verum factitius ille, non naturalis dens fuerat, *Henelio in Silesiographia Renovata* teste. Modum si quis scire desiderat, *Sennertus Medic. Pract. Part. 1. l. 2. c. 15.* videatur. Dentem in palato enatum memorat *Plinius l. 7. & Eustachius Libro de Dentibus*; nostra ætas videt in superstite juvene religiosæ vitæ cultore, qui ætatis anno decimo septimo, cepit prodire.

Ingens robur adscribendum est dentibus iis, qui arreptos viros circumferunt, dolia vacua elevant, atq; post tergum jaciunt. Maris septuagenarii, & femine adultæ dentibus, Persicorum malorum nucleis sunt confracti.

IX. FACIES, est pars anterior capitis humani, continens frontem, oculos, nasum, os, labia, genas, mentum &c. Dicitur & Vultus à voluntatis indicio, quia pro illius varietate mutatur. Quanta diversitas sit facierum, quotidiana docet representatio. Inventi tamen in Majori Polonia, uno partu editi pueri, ita sibi assimiles, ut à parentibus, pædagogis, familiaribus, difficilè dignoscerentur. Facies, vox, statura, ambobus ferè eadem, in ætate tota floridiore. Quapropter diversi coloris vestibus debuerant indui ad distinctionem, ad meliorem ordinem efficiendum in moribus, atq; studiis. In eadem Provincia, erant parenti filiarum duarum vix dignoscibiles, sine notis appositis.

X.

X. MENTUM, est faciei inferior pars, sub labio inferiori. Interdum barbas multum promissas alit, interdum etiam in ætate procreta pilis non tegitur. Tales viri, *Aristotelis* opinione, sunt fæminei temperamenti, caloreq; debito destituti. Multis ratio data non satisfacit, quia diutissimè vivunt, vigore præstant. Sexus debilioris personæ quæ, propter excessum caloris, cum virili mento spectabantur. Prima Cracoviæ à mystacibus nigris, Virginis nigræ accepit nomen: secunda in Cassubia minuebat novaculâ excrescentem barbam, post hebdomadarum duarum decursum. Additur his tertia virgo, quæ Leopoli, gravi & ima voce, vulgò bassa, canebat inter mûsicos.

XI. COR, est substantia carnosâ & fibrosâ, ex variis musculis, & tendinibus conflata. Habet duas auriculâs, totidemq; ventriculos, ex *Anatomicorum* observatione. Dextræ auriculæ vena cava, sinistræ vena pulmonaris adhæret: dextro ventriculo arteria pulmonaris, sinistro arteria magna connectitur. Investitur sacco membranaceo pericardium dicto, quo, mediastino, & diaphragmati conjungitur, collocatur in medio thoracis, inter pulmonis lobos. Substantia ejus firma, non enim si laxior esset, perennem illam agitationem ferre posset. Figura conica, sed irregularis, instar nucis pinæ, hæc enim figura apta est, nativo cordis motui, id est, dilatationi ac contractioni, ventriculorumq; commisioni. Vulnus cor pertransiens non statim lethale est, nam gladio transfossim, & in quartum diem vivens describitur à *Furst Medico Trevirensi in Ephemerid Phys. Germanicis*. Ibidem *Garmann Medic. Doct. Provincialis in Saxonia* narrat: historiam, quibus post acceptum vulnus cordis, etiam ad decimum quartum diem, adhuc inter vivos extitisse vulnerati notantur, apud Observationum Medicarum Scriptores passim prostant, ex Anatomica experientia sumptæ. Et cerebri vulnera non repente fatalia esse ostendit *Moeren Practicus in Ringavia*, cujus testimonium insertum est *citatis Ephemeridibus*, de adolescente ultra viginti dies superstite, tractantibus. In aula Bathorei Regis Poloniæ, *Baro Horwath* obsequiis deditus obiit phthisi, an. 1611. Mortuo Medici sectione aperuerunt pectus, & in meditullio cordis admodum arefacti, invenerunt ossiculum formâ amygdali, ac quod stupendum, genuinam, expressissimam

simam in eo demortui effigiem, ac si sculptor aliquis studio summo efformâset, unâ cum barba, quam gerebat. Incredibilis ferè hæc historia videretur esse, sed documenta plura authentica in *Ephemeridibus Medico-Phys. Germanicis* adducta fidem persvadent. Sectus post obitum à Chirurgo *Palatino Lublinensis de Armis Starzâ*, cor sacculo vacuo simile exhibuit, continens lapidem partim coloris rubei, partim cærulei, æqualem avellanæ. In corde Juvenis studiosi, sæpissimè deliquia animi patientis, repertus lapillus Lublini à Medicis. Cor undequaque pilosum cujusdam Poloni nobilis audacissimi, an. 1650. Februario mense, in Theatro Anatomico Patavino dissecti, est inventum. *Sculptetus de Trichiasi Admir. Garmann. in Miraculis Mortuorum.* In Russia, Litvania, Ukraina, agrestes non pauci, corporis parte magnâ apparent hirsuti. Transpiratio impedita calorem internum auget, qui materiam adustam, vel aliam generationi pilorum aptam, undiq; ad cutim propellit. Cutis verò externo frigore, inclementiis àëris densata, materiam hanc facillè retinet, quæ sic retenta, in pilos formatur, aut veriùs lanuginis radicibus in nutrimentum cedit, ut præter solitum augeatur in pilos.

XII. MANUS largitus est author naturæ homini, quas animantibus denegavit. Instrumenta sunt ad omnes artes necessaria, paci non minùs, quàm bello idonea. Manus latius sumitur, pro parte à summo humero ad digitorum extremitates, strictiùs dividitur in brachiale vel carpum, in postbrachiale, & digitos. Ambidextri plurimi spectantur, propter caloris abundantiam, qui bene tam parti sinistrae, quàm dextrae potest sufficere. Mulieres, quia calore simili destituuntur, juxta *Hippocratem* non inveniuntur ambidextrae. Visa apud aliquos manus pèrtingentes usq; ad genua: prævalidæ, in elencho virorum robustorum, sunt descriptæ. Singularis scribendi artifex erat *Pachotowiecki Notarius Cancellariae*, Stephani Regis temporibus, narrat enim de illo *Paprocki in Stemmatibus Polonorum*, quod triginta characterum genera calluerit. Instituti religiosi Sectator, in literis minutissimis exarandis permirus, nam tanto chartæ spatio, quantum solidus æneus nonster parte occupat una, Evàngelium S. Joannis, in fine Missæ dici solitum

tum inscribat egregiè & legibiliter, ad partem alteram vix versus aliquot protendendo. Juvenis annorum viginti trium, apud Gedanensem lorarium degens, ex utraq; manu ad brachium usq; , statis temporibus, sulphureum expirabat odorem tam manifestum, ut hypocaustum totum, maximè lectum, quasi sulphure accenso inficeret. Obstructis, à causis externis, partium laborantium poris, halitus per evaporationem exire consueti retinebantur, mora autem longiore magis adusti, fetorem hunc contraxerunt. *Schmidt Physicus Gedan. Ordinar. in Ephemerid. Germanicis.*

XIII. PEDES, ambulationis sunt instrumenta in homine, qui solus animalium rectus est, & stare potest, quia illi soli secundum rectitudinem crurum, etiam spina lineà rectà extenditur. Pes latè sumitur pro femore, tibia, & pede ipso, qui strictè sumptus dividitur in tarsum, metatarsum, & quinque digitos. A gracilitate tibiæ, *Uladislaus Princeps Polonia* dictus est *Lasconogus*, Annalibus nostris attestantibus. Firmissima statio pedum, inter viros robustos: celeritas inter agiles est exposita. Non aliter Volhinensis nobilis capere somnum consueverat, nisi habendo pedes non tectos, integris noctibus. Ex digito maximo pedis unguis erumpens, formam cornu ferebat, ad palmum rectum protendebatur, in plebeia sortis venatore.

XIV. Quandoquidem plures corporis humani partes sunt obnoxia calculis, etiam illi locum hic obtineant. Materia calculis creandis, juxta *Aginetam Operum Medico. l. 3.* est crassus terreusq; humor. Effectrix eorundem causa, ignea renum, aut vesicæ caliditas. Opinione *Senguerdii in Collegio Physico*, generantur ex succo lapidescente, terrestri, salso, tartareo, qui inerat animalis nutrimento, & renibus, vesicæ, aliisque partibus adhæret, calore in unam massam combinatur. Præmissis discursu, qua ratione corpora cohæreant, infert *Gladbachius in Praxis Medica Idea Novissima*, quomodo calculi procedat generatio. Facta obstructione in tubulis renalibus, à particulis salinis, acido-viscidis, & irregularibus, aliæ semper accedunt, quæ molem illarum augent, unde primò arenulæ generantur, quæ progressu temporis, dum ex tubulis renalibus protruduntur in pelvim, ureteres, & vesicam, augmen-

rum sumunt, & calculum non raro stupendæ magnitudinis efficiunt. Gedani, an. 1557. *Goakel* in vesica juvenis invenit calculos quadraginta tres, supra quingentos, inter quos aliqui erant exigui, attamen tanti ut numerari potuerint. *Curicken in Descript. Urbis præfata.* Ex sinistro rene *Radzivilii Principis*, an. 1652. Bononiæ in Italia exemptus calculus, qui formam & magnitudinem passeruli repræsentabat. *Zahn in Oeconomia Mundi Mirabili, ex Ephemeridibus.* Sub lingua *Rüdigeri* Dantisci, feliciter à *Stadtlender Chirurgo* excisus calculus. Alter sub lingua mulieris, *Torunii*, ab eodem eradicatus. Ut enim in omnibus ferè corporis partibus, ita etiam sub lingua lapillos generari posse, fide digni authores tradiderunt. In tractu *Poloniæ*, è viri nonagenarii ventriculo, calculus magnitudinis nucis avellanæ extractus. *Bonetus in Medicina Septentrionali.* In vesica cujusdam Capitanei seu Præfecti *Kovaliensis*, inventus cornutus calculus, anseris ovum attingens mole, pondere tres partes libræ, jussu *Reineker Medici* lanci impositus in Pharmacopolio *Cracoviensi*. Puer decennis, lapides duos aliquantum concretos, juglandibus ferè æquales, continebat vesicâ. De folliculo fellis, lapilli extracti, in *Majori Polonia.* Filius mercatoris annorum octodecim, *Gedani* obiit an. 1717. in Junio. Ex vesica illius depromptus à *Chirurgis* calculus unciarum septem, sine quadrante.

XV. VISUS in qua oculi parte eliciatur, quomodo fiat, determinant Optici. Quid sit lux, & lumen? ad visionem qualiter requiratur? eorundem sit labor. Inveniuntur plures acutissimo instructi visu, qui in distantia magna, objecta posita dignoscunt faciliè: alii exiguo adhibito lumine, librorum decurrunt paginas: cæteri octoginta annos egressi, extra omnem usum conspiciolorum sunt constituti. Illustri visui opponitur acies hebes oculorum, & cæcitas, de qua hæc memorantur. Mendicus orbatus lumine, acui fila dexterrimè imponebat. *Doliarius* vicinus oppido *Modliborzyce*, post ereptum visum morbi sævitiâ, in ætate maturiore, pro cujusq; placito, doliola, cantharellos, cæteraq; lignea vasa, regularissimè elaborabat. *Paczanoviæ*, *Josephus Drużynki* orbatus luminibus in ætate juvenili, pollet eâ industriâ, ut organa musica majora atq; minora, horologia mensalia, & pectoralia

subtilissimè fabricata in partes dividat, divisa instaurat, instaurata componat: opificia alia continuò exercent, tactu omnia explorando, fratrem germanum instruendo iisdem artibus.

XVI. AUDITUS quàm sit nobilis, ex eo deducitur, quòd natura illum tantùm perfectis animalibus dedit. Nulli tam est proficiuus, quàm homini, cui ad animam excolendam infervit; maximam enim doctrinæ, Divinorum, humanorumq; præceptorum partem, auribus capimus. Organum auditûs, miro artificio naturæ, constructum est. Auditionem fieri non in nervo procedente ex cerebro, sed in labyrintho, existimant multi Anatomici, & ex structura ipsa labyrinthi conantur evincere. Excellens sensus audiendi plurimis inerat ex nostratibus: aliqui propter organum læsum auditûs, voce acutiore, clamore, strepitu, campanulæ sono, graviter vexabantur.

XVII. GUSTUS, est sensus, quo ex motu nervi gustatorii, linguæ & palato inserti, sapor percipitur. Præter nervos intra linguam contentos, *Vesal l. 4.* etiam cutim exteriorem, organum gustûs constituit, anatomico probat argumento. Reperiuntur homines cum singulari complacentia, in certo cibo. De talium numero erat Cracoviæ femina, quæ grandes lucios, hac de causâ, emebat frequentius, ut extractus ventriculus cum jecinore gustui arrideret. Sic immoderata gula decoxit opes domumq; lateritiam, quam possidebat. Pica seu Citta, est appetitus depravatus, quo ea appetuntur, quæ ab esu humano profus sunt aliena. Exempla appetitûs depravati sæpius dantur in puellis, quæ calce arenæ mista, excoctâ argillâ ac fornaci detractâ, cretâ, terrâ, delectantur, nec ab istis avocantur cupediis, parentum precibus, minis, verberibus. De plebe mulier in Raveni Palatinatu, diebus singulis, tantùm terræ ingesserat stomacho, quantum concludere poterat pugno. Vitiosus humor impactus ventriculi tunicis, vel in eodem genitus, ex prava victûs ratione, assignatur pro causâ: secundùm alios, mater gestationis tempore, picâ laborans, depravatum ventriculi succum habens: sic enim in prolem, cum lacte vitium est traductum. Existimat *Romazini in Operibus Medic. & Physicis*, virginibus, & mulieribus picâ, seu malaciâ laborantibus, interdum indulgendum, ut calcem, & carbores modicè

modicè comedant, ne deliquis capiuntur. Posnania, tubicen videbatur gustûs, & odoratûs sensatione omni destitui, nam putidas edebat carnes, sine iudicio ullius nauseæ. Si ad aliquorum linguam natura non perduxit gustatorium nervum, sed reflexit aliò, hi gustu omni destituntur, prout in quodam Anatomicus exploravit.

XVIII. TACTUS, est sensus rei tactæ, mediante cute, per nervos sensorio communi oblata, ibiq; perceptæ. Per totum corpus æquabiliter diffunditur; organum ejus principaliter nervis constituitur, idq; propterea, quia nervi sunt vehiculum spirituum requisitorum ad sentiendum.

Virgo nobilibus parentibus orta, in Terra Premisliensi, visuq; destituta, vestium colores aliquot dignoscebat attactu. Privatus luce oculorum *Zmiewski*, aves manibus semel exploratas agnovisse facile, nomina ac qualitates earum expressisse narratur.

A nativitate cæcus *Koldyński*, singulari inclinatione in columbas ferebatur, easq; sibi dono oblatas postquam apprehendit, qua colorum varietate prædictæ essent examinavit, ut post prolixius spatium temporis, à quo sunt data, quibus ornata coloribus, enarraret. Idem in ætate teneriore, res omnes sibi ad usum datas, simili modo, agnoscebat.

Itidem oculis captus *Meller Civis Brunsvbergensis*, post attrectatam semel hospitis manum, etiam elapso anno, ut eam tetigit, nomen, cognomen, protulit circumstantibus. Ab eodem, operâ solius tactus, moneta vera à falsa secernebatur.

In Civitate eadem, caupo, pecora varia qualem colorem ferrent, enarrabat post tactus.

Refert *Bartholinus ex Olao Borrichio*, quòd *Trajectensis cæcus* tactu distinguebat colores, odoratu metalla. Indiani mercatores sola nummorum ad nares admotione, de præstantia eorum statim pronuntiant, nunquam fallente iudicio. De

Tertius in Curiositatibus Physicis. Et *Keckermannus in Physica* scribit, *Mansveldium Comitem cæcum*, solo tactu, album à nigro potuisse discernere.

Singularis naturæ est providentia, quòd defectum unus sensus, compensat solertiâ alterius. Cæci sensibus aliis solent esse perfectè instructi, hac ratione, quia anima in oculorum defectu minùs distracta, tantò promptiùs se se cæteris sensibus applicat, & spiritus, quos ad oculos dirigere debuit, copiosiùs ad aliorum sensuù organa transmittit.

XIX. ODORATUS seu Olfactus quid sit, authores variant. Quidam asserunt esse sensum, quo ex motu & irritatione nervorum, nasi membranis insertorum, effluvia odorifera sensorio communi offeruntur: alii organum odoratus in capite constituunt, atque in eo loco, ubi sunt processus cerebri mamillares appellati. Pro objecto ponitur odor, qui est qualitas impressa, orta in humido aërio, ex prædominio caloris supra frigus. Noveramus virum probum, qui si hominem olfecit, rem etiam agnovit olfactu, à quonam fuisset tacta. Imò in grande dormitorium veniens, ubi plurimorum fuerant lecti, designavit quemvis ex olfactu solo, cuius esset. *Tylkowski in Physica Curiosa*. Longiorem vitam, quam spondebat corpus vegetum *Laurentio Episcopo Vratislaviensi*, abstulit odor nimius rosarum, an. 1232. *Cromerus Hist. Pol. l. 8. Cureus in Annal. Silesia, Fama posthuma. Epif. Vratislaviensium.*

XX. Ex Potentiis animæ, pono Memoriam sumptam pro vi recognoscitiva objectorum, conservativa specierum. Ex Religione Soc. JESU, ita nonnemo erat felicitis memoriæ, ut libri in folio facies integras requisitus enuntiaret. Ex eodem Ordine alter adhuc puer, semel audita ab æmulo pensa scholastica reddebat fidelissimè. In Scholis Collegii Posnaniensis, *Jaworski Clericus*, semel lecta, aut audita trecenta carmina, dicebatur, confestim prompsisse de memoria. Dans operam literis, in Collegio Gedanensi *Wenda Pruthenus*, intra quadrantem horæ didicerat Præfationem ad Lectorem, in *Lib. 2. Emmanuelis Alvari* positam. Alii plures Scholastica exercitia, directo, & retrogrado ordine, sine errore tanquam è charta, memoriter referebant. Nobilis *Roxolanus, Sarbievii S. J. Lyrica* tenaci mandavit memoriæ: alter *Lucani Pharsaliam* sic eidem tradiderat, ut totam recitare potuerit. Horæ Canonice sine Breviarii ope, à quodam sæpius reddebantur, magnam enim illarum partem memoriâ comprehendèrat. Erat puer *Leopoli*, qui S. Evangelium ante concionem semel auditum repetebat. Humana corpora siquidem non solum comparent venustate conspicua, sed etiam deformitate horrida, idcirco Monstra, in *Tract. sequent. Sect. 1.* exponuntur.

TRACTATUS XIII.

OSTENTA ENUMERANS.

SECTIO I.

De

MONSTRIS HUMANIS.

I. **M**ONSTRUM, est effectus naturalis, à recta & ordinaria secundùm speciem dispositione, notabiliter desectens. Ideo dicitur effectus naturalis, quia in artificiosis effectibus, monstra locum propriè non habent, nisi per similitudinem. Monstrum *Liceto l. 1 de Monstris*, est subcæleste vivens, membrorum enormi constitutione, videntibus horrorem cum admiratione incutiens, raro nascens, ex secundario naturæ instituto genitum, propter aliquod impedimentum, in principiis suæ conformationis. Causæ Monstrorum assignantur multiplices. Prima causa, virtutis formatricis imbecillitas, præfertim si imaginatione forti à suo opere avocetur: secunda, materiæ defectus vel excessus: tertia, intemperies primarum qualitatum, quarta, malitia dæmonis, qui Deo permittente, potest virtutis formatricis artificium invertere. Revocantur Monstra ad quinque genera. Primum genus secundùm quantitatem, ut sunt pygmæi, qui non assequuntur debitam suæ speciei staturam, & gigantes qui ultra illam excrescunt. Secundum genus quò ad numerum, ut dum quis nascitur biceps, vel unipes. Tertium quò ad situm, ut si quis nascatur brachio coxæ juncto. Quartum quò ad figuram, ut si nascatur homo cum capite belluino. Quintum quò ad tempus, ut si infans nascatur barbarus, vel statim cum dentibus. Spectantur multiplicia monstra, id est, acephala, dicephala, polycephala; cum capite alienæ speciei, vel factæ constitutionis; sine brachiis, cum brachiis mutilatis, aut transpositis, multiplicatis;

tatis; cum manibus vitiatis, truncatis, aut superfluis digitis; cum prava ventris constitutione; sine cruribus, vel pedibus. Tripedia, quadripedia, cum maligna pedum constitutione, cum variè affecta cute. Dantur supernè bicorpora, infernè simplicia, & è contrà; corpore coalita, ex humano & belluino fatu composita &c.

II. Prope Cracoviam, in villa, cui nomen nigra, mulier puellum edidit, an. 1493. collo, & auribus leporinis, diducto rictu spirantem, uno grandiore intestino ventrem totum occupante, cæteris membris humanam figuram habentibus. *Licetus de Monstris, Lycosthenes de Prodigis, Aldrovandus in Monstris, Cromerus Hist. Polo. l. 30. Miechovita in Chronic. Polonia.* Eodem anno, Cracoviensis femina infantem exanimem peperit, cujus dorso serpens vivus inhærebat, arrodens cadaver. *Cromerus Hist. Polo. l. 30. Miechovita l. 4. Uffenbachius in Thesaur. Chirurgico ex Lycosthene, Zeilerus in Nova Descript. Polonia.* Natus infans Cracoviæ cum promuscide, nasi loco, oculis rotundis, auribus asininis, aliis duobus oculis supra umbilicum, caudâ muris sed bifidâ, adeo longâ, ut caput superexcederet, manus, pedesq; quaternis digitis, ad unguem, accipitris digitis simillimis, sed tres, membranâ, velut anserini colligabantur. Sub alis, intra cubitos, & supra genua, singula capita canum prominebant, ut essent omninò numero sex. Supervixisse tribus horis fertur tam horrendum monstrum. *Cardanus de Subtilitate l. 12. p. 857.* Brancoviæ prope Radomiam, an. 1527. editus parvus cum leonino capite, villosa pectore, qui statim horrendum in modum stridebat dentibus. *Strykowski Annal. l. 24. Bielski in Chronic. Pol. Paprocki.* Cracoviæ, an. 1544. ex nobiles parentibus nata proles admodum aspectu horribilis, flammeis & radiantibus oculis, ore, naribusq; bovinis, cornu figurâ exertis & prominentibus, dorso pilis caninis hispido, simiarum faciebus in pectore extantibus, oculis felum subtus umbilicum hypogastrico affixis, tetrus ac minacibus canum capitibus, ad utrumq; cubitum, & pedis utriusq; patellam antrosum spectantibus, figurâ pedum cygni, caudâ sursum reflexâ & recurvâ, longitudine ulnæ dimidiæ. Quatuor horas vixisse, & tandem his emissis vocibus, vigilate, Dominus Deus vester adventat, exspirasse dicitur.

Stengelius

*Stengelius S. J. Judiciorum Divinorum Tom. 2. c. 54. Wolfius, Peuce-
rus in Teratoscop. Munsterus in Cosmograph. Jonstonus in Thaumato-
graphia, Zahn Oeconomiae Mundi Tom. 3. c. 4. Torunii, an. 1578.*
prodiit in lucem infans cum intestinis desuper positis, cum uno sini-
stro brachio, nam locum dextri occupaverat jecur, cum naribus inter
oculos fixis. *Zerneke in Hist. Thorun. Naufragis Tabulis. Cracoviæ*
Judæa, an. 1579. unico partu edidit puerum digiti magnitudine, glirem
nudum cum cauda longiore, & quinque avium pullos. Fætu tali relicto,
post hebdomadas duas de vita abiit. *Guagninus in Hist. Polo. & Pa-
procki. Calissii, intra Octavam Natalis Domini, partus comparuit*
duobus caninis capitibus & pedibus perhorridus. Annales Polonia. Ibi-
dem enixa Judæi uxor infantem cum anserino capite. Ex M. S. S. In
villa Zagorzyce Monasterii Miechoviensis, an. 1625. Idibus Septemb.
nati gemini conjuncti, averfis inter se vultibus, ac manibus, in eodem
corpore duo ventres videbantur confusi, sed circa partes inferiores sic
connexi, ut non amplius, quam in duos pedes desinerent, è quorum
singulis, quatuor tantum digituli prominebant. Exiguo tempore osten-
tum vixerat. *Nakielski Canonicus S. Sepulchri, in Miechovia. Cra-*
coviæ, fæmellam fuisse, an. 1643. multi narrant tam enormi capite, &
collo tenui, ut caput corporis molem superaret, collum incuteret me-
tum nè abrumperetur, si ex illo sineretur pendere: quocirca semper à
duobus necesse habuit portari, quorum unus utrumq; brachium capi-
ti, alter corpori subiceret. *Tylkowski Phys. Curi. Part. 9. & 8. ubi de*
Homine. Gedani monstrum, an. 1656. die 15. Septemb. natum. Frons
pilosa, capitis, & colli partes molli lanugine vestitæ erant. Utriq; scapu-
læ laxum aliquod corpus instar marsupii, aliquantum tumens, totumq;
pilosum incubuit. Oculorum alter absuit, alter vix conspectus, utramq;
autem orbitam palpebræ clauserunt. Nares fuere more simiarum com-
pressæ, & os repertum hians. Lingua nullatenus fuit conspicua, in ma-
xillis nonnullæ præminentia instar dentium pullulabant: manus ab ex-
tremitate ulnæ, deorsum tibiæ dependebant. Consimili ratione tibiæ ossa,
femora versus erant reflexa. *Eichstadius Medicus & Phys. Gedanensis de*
Monstris. Puella, occipitio hydrocephalo, Gedani nata, an 1658.
die

die 23. Aprilis. Ingens tumor aquosus occipitium totum, & aliquam sinistrae faciei partem attollens, totum etiam sinistrum oculum involverat. *Idem ibidem.* In pago *Hoppenbruch* ad *Mariaeburgum*, an. 1661. genitus infans, unius & dimidiae spithamæ longitudine, caput iusta dimidietate majus cum crinium protuberantia, aures carebant lobis, oculi nulli apparebant, sed loco oculorum duo rubicunda tubercula, nasi ferè nullum vestigium, cutis per totum corpus & caput, affato porcello similis, coloris lutei, & dura ita ut pulsata sonum ederet; fissuras habebat quindecim, per quas caro cruda transparebat. Manus unius & dimidii digiti longitudinem æquabat, concreti digiti, quorum pollex æquè longus ac reliqui, similitudinem pedis talpæ præsentabat. *Ephemerides Medico-Physicæ Germanicæ.* In vicinia Urbis *Gedanensis*, proles hirsuta parentes terruit, anno præfato. *Brewer in Historicis Rer. Notabiliorum.* Narrabat *Basilææ Naborowski nobilis Polonus*, vidisse se in patria pisciculos duos sine squamis à muliere editos, qui simul ac ex utero prodierunt, in aquis, aliorum piscium more, natabant. *Bartholinus Hist. Anatomicarum Cent. 1.* In *Prussia*, fœmina minutum, perfectum tamen peperit leporem, qui in conclavi hinc inde pererrans cum locum non reperiret, quo se occuleret, & forte fenestram ad ventilandum æstum aliquatenus apertam cerneret, insiliit in scabellum, ex hoc in scamnum, demum in fenestram, & sic in hortum contiguum, nunquam postea visus. *Paullinus in Lagographia, ex M. S. S. Israelis Schmidii.* *Vilnæ*, an. 1671. dum nasceretur puer, nihil monstri prætulit, moles enim & figura corporis fuit ea, quæ infantibus. Post anni spatium verò, in molem giganteam caput distendi cæpit, & exacto anno, desit illud incrementum. *Tylkowski in Disquisitione Phys. Ostenti duorum Puerorum.* Erat qui loco ventriculi, in ventre solum foramen habuit, de quo odor gravis egrediebatur, sine sanitatis & virium diminutione. *Idem Phys. Curi. Parte 10.* *Leopoli* edita mortua proles, atq; tam atra, quàm carbo est. *Damirski in Thaumaturgo Sarmatico B. Joanne de Dukla.* *Białæ* in *Litvania*, asservabatur cadaver infantis bicipitis, ad spectaculum. Institui hinc potest quæstio, sit ne biceps, unus homo, an geminus? Respondetur, si cor duplex, monstrum

monstrum illud habet, necesse est duos homines esse: cor enim est principium & fons cujusq; animalis, ex quo reliquæ omnes partes procedunt. Duplex quoq; caput juxta plerosq; arguit duplex animal, agrè enim credi potest, ut si duplex sit caput, unum tantum cor adsit, propter rationes à Physicis allegatas. Quòd si tamen contingat aliquod monstrum, cum capite gemino, & uno corde nasci, censendum est, aliud caput fore omninò iners.

Ostrogii, an. 1694. è Ruthena famina, post prolem natam vivam, prodiit monstrum sine capite, manibus, dentes exhibens duos. Ostentum istud multis horis vivebat, totaq; Civitas confluebat spectandi causâ. *Ex M. S. S.* Circa annum præfatum, ductus Leopolim à matre puer cum tenuissimo atq; oblongo collo, exiguo capite, nam magnitudinem pomi aliquantum excedente. Vilnæ, puer ferebat caput ingentis magnitudinis, ventrem amplissimum, insistens pedibus valde tenuibus. Vidavæ, prægrande caput onerabat quendam ex famulatio.

In Palatinatu Cracoviensi, atq; propè Graudentum, paria duò liberorum sibi juncta in latere prodierunt.

Posnaniæ, an. 1699. Hebræi uxor natæ ex se proli, catellum coloris partim nigri, partim albi adjecit post horam: alibi nobilissima famina pisces progenuit. Imaginatio matris humanum semen ad eam formam reducit, multorum judicio, hæc enim fortior ac diuturnior turbat potentiam formativam fætûs, ne formetur juxta directionem naturalem, sed potius juxta ideam ab ipsa propositam; hinc fit, ut pro manu humana, pes bestię, pro capite hominis, caput alicujus feræ efformetur, vel certè addatur pars frustra excrefcens.

Rudæ, non procul ab Urbe Graudento, an. 1705. monstrum apparuit cum duobus capitibus, ex quibus unum tegebatur capillis subnigris, ad longitudinem digiti, alterum brevibus ex albo colore ad fuscum vergentibus. Manus tulerat quatuor, scapulas totidem, papillas duas, pedes tres, è quorum numero unus aliis minor digitos sex continebat cum unguibus. Erant & corda duo separatis pulmonibus tecta, ventriculi totidem penes se hepate uno involuti; in reliquo intestina unius hominis, renes duorum. Mater dum pariebat à tribus robustis viris tenebatur, à tribus fætus extrahebatur.

Uxor Sub-Centurionis Polonica castra sequentis, à se-

ptem mensibus gravida, partum masculum edidit vivum, membris omnibus perfectum, sed corde, cum utraq; auricula, extra thoracem illic, ubi cartilago ensiformis sterni jungitur, pendulo. Hic infans, in præsentia *Gottvaldi Medici & Physici Gedanensis*, post sextam à partu horam expiravit. Fassa autem est mater se primis à conceptione diebus, ex lapsu in glacie, epilepsiam passam esse, deinde è curru delapsam. Fætum in utero materno, non morbis tantum, sed & vulneribus ab extra corpori infligendis obnoxium esse, præter alia multa, hoc imprimis exemplum, quod inter rariora debet numerari, nos docet. *Ex Novis Litterariis Maris Baltici, & Septentrionis, anno 1505. editis.* Szemi, destituta capite proles, cumulum quasi plumarum, caninas aures, manum utramq; retrò inflexam; unicum pedem, objecit spectaculo. *Dunajoviæ, an. 1706.* parientem matrem biceps infans exterruit. Fætmina clara natalibus in Palatinatu Cracoviensi, maximè delectabatur lepusculo, & herinaceo oblato sibi à marito. Eadem, inter dolores maximos, produxit fætum prodigiosum, nam ex medio lepore, & herinaceo coalitum. In pago *Wiele* Palat. Pomeraniæ, puella nata cum inflexis elevatisq; pedibus usq; ad caput, post annos vitæ octodecim mortua. *Jaroslaviæ*, ancilla oculum exilem tertium fronti infixum tulerat. Districtus *Pilznensis* viderat fæminam habentem oculum unum in loco à natura præfixo, in fronte alterum. Insulæ *Mariæburgensis* villa *Neitich* alebat virum, in quo, locum vestigii carnosissimi plantæ, materia quasi cornea, unguis equi assimilis, occupaverat. *Rus Barchowno* Palat. Pomeraniæ, puerum cum naso in fronte, cum foramine parvo in primo alimenti introitu, an. 1719. addidit numero ostentorum. *Ubalroviæ* in *Volhinia*, prodigiosus partus lucem aspexit, an. 1720. in eo humana facies tergum respiciebat, pro manibus, alæ carnes duæ pendebant de brachiis, reliquum corpus in caninos pedes desinebat.

III. Monstris apponi potest puer inter urfos repertus in *Litvania*, quem objectum aspectui habuit *Tylkowski S. J. & in Physica Curiosa Parte 8.* ita descripsit. Sive casu aliquo à parentibus desertus, sive alio modo in nidum urforum delatus puer, ac circa an. 1657. captis urfis,
&

& ipse captus, sed qui indolem ferinam, mores, & appetitum penitus induerat. Delatus Varſaviam, in baptifmate impositum nomen *Josephi* accepit. Ambulare multo labore edoctus est erectus, verum magis jactitat se urſi more, quam progreditur. Complexio sicca, roboris satis, vox nulla, nisi murmur urſinum, occupatio tota convolvi, & more urſi intrare angulum, in eoq; se innumurando agitare. Signum S. Crucis ut formet suo ingenio, instrui non potest, porrexit mihi tamen manum, ut formaré in ejus pectore. Facies nihil habet belluinum neq; deformis esset, nisi crebris & grandibus cicatricibus maneret vitiata, quibus & pectus plenum, quas ille sive urſis in nido colludendo, sive deinceps a canibus contraxit. Appetitus movet ad gramen, ad ea, quæ ab oleribus abjiciuntur, ad carnes crudas, & fortè si liceret ad sylvas. Capillus in capite albus, densissimus, & qualis solet esse in Moschovia, & in nonnullis partibus Litvanæ, urſis. Digiſi manuum oblongi, frons mediocris, vox merè urſina, ad vestem adactus verberibus. Annum videtur nunc agere duodecimum, dum hæc Varſaviæ scribimus. Meminit hujus pueri *Kircherus in China Illustrata*, *Gobat S. J. in Experimentis Theologico-Sacramentalibus*, *Chwatkowski in Singularibus Poloniae*, in quibus addit: inventum esse in Grodnensibus sylvis simul cum altero, qui cum in feras fieret insultus, fugiendo ad loca paludosa, evasit manus venatorum, hic verò novennis circiter insequentibus cessit in prædam, Ioanni Casimiro Regi oblatus Varſaviæ. Eundem semiferum hominem describens *Redzviz* alcaico carmine, narrat ab *Oskierka* milite Sapiethano captum, ab urſis odore cognitum, apum favis delectatum, inservientem culinæ, ferentem ligna & aquam, nutibus victum requirentem. Iteratò Litvanæ sylvæ vastitatis ingentis, testimonio *Illustris. Strizka Castellani Vilnensis*, obtulere venatoribus duos pilosos viros. Unus fuga præcipiti intulit se viæ impeditæ arbuttis: alter dum sollicitè circumvenitur, unà cum feris, plumbeo globo tactus occubuit. Sylvestres homines *Solinus* ponit in India, admittit *Pausanias*, in Insula Buthan *Pigafetta* testatur degere. Ego verò, inquit *Kircherus China Illustrata Parte 4.* ex variis historiis doctior, certis Simiarum speciebus illos adnumero. Si quis verò pertinaciùs sylvestres homines dari velit, is

sciat, casu subindè accidere, ut pueri sylvis expositi ibidemq; derelicti, non nisi Divinæ providentiæ commissi, vel à feris, vel alio quovis modo sustententur, qui ferino more pilosi vitam tolerant, & si quandoq; à viatoribus capiuntur, pro sylvestribus reputantur hominibus. Antiquitas superstitiosa Faunos seu Satyros pro Diis, vel Semideis habuit, eisq; lucos dedicavit, sed ficta hæc fuisse Numina, recta ratio svader. Qui Satyri, Centauri, esse putabantur, dæmones erant, monstrorum talium corpora induentes, ad augmentum superstitionis apud gentiles. Item, qui loquentes tanquam homines à Scriptoribus antiquis inducuntur, *Pererio S. J. l. 8. in Genesim*, spectra sunt, aut monstrosa animalia occupata à malo genio.

IV. Concludat partus monstruosos hominum, puer prodigiosus. Permirum sanè illud est, quod in Annalibus Conventus Zverinecensis ad Cracoviam legitur, scilicet ex viro natum infantem. Illudebat ille vir uxori insolentiùs, cum ex dolore partus altiùs gerneret, quo misera ad cælum clamare compulsa, orareq; ut vir suus illos degustaret dolores. Neq; surdum experta cælum, cæpit illi venter intumescere, proles motus prodere, in latere agitari, ideoq; pellis iudicio Medicorum scissa vivum edidit puerum, qui in Templo ejusdem Conventus est baptisatus. Disputent Theologi, an tingi aquâ sacrâ debuerit. Certè in hoc felicissimus infans, quòd cælo natus, post baptismum expiravit. *Tylkowski in Disquisit. Phys. duorum Puerorum, & in Physicæ Curi. Parte 8. Sect. 6. de Homine* Puerum natum ex femore viri describit & *Bertrandus Lot Ord. Predic. in Tract. 15. Casuum Belgicorum citatus à Schotto S. J. in Physica Curiosa, sive Mirabilibus Naturæ & Artis.*

SECTIO II.

De

MONSTRIS BELLUINIS, VOLATILIBUS, AQUATILIBUS, VEGETABILIBUS.

I. **M**onstrorum enumeratorum, & sequentium generatio non intendebatur per se à natura, unde mirum non est, quòd similitudinem

rudinem suæ causæ non assecuta, quia in quolibet monstro causâ duplex occurrit, una est, quæ per se intendit effectum sibi similem perfectumq; producere, & hæc dicitur impedita, altera, quæ intervertit, formationis ordinem turbat, & hæc nominatur impediens. Prior per se non intendit monstrum; undè non est per se causa illius, sed tantum illa secunda; quia verò eadem causa impediens non nisi per accidens jungitur causæ impeditæ, idcirco monstrum, est effectus per accidens. Præterea, belluina monstra non rarò fiunt ex commistione animalium, specie non observata.

II. Calissii, an. 1269. natus est vitulus cum duobus caninis capitibus, & dentibus, cum septem pedibus vitulinis. Caput autem majus in suo loco, minus ad caudam situm erat: ab ejus cadavere canes, atq; volucres abhorruerunt. *Cromerus Hist. Pol. l. 9. Herbart l. 7. Aldrovandus in Hist. Monstrorum, Miechovita in Chronic. Pol. Strykowski Annal. l. 8.* In Polonia, vitulus septiceps visus, qui duabus horis vixit, & ex capitibus singulis, singulas linguas exeruit. *Schottus in Phys. Curi. Aldrovandus ibidem.* In Gedanensi suburbio, an. 1453. comparuit vitulus cum duobus capitibus, quatuor auribus, totidem oculis, sex pedibus rubris. *Hennenberger in Chronic Prussia.* Alibi, an. 1499. prodiit vitulæ fætus capite duplici horridus. In vico *Naliboki* Litvaniæ, cincto sylvis ferisq; variis, pullus equinus, capite, colore, consimilis alci, auxit gregem coloni. *Moniuid in Hippica.* Prope Lemburgum, an. 1662. vitulus editus cum gemino capite, quatuor pedibus anterioribus, duobus posterioribus. *Ex M. S. S.* In pago Sarnovia, an. 1685. vitulus biceps ostentis annumeratus. *Tylkowski Physica Curi. P. 10.* In villa *Korzenica* vicina Jaroslaviæ, partus vitulæ duodecim pedibus sustinebatur. Calissii, an. 1695. porcellus, ornamentum fæminarum, à Gallis *fontange*, à nobis *fontaź*, dictum, capite ferre videbatur. In Boncoviensi pago proximo Vongrovecò, an. 1699. agnellus pedibus sex innixus steterat, collo uno capita duo sustentabat. Monstrabatur equus in oppido *Fanow* Litvaniæ, cum capite cornuto, bovinis unguis in pedibus anterioribus, labori maximo idoneus. Post an. 1700. Capitanei seu Præfecti Scepusiensis stabulum habebat equum

generosissimum ac velocissimum cum planta hominis, calce ac digitis, in uno pede. Rus Lipnicense non multum distitum à Torunenſi Urbe, an. 1705. spectavit agnum sic conformatum, ut in pectore haberet oculos, ibidem caput caninum, cum oculis aliis ignescentibus, os, & caudam, ejusdem belluæ.

Villa *Lubomirz*, circa an. 1709. ovem cum capite altero proximo caudæ, cum octo pedibus, elencho monstrorum intulit.

In Palatinatu Posnanienſi pagus *Biata*, vituli unius caput humano assimile, *Trzcianka* geminum alterius, exposuerat visui plurimorum.

Posnanix an. 1712. porcellus comparuit cum octo pedibus, & massa carnea in capite explicata.

Campi viciniore Sandomiriz obtulerunt venatori leporem, oculis tribus, pedibus senis, monstruosum. Gedani in platea, Germ. *Heil: Geist- gasse*, feles quinque ad unam quasi massam redacti prodierunt ex matre, triduoq; vixerunt. Exhibitus est similis felinus partus à *Carpzovio* in *Catologia* Lipsiæ impressa.

In prædio *Kozli-zki* proximo Urbi Mariæburgensi, erat an. 1718. pullus equinus cum exiguis auribus, cauda brevi & nuda, caudæ gliris consimili.

Lublino, canis quatuor nares, duplicem ordinem dentium superius inferiusq; positorum ferebat.

III. In Polonia, an. 1668. cantavit pullus gallinaceus vix de ovo exclusus. *Brewer* in *Historicis Rer. Notabilioribus*.

In vicinia Urbis Leopoliensis, an. 1694. alter pullus eadem die qua prodit ex ovo, cecinit vicibus aliquot, sequenti luce cantum repetit. *Ex M. S. S.*

Graudenti, an. 1698. anas cum duplici collo & capite nata; alibi visus anser cum iisdem membris superfluis. Gedani, gallina (instar galli) cantu instantem diem indicabat sæpissimè, macilenta semper, magnum & ponderosum hepar ferebat, quia ultra quatuordecim lotones civiles. *Ex Novis Liter. Maris Baltici, & Septen.* an. 1704.

Torunii, anno 1718. gallus quaternis pedibus innitebatur.

In pago *Taszewo* Palat. Pomeraniæ, an. 1719. spectatus anser biceps, cornutus, quadripes. Eodem anno, ex *Zufava* advectus Gedanum vitulus cum senis pedibus,

IV. Vir marinus captus, an. 1531. & dono datus Sigismundo I. Regi Poloniæ, qui Episcopum ornatum infulâ, corporis habitu penitus exprimebat. *Majolus de Piscibus, Bellonius, Aldrovandus* in *Hist. Mon-*

strorum

strorum. Captum hoc monstrum ad Mare Polonicum, secundum Prussia-
 am, narrat *Gesnerus*, *Bertiuss*, *Cornelius Amsterodamus in Epistola*. Ad-
 dit *Rondoletius de Piscibus Marinis l. 16.* Regi Poloniae quibusdam si-
 gnis videbatur denotare, quod vehementer cuperet ad mare reverti, ad
 quod deductus, statim se in illud coniecit. In Vistula prope Varso-
 viam, an. 1623. die 8. Septemb. captus est ejusmodi piscis monstruosus.
 Longitudo erat triginta sex pedum, crassities seu latitudo trium ulna-
 rum & semis. Huic tam vasto pisci caput instat hominis carneum, quia
 & caetera erant instar carnis humanae, ac mollia, sed squamis ita duris
 atq; asperis amicta, ut cornu esse putarentur. A capite, per collum, usq;
 ad caudam, cruces tanquam stellae quaedam dispersae cernebantur. In ter-
 go tormentum curule suis rotis nixum stabat, & antrosum quidem os
 porrigebat ad edendum ignem, retrorsum autem syrma à dorso proje-
 ctum trahebat, more draconis. In pinnis rotundis haerebant globi, infra
 supraq; transfixi. Ad latera utrinq; velut hastae longae suspendebantur;
 armamentarium quoddam esse credidisses. Nec deerant bipennes in mo-
 dum crucis decussatae, vexillum insignientes. Atq; ne naturam existi-
 mes illiteratam, uni vexillo literae A D I H, alteri F R F inscriptae
 legebantur, interpretatione spectantibus relicta. Praeter haec, gladius, &
 fistula aenea jaculatoribus apta, itemq; mortui hominis caput, cute &
 carnibus denudatum, ut in cranio mortis effigies esset, nec non undiq;
 tubera, vulnera, cicatrices, exprimebantur. Cauda sanguinei coloris
 erat, fissa in eum modum, ut praerubra quaedam parva spicula in unum
 fascem viderentur colligata. Habebat hic piscis etiam duos pedes admo-
 dum diversos, alter aquilino, alter leonino similis fuit. Referebatur hoc
 monstrum non in novis tantum publicis, sed etiam typis, ac penicillo
 effigiatum videbatur. Quid mysterii indicaret, multa ingenia divinave-
 runt; clarissime detexerunt bella atrocissima inde continuata. *Stengelius S.*
J. Mundi Theoretici Parte 2. ex eo Schottus Phys. Cur. Part. 1. l. 5. Veb-
erus in Arte discurrendi, Lotichius Rerum Germanic. P. 1. l. 1. c. 2. In
 fundo pagi *Goslina Murowana* Palat. Posnaniensis, extractus retibus car-
 pio, capite speciem humani sincipitis ferens. Exhibetur piscis inci-
 sus tabellae aeneae, longus, cristam notatus in capite, jacula tria ex se in-
 ferne

fernè protrudens, viri dextrâ attollentis frameam, insidentis dorso, gereus effigiem, non sine literis R P W R expressis in uno latere. Scribitur (de veritate ambigo) captus esse, an. 1700. die 10. Aprilis, in stagno *Warszawsciorum*. Cancer illatus est mensæ, cum crusta tota maculis albis ita inspersa, ut assidentibus, tanquam animal venenosum, nauseam excitaret. Cyprinus, vulgò Carpio squamis rubris tectus, conclusus est retibus in Ducatu Zatorienti, datusq; dono Illustriß. Lubomirski Palatino Cracoviensi. Restant Serpentes duo hîc apponendi. Prædium *Wolka* milliari dimidio distans Cracoviâ, in campis habuit serpentem bicipitem; Terra Premisliensis tricipitem, ad ulnas novem protensum. Amphisbæna vocatur serpens, quòd nunc in anteriorem, nunc in posteriorem partem repat, non quòd duo capita ferat; si ergo biceps aliquando est visus, inter monstra non minùs referri debet, quàm cum homines, vel vituli bicipites nascuntur, *Charletoni in Exercitat.* opinione.

V. Flos rosarum, Pragæ ad Varfaviam, in horto R. R. P. P. Bernardinorum, prodigiosus est repertus, Regiq; præsentatus, an. 1647. In cuius locum sex aliæ gemmæ prodeunt, totidem flores pollicitæ. Antiquum humanum cranium penes Templum Zakrocimense repertum, non solum musco crustaceo in diversis locis vestitum erat, sed quod mirabilius, rariusq; fuit, ex ipsa futura mendosa ossis temporalis, creverat ruta muraria, inventaq; an. 1652. Res tam erat jucunda, ut omnes, qui eam viderant, mirarentur. In sylva Russiæ Rubræ, Leopolim versus, muscus terrestris repens, exactè talpam repræsentabat, an. 1662. In polydodii radice crassiore, non procul à Civitate Varfavia, apud R. R. P. P. Camaldulenses, figura Aquilæ Imperialis, oculis *Martini à Bernitz* se se objecit, pulchrè & accuratè à natura composita. Hanc ille, an. 1657. multis exhibuit, delineatam amicis transmißit. Annus 1672. rosam triplicatam exhibuit in horto Proconsulis Urbis Mariæburgensis. Et typham duplicatam ager Kozlicensis spectandam proposuit. Buglossum sylvestre vix majori altitudine excrevens ætas viderat nostra. In radice pastinacæ tenuifoliæ sativæ, gammaurus seu cancer vegetabilis, fluviatili omnibus membris, scilicet capite, corpore,

Ægyptiorum conditura descripta ab Herodoto & Diodoro: loco non debet negari vis naturalis conservatrix, ratione terræ salæ, vel aluminosæ, vel nitrosæ, nitrum enim, & sal præservant à putredine. Idem tenendum de constitutione soli nimium sicca & frigida. Particulares hominum constitutiones multum hæc valent, temperamentum enim calidum & siccum, in causarum conservatarum serie, primum locum tenere meruit, nam calida, & sicca difficulter putrescunt. Pariter dicendum de temperamento frigido, & sicco, quod corruptioni summè resistit. Deniq; sepulchrorum certa positio non parum præstat cadaverum conservationi.

II. Numerosa cadavera, instar Mumiarum indurata, in Podoliæ cryptis spectabantur. Inde prodire nolentes homines, & se se strenuè armis defendentes, fumo de straminibus & lignis evocato à Tartaris irumpentibus sunt suffocati. Extiterant cadavera, quæ diutius formæ decorem non amiserant, faciem pallor, labia livor non deturpaverat, vivum dixisses hominem & quiescentem. Tale corpus (præter alia multa) in *Obiezierze* pago jacuerat, quod mense verno uno & altero, tumulo non erat illatum, propter colorem vividum, vitam præferentem. Quæ obriguerant in morte corpora, aliqua ita de rigore post tempus breve remiserant, ut in omnem partem facile flecterentur.

III. Cadavera multò graviora existunt, quam dum vita inerat eis, quia sensu *Kircheri*, vivens corpus spiritibus plenum quadantenus alleviatur, mortuum verò depulsis spiritibus omnibus, canalibusq; reclusis, compactius redditur. Submersa cadavera, post aliquot tempus, supernatant. Causa passim adscribitur rupturæ fellei sacculi. Ab authoribus recentioribus opinio hæc refutatur. Unde (inquit) à bile cadaveri gravitas? nec Oedipus quidem divinabit. In vivente animali antea compactus aër, post mortem, spatium amplius tenens facit ut cadaver intumescat, membranæ intestinorum in primis tanquam utriculo inflatis, evadat levius. Quomodo autem aër expansus levior redditur, ex *Kircheri Hydrotechni a nova* probatur. Sententiâ *le Grand in Hist. Nature*, emergunt submersi, quòd aqua in eorum corpora introducta laxiores poros ingrediatur, membranas extendat, quarum expansione,

panfione, multæ quoq; aliæ cavitates laxantur, hauſtoq; ære ad majus ſpatium porriguntur: ideo corpora extenſione comparata majori, & ſolitò leviora effecta, ſuſum propelluntur.

IV. Capillorum, atq; unguium incrementum non rarò datur poſt obitum. Viſnicii, cadaver baſſamatione conditum exhibuit mentum longioribus obſitum pilis. Poſnaniæ accreverat proluxa barba cadaveri, intra aliquot dierum ſpatium, Ut pili, & ungues augmentum ſumant, naturaliter poteſt efficere complexio morientium, quando in corpus manavit aliqua vegetantis animæ ad formam imperfectam diſpoſitio, quod ſæpe accidit in ſuſpendioſis, inquit *Delrio S. J. Diſquiſit. Magic l. 2. q. 27.* quibus ſubitò ſpiritus intercluduntur. Contingit poſt fata caput in grandem molem augeri, ac in tantum attolli faciem, ut oculi cum naſo diſpereant, omnis abeat nitor, venuſtas, vultus. E contrario, grande caput in vita ferebat quidam, poſt obitum decreverat notabiliſſimè cum ſtupore magno intuentium illud Poſnaniæ.

V. In Pruffia, cadaver mulieris ſolvi in lacrymas exiſtimabat vulgus, re ipſa verò ſtillabat humiditas ex oculorum angulis. Similem humiditatem obſervare aſibi licuit Medico, in ſene defuncto a poplexiâ, aliis, in ſublatis vario morborum genere. Moribundi nonnulli ridere videbantur, cauſa ſi deſideratur? convulſi motus muſculorum atq; nervorum id effecerunt. Palpebræ ſuperiores quamvis demiffæ fuerint immediatè poſt agoniam, tamen ſucceſſu temporis, ita ſubductæ apparuerant, ut oculos non tegerent, propter muſculorum extenſionem, nec non in altum ſublationem.

VI. Corpus humanum ſeparatum ab anima, interdum edit motus indicia. Annales noſtri teſtantur, quòd *Petrus Zoladz* miles fortiſſimus unico icu decollatus à Turca in prælio, non ſtatim de equo corrente decidit, ſed gladium, etiam poſt fata plenus irarum ter movit fortiter, veluti vulnera, necem illaturus occiſori. Gedani, an. 1690, Julii 14. filia cujuſdam vitriarii, propter commiſſum crimen infanticidii, condemnata ad gladium, in medio foro ſtans erecta, ſic dextrè eſt à carnifice decollata, ut capite ad terram delapſo, ipſum jam accephalum corpus ad ulnam lineâ rectâ ſubſilierit, mirantibus innumeris ſpectatori-

Etatoribus. Spiritus, qui dant motum, remanent in homine aliquandiu, etiam post sublatum ferro caput.

SECTIO II.

De

CRUENTATIONIBUS CADAVERUM.

I. **C**Adaver hominis violenter occisi, ad præsentiam occisoris, etiam in Provinciis nostris non semel sanguinem profudisse narratur. De causa fluoris, maxima lis est inter auctores. Antipathia facit id ex vehementi odio occisi in occisorem, ait *Delrio. Disquisition. Magic. l. 1.* quæ qualitatem latentem & arcanam impressit corpori cum cadavere permanentem. Ejusdem sensus *Kircherus in Arte Magnetica, Variola* cum aliis pluribus. Præsuppositis aliquibus, *Schottus S. J. Magia Naturæ, & Artis Parte 4. l. 5. c. 4.* scribit: dum duo cum affectibus nimis iræ, odii, malevolentia, cupiditatis, vindictæ se mutuo aggrediuntur, efflat uterq; per os, oculos, tales exhalationes & spiritus antipathicè inter se dissidentes, qui recepti in spiritibus & humoribus illorum, maximè verò in sanguine, non statim evanescent, unde dum occisor in conspectum venit occisi, spiritus occisoris in sanguinem occisi recepti, & cum iis spiritibus contrariis commixti, concitant sanguinem, & vi rarefactiva expellunt per aperta vulnera. Hoc autem contingit maximè, non multò post occisionem factam; quòd si longo tempore post, quando refrigit cadaver, & spiritus evanuerunt, idem contingit, dicerem, à DEO concitari sanguinem ad prodendum occisorem, vel DEO permittente, à dæmone aliquando occisores prodente: quod patet in iis, qui cadavere occisi inverso, fugere nequeunt, nam retrahuntur à malo genio, ex pacto explicito, vel implicito. Idem *Schottus Phys. Curi. P. 2. l. 12.* addit: meminisse quoq; me legisse, etiam in præsentia

sentia innocentis (nam occisor postea est repertus & convictus) vulnera sanguinem emisisse. Quòd sanguis interfecti, in præsentia occisoris erumpat è corpore, non est naturale *Fieno de Viribus Imaginationis* tractanti, ideoq; non fit vi imaginationis, sed causæ supernaturali est adscribendum, vel DEO, vel Angelis, iniquitatem interfectoris detegentibus & ulciscantibus, vel diabolis innocentes falsò accusare, aut nocentes ad desperationem perducere conantibus. Quare iudices illi meritò sunt laudandi, qui in hoc casu, cautè & circumspèctè sententiam pronuntiant, nec quæstionibus statim subjiciunt, nisi alia firmiora & certiora concurrant indicia. Negat & *Honoratus Fabri S. J. Physica seu Scientia Rer. Corporearum Tom. 3. p. 442.* sanguinem ex corpore interfecti, eo ipso effluere, quòd interfectore assistat, hoc enim sapius in publico interfectore probatum est: & si quando acciderit sanguinem effluxisse, non potius facit interfectoris præsentia, quàm aliorum, certum enim est aliquando accidere, ut sanguis, frigoris ambientis vi, intra venas contineatur, quare si cadaver deferatur in conclave, multorum anhelitu incalescat, temperato frigore, effluat. Idem ferè in *le Grand Historia Natura* legitur.

II. Post separationem animæ à corpore, non statim dæmonis potestas omnis cessat in corpora. Potest interdum malignus spiritus, mortuorum cadavera induere, apparere in iis, mira exercere, præservare diutius à putredine, sic exhibere, quasi essent animâ instructa. Contingit in Polonia, Russia, Litvania, ut testantur exempla authentica plurima, & ego, inquit *Gengell S. J. in Eversione Atheismi*, multoties ab oculatis, fide dignis testibus audivi, quòd cadaver humanum repertum sit, non tantùm diuturno tempore incorruptum, flexibile, rubicundum, sed insuper caput, os, linguam & oculos interdum movere, linteamina, quibus fuit involutū, deglutire, imò & vorare partes sui corporis. Quandoq; etiam notatum est, quòd cadaver ejusmodi è tumulo exurgat, compita, domos obambulet, his & illis se conspiciendum præbeat, ac quosdam etiã invadat, & suffocare nitatur. Si viri sit cadaver, vocatur *Upier*, si muliebre, *Upierzycza*, quasi diceret plumefactum, hoc est, plumis seu pennis instructum corpus, leve, agile, ad motum. Porro illius agilitatis

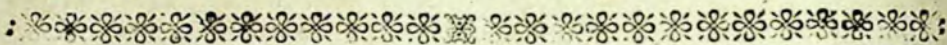
ris ac motuum in cadavere, sufficiens alia causa assignari non potest, quàm quòd demon illud cadaver in finem maleficii possedit, ex pacto antecedenter inito cum malefica, permittente Deo, & tandiu nocituro damone, quousq; maleficium illud non dissolvatur. Dissolvi verò ordinariè in Regno nostro censetur per abscissionem farcularum illius capitis cadaverici: quod an tali ratione liceat, defendunt aliqui, alii negant. Singulare exemplum cruentationis adduco *ex M. S. S.* prætermisissimilibus plurimis. Clepardia ad Cracoviam, an. 1624. in Februario, mulierem mortuam ac tumulatam, brevi alia in eadem domo est secuta, simul cum puero. Missi à Magistratu Medici ac Chirurghi, qui an aliqua signa non adessent pestis observarent, sed nulla deprehenderunt. Moritur rursus femina in alio loco, etiam sine ullo indicio pestilentia. Conclufum est igitur, per maleficam fieri hanc stragem hominum. Ergo consilio inito, mortuæ primò cadaver effoditur, quod ad terram conversum, à capite ad umbilicum, totum rubeum ac mandens linteamina invenitur. Igitur palà præmunità acuto ferro separatur caput à cadavere, ante tres septimanas sepulto, unde medius ferè congius sanguinis recentis effluerat. Ita hominibus jam jam periclitantibus est restituta securitas.

III. Promptissimos, expeditissimos aliquos esse accepi ad præcédenda capita palà, ex unica hac ratione, quòd cadaver colorem vividum ferat, rubeat, aut sanguinem fundat. Summè mirantur ignati Physicæ, inconsulti proclamant maleficia, timidi comburunt corpora. Audiant Medicorum, Anatomicorum judicia, perpendantq; exactè antequam ad ictus veniant. Non est impossibile, corpus humanum humiditate, & siccitate temperatum, juvenile, violenter affectum lethali vulnere, per septimanas aliquot, in habitu & colore, viventi respondere, conservari, stillare sanguinem: hoc tamen solet rarò contingere. Ita *Horstius Philos. & Medic. Doctor de Conservatione, & Cruentatione Cadaverum.* Idem adducit relationem de juvene nobili occiso bombardæ globo, in oppido *Blindmarck*, an. 1604. hæmorrhagiamq; vulneris durasse per multos dies, post septimanas aliquot rediisse sanguinis fluxum sine fælore, aut ingrato odore cadaveris. Delatus hic calus ad Academiam Viennensem,

enitentem, responsumque; cadaveris hanc integritatem naturaliter accidisse, propter varias circumstantias. In peste Chemnicensi, virgo post mortem tantum sanguinis profudit è naribus, ut vestes ferales pollueret, fluxusque ille usque ad sepulchrum nullo conatu poterat inhiberi. In suffocatis aqua, si extrahantur, stillicidium simile se vidisse Basileæ *Crafft* narrat: quòd scorbutici post mortem maximè cruentant *Stegmann* observavit: quòd sanguis diu è vulneribus mortuorum profluat, *Libavius* annotavit. Fieri potest, inquit *Lemnius in Occultis Naturæ Mirabilis*, ut sanguis, qui in venis delituit, agitato motoque corpore erumpat. Venæ enim referantur, tum sanguis, qui nondum naturam exiit, de corpore profluit; in his autem, qui jam pridem sunt exanimati, non sanguis rubicundus, sed cruenta quædam sanies destillat ex vulnere. In multis cadaveribus, maximè iis, quæ in Medicorum scholis secantur, sæpe per dies plurimos sanguis non congelatus conspicitur, præsertim arterialis, qui & congelari minime est aptus, & à loco suo naturali, nimirum ab arteria diutius potest conservari. *Horstius de Conservat. & Cruentat. Cadaverum*, *Fernelius Physiolog. c. 7. Highmorus*. Hac de causa *Rioland* monuit, inter dissecandum non te deterreat, & ab inchoato opere revocet stillicidium sanguinis è naribus, ore, quod sæpius contigisse vidi, primo, vel altero, tertio, & quarto sectionis die. Cadaver interfecti cujusdam, post septimanas quatuor extractum de aqua, stillavit sanguinem. *Mantius in Præcepto 5.* Summatim proferam, sæpe cadavera in genis, carnosioribus locis, visa sunt rubere, ex seroso sanguine putrescente & diluente, ex cadaveris commotione, revolutione &c. sine omni maleficio.

IV. Interdum & panes succum coloris sanguinei stillare visi. Prope Toruniam, circa an. 1609. panis scissus ab oppidano, copioso rubore perfusus apparuit. In pago *Kobylanká* Districtus Biicensis, an. 1651. panis ex furno de promptus simili colore tinctus. Diutius servabatur panis siliginis in villa *Budziszew* Majoris Poloniæ, qui dum esset recens, idem dedit spectaculum. In eadem Provincia, buccella divisa dum quasi sanguinem fudit, convivæ terribiles compulsi ad recessum. Refertur à quodam causa quasi sanguinæ istius infectionis, ad grana

in agris talibus provenientia, in quibus herba excrescit cum semine ob
 exilitatem vix auferibili, hoc in farina colorem suum adhuc occultat,
 sed ad fermentationem cum farina perductum, excitatum calore furni,
 prodit. Panes succo rubeo pleni, opinione vulgi cruenti (quia
 commodiorem locum obtinere non poterant) adjuncti sunt cruentatio-
 ni cadaverum, quæ prælusisse videntur fumeribus inclementiâ famis ac-
 cumulatis.

TRACTATUS XV.

CALAMITATES OCCURRENTES

DESCRIBENS.

SECTIO I.

De

FAMIS DOMINIO.

I. **F**AMES ex annonæ penuria, inter calamitates varias, quæ gra-
 viter nos affligunt, facillè primo loco ponenda, quam Pòetæ
 rabidam, malevadam, insanam appellaverunt. Fames ordina-
 ria in hunc modum excitari traditur. Quodlibet membrum (in-
 star radicis arboris) ad se trahit alimentum, quod ubi defecit, mem-
 bro vicino eripit, & hoc alteri, donec ad sedem nutrimenti ventricu-
 lum deveniat. Tandè imprimatur orificio ventriculi impulsus quidam,
 hanc molestiam averfatur appetitus, & ut remedium requirit cibum.
 Longior fames nociva est, quia ventriculus attrahit humores rejectanc-
 os, illisq; adimplet venas, tunc autem humidum necessarium vitæ ra-
 rescit. Nec sine cibo vivitur, propter calorem naturalem semper agen-
 tem & concoquentem, siccantem humidum à vivente omninò requisitum,
 quod alimento nonnisi reparatur.

II. Fames horribilis in Regno Poloniae grassabatur, propter tenuitatem frugum, an. 987. *Cureus in Annal. Silesia.* Poloniam, & adjacentes regiones mirum in modum fames vexaverat, an. 1124. *Lycosthenes in Chronic. Prodig. ac Ostentorum.* Afflixit fames Poloniam, an. 1153. nam frumentum tempore hostilitatis partim erat non demessum, partim consumptum à militibus, aut corruptum. *Cromerus Rer. Pol. l. 6.* Densi ac continui imbres per æstatem, circa an. 1220. segetes hybernas vastaverunt, vernam sementem fieri non sunt passi, inundationem secuta fames triennio sæviens toto. *Idem l. 7.* Sub Boleslao Pudico Rege, homines multà confecti inediâ. *Idem l. 8.* Sub Lescone Nigro, adeo est laboratum fame, duobus annis, ut de plebe plurimi cum uxoribus & liberis præsens malum evitaturi, in Ungariam, atq; Russiam commigrarent. *Idem l. 10.* Fames ex imbris & inundatione orta afflixit Poloniam, circa an. 1310. *Idem l. 11.* Omni bello atrocior fames invasit regiones Poloniae, & Bohemiae, an. 1312. Parentes filios, & filii parentes, pro excludenda rabie ventris occiderant, à nonnullis cadavera ætorum in patibula rapta. Triennem hanc calamitatem dira pestis secuta. *Miechovita Chronic. Pol. l. 4. c. 8. Dinotus de Reb. & Factis Memorabilibus.* Poloniam omnem, an. 1315. tam acerba afflixit edendi rabies, ut nullo quamvis sædo edulii genere, ac ne cadaveribus quidem humanis vulgò abstineretur. *Cromerus Rer. Pol. l. 11. Strykowski Annal. l. 7. Cureus in Annal. Silesia.* Parentes in liberos, & hi vicissim in progenitores tunc sæviebant. *Dlugossus in Hist. Polona.* Fame, annus 1362. notabilis apud Polonos, & vicinos populos. Veris tempore lætæ arrisere segetes, Junio mense, tempestates & Aquilones coorti cum pluviis, segetum florem decusserunt, enascentia grana corrumpentes. Malum hoc, Casimiri Magni beneficentiâ & solertiâ, non sinè magno Reipublicæ fructu, est mitigatum. *Cromerus Rer. Pol. l. 12.* Adeò fruges malè provenerant, an. 1439. ut hominibus, foliis tenerioribus, frondibus arborum, herbarum radicibus vesci necesse fuerit. *Idem l. 21.* In Litvania, an. 1440. post hyemis ingentia, & solito diuturniora frigora, lues primùm vulgata in pecora, mox incredibilis fames extremè miseram afflixit plebem. Alii ex sicca-

tis ac contusis arborum foliis panem sibi conficiebant, alii nec ab humanis temperabant cadaveribus: multi in profundis sylvis ad ferarum latebras penetrabant, ut se, suosq; à quibus præ fame vix ipsi abstinebant, bestiis lacerandos objicerent. Subsecuta est deinde tanta in canibus feritas, per Russiam Albam, ut obvios quosq; invaderent, dilacerarent. *Koiatowicz S. J. Hist. Litva. Parte 1.* Propter multitudinem oppressorum inedia, an. 1551. Cracoviæ modius siliginis florenis tribus vendebatur, quod pretium antea in Polonia nunquam auditum fuerat. *Neugebaverus in Hist. Pol. Bielski Chronic. l. 5.* Prussia calamitate eadem vexata est, an. 1557. *Chronica seu Liber Manualis Rer. Notabiliorum.* Litvaniæ à bellis liberæ, annus 1570. fame insolita erat gravissimus. *Koiatowicz S. J. in Fastis Radivilianis.* Vilnæ, viginti quinque millia hominum fame confecta: tunc quoq; nobilis cujusdam frumentum in serpentes mutatum fertur. *Cellarius in Descript. Regni Pol. adducens Schmidt Chronica Zviccaviensia.* In Livonia, circa an. 1598. passim unus alterum in cibum mactabat; filii parentibus, nec hi filiis (idem dicendum de conjugibus) parcebant. *Ex Literis Annis S. J.* Pluviosa æstas, an. 1627. fruges in agris corruperat, ad ingentem annonæ difficultatem: annus sequens glandibus vivere coegit plebem *Ex M. S. S.* Major Polonia, an. 1629. multum erat famelica. *Ex M. S. S.* In Podolia, an 1638. una metreta siliginis (inaudito illi regioni pretio) viginti quatuor florenis vendita. Agrestes miseri, destituti cibis & pecoribus, se, uxores, liberos, servitiis mancipabant pro alimentis folis: herbis sylvestribus, coriis, arborum foliis igne duratis, in farinam molâ contractis, admisto modico cicere, aut milio, trahebant vitam, inter morbos, febres, tormina, tumores corporum. *Ex M. S. S.* Nec annus 1665. liber ab annonæ summâ inopiâ. *Helvicus in Theatro Historico.* In Volhinia, an. 1699. octans siliginis florenis quadraginta quinque, modius tritici florenis quinquaginta, hordei & ciceris viginti sex: avenæ octodecim emebatur, quapropter multi urticis, herbis vilissimis, calamitosam vitam sustentare coacti. Ex corruptione viscerum orti contagiosi morbi, homines alii emacerati & exsuccii, alii hydrope tumidi, ac flavescentes, monstrorum simulacra quædam

dam induisse videbantur. Major glebæ sterilitas, an. 1700. non enim grana tritici, & siliginis ante hyemem jacta succrevit. Septem annos in parsimonia maxima terræ (fertillissima olim) explevit Volhinia. In Litvania circa Vilnam, & alibi, an. 1710. fame dominante, tonna siliginis venum exposita sexaginta florenis; in Volhiniam expediti currus pro frumento comparando. Rustici omnibus rebus exuti à milite, palabundi, angustiati, cum uxoribus & liberis Vilnam confluebant pro stipe emendicanda, quibus alendis vix Provincia tota sufficeret. Dum equus extinctus effertur, turmatim accurrunt, contentiosè scindunt cadaver, ac devorant. Cati, canes habentur in deliciis, sicubi arripi possunt. Excurrunt ad pagos aliqui, accendunt stabula, ubi pecora asservantur, & ustulata depascuntur. Jam à Julio ad sabbatum Dominicæ Passionis inclusivè, sepulcorum. 22862. numerantur. Sunt ultra Vilnam rustici, qui mactârunt dominos, & supellestem diviserunt sibi pro escâ. Septem miliaribus à præfata Urbe, maritus cum uxore occidit filium primò minimum, deinde majorem natu annorum prope septem, coxit, devoravit. Et cadavera hominum mortuorum assumpta in escam à nonnullis. Hæc non solùm circa Vilnam aguntur, sed etiam Duneburgo, Novogrodeco, & aliunde similia huc deferuntur. In pagis, viis, sylvis, plurima reperta corpora fame enectorum, quæ jacent insepulta ad lupo- rum prædam. Deniq; inventi caupones, qui hospites divertentes ad se trucidârunt, carnes sale conspersas asservârunt in tonnis. *Zatuski Epif. Varmi. Epistol. Historico-Familiarium Tom. 3.* Latissimam exundationem Vistulæ, & Dunajeci, an 1713. ad finem Julii, accepimus colonis messem eripuisse, famelicâ turbâ implevisse Cracoviam, ubi effractis sepibus irrumpebat illa in hortos, crudis oleribus, vilibus herbis implebat stomachum.

III. Quæritur hæc, quot diebus vivere naturaliter potest homo, sine omni cibo & potu? Ad septimum diem hominem posse servare vitam *Galenus* asserit; longius tempus concedit *Plinius*: aliquos ultra diem undecimum durasse testantur historix. Inter rudera, à pulvere pyris in sublime ejecti Templi, in Urbe Smolenscensi expugnata à Sigismundo III. milites gregarii sæpe inquirebant latentem prædam, cum subito exaudiunt gemitum, statimque rudera, lapides, & terram amovent,

& ecce attoniti reperiunt marem & fœminam viventes. Fœmina hausto puriore àère confestim exanimis concidit, vir ad castra perductus cùm vinum adustum, & balneum poposcisset, hausto vino non supervixit. Sexdecim diebus homines illi cooperti ruderibus, cibi potusq; expertes protraxerant vitam cum admiratione. *Kobierzycki Castellanus Gedanensis Hist. l. 6. ex Commentariis Stanislai Zotkiewi Ducis Exercituum, Kraiewski in Chronologia Belli Moschovitici.* Nazione Polonus *Georgius Grochacki*, in legione pedestri supremi locū tenentis à *Thimb* stipendia merens, anno 1677. fugitivus factus, sed à persequentibus militibus est comprehensus. Hoc tam subitum infortunium tantopere animum ejus consternavit, ut post editum primo insultu ingentem clamorem, prorsus obstupuerit. Officialibus exhibitus Glogoviæ, subjectusque examini, ne verbum quidem edidit, carceri inclusus nec cibum, nec potum sumpsit, somno, aut quieti nunquam se dedit, sed sensuum omnium expertus, immobilis perstitit, tandem viginti quinque diebus exactis obiit. *Ephemerides Medico-Phys. Germ. ab Academ. Naturæ Curiosorum edita Norimbergæ, an. 1693.* Causa diurnæ incidæ videtur esse humidi ad calorem ea proportio, ut illud ab hoc, nonnisi tempore longo, absumi possit. Mulieres quædam, longissimo tempore, absque esca vitam protraxerant, quia, inquit *Grevinus de Venenis*, plenæ erant humore pituitoso & crasso, calorem naturalem proportionatè huic humori respondentem valde imbecillum habebant.

SECTIO II.

De

PESTIS SÆVITIA.

1. **H** Alitus pestifer, *Kirchero in Scrutinio Physico-Medico Contagiosæ Luis, dictæ Pests*, nihil aliud est, quàm evaporatio humoris putridi, ex innumerabilibus & insensibilibus corpusculis composita, quæ dum auram liberiolem invenit, mox se se dilatando, omnia

omnia circumfita, virulenta contagii virtute inficit &c. Effluvium, est animata fatura vermium tam exiguorum, tam subtilium, ut omnem sensum captum eludant, atomos dices tanta identidem repullulantes multitudine, ut sub computum non cadant. Venenum in corpore humano nascitur ex humorum corruptela &c. Quod multi peste non corripantur in medio pestiferorum constituti, temperamenti naturalis constitutio facit, propter naturalem quandam veneni cum ea aut litem, aut amicitiam. Pestis origo prima, & Hofmanno in *Dissertationibus Physico-Medicis Curiosis*, est putredo corporis humani vehementissima, ejusdemque contagio. Immanis terror, qui percellit animos, non modò fovet, alit, & promovet contagium, sed & sine infectione plures necare potest; hic enim constrictis acuto spasmo exterioribus, sanguinem dum summa vi urget ad interiora, vehementissima mala, maximè inflammationes præcordiorum, ac ventriculi, excitat. Eadem pestis per putredinem mobilissimam, subtilissimam serpit, & se se diffundit, juvante aère, quo velut curru vehitur, ab uno corpore transfertur ad aliud. Aër quò tranquillior, eò est aptior ad colligendas pravas exhalationes, vapores seu miasmata virulenta. Item loci conclusi, ac latebrofi infectioni valde obnoxii. Maximè lues minatur iis, qui habitu corporis sunt laxiore, poros patulos habent, pinguescunt, manentque obesi. Corpora mortuorum non inficiunt facile peste, quia non expirant, neque venenum ejaculantur. Vehementia contagionis hyeme diminuitur, nam ut calor præsertim solaris mirificè omnem putredinem auget, ita è contrario gelu eandem avertit. Et regiones frigidissimæ à pestilentia sunt immunes, calidissimæ ad contrahendam luem valde idoneæ. Seminarium pestiferum quid sit, in quibus partibus corporis lateat, quandiu duret, fusè describit *Olhavius Medicus & Physicus Dantiscanus in Seminario Pestilenti*. In aère non est corruptio universalis, nam frequentissimè grassatur pestis sub constitutione aëris temperata atque benigna. Inficitur tamen sæpe vaporibus noxiis procedentibus ex sepulcretis, cadaveribus insepultis, inundationibus, stagnationibus aquarum diuturnis. Sequitur Chronologia pestium.

II. Sævit in Regno pestis, 1205. & duobus annis sequentibus.

Cromerus Rer. Pol. l. 7. Pestilentia conjuncta fami, triennio toto, maximam vim hominum, & jumentorum absumperat, finito anno 1211.

Idem l. 7. Post coronationem Venceslai Regis, mortalitas Poloniam cæperat infestare. *Idem l. 11.* In Borussia, Litvania, Livonia, an. 1312. multa millia hominum in civitatibus sustulit, plura in pagis, ut ferè decissent agricolæ. *Schutz in Hist. Rer. Prussicarum.* Prussiam per quinquennium graviter pestis vexaverat, ab an. 1345. incipiendo, & tunc plurimi pagi habitatoribus viduati horrorè incusserant, *Idem ibidem.* Pestis orta, an. 1349. non priùs finem debacchandi fecit, quàm mortales conversi ad pœnitentiam, iram Dei placarent. *Dlugoffus in Hist. Polonica.* Contagio Prussiam totam implevit, an. 1352: Torunii 4621. Elbingæ 7092. Gedani 17665. mortem subierunt, non definito servorum, & rusticorum numero. *Schutz in Hist. Rer. Prussicarum.* Pestilentia, an. 1358. sex mensibus autumnalibus, & hybernis afflixit ita Poloniam, ut in oppidis & pagis, dimidiam ferè hominum partem absumperit. Cracoviæ 20000. mortuorum numerata sunt, magis autem in nobiles & locupletes, quàm in vulgus grassata. *Cromerus l. 12.* Eandem hominũ cladem, an. 1360. Provinciae sunt passæ. *Dlugoffus in Hist. Pol.* Post fata Ludovici Regis, an. 1382. Polonia, multæque aliæ regiones funeribus opplebantur. *Cromerus l. 14.* Major Polonia, post an. 1412. gravi pestilentia conflictabatur. *Idem l. 20.* Omnem Poloniam, & Litvaniam pervagata est lues pestifera, an. 1424. Vladislaus Jagiello cum Regina, & Vitoldo, in sylvis Litvaniæ degere cogebatur. *Herburt Chronic. Pol. l. 14. Nakielski in Miechovia.* Intra hebdomadas aliquot, in Prussia tota, an. 1427. sublata peste Canonici & Sacerdotes 560: Cives & rustici 38000: famuli & famulæ 25000: pueri & infantes 18000. *Curicken in Descript. Gedani.* Acerba lues propter intensam hyemem, an. 1440. & an. 1450. propter aliam causam ortamortalibus pluribus vitam eripuit, *Dlugoffus in Hist. Polonica.* Contagio ex Hungaria in finitimam prorepsit Poloniam, an. 1456. *Cromerus l. 23.* Gedani, an. 1464. absumpsit mors violenta 20000. hominum per ætatem. *Curicken in Descript. Gedani.* Alio tempore, intra mœnia dictæ Urbis, 24000. occubuerunt. *Böhm in Ara grati animi Torunio dedicata*

dicata. Totam ferè Poloniam, Ruſſiam, & Maſoviam, an. 1467. contagium ſævum pervaſerat. *Cromerus l. 27.* Ex Hungaria ſerpens malum, Cracoviam, & omnem Minorem Poloniam invaſerat, an. 1483. Sequenti anno, Majorem Poloniam, Maſoviam, Pruſſiam pervagando, morti tradidit plurimos. *Idem l. 29.* Iterum ex Hungaria, & Sileſia peſtis venit in Minorem Poloniam, an. 1496. quæ cùm hyeme aſperrima conquieviſſet, æſtate imminente recrudit, longè, latèq; graſſata, terræ plurimos reddidit. *Idem l. 30.* Podolia peſtilentiâ laboravit, an. 1510. *Kapovius in Fragmento Pol. Hiſtoria.* Poſnaniz, an. 1514. ultra 5000. hominum ſublata è vivorum numero: ſequenti anno maximè lues vagabatur: an. 1520. multa millia incolarum interierunt. *Treterus in Hiſt. Corporis Chriſti.* Pruſſia graviffimè eſt impugnata, an. 1548. *Continuatio Chronic. ab Epif. Paderbon. ſcriptorum.* Eodem anno extincta 40000. Gedani, Mariæburgi 6000. numerat *Böhm in Ara grati animi:* ſed *Curicken* annum 1549. ponens, 20000. mortalium amiſſa in Gedanenſi urbe, poſteriorum tradit memoriz. Triennali ſpatio, contagio virulenta ſerpebat, orta an. 1562. *Ex M. S. S.* Gedani, an. 1564. de vita ad mortem translata 33885. *Curicken in Deſcript. ejusdem Urbis.* Ibidem, an. 1575. ſuſtulit peſtis 10000. hominum. *Böhm in Ara grati animi.* Difficillimè Civitas reperiri poterat in Polonia, quæ anno. 1592. non afflaretur mortifera calamitate. *Wargocki de Sacra Cruce.* Gedanenſium Civium 18000. morti data, an. 1602: Torunenſes numeroſè abſunpti. *Ex M. S. S.* Iterum Gedanenſium centuriæ aliquot, hebdomadis ſingulis, tumulto inferebantur, an. 1620. *Ex M. S. S.* Polonia, & Ruſſia, an. 1621. lue eſt vexata. *Ex M. S. S.* In memorata lapſus Urbe Gedanenſi, receſſerunt à vita 2121. anno 1625. iteratò an. 1626. conſeſſere fato 4863. præter milites. Anno 1656. erepta vivorum catui 8962. alii duplicant numerum. Annus 1659. cum duobus ſequentibus, infectione non carebat. *Böhm in Ara grati animi.* Cracoviz, an. 1652. peſte abſumpta 36000. incolarum, præter eos, qui in campis, inter latebras, ac cellaria ſunt oppreſſi. Fortunas tunc plurimorum diripiebant veſpillones, publico ſtipendio ad humana cadavera inducti, & hi humano cerebro oſtorum poſtea

postes ac pessulos illinebant, ut virulentia etiam sanos inficeret. Eodem anno, omnem quâ latè patet Poloniam pervagata lues, etiam Ukrainam corripuerat. Videre erat, ubique repentino fato sterni mortales, alios desertis penatibus, in sylvas, solitudines digredi, & dum homines aviis nemorum, aut camporum succedunt, ferae veluti permutatione facta, in oppida, ac vicos, humanis corporibus saginandæ commigrabant. *Kochowski Annal. Pol. Climatere* 1. Provinciae Regni, an. 1662. affligebantur pestilentia. *Idem Annal. Pol. Climat.* 3. Posnania, an. 1663. habebat turbas Civium infectorum. *Ex Magnalibus Imaginis Zdziechovienfis.* Leopoli, an. 1704. & sequenti, plûs quàm decem millia funerum numerata. Iaroslavia, Samboria, Tarnovia, Opatovia frequentissimis impleta fatis. Civitates aliæ, oppida, villæ, anno 1706. morticinis horridæ. Cracoviæ, an. 1707. multa millia habitatorum desiderata. Sandomiriæ, Varsoviæ, Petricoviæ, Calissii, Torunii, an. 1708. alii interierunt, alii campos & sylvas incoluerunt. Posnaniæ, an. 1709. circiter 9000. crepta vivorum catalogo. In cursu ejusdem anni, Torunii 4000. morte violenta prostrata. Maximè tunc Gedani sæviit lues, ubi mortuorum elenchus extendebatur ad 26000. intra mænia, in suburbiis totidem numeraveris. In Varmia, 12000. extinctorum revocata ad calculum. Vilnæ, an. 1710. ad Christianorum propè 20000. Iudæorum 4000. tollenda suffecit virus. In Magno Ducatu Litvaniæ toto, qualis fuerat hominum strages, Constitutio in Comitibus Extraordinariis Varsoviæ, an. 1712. lata declarat his verbis. Majorem longè terræ partem pestilentia fecit habitatoribus, agrorum cultoribus destitutam, spectaculum triste exhibendo. In contagione hac observatum, testimonio *Zatuski Epif. Varmien. Epist. Famil.* egentes infectos maximè & consumptos fuisse, prægnantes rarè enixas feliciter, lactentes sæpe ad ubera mortuarum matrum illæsos permansisse: raras aves comparuisse in aère, siccitatis tempore, ferè quavis nocte coruscationes visas absque tonitru & pluvia. Nec per Litvaniam solùm, sed per Majorem, Minoremque Poloniam, Masoviam, Roxolaniam (intactâ Volhiniâ, & Podoliâ) latissimè propagabatur lues, accumulabat funera, an. 1710. & sequenti. Nulla contagio antiquis temporibus tandiu Regnum est pervagata, quolibet

qualibet enim, anno primo, ſecundo, vel tertio finito, ſiſtebatur, hæc ab an. 1704. trahens initium in Ukraina ad Niemiroviam, inſaſit Roxolanium, indè promovit vires in Minorem Poloniam, cæterasque enumeraras Provincias, hîc deſciedo, alibi robur reſſumendo, nonnullos Palatinatus, Diſtrictus, Urbes, pagos, aliquoties inſeſtando; duravitque (unâ cum bellis civilibus, exercituum irruptionibus, innumeris calamitatibus) pænè decennio, quia ab anno 1713. quo in Majori Polonia, tandem plenè eſt ſopita. Ex vicina Moldavia, vulgò Valachia, peſtis allata an. 1719. in Podoliam, inſaſit partem Volhiniæ, & Roxoloniæ, Leopoli etiam an. 1720. incolas pepulit ſe promovendo ad oppida, *Pilzno, Paczanow, Dzikow, &c.* Palatinatûs Sandomiriensis. Catalogum Medicamentorum ſimplicium, & facilè parabilem, peſtilentiæ veneno adverſantium, conſcripſit *Sneerbergerus Tigurinus*, recognovit & auxit *Henricus à Bra Friſus Medicus Zurphaniensis*.

III. PLICA, noſtro idioma *Kottun*, quia è morborum contagioſorum genere eſt, apponitur peſtilentiis. Vocabulum trahit à verbo plicare, pili enim quaſi plicantur affectione iſta correptis. Polonica dicitur paſſim ab authoribus, ſed ſciendum eſt, reperiri illam etiam in Minori Tartaria, Hungaris aliquibus innotescere: *ex Observationibus Schenckii adductis à Sennert Tomo 3. & Brisgois, Allatis, Belgis, nonnullisque Rhæni tractibus eſſe frequentem.* Deſcribitur Plica à *Bonfigli* in *Traſtatu Medico-Phyſico de eadem*. Eſt capillorum irregularis complicatio, unam, vel plures tricas extendens, propter ſanguinis particularem dyſcrasiam, in capillorum alimentum apportatam à cauſa communi practica. Ulteriùs, idem Author Cracoviæ Medicam Praxim glorioſè exercens, vitium plicæ conſtituit in abundantibus particulis ſulphureis, cum ſalibus volatilibus non ritè digeſtis, nec ſubtiliſatis, ſed in aſperam & rancidâ viſciditatem ad inſtar olei amurcæ concretis. Ab huiusmodi ergo humorum dyſcrasia, fixam & continuam fovente mineram, heterogeneum illud quoties ad fermentationis gradus exaltatur, toties ſub capitis cutem ut plurimum deponitur, & in capillorum radices penetrando, ſucceſſivè foras amandatur. Ex his patet falſum eſſe aſſertum illius *Plico-Maſtichis*, qui plicam voluntarium morbum eſſe

pronuntiavit, ex neglectu peccatis ortum. Nullo enim modo concipi potest, quomodo crines ex negligentia peccandi, in cirros convoluti hominem tam sævis mactare doloribus, horrendis convulsionibus torquere, membra in functionibus impedire queant. Hæc sparsim *Bonfigli*, jam verò *Tylkowski Phys. Curi. Parte 5.* plicam vocat humorem venenatum, ardentem, continuò evaporantem, ortum ex cacochymia, glutinosum, cujus vapor habet vim pilos producendi, & productos confltrandi. Alii Medicæ Artis Doctores sequentia tradidere de isto morbo. Venenata sanguinis infectio plica, fumis cerebrum opplet, subinde perturbat, appetitus varios movet; si erumpat per poros capitis, hæret in pilis, ad instar scorpil contriti, aut viperæ, venenum ad se trahit, hinc ægro levamen, remoto verò hoc extractivo, virus relinquit in corpore, ac crudelia symptomata concitat. Apud hos major, minor apud illos, propter plus aut minus veneni. In capite ordinariè nidificat, quod ita horribili spectaculo interdum involvit, ut non tam capilli, quàm villosus aliquis pileus congenitus homini videatur. Barbas quoque benè nutritas invadit &c. Amputatur non rarò sine damno sanitatis, dum jam totum è corpore exfluxit venenum, nonnunquam si separetur, symptomata innovantur, propter rationem oppositam, scilicet, quia eâ ablata venenum hæret in corpore, suosque pessimos effectus producit. Legitima plica semper viscido quodam humore madida est, præcipuè in stipite, de quo abscisso purulentum sanguinem extillasse contigit, quia opinione *Honorati Fabri in Tractatu de Plantis.* fibræ cum pilis propagantur, & mirabili plexu implicantur. Morbo eodem infecti, nonnullorum ciborum, potuumque appetentiâ, aliorum horrore corripuntur, multùm sudant, somno privantur, oculos affectos ferunt, torquentur in pedibus. Addit à *Gehema*, laxantur artus, retorquentur membra, convolvuntur nervi, conglobantur concatenatæ vertebrae, totusque homo à tam superba structura in monstrum transmutatur gibberosum. Hos, aliosque effectus innumeros alii non plicæ adscribunt, quæ est propriè complicatio capillorum, sed morbo alteri *Gożdziej* dicto, qui non modo circa capillos, sed & in venis, nervis, musculis, carne, ossibus hærens potenter cruciat. Origo plicæ capillos in cirros inexplicabiles contor-

contorquentis, refertur à Russis ad Tartaros olim irrupentes, infectas aquas reddentes, immixtis humanis cordibus veneno imbutis. Negat *Theophrastus Veridicus*, & *Scotus Medic. Doctor in Plico - Mast.* Tartaros scivisse, aut potuisse ita inficere aquas lacuum immensoꝝ veneno aliquo: deinde dato non concessio, quòd poterant isti lacus sensibilibiter infici, virus illud non esset durabile, quia aqua pluvialis, & terra ipsa absorpsisset totam malignam quantitatem. Pro secunda causa allegatur haustus aquarum è montibus Carpatiis defluentium, fossilium halitibus imbutarum, è quibus flumina coalescunt, sed nec hæc origo placet, propter rationes facile dandas. Nec rigor àeris est incusandus, nam major sentitur in Moschovia, Svecia, sine capillorum conglomeratione. Tandem venenum hoc attribuitur à *Tylkowski in Phys. Curi.* multo cibo, & potui crebro cremati crudi, haustu fuliginis & vaporum in habitaculis fumo impletis, quæ Russi incolunt. Et solà Russiâ olim continebatur plica, in Pokucia ad Biesciadicos montes enata, juxta *Sixti Leopoldiensis Medic. Doct.* assertionem in *Thermis Sklo*, sed dum Poloni bella diutius gerunt cum rebellibus Cosacis, morbum Russis familiarem feruat in patriam. Eundem locum *Starnigelius Rector Academiae Zamoscensis in Epistola ad Medicos Patavinos* assignat plicæ primæ, his verbis. Inter Hungariam, & Pokuciam Provinciam Regni Poloniæ eveniebat, ut plerisq; hominibus unus & alter cirrus excreseceret, nunc serpente capite is morbus, & late divagatur per Regnum. Longitudinem plicæ si expendas, testatur *Oligerus Jacobus*, quòd sex pedum & trium pollicum extensione, plica ex Polonia asservabatur Hafniæ in Museo Christiani V. Daniæ Regis. Tenent (inter rariora) & alii plicas notabilis extensionis, ac vastitatis, Noverat virum & à *Gehema*, qui plicam duorum ferme cubitorum in longum reportavit ex morbo. A Medico Gedanensî, an. 1718. visa plica in Litvania, *Joanni Brynio Medic. Doctori* descripta in literis, ad ulnas sex protendebatur. Judæi Russiam, atq; Litvaniem inhabitantes dum torpent otio, putredinem contrahunt, mali nutrimenti cibo se sustentant &c., plicis ad zonam pendulis onerantur, quæ latas tabulas, aut oblongos funes exprimunt formâ. Si enim caput plica invadit, capillis cæteris sunt longiores illi, quibus hoc ma-

ætus ad idem revertitur, constatq; quatuor punctis, nempe Æquinoctio Verno, Solstitio Æstivo, Æquinoctio Autumnali, & Solstitio Hyemali, à quibus Ver, Æstas, Autumnus, & Hyems sumunt initia. Luna-
 ris annus, est illud spatium temporis, quo Sol & Luna duodecies con-
 junguntur. Mensis Solaris, est spatium temporis illud, quo à Sole
 decurritur Signum unum Zodiaci. Mensis Lunaris, est spatium tempo-
 ris illud, quo Luna totum percurrit Zodiacum. Dies alia est Natu-
 ralis, ab ortu solis ad ortum, vel ab occasu ad occasum, & hæc semper
 æqualis, viginti quatuor horarū. Artificialis alia, estq; duratio temporis ab
 exoriente sole, usq; ad ipsius occasum, seu quandiu sol lucet in nostro
 hemisphærio, cui opponitur nox artificialis. Hæc mora solis cūm va-
 ria sit in variis partibus anni, multiplex etiam est dierum quantitas. Mi-
 nimam in æstate habemus noctem, longiores dies, id est diuturniorem
 solis moram supra horizontem, dum Sol arcus cæli percurrit majores
 respectivè ad nostrum hemisphærium. In compendio proferam, tota
 causa inæqualitatis dierum, obliquitas Eclipticæ seu viæ Solis. In
 finibus Polonia, ubi jungitur Hungariæ, mediantibus montibus Carpa-
 tiis, dies horarum 16: in Masovia horar. 16. min. 24: in Podolia, Sol-
 stitii Æstivi tempore, horar. 16: in Lityvania Vilnæ hor. 17. min. 2: in
 Samogitia hor. 17. min. 20: in Curlandia hor. 17. min 36. In finibus
 Prussiæ, ubi jungitur Samogitiæ, & in finibus Pomeraniæ ad Mare Bal-
 thicum hor. 17. min. 8: Gedani totidem diei horæ, ubi 24. Junii, ori-
 tur Sol horâ mediâ quartâ, occidit mediâ nonâ, lux legenti, aut scri-
 benti favet ad horam undecimam noctis, & ampliùs. Concurfus seu oc-
 curfus crepusculorum Occidentalium, Orientalium, imò & Septentri-
 onalium, juxta *de Ulloa S. J. in Philosoph. Natur.* lux est illa nocturna. Cur
 autem crepuscula Borealia sunt longissima æstivo tempore, ibidem ratio
 assignatur.

II. VER, est pars anni temperatissima, dicta à virore. Dividitur
 in portiones ternas, scilicet ver novum sive primum, adultum, & præ-
 cept. Verno tempore, quia mensibus Martio, Aprili, Maio, anni 1121.
 ætus maximus terram exussit, in defectu frugum, causavit famem. *Ex*
Annal. Polonia. Ex nimio fervore solis, an. 1330. segetes ad de-

bitam maturitatem ante Junii diem 24. pervenerunt. *Miechovita Chronic. Pol. l. 1.* Menses, Martius, Aprilis, & Majus ultra mediocritatem, an. 1353. verno ac pænè æstivo calore ad aristas segetes perduxerunt. *Herburt Hist. Pol. l. 10.* Prussica messis multum tempestiva, an. 1379. nam circa festum D. Joannis Baptistæ completa. Cerasa, ante dies Pentecostes, vina, luce sacra Jacobo Apostolo, erant matura. *Ex Supplem. Chronic. apposito de Dusburg Chronicis.* Vix credibilis hyems, an. 1654, ipsis Pentecostes diebus, segetes omnes decoxit in Minori Polonia, & Russia. *Krasuski S. J. in Regina Polonia MARIA.* Polesianæ, an. 1695. Martii 24. hoc est, veris initio, vinum in calice est congelatum. Prussiam, an. 1716. frigidi venti diu perflaverant, ideoq; pomaria non floruerant, nisi ultimis Maji diebus.

III. ÆSTAS, est tempus trimestre ab ingressu Solis in Cancrum, usq; ad Æquinoctium Autumnale, quod fit sole ingrediente Libram. Tantus ardor interdum æstate, Poloniam & Moschoviam adurit, ut greges, armenta, fruges contabescant. *Bodinus in Theatro Univ. Naturæ.* Majores sunt Gedani calores, quam Tolosæ, quia tum ex mari vicino, tum fluminibus, stagnis, paludibus, vapores densi calore solis extracti, copiosius æstate sursum vehuntur, in quibus radii solis validius compressi & reflexi fortius urunt. *Bodinus Methodica Hist. c. 5.* In Curlandia æstas brevis sed fervidissima, calor tamen ille vix ultra Iulium mensem protenditur. *Lentilius in Curlandia Memorabilibus.* Siccitas æstatis maxima, an. 1120. afflixit Poloniam. *Dlugossus in Hist. Polonica.* Æstas nimium calida erat, an. 1310. ex nimioq; fervore solis, ultra solitum cursum segetes in debitam maturitatem, ante festum Joannis Baptistæ perductæ erant; undis desiccatis flumina suos alveos deseruerunt. *Miechovita Chronic. Pol. l. 4.* Æstu usq; adeo vexata est Polonia, an. 1473. ut alvei fluminum plerorumq; arefcerent, Vistula ad Toronium esset vadabilis, sylvæ, saltusq; radicibus arderent, segetes squalerent, jumenta limo cum herba vorato intestinis oblitis interirent. *Neugebauerus in Iconibus & Vitis Regum Polonia, & Paprocki.* Ad Graudentum eques transire poterat Vistulam non natando, an. 1539. *Henpenberger in Chronic. Prussia.* Vistula notabilissime imminutus

in Prussia, an. 1584. minores fluvii siccitate exhausti: Gedani à Pascha-
te ad diem S. Dominici, non nisi ter tellurem pluvia exhilaraverat. *Ex*
Chronic. Prussiae. Memini, æstate fervente, terram inter Cracoviam,
& Vielisciam arsisse diebus plurimis. *Broscius ad Lectorem Salinarum*
Cracovi. Willichii. Anno 1653. mense Iulio, quando Rex Leopoldi
in campum *Glimany* movit, tam infandus fuerat calor, ut in Cohorte
Prætoriana, plùs quàm centuria militum, quorum maxima pars nudis
incedebat pedibus, in arena imbecillitate procideret, & ultra duodecim
sunt mortui, absq; ullius alterius mali interventu. *Ephemerides Erudit.*
anni 1667. ex Fekery Epistola, Beckerus citatus à Boneio in Medicina Se-
ptentrionali. In Litvania, an. 1657. omnes segetes vernæ absump-
ptæ caloribus: aquæ partim imminutæ, partim sublata. *Ex M. S. S.*
Anno 1666. ardentissimis solis caloribus perusta tellus. *Kochowski An-*
nal. Polo. Climactere 3. Anno 1706. & sequenti, fluvii, stagna, pi-
scinæ, & fontes aliqui aruerant: Vistula ad Sandomiriam non excesserat
ulnam profunditate. Labore grandi educebantur de terra aquæ potandis
pecorum gregibus non sufficientes. In Roxolania, ad pagos *Twierdza,*
Borutyn, Bieka, Sokolniki, terra tempore longo arsisse & subsedisse visa:
segetes vernæ excepto fagopyro exustæ omnes. Æstas, atq; autu-
mnus anni 1708. vix aliquoties edidit pluviam, & hac de causa, aratris
scindi solum non poterat, in locis plurimis, consequenter admittere se-
minationem hybernant. Anno 1718. in Iunio, circa Iaroslaviam
& alibi, excrecens hordeum, & avena in agris, olus in hortis est exu-
sum. Æstivus fervor an. 1719. in minutis ubiq; aquis, paludes am-
plas Polesiæ circa Owrucium &c. exsiccaverat, ibidem vix ter permise-
rat cadere pluviam. Vistula in locis innumeris vado transiri poterat, in
quo post vernam navigationem, nulla alia commodè est instituta. Cæ-
teri fluvii decrescentes quotidie, alveos suos vix non reliquerant. In pa-
gis nonnullis Prussiae, solis ardoribus afflicta pecora enoriebantur: ali-
bi propter arefactas piscinas torquebantur siti diuturna. Sylva Niepolo-
micensis incensa à viatoribus, spatio trium hebdomadarum alebat igneus
serpentem per terram aridam, atq; radices, cum strage maxima arborum.
Adultæ segetes causârunt annonæ grandem caritatem in Majori
Polonia

Polonia, quæ, unà cum vicina Silesia, est sustentata à Minori Polonia sæpius perfusa imbre, in Provinciis aliis fere per menses quatuor desiderato.

IV. AUTUMNUS inter æstatem, & hyemem medius, fructus arborum, & vina colligit. Hyemi diururnæ & acri, an. 974. ipsis Calendis Novembris, initium dederat. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 2.* Frigus immensum & sine exemplo, Cracoviensem Terram, an. 1276. in fine Septembris pressit: jam verò Octobris 6. tanta nivium congeries infudit se Alpibus Sarmaticis, quas Tatri appellamus, ut hyemem induerent. *Idem Hist. Pol. l. 7.* Regnante Vladislao filio Iagiellonis, hyems aspera cum magna nivium copia, ante Novembrem venerat. *Cromerus Rer. Pol. l. 21.* Turcarum septuaginta millia, per Valachiam, in Russiam se effuderunt, an. 1499. sub finem Novembris, omnemq; oram ad Nestrum, Haliciam, Zidacoviam, Drohobiciam, & Samboriam vastârunt igne, & ferro. Nec progrediendi ac vastandi modum ullum fecissent barbari, nisi cælitus repressi atq; oppressi essent. Derepentè enim intensum gelu extitit, nix tantà decidit, ut circumsepti undiq; Turcæ nec progredi, nec regredi possent. Ita jumentis frigore, fame consumptis, hostium quoq; supra quadraginta millia alisse & obriguisse memorantur: multiq; reperti postea, qui interfectis equis, in uteros eorum exenteratos & calentes se se illatebraverant, sed nullo operæ pretio. Reliqui cum in Moldaviam evasisent, à Stephano Palatino habitum Polonorum mentiente contrucidati, ita ut vix decem millia, Istro transmissis, salva evaserint. *Herburt Hist. Pol. l. 18. Genebrardus in Alexandro VI. Sarnicki Annal. Pol. l. 7. sub anno 1498.* Gedani, an. 1568. Octobris 21. rosæ in hortis apparuerant. *Curicken in Descript. dictæ Urbis.* Vernabant arbores, flores rosarum eruperant, an. 1588. in Decembri *Kwiatkiewicz S. J. in Annal. Ecclesiasticis.* Propter temperiem æris, an. 1659. in fine Novembris, apes ex alvearibus evolabant in campos. *Ex M. S. S.* Post recuperatum à Turcis Camenecum Podoliense, in cæmeterio Ecclesiæ Cathedralis expurgatæ, & reconciliatæ, malus effloruit, an. 1699. die 24. Septembris. Sequenti die, rosa rubra allata ex horto proximo. *Ex M. S. S. Synopsi Viræ Stuska*

Stuszkæ Castellani Vilnensis. Extraordinarius calor in Litvania, an. 1708. mense Septembri, rosarum floribus hortos impleverat. *Zaluski Epif. Varmi. Epist. Hist. Familiarium Tom. 3.* In Majori Polonia, anni 1710. autumnus, supra modum & memoriam hominum annosorum, serenus, calidus, ad Decembrem medium concessit tempus seminationi. Post ætatem pluviosam anni 1715. autumnus in Prussia placidus, amœnus, calens, idoneus ad fraga proferenda, ad exhilarandos oculos rosas, mense Octobri, in hortis Gedanensibus. Rosæ non florent nisi calore multo adjunctæ, dum ergo in autumno erumpunt, terra calet intus præternaturali calore impresso vi calorum, quæ vapores commovet, dum sol est debilior, gelu non adest digerens.

S E C T I O II.

De

HYEME MITI, & ASPERA.

I. **H**YEMS, est pars anni frigidissima, inter autumnum, atq; ver, media. Non nego, ait *Opaleński in Defensa Polonia contra Barclatum*, acriorem nobis hyemem esse, sed ut sævitia ejus sit apud nos maxima, id nego, & Germaniæ plerumq; non minorem dico, aliisq; populis porrectis ad Septentrionem. Superat verò frigore Svecia, & Moschovia, multò magis pars Borealis. In Groelandia Insula, constantia hyemis per novem mensium spatium est extensa, nec alibi brevior.

II. Calidissima hyems, & absq; exemplo, ab omni rigore pruinæ aliena adeò, ut an. 1414. Litvana frigida regio, circa Purificationis B. MARIE VIRGINIS festum, olera, & flores produceas, in miraculum panè vulgo abierit. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 11. Bielski Chronic. Pol. l. 3. Koiatowicz Hist. Litva. Part. 2. Strykowski Annal. l. 15.* id accidisse an. 1413. narrat. In Prussia, an. 1427. die 6. Decembris, arbores floribus vernis contactæ, sed benignitatem hyemis, sævitia pe-

stis consecuta. *Curicken in Descript. Gedani.* Cæli clementiâ annus 1492. ita calebat adulta hyeme, ut arbores passim pubescerent, prata & flores vernarent, aves congererent nidos, genusq; propagarent, sed rigidior Martius, intenso quindecim dierum gelu, ac pruina exussit omnia. *Koiatowicz Hist. Liv. P. 2. l. 6. Bielski l. 4. Miechovita l. 4. sibi anno 1493.*

Per hyemem in Litvania, an. 1551. adeò tepidæ pluriæ increbuerant, ut non aliter, quàm ultimo vere solet fieri, omne frumenti genus in spicas excreverit, quod deinde universum planè intercidit intenso gelu. *Koiatowicz Hist. Litva. Part. 2.*

Nulla hyems in Prussia circa Gedanum, an. 1552. calor insolitus 26. Januarii promovit vomeres ad excolendos agros. *Curicken in Descript. Gedani.* Nec Vistula, nec Radunia fluvii passi sunt glaciem hyeme tota, anno 1507. *Idem ibidem*

Et an. 1607. in Prussia hyems erat lenissima. *Idem ibidem.*

In Roxolania, an. 1678. sic intepuerat àer, ut terra violas, aliosq; flores, in principio Martii ederet.

In Palatinatu Cracoviensi, an. 1696. tempesta perfrigida unico tantùm duravit mense; in Febuario, pisum, & avena tradita agris, arbores floribus vix non vestitæ. In Palatinatu Posnaniensi, an. 1702. Februarii diebus primis, verni flores erupere de terra, pluvia crebrior rigabat campos, vix aliquando pruina sparsa.

III. Tanta vis frigoris-interdum est in regionibus nostris, ut radicibus arescant arbores, aqua ex editiore loco effusa prius quàm terram contigerit, concrescat in glaciem. Lacus, paludes, flumina, duobus, tribusve hybernis mensibus, nonnunquam autem ad quintum & sextum usq; concreta glacie, non modò peditibus, verùm etiam equitibus, curribus, ac plaultris quamvis oneratis, multis simul, longo spatio pervia & secuta præbent itinera. Imò ultimâ Martii, Vistulam in Masovia, adhuc per firmam glaciem, cum curru & quadrigis transivi. *Cromerus Polonia l. 1.*

Hyberno tempore, in Polonia trabes ita congelantur, ut nisi cautè & paulatim laxentur, fragiles fiant, & ædificiis inutiles. Quocirca frequenter etiam ædificia lignea, nimia vi diducta frigoris, crepare solent. *Du Hamel de Corporis affectionibus l. 1. Zann in Scrutinio 3. Astronomico.* Saviente gelu, & clavi profiliunt de asseribus, quia conge-

congelata humiditate stringit se asser, cum impetu flectitur, & sic clavum ab illo avellit, cui affixus fuerat, deinde laxè hærentem eicit. Multi viatores partes corporis frigore adustas perdunt, contingit enim frequentius, ut nasi, nares, aures, manuum, pedumq; digiti afficiantur torpedine, qui si tempestivè fricentur nivibus, reducuntur ad antiquam temperiem, si serò, medicina frustra paratur. Nives partibus læsis ideo profunt, quia sensim apertis meatibus, sanguis & spiritus denuo illabuntur: seu calor affricu revocatus ad interiora, ac concentratus multum augetur. Superficies terræ constringitur solidè centrum versus, nunc ad ulnam unam, nunc ad cubitos duos, & ultra, pro frigoris intensione: succus congelatus instar glaciæ albescit, terra labore multo, hebetatis lignonibus foditur. Antra & cellaria eo tempore calent, quia pori terræ clauduntur desuper, ne spiritus terrei calidi egredi possint, ideoq; intensiores facti calefaciunt loca subterranea. Dum hyeme rigida rusticanæ calent cameræ in Litvania, foramen factum pro fenestra obtegitur ab intus tabulâ, ab extra verò fortiter in idem foramen nix intruditur, deinde amotâ tabulâ sinitur liquefcere, sed dum ab intra solvitur, ab extra gravi gelu stringitur, fenestra glaciæ formatur, in unum diem duratura. *Tylkowski Phys. Curi. Part. 10.* In fenestrarum orbitis vitreis, vapor instar fruticum, plantarum, florum, sæpe concrefcit.

IV. HYEMS ASPERA, & nive multa onusta, an. 974. maria, stagna, lacus, paludes conglaciaverat, à Calendis Novembris, ad Aequinoctium Vernalium. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 2. Cromerus l. 3.* Abstulit sævum gelu pecora multa & homines, an. 1125. *Dlugoffus l. 4.* Aspera erat bruma, an. 1220. *Herburt Hist. Pol. l. 6.* In Litvania, Livonia, Prussia, præ intensissimo frigore sylvæ aruerant. *Strykowski in Annalibus.* Circa an. 1336. rigida atq; nivosa hyems, feris, volucris, tulit interitum. *Cromerus l. 12.* Solito intensior bruma, & sine exemplo nives assiduas fundens an. 1364. non domestica tantum animalia, sed & sylvestria, item volucres sustulit, fructiferas arbores plurimas perpetua necavit ariditate. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 9. Strykowski Annal. l. 12.* Duratus frigore Vistula steterat à die 4. Decembris,

ad 12. Martii, an. 1422. *Ex Supplem. Chronic. Prussia.* Acerrimum gelu, magna strage in quadrupedibus edita, an. 1440. delevit pomaria. *Dlugoffus l. 11. Strykowski Annal. l. 16.* Tanta furore, an. 1459. in Decembri, Prussia sensit, quanta raro memorantur in Annalibus: perseverarunt illa ad diem Martii 16. *Curicken in Descript. Gedani.* Asperissima hyberna tempora conquiescere pestem fecerunt, an. 1496. in Minori Polonia. *Cromerus Rer. Pol. l. 30.* Rigida hyems erat in Prussia, an. 1554. *Curicken in Descript. Gedani.* Tanta savitia auræ, an. 1577. à diebus Octobris ad Conductum Paschæ sine intermissione duravit, ut aqua effusa in aërem prius congelaretur, quam terram contingeret. *Nakielki in Mitehovia.* Memorabilis annus 1638. ob magnitudinem & diuturnitatem frigoris, à Calendis Decembris, usq; ad Majum perseverantis. *Idem ibidem.* In Polonia gelu extitit sævum, an. 1655. & cum exercitus Polono-Litvanus ad Borysthenem, prope pagum *Iskau* hybernaret, castra tam acri frigore infestabantur, ut omnes potus, atq; vinum Hispanicum, una nocte penitus ad fundum usq; constrictum fuerit, quod deinde etiam haud aliter in usum venire potuit, quam vasis diffractis, ubi liquor congelatus lebetibus ad ignem imponi, & colliquari debuit. Et aquæ vivæ venditoris, qui exercitum sequebatur, ori adnotum lagenæ orificium, ita ibi agglutinatum & affixum hæsit, ut sine sanguinis profusione abstrahi non potuerit. *Ephemerides Eruditorum impressæ Lipsiæ an. 1667.* Vinum generosum in Polonia gelu adstringitur, & securi frangitur. *Du F. amel de Corporis affectionibus l. 1.* Insuper brumæ rigor vexabat Poloniam, an. 1664. *Kochowski Annal. Pol. Climat. 3.* Tam immitis hyems grassata est, an. 1670. ut nemora adusta frigore è vegetabilium regno proscripserit. *Zawadzki Arcana Hist. l. 6.* Rigidissimus Ianuarius & Februarius, an. 1709. homines plures vitalibus conclusis venis fecit congelatos, pecora sustulit, aves minores libertatis oblitæ per fenestras & januas hyberna cubicula petere, pisces in stagnis, & piscinis usq; ad fundum oppletis glacie, exspirare adegit. Pomaria & sylvæ passim aruere, quercus gelatione ruptæ cum grandi sonitu, bombardarum minorum explosioni persimili. Erant, qui Hungaricum vinum, & crematum àcri

àéri exposuerant, & intra horam, receperant adstrictum gelu. In calice vinum glaciem bis admittebat sub tempus Sacrificii Missæ, scilicet ante consecrationem, & sumptionem, Terra, ad longitudinem ulnarum duarum & mediæ, durata algoribus comparuit coram fossoribus, & ductoribus aquarum. De hyemis præfatæ rigore nimio *Zatuski Episc. Varmi. in Epist. Hist. Familiar.* idem reliquit. Non solum arbores in hortis, campis, sed etiam aves in àère, animalia in stabulis, & sylvis copiose emortua sunt in Litvania. Similis strages visa in Prussia, & à *Zerneke in Hist. Torunien. Naufragis Tabulis* descripta. Constitutio algidissima hyemalis, an. 1716. die 1. Ianuarii &c. gradus nonnisi ternos requirebat Gedani, ad æqualitatem cum frigoribus anni 1709. Aliæ hyemes acres in Prussia, enumerantur in *Tractatûs 6. Sect. 1. num. 6.* ubi Balthicum Mare congelatum exponitur.

V. Impressit *Conradt Medicina Doctor Gedani an. 1670. Dissertationem Medico-Physicam de Natura atq; Effectibus Frigoris*, quæ ad compendium hîc est redacta. Observatum in Prussica nostra regione, quod frigus plerumq; intendi soleat spirante Borea, magis adhuc Czæcia, & Euro flante. Serum destillatum sanguinis bovini funditus est congelatum. Spiritus panis destillatus, & semel rectificatus, per iteratam destillationem congelatus remansit. Vinum Gallicum saccharo edulcoratum à frigore fuit coagulatum, servatis, sapore, odore vini, minùs tamen spissè, quàm aliud vinum Gallicum, quod absq; saccharo, àéri libero exposueram. Vinum Rhenense minùs saccharatum vidi funditus congelatum, servato tamen odore integro. Vinum Hispanicum *Sect. dictum* satis firmiter ac funditus congelabatur, non tamen planè. Cerevisia nostras nigra melioris notæ non admodum firma glacie fuit coagulata. Lac vaccinum planè congelatum, parte caseosa in superficie condensata seorsim existente. Aqua, saccharo tantillo adjecto, frigori exposita minùs firmiter condensata. Solutio mediocris copix aluminis crudi injecti cum aqua fontis facta, ad fundum usq; extitit congelata. Idem accidit solutioni calcis murariæ vivæ, & extinctæ, atq; solutioni Vitrioli Goslicensis depurati. Solutio Crystallorum, & Nitri fortissimè est congelata. Solutio copiosi Alcalici Salis liquida mansit in frigore. Solutio Sa-

his Armoniaci, uti & phlegma illius destillatione prolectum, firmiter omninò constricta glacie. Oleum Tartari per deliquium paratum, equidem in frigore permansit liquidum, sed aliquā præcipitationē est passum. Solutio Salis Cardui benedicti, mediocri copia immixti congelata. Salis gemmæ drachma una, in uncis duabus aquæ soluta non munivit aquā à congelatione: ast ejusdē Salis drachmæ 2. in uncia una & semis aquæ, liquatæ effecerunt, ut ne quidem ope mixturæ frigorificæ congelari potuerit. Aqua ex nive liquata, citius frigore congelata fuit, ac simplex alia aqua. Aqua marina ad quatuor circiter milliaria Prussica à littore nostro hausta, in frigido aëre collocata congelabatur usq; ad fundum, glaciem, mirum & ingratum saporem, nec multum salsum præbuit. Aqua Salvix destillata, licet aliquid usti aluminis contineret, congelata à frigore, odorem saluum retinuit. Aquæ destillatæ variz, nonnihil etiam spirituosæ, ob vinum in destillatione additum, nihilo minus congelatæ. Spiritus Salis rectificatus, ab intenso frigore, supra expectationem, profundè fuit condensatus. Aqua fortis post solutionem plumbi debilitata, satis firmiter est congelata. Spiritus Salis aquâ dilutus, item Spiritus Nitri dilutus, & Aqua fortis diluta in superficie, glaciem conspiciendam præbuerunt, reliquo liquore immuni à gelu. Saccharum Saturni aqua simplici solutum, & aliud in aceto vini solutum, contra quàm aliqui affirmant, non potuit arcere congelationem. Clyffus Antimonialis subacidus planè fuerat congelatus. Tinctura Succini cum Spiritu Vini egregio rectificato parata, levem præcipitationem aliquarum partium passa à frigore, clarior evasit & perspicacior. Axungia ceti piscis solummodò condensata. Oleum Juniperi destillatum, aquæ superfusum, non prohibuit ejus congelationem, uti nec oleum seminum lini expressum, aquæ superfusum, eandem à glacie custodivit, licet oleum ipsum nihil à frigore passum fuerit. Oleum amygdalarum dulcium expressum, & Oleū olivaceum à frigore est induratum. Oleum anisi destillatum fuit coagulatum. Sequuntur ea, quæ à frigore illæsa ad conspectum saltem externum manserunt. Spiritus Salis cum Spiritu Vini rectificato ex arte junctus, intensissimo frigore nihil mutatus apparuit. Aqua fortis rectificata nihil quoq; à frigore passa. Spiritus Nitri rectifi-

carus,

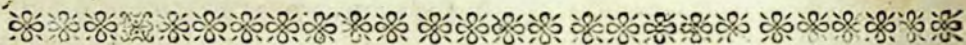
carus, Spiritus Vitrioli rectificatus, Spiritus Vini alcalisatus, à gelu mansit immunis. Spiritus Vini rectificatissimus nonnihil exhalavit, nihil aliud damni accipiens. Oleum seminum lini expressum, in frigore liquidius & limpidius mihi apparuit. Argentum vivum subsidere parum, & contrahi videbatur. Spiritus Nitri rectificatus, Spiritui Vini rectificato debite unitus, à rigidissimo frigore, & misturis frigorificis transparentior, limpidiorq; redditus, præcipitata in fundum parva quantitate alicujus terrestris materiæ.

VI. GLACIES, est aqua concreta frigore, propter terræ admissionem, sive exhalationes siccas, partes aquæ agglutinantes. Primæ, & mediæ hyemis, fortis & tenax glacies aded, ut spissitudine seu densitate digitorum duorum, ait *Tylkowski in Meteorologia Curiosa*, sufferat hominem ambularem: trium verò digitorum, equestrem armatum: unius palmæ & dimidiæ, turmas: trium vel quatuor palmorum, integram legionem, vel myriadem populorum. Aqua stagnantes gelantur profundius, quam profluentes attingendo crassitie mediam ulnam, interdum integram, & amplius. Vistula, an. 1709. aquam gelu concretam prope ad cubiti extensionem tulisse dicitur, exercitibus integris sustinendis sufficientem. In fluviis, lacubus, stagnis, glacies rumpitur, si intensum fuerit gelu, aquarum, aut vaporum ibidem inclusorum efficaciam, tantumq; solet edere sonitum, quantum explosum tormentum bellicum. Pisces sub crassiore glacie sæpius suffocantur, quia halitus terrei sunt illis noxii, hi verò dum aqua tota cooperitur, sursum non evolant, sed insipientes fluidum elementum, ferunt interitum. Exanimationis causa rejicitur & in aquam, quæ separata diutius ab aère, naturam exiit. Gedani, alibiq; in Prussia, celeritate magna feruntur homines per glaciem nudam, insistendo instrumentis feratis, à Germ. *Schritt - Schuen*, a nobis *Lyzæ*, vocatis.

VII. Contra vehemens frigus multa præsidia sunt nobis subministrata à natura, non pauca ab industria. Dantur sylvæ vastissimæ, pelles ferarum variæ, hyberna cubicula adeo exactè clausa, ut auram rigidam non admittant. In his succenduntur fornaces, foci crebrius lucent, vigiles tota nocte in aulis nobilium prospiciunt, ne ignis extinguatur,

aut

aut incendii excitetur periculū. Ab his remediis semoti plures reperiantur inter egentiores, seruitio deditos, milites gregarios, rucolas, frigorū sic patientes, ut una attrita veste, neq; subducta pellibus testi ferant diu noctuq; maximas æris asperitates: in pagis pueri malè vestiti, nudipedes, sæpius diutiusq; currant per nives, lubricent, sine ullo catarrhi, tussis, aut alterius morbi periculo. Rustici in Litvania, Russia, Ukraina, aperto pectore incedunt, balnea seu vaporaria ex ignitis lapidibus aquâ perfusis faciunt, in eisq; ad sudorem eliciendum se flagellant scopis è betulæ ramis folio retento confectis. Peracta fricatione, se totos frigidâ proluunt, vel in profluentem, stagna, piscinas minores, glaciem tenuem jam admittentes insiliunt, sine dispendio valetudinis ullo, diutius nataturi. Iidem, teste *Hercule de Saxonia in Tract. de Plica*, aquæ ardentis, hoc est, cremati integra vitra haurire solent, ut auctori præfato mirum sit, quomodo totum corpus non ardeat. Hactenus frigora, & nives autumnales, præludia quædam fuere aliorum quoq; Meteororum.

TRACTATUS XVII.

METEORA ILLUSTRANS.

SECTIO I.

De

METEORIS IGNEIS.

METEORA ex Græco dicuntur Sublimia, non quòd omnia, quæ hoc nomine veniunt, supra nos fiant, sed quia eorum materia halitus est, qui ob levitatem fertur in sublime. Definitivè Meteora, sunt corpora mixta, imperfecta, ex elementorum subtilioribus particulis insigniter alteratis, atq; unitis orta.

Divi-

Dividuntur in Ignea, Aquea, Aëria, Terrestria. Generantur Ignea ex calida & sicca exhalatione, quæ si copiosa sit, in longum, latumq; extensa accenditur, Trabem, Draconem, aliaq; repræsentando. Præterea, Meteora alia vocantur solita, quæ fiunt juxta naturæ cursum, prodigiosa alia, quæ minitante Deo efformantur.

II. IGNIS FATUUS fit ex pingui & viscosa exhalatione, quæ accensa, huc atq; illuc irregulariter propellitur, fugientes sequitur, nam cum aliquis fugit, aërem secum trahit, & ignem illum: sequentes fugit, quia cum accedit quispiam, propellit aërem, cum aëre ignem. Frequentior est in regionibus calidis, quam frigidis: apud nos apparet sæpius æstatis tempore, quando solis calor est efficacior ad educendas è terra exhalationes. Vulgus videns accensiones istas noctu in agris factas, persvasum est ibi defossum latere thesaurum, halitus edere.

III. IGNIS LAMBENS, est flamma accensa ex subtili viscolaq; exhalatione, adhærescente quandoq; crinibus hominum, vel brutorum. Oritur enim ex sudoribus, & spiritibus animalium calidi temperamenti, dum agitatione incalescunt, pinguem & viscosum humorem proferrunt ex se, sed vi urendi destituitur propter materiæ tenuitatem. Ira, ebrietate, aut magno labore æstuantia capita isto igne facillè circumfulgent sine pilorum noxa. Novi quendam, inquit *Tylkowski in Meteorologia Curio.* qui in juniore ætate cum excuteret tibialia in tenebris, totam cameram illustrabat. De fæmina nobili refert *Bartholinus in Cent. 3. Observat.* quòd ex illius capillis flammæ quasi stellæ cadentes profilirent. Alia quoties leniter se linteo tetigit, toties scintillæ copiosè cruperant.

IV. FAX, est exhalatio in longum & latum æqualiter extensa, & subito inflammata tanto splendore nonnunquam, ut nox videatur æquare diem. An. 1269. die 6. Decembr. crepusculo ipso, insignis splendor in figuram crucis efformatus, non solum Cracoviam, sed circumcirca regionem omnem illustravit. *Cromerus Rer. Pol. l. 9.* Anno 1277. Januarii 1. circa median noctem, cælum luce ingenti resplenduit, & non duntaxat Urbem, verum & regionem Cracoviensem illustravit. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 7.* An. 1279. cælum clara & non injucunda

lucē ad breve tempus resplendit nocte, circa Cracoviam. *Meteorologia*
et Chronol. Pol. Helmi Hof. Pol. l. 7. An. 1452. die 6. Ductab.
 medius noctis horis, crex lucida supra Cracoviam apparuit. *Baldus de*
Cronol. Polon. e. An. 1621. ante Chotimense bellum ab Osmā.
 no Turcarum Imperatore motam, prodigia homines terruerunt. Cz-
 lum obscuris noctibus plurima luce resaluit, convulsantes concurrentesq;
 colantur per impetum noctem, aliq; flagrantis celi simulacra con-
 paruerunt. *Papirius in Hof. Belli Chotimense.* An. 1702. in Livā-
 niā, vixit columna ignea ante vesperam procellis. An. 1708. Au-
 gusti 4. Gumbolux in Podolia, post solis occidit lux orta perstrinxit
 oculos duxit spatio medie horæ. An. 1711. nocte sequente diei
 2. Februarii, objecti se Ieroslavie malorum aspectu cum splendide,
 posita quasi post lunam plenam, Halombus ducibus imperiosus clara.
 An. 1716. mensē Febr. hora decima noctis, supra Ardeni Lepollen-
 sem in monte sicat, vixit a plurimis octiduum columnæ igneæ formæ
 quasi confluentes, duobus horæ quadrantibus. An. 1717. Augusti
 20. hora nona vespertina, exhalatio major accensa, in Prussia, Borussia,
 Mores Polonia &c. se videndum objecta. CHASMA, est meteo-
 rum turbidæ, figuram celi se aperientis, ac delinquentis exhibens.
 Tunc generatur, quando exhalationi accensa opponit se in terra nubes
 in medio densæ, in ambigua parte, inter aspectum nostrum intentionis.
 Observari est Chasma non solum in variis Regni nostri Provinciis, cum
 super. Hæc si est minor, Delium, si major, Varrago appellatur.
 V. STELLA CADENS seu effluens, volans, hæc noctibus
 ferens consistit. Exhalatio purgus, accensa, vel per impetivam
 accensa, fulgur accens, à nube densam equilla sic decurrit, ut e ure-
 nore ecco emilli sunt spectem ostendit, cum stellarum prolixitatem ap-
 paret hominum repertum. Si aliquando usq; ad terram cadit, in ma-
 ximas viscerum, libetam, spermatum vitæ similitudinem. CA-
 PRA SALTANS, est exhalatio accensa, proteris irregulariter, igne-
 us in motu. CORONA seu HALO, est arcibus quibus
 albis apparet circa solem, lunam, & lucem in ut artem est turbidæ
 luminis in densitate, quæ etiam spectant ad lucernas. Campe-
 dus

Ætus Halo Cracoviæ, an. 1558. ante meridiem, cælo sereno, àère pacatissimo, solem magno includebat circulo, variis distincto coloribus, duravit quatuor horis continuis, atq; mediâ. *Piotreovius Astrol. Cracovi. in Cometa.*

VI. GLOBUS IGNEUS, est accensa exhalatio figuræ orbiculatæ. Ante Arcem Cracoviensem visus est noctu cecidisse igneus globus, an. 1506. *Annales Polonia.* Supra Gedanum, & Brunsbergam arsit globus in àère, caudam modicam vibrans deorsum, an. 1681. Mirabilior conspectus in Prussia ad littus Sinûs Venedici. luna fuit plena, & lumine sereno radians, subitò quasi altera plena luna, globus de corpore lunæ delabi cæpit, ut ipsa luna, sed cum luce majore descendere videretur ad terram, quod prodigium summo terrore spectatores implevit. *Tylkowski Phys. Curi. P. 9.* Ferebatur motu leni, & humili viâ globus rubeus, ardens supra Varsaviam, an. 1681. die 13. Martii *Idem ibidem.* Gedanensi Urbi impendens globus, per fenestras magnam sparserat lucem in conclavia, an. 1696. die 27. Februarii. *Ex M. S. S.* Volitabat globus per àërem supra Mariæburgum, an. 1697. *Ex M. S. S.* In Litvania, an. 1703. globus instar pyroboli accensi diffiliens, nubes rubere fecit. In Volhinia, an. 1704. noctu exorta lux, ex nube una dum se demittit in alteram, in globum abiit, semitrium horarum decursu, ad spectaculum mansit. Tulerat fama, an. 1711. Januarii 8. illuxisse igneum globum simul cum sole exoriente, totâq; durâsse horâ.

VII. DRACO VOLANS, est exhalatio pinguis, copiosa, accensa, protensa in longum, circa medium aliquantum altior, circa extremitatem intorta, ut proinde draconis figuram imitetur. Secundum *Schottum*, est in medio latior, ante & retro strictior, alis hinc inde expansis. In igne æthereo hunc Draconem natum persuasit sibi, verumq; esse animal, seu avem igneam credidit *Paracelsus* refutatus ab authoribus plurimis. Litvanica, Russicaq; plebs ignara causarum naturalium vocat Draconem *Latawiec*, id est, volantem dæmonem, incubum, succubum, hominibus libidinosus infestum; sed hæc dæmonia diversa sunt ab hoc meteoris.

VIII. AURORA BOREA, præterito sæculo denominata putatur primò à *Gassendo in Operibus Physici*. Inest illi fulgor mirabilis, qui aliquando nocte intempesta Septentrionalem tractum ita occupat, ut auroram claram mentiatur. Causa hujus phænomeni rejicitur in copiosas particulas ignitas terræ, seu exhalationes sulphureas ac unctuosas ascendentes in aërem. Cogitationes de Borealibus Coruscationibus à *Wolffo* sunt editæ, Disputatio à *Langhause*n instituta: à *Wagnero*, *Kirchio* adducta varia. An. 1560. arcum in aëre lucidum, spargentem radios *Hennenbergerus* conspexerat. An. 1682. Octobris 28. vespere Aurora Borea Gedani apparuit, Noto-Zephyrum versus, densissimos, longissimosq; radios sursum rectâ projiciens, quasi caudæ essent rium, vel quatuor diversorum eximiorum Cometarum. *Hevelius in Anno Climaeterico*. An. 1716. Martii 17. à primis horis vespertinis, ad natutinam quartam, idein meteorum cum grandi incendio spectatum est Gedani, Elbingæ, Regiomonti &c. quod extensione sua, juxta *Arnd in Schediasmate de Auroris Borealibus Torunii impresso*, fortè quadrantem horizontis expleverat, cum latitudine nunc expansiore, mox contractiore. Flammæ partim rutilantes, partim albescentes eruperant, murmura, strepitus auditi in aëre. Visi iidem ignes in Curlandia; *Actus Eruditorum referentibus* etiam Lipsiæ, Halæ Saxonum, Brunsvigæ, Brenæ, Hamburgi, Lugduni, Amstelodami, Londini, Francofurti ad Odendam, in Holsatia, & Vestphalia. An. 1717. V. Idus Aprilis, à decima hora noctis, ad secundam, Torunii est observata. An. 1718. V. Nonas Martii, circa horam nonam vespere, mirè lucens incurrit in oculos. *Arnd in Schediasm. de Auroris Borealibus*.

IX. FULMEN, ad mentem Philosophi, est exhalatio ignita, è nube impetu magno excussa: sive ignis in exhalatione accensus, & de nube veluti globus ex tormento bellico explosus. In media aëris regione nascitur, dum enim eò penetrat, nubes densior & solidior superius, quàm inferius, in qua includitur exhalatio calida, sicca, inflammabilis, spiritibus aliis mixta, fit ut motu & antiperistasi concreseat, & incalseat, nubes frigore ambientis aëris magis densetur & stringatur, sic exhalatio in locum plùs æquo angustiore redacta discurrat huc & illuc, per

per cavitates nubis conetur egredi, interim impingendo in densiora latera nubis atteratur maximè, quam attritionem sequitur inflammatio, donec partem debiliorem nubis alicubi disrumpens, magno cum sonitu ad ima decidat. Hic explicatur in primis tonitru, quod est sonus, quem edit spiritus ille agitated intra viscera nubis: fragor autem, est sonus excitatus à contractione nubis, & spiritus collisione: fulgur, est lumen exhalationis accensæ, quod si fiat sine fragore, dicitur coruscatio. Idem fulmen non est corpus aliquod durum, si enim solidum esset, non haberet tantam vim penetrativam, & facile quovis vento mobilem. Et Ceraunia seu Lapis fulmineus dictus, non est fulmen, sed ipsum concomitans, nam inquit *Renzer S. J. in Meteorologia*, si ad ignem, ex sulphure, nitro, & luto, fieri potest lapis durissimus, cur non idem præstare potuerunt exhalationes inter nubes receptæ? Productio tamen Cerauniæ contingit rariùs, quia halitus sive vapores terre per aërem sunt dispersi, à se invicem separati. Si nascitur, conicæ est plerumq; figuræ, candida, pellucida, quia vehementiore igne à sordibus depurata; levis, quia bene excocta. Hæc in universali dicta de fulmine, seu exhalatione sicca & pingui, quæ ex terra, sulphure, bitumine, plantis, animalibus, aliisq; mixtis extracta, in copia magna intra nubem clausa, ex attritione accenditur, & repulsa densitate nubis superioris, concipit impetum violentum deorsum. Commentum est laurum à fulminis ictibus esse immunem. Laurus de cælo tacta à recentioribus est observata: commemoratur à *Sennerto in Epit. Natural. Scient.* probatur percuti à *Brodæo Miscellan. l. 3.* Vidinius ante paucos annos laurum percussam fulmine, ait *Vicomercatus in Comment. ad l. 3. c. 10. Aristotelis.*

X. Prodigioli effectus fulminum enumerantur, In Sacello Regio Ecclesiæ Cathedrali Posnaniensi adjuncto, an. 1371. die 15. Aprilis, fulmen quod turrim percusserat, cæteris intactis rebus, solas Premislai Regis, & Rixæ uxoris ejus confregit imagines. *Cromerus Rer. Pol. l. 13. Dlugoffus in Hist. Polonica.* Uladislaus Jagello dum Posnaniâ Sredam ageret iter, splendente die, è subitaneis nubibus, terribile fulmen erupit, milites duos, equos regios quatuor, aulicorum de-

cem ictu uno prostravit, relicto Rege ferè exanimi, nec non aliquan-
 diu surdastro. *Murinus in Chronic. Crucigerorum, Neugebaverus in Hist.*
Pol. Bielski Chronic. Pol. l. 3. Gedani, an. 1486. die 2. Julii, tem-
 pestas ingens quinque horis duravit; inter tonitrua atq; fulgura, scin-
 tillæ prolapsæ ita sunt in Civitatem, ut de candente ferro percusso mal-
 leis in incude. *Curicken in Descript. Urbis ejusdem.* Fulmen, an. 1496.
 equitem quendam cum equis duodecim interemit. *Sarnicki Annal.*
Pol. l. 7. Vilnæ, an. 1631. ignis fulmineus virum nobilem cum
 uxore occidit, acinacé liquefecit vaginâ non læsâ. Cur gladius destruitur,
 & non vagina, argentum conflatur, non crumena &c. ratio datur, quia
 hæc, & similia, sunt porosa corpora, ideoq; viam facilè præbent subtili
 & valido spiritui fulminis, cui vis inest agendi contra dura & resisten-
 tia. Vel (quod idem est) rariora pervolat, & permeat citò, dura &
 densa plùs resistunt fulminis trajeçtui, ideoq; circa illa diutius immo-
 ratur, eisq; vim suam imprimunt. Gedani Templum S. S. S. Trini-
 tati dicatum tetigit fulmen, an. 1669. per fenestram, incurvato, subla-
 to, non tamen liquefacto plumbo, quo disci vitrei conjunguntur, &
 per foramen angustum, scrinio instrumenta musica asservanti se insinu-
 avit. Ex instrumentis solæ panduræ sunt expertæ vim ictûs. Una, manu-
 brio excepto, quod illæsum mansit, penitus est confracta, ex reliquis
 particulae latitudinis exiguæ, multò autem longiores, quasi scalpello ad-
 moto exsectæ conspiciebantur, sed chordarum ovillarum ne una quidem
 periit. Infra panduras, tubæ ductiles ex orichalco, litui, & tibiæ ex li-
 gno nihil detrimenti acceperunt. *Ex Novis Literariis Maris Baltici &*
Septentrionis. Haczoviæ, an. 1678. conflictu nubium ardor expres-
 sus in aures confregerat, capitis fæminei tegumentum exusserat, capillis
 illæsis. In Sandomirienfibus nundinis tam violentus cælestis ignis
 afflavit ruricolam, ut confestim dispareret, spectante & admirante
 multitudine hominum. Etiam *Sennertus in Epitome Scientia Natu-*
ralis refert quendam post ictum fulminis subito ereptum ex oculis,
 nunquam postea apparuisse. Arbitratur *Meurerus in Meteorologia,* car-
 nes, & ossa in cineres, ac ventos tunc abiisse. Polociæ fulmen dum

Templum quoddam decidisset, in momento tabellas votivas argen-
 teas

reas in favillam impalpabilem exussit. *Tylkowski Phys. Curi. P. 9.* Jaroslaviae, corpore salvo, integra veste, fila, quibus vestis confuta fuerat, exusta omnia. Debilior spiritus incendere sicca ac molliora potuit, duriores pannum reliquit, & corpus humore, sanguine plenum. In eadem Jaroslaviensi urbe, Studiosi cujusdam calcei, quasi cultri acie in partes sunt concisi, intactis pedibus. Et tunc flamma fulminis valde fuit subtilis, dispersa, ideoque exiguae activitatis. In Volhinia, globuli ex argento elaborati in massam sunt conflati, sine damno in indumento complicato. In Litvania aulici duo exanimati, argentum vaginis framearum, aliaque suppellectili appositum colliquefactum, vinum conservatum, consumptis dolis. Pellicula tenui concrecente ex viscosa exhalatione indutus esse debuerat ille liquor, ideoque non diffusus: aut ex vino ipso subito membrana percocta, ceu uter quidam contentum illud involverat, & retinebat. Salvo vase, si liquor consumitur, per venas ligni, inquit *Fromondus in Meteorologicis*, facili & lubrico transitu fulmen illabitur, & ardore immodico, v. g. vinum in tenuissimos vapores dissolvit, qui per poros vasis, trajectu illo flammæ luxatos, exspirant in auras. In Roxolania, excussus è nubibus ignis Dubanievicense stagnum tetigerat, piscibus necem attulerat. Idem evenit ad Margoninum oppidum Majoris Poloniae, ubi infecti praefocatiq; pisces enatarunt. In lacu pagi *Jeziora*, pisces alii mansere incolumes, cyprini lati post ictum extincti. Habus, Germ. *Frisch Haff*, ultra Elbingam, pisces multos amiserat, post immissam fulminis infectionem. In Templo Oliveni prope Gedanum, specialem effectum fulminis sum contemplatus. Ad latus unum stat Epitaphium cum interiectione, Monumentum Illustrissimorum Fundatorum hujus Monasterii: ad latus alterum, Epitaphium secundum positum est cum inscriptione, Monumentum Serenissimorum, & Illustrissimorum Benefactorum hujus Monasterii. Delapsus est vehemens ignis de nubibus, & relictis intaminatè literis deauratis trabalibus plurimis, has nonnisi denigravit, quæ sparsim positæ componunt has voces, O SION URIT. Cum exclamationis nota inculcare videtur hic ictus, quod Sionis, id est, Cælestis Arcis imperio erumpant fulmina, urant, prosternant, cognitionem

nem, timorem DEI humano generi incutiant. In oppido Vlodava Litvaniæ, serinium dum fulmine petitur, an. 1702. illasâ vaginâ, ensis falcatus est absumptus: alter gladius appositus lateri Civis Conecensis in Prussia, eidem est subjectus effectui. Jarocini, an. 1711. cistis inclusa stannea vasa partim sunt fulminis telo perforata, partim conflata, supellex reliqua integra mansit. Concussit fulmen Ædes Sacras Parochiales in oppido *Gorka* Palat. Posnaniensis, an. 1713. & unum in organis lignum ad minutissima deduxit segmina, fistularum stannearum majore parte adusta, minore liquefacta, multa spectaculo, atq; discursu physico edidit digna. Infuscatis altaribus aliquot, relictis notis exprimentibus flores affabrè factos in pavimento Templi Czenstochoviensis Claro Monti impositi, disparuit ignis fulmineus an. 1715. Eodem anno, die 14. Junii, per fenestram irrumpens terruit Religiosos edentes sacros cantus, stellularum signa reliquit in manibus. *Pokorski Ordinis S. Pauli Primi Ermitæ in Frontispicio.* Dicebatur, anno 1717. vis cælestis flammæ matrem exanimasse in Prussia, prole illasa finu excepta, nam illo temporis puncto, debuerat genitrix venenosam exhalationem attrahere cum aère, infans verò emittendo respirium, infectionem illam amovere. Vel quia tunc exhalatio non tam latè se extendebat, ut prolem involveret: vel id Divinæ providentiæ attribuendum. Si verò infans in utero constitutus enecatur, salva parente, fetus tener faciliùs subtili, sed languida exhalatione afficitur, aut vehemens gestantis metus est nocumento. Koscierzinæ, an 1718. contracta organa fulmine, visq; miri ejus effectus. In Varmia, excitata sunt crebra incendia face fulminea.

XI. Fulmina terebrantia, & discutientia, tempore verno, atq; æstivo, interdum sæviunt, interdum vix audiuntur. Una Provincia magis est illis obnoxia, quàm alia, propter materiæ pinguis atq; sulphureæ copiam. Cracoviæ, an. 1702. mense Augusto, tonitrua, fulgura, fulmina, à nocte media, ferè ad ortum solis protraxerunt horrorem. In Lublinum protrusit cælum eadem meteora ignea numerosissima, in Palatinatum Calissiensem non pauciora, an. 1713. qua tempestate, multe exustæ domus, prostrati homines. Ætas anni 1720. crebra edidit

dit fulmina ad stragem hominum plurimorum in Minoris Poloniæ Palatinatibus. Hyeme, rarissima apud nos fulmina, & dum contingunt, prodigii loco habentur à plebe. Modica enim tunc exhalatio, calor exiguus, atq; vi frigoris subitò extinguibilis. Ubi hyemes tepent, terra sulphurea est, cælum tonare ac fulminare potest, nam halitus sufficientes elevantur, nec non perficiuntur. Cracoviæ, an. 1545. Martii 29. horribile tonitru auditum est. Zahn, in *Mirabili Mundi Oeconomia*. Supra eandem Urbem, an. 1571. Ianuarii 29. tonabat, & fulgurabat. *Bielski Chronic.* l. 5. Gedani, an. 1575. in Aprili, percussa pars propugnaculi fulmine, dejectaq; in fossam. *Lascius*. Frequentissimæ flammæ inter nubes coruscabant, an. 1579. in Ianuario. *Paprocki*. Calissii, & Posnaniæ, an. 1638 Decembr. 20. auditi sonitus orti in nubibus ex accensione exhalationis calidioris. *Ex M. S. S.* Turris in Monte Claro Czerstochoviensi fulmine iccta conflagravit, an. 1654. die 10. Februarii. *Kordecki Ordi. S. Pauli Eremita in Nova Gigantomachia*. Audita tonitrua, coruscationes visæ, an. 1690. Ianuarii 14. Eodem anno, 1. Aprilis, Templum Virginum Ordinis D. Benedicti est incensum. Calissii, die 14. Februarii, turrim Curia te-tigit fulmen. Posnaniæ, an. 1701. Februarii 13. è densa nube erumpens vis ignea turrim percusserat Templo D. Magdalena contiguam. Conceperat moles flammam prælucentem Urbis exitio, at ab audaciore Studio Theologiæ est sopitum incendium. Feriunt turres, montesq; fulmina, quia linea perpendiculari rarissimè, transversâ passim delabuntur, ideo incurunt in moles excelsiores. In Lublinensi Palatinatu, an. 1701. Aprilis 4. multum frigenti àeri, cadenti nivi, permisti fuerant cælestes ignes. Atra nubes noctem pæne deferens, anno 1717. Martii 23. Iaroslaviam crebris fulminibus, fragore ingenti terruit adeo calidum imbrem demisit, ut manu ægrè sustineri potuerit. Gedani, an. 1718. Martii 16. cum nivibus, ventoq; valido, igneum telum ceciderat, disrupta nube. Ibidem 2. Aprilis, audita horrenda tonitrua, coruscationes frequentes spectatæ. Regiones nonnullæ exteræ ferè nunquam vim fulminum experiuntur, vel propter vehementiam frigoris, quod poros terræ claudit, ut halitus copiosè non possint ascendere:

vel propter calorem magnum, eumq; perpetuum, qui exhalationes elevatas attenuat, dissipat, ut in nubes densas abire nequeant.

SECTIO II.

De

METEORIS AQVEIS.

I. METEORA AQVEA debent aquæ originem, resolvunturq; in idem elementum. Constant enim vaporibus constrictis, & quasi consolidatis à frigore. Producentur vel in secunda regione àëris, & sunt Nubes, Pluviæ, Nives, Grandines: vel in infima regione, & sunt Pruinæ, Nebulæ, Rores. **NUBES**, est halitus seu vapor vi suæ levitatis in mediam àëris regionem elevatus ibiq; densatus, ob nativum suum frigus recuperatum. **PRUINA**, est materia ad nubem formandam idonea, concreta in infima regione, priùs quàm potuerit in nubem densari, vel in aquam solvi, vel calore dissipari. **NEBULA** differt à Nube, ratione loci, nam Nubes est in media regione, Nebula in infima, diciturq; caligo si est densa atq; opaca. **ROS**, est vapor subtilis, parù à terra elevatus propter exiguum caloré solis, frigiditate temperatæ noctis in aquam resolutus. Juvant etiã ad rorem efficiendum astra nocturna, præcipuè luna vapores noctu de terra educens, qui deinde terræ incubantes, sub initium crepusculi, solvuntur in aquas.

II. **PLUVIA**, est nubes in guttas aquæ resoluta, ex alto in terram decidens. Causa materialis illius, nubes facta ex vaporibus ad mediam àëris regionem sublatis: formalis causa, nubes eadem dissoluta. **Pluviæ** captæ tempore veris, an. 1118. nec in æstate remittebant, unde ingens est orta exundatio. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 4. Cromerus l. 5.* Imbres per totam æstatem continui, an. 1210. aquarum multitudine vehementer Poloniam afflixerunt, non sine segetum hybernarum jactura, pagorum everfione. *Herburt Hist. Pol. l. 6.* A festo Paschæ ad autumnum, an. 1221. assiduus imbrium descensus inundationem causavit, vernarum

vernarum segetum seminationem impediens. *Miechovita Chronic. l. 3. Dlugoffus l. 6.* Hanc frequentiam imbrium, aut similem *Nakielski in Miechovia*, ad an. 1223. refert, subjungendo: pabulis deficientibus, mors animalium obtigit, homines plurimi præcipue agrestes absumpti, valida fames per triennium continuata. Ingens aquarum copia, anno 1253. ferè in Polonia tota ex perpetuis pluviis, ab Aprili, usq; ad 25. Julii delapsis, campi, agri, sylvæ navigabiles factæ. *Idem ibidem An. 1270 à mensis Junii die 20. ad Septembrem medium*, nimbus continuatus diu noctuq; erat causa ingentis eluvici. *Strykowski Annal. l. 8.* Miranda fuerat intemperies cæli, an. 1451. quia continuis diebus quindecim, totidemq; noctibus, sine intermissione pluvia ingens decidebat. *Dlugoffus l. 13.* In Varmia, an. 1491. circa diem S. Laurentii, tantus defluxit nimbus, qualis nunquam est observatus, cataractis enim cæli, nubibusq; apertis diluvium redire videbatur. Delabebantur de nubibus aves, quales nec antea in dicta terra, seu etiam regnis, & terris vicinis, nec postea spectatæ fuere. Duravit tempestas illa vix per dimidium quadrantem horæ, quæ si integrâ horâ perseverâisset, terram, homines, animalia cuncta absorbuisset. *Plastwig in Vitis Epif. Varmiensi-um.* Æstas anni 1504. ab Aprili ad Septembrem inclusivè, vix non quotidie pluviosa. *Miechovita in Chronic. Poloniae.* Exundationes maximæ in Polonia, an. 1534. cæteris terris per Europam totam arefcientibus. *Fritschius in Catalogo Prodigiorum, Funcius in Chronologia, Lycosthenes in Chronic. Prodig. ac Ostentorum.* Pluebat diebus singulis Augusti mensis, an. 1628. secuta hanc calamitatem fames, & pestis. *Twardowski in Uladislaio IV.* In Polesiam, Volhinia à meridie, Litvania à Septentrione, maximas effudit aquas, an. 1631. diebus vernis. Navigiis tunc duntaxat iter ad Borysthenem, per octoginta ferè milliaria Germanica erat; arborû vertices, (in hoc simulacro maris) portum fecerant navigantibus. *Ex M. S. S.* Majorem Poloniam, an. 1655. Februario mense, notabilissimæ eluviones occupaverant. *Krasuski in Regina Poloniae.* Inundatio maxima, an. 1688. mense Apr. invasit Majorem, Minorem Poloniam, cæterasq; Provincias. Diuturnæ pluvix, an. 1711. in Augusto, messorum labores impediverant, manipulos

pulos fecerant computrescere, in Majori Polonia. Currente anno 1713. Majus, Iunius, Iulius, Augustus multum erat nimbosus in Terra Cracoviensi, & circa Crosnam &c. Propter pluviarum frequentiam, segetes vernæ in Prussia ad Septembris finem colligebantur, anno 1716.

III. PLUVIÆ PRODIGIOSÆ, monstrosæ, vocantur illæ, quæ non ex solo sunt vapore humido in aquam resoluta, sed vel ex aqua alicujus coloris, v. g. sanguinei, vel simul cum aqua decidunt aliqua corpora. PLUVIA SANGUINEA, est aqua rubra interdum decidens. Contingit naturaliter, quando vapores minio, rubrica &c. aut etiam sanguine tincti elevantur, in nubem concresecunt, tandem resolvuntur. Et calor nimius potest vaporem aqueum ita percoquere, ut aqua ex eo nata colore tingatur rubeo, vel quasi sanguineo. Quod si sanguis verus (id est, talis liquor rubicundus, qualis venis, arteriis, aliisque partibus animalis continetur) decidat aliquando, prodigium est, nec naturaliter, verum miraculose productus, ob fines Numini notos. Pluvia speciem sanguinis referens decidit in Polonia, an. 1010. *Tylkowski in Meteorol. Curiosa.* Idem contigisse in Borussia, *Thuanus Hist. L. 27.* scribit. In Silesia, an. 1270. apud Michalovum pagum, & inter Oderam ac Nissam fluvios, triduo pluuisse sanguine dicebatur. *Cromerus Rec. Pol. l. 9. Miechowita Chronic. l. 3. Bielski in Chronic. Polonicis.* Mortem Boleslai Pudici Regis proximè præcesserant pluvie sanguinæ in diversis locis copiose defluentes. *Sczygielski Ord. S. Benedicti in Trinecia.* Ejusdem coloris aquæ cadentes de nubibus visæ, an. 1620. in Polonia. *Brachelius in Hist. sui temporis.* Ante bellum Chotimense cum Osmano Turcarum Imperatore, an. 1621. tactæ cælesti tinctura, sanguineoque rubore arbores notabantur. *Petricius in Hist. Belli Chotimensis.* Prope Camenecum, in pago *Podczapalce*, an. 1639. terra profudit (juxta vulgi opinionem) sanguinem, multosque terruit spectatores. *Ex M. S. S.* Cracoviæ, an. 1680. imber coloris sanguinolenti fusus de nubibus. *Berckenmeyern in Curiosò Antiquario.* Eodem anno, mense Majo, vicina Urbi præfatæ loca, horti, prata, arborum folia, indusia agrorum, quasi cruoris guttis sunt conspersa.

Haur in Aerario Secretorum Oeconomia. In prædio extra fluvium *San* posito ad *Iaroslaviam*, an. 1682. Aprilis 9. sanguis decidisse ex ære putabatur. Lacte pluit, quando nimii calores solis ex uberibus pecudum extractum lac cum nubium partibus permiscuerunt: aut vapores e ductos ex terra alba sic percoxerunt, ut lactis colorem induant. Ferri pluvia fit, opinione *Caber*, *Schottii*, *Sennerti*, cum vapores metallici, vel sulphurei indurantur in ære. Lapides cadunt, dum copiosæ terrestres, viscosæ, elevatae & junctæ exhalationes calore magno addensantur. A causis naturalibus pluviae dictæ, similesq; eis proveniunt; interdum tamen, ait *Fromondus Meteorologicorum l. 5.* providentia DEI disponente, pro nuntiis, atq; minis calamitatum futurarum ponuntur. In Insula *Mariæburgensi*, prope pagum *Lichnowy wielkie*, dicebatur cecidisse pluvia coloris sulphurei, an. 1718. agris reliquisse materiam flavam, quæ pro genuino sulphure, cum vaporibus à sole attracto vulgò habebatur. Ast depurari colando debuit, ad explorandam inflammabilitatem, percipiendum odorem sulphuris.

IV. PLUVIÆ ANIMALIUM hæ objectæ sunt oculis. Testes habeo viros fide dignissimos, imò & meos oculos, refert. *Tylkowski in Meteorol. Curiosa*, quòd supra pilcum, galerum vocant, plurimæ minutæ ranæ sederunt, calo depluente æstatis tempore. Vidimus & vipersas decedentes, an. 1662. in *Podlachia* *Poloniæ Regni Provincia*. Non admittebant generationem ranarum in nubibus, *Cabeus*, *Falopius*, *Scaliger*, propter hanc quoq; rationem, quia nunquam aut in tectis, aut in tabulatis, aut in aquis depluentes ranæ apparent, sed tantum in pulveribus inspersis pluviam aquam, & in summis caloribus. En testis sistitur *Vir Religiosus*, fidei probatæ, quòd & supra terram fuerant visæ. Ingressi quidam iter *Kieviâ* in *Poloniam*, an. 1690. retulerunt, quòd nubes imbrifera, satis densa, atra, soluta in aquas, serpentes, ac vipersas in terram profudit. *Zahn in Disquisit. 3. Meteoroscopica.* A magnæ auctoritatis viro spectatore facta est mihi relatio, quòd prope oppidum *Kopanica* *Palatinatus Polnaniensis*, copia magna pisciculorum nunquam ibi reperibilem sit delapta cum imbre in agrum. Colligebantur illi à rusticis concurrentibus, coquebantur, sumebantur cum gustu. Tradit

& *Jonstonus*, largè piscibus pluissè non procul Regiomonto in Prussia ita, ut viæ quoq; & prata impleta piscibus fuerint, seq; ipsum ex piscibus illis comedisse unà cum suis parentibus. Origo ranarum, piscium, serpentum decidentium si examinatur, censet *Schottus S. J.*, in aère, & in nubibus esse halitus rerum, seminaq; mixtorum, consequenter posse in illis halitibus, & seminibus, si jungantur cum convenienti materia, animalia constitui, cum habeant in se virtutem formatricem illorum. Ex assertione *Kircheri in Mundo Subter. Reinzeri in Meteorolog.* tunc potest pluere ranis, & piscibus, quando viscosa exhalatio, & spermatica dictorum animalium corpuscula simul cum vapore aqueo ex stagnis & paludibus elevata, accedente calore solis, variè commiscetur, atq; ad illud perveniunt temperamentum, ut ad formam viventis proximè disponantur. Durus & contumax adversùs tot Authores essem, ait *Fromondus in Meteorologicis*, si negarem, in nubibus quandoq; ranas generari. A sententiæ oppositæ sectatoribus adhibetur minimè fides narrationibus; argumenta probantia posse nasci in humido calidoq; aère animalcula aliqua, refutantur. Non pluuat (inquunt) ranæ, sed ita citò generantur in ipso pulvere terræ, ut pluissè videantur. Venti quoq; per juga montium sævientes, ranas, pisciculos, lapides sublevatos per aërem deferunt, unàq; cum imbribus in terram dejiciunt.

V. PLUVIÆ, RERUM VARIARUM adjunguntur suprà enumeratis Prope Zamoscium, an. 1687. Aprilis 4. ex aère semen caulium, atq; minoris raphani cecidit. *Tylkowski Phys. Curio. P. 10.* Arcis Posnaniensis tectum & area, desuper sparsa milii grana acceperat. Ostrogium viderat quondam semina brassicæ capitata ab alto jacta. In vicinia Monasterii Tinecensis Ord. S. Benedicti, an. 1701. grana milii lapsa, collecta, cocta propter experientiam, inclusa epistolis ad spectaculum missa. Negatur, frumentum verum posse nasci in nubibus, itaq; creditur alicubi abreptum turbine cecidisse cum pluvia. Non omnia, & *Cabeo S. J. in Meteoris*, quæ ex alto venire in terram, genita sunt in nubibus, sed à vento impetuossissimo asportata ad loca remotiora.

VI. GRANDO, est pluvia in aère congelata. Generatur in media, & infima aëris regione, cum hoc discrimine, quòd in media produca

producat ab ejus frigore, in infima ab ejus calore per antiperistasm, quæ est intensio unius contrarii, ad præsentiam alterius. Magnitudinis non postrema causa est *Reinzero in Meteorolog.* pugna ventorum rigidiorum, quæ materiam grandinis, dum adhuc mollior est, inter se collidit varie, ac in grandio rem molem compingit. Ad altissimas nubes, grandines maximas refert *le Grand in Hist. Naturali*, è quibus descendendo incrementum accipiunt. Fieri enim potest, ut plurimum humoris occurrat in via, qui ipsis inhærendo, frigore præsentis correptus congelatur. Opinione aliorum, à terra remotius generata grando, est minor ac rotunda, quia cadens ex alto multum atteritur contactu àeris: prope terram producta major est & angularis, propter rationem oppositam. In Polonia, an. 1481. decidit grando æquans magnitudinem ovi columbini, ex ejus percussione passim inventa cadavera leporum, & omnis generis volucrum. *Nakielki in Miechovia.* Circa Gedanum, grando juglandi par attulit necem multis feris anseribus, an. 1521. *Ex Hist. Prussia.* Grando ovis columbarum major, cum fragoribus vehementibus, horrendis fulminibus delapsa perfregerat lignea tecta, an. 1505. *Miechovita Chronic. Pol. l. 4.* In tractu toto, infra Czenstochoviam, & Leloviam, an. 1545. segetes, quæ falcem jam expectabant, grandine columbini ovi molem attingente verberatae interierunt. *Nakielski in Miechovia.* Decurrente an. 1572. in circumferentia Urbis Torunensis grando librarum decem (præter alia illata damna) etiam homines plures privavit vitâ. *Zerneke in Hist. Torun. Naufragis Tabulis.* Ponderosæ grandines prostrârunt alites numerosas, an. 1574. *Paprocki.* In Roxolania, an. 1621. Julii 9. grandine æquali ovo gallinæ sunt concussæ segetes, aves, & pecudes. *Ex M. S. S.* Ingens procella emisit grandinem inusitatae magnitudinis, an. 1645. *Ex M. S. S.* Circa Varsoviam, tanta grando, quantum est ovum gallinaceum apparuerat, an. 1668. *Brewer in Historicis Notabilioribus.* In Districtu Opoczniensi, & Radomiensi, an. 1669. Julii 22. concussæ in spica fruges, arborum frondes, & scandulæ: mactata quadrupedia ac volatilia, sauciati homines grandine molis insolitæ. *Haur in Arario Secret. Oeconomica.* Aestas anni 1671. tempestatibus & nimbis atrox, fatalis multis pecori-
bus

bus, & hominibus in grandine; nec vim mireris, portentosam ejus magnitudinem tres latos pedes excessisse, fuere qui viderant atq; tradiderant. *Zawadzki Arcana Hist. l. 6.* Eodem anno, die 14. Augusti, grando candidissima, ovo gallinæ major, tecta concusserat Sandomiriæ *Ex M. S. S.* In villa oppido *Jutrosin* vicina, an. 1677. grando æqualis ovis gallinarum colonis eripuit seminationem hybernæ, & vernam maturefcentem; expressaq; est penicillo rudi in pariete Templi Patrochialis. In *Beżenski* Palatinatu, an. 1682. circa Iulii finem decidit grando par anserino ovo, figurâ perfectè referens testudinem exerto capite; pedibus, caudâ in latuſ projectâ. *Tylkowski Phys. Curi. P. 10.* Quòd imagines miræ animalium, aliarumq; rerum appareant in grandine, partim ad vim Divinam admonentem Authores referunt, partim imaginationi inspicientium adscribunt. In Terra Premisliensi, grando intulit necem animalibus, an. 1685. Iulii 30: in Terra Leopoliensi prope *Grodek*, grando quædam humani capitis quantitatē dicebatur æquasse. In Volhiniæ pagis *Mstyszyn & Ozdow*, attigerat molem duorum pugnorum: in *Ceperow* villa, hominibus vulnera, pecoribus necem attulerat. Terra Sanocensis diebus aliquot cooperta grandine majore mansit. *Posnanix*, an. 1705. Augusti 31. die, eaq; calidissima, globi constrictæ frigore pluvix, ova columbæ superabant. Ad rus *Milaryn* Roxolaniæ, aliquot centena anatum sylvestrium sunt interempta, prostratæ oves in campis. Circa Premisliam, an. 1708. Aprilis 25. grando juglandis mole devoluta de nubibus: circa Cremencum in Volhinia, Junii 5. amplitudine ovi anserini nudavit multis frondibus arbores. Vehemens ventus, an. 1710. Iulii 13. attulit agris Bozenicenisibus in Palatinatu Sandomiriensi gradinem manui in pugnum compressæ parem, Copriunicæ botro mediocri vini, pago *Skrzyparzo-wice* extenso pollici, Graboveco, Wolæ, Osovæ, fragmenta longa & crassâ glaciæ. Tempestate sedata, obtigit ferina opima rusticis, in leporibus, anatibus, cæterisq; alitibus interfectis. Grando formam lunæ nascentis exhibuisse ferebatur, an. 1711. mense Majo, in Podolia: in Majori Polonia, sequenti anno, glaciæ frustra prolapsa non procul à *Coſteno &c.* In campis pagi *Raykowy* Capitaneatûs Mevensis seu Gnevensis,

vensis, sexagenæ 36. anserum, grandinosâ procellâ concussâ. Terra Leopoliensis, an. 1716. Junii 13. passâ est grandinem prostermentem segetes, atq; volucres. In oppido *Wisnia*, è scandulis testâ elaborata sunt concussâ. Eodem anno, mense Julio, in circumferentia Urbis Leopoliensis, diebus tribus duraverat, eratq; plurima par ovo anseris. Oppidum *Stuzewo* versus, in Cujavia, an. 1717. nocte sequente Transfigurationis Domini diem, cooperuit campos grando solito major. Iuxta *Fromondi Meteorologica*, rarò nocturno tempore cadit, nec nisi post calores magnos progenita. Non minor juglande apparuit prope Czenstochoviâ, an. 1718. Junii 25: poma vastitate æquabat trans Leopolim, die 30. Julii. An. 1720. mense Aprili, horâ decimâ vespertinâ, non procul à villa *Skape* Palat. Sandom. grandinabat. Post diem 8. Junii, circa mediam noctem, Josephoviæ ad Vistulam, idem meteorum molem ovorum anseris, & gallinæ ferendo regulas fregerat. Die Junii 9. Baltoviæ, grando ejusdem magnitudinis volucres trucidavit: in villa *Lawy* Palat. Cracovi. digitos transversos quatuor, in vicinia oppidi *Brzozow* Roxolaniæ æquavit pyra. Czermine in Palat. Sandomiriensî cum forma agneli, botri, capitis bovis, ac asini &c. decidisse est visa: ultra *Ulanow* in villis, & in *Uchanie* oppido, mole pugnorum duorum contractæ scandulæ; junctus curru equus peremptus in vicinia: prope Zamoscium, hominum par interemptum, arborum frondes resectæ: verveces exanimati in campis Prussiæ: in locis plurimis prostratæ segetes. Ferebat rumor cecidisse & fragmina glaciæ, grandinosas massas humana capita adæquantes.

VII. NIX, est nubis stillicidium congelatum in aëre, & in floccos formatum. Vel, est concretio vaporis resoluti in aquam minutissimam, qui vapor antequam formeretur in guttas, dum adhuc habet multum admisti aëris, & aliquid exhalationis siccæ, superveniente frigore coagulatur, ac copulatis invicem particulis pluribus, in floccos abit. In secunda aëris regione (quæ frigidissima est, sedesq; nubium) generatur, figuram sexangularem ex observatione *Fromondi* & aliorum cadendo deferens. Stellata *Kirchero in Arte Magna Lucis & Umbra*, à spiritu calido intra floccos concentrato, qui dum undiq; frigidis corpusculis

sculis circumdatur, ruens corpus niveū terebrando, in radiosā efformat figuram. Nivis frequentia hyberno tempore prodest, quia tēgendo terram à frigore defendit nimio, & ne halitus calidiores evolent sursum facit; deniq; propter sal nitrosū, facunditatem promovet segetū. Æstate quamvis generetur, vim caloris in lapsu non sustinet uti grando, quæ solidius est compacta. Post coortum frigus intensum, anno 1353. in vigilia Pentecostes, nix ad duos cubitos alta terram operuit, ad diem sextum duravit, cum magna frugum ubertate. *Miechovita Chronic. Pol. l. 6. Dlugoffus l. 9. Herbert l. 10. Bielski in Chronicis.* Circa an. 1440. ante Decembris medium, delapsa nix mansit ad 15. Aprilis. *Nakielski in Miechovia.* In Prussia an. 1443. Maji 1. pondera nivium tecta vix ferre poterant, nonnulla subsidebant, gravatæ arbores frangebantur. *Curicken in Descript Gedani.* Hyemis, atq; nivium austeritate nimia pabulationes animalibus sylvestribus sunt sublata, pleriq; vici apud Podoliæ oram depressi onere, an. 1453. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 13.* Copiosa nix venit, an. 1569. in Majo, jacuit triduo, nivem secuta sterilitas, sterilitatem fames, famem pestilentia. *Ex M. S. S. Decidentem nivem, an. 1570. Maji 17. comitatum est frigus, trium dierum spatio. Hennenberger in Chronicis Prussiae.* Gedanenses campos altissima nix contexit, an. 1577. die 3. Maji. *Curicken in Descript. ejusdem Urbis.* Nuradinus Sultanus quadraginta millia Scytharum ducens venit ad Leopolim, an. 1675. Tunc visa nova in æstate prodigia, quibus barbaros primus oppugnavit æther, cum camporum vasta mense Sextili nivibus operiret. Nec arva tantum intempestiva hyeme canuere, sed grandine quoq; concussa, quæ infesti hostibus cæli argumentum fuit, àère tum alibi, tum Leopoli sereno. *Zatuski Epist. Historico-Famil. Tomo 1.* In Litvania Brestæ, an. 1691. Maji 6. & 7. in Minori Polonia circa Cracoviam, 8. ejusdem mensis, nives apparuerunt. Cracovienses campi iisdem tecti, an. 1692. Maji 8. & duobus diebus succedentibus. Eodem anno Junii 5. ab hora decima matutina, ad quartam pomeridianam visa hyemis facies circa Gedanum. Leopoli, an. 1693. Maji 8. nives talos attigerant. Coneci an. 1694. Junii 10. metum incusserant, ne horti & segetes inficerentur. Prope Biazam

ſam in Litvania, an. 1696. Iunii 2. in Minori Polonia ad Novotargum, an. 1705. Maji 27. nivalis tempeſtas ærem inſtigidaverat. Podolia hiberno tempore profunditatem nivium ferè tricubitali pertica menſa eſt. Leopoli, an. 1708. Maji 18. terra eſt operta nive, quæ ſine mora reſoluta in aquas. Gedani, an. 1713. primis diebus Iunii, ningebat aliquoties, rigente ære. Montes Carpatios texerant nives copioſæ, an. 1718. Julio menſe. Prædii *Swiecim* campi conſperſi nive, an. 1719. Maji 8. in Palat. Pomeraniæ. In Octobri, inter Sokalum & Craſnoſtaviam, nix talis altior; in Palatinatu Cracoviænſi & Sandomiriænſi, die 8. ejuſdem menſis, permixta pluvix. Hæ ſunt nives inſolitæ, naniſex menſibus integris, Majo, Junio, Julio, Auguſto, Septembri, & Octobri, remotæ à nobis propter calores, aut æſtum. In partibus tamen Carpato monti proximioribus, etiam September medius, October totus fecundus eſt nivium. In Curlandia nives creberrimæ, juſtæ ſtaturæ viri altitudinem non rarò excedentes, & nonniſi morâ longiſſimâ liqueſcentes, regione tota ob eluviones tunc per dies aliquot in via. *Lentilius in Curlandia Memorabilibus.* In aliis Provinciis nives ordinariè aſſurgunt ad ſpithamam, vel dimidiam ulnam, extraordinariè ad ulnam integram, imò ulnas duas, & ampliùs. Congeſtæ ventis circumvallant ædificia, exhibent colles viatoribus, eoſq; non ſuperandos, neq; citò ſolvendos caloribus. In Ruſſia Alba, & Ukraina, agreſtes ſuffulti oblongo baculo, ſoleis ligneis (*Eyze* dictis) duos, aut tres cubitos longis, utriq; pedi ſubligatis feruntur celerrimè per nives congelatas, feras in ſylvis inſequuntur, capiunt, lanceis, plumbeis globis trajiciunt. Nullus proventus nobis ex copioſis nivibus: in regionibus exteris quantus eſt, deſcripſit *Schottus S. J. in Anaromia Phyſico-Hydroſtatica.* In Sicilia, non aliis nives colligere, conſervare, ac vendere permittitur, quàm Urbium Magiſtratibus. Venduntur ad aquas refrigerandas in æſtate, ſingulæ libræ uno, aut altero crucigero, aut carius, prout eſt earum copia, vel inopia, diſtantiq; loci ab urbibus, quibus importantur. Hyemali tempore ſi mons quiſpiam theſauro nivium ditatur, conſeſtim ducenti, trecentive ruſtici conducuntur à domino montis, ad faciendos globos, & in cavernam devolvendos. In Melita Inſula, quia nunquam

nives è caelo lapsæ comparent, æstatis qualibet die advenit navis ex littore Sicilitano nivibus onerata, vela deponit circa ortum solis, libras duas nivis, Regalis Hispanici, aut Iulii Romani pretio distrahit. De usu medico nivis à *Bartolino* Tractatus editus legitur.

VIII. MEL, est succus toris caelestis *Galeno*, aliis florum sudor, & quasi gummi, quod apes colligunt. Succus in nonnullis floribus percolatus ac preparatus, *Honorato Fabri in Tractatu de Plantis*, qui cum exundet, ab apibus collectus infertur cellulis. Nec statim initio mel perfectum est, quia demde in alveari coquitur calore, & quasi habitu tepido, quapropter mutatio coloris, saporis, & odoris. Ulterius idem celebris Author negat mel esse humorem roscidum è caelo decidentem, herbis & flosculis adhaerentem, matutinæ auræ densatum frigore, nam omnes flores indifferenter mel illud concretum exhiberent ac continerent, & sic nullus delectus florū habendus esset ab apibus, quod repugnat experientiae, non enim est flos melleus omnis. Apibus à *Gassendo in Meteoris*, à *le Grand in Hist. Naturæ* vis attribuitur, ea, quæ suxerunt ex floribus in mel vertendi, mutata qualitate, saporem novum impertiendi. Videmus (inquit posterior) in animalium uberibus, quod ex alimento superest, in lac mutari. Quid ni etiam quod in stomachum apes transmittunt, parte una nutrimento destinata, reliquum debitis organis in mel convertant, ac deponant? Apud sentientes oppositum, est observatum, apes ore mella colligere, sed non in ventrem demittere, crura & coxas onerare, non viscera. Optimum censetur flavum, odore & sapore jucundo, purum, sincerum, pellucens, tam sibi inhaerens, ut continuitatem, quasi lineam longissimam non intercissim servet, si attollatur. Et album mel si notis supra enumeratis non destituitur, flavo non est deterius. Præstantissimum *Schrödero Medico* mel virgineum dictum, quod novellæ apes conficiunt, colore ex flavo albicans. Quanta sit apud nos copia mellis, Scriptorum probant auctoritates. Polonia abundat melle, & cera infinita. *Boterus in Politia Regia*. Mellis, & ceræ non alibi copia major, quam in Polonia. *Fournier in Geographica Orbis Notitia*. Melle abundat & lacte Polonia. *Anglus de Proprietat. Kerum*. Mirum, cur totus Poloniæ tractus adeo abundat

dat apibus, ut mellis & ceræ nusquam sit copia major. *Cornelius à Judais in Germania.* Podolia tota ita melle redolens, ut non satis illi locus sit, ubi deferat mella. *Aeneas Sylvius in Epit. Europa, Aldrovandus in Insectis.* Apud Podolios permagna apum, & mellis optimi copia ex dictamno, & aliis bene olentibus herbis ac floribus collecti. *Cromerus Polonia L. 1.* Russia Alba seu Ruthenia mel & ceram affatim gignit. *Gemma Frisus in Cosmographia.* Excellentissimum mel in Russia nascitur, nam ibi æstivi dies sunt longiores, & solares radii licet obliqui, nihilò minus ad percoquendum valent: & aliquam laudem tribuere debemus qualitati herbarum, illarum regionum. *Trimarchius in Meteoris.* Scio quendam amplas in Russia ditiones possidentem à subditis decimæ annuæ accepisse mellis cados mille, cadus autem venit sæpe decem aureis nummis. *Opaleński in Defensa Polonia.* Cera ex Russia & Moschovia in univèrsam ferè Europam defertur. *Jonstonus in Hist. Insectorum.* Narrat *Jovius* historiam lepidam de quodam Russo, qui mel de cavata arbore exempturus, illapsus est eidem, tandem ab urso extractus. Sæpius in Russia, & Litvania reperiuntur vetustæ favorum massæ arboribus conditæ, desertæ ab apibus, quæ nonnisi tunc inveniuntur, dum arbor lustratur de industria, vel succiditur, aut annosa prolabitur. In Volhinia, mellis & ceræ mirus est proventus. *Gctofreäus in Archontologia Cosmica.* Litvania melle usq; ad miraculum abundat. *Bucelinus in Orbis Descriptione.* Sylvestres apes multum mellis ac ceræ in Litvaniæ sylvis conficiunt. *Mercator in Atlante Minore, Rythaymerus in Orbis Terrar. Situ.* Nusquam gentium plus mellis eruitur, quàm in Samogitia. Candidum est, & saporis exquisitissimi. *Brietius S. J. in Parallelis Geographia, Cluverius in Geograph. Mercator in Atlante Minore.* Mel nullibi minus ceræ habere dicitur, quàm in Samogitia, nusquam melius nobiliusve. *Liber Baro ab Herberstein in Commentar. Rer. Moschoviticarum.* In arborum cavitatibus passim mel reperitur in Samogitia, ejus candoris, puritatis, saporis, ut omni melli, quod in his regionibus invenitur, merito jure præferatur. *Nicolosius in Hercule Siculo.* Laudatissimum habetur mel in Samogitia, seu quòd flores sint meliores, perflato à Septentrionali

ptionali vento àère, seu quòd ibi apes robustiores vivant, & mël diligentius elaborent. *Fonstonus in Historia Naturali de Insectis, Mofetus in Theatro Insectorum.* In Curlandia insignis copia inellis, quod aliquando in arboribus cavis reperitur. *Lentilius in Curlandia Memorabilibus.*

Prussix quoq; mellis & ceræ copiam adscribit *Mercator in Atlante Minore, Cornelius à Judeis in Opere supra citato.* Ex Pro-

vinciis multis Poloniæ, massæ ceræ navibus in Galliam, Belgium, Hispaniam deportantur. *Lassicius* Mel atq; cera quantum vectigal Poloniæ inferat, videre licet in *Klockii l. 2. de Arario.* Descripti-

oni Mulsi Polonici, quia non obventurus est locus commodior, melli eam adjungo.

MULSUM *Isidoro & Varroni, AQUA MULSA Plinio, HYDROMELI* aliis, nobis *Miod pity*, est potus præstans, maxime idoneus hominibus has regiones incolentibus, in quibus mellis optimi copia summa. Et quid quæso aliud mulsum est? quàm vinum arte confectum; quid nectar potus Deorum à Pœtis celebratus? quàm mulsa ex àeria materia ducens originem. Nobilissimus potus in frigidis & humidis morborum vitiis, nec non in pectoris intemperaturis, similiter in morbis nervorum frigidis, apoplexia, paralyti, epilepsia, spasmo, ita tamen ut medicamentorum lege, jejuno stomacho modicè degustetur, nec ad satietatem bibatur. *Placotomus Medic. Doctor de Natura Cercvssarum, & Mulsa.*

Medo ad tussim humidam confert, pectus mundificat à sanie & humore grosso, non permittit lapidem generari, lavat & abstergit viscera, mundat ventrem à fæcibus, bibitur (aquois & tenuiter coctus) loco vini, in ægitudinibus nervorum, & doloribus juncturarum. Verùm adolescentibus, cholericis, fervido humore laborantibus, strictas venas habentibus addit dolorem & sitim, ideo illis non exhibetur. *Mesue Medic. Doctor citatus à Miechovita in Conservatione Valetudinis.*

Cùm Provinciæ Septentrionales, Polonia, Lituania, Russia, Moschovia, à natura vino donatæ non sint, ejus loco collata illis mellis quantitas incredibilis, ex quo hi populi conficiunt potionem delicatam & sanam. *Belli Politic. Dissertat. Tom. 1.*

Maximas commoditates percipiunt Russi ex melle copioso, mulsumq; conficiunt, quod nobilitate nihil cedit generosissimis vinis. *Hornius in Hist. Natur.*

& Civili. Mel apud nos in Germania multum substantiæ mediæ
 habet, parum spirituosæ, hinc debiles potus ex melle fiunt, cum contrâ
 Hydromeli Polonicum, præsertim Litvanicum in fortitudine nulli vino
 cedat. *Beccherus in Physica Subterranea.* Mulsi seu Medonis perfe-
 cta coctio mirabiliter exploratur, si ferrum candens profundè ei immi-
 seris & detinueris aliquantum, neq; extinctum extraxeris, quod non
 satis cocto extinguitur. *Tylkowski in Phys. Curio. de Meteoris.* Solet
 condiri mulsum Varavia succo è cerasis, rubivè malis expresso, aut a-
 romantibus, & pro ratione condimentorum, *Kerstrangi, Malinici &*
Troinici nomen accepit. *Cromerus Polonia l. 1.* Optimus Medo para-
 tur in Litvania, estq; duplex, spissus & tenuis: Danicus & Lubecensis
 palmam illi libenter desert. *Meibomius de Cerevisiis, & Potibus.* Excellen-
 tissimū mulsum in Litvania, potissimū Caunæ coquitur. *Froelichius in Bibli-*
otheca Peregrinantium. *Adrianus Romanus in Parvo Theatro Urbium.*
 Laudatissimus Medo Caunensis per totam ferè Europam devehitur. *Fon-*
stonus in Hist. Naturali de Insectis. *Popping in Orbe Illustrato.* In
 Curlandia mulsum coquitur dupliciter, alterum pelluciditate gratissima
 Hispanico vino nihil cedens, in ebriamen efficax & dulce, alterum co-
 lore cerevisiam æmulans. *Lentilius in Curlandia Memorabilibus.* O-
 ptimum mulsum Podolicum, Russicum, & Volhinense, præcipuè in
 oppido *Lokacze*, coloris viridis. Interdum tam nobile, tam defæcatum
 datur, ut à peritissimis dignoscatur difficilè ab Hungarico vino, illud
 colore, odore, sapore referens. Paratur à nonnullis ex eodem mulso
 potus, vino *Petri Simonis*, nobis *Petercyment* vocato proximus. Con-
 fectus potus ex melle, aqua, & lupulo, idemq; aromatibus conditus,
 in domibus præsertim Satraparum ad centum & plures annos asservatus
 vinum Malvaticum superare videtur. *Blaeu in Atlante Novo.* Litva-
 nia *Vitoldi Principis* temporibus conditum mulsum asservabat. *Opaleñ-*
ski in Defensa Polonia. Aqua mulsa, inquit *Plinius*, longa vetusta-
 te transit in vinum. Verum id esse didici in Litvania, ubi hydromeli
 ante centum annos conditum fortissimum evaserat, & usui ineptum.
Cnapius S. J. in Thesauro sub verbo Miod pity. In aula *Celsiss. Du-*
cum Radiviliorum, mulsum ultra centum annos servabatur. *De Linda*

in Descript. Orbis, ex Thesauri Politici l. 3. In *Rozana* pago *i. Illustris. Domus Sapietkanæ*, idem potus durasse sæculo integro tradebatur, qui civilis belli ardoribus est exsiccatus. In aliorum Procerum, & Nobilium cellariis, non unam decadem annorum superat mullum, sed tale nonnisi medicamenti loco propinatur affectis morbo, quantumq; cupæ vastissimæ demitur, tantum affunditur recentis mulli. Reperiri dicitur in *Podolia* ad *Tyram* fluvium, confiniaq; *Moldaviæ*, vulgò *Valachia*, mel infatuans, quod *Hydromeli* dum constituit, haustum largius de statione mentis dejicit homines, ad tempus longius. Tale, vel simile *Plinius Hist. Naturalis l. 21.* insanum vocat, ab infania, quam gignit, arbitraturq; vitium contrahi flore *rhododendri*, quo scatent *sylvæ*. Apud eundem authorem, mel in monte *Carina* *Cretæ* natum à muscis nusquam attingitur: in *Palatinatu* nostro *Ravenſi*, ex certo melle confectum mullum delibantibus muscis est letale.

S E C T I O III.

De

M E T E O R I S A E R E I S.

I. **M**ETEORA AEREA sunt, quorum materia àér, vel àéri similis. Ex eorum numero VENTUS, est meteorum difficillimum cognitum, de quo *D. Augustinus* ait: *quia ventus flat, sentis, quâ causâ flet, vel de quo thesauro erutus, nescis.* Pervulgata antiquorum quorundâ opinio erat, ventum esse solum àéris motum, sed alii ventorum effectus, alii àéris enumerantur. Exhalatio calida & sicca est materia ventorum *Aristoteli & Peripateticis*: exhalatio permixta vaporibus, *Conimbricenses*: non sola exhalatio, nec solus àér, nec vapor solus *Schotto*, sed omnia tria, aliquando solitariè sumpta, aliquando inter se mixta. Nec obstat, quòd aliquando venti sunt frigidi, quia etiâ halitus hominum, quamvis ex calore pulmonum procedat, tamen dum constricto ore extenuatur, aliquid frigoris secum defert. Primaria
causa

causa ventorum nonnullis recentioribus, est compressio, atq; expansio àëris & exinde resultans ejus inæqualis gravitas atq; pressio. Materiam & fomitem subministrant exhalationes, directionem efficiunt fortuiti concursus nubium, montium, angustiarum occurfus, solis & lunæ positio. Idem sentire videtur *de Ulloa S. J. in Philosoph. Naturali*, dum ventum quandoq; maximè non ferocem reducit ad àërem seu atmosphæram, ex aliquo vicino latere obliquè agitatam, propter magis surgentem exhalationum, atq; vaporum copiam, in vicina aliqua regione. Ad extremum, probabile est *Reinzer S. J. in Meteorolog.* ventum in sola àëris commotione sæpe consistere, nam in quibusdam locis datur ventus continuus, sine continua exhalationum copia; flabellum auram impellens efficit ventum, in camino, posito igne, sentitur ventus ad januam. PROCELLA, est repentinus quidam flatus deorsum de nubibus rectà excussus, qui subito oritur, & citò desinit. TYPHON seu Turbo, est Procellæ affinis flatus, sed multò vehementior, ruens motu circulari seu spirali, arbores, malos navium frangens. Solet illius similitudo conspici in ordinario vento, qui in angustiis locorum dum impingit in latera, atq; hinc & inde repellitur, concipit motum circularem, qui pulveres, paleas, arenas agit in gyrum.

II. VENTI INSOLENTES in Provinciis nostris, eorumq; effectus mirabiles exponuntur. Fortissima & inquieta ventorum vis, an. 1110. ædificia lignea multa evertit & dirupit. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 4.* Venti horribiles universum ferè Regnum, an 1335. vexaverant, concusserant, prosternendo domos, evellendo arbores. *Miechovita Chronic. Pol. l. 4. Dlugoffus l. 9.* Ingens commotio àëris, an. 1480. in Polonia. *Nakielski in Miechovia.* Urbs Gedanensis terribilem tempestatem experta, an. 1497. Violentia venti, in quodam Prusisæ loco, turrin ligneam grandem, campanas quinque ferentem, unamq; inter illas centenaria pondera sexdecim continentem rapuerat, non fractam ad viginti quinque passus promoverat, quæ tandem in statione nova, in frustra est comminuta. *Curicken in Descript. Gedani.* Id contigisse in Zulava Gedanensi dicta *Klein Werder* narrat *Schutz in Hist. Rer. Prussicarum.* Ad annum 1494. *Chronica Prussorum* impressa Germa-

nicè hoc idem referunt. Typhon irruisse debuerat, qui inter Sinas & Japoniam aliquando tantus est, ut grandes naves in altum elatas confringat, è terra evulsas arbores, saxa mota ingentia aliofsum devehat. Sub Sigismundo I. Leopoli, mense Julio, orta tempeftas tanta, cum fulgure, tonitru, ingenti cæli fragore, ut cælum & terra ruere videretur; pars Urbis maxima disjectis & contractis tectis fit deformata. *Vapovius in Fragmento Pol. Historia.* Gedani, an. 1509. miro turbine triginta septem turres sunt everfæ. *Bucelinus in Calendario Historico.* Maxima vis ventorum exorta, an. 1550. Novembr. 10. in tota Polonia, Litvania, Pruffia, Livonia, vastiffimas quercus & pinus, non paucas turres prostraverat. *Poffelius in Hist. Polono-Pruffica M. S. S.* Ventus ita defævit, an. 1559. in Zulava Gedanensi, ut currus oneratos everteret simul cum equis, deturbaretq; in præcipitia. *Ex Hist. Pruffia.* Evertiffe arbores validas, disjeciffe tecta impetus venti, an. 1580. notatur à *Poffelio supra citato.* In Pruffia, an. 1589. mense Majo, ventus fæminam raptam, longiùs per àerem latam, incolumem deposuerat. *Hennenberger in Chronic. Pruffia.* In Masovia, an. 1630. turbo tectum grande ex domo quadam abstulit, & tandem post milliaria Polonica quatuor jacere fecit. *Tylkowski Phys. Curio. P. 3. de Meteoris.* Co-rus subitò coortus an. 1672. Nonis Julii, de fastigio Turris Prætorii Leopoliensis, pro apluftri impositum leonem rotabilem, fracto pinna-culo, unà cum insignibus Civitatis per eum gestatis deturbaverat, non sine portento. Obsessa enim à Turcis Urbs eodem anno, in Septembri, *Zimorowicz in Leopoli obsessa à Turcis.* In oppido *Wielopol* Tractûs Submontani, validus ventus campanile ligneum aramentis sonoris quatuor oneratum ad locum remotiorem transtulit sine damno. In Litvania, an. 1675. Augusti 13. tantus prodiit turbo, ut pagum unum integrum contriverit, fegetes evulferit, hominem falcem ad defecanda præta ferentem in altum extulerit, & nonnifi post quatuor milliaria Ger-manica incolumem tandem deposuerit. Hæc accepimus ab his, qui omnia sunt contemplati, neq; ipsi procul à loco abfuimus. *Tylkowski Phys. Cur. P. 3. de Meteoris.* Ad pagum *Oseczna* Palatinatûs Po-loniantis, an. 1702. potentiffimus flatus pineâ sylvam invasit cum stra-
ge

ge ter mille arborum partim everfarum, partim confractarum. Eodem anno, in fundo Episcopatus Pofnaniensis, arbores subrutæ milliaria dimidii spatium occupaverant. Circa *Sczepanow*, eundo Bochniam, idem meteorum arbores innumeras, proceras, crassas contorserat, fregerat, eradicaverat, extendens impetum in pineto, ferè ad milliaria duo Germanica. Prope *Crosnam*, carpentum cum sex equis, viribus venti est arreptum. Cum vehementi impetu irruit ventus in Urbem Cracoviensem, an. 1703. Decembr. 9. horâ secundâ post noctem mediam, planèq; incolas omnes somno excussio fecit attonitos atq; trementes. Summitas turris in Arce positæ prolapsa est cum horologio in Cathedralis Templi fornicem, eumq; magna parte concussit. Aedes D. Petro Apostolo dedicatæ laminis æneis tegebantur, ex his nonnullæ sunt convolutæ, aliæ dilaceratæ. Fastigium turris structæ ad Templum Sanctorum Omnium, ruinam passum cum horologio. Curia turris inclinata aquilam coronatam demisit, fortiter solo allidendam. Tecta lapideis detracta plurima, excussæ fenestræ, labefactatæ pergulæ. Non minorem violentiam senserat circumferentia ejusdem Urbis complectens Casimiriam, Stradomianam, Clepardiam, in qua turricula una S. Floriani ceciderat, deflexa altera. In Terra Cracoviensi tota, domicilia, horrea, molendina, stabula sunt vastata. Leopoldis, motis pulveribus & arenis de adjacentibus montibus, est infecta: Luceoria tectis non paucis spoliata: Oficæ commotum stagnum aggerem superavit: circa *Styr* fluvium arbores evulsæ radicitus ad stadiorum aliquot spatium. Iteratò Cracoviam, an. 1707. Julii 24. turbulentissimus invasit ventus, currus oneratos mercibus evertens in plateis, homines allidens solo. In pago *Rudawa* Capituli Cracoviensis, horreum fabricatum de lignis vi magna per piscinam est latum, neq; confractum alibi collocatum. Similis effectus visus in *Crosnensi* suburbio, in quo itidem horreum migrare ventus còegit per aërem, ad locum medio jugero distitum, quassato nonnihil tecto. In villa *Brzuchowica mala* prope Leopoldum, insolentia venti deposuit aliquot decades grandium arborum cum radicibus evulsarum in sylva viciniore. In Majori Polonia, an. 1711. venti infecti sylvis: alio anno in Palatinatu Pomeraniæ, ad pagum *Wda*, pro-

pè centum sexagenæ pinuum atq; fagorum sunt everfæ. In Palatinatu Pofnan. & Califs. an. 1714. non modicam vim exeruere venti sternendo arbores: Califfii partem supremam turris in Curia submovendo de muro, præcipitando in lateritiam domum, quæ sub pondere subsidens mortem hominibus aliquot attulit. Pruffia cum vicinis Provinciis, an. 1718. Februarium & Martium mensem experta est inquietissimum. Increbrescebant horrendè venti die oëtava, nona, decima Februarii, decima quinta, & decima sexta Martii, sed supra modum, atq. memoriam ætate gravium, vigesima sexta Februarii, qua Gedannum accepit damna non modica: prædia, pagi, dehifcentibus stabulis & ovilibus, pecora amiserunt. Zarnovecum versus Balthicum Mare flatibus immodicis concitatum dissipavit colles arenofos in littore, ad effundendos liberè longèq; fluctus parando viam. In Capitaneatu Lemburgensi, præter prata, aliquot tuguriola maris arenâ sunt obruta.

III. PARELIA, sunt plures soles in cælo apparentes, vel quia nubes densæ, diaphanæ, humidæ, quiescentes, id est speculares imaginem solis multoties repræsentant; vel quia tunc temporis est notabilis refractio. Sicut enim vitrum angulos multos habens objecta multiplicat, sic possunt soles plures videri, ex eo præcisè, quòd inter oculum & solem mediet vapor æquivalens vitro polygono. Tres soles simul visi per duas horas, an. 1169. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 5.* Ante mortem Casimiri III. Regis, an. 1462. terni soles fuere spectaculo. Idem contigit an. 1492. *Cromerus l. 29.* Sex simul soles conspecti sunt à Rege Poloniae, an. 1525. *Vicomercatus, Fromondus in Meteorologicis, Gemma l. 1. Des. Cartes in Meteoris, Surius, Mylichius.* Addit *Cardanus*, soles apparentes fuisse adèò claros, ut non possent distingui à sole vero. Quinque soles, eodem anno, refert *Vapovius in Fragmento Hist. Polonæ* observatos esse, per tres horas. Bini circa verum solem respplenduerunt, inter Ortum & Meridiem, alii duo longo intervallo, inter Septentrionem & occasum. Leopoli tres soles comparuere in Occidente, an. 1565. *Scrobiffovius in Viis Archiepif. Leopolfensium.* Quinque soles in Polonia vifi, an. 1643. *Tylkowski in Phys. Curiosa.* Anno 1650 Aprilis 10. sex soles Vajeroviz: in Pruffia numerati. *Ex M. S. S.* Post absces-

abscessum Svecorum cum Millero à Claro Monte Czenstochoviensi, sol trinus in Meridie spectandum se objecerat simul cum Corona solari duplici. *Ko. decki Ord. S. Pauli Eremita in Nova Gigantomachia.* Sol triplex Gedani observatus, an. 1660. Aprilis 6. *Hevelius in Sole, & Phænomenis Æreis.* Septem soles in oculos ejusdem *Hevelii Astronomi* celeberrimi incurrerunt in eadem Urbe, an. 1661. Februarii die 20. imò octavi & noni evanescentis ultima vestigia. Duravit autem insigne & jucundissimum hocce phænomenon ferè ab hora decima, ad undecimā, verum non eadem facie, toto durationis tempore. Eodem anno,

Septembris 6. visus Antelius seu Pseudo-Sol vero soli oppositus, singulare phænomenon; an alterum hucusq; sit deprehensum, vix memini me legisse, vel à quopiam percepisse, totus enim circumcirca coloribus Iridis pingebatur. *Idem ut Rarissimis Paraselenis, ac Parelis Gedani observatis.* Quinque soles, an. 1699. Martii 11. in Prussia-refulgentes, ab hora decima matutina ad primam, Gedani visi. *Ex Novis Literar. Maris Balth. & Septentrionis.* Sæculo XVII. novem soles conspecti in Borussia. *Rhotius in Hist. Universa.* In Cracoviensi horizonte, an.

1711. Januarii 1. sol duplex resplenduit cum columna ignescente, iride insolita, quia cornibus tendente sursum, nec ex opposito solis in nube rorida posita, sed in loco sereno, sudo, supra soles. Tenuit hæc iris oculos spectatorum tribus horæ quadrantibus, sol & columna, integrâ horâ. *Kostowski in Parelis.* Gedani sol triplex est observatus, an.

1716. Martii 23. & 13. Septembris. Rariùs Parelia conspiciuntur, quia & nubes debitam dispositionem, debitum ad solem situm habentes occurrunt tardiùs, serenam faciem ferente cælo. Naturaliter prænuntiant pluvias, atq; vaporum abundantiam nubibus comprehensam.

IV. PARASEENE, est imago lunæ in nubè plana & rorida juxta ipsam apparens, propter refractionem radiorum, aut reflexionem. Extra plenilunium vix spectatur, nam tunc sic non abundat lumine nocturnum sidus, ut efformet alterum. Ante an. 1169. tres lunæ apparuerunt. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 5.* Anno 1314. spectaculum superiori simile est exhibitum. *Niechorita Chronic. Pol. l. 4.* Quinque Paraselenæ in Litvania, an. 1621. Febr. mense, oculis sunt observatæ.

Tylkowski Phys. Curi. P. 3. de Meteoris. Ibidem an. 1629. Ianuarii 10. in medio stationem luna vera tenebat, ad latera pseudo-lunæ duæ posita fuerant. *Idem de Meteoris, Zahn in Oeconomia Mundi.* Circumdabatur luna gemino circulo albicante, an. 1660. Martii 30. ad latera binæ paraselenæ diversi coloris *ab Hevelio* Gedani sunt observatæ. Iterum quatuor lunæ duplici Halone cinctæ, eodem anno, die 17. Decembris, observationi objectæ *Hevelii*, simul cum cruce amplissima albicante, seu argentea luminosa (quod erat rarissimum) per ipsam genuinam lunam incedente. Quatuor lunæ, & tres cruces decussatæ, an. 1661. impendebant Dantisco. *Brewer in Historicis Rev. Notabilioribus.* Sæpius à sole formantur imagines in nubibus, quàm à luna, ob debilitatem lunaris luminis, ad penetrandam & colorandam nubem.

V, IRIS LUNARIS, *Fromondo Meteorologicorum l. 6.*, est arcus plerumq; unicolor, ortus in rosido vapore, opposito lunæ, ex refractione radiorum, & deinde reflexione ad oculus spectatoris. Hec omnia in Iridem Solarem cadunt, si pro unicolore, tricolore reponas. Inter admiranda *Americus Vesputius* Iridem Lunæ candentem, in ipso noctis medio, à se visam ponit. Cum voluptate magna *Snellius* spectavit, Hagam agendo iter. Appareret, ut volunt aliqui, nonnisi in plenilunio, sed adversatæt *Albertus M.* affirmans, sibi & aliis multis visam esse Iridem Lunarem, non plena manente luna. Rarissimè formatur, quia luna vix projicit tam efficaces radios, ut nubem implere ac pingere possint. Plura à *Fernandez Meteororum l. 3.* adferuntur. Testatur *Kekermannus Systematis Physici l. 6.* quòd spectaverit Gedani Iridem Lunarem evidentissimè expressam in nubibus, an. 1607. Octobris 5. horâ 10. vespertinâ. Observata est, in eadem Prussia, & à colonis facientibus iter noctu Gedanum. *Ex M. S. S.* Uno, eoq; candido colore tincta Iris Lunaris patuit mihi Sandomiriæ, an. 1720. die 8. Octobr. horâ vespertinâ, crescente luna.

VI. IRIS SOLARIS, est arcus multicolor apparens in nube concava, torida, diaphana, ob radiorum solis reflexionem. Triplex datur potissimum Iridis color, puniceus, viridis & purpureus. Flavus quandoq; apparet, ex commixtione viridis & puniceæ. Terram non attingit, quamvis

quamvis videtur tangere, quia id & nubes faciunt. Ante diluuiam universalis arcus iste extiterat, non enim tunc defuerunt causæ naturales, quominus generari, & apparere potuerit. Erat etenim sol, fuerunt pluvia, nubes rosida &c. Divinum dictum post diluuium, *Arcum meum ponam in nubibus*, non probat, quod antea Iris non fuerit, sed quod tempore eo incæperit esse fæderis signum, ex DEI institutione. Plura de Iride accuratè tradidere Viri è Soc IESU, nominatim *Honoratus Fabri, Grimaldus, Cabens* in suis Operibus. Samogitæ cingulum Fortunæ Iridem dixerunt egregiè, quia dum splendet, perit. Aliquando eodem tempore, & in eadem plaga, Irides duæ simul apparent, rarissimè tres. Ex duabus una tantum nativa, id est, ex radiis solis immediatè orta esse asseritur, altera est imago efformata ex resplendescencia Iridis primæ.

VII. FILAMENTA seu Fila dicta Divæ Virginis, in autumnno maximè volitantia, non sunt effluvia Siderum, quia ob immensum spatium inter astra, & globum terraqueum, quomodo pervenirent? nec retia araneorum vento abrupta, hæc enim tantæ longitudinis, & crassitiei non sunt, sed sunt fila meteorica, *Fromondi*, aliorumq; assertionè, ex vapore percoelo, & terrestribus ac viscidis exhalationibus contemperato, in sublimi nata, sine ullo valente flatu volantia. Meteoræ dicta portentosa, eaq; visa in àere, *Tractatus sequentis Sectio* 1. ducet ad syllabum.

S E C T I O I V.

De

METEORIS TERREIS.

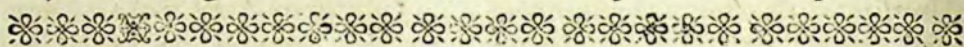
METEORA TERREA, Merallica, & Subterranea denominantur, ab *Aristotele Meteor. l. 4.* describuntur, à me in *Tractatu* 1. de *Fossilibus* enumerata. TERRÆ MOTUS restat hic expendendus, qui sententiâ *Aristotelis Meteor l. 2. c. 7.* ejusq; sequacium, est commotio terræ ab halitibus seu spiritibus copiosis siccis & calidis.

lidis, ejusdem terræ visceribus inclusis, atq; cum summo impetu erumpere contendentibus. Si enim dum viam, quâ prodeant non inveniunt, retroferuntur, in se revolvuntur, tumultuantur. Præter exhalationes, si ve spiritus nitri, sulphuris, bituminis, inclusas cavernis, ventus aliquando non parum conferre dicitur ad terræ motum, cavitatibus se infundendo, ac sic illarum latera quatiendo. Opinione aliorum subterranei ignes seu fornaces subterraneæ plus solito accensæ, majoris pabuli irruptione, sunt causâ motuum terræ, maximè si non adsint crebra spiracula, per quæ erumpat subterraneus ille æstus. Primò, obnoxia magis motibus his terræ spongiosa, & cavernosa, quia halitus facillimè intra se recipiunt: secundò montosa, quia plerumq; existunt cavæ: tertio maritima, quia mare quasi fistulis quibusdam terram subingrediens, eam excavat, in qua deinde plurimi halitus generantur. Agitationibus violentis subjecta minùs loca meridionalia & calida, propter solem calore suo (poris terræ referatis) exhalationes facillè dissipantem. Septentrionales & frigida regionis, quia solidiorem noctæ ex frigore terram, ideoq; minùs fungosam & porosam, pauciores admittunt spiritus. In arenosis tractibus, id est, firmiter non compactis, exhalationes sine vi sensim efflari possunt. Limo quoq; pori terræ obstructi halitus paucos recipiunt. Universa terra nequaquam concuti potest, inclusi enim cavernis spiritus ad movendam machinam tantam proportionis viribus destituuntur. Duratio succussûs varia est, ratione soli potentiùs, vel debiliùs resistentis, facilem aut difficilem exitum flatibus permittentis, vel deniq; spirituum nunc copiosorum, nunc pauciorum. Signa terræ motus futuri hæc assignantur, si nulla præcedente causâ, aqua puteorum turbetur, odores tetros expiret: si eadem putealis aqua ebulliat & ascendat, si mare sine flatu repentiè intumescat: si intempestiva sit tranquillitas àeris: si audiat telluris sonus & mugitus: si subterranea animalia relinquunt sua latibula &c.

II. TERRÆ MOTUS, quos regiones aliæ frequenter usq; ad ruinam & internecionem Civitatum, vicorum, scissuram Alpium patiuntur, nisi perrarò & quasi tempore prodigioso sunt in Polonia. *Dlugosus Hist. Pol. l. 1.* Polonia an. 1000. multis prodigiis, & in primis terræ

terræ motu perterrita. *Idem* *lib.* 2.. Portenti loco habita est soli concussio, an. 1034. *Neugebauer l.* 3. Sub ortum Casimiri I. terræ tremor acciderat. *Cromerus Rer. Pol. l.* 4. Polonia, Hungaria, & Bohemia, an. 1044. est concussa. *Lycosthenes in Chronic. Prodigiorum.* Plures turres, munitiones, domos attriverat, an. 1200. die 5. Maji & sequentibus. Hæc res rarò in Polonia contingens velut prodigiosa; & apud plerosq; in religionem versa videbatur. *Dlugossus Historia Polonica lib.* 6. *Murinius in Chronic. Crucigerorum.* Vehemens terræ motus, anno 1258. propter raritatem rei non metu tantum, sed etiam religione implevit populum: extitit magnorum malorum (quæ mox consecuta) indicium. *Herburt Hist. Pol. l.* 7. *Cromerus l.* 9. *Strykowski Annal. l.* 8. *Neugebauer l.* 3. In Prussia rota, an. 1303. Sexto Idus Augusti, vicibus tribus quatiebatur solum cum ædificiis, & vix aliquis à casu poterat se continere. *De Dusburg in Chronicis Prussia.* Antea nunquam moveri terra observata est, in hac Provincia. *Hartknoch in Animadvers. in Dusburgum.* Spiritus motores telluris Poloniam & Hungariam, an. 1442. pervaserunt. *Frytschius in Catalogo Prodigiorum.* Validus exortus tremor in Poloniæ, Hungariæ, Bohemiæ Regnis, an. 1443. Junii 5. turres, & ædificia lateritio opere structa inclinavit ad casum. *Dlugossus l.* 11. *Cromerus, Funcius in Chronol. Keckermannus in Contemplat. de Terra Motu.* Roxolania, & Podolia sensit conflictationem spirituum intra concavitates subterraneas, an. 1517. die 25. Septembris. *Ex M. S. S.* In Borussia, an. 1601. circa 6. Januarii, plurima ædificia publica & privata sunt quassata. Idem est observatum in Polonia, Svecia, Dania. *Keckermannus in Contempl. de Terra Motu, Zahn in Scrutinio Geocosmico IV.* Idem meteorum in Volhinia, an. 1605. mense Januario, sic invaluerat, ut vasa è mensis deciderent, homines oppressi somno de lectis prolaberentur. *Ex M. S. S.* Anno 1620 Leopoli, Cameneci Luceoriæ, Halicii, motus lenior, in Valachia erat horridior, ubi etiam tellus decussatim dimota fuit, indeq; scaturigines fluxisse memorabantur. *Petricius in Hist. Rer. in Polo. gestarum.* Russia, Volhinia, an. 1637. Calend. Febr. concussa est spatio tanto, quanto, Oratio Dominica ter recitatur. *Kwiatkiewicz S. J. in Annal. Ecclesiasticis.*

sticis. Nonnullæ ditiones Hungaricæ, an. 1695. in Augusto, motibus subterraneis labefactatæ, Cracovia noctu nonnihil tremuit, etiam me sentiente. In Podolia, an. 1701. mensè Junio, Arcis Ufiatinnensis murus ex parte everfus est: Cameneci succullus brevis atq; exiguus sentiebatur. Eadem Urbs, an. 1711. post terræ quassationem, impetita ventis vehementissimis per hebdomadam. Jam exponuntur Meteora portentosa, quæ admirationem, timorem sæpius incussere spectantibus.

TRACTATUS XVIII.

PHASMATA AERIA, PHÆNOMENA CRINITA, DEFECTUS LUMINARIUM EXPLANANS.

SECTIO I.

De

SIMULACRIS INSOLITIS IN AERE.

I. **S**IMULACRA in àère vocantur aliter Tincturæ, Colores, Spectra àèria, Ostenta. Pro causa naturali assignatur ab aliquibus nubium dispositio ad luminis refractionem. Sonitus causari dicitur à *Mazotta in Triplici Philosophia*, vel ex motu, vel ex collisione nubium, vel exhalationibus & spiritibus tenuibus intra nubeculas illas contentis, quæ suo motu murmur tympanorum representant. Probabile est & *Reinzerus S. J. in Meteorol.* aliqua spectra in àère naturaliter effici posse; modus adducitur ex *Kircheri Arte Magna Lucis & Umbra*. Exercitus inter se veluti confligentes, *Cabeo, & Fromondo in Meteorologicis, Carnelio à Lapide, Schotto*, sunt vapores, exhalationes,

nes, aëris addensati partes effigiatae in formam hominum, equorum, similiarumq; spectrorum, non casu, aut naturâ, sed Intelligentiarum seu Geniorum bonorum operâ. Proponuntur à D. Deo mortalibus, ut praesagia imminentium periculorum, afflictionum, cladum &c. Incutitur timor, pœnitentia intimatur ad iræ aversionem.

II. ACIES IGNEÆ in cælo exhibitæ per totam noctem, anno 976. V. Calend. Novembris. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 2.* Casimiro I. Rege contra Prussos, & Maslaum Masoviae Principem pugnante, anno 1043. conspectus in aëre vir niveo amictu vestitus, albo equo insidens, vexillum quoq; candidum gestans. *Idem l. 3.* Acies armatorum, an. 1268. inter se in aëre concurrere ferebantur. *Cromerus l. 9. Bielski Chronic. l. 2.*

Ante bellum Grunevaldense, an. 1410. noctu spectatum ab aliquibus excubitoribus atrox certamen inter Regem Uladislauum Jagiellonem, & Monachum. Monachus tamen à Rege victus, & ex corpore lunæ præcipitatus. Nonnullorum insuper militum ex Cruciferorum exercitu constans habebat relatio, sub tempus omne, quo prælium gerebatur, visum à se supra exercitum Poloniæ hominem reverendum Pontificali amictu vestitu, qui benedictionem, & assiduam operam Polonis dimicantibus largiebatur. *Dlugoffus Hist. Pol. l. 11. Cromerus l. 16. Sarnicki Annal. Pol. l. 7. Strykowski in Annalibus.*

In Minori Polonia, an. 1462. die quadam cum sol vergeret ad occasum, imago crucifixi cum gladio, ab Occidente ad Meridiem, in aëre visa est tendere. Secuta mala quàm plurima, cruentum prælium &c. *Lycosthenes in Chronic. Prodigiolorum; & Rubetquennus.* Plus quàm duabus horis spectaculum illud durasse *Cromerus l. 25.* tradit.

In Prussia supra Gedanum refulsere in nubibus ignei gladii, an. 1486. *Curicken in Descript. Urbis prefata.*

Numerosi exercitus decertantes secum in aëre, tanquam in Martis campo apparuerunt an. 1492. sonusq; est auditus. *Zdzianowski in Cometa anni 1618.*

Anno 1545. in fine Aprilis, manè circa horam octavam, primò horrendum tonitru auditum est, quo incolæ dati in stuporem, postea ruberæ tres cruces Orientem versus apparere, duæ juxta se positæ, tertia subtus, in medio vir armatus cum gladio ignito, contra quem exercitus instructus peditatu, equitatuq;

progressus, cum eo ad meridiem usq; dimicavit. Eo vincente, omnes disparuere copiae, solusq; armatus inter cruces substitit, tanquam victor & triumphator. A tergo immanis draco adortus est victorem, quem cum armis absumpsit, simulq; cruces evanuerunt. Indè totum caelum duabus amplius horis ignitum visum: demum tenebrae densissimae usq; ad sequentis diei nonam antemeridianam incubuerunt. His peractis, & caelo sereno facto, tres irides amplexissimae supra se positae objectae spectatoribus, cum insidente Angeli specie, ultra horam. Ad extremum omnia discesserunt. *Bagatta Veronensis in Admirandis, Neugebaverus Hist. Pol. l. 7. Aldrovandus in Hist. Monstrorum, Zahn in Mundi Oeconomia.* Observatum à multis in Prussia, intra tertiam & quartam pomeridianam horam, tempore obitus *Annae Stephani Regis uxoris*, in aëre apparuisse personam vexillum sinistra manu tenentem, cruce albi coloris decussatum, dextrâ verò campanam ingentem Orientem versus inflectentem. *Posselius in Hist. Polono-Pruthena M. S. S. An. 1605. V. Calend. Octobris*, sub tempus pugnae *Joannis Caroli Chodkiewicz Capitanei Samogitiae, cum Carolo Sudermano* ad Kirchholmum, in nube adversae acies concurrere visae impare numero. Numerosa turba nigricantium cessit tunc exiguis turmis, atq; concessit palmam. Alibi conspectus in aëre ensis sanguine rubens, fatalis hostibus. *Ex Carolomachia ab Alma Vilnensi Academia edita.* Ignei exercitus decertantes secum in sublimi, an. 1620. in *Tract. sequentis Sect. 1. n. 2.* memorantur ex *Zatuski Epist. Historico-Familiaribus.* Ante bellum Chotimense cum Olmano, atrocissima observabantur prodigia, tetrae motus per diversas Moldaviae, Podoliae, Russiae partes, in aëre configentes inter se columnae igneae. *Sobieski Castel. Cracoviensis in Commentar. Belli Chotimensis, Kobierzycki Hist. Uladislai IV. l. 9.* Quo tempore *Gustavus Adolphus* cum exercitu primum iter in Borussiae meditabatur adversus Polonos bellaturus, visa est Dantisca, atq; in Balthico Mari velut classis bellica inter nubes à Septentrione proveniens, iterq; faciens Meridiem versus, frequenter exonerans machinas bellicas, & globos igneos emittens innumeros. *Schefferus in Memorabilibus Gentis Sueticae, Rothius in Hist. Univer. Starovolscius in Institutis Rei Militaris.* Tartaris
Russiam

Russiam invadentibus usq; ad Premisliam duce Cantimiro, species barbarorum cum pharetris, sagittis, equis, vulgus circa horam noctis primam Cracoviæ in cælo conspexit. *Starovolscius in Institutis Rei Militaris.* In conflictu ipso *Stanislai Koniecpolski Ducis Exercituum, cum Cantimiro, Antesignano Tartarorum.* an. 1624. aspectui objecta crux splendidissima in aëre, ad cuius intuitum victoriæ spes nostris affulserat, hostibus animi cecidere. Bis vulneratus Cantimirus in illo prælio, Tartari graviter cæsi, pauci fugati. *Ex M. S. S.* Cælum veluti fumo & nebula obductum spectabatur Ostrogii, sol quasi ardere videbatur cum magno stupore hominum ac terrore, an. 1631. integra die 8. Julii. *Ex M. S. S.* Zviahli in Volhinia, luna nascens quasi plena apparuit, an. 1637. *Kwiatkiewicz S. J. in Annal. Ecclesiasticis.* Paulò ante mortem Uladislai. IV. Regis, Deus prænuntiavit mala portentis variis. Acies noctu videbantur in aëre, hastæ ardentes, sagittæ volantes. Erat & sarcophagus, ex quo prodibat gladius rotans se in partes orbis varias, unà cum manu de eo exerta. *Iaczynski S. J. in M. S. S.* Ad initium Cosatici belli, an. 1648. non defuerunt in cælo Polono spectra. *Tylkowski in Meteorol. Curiosa.* Supra Lublinum visa crux in aëre, manus loricata cum scopis, quarum una ad Orientem, altera ad Occidentem vertebatur. *Russel. Ord. Prædicato. in Favore Cælesti.* Niecviessii in Litvania, die 1. Novembr. anni præfati, armatum brachium observatum in nube. *Kanon S. J. in Parentalibus Uladislao. IV. institutis.* Lublini, an. 1648. Novembr. 9. sub ipsum tempus calamitosissimæ incursionis Cosacorum rebellium, post noctem mediam, visa est ab excubitoribus lux ingens in aëre, deinde linea, ex qua paulatim gladius formabatur, cuspide ad Zamoscium vergens, ubi fixerat castra *Chmielnicki*, de gladio ignea sagitta efformata, velocissimè currens: tum flagellum splendens spectatorum detinuit oculos, quod versum est in pallium. Testati sunt id coram Notario publico Consules Lublinenses tres, Scabini duo. *Russel. Ord. Prædic. in Favore Cælesti.* Supra Zamoscium dum obsidebatur à Cosacis, draco igneus apparuit, cuius cauda tota rubens & quasi sanguine plena *Chmielnicki* castris impendebat, caput verò pariter cruentum ad Meridiem tendere visum. Post dimidium

horæ, vipera supernè conspecta, quæ in sagittæ longitudinem protensa locum suum immotum aliquandiu tenuit. *Pastorius Hist. Pol. Plenioris J. 3. Bytomski in Obsidione Zamosciana.* Tota Cracovia cincta obsidione spectaverat an. 1649. Octobr. 10. tormentum bellicum igne rubeum, contra Svecorum castra directum, nocturno apparens in aëre. *Krasuski S. J. in Regina Poloniae MARIA.* Futuram cladem nostrorum à Cosacis rebellibus, & Tartaris illatam præfagia ostenderunt, an. 1652. Tribus ante conflictum ad Batovum diebus, illustri sideribus per noctem cælo, ignitæ scopæ in aëre apparebant, in ictum (velut aliqua manus exploraret) nictantes, quæ demum in gladium ancipitem coibant, cujus manubrium ad Orientem, mucro in castra vertebatur. Altera nox armatas in cælo exhibuit acies, cum habitus ac furoris congregientium partium designatione, imminentis pugnæ prototypo graphico. *Kochowski Annal. Pol. Climat. 1. l. 5.* An. 1654. Julii 9. medium orbem solis ad occasum vergentis cor gladio transverberatum diro occupavit ostento. In ejusdem solis horrido spectaculo, pomum fatali quaternione scissum in virgam est commutatum. *Kordecki in Nova Gigantomachia, Krasuski in Regina Poloniae.* Feralis urna cruce signata funestavit aërem. *Idem Krasuski ibidem.* Transylvanos, & Russos cælum terruit prodigio ad Crosnam, nam in ipso oppugnationis fervore, protensa est per aërem hasta rubra, Polonicorum armorum genus. *Idem ibidem.* Celebre illud spectaculum, multorumq; Prussorum firmatum testimonio (post Pilavencensem Polonici exercitus dissipationem à Cosacis) in quo, nocte sublustri notati sunt in acie decertare Poloni, cum omni genere hostium, hoc est, Tartarorum, Cosacorum, Svecorum, Moschorum, Transylvanorum, semper victores; ultimo tandem congressu à Turcis, illorumq; immensa multitudo ita erant oppressi, ut nulla ex parte viderentur, totaliter obruti putarentur, sed post parvum tempus, lentè ac feliciter emerferunt, victores hostes armis sumptis obruerunt. *Rutka S. J. in Gladio contra Turcas.* Ante pugnam ad *Bereszczko* cum Cosacis, ab excubiis conspectæ sunt noctu in aëre imagines efformatæ, quasi triumphantis Ioannis Casimiri Regis. *Susza in Phænice tertio Redivivo.* Ante irruptionem in Poloniam Caroli

Caroli Gustavi Sveciæ Regis, nox exhibuit Civibus Valsensibus spectra aëria. Primò comparuerunt equites induti Germanico habitu, secundò Polonico: utraq; turma dum colliditur, primi usq; ad terram ruere videbantur, secundi stare victores. Alibi eodem anno, die ultima Iunii, phalanges aërem occupaverant, explosiones cum armorum fremitu tota nocte auditæ. *Tylkowski in Meteorol. Curiosa.* Inter Gedanum, & Cænobium Olivæ, gemini globi ignei videndos se obicere, an. 1661. in horum medio gladius erectus stabat. *Brewer in Historiis Rer. Notabiliorum.* In decursu anni 1667. villa olim Gora, nunc Calvaria viderat noctu crucem cum tota figura cordis, horis duabus permanentem. *Frankiewicz in Hierosolyma Nova.* An. 1668. pridie Calend. Sextil. supra occasum solis, visum in nube fuliginosum sidus, quod brevi spatio temporis, in speciem solis, corporisq; cruci affixi eualuit, mox vilescente priore specie manserunt duæ tantum in sole maculæ, quarum una, primò caput horrendum urfi, deinde utraq; nota bestiam truculentam produxit. Tandem evanescente forma, speciem immansueti agni mitescere fecit, agni species in sarcophagum abiit, tum paulatim figuram recepit novilunio similem, quam atra nubes involvit. *Zawadzki Castell. Culmensis Arcana Hist. l. 6.* Colonis argentibus iter Gedanum, & in campis pernoctantibus apparuit iris ante duodecimam horam, cujus medium tenuit sedes viri gravissimi; infra genibus nixa decora samina, in extremitatibus iridis duæ personæ insultatæ steteræ, quarum una pastorali baculo, altera cruce fulciebatur. *Ex M. S. S.* Ante Chotimensem secundam victoriam obtentam de Turcis, militarium ordinum conspectus, assultus, telorum jactus in aëre, fere duabus horis detinuerat attonitos Cives Iaroslavientes, anno 1673. Octobris 18. *Kwiatekiewicz. S. J. in Annal. Ecclesiasticis* Sol in columna longissima, an. 1674. Martii 18. spectatus à plurimis. *Ex M. S. S.* Phenomenon ætium monstrum humano virulinum exprimens, an. 1682. ab *Hevelio* Gedani est observatum. *Ex Actis Eruditorum Lpſiæ impressis.* Soles quatuor effecti vero astrorum principi adstiteræ, an. 1699. Martii 11. E duobus icides sanguinei coloris procedebant, instar Polonæ fræmæ, supra soles Mitæ Ducales emicabant.

ad spectaculum aliquorum Civium Mariæburgensium, Elbingensium, Gedanensium. In Majori Polonia, an. 1702. quo invalescebat Sveciticum bellum, comparuit phænomenon lucidum, coloris fulvi, literam majusculam S. exprimens, duransq; semiduabus horis. In Livonia ad Selburgum, Exercitus Magni Ducatus Litvaniæ audivit ante vesperam explosiones bombardarum majorum, & minorum. Stetit & sagitta ignea supra castra, unius horæ decursu, censebaturq; esse prænuntia cladis illatæ ab hoste ad Creutzburgum. Ante prælium, quod Poloni, Saxones, Moschi cum Svecis iniverant prope Calissium, an. 1709. ostentum æereum exprimebat sarcophagum, atq; ense pago *Kościelna wieś* dicto imminentein. An. 1720. die Martii 4. ab horâ media quinta, ad quintam matutinam, ex monte *Hagelsberg*, à duobus militibus vigiliis agentibus visa atra nubes Urbi Gedanensi toti impendens, in nube Cometes arsit, scoparum figuram referens, periclasq; lucidas sibi adjunctas habens. Postquam verò phænomenon dictum disparuisset, primò illuxit crux, secundò ingens globus, tertio manus cataphracta apparuit. *Ex Literis Gedano davis anno eodem.*

III. In Polonia Iudæi, an. 1295. impatientissimis desideriis ferebantur in Messiam brevi venturum, juxta promissa Rabinorum, sed post iterata jejunia, orationes, eleemosynas, ingressi synagogas conspexerunt cruces in telis lineis, quibus tegebantur, & quas fornicibus habebant conclusas. Ostentum hoc Hebræi aliqui cælo attribuentes salutaribus abluti sunt aquis. *Kwiatkiewicz S. J. in Annal. Ecclesiasticis. Maximiliani I. Imperatoris temporibus, in Germania, Gallia, Polonia &c. Crux, corona spinea, columna, flagella, clavi, hasta, aliq; instrumenta passionis Christi, non tantum in vestibus, sed & in corporibus hominum fuere expressa. Wargocki de Cruce & Crucifixo citans Tritemii Chronica, & Continuationem Palmerii sub an. 1501. Ex Kircheri Diatriba de Prodigijs Crucibus, hæc sunt notanda. Apparitio crucû fieri potest vel sola Dei voluntate, omni potestate naturæ semota, vel Angelicis exprimi penicillis, aut ex causis naturalibus. Post Vesuvii incendium, cruces apparuerunt circa Neapolim, in lineis indumentis, mappis &c. Causa materialis hujus phænomeni erat vapor ex mineralium succorum*

eorū miscella natus, quā mons protruserat, erantq; resoluti vaporis guttæ minutissimæ, propè insensibiles, in quarum centro nitrosus spiritus naturâ suâ inquietus, exitum quærens, in appropriato subjecto guttas decussando, crucem fluore suo juxta staminum in lineis situm format. Cur autem in laneis vestimentis, lignis, saxis, nulla dictarum crucum impressio fiat, respondet idem Author, quia vestimenta lanea cum villis pilisq; exasperata sint, subtilissimus humor illis illapsus, statim vel à lana attractus, vel inter villos dissipatus confunditur ita, ut scabritie impeditus se diffundere nequeat. In carbasina autem supellectili, ut plurimum constante texturâ politâ & lævi, florum quoq; ductus per tegmen, subtegmenq; nunquam per obliquum, sed rectum angulum decussatim se fecerit, hinc fit, ut nitrosus spiritus sudore hominum, vel alio extrinseco calore agitated, guttalam, fluidâ materiâ unâ secum abductâ, quadrifariam difflet, quam crucis forma consequitur. Non semper ergo genesis crucum miraculosa est.

IV. In Litvania visæ lineæ rubræ per ædificiorum, Templorum parietes ductæ, quia àér dum secum exhalationem coloratam in minutissima reductam devehēbat, æqualissimè fluebat penes domos, & ita se æqualiter, scribit *Tylkowski in Meteorol. Curri.* parieti materiâ agglutinabat. In eadem Litvania, instar characterum Arabicorum &c. signa erant impressa parietibus. Concresecunt (sensu præfati authoris) halitus recepti ab àère in filamenta similia telæ araneorum, hæc in minuta, àéris motus discerpit, ac variè conturbat, his accedit aliqua colorata exhalatio, quæ illa tingit, tum se affigunt domibus, ac rebus aliis, eas exprimendo figuras; & subinde ita materia tenaci constant, ut facillè non possint abluī, sed cum tempore exhalant tandem per se ipsa. Signa rubea, & quasi variorum characterum imagines, etiam an. 1717. apparentes tinxerunt adium parietes, hominum vestimenta &c. circa *Biatacerkiew*, & ex altera parte *Borysthenis* in Ukraina. *Chvastoviz* numerus 26. est expressus, epistolis inde missis testantibus. Hæ, atq; similes tincturæ parietum &c. communiter magicis artibus adscribuntur à plebe regionum dictarum, verùm expensis rationibus suprâ allegatis, circumstantiis loci, & temporis, ad causas physicas referri debent.

S E C T I O II.

De

COMETIS, & STELLIS CLARA
DIE VISIS.

I. COMETÆ Meteoris igneis supremæ regionis permisti sunt ab *Aristotele*, alii illos Superlunares esse volunt, ideoq; inter Meteora Sublunaria non ponendos. Opinione Astronomorum recentiorum, omnes veri & legitimi Cometæ sunt in cælo æthereo, & supra Lunam; Meteora quædam Cometis similia, & Cometæ minùs propriè dicti, nati ex pinguibus exhalationibus, crassis, copiosis, apparere possunt in suprema àëris regione. Dividuntur Cometæ in Crinitos seu Comatos, & Barbatos sive Caudatos, quorum multifariæ sunt species ac multiformes. Alii Disciformes, alii Clypeiformes, Lampadiformes, Iaculiformes, Ensiiformes, Hastiformes, Pyramidati, Quadrati, Monstriferi: nullusq; Cometarum alter alteri ab omni parte planè est similis. Quomodo fiant Cometæ? quot capita, tot & sensus. De materia, loco, & causa efficiente illorum, à *Ricciolo S. J. in Almagesto Novo* proponuntur fusè opiniones. Veterum quidam censebant Cometæ esse cætum stellarum plurium se in unam stellam conglomerantium: alii asserant, quotquot apparebunt ad iudicii diem, esse simul à Deo creatos cum astris cæteris, sed in altissimo cælorum loco positos, & nisi inferiori ordinatione Divina descendant, invisibiles. Materiam Cometarum omnium *Galilæus* ponit terrestres halitus, *Licetus* partem fluidi ætheris nondum addensatam. Hodie sententia frequentissima est, multumq; probabilis, Cometarum materiam ex Sole, & aliis Sideribus vi cælestis caloris extrahi, potissimum autem ex maculis solaribus, ad quod confirmandum adducitur Cometa anni 1618. qui quandiu fulsit, tandiu in solaris disco macula nulla observari potuerat. Præterea, est incredibile multis, in tam sublime, ac in tanta copia ascendere posse exhalationes terrenas:

nas: effluvia ergo esse debent Solis, & Planetarum collecta per intervalla temporis, illustrata à Sole, vel aliquo astro viciniore. Materia dicta viscosa & calida, seu vapor effluens condensatus, alteratus, ubi per antiperistalam accenditur, tanquam stella caudata conspicitur, lucidior in capite, propter majorem copiam materiæ conglobatæ, in cauda minus lucidus, propter materiæ raritatem. Infrequentes cometæ sunt, quia ex diversis Planetis materia profluens non facillè abit in massam unam: remoti nimium, vel parvi sunt inconspicui nobis. Si quaestio instituat, an Cometæ præfagiant aliquid? respondet *Fromondus in Meteorologicis*, nihil vulgo magis est perusalum, quàm malorum prænuntios esse, scilicet belli, famis, pestis, & mortis Principum. Ait & *Lipsius in Epistolis*, Cometa quid portendat quaeris? Chaldaeus non sum, nec cæli signa cognovi, hoc tamen vetus novi, nullus Cometes, qui malum nullum ferat. Non est tamen Stella crinita causa physica calamitatum *Fromondo & Fieno*, quomodo enim exhalatio illa tantum efficere valeat? Secundum alios, prænuntiare & causare potest pestes animalium, sterilitatem terræ, cæteraq; hujusmodi: hæc enim exhalatio tandiu accensa ardet, quandiu materia suppetit, quæ ubi consumpta fuerit, manente materia crassiore atq; terrestri extinguitur, in aërem decidit, terram opplet, unde impuro aëre reddito, morbi; terrâ siccis exhalationibus oppletâ sterilitates oriuntur. Interdum Cometa signum esse potest calamitatis alicujus, ex Divina institutione, quod omnium temporum affirmant Historiæ. Dixi interdum, nam ut observat *Scaliger in Exercit.* 79. multi à nobis Cometæ visi, quos in Europa tota, nulla subsequuta est mortalium pernicies. Multi clarissimi viri fato suo functi, eversti principatus, pessundatæ familiæ illustrissimæ sine Cometæ indicio. His præsuppositis, ad enumerationem Cometarum descendo, ex quibus aliqui comminatio Divini flagelli Regno nostro extitere, indifferentes cæteri ad significanda prospera, vel adversa.

II. COMETES caput extulerat, an. 1058. mortem *Casimiri I.* portendendæ. *Herbert Hist. Pol. l. 3.* Effulsit Cometa octodecim noctibus, an. 1211. in Majo, Tartarorum primum adventum ad *Potowcos* nuntians, qui simul cum Ruthenis sunt profligati. *Miechovisa Chron.*

nic. Polo. l. 3. Cromerus l. 7. Herbut Hist. Pol. l. 6. Neugebauer Hist. Pol. l. 3. Lycosthenes in Chronic. Prodig. ac Ostentorum. Post apparitionem Cometae, pestis acerba grassata est in pecora, an. 1264. *Herbut l. 7.* Supra Poloniam visus Cometa, an. 1301. post quem victoria maxima reportata est de Russis. *Tylkowski in Meteorol. Curiosa.* Post Cometas duos spectatos, an. 1314. fides Christiana propagata est in Prussia. *Idem ibidem.* Cometes illuxit an. 1362. absq; consortio calamitatum. *Idem ibidem.* Regnante Uladislao Jagiellone, in fine Martii, & Aprilis principio, Cometa inter Orientem & Septentrionem vesperi apparebat cum cauda flammea. *Dlugoffus in Hist. Polona.* Non obscurus Cometes, an. 1433. plus quam mense uno pernox face versa ad Occidentem apparuit, regiae mortis ut vulgo tunc creditum est praenuntius. *Cromerus l. 20. Neugebauer l. 5.* Cometes an. 1439. est visus. *Lycosthenes in Chronic. Prodigiorum.* Apparitione menstrua Cometae pernoctis annus 1456. notabilis. *Cromerus l. 23.* Cometes parvus quidem in se, verum longam & illustrem caudam post se trahens, ac vago cursu nunc ad Septentrionem, nunc ad Meridiem, nunc ad Occidentem obvertens eam, totos duos menses duravit, an. 1472. magnorum malorum, quae cunctam ferè Europam, proximis tribus annis pervaserunt, & maximè pestilentiae prodigium. *Idem l. 27.* Ante obitum Casimiri Jagiellonicae Regis, post occasum solis, flamma exprimens comas illuxit, an. 1492. *Herbut l. 17. Bielski l. 4.* Spectandum se praebat Cometa, an. 1498. spatio octodecim noctium. *Zedzianowski in Cometa anni 1618.* Ante Tartarorum irruptionem in Russiam, & Podoliam, an. 1500. Cometa octo supra decem diebus est conspectus. *Cromerus l. 30.* Mortem Alexandri Regis Cometa praecessit an. 1506. *Zedzianowski in Cometa an. 1618.* Cometam anni 1511. magna clades Moschorum est comitata, nam quadraginta millia prope Borysthenem tunc deleta à Polonis. *Reinzer S. J. in Meteorologia.* Stella crinita an. 1530 Augusti 1. spectata: altera anno 1533. cum cauda oblonga comparuit. *Vapovius in Fragmento Hist. Polona.* In Cracoviensi horizonte Cometae duo incurrerunt in oculos, an. 1556. *Ex Judicio Cometae ejusdem.* Cometes accensus est an. 1558.

1558. & à *Piotreowicio Astroiogo Cracoviensi* descriptus. Cometa rotundus, stellas fulgore superans extitit, an. 1572. *Bielski Chronic. Polonia t. 6.* Cometes an. 1575. nullius calamitatis publicæ erat prænuntius. Post Cometam an. 1577. debellati sunt hostes. *Tylkowski in Meteorol. Curiosa.* Apparuit Cometes, an. 1607. in Septembri, disparuit in Octobri. *Keckermannus System. Phys. l. 6.* Ortum Cometam an. 1610. gravissima pestis secuta, quæ afflixit Cracoviam. *Reinzer in Meteorologia.* Accensus est ingens Cometes, an. 1618. extremo Novembre, in Oriente, multisq; duravit diebus. Ejus situs, motus, forma à *Cysato S. J.* accuratè est descripta. In Prussia Mariburgi, an. 1647. est observatus Cometa caudatus, brevissimæ durationis. *Hevelius in Cometographia.* Ante bellum Cosaticum effulsit Cometes cum cauda ignea, qui integro semestri, per varias locorum differentias errans, tandem lentissimè desit. *Kochowski Annal. Pol. Climat. 1.* Cometa an. 1652. in Decembri & Ianuario visus, omni tempore lunâ altior erat. *Hevelius in Cometographia.* Durante bello cum *Carolo Gustavo Sveciæ Rege*, & *Rakoc. o Principe Transylvania*, in Meridionali parte, an. 1657. Aprilis 22. grandis Cometes arsit, eratq; instar dentium trium lupinorum, qui Stemma *Stephani Bathori Regis Poloniarum* constituebant. *Iaczyński S. J. in M. S. S.* Cometa spectatus Gedani, an. 1661. in Febr. & Martio, caudam vibrans & reciprocans ad sex plùs minùs gradus. Stellula in firmate apparebat distinctè. *Hevelius in Cometographia.* Pallidus Cometes incussit pallorem Poloniæ an. 1664. in Decembri exortus. *Krasuski S. J. in Regina Poloniæ, Kochowski Annal. Pol. Climat. 3.* Facies diversas capitis, & caudæ, item cursum præfatus *Hevelius* descripsit atq; delineavit. Alius Cometes, seu ut multi volunt idem cum priore, sed aliter obvertens radios, ominosus Poloniæ, in ipso exordio anni 1665. est ostensus. *Krasuski in Regina Poloniæ.* Cometes brevis, an. 1666. fenestram DEO moriente diem funestiorum suo ortu effecerat. *Idem ibidem* Septentrionem versus Cometes expositus, an. 1671. initio Martii, & veluti scoparum longiorum, & scipionis compositionem complectens populo se videndum exhibuit. *Ex M. S. S.* Cursus Cometæ, an. 1672. mense Martio,

& Aprili, æri incisus est ab Hevelio, & *Machinae Cœlestis Parti Posteriori exhibenti Rerum Uranicarum Observaciones* insertus. Observatus Cometa in Scorpione & Australi latitudine satis velox, cum cauda miræ longitudinis, nam ad septuaginta gradus excurrente, tota nocte lucens, an. 1680. & sequenti. *Hevelius in Anno Climacterico, in Prodromo Cometico, & Mantissa.* Notatus Gedani Cometa, an. 1682. caudam satis prolixam exporrigens, ast semper decreescentem. Tota nocte conspicuus, motu veloci pollens, apparitionis tempore integro. Die 17. Septembris ultimò visus. *Idem in Anno Climacterico.* Sidus crinitum, an. 1683. Julii 30. Gedani objectum est visui, cum capite satis amplo, caudâ non adedò longâ, tribus stipatum stellulis, post diem quartam disparuit. *Idem ibidem* Plurimi sine dubio, in primis ii, quibus *Historia Cometarum* non adedò planè cogita est, haud parum mirabuntur, quòd in tribus annis, tres Cometæ notabiles in cœlo effulserint, imò si accuratè loquendum, spatio unius anni, re vera extiterint. *Idem ibidem* Hos Cometæ & alios observavit summo studio *Hevelius Astronomus celeberrimus, Consul in Veteri Civitate Gedanensi* evincens non esse Sublunares, sed Cœlestes.

III. STELLÆ absq; portento possunt clara die videri, quia cœlo sunt affixæ de die, & quò sunt Soli proximiores, eò luce pleniores. Causa cur non spectentur, hæc assignatur, quia lux minor in præsentia majoris apparere non potest. Astrum tamen Veneris à demissis in profundum puteum, aut antrum, conspici potest, maximè dum est lumine pleno, quo & umbram tunc efficit. Vel si densæ nubes alias omnes partes cœli contegant, & solam relinquunt veluti fenestram patulam. Cracoviæ an. 1589. circa meridiem Stella fulgida apparuit, quam solares radii non poterant tegere. Sole lumen suum diffundente, anno præfato, Stellæ binæ splendidissimæ apparuisse Cracoviæ, ab *Heidensteinio Rer. Pol. l. 9.* traduntur. Venus die claro, anno 1625. se spectandam exhibuit. *Kruger in Centuria Astronomica.* Lumen Solis dilui potest, si oculis in umbroso loco statuatur, qualiter idem astrum spectavit in Brunsbergæ in Prussia, an. 1665. Septembris 13. horis à meridie. Spectarunt & alii Vlnæ, ejusdem anni & mensis die

die 5. *Tylkowski Phys. Curi. Parte 8.* Stella inter Meridiem & Occasum sparserat lucem in Julio, ab horis pomeridianis ad Solis occasum. Idem sidus diebus plurimis comparebat in loco eodem, anno supra citato. *Powalski in Splendore VIII. Tribunalis Regni.*

S E C T I O III.

De

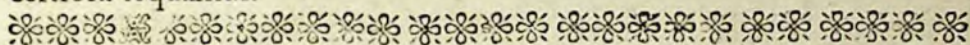
ECLIPSIBUS SOLIS.

I. SOL quòd sit flamma, præter alios *Scheiner S. J. in Rosa Ursina* probat multis auctoritatibus & argumentis. Pro pabulo seu materia, quâ conservatur, copia vaporum ascendentium à *Boordin* assignatur atq; probatur. Idem Sol authori præfato oblongus est, quî spectatoribus apparet rotundus, quia sola basis illius pyramidis, quam Sol facit videtur, illa autem basis qua parte nos respicit est rotunda &c. Sphærica figura Soli assignatur à *Ricciolo S. J. in Almagesto Novo*; quòd appareat planus, facit ingens distantia. Et à *Kirchero in Arte Lucis & Umbra* vocatur Sol ignea sphaera, ex fluore æthereo concreta. Terrâ major secundùm *Ptolemaum* centies sexagies sexies: secundùm *Copernicum* centies sexagies & bis: secundùm *Tychonem* centies tricies novies, & paulò plùs. ECLIPSIS SOLIS seu deliquium, est ablatio lucis à Sole respectu visûs nostri, dum enim Sol obscuratur, in se lucidus manet, sed à nobis non videtur. Causatur per interpositionem Lunæ inter oculos nostros, & Solem, quæ cum sit corpus opacum efficit quominus Solem videre possimus in toto, vel in parte, prout eundem nobis obumbraverit. ECLIPSIS LUNÆ accidit tantùm in plenilunio, & causatur per interpositionem terræ inter Solem & Lunam, ita ut Solis radii Lunari propter opacitatem terræ non possint attingere: radiis autem solaribus Lunam non illustrantibus, sequitur Lunam deliquium pati, seu non lucrere lumine à Sole mutuato, sed tantùm proprio, eoq; exiguo. Discrimen inter Eclipsim Solis, & Lunæ, etiam hoc est ex *Clavio S. J.* quòd
Eclipsis

Eclipsis Lunæ est universalis per totam terram, Eclipsis Solis non ita universalis, nam potest apparere Sol deficiens in uno climate, non autem in alio, quia dependet ab aspectu nostro, qui diversus est, pro diversis climatibus. Eclipsis Lunæ dependet tantum ex umbra terræ, quæ semper est eadem pro omni climate. Plura digna notitiâ de Eclipsibus Solis, atq; Lunæ in Riccioli S. J. *Almagesto Novo* inveniuntur. Postremò, si hîc quærat, quos effectus eclipses causare valent? respondet *Centuria Astronomica in Alma Academia Vilnensi S. J. edita*. Pridem jam dies consummati fuissent, si ad eclipses singulas ea mala mundo evenissent, quæ à Minutiariis vulgò dictis prædicuntur. Morbos varios, pestem, sterilitatem terræ, famem, bella, multitudinem murium, locustarum, verbo uno, omnia mala congerunt, quæ eclipses tanquam prodromos sequi dicunt & scribunt. In testimonium adducunt antecedentia tempora, quibus post hujusmodi eclipses evenerant bella, morbi, pestes, casus magnorum Principum &c. quæ Divinis inscrutabilibus consiliis sunt adscribenda, non luminarium eclipsi. Verùm cur non adducunt pejora tempora? quæ nulla notabilis eclipsis proximè antecessit, quam causam horum dabunt? darent eclipsim si antecessisset. Dicitur vis activa Solis impediri per interpositionem Lunæ inter Solem, quominus in hæc inferiora agere possit. Respondetur, si Solis activitas ad longius tempus tolleretur, omnia sensim corrumpentur, sed unde probatur, per positionem Lunæ inter Solem tolli & impediri activitatem Solis? Si ex opacitate corporis lunaris, ast cur etiam satis densa opacitas terræ non tollit, nec impedit eandem activitatem? quòd non tollat, Mineralia in profundo terræ generata testantur. Si verò asseretur, & opacitatem terræ impedire Solis activitatem, cur post singulas noctes, nova, & nova mala ventura non prænuntiantur?

II. Tam notabile Solis deliquium contigerat an. 1415. ut alites subita caligine deterrita in terram deciderent, & sidera non secus quam noctu collucere. *Miechovita Chronic. Pol. l. 4.* Propter Solis eclipsim, an. 1482. Maji 12. adeò extiterant omnia obscurata, ut die deficiente candelæ accenderentur, gallinæ & aliæ domesticæ aves ad solita quietis nocturnæ loca se reciperent. *Nakielski in Miechovia.* Insolens Solis

Solis eclipsis pleno die non sine admiratione conspiciebatur. *Neugebauerus Hist. Pol. l. 7.* Defectus solis an. 1645. observatus est Gerdani ab *Hevelio*, ab eodem in *Selenographia* exactè descriptus. Admiranda extitit obscuratio solis, an. 1654. Augusti 12. circa meridiem. Erat sanè tunc temporis tristissima atq; horribilis cœli facies, propter tenebras unus alterum de facie cognoscere in conclavi non potuerat, idcirco plebs obstupescens hærebat, agitabat quid rei contingeret: gallinæ quasi ipsa nox ingrueret de arceis ad habitacula confugerant, cubitumq; se contulerant. *Hevelius in Appendice ad Selenographiam.* Tantam solis defectionem annus 1699. attulit, ut die in noctem verso, homines multi in Majori Polonia turbatas naturæ leges inclamarent. Et an. 1706. Maji 12. grandis solis defectus exhibitus ab hora media decima, ad duodecimam. Lucem tenebræ tunc eripuerant, ideoq; objecerant stellas aspectui. Simile, imò latius velum opacitas lunæ in solem jecerat an. 1715. Maji 3. ab hora decima inclusivè, ad mediam duodecimam exhibendo stellas spectatori attonito in Majori, Minoriq; Polonia. Aliæ Eclipses Solis ab *Hevelio* Dantisci sunt observatæ, descriptæ, *Machina Cœlestis Parti Posteriori* insertæ. Prognostica ex Eclipsibus Solis vanè formati solita (ut suprâ ostensum est) præfagia certiora sequantur.

TRACTATUS XIX.

PRÆSAGIA REFERENS.

SECTIO I.

De

PRÆDICTIONIBUS.

I. Non ego hîc propono artes divinationis ab antiquitate ethnica solitas usurpari. Augures ex volatu, pastu, cantu avium: Haruspices

spices ex hostiarum extis futura prædicebant. Oracula instinctu divino afflatuq; fundi dicebantur. Prasagium hoc loco non aliter accipitur, quam in sensu *Beyerslinck Authoris Magni Theatri Vita Humana*, pro prudentia quadam & solertia animi futura præsentientis sive prænoscentis. Prædictiones futurorum seu vaticinia sine ulla superstitionis nota exponuntur, firmabuntur Scriptorum auctoritate.

II. Instante morte, an. 1025. *Boleslaus Chrobri Rex Poloniae*, multa coram omnibus de futuro statu, motibus Reipublicæ, posterorum suorum successibus, quasi divinitus prædixisse fertur, quæ rerum eventus postea comprobavit. *Cromerus Rer. Pol. l. 3.* In rebus plurimis augur fuerat verus *Sbigneus de Olesnica Cardinalis & Episcopus Cracoviensis*. Mater quoq; ejus solita erat de rebus variis proferre vaticinia. *Dlugossus in ejus Vita M. S. S.* Mirabilis, & formidabilis erat annus 1588. de quo *Joannes Regiomontanus Mathematicus celebris* (qui 1475. in vivis esse desit), prognosticum ejusmodi edidit.

Post mille expletos a partu Virginis annos,

Et post quingentos rursus ab axe datos,

Ostogessimus octavus mirabilis annus

Ingruet, & secum tristia fata trahet.

Idem & alii Astrologi formârunt vaticinium. In omnibus anno prædicto Regnis & Imperiis, imò in toto Orbe, maximas rerum mutationes conspeximus. An non insolens inauditumq; erat? quòd unicum Poloniae Regnum intestinis bellis mirè afflictum, quatuor Reges hoc anno habuerat. Sigismundum Svecum, Maximilianum Austriacum, Henricum Valesium post excessum titulo Regis Poloniae ad mortem utentem, & Stephanum Batorem tunc temporis inhumatum. *Fansonius in Mercurio Gallobelgico sub anno 1588.* Valachiae fines verlus castra promovens *Stanislaus Zotkiewski Cancellarius & Supremus Exercituum Dux* in hæc erupit verba in epistola ad Sigismundum III: concludo hanc epistolam, tibiq; Serenissime Rex valedico. *Kobierzyci Hist. Uladislai IV. l. 9.* In præfata expeditione, in qua idem *Zotkiewski* gloriose occubuit ad Cecoram, an. 1620. visi sunt in cælo ignei exercitus secum præliantes, cum autem Dux à somno fuisset excitatus, phenomenonq;

menonq; ei ostensum, ait, hoc capiti imminet meo: nam ut aliàs plurimis retulit, quòd adhuc in teneris transiens pagum *Swincoza* non ine sub *Rzeszowa*, ab anti quadam prælagiū omnis felicitatis, & mortis acceperit. *Zatuski Ep. Sc. Varmiensis in Epist. Historico-Familiaribus, ex M. S. S. Serenifs. Joannis III. Regis.* Post annos sexdecim regimnis *Uladislai IV.* bellum *Cofaticum* ortum, mirabilisq; mutatio rerum aperta, quam in partibus nostris puer supra cursum naturæ citiùs prædixit hoc versu: *Quadragesimus octavus mirabilis annus, intellige post millesimum sexcentessimum. Kwiakiewicz S. J. in Mari Gratiarum B. V. Jaroslaviens.* Alii alibi hanc prædictionem malorum imminentium fuisse factam affirmant.

Cum Christo resurgente revixit libertas *Poloniæ*, nec sine aliquo futuræ redituræq; felicitatis prælagio, siquidem is, qui ordinem Divini Officii recitandi pro an. 1656. Clero *Cracoviensis Diæcesis* præscriperat, cùm ad Festa Paschatis adnotanda venisset, ultra consuetum morem adjecit, *Dominica Resurrectionis & Victoriz.*

Kobierzycycki in Obsidione Clari Montis Czenstochoviensis. Sub tempus *Svetici* belli illati à *Carolo Gustavo*, *Zorawski Mathematicus* talem prognosim ediderat, recuperaturū quidē Regnū *Poloniæ* *Joannē Casimirum*, ast alibi vitam ei claudendam. *Kochowski Annal. Poi. Climat. 3.*

Ex *Astrographorum* schola aliquis formavit prognosim ephemeriam in annum 1666. *Dum annus ter sex numerabit, Marcus allelija cantabit, Joannes in Corpore stabit, Polonia va ingeminabit.* Nec prælagio vana, *Ordines Regni* per collisionem, exercitus per cladem, *Provinciæ* per rapinas & vastitatem, dolendum væ ingeminabant. *Idem ibidem.*

Eunti ad *Viennam* contra *Turcas* *Serenifs. Joanni III.* *Chiron* suus *Dabrowski in Universitate Cracoviensi Professor* prædixerat: Regem victurum hostem, se autem triumphum Regium non visurum. Impleta prædictio, nam eadem die, hoc est 12. Septembris, quâ victoria contigit, excessit è vita. *Waryski in Ephemeride Historico-Politica.*

III. Expositæ sunt *Astrologorum* quædam prædictiones; ex hac occasione, in quæstione esse potest, utrum alia agant non tantum in corpora, sed etiam in animos, & humanas actiones? Datur responsum, non agunt in animos directè, sed aliquando indirectè. Prima pars definita

est à *Concilio Bracharenfi* contra Priscilianistas. Et ratio est, quia principia actionum humanarum intellectus & voluntas, sunt potentia spirituales, igitur directè non subjacent corporum cœlestium influxibus. Rursus corpora cœlestia sunt causæ necessariae, ergo si voluntatem moverent directè, moverent necessariò, tollerentq; ejus libertatē. Moverent tamen eam indirectè, quatenus possunt humores corporis alterare, & sic voluntatē in hanc potius, quàm in illam partem inclinare. Secundò, investigatur notitia, quid ex astrorum observatione Astrologi possunt verè prædicere? Declaratur veritas: Astrologos posse verè prædicere ortus & occasus siderum, aspectus & conjunctiones, eclipses, oppositiones &c: & hæc solum infallibiliter prædici possunt, quia stellarum motus in sua inæqualitate sunt constantes, igitur quæ pendent ex earum motibus possunt certò prædici. Probabiliter tamen ex aspectu siderum potest Astrologus pronuntiare morbos epidemicos, tempestates, sterilitates, pluvias, siccitates, terræ motus &c.: quia longo studio, & post multas experientias possunt ex effectibus, plurimorum siderum colligi vires, & sic probabiliter pronuntiarum effectus, qui ex eorum conjunctionibus oriri possunt. Dictum est probabiliter, quia in tanta siderum multitudine, est naturaliter impossibile, ut singulorum virtutes omnes cognoscantur infallibiliter: tum quia ad istorum effectuum certam prædictionem, non satis est siderum virtutes habere perspectas, sed insuper cognosci deberet Mundi Sublunaris constitutio, & diversa regionum indoles; effectus enim non pendet totaliter ab agente, sed sequitur etiam dispositionem passivi. Prævideri quoq; deberent singulæ causæ, quæ possunt aliquando vel impedire, vel promovere cœlestes influxus. Sed hæc omnia clarè pervidere excedit capacitatem intellectus humani, consequenter non potest fieri certò ista prædictio. Hac de causa ortum habent tot errores Astrologorum. Bella prævideri ex astris non possunt, liberum enim est cuilibet acceptam injuriam vindicare, aut eandem inferenti donare, sicut & in voluntate cujuslibet est, injuriam alteri inferre, vel non inferre. Et quamvis nonnullos trahit cupiditas aliena regna occupandi, in hominis potestate attamen est eidem non succumbere. Quòd si aliquando prædictiones Astrologicas, bella, incendia, mortes Principum sunt secuta,

secutæ, casu id evenisse existimandum. Vel ut *Pererius S. J. in Divinatione Astrologica* ait: non pauci divinant, non tam peritiâ Astronomicae artis, quam singulari quadam sagacis ingenii solertia, & multiplici rerum peritiâ, exquisita morum, studiorum, & ingeniorum observatione atq; notitia.

S E C T I O II.

De

OMINIBUS FAUSTIS, & FUNESTIS.

I. **O**MEN, est futuræ rei enuntiatio, juxta antiquorum interpretationem, apud quos fuerat duplex, bonum complens spe bona aliquem, malum priori oppositum. Dicebatur & augurium, dum ex avibus accipiebatur non sine multa superstitione. Christiana militia cum hoste prælia initura sumpserat interdum ex objectis variis omina, sed omni spe victoriæ posita in Domino Exercituum, ejusq; gratia & auxilio.

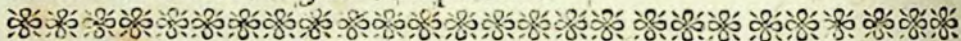
II. Supra Casimirum Regem volitare aquila visa, miles *Niezo-bia* sagittâ petiit volucris anteriores plumas, exclamavitq; vinces Rex, non tamen omnes prosternes hostes: eventus rem comprobavit. *Długossus in Hist. Polonica, Starovolscius in Institutis Rei Militaris.* Regnante Sigismundo I. omen victoriæ erant corvi & vulcures sequentes hostilem exercitum. *Ex Annal. Polonia.* Cùm *Stanislaus Zolkiewski Cancellarius Regni, & Supremus Dux Exercituum* adhuc infans sugens ubera nutricis suæ in prædio *Tuszyna* distante milliari *Zotkwiâ*, in horto super gramen à nutrice se elongante solis æstibus expositus esset, advolans avis super eum alas expandit, ac à solis radiis obumbravit, ut redux nutrix cum aliis oculatis testibus vidit, & retulit. Tempore autem celebris victoriæ *Kluszincnsis*, visa est avis parva & alba equi tergo insidere. *Zaluski in Epist. Historico-Famil. ex M. S. S. Joannis III. Regis.* Ad *Cudnoviam* aquila grandior ex castris Moschorum se proripiens, primò ad castra Polonorum divertens, deinde obliquo vo-

latu Scytharum globo impendens ab iis capta, typus capiendi *Szeremethi Ducis*, victoriaq; fuit. *Kochowski Annal. Pol. Clim. 2.* Quo die *Michael. I.* est Rex proclamatus, aquila alba ingentibus illis eligentium turmis ex alto imminere conspecta. Ante hanc quoq; columba ipsi consiliorum publicorum loco supervolavit: examen apum inter suffragatores consedit. *Pastorius in Diademate Glorie Michaelis I.* Prope-
rando ad Viennam *Joannes III.* pernoctavit Brunæ in Moravia, & quàm primùm Rex de loco nocturnæ quietis movit, comparuit aquila grandis ac speciosa, quæ prævolando Principi viam ostenderet. Sequenti die refluxit super Poloni exercitus capita iris instar lunæ novæ insolita, ideoq; miranda. *Zaluski in Epist. Historico-Familiaribus.* Addit *Kochowski in Commentariis Belli ad Viennam*: eximii candoris aquila vetus Regni insigne super Polonum exercitum indefesso volatu biduo ferebatur. Multi conspexere, memorabantq; ex historiis simile bonæ alitis omen *Alexandro Macedoni* ex Persis portendisse victoriã. Singularem circumstantiam ponit *Dalerac in Relatione Gestorum Joannis III*: aquila ita attemperabat volatum suum in Moravia, ut semper videretur supra Regis caput volitasse. Viderat *Marcus de Aviano Capucinus* columbam albam toto tempore prælii Viennensis super exercitum pennis se efferentem. Afflixerat nos nonnihil dies Jovis stratagemate hostili infestus, solatum est Sabbatum Immaculatæ Virgini sacrum, quo aquilam supervolantem, ac in hostem Turcam intrepidè ducentem, & columbam albam exercitui prævolantem, sicuti penes Viennam, observavimus ad Strigonium. *Ex Literis Joannis III. datis in Castris vicinis Danubio ad Marcum de Aviano Capucinum.*

III. Bella, clades & eventus infauti sequentibus signis prænuntiati sunt Poloniæ. Nigri Succini genus quoddam tunc temporis ad littora Balthici Maris appellebatur, cum nova hæresis in Prussia exorta esset. Erat id liquidum, viscidum, & lentum instar picis, nitens, odoris terribissimi. *Gabelius de Succino, Clagius S. J. in Linda Mariana.* Cum *Sigismundus III.* discederet Smolensco per portam vulgò Ducalem dictam ad Metropolim Moschoviæ, casu cancelli pensiles ruptis desuper retinaculis decidere, aditumq; ita præstruxere, ut nec loco moveri

veri, nec in sublime expeditè iterum attolli possent; itaq; Rex coactus ad vicinam deflectere portam, per quam exiret. Infaustum profectò augurium ab occlusa ad Imperium Moschoviticum porta, calamitosus docuit comprobavitq; exitus. Promovit signa, sed postquam deditam Metropolim audit, hyeme ingruente rediit in Poloniam. *Kobierzycckè Hist. Uladislai IV. l. 7.* Ante Svecicam irruptionem, fuln ina passim per urbes & oppida, ingenti strage, turrium, ac domorum fastigia deiciebant an. 1654. & martialia puerorum exercitia passim instituta præludebant Svecico bello, Moschovitico, Transylvanico, Cosatico. *Kordecki Ord. S. Pauli Erem. in Nova Giga tomachia.* In Breviarium Andreæ *Zawadzki S. J.* orantis sub dio Jaroslavia, decidit gutta sanguinea, resperfitq; illa verba Psalmi 17. *Ascendit fumus in ira ejus, & ignis à facie ejus exarsit &c.* Prælagiebat hostilitatem à Carolo Gustavo Sveciæ Rege illatam Polonia eodem anno 1655. *Ex Hist. M. S. S. Collegii Jaroslaviensis ad S. Joannem.* Crebrescente in dies belli Svecici rumore accidit casus mirabilis, an. 1655. Aprilis 2. Gedano haud longè sunt pagi *Zyczow & Zagorze*, inter quos prodigiosa à duabus aquilis pugna committebatur. Prior à mari advolavit, *Caroli Gustavi Sveciæ Regis* typus, ab Oriente altera, *Joannem Casimirum* referens supervenit, clangentes invicem, & infesto velatu non amicum congressum monstrantes, diu pennis per aëra circumductæ mutuo alarum impulsu collidebantur, unguibus vellebant plumas, rostro artus lacerabant, ac tandem inter se implicatæ in terram sunt provolutæ. Neq; mitiùs in terra, aëris incolæ egerunt, pertinaci odio altera alteri exitium intentabat, victrix strictissimè unguibus succumbentem premebat, dum agrestes à spectaculo in auxilium versi non aliter victam liberavere, nisi contentiosam pugnam dirimendo, alitem alteram fuste contudissent. Colore plurimum erant cinereo, albicantibus alis, rostro & unguibus crassioribus, eò loci vix aliàs cognitæ aves. Quæ victam se confessâ viva capta, superior in certamine occisa, Cedanum deportata spectaculum præbuit, in d prælagium. *Kochowski Annal. Pol. Climat. 2. Curicken in Descript. Gedani.* Ex relatione incolarum Inouladislavia, acriter pugnatum est inter aquilas & ciconias. Hoc certamen avium eodem

eodem anno subsecutum est bellum civile inter *Joannem Casimirum Regem, & Marefchalcum Regni* ad paludes dictas *Maſwy* in *Cujavia*. *Ex M. S. S.* Ante pugnam exercitus *Joannis Caſimiri Regis* cum *Confederatis* ad *Czenſtochoviam*, crocitanes corvi & graculi, ac propè in ipſa ſigna impingentes militum regionum, non dextrum tulerunt augurium. *Kochowski Annal. Pol. Climat. 3.* Excuffum fulmen de nubibus, inſigne Regni *Poloniae Aquilam* ex ſummitate turris *Curiae Cracoviensis* deturbaverat, ſolo alliferat, confregerat, abdicationem *Joannis Caſimiri* prænuntiando. *Ex M. S. S.* Terruit incolas *Cameneſi*, an. 1670. in æſtate, aquilarum turma veniens ab Oriente, àëra clamore replens (inter quas alba infra cæteras ſe maximè demifit) poſt in montem vicinum avolans, & quatuor de numero remittens, quarum una turri caſtelli incubuit, reliquæ verò tres librârunt ſe alis prope hanc in àëre, reverſæ ad agmen, avolarunt in *Septentrionem*. Dictæ *Urbi* incubuere mox multæ aliæ peregrinæ & niveæ aves. *Cameneſium* obſedit, cepitq; *Imperator Turcarum*, an. 1672. *Brewer in Hiſtoricis Rerum Notabiliorum.* Reſtat, ut *Hiſtoria Naturalis Curioſa Regni Poloniae* etiam *Naturalem Magiam* complectatur.

TRACTATUS XX.

MIRA NATURÆ, & ARTIS AT-
TINGENS.

SECTIO I.

De

MAGIA NATURALI.

MAGIÆ nomen honorificum antiquitus erat, nam ſapientiæ perfectionem ſummam denotabat. A *Magia Magi*, id eſt *Sapientes* appellati,

appellati, qui Græcis sunt Philosophi. Successu temporis, inquit *Beyers-
winck Theatri Vita Humana Tom. 5.* improborum hominum cupidita-
tibus, Magiæ vocabulum planè odiosum esse cæpit, qui non contenti
abstractarum intelligendarum notitiâ, voluptatum insuper suarum mi-
nistram esse voluerunt, pro Angelis bonis, doctores dæmones eligen-
do. Generaliter accepta Magia dividitur in Licitam, & Veritam, seu orci
invocatione, nefandisq; incantationibus constantem. Licitam subdivi-
ditur in Naturalem, & Artificialem. **MAGIA NATURALIS** *Pererius*
S. J. Magia l. 1. sumitur pro quadam facultate efficiente res inusita-
tas & admirandas, ratione multis incognita: *Schotto, Delrio Disq. ist.*
Magie. l. 1. aliisq; innumeris, est recondita quædam arcanorum na-
turæ notitia, quâ rerum singularum naturis, proprietatibus, occultis viri-
bus, sympathiis, antipathiis cognitis, res rebus, sive activa passivis,
suo tempore, loco, & modo applicantur, & mirifica quædam hoc pa-
cto perficiuntur, quæ causarum ignaris præstigiola, miraculosa videntur.
Illustrat dicta præfatus *Pererius*: multa sunt naturæ miracula incom-
pertæ adhuc rationis, penitusq; abdita. Hæc si quis hominū, illis rebus na-
turalibus occultè utens faceret, magus vulgò diceretur, & non nisi au-
xilio dæmonum talia facere crederetur, cum tamen opera illa essent na-
turalia, & naturaliter à causis naturalibus profecta. Miræ tamen actio-
nes illæ sunt dicendæ, non miracula, quia Miraculum simpliciter, pro-
priè, dicitur opus mirandum, meritò, omnis enim naturæ creatæ, &
creabilis vim seu potestatem excedit; ejusq; effectus manifestus est, cau-
sa verò occulta omnibus, & non nisi patens soli DEO. Fit modo tripli-
ci juxta Theologos, & Canonistas. Primò, dum aliquid evenit, quod
nullo modo à natura fieri potest, v. g. dum Sol stetit tempore *Jesue*,
duo corpora se penetrant &c. Secundò, dum aliquid fit, quod quidem
natura facere potest, sed non in illo subjecto, in quo fit, ut mortuos
ad vitam revocare, cæco visum restituere &c. Tertiò, dum aliquid fit,
quod quidem natura facere potest, etiam in hoc subjecto, in quo fit,
non tamen eo modo, ordine, ut dum quis subito liberatur à febre,
nullis adhibitis medicamentis, àér in pluvias densatur absq; causis na-
turalibus.

II. Magni nominis apud Cracovienses Medicus adèd eleganter parabat cinerem ex omnibus plantæ rosacæ partibus, ut omnes earum partes ritè conservaret. Admotâ deinde candelâ vasculo, in quo rosæ cinis conservabatur, & cinere ipso incalcescente, apertè rosæ emicabat species, quam sensim crescere, vegetari, ad formam caulis, & foliorum, demum rosæ floridæ umbram exprimere, ad extremum explicatissimam rosam è cineribus calefactis prodeuntem intueri licebat, quæ candelâ remotâ in cinerem & pulverem vertebatur. *Weber in Artè discurrendi in qualibet materia, Rosenbergius Rhodologia Parte 2. Jonstonus in Thaummatographia Naturali.* Celebris illa, quæ per omnium ora circumfertur Rosa Polonica objecta est oculis *Quercetani*, à *Tachenio Medico Polono* callente egregiè artem extrahendi sales, asservandi spiritus ex plantis expressos, in ampullis vitreis diligentissimè obsignatis. *Bonanni S. J. in Musæi Kircheriani Classe 12.* Triginta phialas vitreas refert memoratus *Quercetanus in Defensione Medicina Hermetica*, in quibus cineres variatarum plantarum asservabantur, v. g. rosæ, lilii, violæ &c.

III. Litvanus quidam à Medicis, Chymicis &c in Europa tota & Asia, quam obierat, plurima collegerat. Inter alia gallum gallinaceum utraq; manu tenens obtulit mihi, jussitq; me oculum acutissimo scalpello punctum, interq; duos digitos pressum orbitæ cranii reponere; affudit illi guttas liquoris duas, obligatoq; capite, cistæ inclusit, è qua post horas octo eduxit utroq; oculo ita sibi simili, ut nec ego qui fecueram, nec adstantium ullus sectum oculum à sano posset distinguere. Succus illi erat, ut mihi fatebatur, qui in vesicis ulmorum Majo mense invenitur, quiq; nisi tunc colligatur, in granula quædam rubra, vermiformia mutatur. Hanc ego artem ludicram, nulliq; unquam futuram dicens, cum scire non possemus, an cum oculi externa pulchritudine visus servaretur: cum tamen aliquot annis succum hunc curâssèm colligi, est enim vulneribus sanandis commodus; casu duabus sororibus à prandio colludentibus, humor adultioris linteum suentis brachium vi elevans, acum in mediâ pupillam altè adegit. Extemplò à Patre Principis Consiliario accitus observo humorem aqueum, & partè vitrei effluxisse, applico tumentis oculo vesicarum ulmi succum sub quar-

tam pomeridianam, jubeo sub mediam noctem linteum admotum novo liquore imbui, quem othonniam certiùs, quàm tot ignotatum herbarum succos nominarent Botanici. Manè, testor DEUM & fidem, sanam offendi, nullusq; , etiam nunc vigesimo ferè post anno, excæcatum oculum à vidente etiamsi curiosè indaget discriminare potest, imò multis annis cum marito inscio ejus orbitatis vixit. *Henricus ab Heers Observat. 4. l. 1. citatus à Burnet Thesauri Medicina Practicæ l. 13. sect. 12.*

IV. Religiosæ vitæ cultor in Polonia, plurima Medicæ Artis arcana noverat ad prodigiosas ferè curationes. Confecerat idem labore Chymico massam, eamq; vasculo vitreo orificio tenue ferenti impofuerat. Materia illa quoties inferebatur hyberno cubiculo, affundebatur aliquid subtilissimis spiritibus constans, toties excrevisse est visa instar arboris instructæ frondibus atq; foliis, cum voluptate magna spectatorum.

V. Celeberrimus heros, strenuus defensor Patriæ, *Stephanus Czarniecki Palatinus Russia* dum affligeretur morbo, pro remedio illi à medicis musica est præscripta. Soni harmonici ut habent vim naturalem ad concitandos & sanandos animi morbos, ait *Schottus S. J. Magiæ Naturæ & Artis Parte 2. l. 5. ita & ad sanandos corporis morbos, quatenus videlicet facto sono harmonico, nunc intenso, nunc remisso, nunc celeriter, nunc tardè, nunc aliis modis, iisdem modis, ac rationibus movetur ac concitatur àér corpus ægrotantis circumstans, & cum àère subtilissimo, ac spiritibus in eodem corpore, nervis, musculis, venis, humoribusq; residentibus continuatus, qua interni àëris, & spirituum concitatione facta, attenuantur, variè attemperantur, dissipanturq; iidem spiritus, & cum illis humores noxii morborum causæ. Musica tamen omnes non sanat morbos, sed tantùm illos qui à spirituum, & humorum attenuatione, dissipatione dependent. Idem *Kircherus* asserit; & *Tarantulæ* morfu impetiti in *Apulia* sanantur musicâ, atq; saltu.*

VI. Adolescens rusticanus in *Borussia* vicina *Regiomento*, diu stomachi languore laborabat, atq; ideo vomitionibus assuetus, cum aliquando pro more suo, arrepto cultello manubrium ejus in fauces immitteret gulæ ad vomitum stimulandum, cultellus fortè è manibus elapsus profundius guttur ingreditur, ac demum etsi ægrè in stomachum

ipsum descendit. Certè non erat officina hæc, quæ ferrum concoqueret, neq; natura viam idoneam, quâ se novus hospes egeret, præparaverat. Igitur ancipiti malo consilium Medicorum Regiomontanum adhibetur ejusmodi. Egro firmis asseribus fortissimè alligato constrictoq; ne versando se curam Magistri turbaret (cùm jam ante ad elicendam ferri aciem medicamentum magneticum affectis partibus per dies aliquot applicuisset) Chirurgus paulò infra costas sinistri lateris aptâ ad id novaculâ aperire corpus ad ipsum usq; ventriculum caput, tum pertentato eo apertoq; è vulnere levi cultellum extrahit. Eger dein adhibitis fomentis, & debita curatione, brevi planè convaluit, cultellum testem prodigii Rex Poloniae per idem forsân tempus Regiomontum intrans ad se recepit, missò Medico suo *Gasparo Craslio*, qui infirmum, & qualitatem vulneris diligenter inspiceret, atq; ad se referret. *Weber in Arte conversandi*. Ex aliis Scriptoribus constat fuisse hunc ægrotum *Andreas Grunberde Grunvaldæ* incolam, septem. à Regiomonto milliaribus. — Est historia rustici in Polonia à filio *Erici Puteani* visa. Agrestis homo tentaverat sibi anginam in gutture aperire brevi cultro, quem incautus deglutivit, eundemq; tandem dextro abdominis latere cum multo pure, post mutiplices anxietates reddidit, & incolumis supervixit. *Schottus Magiæ Naturæ, & Artis Parte 4. l. 7.*

SECTIO II.

De

MAGIA ARTIFICIALI.

I. **M**MAGIA ARTIFICIALIS, est ars mira quædam perficiendi per humanam industriam, adhibendo ad id varia instrumenta. Hac arte Archytæ Pythagorici columba lignea volavit, de qua à *Gellio in Noctibus Atticis* scribitur. Norimbergæ musca ferrea è manu artificis evolare, convivas circumvolare, tandem veluti defessa ad manum ejusdè artificis redire visa. Romæ apud *Kircherum* statua ex uno lo-

co ibat ad alium. Alibi simulatæ aves canebant suavissimè, homines ænei buccinabant in aère. Hæc & similia opera vulgus existimat fieri dæmonum ope, quia sunt inusitata, admiranda, ratione occulta elaborata. Opticæ quoq; beneficio finguntur miræ apparitiones.

II. A *Joanne Regiomontano* (ad universæ Prussiz gloriâ) facta aquila ænea *Carolo V. Casari* Norimbergam adventanti volavit obviam, & usq; ad Urbis portam comitata est hospitem, teste *Adriano Romano in Mathesti Polemica*, citato à *Schotto Magia Natur. & Art. Part. 1. & Part. 3.* ubi in inclusum aërem, & partium libramentum rejicitur artificium. Alius modus prodigiosi volatus à *Laurentio Lauro* præscribitur.

III. Sub *Duce Exercituum Zamoiscio*, ad *Plescoviam* *Joannes Ostromecius* rei tormentariæ attendens, in arca ferrea duodecim tubos sclopetarios, quò citius rumperentur ex industria tenuatos, ordine disposuerat, eosq; subtilissimo pulvere, ac arcam ipsam impleverat, in medio eam sclopeti partem, quæ rotâ, atq; incumbente silice ignem ad pulverem incendendum elicit, tensam paratamq; constituerat: arcâ eâ in ligneam cistam impositâ, fibulam quæ attracta rotam laxare, ignemq; excitare solet, duabus chordis, unâ ad inferiorem ligneæ cistæ fundum, alterâ ad ipsum ferreæ cistæ operculum alligârat, ea ratione, ut sive ferream arcam ex lignea quis eximeret, seu ipsius ferreæ tectum moliretur, necessariò utraq; re pulvis inflammaretur, tubisq; atq; arca ferrea fracta adstantes percellerentur. Delata hæc est machina ad *Susyccium Ductorem Moschorum* per captivum bene habitum, libertateq; donatum, tanquam pretiosissimis, magniq; momenti rebus plena cum literis. Eo tempore *Susyccius*, cum aliis rebus occuparetur, cæteros, qui ad consilium bellicum tunc fortè convenerant aperire statim cistam jubet: concurrunt complures rei novitate atq; innata hominibus curiositate ducti. Ferocissimus omnium *Chorostinus* pede in cistam ligneam imposito, ferream manu sua extrahere niritur. Interim fibulâ convulsâ, pulvereq; inflammato, arcâ ferreâ, ac tubis disjectis, non modo adstantes omnes dissipantur, verùm tecti etiam pars vi ignis, ac fractorum ferreamentorum convellitur, præ cæteris maximè insignis, de quo dictum

Choroſtinus & Koſevius periere. Heidenſteinius Commentar. de Bello Moſchovitico l. 5.

IV. In Urbe Toronenſi ſtat turris ex arte inclinata ad laſus, & quaſi ruinam minitans. Inquiretur ratio cur non cadat in eam partem, in quam inclinatur: cum tamen muri alii erecti verticaliter, ſi vel modicum propendeant in unam magis, quam in aliam partem, diu ſine periculo cadendi ſtare nequeant. Aſſignat cauſam *Baldus in Mechanicis, Ricciolus Almageſti Novi l. 2. Caſatus in Mechanica*, quia centrum gravitatis illius turris eſt in tali loco, ut linea ab ipſo ad centrum terræ ducta cadat intra ſpatium terræ quod occupat pes, ſeu fundamentum ipſius turris.

V. Supra Curiam Urbis Gedanenſis attollitur turris eleganter extructa, coruſcans auro. In hac præter campanam grandem cymbalum dictâ, numerum horarum ſonans, dantur campanæ minores quatuordecim in muſicos ſonos diſpoſitæ. His, artificio inſigni, antequam hora audiatur, decantatur tonus cantilenæ alicuius pro tempore ſolemnitatis. In ingreſſu Regum, vel Principum divulgant eandem nolæ triumphos: in Magnatum funeribus, aut illorum, qui ſunt de Magiſtratu nœnias occinunt. In armamentario ſupellectili bellica omni inſtructiſſimo prædictæ Civitatis, ſtatua unius militis, in adventu hoſpitem, ſclopetum pyris pulvere oneratum explodit, alterius ictum minatur gladio evaginato, tertii tympana pulſat; quarti viri honorati ſedentis ſimulacrum (ad reſtitutionem reverentiæ exhibendæ ſpectatoribus accedentibus) aſurgit, poſt moram aliquam ſe paulatim demittit priſtinum ſitum retinendo.

VI. Apud peritum quendam Factivæ Mathematicæ, machina prima artificioſa dabat genuinas effigies facierum humanarum: ſecunda machina inſtar ciſtæ confecta, numeroſiſſimis instrumentis repleta ſtatuas ligneas varias facile, celeriter, affabrè efformabat. Ingenioſè parata tabula *ab uno Ordinis Minorum S. Franciſci Reformatorum ſpectatur Califfii*. Conſtat ex ſegmentis picæ nigrantis, ſeu pini nigre (nobis *Swierk*) in tranſverſum ſciſſis, varièq; diſpoſitis, ex indice, rotulisq; adjectis &c. ad indicandas exactè mutationes futuras æris, ex calido, frigido, humido, & ſiccò ortas,

VII. Funambuli mira edunt spectacula, arte, exercitatione, agilitate, aequilibrio adjuti. Post victoriam Berestecensem, *Joannes Casimirus Rex* splendide Gedani est exceptus. Inter spectacula alia & interludia, conspectus est homo peregrinus de turri Curia se se in terram corpore illaeso demittere. Funi, qui superiori turris parti illigatus humum usq; pertingebat, prono ventre incubans, brachiis quasi ad volandum extensis deorsum rucbat, eo maxime mirabilis, quod ita, nescio quo artificio, corpus moderare noverat, ut à fune non exerraret. Ubi funis affixus terræ hærebat, apposita erant pulvinaria, in quæ illapsus volantis caput manebat incolume. *Pastorius in Hist. Pol. Pleniore.*

VIII. CHYMIA vel CHEMIA refertur hodie ad Artem Medicam, id est, modum medicamenta gratiora, salubriora, & tutiora concinnantem. Partes ejus sunt duæ, Solutio, & Coagulatio, quapropter Chymicus, est artis dissolvendi, & coagulandi peritus. ALCHYMIA seu Spargiria, Hermetica Ars, Ars Magisterii perfecti, Ars Segregatoria, Separatoria, & Destillatoria revocatur ad Chrysoptæiam. Plures in Regno nostro callentes Alchymiam, aut libros de Chrysoptæia editos evolventes, diu multumq; desudârunt in auri effectione, circa quam discurrendo, trifariam sunt divisi Authores. Primi ordinis negant absolute per Alchymiam aurum verum posse fieri. Ait *D. Thomas*: Alchymistæ faciunt aliquid simile auro, quantum ad accidentia exteriora, sed tamen non faciunt verum aurum. Ejusdem sensus *Agidius in Quodlibeto 3. Tostatus, Pineda, Honoratus Fabri, Scaliger &c.* Secundi ordinis dicunt, posse quidem physicè loquendo verum aurum effici ab Alchymistis, sed negant illud esse possibile moraliter, consequenter negant illud unquam hæcenus esse factum, ita *Valentia, Comimbricenses, Pererius S. J. Magia c. 12.* hæc apponens: Ars Chymica licet utilis in destillationibus, aliisque rebus, tamen in eo, quod spectat ad effectiorem auri veri, quam illa profitetur atq; pollicetur, vana est, noxia ac perniciosa Republicæ. Primum, quia aut nunquam, aut rarissimè præstat, quod promittit, ex quo non semel factum est, ut multi ad extremam paupertatem redacti fuerint: unde rectè quidam infert, Alchymistas non efficere aurum, sed absumere, non implere crumenas, sed deplere & exhaurire.

rīre. Secundò, quia faciunt falsum aurum, falsamq; monetam &c. ex quo Respublica, hominumq; Societas accipit magnum detrimentum. Tertii ordinis Authores asserunt, effectiōnem veri auri per Alchymiam esse difficilem & pererram, ita tamen ut aliquando per illam verum & probatum aurum sit effectum. Sic censet *Delrio S. J. Pandemitanus, Fornellus &c.* probatur veritas testimoniis. Inter alios *Arnoidus Villanovanus* virgulas aureas per artem effecit, effectasq; omnium examini Romæ subjecit, idem præstitit *Bernardus Trevisanus in Gallia, Raymondus Lullus in Anglia, Antonius Pharmacopola Tarvisinus Venetiis.* In re metallica versatissimus *Agricola* testatur se vidisse Salisburgi factum à quodam ex stanno aurum: in Italia duas plumbi libras, per unum granum rubri pulveris, in aurum optimum commutatās à quodam Viro Religioso. In thesauro *Magni Ducis Hetruria* asservatur clavus per didium aureus atq; ferreus, à *Thurnensero* olim tincturæ immersus. Et ego nominare possem (ait *Delrio*) quos novi viros graves, in dignitate positos, timentes DEUM, qui de se ipsis idem profitentur. Appono monitum *Antonii Mirandulani*: non est danda opera illi arti, non quia non sit vera, sed quia tantæ est difficultatis, ut sit utilius illam omitte-
re, quàm exercere; & multi ditissimi ad magnam inopiam sunt redacti, quia maximis impensis vel nunquam assecuti sunt, quod ars pollicebatur, vel rarò, & parum, ita ut sumptus sit longè major lucro.

Hactenus naturæ noscendarum detegendarumq; opum desiderio vitus laboraveram, non tamen raritates omnes de recondito thesauro ejus, in solo patrio produxisse valebam. Igitur concludo *Seneca* verbis: veniet tempus, quo ista quæ nunc latent, in lucem dies extrahat, & longioris ævi diligentia.

Sit laus maxima Authori Naturæ Deo.

IN-

I N D E X

R E R U M N O T A B I L I O R U M .

Prior numerus denotat paginam, secundus Ecclesiasticum numerum, ad quem non raro paginae plures referuntur.

A Bies.	189.	2.	Alabastrites.	37.	4.
Acanthis.	268.	4.	Alauda non cristata.	268.	5.
Accipiter.	268.	3.	Alauda cristata.	269.	5.
Accipiter fringillarius.	268.	3.	Alauda arborea.	269.	5.
Accipiter leporarius.	268.	3.	Alce.	212.	3.
Accipiter stellaris.	268.	3.	Alchymia.	455.	8.
Acer album.	189.	2.	Alnus.	189.	2.
Acer vulgi.	189.	2.	Alnus nigra.	190.	2.
Achates.	19.	4.	Aluco.	269.	6.
Acidula.	122.	3.	Alumen.	40.	2.
Acies in aere.	427.	2.	Amethystus.	19.	5.
Acipenser.	139.	18.	Ammites.	19.	5.
Acontias.	250.	5.	Amphisbæna.	360.	4.
Adamas.	17.	2.	Anas fera.	269.	7.
Ægagropila.	223.	18.	Anas marina.	269.	7.
Ærugo æris.	48.	4.	Anas domestica.	300.	2.
Æs seu Cuprum.	48.	4.	Animalia quadrupedia.	210.	1.
Æsalon.	268.	4.	Animalia subterranea.	232.	1.
Æstas.	382.	3.	Animalia domestica.	237.	1.
Æstas perfervida.	382.	3.	Animalia venenata.	254.	8.
Æstus solis.	382.	3.	Annus solaris.	380.	1.
Ætites.	18.	3.	Annus lunaris.	381.	1.
Agaricum.	196.	8.	Anser ferus.	269.	8.
Agiles viri.	319.	9.	Anser domesticus.	300.	3.

M m m

Antacæus.

INDEX RERUM NOTABILIORUM.

Antacæus.	132.	3.	Argentum capillare.	46.	3.
Antimonium.	51.	8.	Argentum vivum.	52.	9.
Antipathia.	333.	3.	Aries campestris.	214.	4.
Aper.	213.	4.	Armamentarium Gedan.	454.	5.
Apes.	257.	2.	Armenius lapis.	19.	6.
Appetitus alimentarius.	329.	5.	Arx Leopoliensis.	106.	9.
Aquæ ascensus.	110.	1.	Asio.	271.	11.
Aquæ bituminosæ.	115.	3.	Astroites.	20.	6.
Aquæ lapidescentes.	116.	4.	Astrologi.	444.	3.
Aquæ petrificantes.	117.	5.	Astrorum influxus.	443.	3.
Aquæ medicata.	119.	1.	Attagen.	272.	12.
Aquæ noxiæ.	123.	4.	Aves feræ.	267.	1.
Aquæ venenatæ.	124.	5.	Aves domesticæ.	300.	1.
Aquæ falsæ origo.	126.	1.	Aves extraneæ.	299.	60.
Aquæ falsæ in Regno.	126.	2.	Aucupium.	267.	2.
Aquæ sanguineæ.	125.	6.	Auditus.	346.	16.
Aquæ crudæ.	128.	3.	Auris.	339.	3.
Aquæ colores.	128.	3.	Aurora Borea.	396.	8.
Aquæ odor.	379.	3.	Aurum.	44.	2.
Aquila.	270.	9.	Aurum Alchymicæ.	456.	8.
Aquila alba.	299.	60.	Autumnus præfrigidus.	384.	4.
Aquila ænea.	453.	2.	Autumnus calens.	385.	4.
Aquilarum volatus.	445.	2.			
Aquilarum pugna.	447.	3.	B		
Araneus.	261.	4.	Babia - gora.	103.	3.
Arbores sylvestres.	189.	1.	Barbo.	143.	14.
Arbores fativæ.	207.	18.	Basiliscus.	247.	3.
Arbores prodigiosæ.	209.	19.	Basiliscus Varsaviæ.	248.	3.
Arbores exoticæ.	209.	20.	Belemnites.	20.	7.
Ardea.	271.	10.	Berberis.	190.	3.
Arca ferrea.	453.	3.	Betula.	190.	3.
Arenæ.	13.	12.	Biesciadi montes.	103.	2.
Argentum.	45.	3.	Bifon.	214.	5.
			Bitumen.		

INDEX RERUM NOTABILIORUM.

Bitumen.	42.	6.	Canities ex timore.	338.	2.
Bohus.	134.	5.	Cantharias.	21.	8.
Boletus cervi.	206.	16.	Cantharides.	262.	6.
Bolus Armenia.	11.	10.	Capella.	273.	15.
Bombyx.	262.	5.	Capilli.	163.	4.
Borysthenes.	132.	3.	Capra saltans.	394.	5.
Botaurus.	273.	14.	Capri.	239.	5.
Boves.	237.	2.	Caprimulgus.	273.	15.
Brda fluvius.	134.	4.	Caput hominis.	337.	2.
Bubo.	272.	13.	Capitum firmitas.	318.	7.
Bufo.	255.	9.	Carbones fossiles.	2.	3.
Bugus.	135.	6.	Cardites.	34.	2.
Bulimia.	325.	4.	Carduelis.	273.	16.
			Carpatas.	99.	2.
			Carpiones.	142.	23.
C			Castor.	215.	6.
Cadavera non corrupta.	361.	1.	Castoreum.	215.	6.
Cadavera submersa.	362.	3.	Catus sylvestris.	217.	7.
Cadavera incantata.	365.	2.	Cedrus.	191.	4.
Cadaverum singularia.	363.	4.	Cenchrus.	250.	5.
Cadaverum motus.	363.	6.	Cerasus sylvestris.	192.	5.
Cadaverum cruentatio.	364.	1.	Cerasus fativa.	207.	18.
Cæcilia serpens.	250.	5.	Ceraunia.	20.	8.
Cæcorum industria.	345.	15.	Cerebrum.	342.	11.
Cæcorum tactus.	347.	18.	Cerevisia.	75.	18.
Cæruleum.	53.	10.	Cervus.	216.	7.
Cæruleus.	274.	16.	Cespites fossiles.	3.	4.
Calculi.	344.	14.	Cetus.	172.	5.
Cancri.	334.	3.	Chalcedonius.	21.	8.
Cancri in Polesia.	139.	17.	Chalybs.	51.	7.
Cancri in Varta.	143.	24.	Chamæcerasus.	192.	5.
Canes.	244.	9.	Chasma.	394.	4.
Canina appetentia.	325.	4.	Chelm mons.	106.	8.
Canities accelerata.	310.	8.			

INDEX RERUM NOTABILIORUM.

Diverforia.	74.	17.	Falco facer.	280.	25.
Dłubnia.	141.	21.	Fames ordinaria.	268.	1.
Donajecius.	136.	9.	Fames ex defectu annonæ.	369.	2.
Dorcas.	217.	9.	Farina fossilis.	3.	5.
Draco.	245.	1.	Fascinus.	336.	5.
Draco Cracoviæ.	246.	2.	Fascinatores.	337.	5.
Draco volans.	395.	7.	Fax.	393.	4.
Drevancia.	135.	7.	Feles.	244.	10.
Dryinus.	251.	5.	Ferarum multitudo.	211.	2.
Duna.	136.	8.	Ferrum.	50.	7.
			Fertilitas terræ in Podolia.	65.	5.
			Fertilitas terræ in Ukraina.	66.	6.
			Fertilitas terræ in Volhinia.	67.	7.
			Fertilitas terræ in Russia.	68.	8.
			Fertilitas terræ in Majori Pol.	68.	9.
			Fertilitas terræ in Mino. Pol.	69.	10.
			Fertilitas terræ in Litvania.	70.	11.
			Fertilitas terræ in Prussia.	71.	12.
			Fertilitas terræ in Livonia.	72.	13.
			Ficedula.	280.	26.
			Filamenta.	423.	7.
			Flos æris.	48.	4.
			Flores sulphuris.	41.	4.
			Fluores.	35.	2.
			Fluores sexanguli.	107.	13.
			Fluvius.	131.	1.
			Fluviorum origo.	109.	1.
			Fluvii notabiliores.	131.	2.
			Fluvii rapidi.	150.	28.
			Fœcundi.	308.	6.
			Fons.	109.	1.
			Fontes mirabiles.	111.	2.
			Fontes inflammabiles.	113.	3.
			Fontes		

INDEX RERUM NOTABILIORUM

Hirundo alba.	283.	31.	Lacryma Cervi.	216.	7.
Hirundines in aquis.	284.	31.	Lacrymæ.	340.	5.
Hirundinum industria.	283.	31.	Lacteus humor.	332.	2.
Homines sylvestres.	355.	3.	Lacus.	153.	1.
Horinia.	136.	10.	Lacus Majoris Poloniæ.	153.	2.
Horologium Gedanense.	454.	5.	Lacus Prussiæ.	156.	5.
Hydromeli.	414.	8.	Lacus Varmiæ.	158.	6.
Hydrophylacia naturæ.	111.	1.	Lacus Litvaniæ.	159.	7.
Hydrus.	251.	5.	Lacus succiniferi.	180.	7.
Hyems.	385.	1.	Lacus profundi.	159.	8.
Hyemes mites.	385.	2.	Lacus novi.	160.	8.
Hyemes asperæ.	387.	4.	Lacus Biæte.	155.	4.
			Lacus Krynice.	155.	4.
			Lacuum diversitas.	153.	1.
			Lampetra.	134.	4.
Jaculus.	251.	5.	Lanius major.	285.	32.
Jaspis.	25.	17.	Lapides à natura insigniti.	33.	2.
Ibex.	224.	18.	Lapides calcarii.	38.	5.
Ignes subterranei.	130.	4.	Lapides cruciferi.	33.	2.
Ignis fatuus.	393.	2.	Lapides globosi.	106.	10.
Ignis lambens.	393.	3.	Lapides grandes.	59.	5.
Imaginatio.	311.	10.	Lapides molares.	38.	5.
Inedia diuturna.	371.	3.	Lapides vulgares.	37.	5.
Insecta.	256.	1.	Lapis calaminaris.	48.	4.
Insulæ natantes.	160.	9.	Lapis caudæ cancri.	34.	2.
Iris lunaris.	422.	5.	Lapis di Cobra.	254.	7.
Iris solaris.	422.	6.	Lapis caseiformis.	34.	2.
Judaicus lapis.	26.	18.	Lapis denticulatus.	28.	22.
Juglans.	208.	13.	Lapis faviformis.	34.	2.
Juniperus.	195.	7.	Lapis fulmineus.	397.	9.
			Lapis fungites.	34.	2.
			Lapis oviformis.	34.	2.
			Lapis reticularis.	28.	22.
			Larix.		
Lac Lunæ.	207.	16.			
Lacerta.	253.	6.			

INDEX RERUM NOTABILIORUM

Larix.	196.	8.	Magia.	448.	1.
Larus fluviatilis.	285.	32.	Magia naturalis.	449.	1.
Larus marinus.	286.	32.	Magia artificialis.	452.	1.
Larus minor.	286.	32.	Magnes.	26.	19.
Latax.	218.	12.	Manna.	96.	3.
Latomia.	27.	5.	Manna Polonicum.	97.	3.
Laurus.	397.	9.	Manus.	143.	12.
Lazulus lapis.	53.	10.	Mare.	165.	1.
Lepus.	219.	13.	Mare Balthicum.	166.	2.
Ligna fossilia.	3.	6.	Mare congelatum.	173.	6.
Limba arbor.	197.	8.	Maris falsedo.	166.	1.
Linaria.	286.	33.	Margarita.	30.	29.
Linea rubra.	433.	4.	Marmor.	36.	3.
Lithargyrum.	50.	6.	Martes.	222.	17.
Lithoxyla.	5.	6.	Mel præstans.	412.	8.
Locusta.	258.	3.	Mel infatuans.	416.	8.
Longævitas.	305.	1.	Mellis abundantia.	413.	8.
Longævi.	305.	2.	Melis.	233.	4.
Loxia.	286.	33.	Memoria excellens.	348.	20.
Lucii grandes.	151.	29.	Mensis solaris.	381.	1.
Lucii annosi.	152.	29.	Mensis lunaris.	381.	1.
Lucio-perca.	143.	24.	Mentum.	142.	10.
Lunatici.	334.	4.	Mergus.	287.	35.
Lupus.	219.	14.	Merops.	287.	36.
Luscinia.	286.	34.	Merula.	287.	36.
Lutra.	221.	15.	Metalla perfecta.	43.	1.
Lycanthropia.	221.	14.	Meteora.	392.	1.
Lycanthropi.	221.	14.	Meteora ignea.	393.	2.
Lycostaphylos.	197.	8.	Meteora aquea.	402.	1.
Lynx.	222.	16.	Meteora æria.	416.	1.
			Meteora terrea.	423.	1.
			Milvus.	287.	37.
			Minera.	44.	1.
Machina artificiosa.	454.	6.			Minera

INDEX RERUM NOTABILIORUM

Minera argentea.	107.	13.			
Miraculum.	449.	1.			
Molæ aquariæ.	150.	28.	Naphtha.	43.	6.
Molendinum Gedanense.	140.	19.	Narva.	137.	12.
Molochites.	27.	20.	Nasus.	340.	6.
Monedula.	288.	37.	Navigatio singularis.	175.	9.
Mons.	98.	1.	Nebula.	402.	1.
Mons admirabilis.	113.	3.	Neringa insula.	174.	8.
Mons calvus.	105.	7.	Nida.	137.	13.
Mons dissipatus.	106.	12.	Niemen.	137.	14.
Mons sonorus.	106.	11.	Nitrum.	40.	3.
Montes metalliferi.	107.	13.	Nivalis avis.	288.	38.
Montes Venedici.	107.	12.	Nives insolitæ.	410.	7.
Montes insigniores.	103.	1.	Nives in Sicilia.	411.	7.
Montium altitudo.	98.	1.	Nix.	409.	7.
Monstrum.	349.	1.	Noctambuli.	335.	4.
Monstra humana.	350.	2.	Noctisurgii causæ.	335.	4.
Monstra belluina.	357.	2.	Noctua major.	288.	38.
Monstra volatilia.	358.	3.	Noctua minor.	288.	38.
Monstra aquatilia.	358.	4.	Noerza.	218.	12.
Monstra vegetabilia.	360.	5.	Noteffius.	138.	15.
Morus.	210.	20.	Nubes.	402.	1.
Motacilla.	288.	37.			
Motlava.	137.	11.			
Mulfum.	414.	8.	Obra fluvius.	138.	16.
Mulfum vetustissimum.	415.	8.	Ochra.	11.	11.
Mus Alpinus.	233.	5.	Oculus.	339.	5.
Mus Noricus.	235.	6.	Oculus maris.	102.	2.
Musca ferrea.	452.	1.	Oculi cancri.	139.	17.
Musica.	451.	5.	Odoratus.	348.	19.
Mustela alba.	235.	7.	Odor rosarum.	348.	19.
Mustela alba vulgaris.	235.	7.	Officinæ ferrariæ.	51.	7.
Mustela sylvestris.	235.	7.	Officinæ variæ.	150.	28.
			Nnn	Officinæ	

INDEX RERUM NOTABILIORUM.

Officinæ vitriariorum.	188.	5.	Passer Canarius.	303.	7.
Ollæ fossiles.	5.	7.	Passer Troglodytes.	290.	42.
Ombria.	27.	21.	Passer arundinarius.	290.	42.
Omen.	445.	1.	Passer gramineus.	290.	42.
Omina faulta.	445.	2.	Passer sylvestris.	291.	42.
Omina funesta.	446.	3.	Passer campestris.	291.	42.
Onocrotalus.	288.	39.	Passer flavescens.	291.	42.
Onyx.	27.	21.	Passer solitarius.	291.	42.
Opalus.	27.	21.	Passer domesticus.	291.	42.
Orichalcum.	48.	4.	Pavo.	303.	8.
Os.	340.	7.	Pecuaria res.	239.	3.
Ossa fossilia.	6.	8.	Pedes.	344.	13.
Ossifragus.	289.	40.	Perdix.	291.	43.
Osteocolla.	11.	10.	Perdix rustica major.	292.	43.
Ostreites.	27.	21.	Pestis origo.	372.	1.
Otis.	289.	40.	Pettes in Regno.	373.	2.
Oves.	242.	7.	Petroleum.	115.	3.
Oves laticaudæ.	243.	7.	Phasianus.	304.	9.
Ovidit sepulchrum.	142.	23.	Phasmata in aère.	427.	2.
Ovum in ovo.	303.	6.	Phillyrea.	199.	9.
			Phoca.	171.	5.
			Phocæna.	172.	5.
			Pica varia.	292.	44.
			Pica glandaria.	292.	45.
			Pica morbus.	346.	17.
			Picea.	199.	9.
			Picus arborarius.	292.	46.
			Pilsko mons.	103.	4.
			Pina fluvius.	138.	17.
			Pinaster <i>Bellonii</i> .	197.	9.
			Pinaster sylvestris.	199.	9.
			Pinus sylvestris.	198.	9.
			Pisces fluviatiles.	150.	29.
					Pisces

P.

Paludes. 164. 6.
 Palumbus. 290. 41.
 Panes dæmonum. 34. 2.
 Panes grandes. 70. 11.
 Panes rubescentes. 367. 4.
 Papaverina. 290. 41.
 Paraselene. 421. 4.
 Parelia. 420. 3.
 Partus prodigiosus. 356. 4.
 Parus. 290. 41.
 Pasierbiec mons. 104. 5.

INDEX RERUM NOTABILIORUM.

Pisces marini.	168.	3.	Pomus.	208.	18.
Pisces monstrosi.	359.	4.	Poprutus.	139.	18.
Pisces noxii.	151.	29.	Populus alba.	200.	9.
Pisces congelati.	152.	29.	Populus nigra.	200.	9.
Pisces fossiles.	152.	29.	Populus tremula.	200.	9.
Piscis Xiphias.	171.	4.	Porci.	243.	8.
Plantarum origo.	78.	1.	Porohy.	133.	3.
Plantæ Prussiæ.	79.	2.	Prædictiones Astrologica.	444.	3.
Plantæ Podoliæ.	84.	3.	Prædictiones varia.	442.	2.
Plantæ Volhiniæ.	85.	4.	Præfagium.	442.	1.
Plantæ Russiæ.	85.	5.	Præsidia contra frigus.	391.	7.
Plantæ Litvaniæ.	85.	6.	Prata singularia.	91.	11.
Plantæ Majoris Poloniæ.	86.	7.	Pripetius.	139.	18.
Plantæ Minoris Poloniæ.	87.	8.	Probito.	135.	5.
Plantæ in <i>Babia-gora</i> .	87.	8.	Procella.	417.	1.
Plantæ Carpati.	87.	9.	Pruina.	402.	1.
Plantæ Masoviæ.	88.	10.	Pruna.	208.	18.
Plantæ mirabiles.	90.	11.	Prunus sylvestris.	200.	9.
Plantæ obvia.	92.	12.	Prunus sativa.	208.	18.
Plantæ sativa.	93.	13.	Puer sylvestris.	354.	3.
Plantæ exotica.	97.	4.	Pulsûs inæqualitas.	332.	2.
Plantæ culinaria.	94.	14.	Pumilioes.	323.	3.
Platanus vulgi.	199.	9.	Putei.	129.	4.
Plica.	377.	3.	Putorius.	236.	8.
Plumbum.	49.	6.	Pyrus.	208.	18.
Pluvia.	402.	2.	Pyra.	208.	18.
Pluviæ diuturna.	402.	2.	Pyrafter.	200.	9.
Pluviæ prodigiosa.	404.	3.	Pyrites.	53.	11.
Pluviæ sanguinea.	404.	3.			
Pluviæ animalium.	405.	4.			
Pluviæ rerum variarum.	406.	5.	Qualitates hominum.	337.	2.
Polygonum cocciferum.	95.	2.	Quercus.	200.	10.
Pomaria.	209.	18.	Quercus vasta.	200.	10.

INDEX RERUM NOTABILIORUM

Sol.	439.	1.	Succinum procul à mari.	181.	8.
Sorbus aucupalis.	203.	12.	Succini colores.	182.	9.
Sorices.	261.	3.	Succini vis attractiva.	183.	10.
Specularis lapis.	29.	25.	Succini vires.	183.	11.
Spina appendix.	203.	12.	Succini pretium.	184.	12.
Spina infectoria.	203.	12.	Sudor sanguineus.	339.	4.
Spina racemaria.	208.	18.	Suhak.	224.	20.
Srzeniawa fluvius.	141.	21.	Sulphur.	41.	4.
Stagnum.	161.	1.	Sylva.	185.	7.
Stagna Ruffiæ.	162.	2.	Sylvæ Poloniæ.	186.	3.
Stagna Volhiniæ.	163.	3.	Sylvæ Litvaniæ.	186.	4.
Stagna Majoris Poloniæ.	163.	4.	Sylvæ Prussiæ.	187.	5.
Stagna Minoris Poloniæ.	163.	5.			
Stalactites.	29.	26.			
Stannum.	49.	5.	Tabula artificiosa.	454.	6.
Staphylodendron.	203.	12.	Tactus.	347.	18.
Statua ambulans.	452.	1.	Tæda.	199.	9.
Stella cadens.	394.	5.	Talcum.	29.	27.
Stellæ clara die visæ.	438.	3.	Talpa.	236.	9.
Stellio.	254.	6.	Tamariscus.	203.	13.
Stiriæ salis.	59.	5.	Tavola.	204.	13.
Strumæ.	123.	4.	Taxus.	204.	13.
Stryjus fluvius.	141.	22.	Terra.	60.	1.
Sturio minor.	136.	10.	Terræ bonitas.	61.	2.
Sturio major.	139.	18.	Terra calcaria.	13.	12.
Sturnus.	295.	51.	Terra crocea.	12.	11.
Styrus fluvius.	141.	22.	Terra lutea.	12.	11.
Succinum.	176.	1.	Terra figularis.	12.	12.
Succinū in Mari Balthico.	178.	3.	Terra medicata.	10.	10.
Succinum in littoribus.	178.	4.	Terra pictoria.	11.	11.
Succinū cum animalculis.	179.	5.	Terra sigillata.	10.	10.
Succinum cum figuris.	180.	6.	Terra congelata.	387.	3.
Succinum in lacubus.	180.	7.	Terræ motus origo.	423.	1.

T.

INDEX RERUM NOTABILIORUM.

Terræ motus in Regno.	424.	2.	Vermes insoliti.	164.	11.
Testudines.	153.	29.	Vermes noxii.	264.	12.
Tetrax.	295.	52.	Vermes in intestinis.	265.	13.
Textores pannorum.	243.	7.	Verticilla.	296.	54.
Tilia.	204.	13.	Viburnum.	205.	14.
Tinnunculus.	296.	52.	Vinda.	144.	26.
Tophus.	38.	5.	Vipera.	254.	7.
Truttæ.	141.	22.	Vir marinus.	358.	4.
Tubera cyclamina.	207.	17.	Virga sanguinea.	205.	14.
Turdus major.	296.	53.	Virgula corylacea.	192.	5.
Turdus minor.	296.	53.	Viri multi cibi.	325.	4.
Turdus pilaris.	296.	53.	Viri multi potûs.	330.	6.
Turris inclinata.	454.	4.	Viscum.	205.	15.
Turtur.	304.	10.	Vistula.	145.	27.
Typhon.	417.	1.	Vistulæ exundatio.	148.	27.
Tyras.	142.	23.	Vifus.	345.	15.

V.

Vagitus in utero.	310.	9.	Vitriolum.	41.	5.
Vanellus.	296.	54.	Vivaria.	231.	24.
Varta.	143.	24.	Ulmus montosa.	205.	14.
Vartæ exundatio.	144.	24.	Ulmus sylvestris.	205.	14.
Vavel.	104.	6.	Ulni succus.	450.	3.
Venæ metallicæ.	107.	13.	Ulula.	297.	55.
Ventus.	416.	1.	Unicornu fossile!	8.	9.
Venti insolentes.	417.	2.	Upupa.	297.	56.
Ventorum effectus.	417.	2.	Urnæ sepulchrales.	13.	13.
Ver.	381.	2.	Urogallus.	297.	57.
Ver insolitum.	381.	2.	Ursus.	225.	21.
Verilla.	144.	25.	Urus.	228.	22.
			Vulpes.	231.	23.
			Vultur.	297.	58.

Errata aliqua, qua diligentiam effugerunt, Lector benevolus facile corriget. In periodo posita pag. 389. ver. 2. ly vinum, juxta Orthodoxæ Ecclesiæ sensum, primò quo ad substantiam, secundò quo ad accidentia sola est accipiendum.

SYLLA-

*Triplicem
fibrinam.
fol. 85.
& 83.*

SYLLABUS MATERIARUM
HISTORIAE NATURALI CURIOSAE
insectarum.

TRACTATUS I. Terræ abdita pandens.

- Sectio* I. De Fossilibus variis.
Sectio II. De Gemmis, Lapidibus insignioribus, & rarioribus.
Sectio III. De Lapidibus à natura insignitis, & ignobilioribus.
Sectio IV. De Salibus Mineralibus.
Sectio V. De Metallis perfectis, ac imperfectis.
Sectio VI. De Salis fodinis Vieliscensibus, & Bochnensibus.

TRACTATUS II. Terræ fertilitatem continens.

- Sectio* I. De Ubertate soli in Podolia, Ukraina, Volhynia, Russia &c.
Sectio II. De Plantis Medico usui inservientibus.
Sectio III. De Cocco seu Chermesino, & Manna Polonico.

TRACTATUS III. Montes exhibens.

- Sectio* I. De Montibus Carpatii.
Sectio II. De Montibus Biesciadicis, & aliis sublimioribus.

TRACTATUS IV. Singularia aquarum exponens.

- Sectio* I. De Fontibus mirabilibus, Aquis bituminosis, lapidescentibus &c.
Sectio II. De Aquis medicatis, noxiis, mortiferis, rubicundis.
Sectio III. De Aquis falsis, & reliquis proprietatum variarum.

TRACTATUS V. Notabilia Profluentium, & Aquatiliū concludens.

- Sectio* I. De Fluminibus, & Piscibus.
Sectio II. De Lacubus, & Insulis natantibus.
Sectio III. De Stagnis, & paludibus.

TRACTATUS VI. Mare Balticum ingrediens.

- Sectio* I. De Mari Balthico, Piscibus, & Habo.
Sectio II. De Electro seu Succino.

TRACTATUS VII. Arborea invisens.

- Sectio* I. De Sylvis insignis vastitatis.
Sectio II. De Arboribus, & Fruticibus.

TRACTATUS VIII. Animalia quadrupedia fera representans.

- Sectio* I. De Animalibus Sylvestribus, Campestribus, Amphibiis.

Sectio

Sectio II. De Animalibus Subterraneis.

Sectio III. De Animalibus Domesticiis.

TRACTATUS IX. Animalia venenata, & exanguia producents.

Sectio I. De Draconibus, Basiliscis, Serpentibus, Viperis &c.

Sectio II. De Apibus, Locustis, aliisque Insectis.

TRACT. X. Aves feras, & familiares ad elenchum deducens.

Sectio I. De Avibus Prædatricibus, Sylvestribus, Campestribus, Aquaticis.

Sectio II. De Avibus domesticis.

TRACTATUS XI. Memorabilia hominum manifestans.

Sectio I. De Longævis, & Fœcundis. *Sectio* II. De Robustis, Agilibus.

Sectio III. De Gigantibus, Pumilionibus, Viris multi cibi, ac potûs.

TRACTATUS XII. Qualitates rariores hominum adferens.

Sectio I. De Laborantibus antipathiâ, Noctambulis, Fascinatoribus.

Sectio II. De Corporis humani partibus, & Sensibus externis.

TRACTATUS XIII. Ostenta varia enumerans.

Sectio I. De Monstris humanis. *Sectio* II. De Monstris belluinis. &c.

TRACTATUS XIV. Extraordinaria Mortuorum adducens.

Sectio I. De incorruptibilitate, flexibilitate, motu cadaverum.

Sectio II. De cruentationibus cadaverum.

TRACTATUS XV. Calamitates occurrentes describens.

Sectio I. De Famis dominio. *Sectio* II. De Pestis sævitia.

TRACTATUS XVI. Anni quatuor partes complectens.

Sectio I. De Vere, Æstate, Autumno. *Sectio* II. De Hyeme miti, & aspera.

TRACTATUS XVII. Meteora illustrans.

Sectio I. De Meteoris igneis. *Sectio* II. De Meteoris aqueis.

Sectio III. De Meteoris æriis. *Sectio* IV. De Meteoris terreis.

TRACT. XVIII. Phasmata æria, Phænomena crinita &c explanans.

Sectio I. De Simulacris insolitis in àere.

Sectio II. De Cometis. *Sectio* III. De Eclipsibus Solis.

TRACTATUS XIX Prælagia referens.

Sectio I. De Prædictionibus. *Sectio* II. De Ominibus faustis, & funestis.

TRACTATUS XX. Mira Naturæ, & Artis artingens.

Sectio I. De Magia naturali. *Sectio* II. De Magia artificiali.

Ad M. D. G. B. M. V. Honorem.

